

K28287

2

გეოგრაფია

VII

უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ

წიგნი XX

ბეორბიკა ტ. VII

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

Комиссия по публикации иностранных
источников о Грузии

Институт
Востоковедения

FONTES PEREGRINI AD GEORGIAM PERTINENTES

ГЕОРГИКА

СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ О ГРУЗИИ

ТОМ VII

Греческие тексты с грузинским переводом издал и примечаниями снабдил
С. Г. Каухчишвили

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA AD GEORGIAM PERTINENTIA

TOMUS VII

Textum graecum cum versione iberica edidit commentariisque instruxit
Sim. Kauchtschischwili

ИЗДАТЕЛЬСТВО „МЕЦНИЕРЕБА“
ТБИЛИСИ — 1967

SUMPTIBUS „MEḶNIEREBA“
TḶBILISIIS, MCMLXVII

საქართველოს შესახებ არსებული
უცხოური წყაროების კომისია

აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი

9(ც41)(001)
902(495:02)

გეორგიკა

ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მეშვიდე

ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოცემა და განმარტებები დაურთო
სიონ ჟაუსჩივილი

28287
2
K

მთავარი რედაქცია: **რ. აბულაძე**, **ვლ. ფუთუჩაძე**, **ს. შაუხჩიშვილი**,
ბ. წმინთელი (მთ. რედაქტორი), **ს. ჯიქია**

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი
ს ი მ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი

წინაარსი

VII ტომისა

წინასიტყვაობა	VII
კორიდეთის ოთხთავის ბერძნული მინაწერები	1
მინაწერები X—XIII საუკუნეებისა 1.—კორიდეთის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღებისათვის 11.—დამა- ტება 16.	
იოანე ცეცე	17
იოანეს ბიოგრაფია 17.—იბერები, აბაზგები და ალანები ერთი ტომისა არიან 23.—მასაგეტები არიან აბაზგები 25.—ხალიბები 27.—ქალაქი ალიბე 27.—ამორძალები და სავრომატები 27.— დედოფალი კირკე ოდისევსის მეუღლეა 29.—იასონი და პელიასი 29.—იბერიის ქსოვილები 31.—კოლხეთის ქალაქი კკტაია 32.— ოქროს საწმისი 33.—იასონი უკან იბრუნებს ოქროს საწმისს 34.— მედემ თავის მამას სამეფო ტახტი კვლავ მოაპოვებინა 35.—კოლ- ხური დრაკონი 35.—მედეა აქილევის მეუღლეა 35.—არგონავტე- ბის ლაშქრობა 36.—კოლხები ეგვიპტიდან არიან გადმოსახლებული 36.—კოლხების ქალაქი პოლები 37.—აჰა კოლხეთის ქალაქია 37.—ხალიბები—სკვითური ტომია 37.—კოლხები—ლაზური ტო- მია 37.—კოლხეთის ქალაქი კკტაია 38.—კოლხების ქალაქი პო- ლები 38.	
გიორგი აკროპოლიტე	40
შრომის სათაური 41.—ისტორიის მიზანი და დანიშნულება 41.— დავითი ტრაპიზონის მბრძანებლის ალექსის ძმა 43.—სიოთში 46.	
გიორგი პახიმერე	48
გიორგი პახიმერეს ავტობიოგრაფიიდან 49.—საქართველოს მეფე დავით VII 52.—კონსტანტინეპოლის პატრიარქი გერმანე, წარმო- შობით ლაზი 58.—მონღოლების შემოსევა შავი ზღვის სანაპი- როებზე 65.—ლაზთა არქონტი იოანე 67.—ლაზთა მთავრის იოანე II კომნენოსის გარდაცვალება 79.—ტრაპიზონის მეფე ალექსი II 81.	
ევრემის ქრონიკა	89
კეისარი ბასილი II აბაზგების წინააღმდეგ 90.—თურქების შეჭრა ბიზანტიაში კავკასიის გზით კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს 91.—მიხეილ VII პარაპინაკი, მისი ცოლი მარია მართა-ყოფილი 91.—კონსტანტინე გაბრა 93.—ხალდიის მმართველი ალტუხი 94.— იბერიელები ბიზანტიის ჯარში 94.	

ნიკიფორე ქსანთოპულოსი 97

ბიოგრაფიული ცნობები 97. — იბერთა მოქცევა 100. — ევაგრი პონტოელი 106. — ნიკიფორე ქსანთოპულოსის ცნობები ევაგრი პონტოელის შესახებ 107. — ანდრია მოციქული საქართველოში 115. — აბაზგების გაქრისტიანება 117.

ნიკიფორე გრიგორასი 119

ბიოგრაფიული ცნობები 119. — კოლხიდის მპყრობელი ალექსი კომნენოსი 123. — სკვითები 124. — სკვითების ლაშქრობანი. ჯიქები, აბაზგები 129. — სკვითების ლაშქრობა კოლხიდაში და იბერიაში 131. — კოლხეთი—მართლმადიდებელი ქვეყანა 133. — კოლხთა და ლაზთა ქვეყანა 134. — პომპეუსის ლაშქრობა კავკასიაში 135. — იოანე ლაზის გარდაცვალება 136. — ეგვიპტელი ჯამბაზები იბერიასა და კოლხეთში 142. — ტრაპიზონის მეფე ბასილი 142. — დედოფალი იოინე და ანახუტლუ 143. — ტრაპიზონის მეფე ბასილი 147.

მიქელ პანარეტოსი 161

ბიოგრაფიული ცნობები 161. — ალექსის მეფობა 165. — ანდრონიკეს მეფობა 166. — იოანე აქსუზოსის მეფობა 167. — მანუილის მეფობა 167. — ანდრონიკეს მეფობა 168. — იოანეს მეფობა 169. — ალექსის მეფობა 172. — ტრაპიზონის „ქრონიკის“ დანარჩენი ცნობები 173—224.

დამატება: ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი 1—69

წინასიტყვაობა

„გეორგიკის“ VII ტომში, ძირითადად, მოთავსებულია XII—XIV საუკუნეთა ბიზანტიურ-ბერძნული მასალები საქართველოს შესახებ. იმ ბიზანტიელ მწერალთა შორის, რომელთაც ეკუთვნის ეს მასალები, პირველ რიგში აღსანიშნავი არიან ისტორიკოსები გიორგი პახიმერე, ნიკიფორე გრიგორასი და მიქელ პანარეტოსი. პირველი ორი მწერლის „ისტორიები“, სხვა ცნობებს შორის, შეიცავენ მდიდარ მასალას ტრაპიზონის სამეფოს ცხოვრების შესახებ, ხოლო მესამე ისტორიკოსის მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკა“ მთლიანად ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიას წარმოადგენს, ამ სამეფოს დაარსებიდან მისი არსებობის ბოლო წლებამდე. თუ მიქელ პანარეტოსი, რომლის მოღვაწეობა უმთავრესად იოანე-ალექსი III-ის მეფობას (1350—1390 წ. წ.) ხვდება, უთუოდ ჩანს ტრაპიზონში არსებული ქართული ორიენტაციის დასის წარმომადგენლად, ამის თქმა არ შეიძლება გიორგი პახიმერეზე და ნიკიფორე გრიგორასზე (ბიზანტიის კარის ისტორიკოსებზე), რომელთა ბიზანტიური ორიენტაცია არავითარ ეჭვებს არ იწვევს. როგორც ბიზანტიის კეისრები არ სცნობდნენ მეფეებად ტრაპიზონის მეფეებს და მათ მთავრებს (ჭაყაჲ, ბაქაჩი) უწოდებდნენ, ისე გიორგი პახიმერესთვის და ნიკიფორე გრიგორასისთვის ტრაპიზონელი მეფეები მხოლოდ მთავრები არიან (τῶν τῶν βασιλέων βασιλεῖς გვ. 67, τῶν βασιλέων βασιλεῖς გვ. 79, τῶν βασιλεῖς βασιλεῖς τῶν βασιλεῖς გვ. 143), იმ დროს როდესაც მიქელ პანარეტოსი მათ ყოველთვის βασιλεῖς-ის ტიტულით იხსენიებს. მიქელ პანარეტოსი ტრაპიზონის მმართველის მიმართ ყოველთვის ამბობს βασιλεῖς (გვ. 166), ნიკიფორე გრიგორასი კი ამბობს: βασιλεῖς („იმთავრა“, გვ. 142). ნიკიფორე გრიგორასი, მსგავსად მიხეილ VIII პალეოლოგოსისა გულისწყრომით ამბობს ტრაპიზონის მმართველებზე: «ძალიან გათამამებული იყვნენ თავიანთი აღვილების სიმტკიცით და მიითვისეს ძალა უფლება, დღემდე ფლობენ მას და თავიანთ შვილებსა და შვილთა-შვილებს გადასცეს იგი, ვითარცა რაღაც მასისეული მემკვიდრეობა» (გვ. 24).

მიუხედავად ამისა სამივე ზემოხსენებული ისტორიკოსი ერთნაირად ასახავს ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთებს, ისინი ერთნაირის ზედმიწევნით გვიამბობენ ფაქტებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ სამივე ისტორიკოსის განკარგულებაში იყო პირველწყაროები, რომელთა მიხედვით ფაქტიურ მასალას გადმოგვცემენ, ხოლო ამ მასალას თავისი (პროქართული თუ პრობიზანტიური) ორიენტაციის მიხედვით აშუქებენ. და, ამრიგად, ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის შესასწავლად სანდო დასაყრდენს ქმნიან.

ჩვენ საგანგებოდ შევჩერდით ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის მასალაზე, რამდენადაც ჩვენი დღევანდელი ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთ საკვანძო საკითხს წარმოადგენს ტრაპიზონ-საქართველოს ურთიერთობის გააშუქება. მაგრამ წინამდებარე VII ტომში ბევრი სხვა საყურადღებო მასალაც არის (იოანე ცეცე, ნიკიფორე ქსანთოპუპულოსი და სხვ.).

* * *

დამატების სახით დავურთეთ ჩვენ „ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ დასაწყისი ნაწილი. მართალია, „გეორგიკას“ ჰქვია „ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“, ხოლო ჩვენს „ლექსიკონში“ ამის მსგავსი არაფერია, მაგრამ რამდენადაც ეს „ლექსიკონი“ ასახავს ბიზანტია-საქართველოს ენობრივი (და, ვიტყვოდი, ლიტერატურული) პარალელების შესასწავლად საჭირო მასალას, ჩვენ შესაძლებლად დავინახეთ ადგილი დავვეთმო „გეორგიკაში“ ამ მასალისათვის და მოგვეთავსებინა, როგორც ნიმუში, „ლექსიკონის“ ერთი ნაწილი (დაწვრილებით ამის შესახებ იხ. ქვემოთ, „ლექსიკონის“ შესავალ ნარკვევში).

სიმ. ყაუხჩიშვილი

კორიდეთის ოთხთავის ბერძნული მინაწერები

(X—XIII სსუკ.)

კორიდეთის ოთხთავი ეწოდება ბერძნული სახარების იმ ნუსხას, რომელიც IX საუკუნით თარიღდება და გადაწერილია საქართველოში ქართველი კალიგრაფის მიერ. უკვე X საუკუნეში, კეისარ ნიკიფორე ფოკას მეფობაში (963—969 წ. წ.), ეს ხელნაწერი დაცული იყო სოფელ კორიდეთში, რომელიც მდებარეობდა კოროხის შესართავის, მდინარე მურღულის მარჯვენა ნაპირას. კორიდეთში ეს ხელნაწერი XV საუკუნემდე იყო, ხოლო შემდეგ, ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო, ის წაღებულ იქმნა სვანეთში, კალაში, კვირიკეს და ივლიტას სახელობის ეკლესიაში.

1869 წელს ქუთაისის გუბერნატორმა ლევაშოვმა ეს ბერძნული ხელნაწერი ჩამოართვა სვანებს და წაიღო პეტერბურგში: აქ გაიცნო ეს ხელნაწერი აკად. მ. ბროსემ, რომელმაც უძღვნა მას გამოკვლევა: *Note sur un manuscrit grec des quatre Evangiles, rapporté du Souaneth-Libre et appartenant au comte Panin (Mélanges Asiatiques, t. VI, Octobre 1870, 269 — 286)*. გაბრიელ ეპისკოპოსისა და ლევან დადგუშელიანის შუამდგომლობით ხელნაწერი საქართველოში იქნა დაბრუნებული და გადაეცა გელათის მონასტერს, სადაც ის ინახებოდა 1901 წლამდე, ხოლო ამ წელს ის გადმოიგზავნა თბილისში და საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციაში შევიდა. ამჟამად იგი კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტშია: **A—993**.

კორიდეთის ბერძნული ოთხთავი იმთავითვე იქნა შეფასებული (ჯერ კიდევ მ. ბროსეს მიერ ზემოთ აღნიშნულ გამოკვლევაში) როგორც ერთ-ერთი საუკეთესო ნუსხა ოთხთავის ტექსტის დასადგენად. ამით იყო გამოწვეული, რომ გადაწყდა კორიდეთის ბერძნული ოთხთავის ტექსტის დაბეჭდვა და 1907 წელს კიდევ გამოიცა ფოტოტიპურად მარკოზ მახარებლის თავი (Материалы по археологии Кавказа, вып. XI, под редакцией графини Уваровой).

კორიდეთის ოთხთავის ხელნაწერის აშიებზე (ზოგჯერ შიგ ტექსტში) მოიპოვება მინაწერები, როგორც ბერძნულ ისე ქართულ ენაზე. ეს მინაწერები თარიღდება X—XIII საუკუნეებით და შუქს ჰყენენ საქართველოს ისტორიის რიგ საკითხებს.

ხელნაწერის ქართული მინაწერები შესწავლილი და გამოცემული აქვთ მ. ბროსეს, მ. ჯანაშვილს და აკად. ნ. მარსს:

1) მ. ბროსე, იხ. ზემოთ დასახელებული ნარკვევი *Note sur un manuscrit...*

2) М. Джанашивили, Описание рукописей церковного музея духовенства грузинской епархии, книга III. Тифлис 1908, стр. 233—250.

3) Н. Марр, Грузинские приписки греческого Евангелия из Коридии: ИАН 1911, стр. 211—240.

ხელნაწერის ბერძნული მინაწერები გამოკვლეულია შემდეგ შრომებში:

1) ბროსეს ზემოთ დასახელებულ შრომაში მოჰყავს მხოლოდ სამი ბერძნული მინაწერი და ორი სხვა მინაწერის შინაარსს გადმოგვცემს.

2) Beermann und Gregory, Die Koridethi-Evangelien 038. Leipzig 1913, mit 12 Tafeln u. 2 Karten.

3) Г. Ф. Церетели (чл. корр. АН СССР), Коридетская рукопись и ее греческие приписки. Тбилиси 1937. სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა. 73 გვ. და ბალეოგრაფიული ტაბულები.

პროფ. გრიგოლ წერეთელმა ზედმიწევნით შეისწავლა კორიდეთის ოთხთავი, ხოლო მის ბერძნულ მინაწერებში ამოიკითხა ბევრი ახალი ცნობა იმის მეშვეობით, რომ წინამორბედთა მიერ გაშიფრულ მინაწერთა ტექსტებში მთელი რიგი გაუმჯობესება და კონიექტურა შეიტანა.

ასეთ ახალ წანაკითხებს და კონიექტურებს წარმოადგენენ, მაგალითად:

1) II მინაწერში საკუთარი სახელის *Κυριακου*-ის ამოკითხვა, ნაცვლად *ζαχαριου*-ისა (სიტყვისაგან *ζήρως*), როგორც სხვები ფიქრობდნენ.

2) II მინაწერში სიტყვისათვის *შავიჯ* ახალი მნიშვნელობის („მგზავრი“, „მოგზაური“) დადგენა.

3) IV მინაწერში კაცის სახელის *Σαβιθου*-ის ამოშიფრვა ნაცვლად გრეგორის მიერ მოწოდებული *შაჰაჯი*-სა.

4) VI მინაწერში გარკვეულია მნიშვნელობა სიტყვისა *σῆμα*.

5) VI მინაწერში კაცის სახელის ბუღუ-ს ამოკითხვა (და არა გეოგრაფიული სახელისა, როგორც წინათ ფიქრობდნენ).

6) გამორკვევა იმისა, რომ VIII მინაწერში მოხსენებული *Καυρ-κένις* არის გურგენ კლარჯი.

7) V მინაწერში სხვების მიერ ამოკითხული უაზრო წინადადებათა *οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν ἀλλήλοισιν* გაიმართა ნათელ წინადადებად: *οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν ἀλλήλοισιν*.

ქვემოთ ჩვენ ვბეჭდავთ კორინდეთის ოთხთავის ბერძნულ მინაწერებს პროფ. გრიგოლ წერეთლის გამოცემის მიხედვით. ზოგჯერ ვუერთავთ ჩვენ საკუთარ შენიშვნებს ტექსტის გაგებისათვის.

I

Ἡμεῖς¹ οἱ ἀμαρτωλοὶ καὶ ἡμι-
γμῆνοι, ἡγούμενος τῆς ἁμαρτίας²
ἁμαρτωλοῦ τοῦ Κορινθίου πρε-
σβυτέρου Μιχαήλ, ὁ ἀδελφός μου
Στέφανος καὶ σὺν ἑμοῖς³.

ჩვენ, ცოდვილნი და დევნილ-
ნი, წინამძღვარი კორინდეთის
ზეწმინდა ლეთისმშობლის [მონა-
სტრისა] ხუცესი მიხაელი, ჩემი
ძმა სტეფანე და მისი ვაჟი.

II⁴

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

სახელითა მამისათა და ძისა-
თა და სულისა წმიდისათა.

Ἐγὼ ἰερὸς⁵ Ἰρηγόριος ἠὲ καὶ
(...) ἡγόρευσα ἅπαντες⁶ τὸν Ἰωάν-
νην.

მე, ხუცესმა გრიგოლ ოლთ-
[ისელმა], ვიყიდე იოანესგან და

¹ სწერია: *εμεις* (= *ἐμεις* || *ἡμεῖς*). იხ. მინაწერი VII, შენ. 1.

² სიტყვა *ἁμαρτίας* ნიშნავს სიტყვა-სიტყვით „ზეწმინდა“-ს, მაგრამ ქართულ ენაში მიღებული ნომენკლატურით აქ, რასაკვირველია, უნდა ითქვას «ყოვლად წმინდა». რომ ეს მართლაც ასე ესმოდათ, ჩანს კორინდეთის სახარების ქართული მინაწერებიდან. ასე, მაგალითად, პირველ მინაწერში ვკითხულობთ: «დაწერილი ესე თქონ ყოლა წმიდასა ღწ-მშობელსა კორინდეთისასა...», რაც ზედმიწევნით გადმოგვეცემს ბერძნულს *τῆς ἁμαρτίας ἁμαρτωλοῦ τοῦ Κορινθίου* (იხ. Н. Марр. Грузинские приписки греческого Евангелия из Коринта: ИАН 1911, გვ. 223).

³ გრ. წერეთლის აზრით ეს მინაწერი შეიძლება X საუკუნით დათარიღდეს.

⁴ ეს მინაწერი გრ. წერეთლის მიერ XI საუკუნით არის დათარიღებული.

⁵ სწერია *იერეს*, უდრის *იერეს*. ახალ ხალხურ ბერძნულში შენიშნულია სიტყვა *βάσιλεύς* (ე. ი. *ბასილეს*).

⁶ ახალ ხალხური ბერძნულიდან მომდინარეობს თანდებულ *ἅπαντες*-ს ხმარება აკუსტიკის ბრუნვასთან: *ἀπὸ τῶν Ἰωάννην* „იოანესგან“.

νῆγ καὶ τὸν Κυριακὸν¹ Νηριτόπου-
λον τόπον μετόχιον² καὶ ἔδωκα
ταμίην ἑλοκίτηνα³ βοτανάτα⁴ ἔμο
ἔμπρὸς τῶν παροφθαμμένων μαρ-
τῶν· ἔμπρὸς παρῆστέρων τῶν

კვირიკე სერიტოპულოსგან ადგი-
ლი მეტოქი (მონასტრისა?) და
მივეცი საფასურად ორი ოქროს
ბოტანატი ზემოხსენებულ მოწ-
მეთა თანადასწრებით, თანადა-

¹ სწვრია *κῆριον*. ამ სიტყვაში Beermann-მა დაინახა აკუზატივის ბრუნვა სიტყვისაგან *κῆρῆς* („მაცნე“, „შქადაგებელი“), იმ დროს როდესაც აქ გვაქვს საკუთარი სახელი *Κηριαδός* („კვირიკე“, „ვიყიდე იოანესგან და კვირიკესგან“). თანაც *κῆριον* იქნებოდა არარსებული აკუზატივი (უნდა ყოფილიყო *κῆρῆνα*).

² *τόπον μετόχιον* — ამ გამოთქმაში *μετόχιον* არის ზედსართავი სახელი *μετόχιος* („საფერმე“, „სამეურნეო), *τ. μ.* — „საფერმე ადგილი“. ძველქართულში კარგად არის ცნობილი „მეტოქი“. ეს არის „მონასტრის კუთვნილი, მაგრამ სხვაგან მდებარე დროებითი სამყოფი სახლი“ (ა. შანიძე, იოანე და ექვთიმეს ცხოვრებისათვის დართული ლექსიკონი, თბ. 1946; ივ. ჯავახიშვილი, მასალები ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, თბ. 1946, გვ. 87). „იოანეს და ეფთჳმეს ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ: «გინა შინა მონასტერსა გინა გარე მეტოქეთა კელრისა ვასაგებელნი იყვნეს».

³ *ἑλοκίτηνα βοτανάτα* «ოქროს ბოტანატიები». სიტყვა *ἑλοκίτηνος* ძველს ბერძნულში არ გვხვდება, იმით აღინიშნება პაპირუსებში და ზოგიერთ ბიზანტიურ ტექსტებში («სოლიდი», «ოქროს დინარი» (იხ. Sophokles).

«ბოტანატი» (*βοτανάτα*) აღნიშნავს ნიკეთორე III ბოტანატიის მეფობაში (1078 — 1081) მოკრილ მონეტას.

ნიკეთორე ბოტანატიეს მონეტები, როგორც ჩანს, საქართველოში მიმოქცეული იყო. საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკურ ფონდში საკმაო რაოდენობით მოიპოვება მონეტები წარწერებით: *Νικηφόρος Δεσπότης, Νικηφόρος Δεσπότης Βοτανιάτης, Κῆρις φύλαττε Νικηφόρου Δεσπότην* (იხ. თამარ აბრამიშვილი, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ბიზანტიური მონეტები, თბ. 1965, გვ. 108 — 110).

⁴ მონეტა „ბოტანატი“ ნახმარია იმავე კორიდეთის ოთხთავის ქართულ მინაწერებში, ისეთივე ორთოგრაფიით როგორც ბერძნულში:

X 39—40: «...პირითა ლთისათა: შემოგადე პირველ სამოცი, მაგრა ათი გაგიშოი და ორმოცდაათისა ბოტანატიისაი ავიღე» („ჯერ სამოცი [ბოტანატი] დაგარიცხე, ხოლო შემდეგ ათი ჩამოგაკელი და მხოლოდ ორმოცდაათი ბოტანატი გადაგახდევინეო“.

XII 13—14: «და ვინცა ესე დაწერილი შალ[ო]ს, ათი ბოტანატი ზლოს» („ვინც ეს ხელშეკრულება დაარღვიოს, გადაიხადოს ათი ბოტანატიო“).

ეს მონეტა ცნობილია აგრეთვე ათონის ქართველთათვის. ათონის აღაპებში ვკითხულობთ:

1) «თუესა იანვარსა იღ: ...აღაპი იოანესთჳს და მიქელისთჳს... ესე ძმანი კახელნი მოვიდეს დიდისა სიყუარულითა მონასტერსა ჩუენსა და დაყვეს რაოდენიმე ჟამი, და მოსცეს ეკლესიასა ლიტრაჲ ერთი დრაჰკანი ვოტანატი ი...».

2) «თუესა ოკლონბერსა კვგ წისა იაკობ ძმისა უფლისასა აღაპი არს იაკობ იაყუთი ყოფილისაჲ; მოსცა ეკლესიასა დრაჰკანი სტავრო-ვოტანატი რ.».

παπᾶν Ἰόβην καὶ τὸν Μάρκον
καὶ [τὸν παπᾶν Μιχαὴλ καὶ
τὸν Κυρικὸν καὶ τὸν Ματθεὺν
[.....]τξεβας Κουρτξέκης. Μάρ-
τυρες ὑπέγραψαν.

სწორებით ხუცებისა, მამა იობისა
და მარკონისა, მამა მიხაელისა
და კვირიკესა და მატესისა.....
ძევის კურძეკისა. მოწმებმა ხელი
მოაწერეს.

III

Ἐγὼ ἀμαρτωλὸς¹ Ματθαῖος
δουλὸς² τῆς καὶ ξένος κατέλαβον
ἐν τῇ ἀγίᾳ μονῇ τῆς ὑπεραγίας
θεοτόκου τοῦ Κοριδαίου³ ἐπὶ βα-
σιλέως Ἀνδρονίκου... δοτῆ⁴ τῆς
Ῥωμανίας.

მე, ცოდვილი მათე, მოგზაუ-
რო და უცხოთესლი, მოვედი კო-
რიდეთის ყოვლად-წმინდა ღვთის-
მშობლის მონასტერში რომანის
მეფის ანდრონიკეს დროს.

IV

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ καὶ [ἁγίου] πνεύματος.

სახელითა მამისათა და ძი-
სათა და სულისა [წმიდისათა].

¹ ეს მინაწერი, განსხვავებით დანარჩენი მინაწერებისაგან, ყველაზე უფრო მეტ ოთხოვრათვულ შესახებობებს იძლევა: *αμαρτωλὸς, τὸς (τῆς), κίλιου* (*კატელაβონ*), *τὸς (τῆς), ἡπεραγίας (ὑπεραγίας)* და სხვ.

² *δουλος* — ასეთი სიტყვა სხვაგან არსად გვხვდება. მინაწერში სწორია *οκω*. თუ ჩვენ ამას წავიკითხავთ *δουλος*, რაც ნიშნავს „დაყოვნებას“, „დაგვიანებას“. შინაარსობლივად არ არის ნათელი. გრ. წერეთელს მოჰყავს პ. იერონიმედტის მიერ მისი დავალებით შეკრებილი მასალა, რომლის მიხედვით, კობატური და ეგვიპტურ-ბერძნული ლექსიკის გამოყენებით, შესაძლებელი ხდება მეზობელი სიტყვის *ξένος*-ის მოშველიებით გაგებულ იქნეს *δουλος* როგორც „მგზავრი“, „მოგზაური“.

³ ასე სწერია.

⁴ სიძნელეს წარმოადგენს იმის დადგენა, თუ *δοτῆ* რომელი სიტყვის დაბოლოებაა. ბერძნული ფიქრობდა, რომ აქ უნდა ყოფილიყო *δοσποτῆ*, მაგრამ. მართალია, ახრით მიუღებოდა, ხოლო დაწერილობით არ შეესაბამება. გრ. წერეთლის ახრით, იქნებ აქ *χοριστοδότη* (← *χοριστοδότης*) „მწყალობელი“ ეწერა!

ანდრონიკე მეფე შეიძლება იყოს:

- 1) ანდრონიკე I კონნენოსი — ბიზანტიის კეისარი 1183 — 1185 წ.წ, ან
- 2) ანდრონიკე გილონი — ტრაპეზუნტის კეისარი 1222 — 1235 წ.წ.

რადგან დამწერლობის მიხედვით, ეს მინაწერი, გრ. წერეთლის ახრით, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება XII საუკუნეს მიეკუთვნოს, რჩება, მაშასადამე, XIII საუკუნის ანდრონიკე გულონი (თუ გულონი). ასაგების მოხაზულობანი. ამბობს გრ. წერეთელი, უძველად მოწმობენ XIII საუკუნის სასარგებლოდ (*Die Formen der Buchstaben zeugen unbeding t für das XIII Jahrhundert*).

Ἐμὲ Σαδῆνυ¹, κήριε, συγχάριε² შეგვიწყალე, უფალო, მე სადუნ
καὶ τὸν Ἀζζαρον³. და ლაზარე.

V

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς, υἱοῦ სახელითა მამისათა, ძისა და
καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἐγὼ θε- სულისა წმიდისათა. მე, ასული
πάσῃα τῆ προκλήσε⁴ μου, ἡ μ- მიხეილ ხუცესისა, წინამძღვრისა,
γάρτηρ τοῦ πρεσβυτέρου Μιχαήλ რომელიც დავრჩი უშვილოდ,
τοῦ ἡγιομένου⁵, [ἡ] ἄπιστος⁶ მოკლებული შვილებისა, ებრძა-
ἄπὸ τὰ τέσσα ἄνευ⁷ τέκνων ἀ- ნებ ჩემი მზითვი—ღმერთი. რყოს
ξέμενε, καὶ ὁ θεὸς ἀγαπήσῃ εἰς ჩემი მამის მშობლიური ადგი-
τὸν γοιανθὲν τοῦ πατρὸς ἀπὸ τοῦ ლის აღმდგენელი—კუატ...კორის

¹ გრ. წერეთლის დიდ დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს ამ ადგილის სწორი ამოწმებრა (Σαδῆνυ). მინაწერში სწერია: εμεσ|αδῆσυσ. ბერმანმა ასე გათიშა: εμεσ α δῆσუს და გაიგო როგორც: ἡμεῖς ἂ δῆσῃ („რაც ჩვენ გვალელებს“), ხოლო გრეგორიმ. რომელმაც აგრეთვე გამოაცალკევა αδῆσუს, გაიგო ეს უკანასკნელი როგორც δῆσῃαι, და აზრი გამოიტანა „შეგვიწყალე, აღონაი — უფალო...“.

(კალკე გამოტანა სიტყვისა εμεს და მისი გავება როგორც ἡμεῖς შეუწყნარებელია შემდეგი მიზეზის გამო: ამ დროისათვის (ცხ. XIII საუკუნისათვის) შეუძლებელია ე უდრიდეს η-ს (η უდრის, უეჭველად, ო-ს), ისევე როგორც შეუძლებელია εἰ გამოიხატოს ε-თი (εἰ უდრის აგრეთვე ო-ს).

გრ. წერეთელს ამ ადგილის სწორად ამოწმებრა გაუადვილა იმ გარემოებამ, რომ, რამდენადაც კორინდეთის ამბები ქართულ გარემოს ჰგულისხმობს, მან გამოიყენა საქართველოს ისტორიაში ცნობილი მასალა სადუნ მანკაბერდელის შესახებ. სწორედ XIII საუკუნეში არის ჩვენში ცნობილი საკუთარი სახელი სადუნ ი. «მანკაბერდელსა სადუნსა, რომელი იყო კაცი ბრძენი და გონიერი, და კეთილის-განმზრახი... და მორკინალი რჩეული საქინო» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 237); «სადუნი, რომელსა უბოძა მეფემან დიმიტრი ათაბაგობა» (იქვე, გვ. 270, 3—4). სადუნ მანკაბერდელის მოღვაწეობა ხვდება 1268—1286 წლებს.

² მინაწერშია: συχαριε κα τον Αζζαριε.

³ გრ. წერეთლის აზრით ეს მინაწერი უნდა დათარიღდეს არა უგვიანეს XIII საუკუნის ხანისა.

⁴ სწერია: τω προκλήσεω, საყურადღებოა η (ი) უდრის ო-ს.

⁵ სწერია: ἡγιο: ἡγιομένης. ვარდა ორთოგრაფიული აღრევისა, ყურადღებას იქცევს სიტყვის დაბრუნება თითქოს III კანკლედობით (ἡγιομένης, როგორც ἡγιομένη, ἡγιομένης).

⁶ უცნობია სიტყვა ἀπιστος. გრ. წერეთელი ფიქრობს, რომ იქნება აქ უნდა ვივარაუდოთ ἀπιστος („რამეში შემცდარი“, „მიუღწეველი“) და გამოთქმა ἀπιστος ἀπὸ τὰ τέσσα გავიგოთ „შვილებს მოკლებული“, „უშვილო“.

⁷ სწერია: ἀνα τέσσαρον (ἀνεῖ² τέσσαρον).

τόπον ζεῦγον¹ τοῦ Κουατ.
 ὅπερ ἠγέδωκα τῆ ἐκκλησίᾳ τοῦ
 Κορινθίου, καὶ τίς ποτε οὐκ ἔχε
 ἔξουσίαν² ἀλλάσσειν. Ἐν τῇ βα-
 σιλείᾳ τοῦ κυρίου Φωκᾶ³ τοῦ
 βασιλέως μὴνι Φελαρίῳ⁴ ἰνδι-
 τόνοις η̄. Χειρὸς διαγγραμμένον
 πρὸς πύτρου⁵ Μιχαῆλ Τζαλάνις.

ულლეული (?), რომელიც ვუბოძე
 კორინდეთის ეკლესიას, და არა-
 ვის აქვს უფლება ოდესმე შე-
 ცვალოს (ჩემი ბრძანება). ჟამსა
 უფალ ფოკა კეისრის მეფობი-
 სასა, თებერვლის თვეში, მერვე
 ინდიქტიონს. დაიწერა ხუცესის
 მიხეილ ძალანის ხელით.

VI

Σίγνο⁶ Κυριακόπουλος Μιχα-
 λῆς: σίγνο Κωριθέλις: σίγνο Πέτ-
 ρος⁷ ἀνεψιὸς⁸ τοῦ Μιχαῆλ.

ვამოწმებ კირიკოპულოსი მი-
 ხალისი: ვამოწმებ კორინდელისი:
 ვამოწმებ პეტრესი, მიხალისის
 იმისწული.

¹ სიტყვა *ζεῦγον* კლასიკურ ბერძნულში არ გვხვდება. მე გადმოვეცი ეს „ულლეულით“ და შესაძლებელია ამით აღინიშნებოდა ადგილის ზომა, „ერთი ულლეულით მოსახნავი მიწის რაოდენობა“.

² სწერია: *εξέξουσιαν*.

³ „ფოკა კეისრის მეფობა“. ბიზანტიის სამეფო ტახტზე ცნობილია ორი კეისარი, ამ სახელის მატარებელი: 1. ფოკა უზურპატორი (602 — 610 წ. წ.) და 2. ნიკიფორე II ფოკა (963 — 969 წ. წ.). დამწერლობის ხასიათით ეს მინაწერი X საუკუნისა უნდა იყოს. მაშასადამე, მინაწერის ფოკა არის ნიკიფორე ფოკა და 8 ინდიქტიონიც ხვდება 965 წელს.

⁴ თებერვალი აღნიშნული ხალხური ფორმით; იხ. *Феларий* (Русско-новотреческий словарь, составила А. А. Иоаннидис. М. 1966, გვ. 756).

⁵ ეს სიტყვა შემოკლებით სწერია: *πρ*.

⁶ ბეგრმანი ფიქრობდა, რომ *σίγνο* არის შემოკლებული *συγγνωστω* („ვეთანხმები“). მნიშვნელობით არ არის უარსაყოფი ეს მოსაზრება, მაგრამ ლექსიკურად ამ ორ სიტყვას შორის საერთო არაფერია. *Σίγνο* არის ხალხური ფორმა, უდრის *σίγνου*-ს, რაც თავისი მხრით არის ლათინური *signum*. ამ სიტყვით იწყება ხოლმე საშუალო საუკუნეების საბუთები და აღნიშნავს იმ პირთა ხელწერას, რომლებიც საბუთს შეადგენენ ხოლმე; მაგ., *Βασιλεισικαι ακρι* 3, 4 და სხვ.

⁷ *Πέτρος* — ეს უნდა იყოს ადგილობრივი ფორმა სიტყვისა *Πέτρος*. შდრ. ქართული „პეტრე“.

⁸ სწერია: *ανυψος*, ე. ი. „ანიფსოს“: ხომ არ არის ხმოვნები გადასმულ-გადაადგილებული, უნდა იყოს *ἀνεψιός*. ვფიქრობთ, რომ გრ. წერეთლის მიერ დაბეჭდილი *ἀνεψιός* შეცდომა უნდა იყოს: პირველი *ι* უდრის მინაწერის *υ*-ს, ხოლო მეორე *ι* მინაწერის *ε*-ს მაგიერ არაფრით არ არის გამართლებული. ჩვენის აზრით:

ανυψος ← *ανυψος* ← *ἀνεψιός*.

გრ. წერეთელს კი მოჰყავს პ. იერნშტედტის მიერ მიწოდებული ახალბერძნული *ἀνυψ*, მაგრამ ვერ ხსნის *ε*-ს წარმოშობას. ახალბერძნულ ლექსიკონშიც სწერია: *τὸ ἀνῆψι, ὁ ἀνῆψιός*.

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἐπαρέδωκα[ν] Μεγαλόστρατα τόπον τέταρτον¹ διὰ τὸν Βουδου² ἐμοὶ σὺν τὸν παρεσβύτηρον, παπᾶ Ἰάνε, καὶ τὸν [αὐτο]ν ἀδελφόν. Ὁ θεὸς καὶ ἅγιος θεοτόκος γὰρ σὲ χάρις, [καὶ] ἔποι[ος] ἀναστρέφει, μὴ ἔχη μέρος τοῦ θεοῦ.

სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა. გადმომცეს მეგალოსტრატის მეოთხედი ადგილი ბუდუს ხელით მე, ჩემთან ერთად ხუცესს მამა ივანეს და მის ძმას. ღმერთმა და წმიდა ღვთისმშობელმა მოგახმაროს, და ვინც უკუნაქციოს, ნუჰქონდეს ნაწილი ღვთისა.

VII

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἐμεῖς³ τὰ τρία ἄγριδια ἐσυγγάμα⁴ διὰ τῶν συγρίων καὶ

სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა. ჩვენ, სამი სოფელი, შევიკრიბენით საზღვრისა და ტყის გა-

¹ სწერია: τόπο τεταρτῷ.

² ბერძნული ფიქრობს, რომ აქ იგულისხმება ადგილი Budin→Budiet (7 კილომეტრით არის დაშორებული მაგარა-სო). მე გავებდავ და ვიტყვი; როგორც Πέτρος უნდა იყოს ქართულთან დაკავშირებული „პეტრო“, ისე აქაც შესაძლებელია ვივარაუდოთ კაცის სახელი „ბუდუ“, თუმცა ამ დროისათვის (XII საუკუნისათვის, როდესაც ეს მინაწერია დაწერილი) „ბ“-ბერძნისათვის B-ს ხმარება ანაქრონიზმია.

³ Ἐμεῖς (სწერია: εμοις). კლასიკური ფორმა ამ სიტყვისა არის ἡμεῖς, რაც ბიზანტიური გამოთქმით იქნება „იმის“. რადგან ეს უკანასკნელი ემთხვევა გამოთქმაში ἡμεῖς („თქვენ“), შემუშავდა ἡμεῖς-ის ნაცვლად εμοις (εμου, εμοι, εμς-ს გავლენით) და ἡμεῖς-ის გვერდით (ἐ)μοῖς („თქვენ“).

⁴ სწერია: εσηγαμα⁴, რაც უდრის ἐσυναγάμα. შემოკლების ნიშნად ნახმარი ἱ ტიპიურ ხელნაწერებში აღნიშნავს *uv-ს*, ხოლო *v* აღინიშნება ჰორიზონტალური ხაზით — (იხ. გოროგიკა, ტ. V. გვ. 281). გრ. წერეთელი ფიქრობს, რომ ჩვენს შემთხვევაში „ არის *v* (ἐσυναγάμα). ახლა, საკითხავია, თუ რას წარმოადგენს *συναγάμα*. მნიშვნელობის მხრით არავინ დავობს, რომ აქ ნიშნავს „შევიკრიბებით“ (собрание, გვ. 9 წერეთლის გამოცემისა; wir haben uns versammelt, გვ. 58), ხოლო თვით ფორმა ამ ზმნისა მითითებულია გრ. წერეთლის მიერ I p. pl. aor. pass. *συναῖω*. ნიშნავს თუ არა *συναῖω* „შეკრებას“. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ არ ნიშნავს. არის ორი ზმნა; 1) *ἄνω* „ვახმობ“; pass. „ვხმობ“; 2) *ἄνω*, *ἄνοιαι* „ვეთავაზნები“. ასე რომ ამ სიტყვებიდან, *σuv-ის* წინ დართვით, ვერ მივიღებთ „შეკრებას“. ჯერჯერობით უნდა დავკმაყოფილდეთ იმით, რომ აქ არის ზმნა *συναῖω* („შეკრება“), მისი ერთ-ერთი ნამყო დრო *ἐ-συναγάμα* (თავისებური აუგმენტუმით *ε* პრეფერბის წინ და არა მის შემდეგ, როგორც ამას წესი მოითხოვს), ხოლო, თუ რა დროა, ამის შესახებ ჯერჯერობით ვერაფერს ვიტყვით.

λόγγον¹, ἑρεῖς καὶ κωδεσποτη-
γέροντες², ὅστις ἐξέρουσταν³ κα-
τὰ φόβου θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας,
ἵνα φέμα⁴ μὴ εἴπωμεν ἐνώπιον
τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων ἐπὶ μέ-
ρος τοῦ Ὁσμαλίου.

Κάτου εἰς τὸ παρραπόταμον
στέχει⁵ τίμιον σταυρὸν ἄγιου
Γιώργι⁶, ἀπὸ κάτου συνορί εἰς
τὸ σταυρὸν ἐπάνωθεν ἄγιου Γιώρ-
γι⁶ καὶ ἄνω ἄγιος Γρηγόριος
ἐπιθετο ἀρχιστράτηγος, μέγα τὸ
λίθον.

Χωρὶς τὰ μετόχια δυνάμει
Ψιλάφυμα. Οὐδὲ ...εσου συγγω-
ρισ[ν] τὴν Δουροτζα δικάσιμον
ἔχουσταν διὰ τὸν λόγγον τοῦ Νο-
καλανέθι⁷ Μιχαηλῆ φατζῆς,
Ἰωάννη Ὀστζακκα, ὄνο γεωργοῖς
᾿Ωλολοβ⁸ Ἀσκα... καὶ εὔραχ τὸς
μαρτύρους, ἀξίους πιστοὺς μαρ-
τύρους, οἱ ἔθικοι⁸ (?), ἑτι καὶ

მო, [შევიკრიბენით] ხუცეები და
სახლთუხუცეები, რომლებმაც
გადაწყვიტეს ღვთის და ჭეშმა-
რიტების შიშით, რათა ტყუილს
არ ვიტყვიოთ წინაშე ღვთისა და
წმინდანთა შესახებ ოსმანლისა.

ქვემოთ, მდინარის გასწვრივ,
დგას პატიოსანი ჯვარი წმიდისა
გიორგისა, ქვემო საზღვრიდან
ზემო ჯვრამდე წმიდისა გიორ-
გისა. და ზემოთ წმიდა გრი-
გოლი დგას, არხისტრატეგოსი,
დიდი ქვა.

ცალკე [არის] მეტოქეები ფსი-
აფიმას სახელით. არავითარი (სა-
საზღვრე ნიშანი) არაა მეზობლად
ღურსძასი, რომელსაც ჰქონდეს
დავა ნოქალანეთის ტყის გამო
მიხეილ ფაძუსთან, იოანე ოსძა-
კასთან, ორ მიწისმუშასთან ოლო-
ლოგ-ასკეს... და იპოვეს მოწ-
მენი, ნდობის ღირსი მოწმენი,

¹ სწერია: *ლოკონ*, ე. ი. *λόγγον*. ლექსიკონებში ეს სიტყვა დამოწმებული არაა.
გრ. წერეთელი თარგმნის: *pec*, Wald.

² სწერია: *κωδεσποτηγεροντες*. ე. ი. წინ ჩამოშორებია მარცვალი *σι*.

³ *ἐξέρουσταν*, ე. ი. *ἐξέρουον*. ამის ანალოგია გვაქვს მთელ რიგ შემთხვევებში:
ἤλιθον (= *ἤλιθον*).

⁴ ეს არის ხალხური ფორმა: *φέμα*, *φέμμα* ← *φεύμα* (= *φεύσμα*).

⁵ *στέχει* (სწერია: *στεχνυ*) ხალხური ფორმა ზმნისაგან *ἵστημι*. წარმოადგენს
ἔστηκα-სგან გაკეთებულ მეორად აწმყოს. საყურადღებოა, რომ *ἔστηκα*-ს მიხედ-
ვით უნდა ყოფილიყო *στήκει*. რაც მართლაც აქვს ოლიმპიოდორეს (ახ. წ. V ს.)
πίπτει, οὐ στήκει (HGM I 468, 6, 8).

⁶ ყურადღებას მივაქცევთ, რომ *Γιώργι* (სწერია: *Γιοργγι*, *Γιορηγ*) ზედმი-
წევნით გადმოგვცემს ადგილობრივ ფორმას ამ სახელისას (შდრ. ქართული
„გიორგი“. ამასთან დაკავშირებით ქვემოთ ნახმარი *εὐδρέθειν* (სწერია: *εὐδრეθειν*)
წარმოადგენს პონტოელ ბერძნებში ხმარებულ 3. sing. aor. pass.

⁷ *Νοκαλανέθι* ძალიან მიაგავს ადგილობრივ კანაურ-მეგრული გარემოს საკუ-
თარ სახელის ფორმას (შდრ. ნოქალაქევი).

⁸ ამ ფორმასაც მივყავართ პონტოს ბერძნების სამყაროში: *ადიკოი* (სწერია;
ადიტი): პონტოს დიალექტში დადასტურებულია *οἱ λῦτζοι* (= *οἱ λῦκοι*). იხ.
A. Th u m b, Handbuch der neugriechischen Sprache. Strassburg 1910, § 62.

ξέπειν ἀσπιρόταμον, οὐκ ἦραν
 οὐδὲ κλάσμα(?) τόπου κατὰ φέ-
 ρου θείου καὶ τῆς ἀληθείας.
 Ψέμα οὐκ ἐνρέθειν. Ὅστις ἀνα-
 στρέψει, μὴ ἕξη μέρος τῶν
 θείων¹.

უსამართლოებმა, რომ მათ დაე-
 დოთ [საზღვრად] თეთრი-წყალი;
 [მაგრამ] არ წაიღეს არც ადგი-
 ლის ნაგლეჯი ღვთისა და ჭეშმა-
 რიტების შიშით. ტყუილი არ
 აღმოჩნდა. ვინც შესცვლის, ნუ
 ექნება ნაწილი ღვთისა.

VIII

Ἐγὼ² Κορυχένιος³ κόμης ἀπὸ
 τῆς ταξιαρχίας τῆς Τεφρικῆς⁴
 ἦλθα εἰς τὸ κάστρον [Παυλι]κια-
 νῶν, Τεχαιτὶν καστροφλάμου,
 μὴν Μαρτίου ἐγστασῆς [Ἰ]ουλι-
 οῦς...].

მე, ტეფრიკის სამხედრო ოლ-
 კის კომისი გურგენი, მოვედი
 [პავლი]კიანთა ციხეში, ცხიეთის
 ციხე-სიმაგრეში მარტის თვეში,
 მიმდინარე... ინდიქტიონში.

ეს მინაწერი ჩვენ სპეციალურად გვაქვს განხილული ცალკე წერილში:
 „კორინდეთის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღე-
 ბისათვის“ (ჩვენი მეცნიერება !924, № 11—12, გვ. 84—86), რომელ-
 საც აქვე ვათავსებთ.

¹ ამ მინაწერის კავშირს ქართულ გარემოსთან მოწმობს ისიც, რომ აქ რომ
 ლაპარაკია ქვა-ჯვარებზე, როგორც სასაზღვრო ნიშნებზე, ის ანალოგიას
 პოულობს „დასტურლამალის“ ტექსტში მოხსენებულ ქვა-ჯვარებში.

იხ. აგრეთვე: ვ. თოფურია. ქვაჯვარანი საქართველოში: მასალები საქ.
 და კავკ. ისტორიისათვის, 1942 წ. ნაკვ. IV.

² სწორია: *εΓθ*. ასეთივე *γαμμα* ნახმარია ფოკას მეფობით დათარიღებულ
 მინაწერში. იხ. აქვე ქვემოთ შენიშვნა.

³ როგორც გრ. წერეთელს გამორკვეული აქვს, აქ უნდა იგულისხმებოდეს
 გურგენ კლარჯი, რომელიც საქართველოს მეფემ ბაგრატ III კუროპა-
 ლატმა დაატუსაღა და რომელიც 1012 წელს გარდაიცვალა პატიმრობაში, თმოგ-
 ვის ციხეში. «ამან ბაგრატ კურაპალატმან — წერს სუმბატ დავითისძე — მოიყ-
 ვანნა კლარჯნი ველმწიფენი სუმბატ და გურგენ, ძენი ბაგრატ არტანუჯელი-
 სანი, თჳსნი მამის დისწულისანი, დარბაზობად მის წინაშე ციხესა შინა ფანას-
 კურტისასა, და მუნ შინა შეიპყრნა იგინი. და აღიხუნა ქუეყანანი და ციხენი
 მათნი, რამეთუ იგინი პატიმარ ყვნა ციხესა შინა თმოგვასა. და მუნ ციხესა
 შინა თმოგვასა გარდაიცვალა სუმბატ ანტანუჯელი ქრონიკონსა სლ^ა
 [231+780=1011]. და ეგრეთვე მასვე წელსა შინა გურგენცა გარდაიც-
 ვალა, ძმა სუმბატისი, ქრონიკონსა სლ^ბ [232+780=1012]» (ქ. ცხ. I [1955].
 382, 21—27).

⁴ *Τεφρικῆ* — ახლანდელი „დივრიჯ“, მცირე აზიაში, ბიზანტიის საზღვართან.

კორიდეტის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღებისათვის¹

I

კორიდეტის ბერძნული სახარების ქართულმა მინაწერებმა იმთავითვე მიიპყრო მკლევართა ყურადღება. პირველად მათი წაკითხვა სცადა აკადემიკოსმა მარტი ბროსემ (*Note sur un manuscrit grec des quatre Evangiles, rapporté du Souaneth-Libre et appartenant au comte Panin: Mélanges Asiatiques, t. VI, 1870*). შემდეგ მოსე ჯანაშვილმა გამოსცა ისინი 1908 წელს „საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობის“ III წიგნში, გვ. 233—250, და მანვე ხელმეორედ გამოსცა ეს მინაწერები 1909 წელს „ძველი საქართველო“-ს I ტომში (III განყ. გვ. 78—87). დასასრულ, ჩვენი მინაწერები და მათი პალეოგრაფიული პირი გამოსცა აკად. ნ. მარრმა (*Известия Имп. Академии Наук, 1911, გვ. 211—240, ტაბ. I—VIII*).

არც ერთი ზემოაღნიშნული მკვლევარი არ შესებია დეტალურად მინაწერების დათარიღებას: მინაწერთა დათარიღებისას მხოლოდ ზოგადი მსჯელობით კმაყოფილდებოდნენ. მ. ჯანაშვილისათვის ამოსავალ წერტილს მინაწერების დათარიღებისათვის წარმოადგენს 249 ხ გვერდის პირველი ქართული მინაწერი, სადაც ის ბოლოში ჰკითხულობს: დოლისკა[ნას] ქსა მა (ე. ი. 821 წელს); ხოლო აკად. ნ. მარრი, როდესაც აღნიშნავს მ. ჯანაშვილის ამ უკანასკნელი წაკითხვის უსაფუძვლობას (მინაწერში ნათლად იკითხება დავწერე სტფნ დოლისკა[ნს]ელმა[ნ])², დასძენს: „წინააღმდეგ ისტორიული, სტილისტიკური და პალეოგრაფიული სიტყხადისა, XIII საუკუნისა და კიდევ უფრო გვიანი ხელნაწერი მასალა მეათე საუკუნეში გადააქვთ“³. ამ სიტყვებით ნ. მარრი თითქოს აღიარებს, რომ 249 ხ გვერდის პირველი ქართული მინაწერი XIII საუკუნეზე ადრინდელი არ შეიძლება იყოს.

საზოგადოდ ნ. მარრი არც ერთს მინაწერს არ ათარიღებს, მხოლოდ ორ შემთხვევაში, როდესაც საქმე გვაქვს წმინდა ხუცურ დამწერლობასთან, ის უფრო მიახლოებით ამბობს: 1) „უსხსა-ხუცურით,

¹ წაკითხულ იქნა მოხსენებად „ქართულ საენათმეცნიერო საზოგადოების“ სხდომაზე 1924 წლის მარტის 11-ს.

² მართალია ენი და ნარი იმდენად გამჭრქალია, რომ ძლივსღა იკითხება, მაგრამ ლასის კითხვა უეჭვოა.

³ Н. Марр. Грузинские приписки греческого Евангелия из Коридети, ИАН, 1911, გვ. 216.

თითქოს X—XI საუკუნის ხელით“ (73 ხ გვ. მინაწერის შესახებ) და 2) „მერმინდელი ტიპის ჩვეულებრივი ხუცურით“ (249 ხ გვერდის მეორე ქართული მინაწერის შესახებ). დანარჩენ შემთხვევაში ნ. მარრი სრულებით არ ეხება თარიღის საკითხს; გამონაკლისს შეადგენს ის ზოგადი შენიშვნა, რომელიც ჩვენ ზემოთ მოვიყვანეთ. და ეს გასაგებიც არის. მეტი წილი მინაწერებისა წარმოადგენს ან მხედრულს ან ხუცურ-მხედრულ ნარევ დამწერლობას, რომელიც—თუმცა ქართული პალეოგრაფია უკანასკნელ ხანებში საკმაოდ დაწინაურდა, მაგრამ მაინც—ნაკლებად არის დამუშავებული და შესწავლილი. ჯერ ქართულმა პალეოგრაფიამ ვერ მიაღწია იმას, რომ გამიჯნოს ზედმიწევნით სხვადასხვა სახის დამწერლობა, და ხელთ მისცეს ზოგად ფილოლოგიას მკვეთრი კრიტერიუმი.

ჩვენი მინაწერების დათარიღება ზედმიწევნით შეუძლებელია, ვიდრე არ გამოირკვევა საზოგადოდ საკითხი ამათუიმ ტიპის დამწერლობის ქრონოლოგიური თანამიმდევრობისა და ვიდრე, კერძოდ ჩვენს შემთხვევაში, კორიდეთის სახარების მინაწერები ერთმანეთთან პალეოგრაფიულს დაკავშირებით არ იქნება განხილულა.

ამის გარდა აღსანიშნავია შემდეგი გარემოებაც: კორიდეთის სახარების ქართული მინაწერების მკვლევარნი იხილავენ ამ მინაწერებს განცალკევებულად და მხედველობაში არ იღებენ სრულებით იმ ბერძნულ მინაწერებს, რომლებიც ქართული მინაწერების პარალელურად არის მოთავსებული. ხელნაწერის აშეიბზე და თავისუფალ ადგილებში, იმ დროს როდესაც ამ გარემოებამ ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება გარდამწყვეტი მნიშვნელობა იქონიოს ქართული მინაწერის დათარიღებაში.

ჩვენ აქ აღვნიშნავთ კერძოდ ერთ შემთხვევას, რომელმაც ჩვენი უურადღება მიიპყრო კორიდეთის სახარების ბერძნული მინაწერების გადასინჯვის დროს.

II

კორიდეთის სახარების 249 ხ თავისუფალ გვერდზე, სადაც სახარების ტექსტი სრულიად არ მოიპოვება, ზევიდან 17 ცმ., მოთავსებულია ერთი ბერძნული წარწერა¹, რომელიც ასე იკითხვის:

+ *Εἴτω κοινῶς καὶ καὶς ἀπὸ τῆς ταξιαρχίας τῆς τεφραζῆς |
εἰσελθὼν εἰς τὸ καστρον[ε]... ἐχρεῖον καστροφυλαχίας μ(η)ρ(ου) μαρ(του)*

¹ იხ. H. Mapp, l. c. მერვე ტაბულა.

შინაარსი ამ მინაწერისა, სამწუხაროდ, ჩვენთვის ჯერ-ჯერობით ნათელი არ არის. ასე რომ ამის მიხედვით ჩვენ არ შეგვიძლია მისი დათარიღება.

სამაგიეროდ მინაწერი ისეთს მკვეთრ პალეოგრაფიულ ნიშნებს ატარებს, რომ ჩვენ საშუალება გვაქვს დანამდვილებით ვთქვათ, რომ ეს მინაწერი X საუკუნეზე უფრო გვიანს არ შეიძლება ეკუთვნოდეს. აქ გარდამწყვეტია ორი უმთავრესი გარემოება: 1) ჯაპპას მოხაზულობა და 2) ლიგატურა *εჰσ*.

1. ჯაპპა ჩვენს მინაწერში იქ, სადაც ის სიტყვის შეკვეცილ ნაწილშია (*περικησ ααστροφλαχιασ*) წარმოადგენს ერთ მთლიან დაკლაკნილ ხაზს, რომელიც სტრიქონს ზევით იწყება და ზევიდამ ქვევით მოდის¹, ეს სწორედ ისეთი ხაზია, რომელიც ხანდახან ძსის გამოსახატავად იხმარება². ასეთი ჯაპპა გვხვდება ჩვენ ბერძნულ ხელნაწერებში XI საუკუნემდე.

2) ჩვენს მინაწერში *εჰσ* (სიტყვაში *εჰσ:ελψα*) შემდეგნაირად იწყება: ფუსილონს შუამუცლიდან ჩამოუღის ვერტიკალი ხაზი, ოდნავ მოკაუჭებული ზევით (ფუსილონის მუცელში) მარცხნივ და ქვევით მარჯვნივ (ეს ვერტიკალი ხაზი წარმოადგენს *ლოტას*). ასეთ ლიგატურას მარჯვნიდან მარცხნივ გადასჭრის სწორზნექა ხაზი, რომელიც *ლოტას* გაუვლის მის მარჯვნივ მოკაუჭებულ ქვედა ბოლოში (ეს არის *თიგმა*); *εჰσ*-ის ასეთი ლიგატურა ბერძნულ ხელნაწერებში ჩვენ VII—XI საუკუნეებში გვხვდება მხოლოდ. შეიძლება უფრო მეტი მიახლოვებითაც განვსაზღვროთ: სწორზნექა ხაზით გამოხატული *თიგმა* გადასჭრის *ლოტას* მის ქვედა ბოლოკიდურში (ესე იგი ისე, როგორც ეს ჩვენს მინაწერშია) მეთავე საუკუნემდე დაწერილ ხელნაწერებში. ხოლო X—XI საუკუნის ხელნაწერებში *თიგმა* გადასჭრის *ლოტას* უფრო ზევით, შუაში და ხან უფრო ზევითაც.

ამ პალეოგრაფიულის მოსაზრებით ჩვენი მინაწერი შეიძლება დათარიღებულ იქნეს X საუკუნით (ან, უკიდურეს შემთხვევაში XI საუკუნის დასაწყისით)³.

¹ იხ. Г. Ф. Церетели, Сокращения в греческих рукописях преимущественно по датированным рукописям С.-Петербурга и Москвы. Изд. 2-ое СПб., 1904, გვ. 46, ტაბულა IV.

² ეს გამოწვეულია იმით, რომ მწერალი ცდილობს ერთი მოხაზით (in einem Zuge) დასწეროს *ჰ*. ასევეა ძველ მინუსკულში, როდესაც ჯაპპას სწერენ კურსივის მხავით (იხ. Gardthausen, Griechische Paläographie II, 213, Leipzig 1913).

³ ამას ადასტურებენ აგრეთვე შემდეგი პალეოგრაფიული ნიშნებიც: ჩვენი მინაწერის სიტყვებში—*Κωμο Καστρον Καστροφλαχιασ*—ხაზგასმული ჯაპპა

ამ მინაწერის შინაარსი რომ ჩვენთვის გასაგები იყოს, ე. ი. იქ მოხსენებული საკუთარი სახელების გამორკვევა რომ შესაძლებელი გახდეს, მაშინ ალბათ უფრო ზედმიწევნით შევძლებდით ჩვენი მინაწერის დათარიღებას.

III

ამ ბერძნული მინაწერის ზევით მოთავსებულია ის ქართული მინაწერი, რომელიც მ. ჯანაშვილმა შეცდომით 821 წლით დაათარიღა, ხოლო ნ. მარრმა მეცამეტე საუკუნეში გადაიტანა. ეს მინაწერი შეიცავს სულ 12 სრულ სტრიქონს და მეცამეტის დასაწყისს: მეცამეტე სტრიქონში გადატანილია დოლისქანელმან¹. მეცამეტე სტრიქონშივე ნელმან-ს უშუალოდ მისდევს ზემომოყვანილი ბერძნული მინაწერი, რაც ამტკიცებს, რომ ბერძნული ტექსტი შემდეგ არის მიწერილი. ბერძნული მინაწერის ავტორს რომ ეს, 249 ხ გვერდი თავისუფალი დახვედროდეს, შესაძლებელია, რომ ის მაინც შუაგვერდში დასწერდა, მაგრამ შეუძლებელია დაფუშვით, რომ ის შუასტრიქონში დაიწყებდა თავის განზრახულ მისაწერს. არც იმის საბუთი გვაქვს, რომ ჩვენ აქ უბრალო შემთხვევითი მოვლენა ვიგულისხმოთ, თითქოს ბერძნული ტექსტი უკვე მიწერილი ყოფილიყოს და ქართულ ტექსტს შემთხვევით მეტი ადგილი არ დასჭირვებოდეს, მით უმეტეს მხედველობაში თუ მივიღებთ, რომ ქართული ტექსტი სრულიად დამთავრებულია: მე დავწერე სტ^ან დოლისქანელმან.

ამრიგად ჩვენ ვხედავთ, რომ 249 ხ გვერდის პირველი ქართული მინაწერი დაწერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს მეთექვსმეტე საუკუნისა (ან მეთერთმეტის დასაწყისისა), რომელსაც ეკუთვნის მისი მომდევნო, მის შემდეგ დაწერილი ბერძნული მინაწერი.

გრძელის, რაც ჩვეულებად აქვთ ბერძნულ ხელნაწერებს X საუკ. და XI-ის დასაწყისში (იხ. პალიეოგრაფ. ტაბულები დათარიღებული ხელნაწერებისა, გამოცემული ვრ. წერეთლისა და ს. სობოლევსკის მიერ. აგრეთვე Lietzmann, Tabulae). გარდა ამისა ასეთივე ჯაბბა, აგრეთვე მთავრული ჯამბა (სიტყვაში *ელა*) გვხვდება ჩვენ იმავე კორიდეთის სახარების 140 ხ გვერდის, ფოკას მეფობით (963—969) დათარიღებულ მინაწერში (*ელა, მიΓατιο, σΓου*). იგივე უნციალი I' მოწმობს, რომ მინაწერი არ შეიძლება ეკუთვნოდეს X საუკ. ადრინდელ დროს ((Gardt-Hausen II, 219).

¹ იხ. მინაწერის პირი H. Mapp, I. c. ტაბ. VIII.

მინაწერების ენობრივი თავისებურებანი. ყურადღებას მივაქცევთ კორიდეთის ოთხთავის ბერძნული მინაწერების ზოგიერთ თავისებურებას.

1) როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, კორიდეთის ბერძნული ოთხთავი გადაწერილია საქართველოში, ჭოროხის ხეობაში მდებარე სოფელში; ბერძნული მინაწერებიც იმავე ენობრივ წრეშია შესრულებული, როგორც თვით ხელნაწერის ძირითადი ტექსტი. ამიტომ გასაგებია, რომ ამ მინაწერებს ქართული ენობრივი ფორმების იერი გადაჰკრავს ალაგ-ალაგ. ასე, მაგალითად, ქართული ფორმების მიხედვით არის შექმნილი:

ა) VI მინაწერში Πέρρες (← *პეტრე*) Κερειάης (← *კორიდელი*, რაც ისევეა ნაწარმოები სიტყვისაგან „კორიდეთი“, როგორც, ვთქვათ, არადელი სიტყვისაგან „არადეთი“) და 'Ιζης (← *ივანე*).

ბ) ასევე ქართული ფორმიდან მომდინარეობს VII მინაწერში Γ'αργι (← *გიორგი*).

2) ის გარემო, რომელშიც ტრიალებდნენ კორიდელები, განეკუთვნება ე. წ. პონტოს დიალექტის სამყაროს. ამით აიხსნება ზემოთ მოყვანილ მინაწერებში ისეთი ენობრივი ფორმები, რომლებიც ბერძნული ენის აონტოს დიალექტის დამახასიათებელია.

ა) სიტყვა ζήσις („უსამართლონი“) VII მინაწერში სწორია *ჯიჲჯი*. ამ სიტყვაში ჯაბა ინის წინ (ი=ი) პალატალიზებულია და ვლბულობთ „ჩ“-ს ან „ჯ“-ს, რაც გრაფიკულად გამოხატულია *ჯი*-ს მეშვეობით. ასეთი მოვლენა ბერძნული ენის პონტოს დიალექტს ახასიათებს¹. იგივე მოვლენა უნდა გვექონდეს ამავე მინაწერში Δισπαჯჯ, Φαჯჯაიჯ და Ωჯჯაჯჯ. აქ პირველი სიტყვით აღნიშნულია ის სოფელი, კორიდეთის სამხრეთით, რომელსაც ამჟამად ჰქვია „დურჩი“.

ბ) მეორე მინაწერში გვხვდება მოწმეების ხელწერა: ორ მათგანს ჰქვია *ჯჯჯჯჯ* და *ჯაუაჯჯ*. აქაც *ჯი*-ის ხმარება იმით უნდა იყოს გამოწვეული, რომ ამ სახელებში იმალება ჩ, ც, ჯ, ძ ან სხვა ამგვარი ბგერები.

გ) მეშვიდე მინაწერში ნახმარი *ენაქმეჲ* წარმოადგენს პონტოს დიალექტში ხმარებულ Aor. passivi, მხ. რ. III პირს.

3) მინაწერთა ავტორებმა იციან, რასაკვირველია, მაშინდელი ლიტერატურული ენა, რითაც აიხსნება ისეთი სწორი ლიტერატურული ფორმები, როგორც არის II მინაწერში *პოპეყყაჲ(მენავ)*

¹ იხ. ზემოთ გვ. 9, შენ. 8.

ან απειμειεν (ე. ი. ἀπέμειεν) V წარწერაში. მაგრამ ამათ გვერდით გვხვდება სალაპარაკო ენის ისეთი ფორმები, როგორიც არის, მაგალითად V წარწერის *διαγραμειων* ნაცვლად იმის, რომ იყოს *διαγραμειον*.

დამატება. სისრულისათვის საჭიროა მოვიყვანოთ აგრეთვე კორინდეთის სახარების ის ბერძნული მინაწერი, რომელიც მოჰყავს პროფ. გრ. წერეთელს მე-7 მინაწერის სახელწოდებით¹ (თუმცა შინაარსით ის საგულისხმოს არათერს შეიცავს):

Εὐλογῆται, δέσποτα *θεός, τῆς* გმაღლობ, უფალო ღმერთო, *γνώμηγ σου, καὶ ἀνάγνωστον κα-* შენი გადაწყვეტილებისათვის. წა- *λά, φόβος* მძენ *μάθε* *καὶ* *μη* იკითხე კარგად, ისწავლე შიში *χάσσης* *τῆς*² *ψυχῆς* *σου.* ღვთისა და ნუ წარიწყმედ სულს.

¹ Г. Ф. Церетели, Кориндетская рукопись и ее греческие приписки (Тб. 1937) стр. 54.

² ხელნაწერში სწერია: *μη χάσσης τιν.*

იოანე ცეცე

მეთორმეტე საუკუნის კომენტატორი და პოლიპისტორი იოანე ცეცე (Ἰωάννης ὁ Τζέτζης) ცხოვრობდა კონსტანტინეპოლში დაახლ. 1110—1180 წლებში. მან მიიღო საფუძვლიანი ფილოლოგიური და გრამატიკული განათლება. ერთხანს მუშაობდა გრამატიკის მასწავლებლად, უფრო მეტად კი თავს ირჩენდა ლიტერატურული მოღვაწეობით. ხშირად უჩივის ხელმოკლეობას და გაჭირვებას. თავის შრომებს უძღვნის წარჩინებულ ბიზანტიელებს და კეისრებს: იოანე II კომნენოსის (1118—1143) ძმას ისაკ კომნენოსს, მანუელ I კომნენოსს (1143—1180) და უკანასკნელის მეუღლეს ირინეს, ვინმე კონსტანტინე კოტერძეს, რომლის წყალობით შეადგინა მან ჰომეროსის „ალებორიების“ გაგრძელება და გადაამუშავა „ხილიადები“.

✓ ბიოგრაფიულ ცნობებს თვით იოანე ცეცე გვაწვდის თავისი „ისტორიების“ საგანგებო თავში (V 583—628).

მისი მამა მიხეილი იყო პროფესიით გრამატიკოსი. იგი იყო ვაჟი მართალია გაუნათლებელის, მაგრამ შეძლებული კაცისა (მას ერქვა იოანე ცეცე), რომელიც თავის სახლში სიამოვნებით ღებულობდა განათლებულ პირებს. ამ იოანე ცეცეს მამაც იყო აგრეთვე დედაქალაქის მკვიდრი: გარდაცვალების შემდეგ იგი დაასაფლავეს ეფფროსინეს მონასტერში, სადაც მოლოზნები მას საკვირველთმოქმედების ძალას აკუთვნებდნენ. ამგვარად, შემდეგი სქემა ისახება:

დიდი პაპა (დაიმარხა ეფფროსინეს მონასტერში.

იოანე ცეცე (გაუნათლებელი კაცი; ჩვენი ფილოლოგოსის პაპა)

მიხეილი (გრამატიკოსი, ჩვენი ფილოლოგოსის მამა)

იოანე ცეცე (ჩვენი ფილოლოგოსი).

მამის მხრით, როგორც თვითონ ამაყად აცხადებს, იოანე ცეცე იყო წმინდა ბერძნული სისხლისა, ხოლო დედის მხრით კავკასიურ-იბერიული წარმოშობისა იყო.

როდესაც ბაგრატ IV-ის ასული მართა¹ კონსტანტინეპოლში მივიდა, რათა იქ მისთხოვებოდა კეისარ მიხეილ VII დუკას, მის ამაღლებაში იყო, როგორც ამას ხაზს უსვამს ცეცე, არა როგორც მხე-

¹ RE-ში მოთავსებული სტატიის ავტორი მას ეძახის „ალანთა სეფეწული-მარიამო“, რაც, როგორც ჩვენ რამდენჯერმე ნათქვამი გვაქვს (იხ. გეორგიკატ. VI, 160, 164), სრულ გაუგებრობაზეა აგებული.

ამ მარიამის «ალანობის» გამო საგულისხმო დაკვირვება აქვს დიუკანეს (Du Cange). ის ამბობს: „ცეცეს მოწმობით... (Chil. 5, c. 17) იბერები, აბაზგები და ალანები წარმოადგენდნენ ერთსა და იმავე ხალხს ანუ ერს:

Ἰβήρες δὲ καὶ Ἀβασιοὶ καὶ Ἀλανοὶ ἓν γένος

(«იბერები, აბაზგები და ალანები წარმოადგენენ ერთ მოდგმას»).

ისე კი არა, რომ იბერები იგივენი იყვნენ, რაც ალანები და აბაზგები, არამედ რომ იბერთა მეთაური აბაზგებისა და ალანების მეფეებს (regulis) მბრძანებლობს უმაღლესი უფლებებით. ამას ადანატურებს საკმაო სიტყვით (satis superque) ვრიენიოსიც, როდესაც წერს, რომ იბერთა მეფეს ეპყრა *παρυδάσειαν τῶν Ἰβήρων*, ხოლო ალანიის უფალს მხოლოდ *ἐξουσιάζουσις* სახელს მიაკუთვნებს. არც ცეცე უარყოფს ამას: ის იქვე ამბობს, რომ იგივე ხალხები სხვადასხვანო იყვნენ და ერთმანეთისაგან განცალკევებულნი:

οἱ Ἰβήρες πρωτῆσιντες, οἱ Ἀβασιοὶ δευτέρως,

οἱ Ἀλανοὶ δ' ἐσχῆρασι τᾶξιν τριῶν ἑστῆσαν

(«იბერი პირველობენ, აბაზგები მეორენი არიან,

«ხოლო ალანებს უკანასკნელი მესამე ადგილი უჭირავთ»).

ხოლო თუ რატომ ეძახის მარიამს უფრო აბაზგთაგან წარმომოზილად, ვიდრე იბერთაგან, და რატომ იმავე სახელით გმობს იგივე მწერალი სკილიცეს, ზონარას და სხვებს, რომელნიც მას ალანს ეძახიან, კარგად არ მესმის, იმ დროს, როდესაც ვრიენიოსი გარკვევით გადმოგვცემს, რომ ის იბერთა მეფის ასულია (ხაზი ჩვენია ს. ყ.), თუ არა იმიტომ, რომ იმ დროს იბერთა მეფე აგრეთვე აბაზგებს მბრძანებლობდა:

τοῦ Τζέτζου μητέρος ἡ Ἀβασίς ἢ μῆτηρ

οὐ τῆ δεσποίνῃ Μαρίας, τῆ Ἀβασίσση λέγω,

ἦν οἱ πολλοὶ Ἀλάνισσαν φασὶν οὐκ ἀκριβοῦντες,

ἤλθεν εἰς Μεγαλόπολιν, ὧς συγγεῆς κατ' αἶμα.

(«ცეცეს დედის დედა აბაზგი-ქალი.

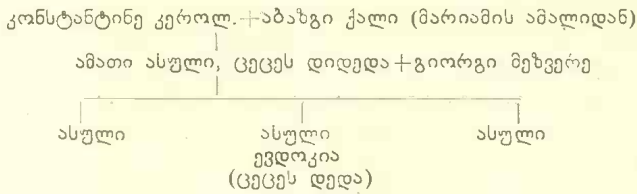
«დედოფალ მარიამთან ერთად, ვამბობ აბაზგი-ქალთან

«რომელსაც ბევრნი არა ზედმიწევნით ალან-ქალს ეძახიან,

«მოვიდა მეგალოპოლისში, როგორც სისხლით ნათესავი»).

ასეთი დაკვირვება აქვს დიუკანეს მარიამ დედოფლის შესახებ, როგორც ვხედავთ, ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში იქნა შემჩნეული ის შეუსაბამობა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მარიამ მართა-ყოფილის სადაურობის საკითხში. დიუკანე, როგორც ჩანს, ამ შეცდომას (თითქოს მარიამი ყოფილიყო ალანი) იმიტომ ამართ-

ვალი, არამედ როგორც სისხლით ნათესავი, ერთი აბაზგი ქალი, რომელიც შეირთო კეისრის გვარდიის დრუნგარიოსმა კონსტანტინემ, მეტსახელად კეროლარიოსმა, პირველი ცოლის გარდაცვალების შემდეგ. ამ ქორწინებიდან მომდინარეობს ცეცეს დიდდა (დედის მხრით), რომელიც კონსტანტინე კეროლარიოსის ქალიშვილთან ერთად (პირველი ცოლისაგან) იზრდებოდა და დედოფალ ევდოკიას მიერ² მდიდრული მზითვით იქმნა დასაჩუქრებული: იგი მისთხოვდა მეზვერეს გიორგის და ეყოლა სამი ქალიშვილი. ერთ მათგანს ჰქვია ევდოკია — ის არის იოანე ცეცეს დედა. ეს ნათესაური კიბე შეგვიძლია წარმოვადგინოთ შემდეგი სქემით:

მიახლოებითი გამოანგარიშების საფუძველზე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ცეცეს დიდდას თავისი ქალი ევდოკია უნდა შესძენოდა 1090 წელს ან ამის მომდევნო წლებში მალე.

იოანე ცეცეს ლიტერატურული მემკვიდრეობა უაღრესად მდიდარია.

1. მის ყველაზე ვრცელ ნაშრომად უნდა ჩაითვალოს Βίβλας ἱστορικῶν („ისტორიათა წიგნი“), ფილოლოგიურ-ისტორიული „პოემა“, რომელიც 12.674 პოლიტიკური ლექსისაგან შედგება და რომელსაც, ჩვეულებრივ, „ხილიადები“ ეწოდება (ასე ეძახიან იმიტომ, რომ იგი 13 ათასეულ ტაებად არის გაყოფილი). ეს „ისტორიები“ ეხება მითოლოგიურსა და ისტორიულ ამბებს და, არსებითად, წარმოადგენენ კომენტარებს, რომლებიც დაუწერია იოანე ცეცეს თავის „წერილებში“ მოთავსებული მსჯელობები-

ლებს, რომ, იოანე ცეცეს მოწმობით, ალანები და აბაზგები (ანუ იბერები) ერთი მოდგმისა არიანო.

იოანე ცეცეს „ხილიადების“ ეს ადგილები, რომლებიც მოჰყავს დიუკანუს ანნა კომნენეს „ალექსიადისათვის“ დართულ შენიშვნებში, იხ. აქვე, ქვემოთ გვ. 22—24.

¹ დედოფალი ევდოკია — მიხეილ VII პარაპინაკის დედა.

სათვის (დაცულაა მისი 107 წერილი, რომლებიც თარიღდება 1138—1170 წლებით და მიწერილია სხვადასხვა წარჩინებული პირებისადმი).

2. „ალეგორიები ილიადისა და ოდისეისათვის“ (Ἰλιάδης καὶ Ὀμηρίας ἀλληγορηματώδης) შეიცავს განმარტებებს ჰომეროსის ღმერთთა სამყაროს შესახებ¹. ეს შრომა უძღვნა ავტორმა დედოფალ ირინეს.

3. „სხოლოები ლიკოპრონის «ალექსანდრასთვის»; ეს შრომა წინათ მიეწერებოდა იოანეს ძმას ისააკს².

ამათ გარდა იოანე ცეცეს ეკუთვნის კიდევ რამდენიმე სხვა კრებული კომენტარებისა.

თავის ნაშრომებში იოანე ცეცე უდავოდ დიდ ნაკითხობას იჩენს; მისთვის კარგად არიან ცნობილი ჰომეროსი, ჰესიოდე, პინდარე, ბერძენი ტრაგიკოსები და კომედიოგრაფები, ისტორიკოსები და ქრონოგრაფოსები. მაგრამ ზოგჯერ ის თავის კომენტარებში ძალიან ენდობა თავის მეხსიერებას და ტლანქ შეცდომებს უშვებს: ერთიმეორეში ურევს, მაგალითად, ევფრატსა და ნილოსს; ნაქსოსი (კუნძული) ევბეის ქალაქი არისო, ამბობს, და სხვ. ამიტომ სამართლიანად მოგვიწოდებენ იოანე ცეცეს შრომათა სპეციალისტები სიფრთხილით გამოვიყენოთ მის მიერ მოწოდებული ცნობები³.

¹ ამ შრომის გარდა ჰომეროსის პოემათა კომენტარებს შეიცავს აგრეთვე იოანე ცეცეს რამდენიმე სხვა თხზულებაც.

² ზემოთ მოყვანილი ცნობებისათვის, ძირითადად, გამოყენებულია; K. Krumbacher GBZ, 526—536; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I (1958), 342—355; RE VII A, 1959—2010.

³ მათობეულად არ მიგვაჩნია, მაინც, ისეთი მკაცრი მსჯავრი, როგორიც გამააქვს იოანე ცეცეს შესაფასებლად თ. უსპენსკის; მეთორმეტე საუკუნეშია — წერს თ. უსპენსკი — იყო «целая галерея фигур писателей и ученых. начиная с самого Евстафия и комментатора Аристотеля Евстратия до жалких, хотя и плодовитых, стихоплетов Цецы и Птохопродрома»: Ф. И. Успенский, История Византии. Том III (1948), стр. 440.

ვერც ე. გრანსტრემს დავეთანხმებით მთლიანად, როდესაც ის ასეთ ატესტაციის აძლევს იოანე ცეცეს: «это чуть-чуть скорбная и вместе с тем немного комичная фигура последнего эрудита, не знающего, что делать с собственной ученостью» (История Византии в трех томах. Москва 1967. Том II, часть вторая, глава 16, стр. 361). იოანე ცეცეს ეკუთვნის ვრცელი კომენტარები ძვ. ბერძნული ლიტერატურის ძეგლებისათვის: 1) „ილიადის“ კომენტარები, 2) „ალეგორიები“ ჰომეროსისათვის, 3) ჰესიოდეს «სამუშაონი და დღენი»-ს კომენტარები, 4) პინდარეს სქოლიოები, 5) ესქილეს სქოლიოები, 6) ევრიპიდეს სქოლიოები, 7) არისტოფანეს სქოლიოები, 8) თუკიდიდეს სქოლიოები, 9) ლიკოპრონის «კასანდრას» სქოლიოები. თუ ამას დავემატებთ იმასაც, რომ მან დასწერა

გამოცემანი და ლიტერატურა:

Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου βιβλίον ιστορικῆς τῆς διὰ σίχων πολιτι-
κῶν Ἰαλφᾶ δε καλομένης. — Ioannis Tzetzae Historiarum varia-
rum Chiliades, graece. Textum ad fidem duorum codicum
monacensium recognovit, brevi adnotatione et indicibus instruxit
Theophilus Kiesslingius. Lipsiae 1826¹.

Scythica et Caucasica (ed. V. Latyšev) I, გვ. 400—409 (აქედან
გვაქვს ამოღებული სქოლიოები „ლიკოფრონის «კასანდ-
რასთვის».

P. Leone, Excerpta Vaticana ex Ioannis Tzetzae Commen-
tario in Lycophronem et Historiis: Atti Acad. Sc. Torino. II.
Classe Sc. Mor., Stor. e Filos. 99 (1964—1965), 381—488.

C. Wendel, Tzetzes Ioannes: RE, 2, Reihe, 7. Band, 1948,
Sp. 1959—2010.

G. Moravcsik, Byzantinoturcica I (1958), 342—355. აქ
მოყვანილია მთელი ლიტერატურა იოანე ცეცეს შესახებ 1958 წლამდე.

ქვემოთ მოგვყავს მასალები იოანე ცეცეს ორი თხზულებიდან:
„ხილიადებიდან“ და ლიკოფრონის „კასანდრას“ სქოლიოებიდან.

კომენტარები პორფიროსის შრომისათვის *Βισαγωγίη εἰς τὰς Ἀριστοτέλους κατη-
γορίας*, რომელიც მან ვანმარტა სასკოლო მიზნებით, როგორც ლოგიკის კომენ-
დიუმი (1700 ტრიუმეტრის მოცულობით), მაშინ ჩვენ მივხვდებით, რომ ჩვენს წინა-
შეა XII საუკუნის მოღვაწე, მონაწილე იმ ფილოსოფიური და ლიტერატურული
რენესანსისა, რომლის ნიშნის ქვეშ ვითარდებოდა XI—XII საუკუნეთა ბიზან-
ტიური აზროვნება და მწერლობა. რასაკვირველია, იოანე ცეცე თავისი როლით
და მნიშვნელობით ამ მოძრაობაში ოდნავადაც ვერ შეედრება მიქელ პსელოსს,
იოანე იტალოსსა და ანნა კომნენეს (ან სხვებს), მაგრამ იმის თქმა, რომ ცეცე
არის «комичная фигура» არაფრით არ ამართლებს იმ ყურადღებას, რომლითაც
იკვლევნ მას ამ ბოლო წლების მანძილზე ბიზანტილოგიის სპეციალისტები
(H. Hunger, P. Leone, R. Browning, G. Moravcsik, B. Wendel, O. Mas-
son და სხვები, რომელთა ბიბლიოგრაფია იხ. მორავციკის Byzantinoturcica I,
342—355).

¹ ცეცეს „ხილიადები“ ტექსტისათვის ემენდაციები წარუცია X. Χαριτωνί-
δης-ს: Σχμμεικτα κριτικά. Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Ἰχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης I, 35—111. ამ ნარკვევში არის ემენდაციები
ანნა კომნენეს, მიქელ პსელოსის; ნიკიფორე ბლემიდეს, გიორგი აკროპოლიტეს,
ნიკიფორე გრიგორას ტექსტებისათვის. 82—110 გვერდებზე არის ემენდაციები
იოანე ცეცეს „ხილიადები“ ტექსტისათვის.

Pietro M. Leone თავისი სტატიის (Prolegomena ad J. Tzetzae Histori-
as) ბოლოში ათავსებს ბიბლიოგრაფიას და წერს, რომ ხ. ხარიტონიდეს ემენ-
დაციები არ ემყარება ხელნაწერებს: Nullis codicibus usus Historias emenda-
vit X. Χαριτωνίδης (იხ. BZ 54 [1961], გვ. 285).

Iberes, Abasgi et Alani, unum genus

“Οτι ὁ Τζέτζης κατὰ μητέρα Ἴβηρ τῷ
γενεῖ, κατὰ πατέρα καθαρώς Ἑλλάδος γονῆς εἶς”

Ἡ τοῦ δὲ μητρομήτωρ μὲν Τζέτζου τοῦ Ἰωάννου,
Τοῦ ἱστοριογράφου τε καὶ συγγραφῆως πόσων,
(585) Μητρός ἦν Μασσαγέτιδος, ἤγγουν ἐξ Ἀβασγίδος·
Ἴβηρες δὲ καὶ Ἀβασγοὶ καὶ Ἀλανοὶ ἐν γένος·
Οἱ Ἴβηρες πρωτεύοντες, οἱ Ἀβασγοὶ δευτέραν,
Οἱ Ἀλανοὶ δ' ἐσχίκασι τάξιν τριῶν ὑστέραν.
Τῆς Τζέτζου μητρομήτορος ἡ Ἀβασγίς ἡ μήτηρ
(590) Σὺν τῇ δεσποίνῃ Μαριάμ, τῇ Ἀβασγίσσῃ λέγω,
Ἦν οἱ πολλοὶ Ἀλάνισσάν φασιν οὐκ ἀκριβοῦντες,
Ἦλθεν εἰς Μεγαλόπολιν ὡς συγγενῆς καθ' αἷμα,
Οἱ δὲ βασκαίνοντές φασιν ὡς ὑπὸ χεῖρα ταύτης,
Ὡς ἡ Ἀσπάη καθ' ἡμᾶς Κατάης ὑπὸ χεῖρα.
Ἀφ' ἧς ὁ περιώνυμος ὁ μέγας Κωνσταντῖνος,
Ὁ μέγας ὁ Δρουγγάριος, εἰς Σεβαστὸς ἐν βίῳ,
Τοῦ λογοθέτου τοῦ κλεινοῦ πατῆρ τοῦ θφυλλουμένου.
Μετὰ θάνατον τῆς αὐτοῦ παρθενικῆς συζύγου
Γεννᾷ τὴν μητρομήτορα, ἣν ἔφημεν, τοῦ Τζέτζου,
(600) Μιᾷ τῶν πρώην θυγατρῶν τῇ ὑπερφιλουμένῃ,

Τῇ συμπαρένῃ λέγω δὲ αὐτοῦ τοῦ Ἰασίτου,
Ἰσοτιμῶν, καὶ τῷ αὐτῷ κλουβῷ συνεμβιβάζων,
Τὰς δ' ἄλλας πάσας παρεῶν ἄλλης τιμῆς λαγχάνειν.

Ἦσπερ καὶ ἡ βασίλισσα γίνεται θέσει μήτηρ,
(605) Ἡ Εὐδοκία ἡ κλεινὴ, καὶ ζώνην διδοὶ ταύτης
Ἐξ τρίτην ἐξαρκέσασαν τὴν γενεὰν ἐκτρέφειν.
Ἐφ' ἣ γαμβρὸν ἐξάκτωρα Γεώργιον¹ ἐσχίχει,
Πολλὰς ἀρχὰς ἀνύσαντα πρακτορικᾶς θεμάτων·
Οὐ καὶ θανόντος ὄνομα βοᾶται νῦν ὡς ζώντος·
(610) Τούτου θυγάτηρ σὺν δυσὶν ἐτέραις θυγατράσιν
Τὴν κλησιν Εὐδοκία μὲν, μήτηρ δ' αὐτοῦ τοῦ Τζέτζου.

¹ Γεώργιον ἡ β. β ο β ο β β ο β ο β, γεωργίων Kiessling.

იბერები, აბაზგები და ალანები, ერთი ტომისა [არიან] ¹

რომ ცეცე დედის მხრით იბერია ტომით, მამის
მხრით წმინდა ელადური წარმოშობისაა, იხ? ².

დიდება (დედის დედა) იოანე ცეცესი,
ისტორიოგრაფოსისა და მრავალი [თხზულების] დამწერისა,
(585) მასაგეტ დედისაგან, ესე იგი აბაზგი ქალისაგან [იყო].
იბერები და აბაზგები და ალანები ერთი ტომისა [არიან];
იბერნი პირველობენ, აბაზგები მეორენი არიან,
ხოლო ალანებს უკანასკნელი, მესამე ადგილი უჭირავთ,
ცეცეს დიდდის (დედის დედა) დედა აბაზგი ქალი
(590) დედოფალ მარიამთან ერთად, ვამბობ აბაზგ-ქალთან ერთად, —
რომელსაც ბევრნი ეძახიან ალან-ქალს, არა ზედმიწევნით, —
მოვიდა მეგალოპოლისში, როგორც სისხლით ნათესავი,
ხოლო ჭორიკანები ამბობენ, როგორც მისი ხელზე მოსამსახურე,
როგორც ასპაი ჩვენებურად მაშინვე კატაე [ითქმის?].
(595) მისგან [არის] სახელგანთქმული დიდი კონსტანტინე,
დიდი დრუნგარი, ერთი სევასტოსი სიცოცხლეში,
საყოველთაოდ ცნობილი განთქმული ლოგოთეტის მამა.
თავისი ქალწული-მეუღლის სიკვდილის შემდეგ
შვა ცეცეს (დედის დედა), როგორც ვთქვით,
(600) რომელიც ერთ წინანდელ (ე. ი. პირველი ცოლისაგან)
ქალიშვილთაგანთან, უსაყვარლესთან,
— ვგულისხმობ იმ იასიტეს მეუღლეს —
თანაბრად პატივდებული იყო, და მასთან ერთად იზრდებოდა,
ხოლო ყველა სხვა ასულებს უგულვებელყოფდა სხვა პატივის
სახვედრად.

დედოფალიც მას დედის ალაგას ჰყავდა,
(605) განთქმული ევდოკია, რომელმაც მზითვად მისცა იმდენი,
რომ მესამე თაობაში ეყოფოდა საცხოვრებლად.
მისთვის სიძედ შეარჩია მეზვერე გიორგი,
რომელიც ბევრ სამოხელეო თანამდებობას ასრულებდა:
მისი სახელი სიკვდილის შემდეგაც ისეთივეა, როგორც სიცოცხლეში.
(610) მისი ასული, ორ სხვა ასულთან ერთად,
რომლის სახელია ევდოკია, დედა იყო ამ ცეცესი.

¹ ეს სათაური, როგორც ჩანს, გამომცემელს კისლინგს ეკუთვნის (ასე აქვს მას საძიებელში).

² ეს არის „ისტორიების“ წიგნის სათვალავი (ე. ი. მე-17 წიგნია).

Ἔγνωσ' κατὰ μητέρα μὲν Ἴβηρα τοῦτον ὄντα·
 Πατὴρ δὲ τούτου Μιχαήλ, ὃς καὶ παιδεύει τούτον
 Ἐν λόγοις καὶ τοῖς πράγμασιν ὡς τὸν υἱὸν ὁ Κάτων.
 (615) Υἱὸς οὗτος ὁ Μιχαήλ ἦν Τζέτζου Ἰωάννου,
 Γράμμα μηδὲν τι μηδαμοῦ τὸ σύνολον εἰδότες,
 Εἰς πάντα χρόνον δὲ σοφοὺς τοῖς οἴκοις ἐστιῶντος,
 Οἴκοις ἐν πενταρόφοις δέ, πλήν μετ' ὧδης ὀργάνων,

Τρυφαῖς ὑπερεχούσαις τε τὰς γάμων πανθαῖσιαις.
 (620) Καὶ τούτου πάλιν ὁ πατὴρ θρέμμα τῆς Βυζαντίδος,
 Ὅς μέχρι νῦν ἀκέραιος νεκρὸς τελῶν ἐν τάφῳ
 Ἐν Εὐφροσύνης τῇ μονῇ τὴν κλήσιν καλουμένη
 Πολίτης ὀνομάζεται ταύτης ταῖς μονοτρόποις,
 Μὴ γινωσκούσαις τίς ἐστίν, ὄνπερ φασὶν πολίτην.

(625) Οἷα δὲ δρᾶ θαυμάσια, μοναζουσῶν πυνθάνου.
 Οὕτω κατὰ μητέρα μὲν ὁ Τζέτζης ἐστίν Ἴβηρ,
 Κατὰ πατέρα δὲ μητρὸς καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα
 Γονῆς Ἑλλάδος καθαρᾶς, γονῆς ἀκραιφνεστάτης.

(Chiliades V, 583 — 628)

Ἱστορία ἡ λέγουσα, καὶ τὰς Σακίδας καὶ Μασσαγέτιδας υἱα

Τοῦς Σάκας ἔθνος γίνωσκε, ὧν εὔρεμα τὸ σάκος,
 Καὶ αἱ γυναῖκες τούτων δὲ συμμάχονται ἀνδράσιν,
 Ὡς καὶ Κτησίης εἴρηκε, καὶ ἕτεροι μυριοί.
 «Αἱ τῶν Σακῶν γυναῖκες δὲ μάχονται· δὴ ἀφ' ἔππου
 «Καὶ πάλιν δὲ Στρυάλιος ἀνὴρ τις ἐκ τῶν Μήδων
 «Γυναῖκα τῶν Σακίδων μὲν καταβαλὼν ἐξ ἔππου.

Τοὺς Μασσαγέτας νοεὶ δὲ τοὺς Ἀβασγοὺς ὑπάρχειν.

(900) Καὶ τούτων αἱ γυναῖκες δὲ τοῖς ἀνωτάτοις χρόνοις
 Σὺν τοῖς ἀνδράσι τοῖς αὐτῶν ταῖς μάχαις ἐκαρτέρου.
 Καὶ τοῦτο γίνωσκε καλῶς, μηδὲ σε λανθανέτω,
 Ὡς Ἀβασγοὶ καὶ Ἀλανοὶ καὶ Σάκαι δὲ καὶ Δάκαι,
 Οἱ Ῥῶς καὶ Σαυρομάτι δὲ καὶ οἱ ἰδίως Σκύθαι
 Καὶ πᾶν ὀπίσθον πρόσοικον ἔθνος πνοιαῖς Βορέου
 Κοινῶς κατονομάζονται Σκύθαι, Σκυθῶν τῇ κλήσει.

(Chiliades XII, 893—906)

ხომ იცი, რომ დედით ის იყო იბერიელი.

ხოლო მისი მამა მიხელი, რომელიც ისე ზრდიდა მას, სიტყვიერადაც და საქმიერადაც, როგორც კატონი თავის ვაჟს.

(615) ეს მიხელი იყო იოანე ცეცეს ვაჟი,

იმ ცეცესი, რომელმაც სრულებით არ იცოდა რამე ასოც კი, ხოლო ყოველთვის ბრძენ ადამიანებს ჰპატიჟებდა სახლებში, აუთსართულიან სახლებშიც კი; არაფერი იცოდა გარდა

სასაგალობო საკრავებისა,

და გადაჭარბებული ნებივრობისა საქორწილო ზეიმების დროს.

(620) კვლავ ამის მამა ბიზანტიონის ძველი მკვიდრი,

რომელიც დღემდე უმწიკვლოდ განისვენებს საფლავში

ეფფროსინეს მონასტრისა, რომელსაც სახელი ჰქვია

მოქალაქისა, თუმცა ამ მონასტრის მარტომყოფმა

მოლოზნებმა არც კი იციან, თუ ვინ იყო ის, რომელსაც

უხმობენ «მოქალაქედ».

(625) ხოლო თუ რა სასწაულებს ახდენს, მოლოზნებისაგან შეიტყობ.

ამრიგად, ცეცე დედით იყო იბერიელი,

ხოლო მამით დედის მხრით და თვით მამაც

წმინდა ელადური წარმოშობისა იყო, შეურეველი წარმოშობისა.

მასაგეტები არიან აბაზგები

ამბავი, რომელიც მოგვითხრობს საკიდებზე და მასაგეტებზე უნა.

იცნობდე ტომს საკებისას, რომელთაც გამოიგონეს „ფარი“ (σάρκιδ).

პათი ქალები კაცებთან ერთად იბრძვიან,

როგორც კტეზიასმა თქვა, და მრავალმა სხვამაც:

საკების ქალები იბრძვიან ამხედრებულნი,

და კვლავ ვინმე სტრიალიოსმა, მიდიელმა კაცმა

საკების ქალი ჩამოაგდო ცხენიდან.

ის ფიქრობს, რომ მასაგეტები არიან აბაზგები

(900) და ამათი ქალები, ადრინდელ ხანებში,

თავიანთ კაცებთან ერთად მამაცურად იბრძოდნენ.

ესეც კარგად იცოდე — ნუ იქნება შენთვის დაფარული,

რომ აბაზგები და ალანები, საკები და დაკები,

როსები და სავრომატები და საკუთრივ სკვითები

და ყველა ის ტომი, რომელნიც ჩრდილოეთით ცხოვრობენ,

საზოგადოდ, იწოდებიან სკვითებად. სკვითთა სახელწოდების

მიხედვით.

Περὶ σιδήρου τοῦ Χάλυβος. τλη'.

Χάλυβες ἔθνος ἔγγιστα τελούν τῆς Τραπεζοῦντος.

Οὗτοι λέγονται σίδηρον ἐφευρηκέναι πρώτοι.

Καὶ τὸν χαλκὸν δὲ χαλυβὸν χαλκὸν τε λέγουσί μοι

Ὅσα καὶ τοῦτον εὔρεμα τελούντα τῶν Χαλύβων.

(Chil. X 523—527)

Ἰστορία ἢ λέγουσα ἀργυρὸν τε τὸν ἐξ Ἀλύβης καὶ Αἰγύπτιον
καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ μυρμηκίας χρυσόν¹, ἰστορία
τροεὶς ἀντὶ μίας υδ'.

Ἀλύβη πόλις ἀριστον τὸν ἀργυρον γεννώσα,

Ὡς ὁ χρυσοῦς κατέλεξεν Ὀμηρος Βοιωτίζ,

«Τηλόθεν ἐξ Ἀλύβης, ἔθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη».

Ἀλύβας δ' ἢ Μετάποντος πόλις τῆς Ἰταλίας

(Chil. 322—325)

Περὶ Ἀμαζονίδων καὶ Σκυθίδων καὶ Σαυροματῶν γυναικῶν υν'

Ὅτι τὸ γένος μάχιμον τὸ τῶν Ἀμαζονίδων,

Τοὺς πάντας ἀφεμένῳ μοι δεικτέον ἐξ Ὀμήρου².

«Τὸ τρίτον αὐ κατέπεφεν Ἀμαζόνος ἀντιανείρας».

Καὶ αἱ Σκυθίδες πανταχοῦ ἀνδράσι συμπονοῦσι

Καὶ ταῖς³ μάχαις καὶ τοῖς ἔργοις δὲ σύμπασιν ἐτέροις,

Μᾶλλον τὰ ἔργα σύμπαντα ἐργῶνται αἱ γυναῖκες.

(880) Καὶ τῶν Σαυροματῶν νοεὶ μοι τῆς γυναικίας,

Σκυθῶν καὶ Ἀμαζόνων δὲ γονῆς ἐκπεφυκυίας,

Ὡσπερ καὶ Διονύσιός φησι Περιηγήσει⁴.

«Τῆς γὰρ τοι φιλότητος Ἀμαζονίδων ἐγένοντο,

¹ μυρμηκίας χρυσός „золото, выкопаемое из индейских муравейников“ („Сивайский, Слов.).

² Iliad. 6,186.

³ ταῖς-υ ηθδθρδδς ζουκροδδς.

⁴ 2η ηδδ: ἐν Περιηγήσει.

ხალიბები

ხალიბის რკინის შესახებ ტ^ლმ

ხალიბები—ტომია, ტრაპეზუნტთან ძალიან ახლოს ცხოვრობენ, ამბობენ, რომ იმათ პირველებმა მოიპოვეს რკინა. და ხალიბური სპილენძი, და „ხალკოს“, მითხრეს მე, რომ ესეც ხალიბების მონაპოვრად ითვლება.

ქალაქი ალიბე

ამბავი, რომელიც მოგვითხრობს ვერცხლზე, როგორც ხალიბურზე და ვგვიტუტურზე ისე ინდურზე, და ინდურ ოქროზე: სამი მოთხრობა ერთის ნაცვლად უ^ნ.

ქალაქი ალიბე მშობელია საუკეთესო ვერცხლისა, როგორც მოგვითხრობს ჰომეროსი „ბეოტიაში“:
«მორეული ალიბედან, სადაც არის ვერცხლის საბადო»¹.
ხოლო ალიბასი არის იტალიის ქალაქი მეტაპონტი.

ამორძალები და სავრომატები

ამორძალების, სკვითელი ქალებისა და სავრომატ ქალების შესახებ უ^ნ.

რომ ამორძალთა მებრძოლი ტომი, ყველა ჩემ მიერ მოხსენებულნი, უნდა იქნეს ნაჩვენები ჰომეროსის მიხედვით:

«მესამე მან მოკლა ვაჟკაცური ამორძალის მოდგმა».

და სკვითი ქალები ყველგან მამაკაცებთან ერთად შრომობენ, ბრძოლებშიაც და ყველა სხვა [ყოველდღიურ] საქმეებშიც, უფრო მეტად კი ქალები აკეთებენ ყველა [ყოველდღიურ] საქმეებს.

(880) სავრომატების ქალებს ვგულისხმობ მე, სკვითთა და ამორძალთა მოდგმიდან წარმოშობილებს, როგორც ამბობს დიონისიოსი თავის „პერიეგესში“:
«ისინი ხომ წარმოიშვნენ ამორძალთა სიყვარულისაგან,

¹ II, 2,957 («ილიადის» II სიმღერას ეწოდება „ბეოტია ანუ ხომალდთა კატალოგი“).

«Τὴν ποτε δὴ μίχθησαν ἐπ' ἀνδράσι Σαυρομάτῃσι.
(885) Οἱ Σαυρομάται Σκύθαι δέ, οὖς περαντάδας λέγεις.
(Chiliades XII, 874—885)

[Κίρκη — Ὀδυσσεύς]

Πόθεν Αὔσονες λέγονται καὶ μέτροι τίνος τόπου
ἔστιν Αὔσονία'. ις'

Ἡ Αὔσονία τὴν κλησιν τῶν Αὔσωνων
Κατὰ τινὰς ἐξ Αὔσονος, υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσεύς.
Ἐκ γὰρ τῆς Κίρκης Ὀδυσσεύς τῆς πᾶσι θρυλλομένης
Αὔσονα καὶ Τηλέγονον γεννᾷ καὶ Κασσιφόνην,
Ὡς, πᾶς φησὶν ἱστορικὸς, φροντίζων ἀληθείας.
Τζέτζης κἀνταῦθα δὲ φησιν, ἱστορικὸι κτηνώδεις².

(570) Ἐνα μόνον ἐνιαυτὸν³ συνδιατρίψας Κίρκη
Ὁ Ὀδυσσεύς πῶς ἔτεκε τὰ τρία ταῦτα τέκνα,
Τετραμνηγαῖα, ἣ γαστρὶ μιᾶ τὰ τρία τίκτει;
Ἄλλ' ἐν Λιβύῃ κεραοὺς ἄρντας εὐθύς γεννώσι.
(Chil. V, 564—573)

Ἡ κατὰ τὸν Ἰάσον[a]. ς'

Ἰάσων Αἴσονος υἱὸς· δὲ Αἴσων παῖς Κρηθῆως.
Τρεῖς δ' ἦσαν τῷ Ἰάσονι ἀμφίβολοι μητέρες,
Ῥοῶ καὶ Ἀλκιμέδη δὲ μετὰ τῆς Πολυφήμες⁴,
Ὡν ἣ Ῥοῶ Σταφύλου μὲν, αἶ δ' Αὐτολόνκου παῖδες.

Πελίου δὲ φανεύοντος πάντας τοὺς Αἰολίδας,
Χρησμοῦ δηλοῦντος ἢπ' αὐτῶν τινὸς ἀναρεθῆναι.

¹ „ავსონია“ არის იტალიის ძველი სახელწოდება.

² ეს ადგილი შეიძლება დამახინჯებული იყოს: კთηνώδεις („პირუტყულები“, ან „შინაური საქონლით მდიდარნი“) აქ არაფერ შუაშია. იქნება ავტორს იმის თქმა უნდა, რომ ერთ წელიწადში სამი შვილის ყოლა ემსგავსება იმას, რაც პირუტყვების მიმართ შეიძლება ივარაუდებოდეს.

³ „ოდისეის“ მეთუე სიმღერაშია გადმოცემული ეპიზოდი „ოდისეესი კირკეს სამეფოში“, სადაც აღნიშნულია, რომ ოდისეესი და მისი ამხანაგები მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში ცხოვრობდნენ კირკეს სასახლეში.

⁴ კისლინგს დაბეჭდილი აქვს *Πολυφήμες*. შტრ. P a r e, Eigennam. 1230.

«ოდესღაც რომ სავრომატ მამაკაცებს შეეუღლნენ»¹.

(885) ხოლო სავრომატები არიან სკვითები, რომელთაც
გადაღმელებს(?) ეძახი.

დედოფალი კირკე — ოდისევსის მეუღლე

საიდან წარმოსდგება სახელი «ავსონები» და რა ადგილამდე
ვრცელდება ავსონია

ავსონია ავსონთა ქვეყანას ეწოდება

(565) ზოგიერთების მიხედვით ავსონისაგან, ოდისევსის ვაჟისაგან;
კირკესაგან, საყოველთაოდ ცნობილისაგან, ოდისევსმა
იყოლია [შვილები] ავსონი, ტელეგონე და კასიფონე,
როგორც ამბობს ყველა ისტორიკოსი, ჭეშმარიტებაზე მზრუნავი;
ხოლო ცეცე აქ ამბობს, ისტორიკოსები პირუტყვთა მსგავსად
ანგარიშობენ.

(570) მხოლოდ ერთ წელიწადს იცხოვრა კირკესთან
ოდისევსმა და როგორ შეეძლო ჰყოლოდა მას ეს სამი შვილი,
ოთხთვიანები, ან ერთ ორსულობაზე კირკესს სამი დაებადა?
მაგრამ ლიბიაში ერთბაშად რქიან კრავებს ჰბადებენ.

იასონი და პელიასი

თბრობა იასონისთვის ჟვ

იასონი ესონის ძეა; ეს ესონი შვილია კრეთევსისა.
იასონის დედობას სამი ქალი ეცილებოდა ერთმანეთს:
როფო და პოლიფემესთან ერთად ალკიმედე.

(980) ამათგან როფო იყო სტაფილეს შვილი, ხოლო ისინი —
ავტოლიკესი.

პელიასმა რომ მოკლა ყველა ეოლიდები,
რადგან ნამისნევი იყო, რომ იგი მას ერთი მათგანი დალუპავდა,

¹ Dion. Perieg. 654—655. კისლინგი წერს; ცეცეს ზეპირად მოჰყავსო. მართ-
ლაც, დიონისიოსის ტექსტი ცეცეს მოჰყავს არა ზედმიწევნით. დიონისიოსის შრო-
ნაში სწერია:

... ἐκ γὰρ ἐχέουης

ἰφθίμης φιλότητος Ἰμαζονίδων ἐγένοντο,

τὴν ποτε Σαυρομάτειον ἐπ' ἀντιδάποισι μύθησαν

(იხ. თ. ყაუხჩიშვილი, ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ
I. თბ. 1967, გვ. 144).

Τεχθέντα τὸν Ἰάσονα βρέφος εὐθύς αὐτίκα
 Θανεῖν αὐτὸν πλάσάμενοι, φόβῳ τῷ τοῦ Πελίου.
 (985) Ὁ πάππος γὰρ Ἰάσονος Κρηθεύς, Αἰόλου γόνος)
 Ἐν λάρνακι τῷ Χείρωνι κομίζουσιν ὡς νέκυν,
 Ὅς αὐξήθεις καὶ παιδευθεὶς Χείρωνι τῷ ῥηθέντι.
 Ἐκδικὸς γίνεται λαμπρὸς Αἰολιδῶν τοῦ φόνου.

(Chil. VI, 978—988)

Περὶ Σηρικῶν περιβλημάτων. *τση*

Οἱ Σῆρες καὶ οἱ Τόχαροι ἔθνη ἐγγὺς Ἰνδίας,
 (840) Ὑφάσματα τὰ κάλλιστα υγαίνοντες ἀπάντων,
 Καὶ τὰ πολυτιμότερα τοῖς παλαιοῖς τῶν χρόνων,
 Καὶ Ἴβηρες ἐσπέριοι καὶ Κοραξοὶ ὁμοίως,
 Ὑφάσματα τὰ κάλλιστα εἶπιν ἐριουργοῦντες,
 Νῦν δὲ καταχρησάμενος, ὡς οἱ πολλοὶ εἰρήκειν,
 Τὸ ἐκ Θηβῶν, ἐκ Σηρικῶν, οὐκ ἀγνοῶν ὡς ἄλλοι.

(Chil. XI, 839—845)

იასონი რომ დაიბადა, თოთო ბავშვი მაშინვე გადაწყვიტეს რომ მომკვდარიყო, ბელიასის შიშით (985) (რამეთუ იასონის პაპა კრეთეესი წარმოშობით ეოლიელი იყო), ლარნაკში ჩასდეს და ქირონს გაუგზავნეს, როგორც მიცვალებული. ის რომ გაიზარდა და აღიზარდა ხსენებულ ქირონთან, ბრწყინვალე შურისმაძიებელი გახდა ეოლიდთა გაჟლეტისათვის.

იბერიის ქსოვილები

სერული საფარების შესახებ ტ³პ⁵

სერები და თოხარები ტომია ინდოეთის ახლოს, საუცხოვო ქსოვილებს ამზადებენ, ყველაზე უკეთესს, და უფრო ძვირფასს, ვიდრე ძველ დროში; და დასავლეთის იბერები¹ და აგრეთვე კორაქსები საუკეთესო ქსოვილების დამამუშავებელნი არიან, ხოლო ამჟამად ცუდს აკეთებენ, როგორც ბევრს უთქვამს: თებედან [მოაქვთ], სერული [ქსოვილები] კი არ იციან, როგორც სხვები [ამ ბოზენ]..

¹ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია აბრეშუმის ქსოვილებზე. ამასთან დაკავშირებით მოხსენებული არიან *Ἰβηρὸς ἑπιπέδοι* („დასავლეთის იბერები“). შეიძლება და ასეთი ჰიპოთეზა წამოგვეყენებინა: 1) იბერთა გვერდით მოხსენებული „კორაქსები“ ცნობილი არიან თვით ძველი ბერძნული წყაროებით როგორც ამიერკავკასიის მცხოვრებლები, როგორც ქართული ტომის წარმომადგენლები; 2) მაშასადამე, მათ გვერდით მოხსენებული „იბერები“ უნდა იყვნენ არა „დასავლეთის“, არამედ „დასავლეთის“ იბერები; 3) ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ VI საუკუნეში ბიზანტიურ წყაროებში არის ლაპარაკი იბერულ (ე. ი. ქართულ) აბრეშუმზე.

სკოლიოთები ლიკოზრონის «ქასანდრასთვის»

კოლხეთის ქალაქი კვტაია

ტ. 174. Κυταίη [ς]. Κύ-
ταια, πόλις Κολχίδος, ἔστιν αὐτὴν
τὴν Μήδειαν Κυταίην ἔφη. Οἱ
δὲ Κόλχοι Ἰνδοικοὶ Σκύθαι εἰσίν,
οἱ καὶ Ἀρῆοι καλούμενοι, πλη-
σίον οἰκοῦντες Ἀβασγῶν, τῶν
πρὶν Μασσαγетῶν, ὧν Κόλχων τὰ
φάρμακα ἀσκήμερον ἀναιροῦσιν.

Εἰς δὲ Κόλχους Ἀλήτης ἀφί-
κετο, ὡς μὴ ἀρροσθεῖς τῇ τῆς
Κορίνθου βασιλείᾳ. Ἀλήτης γὰρ
καὶ Ἀλωεὺς Ἥλιου παῖδες καὶ
Πέρσης τῆς Ὀκεανοῦ θυγατρὸς.
ἄειλε δὲ Ἥλιος τοῖς παισὶ τὴν
βασιλείαν, καὶ τὴν μὲν Ἀρκα-
δίαν Ἀλωεῖ δέδωκε, τὴν δὲ Κό-
ρινθον Ἀλήτῃ. Ἀλήτης δὲ μὴ
ἀρροσθεῖς τῇ Κορίνθῳ παρέθηκετο
ταύτην φυλάττειν Βουνῶ, Ἐρμου
καὶ Νύμφης υἱῶ. αὐτὸς δὲ εἰς
Κόλχους ἀφίκετο, ἐντειλάμενος
Βουνῶ φυλάττειν τὴν Κορίνθου
βασιλείαν ἕως οὗ ἢ αὐτὸς ἢ τις
τῶν ἐξ αὐτοῦ ἴκοιτο.

Ἐν Κόλχοις δὲ αὐτὸς γήμας
Εἰδύειαν, τὴν Ὀκεανοῦ θυγατέρα,
ἐν Κυταίᾳ πόλει, Μήδειαν καὶ
Ἄφυρτον γεννά.

Ἀδελφαὶ δὲ Ἀλήτου καὶ
Ἀλωεῶς, ἦτο: Ἥλιου θυγατέ-
ρες, Κίρκη καὶ Πασιφάη, καὶ
ἑτέρας καὶ Καλυψώ.

Περὶ δὲ τῆς διαιρέσεως τῆς
τοῦ Ἥλιου βασιλείας εἰς τοὺς

კვტაიელი]. კვტაია, კოლ-
ხეთის ქალაქია, საიდანაც თვით
მედეას კვტაიელი უწოდა პოეტმა.
კოლხები ინდოელი სკვითები
არიან, მათ ლაზებიც ეწოდებათ
და ცხოვრობენ მახლობლად აბაზ-
გებისა, წინანდელი მასაგეტები-
სა; ამ კოლხების საწამლავეები
იმავე დღეს სპობენ ადამიანს.

კოლხების ქვეყანაში ჩავიდა
აეტი, რომელსაც არ მოეწონა
კორინთოში მეფობა. აეტი და
ალოევსი ჰელიოსის და ოკეანეს
ასულის პერსეს შვილები იყვნენ.
ჰელიოსმა შვილებს გაუყო სამე-
ფო: არკადია მისცა ალოევსს,
ხოლო კორინთო აეტს. მაგრამ
აეტს არ მოეწონა კორინთო და
გადასცა იგი დასაცავად ბუნოსს,
ჰერმესისა და ნიმფეს ვაჟს; თვი-
თონ კი კოლხების ქვეყანაში ჩა-
ვიდა; ბუნოსს კი მიანდო დაეცვა
კორინთოს სამეფო, ვიდრე ან
თვითონ ან სხვა ვინმე მისიანი
მივიდოდა.

კოლხების ქვეყანაში მან შე-
იერთო იდია, ოკეანეს ასული,
ქალაქ კვტაიაში, და შეეძინა
მედეა და აფსირტე.

აეტის და ალოევსის დები,
ესე იგი ჰელიოსის ასულები,
იყვნენ კირკე და პასიფაე, სხვე-
ბის მიხედვით აგრეთვე კალიფსო.

ჰელიოსის სამეფოს გაყოფის
შესახებ მის შვილებს შორის,

αὐτοῦ παιδας Αἰήτην καὶ Ἀλωέα
Θεόπομπος ὁ Χίος Εὐμήλου τοῦ
Κορινθίου ἱστορικοῦ ποιητοῦ μέ-
νηται λέγοντος.

Ἄλλ' ὅτε δ' Αἰήτης καὶ Ἀλωεὺς
ἔξεγένοντο
Ἡελίου τε καὶ Ἀντιόπης τότε
δ' ἀνδιχα χῶρον
Δάσσατο παῖσιν ἑοῖς Ὑπερίονος
ἀγλαὸς υἱός·
Ἦν μὲν ἐχ' Ἀσωπός, ταύτην πόρε
διὰ Ἀλωεῖ,
Ἦν δ' Ἐφύρη κτεατισὸ' Αἰήτη
δῶκεν ἄρασαν
Αἰήτης δ' ἄρ' ἐκὼν Βούῳ παρέδωκε
φυλάσσειν,
Εἰσόκεν αὐτὸς ἰκοῦ' ἢ ἐξ αὐτοῖο
τις ἄλλός,
Ἦ παῖς ἢ υἱανός· ὁ δ' ὄχετο
Κολχίδα γαῖαν.

Σημείωσαι δὲ τοῦτο, ὅτι οἱ
μὲν λοιποὶ τῶν ἱστορικῶν Πέρ-
σης καὶ Ἡλίου παιδὰς φασὶ τὸν
Αἰήτην καὶ Ἀλωέα, ὁ δὲ Εὐμη-
λος οὕτως Ἀντιόπης καὶ Ἡλίου.

აეტსა და ალოევსს შორის, თეო-
პომპე ქიოსელი იხსენიებს ისტო-
რიკოს-პოეტის ევმელოს კორინ-
თელის თხრობის მიხედვით:

«როდესაც აეტი და ალოევსი
გახდნენ
ჰელიოსისა და ანტიოპესგან,
მაშინ ორად გაუყდა
ქვეყანა თავის შვილებს ჰიპერიონის
ბრწყინვალე ძემ;
რომელი [ქვეყანა ც] ჰქონდა ასოპეს,
იგი მისცა ღვათებრივ ალოევსს,
ხოლო რომელიც შეიძინა ეფორემ,
აეტს მისცა მოლიანაჲ;
ამრიგად, აეტმა თავისი ნებით
ბუნოსს გადასცა დასაცავად,
ვიდრე თვითონ მოვიდოდა, ან
სხვა ვინმე მისიხნი,
ან შეილი, ან შეილიშვილი: თვითონ
კი კოლხეთის ქვეყანაში წამოვიდა.

შეისწავლე ესეცა, რამეთუ
სხვა ისტორიკოსები ამბობენ,
რომ აეტი და ალოევსი პერსეს
და ჰელიოსის შვილები არიან,
ხოლო ამ ევმელეს¹ აზრით —
ანტიოპეს და ჰელიოსის შვილები.

ოქროს საწმისი

ტ. 175 ... Το χρυσόμαλλον
τοῦτο δέρας ἦν τοῦ χρισῦ, ὃς τὸν
Φρίξον εἰς Κολχίδα διεπόρθημε-
σεν· ἐκεῖ δὲ τοῦτον, ὧς φασιν,
ἔβυσεν Φυξίῳ Δίῳ, καὶ ἐν Ἄρεος
ἄλσει περὶ τινὰ δρῦν τὸ δέρμα
αὐτοῦ ἀπεκρέμασεν· ἐφύλαττε δὲ
τοῦτο δράκων, κὲς πάχει μάχει

ეს ოქროს-საწმისიანი ტყავი
იყო იმ ვერძისა, რომელმაც ფრიქ-
სე კოლხიდაში გადაიყვანა; იქ,
როგორც ამბობენ, ფრიქსემ ფიქ-
სიელ ზევსს შესწირა, და არესის
ქალაში ჩამოკიდა მისი ტყავი
ერთ მუხაზე; ამ ტყავს სდარა-
ჯობდა დრაკონი, რომელიც სი-

¹ ევმელე კორინთელი — ძვ. წ. VIII საუკუნის ეპიკოსი-პოეტი, რომელსაც დაუწერია პოემები *Κορινθιακά*, *Ἐθρωπία* და *Βουγοῖα*.

τε πεντηχόντορον ναῦν κράτει»,
 ὡς φησι Πίνδαρος.

სქითაც და სიგრძითაც ორმოც-
 დაათნიძიან ხომალდს ჯობნი-
 და», როგორც ამბობს პინდარე.

იასონი უკან იბრუნებს ოქროს საწმისს

Κατὰ γοῦν τὴν αὐτοῦ κρίσιν
 ὁ Πελίας κελεύει αὐτὸν τὸν Ἰάσον-
 να ἀπελθεῖν καὶ κομίσει τὸ δέ-
 ρας αὐτῷ· ὁ δὲ τῆς Ἀργούσ ἐπι-
 βὰς... καὶ σὺν αὐτῷ ἑτέρους
 ἄνδρας μὲθ' λαβῶν... ὡς εἶναι
 τοὺς πάντας πεντήκοντα, κατέ-
 πλευσεν εἰς τὴν Κολχίδα καὶ
 παρεκάλει Αἰήτην δοῦναι αὐτοῖς
 τὸ δέρας. Ὁ δὲ ἔφη δοῦναι, ἂν
 τοὺς Ἥφαιστείους πυρπνόους χαλ-
 κόποδας ζεύξῃ ταύρους καὶ σπεί-
 ρῃ τοὺς δράκοντος δδόντας, οὓς
 εἶχεν αὐτὸς ὁ Αἰήτης, τῆς Αἰθι-
 νᾶς θούσης αὐτῷ μέρος ἐκ τῶν
 ἐν Θήβαις σπαρέντων τῷ Κᾶδμῳ.

Μήδεια δὲ, ἡ Αἰήτου θυγά-
 τηρ, ἔρασθεισα Ἰάσονος, φαρμά-
 κοις αὐτὸν χρίσασα καὶ τοῦ πυ-
 ρὸς τῶν ταύρων διεφύλαξε καὶ
 νυκτὶ περὶ τὸ δέρας τοῦτον ἐπά-
 γει καὶ γοητεύσασα τὸν δράκοντα
 τοῦτο τὸ χρυσόμαλλον ἀφείλετο
 καὶ τοῖς Ἀργοναύταις συναπέπ-
 λευσε, λαβοῦσα μὲθ' ἑαυτῆς καὶ
 τὸν αὐτῆς ἀδελφὸν Ἄψυρτον.

Διώκοντος δὲ Αἰήτου, μελη-
 δὸν τὸν Ἄψυρτον τεμνοῦσα ἔρριπ-
 τεν εἰς τὴν θάλασσαν. Συλλέγων
 δὲ ὁ Αἰήτης τὰ τοῦ παιδὸς μέλη
 τῆς θιάξεως ὑστέριζεν, εἶτα Κόλ-
 χους ἀπέστειλεν εἰς δῖωξιν αὐτῶν.

ამრიგად, მისივე (ე. ი. იასონის) წინადადებით პელიასი ავალებს თვით იასონს გაემგზავროს და მოუტანოს მას საწმისი; ხოლო ის ჯდება არგოს ნავში სხვა ორმოცდაცხრა კაცთან ერთად... (ასე რომ სულ იყვნენ ორმოცდაათნი), გასცურა კოლხიდიისაკენ და სთხოვდა აეტს მიეცა მათთვის საწმისი. ხოლო იმან უთხრა: მოგცემ, თუ ჰეფესტოსეულ ცეცხლისმრქვეველ სპილენძფეხებიან ხარებს შეაბამ და დასთეს დრაკონის კბილებს, რომლებიც მე, აეტს, მაქვს ათენასაგან მოცემული თებეში კადმოსის მიერ დათესილ კბილთა ნაწილიდან.

მედემ, აეტის ქალიშვილმა, რომელსაც იასონი შეუყვარდა, წამლებით დაზილა იგი, იხსნა ის ხარების ცეცხლისაგან და ღამით მიიყვანა ის საწმისთან, მოაჯადოვა დრაკონი, ოქროს საწმისი გამოიტაცა და არგონავტებთან ერთად უკან გასცურა, თან წაიყვანა თავის იმა აფსირტე.

აეტი რომ დაედევნა, მედემ ნაკუწ-ნაკუწ დაჭრა აფსირტე და ზღვაში გადაყარა. აეტი შეუდგა შვილის ასობის შეკრებას და დევნას ჩამორჩა, ამიტომ შემდეგ კოლხები დაადევნა მათ.

Τῶν δὲ διακόντων αὐτοὺς Κόλχων οἱ μὲν ἐν τοῖς Κεραυνίοις ὄρεσι κατῴκησαν, οἱ δὲ εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ τὰς Ἀψύρτιδας νήσους, τινὲς δὲ εἰς Φαιακίαν.

იმ კოლხთაგან, რომელნიც მათ დაედევნენ, ერთნი კერავნეს მთებში დასახლდნენ, სხვები კიდევ ილირიდში და აფსირტეს კუნძულებზე, ზოგიერთები კიდევ ფეაკიაში.

მელეამ თავის მამას სამეფო ტახტი კვლავ მოაპოვებინა

Μήδεια δὲ ἄγνωνστος εἰς Κόλχους ἦκε καὶ τῷ πατρὶ τὴν βασιλείαν δίδωσι πάλιν, Πέρσῃν ἀνελούσα, τὸν ἀδελφὸν ἔχεινους, τὸν αὐτὸν ἐκβαλόντα τῆς βασιλείας.

მელეა კოლხეთში ჩავიდა უჩუმრად და თავის მამას კვლავ მოაპოვებინა სამეფო, და მოკლა პერსე, მისი ძმა, რომელმაც აეტს სამეფო ტახტი წაართვა.

კოლხური დრაკონი

ტ. 615. Ἀλούσης τῆς Τροίας Διομήδης... παρεγένετα εἰς Ἴταλίαν· εὐρῶν δὲ τηγικαῦτα τὸν Κολχικὸν δράκοντα λυμαινόμενον τὴν Φαιακίδα, ἔκτεινε, τὴν τοῦ Γλαύκου χρυσὴν ἀσπίδα κατέχων· ἐνόμισε γὰρ ὁ δράκων τὸ χρυσοῦν εἶναι δέρμας τοῦ χριστοῦ.

ტროადის ალემის შემდეგ დიომედე... ჩავიდა იტალიაში; იქ მან ნახა კოლხური დრაკონი, რომელიც ანადგურებდა ფეაკიას, და მოკლა იგი: ხელთ ჰქონდა გლავკოსის ოქროს ფარი: რამეთუ დრაკონს ეგონა, რომ ის იყო ვერძის ოქროს საწმისი.

ტ. 630. Οἱ Φαίακες αἰνεσοῦσι καὶ σεβάσονται τὸν Διομήδην, ὅτι τινὲς εἰσι περὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, ὅτι τὸν δράκοντα ἀνεῖλεν ἐκ Κόλχων ἔχεισε ἐλθόντα πρὸς ζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρμας. Τινὲς δὲ ληστήν φασιν εἶναι τὸν δράκοντα.

ფეაკები, რომელნიც იონიის ზღვის მიდამოებში ცხოვრობენ, ქებას შეასხამენ და ეთაყუანებიან დიომედეს, რომ მან მოკლა დრაკონი, რომელიც იქ მისულყო ოქროს საწმისის საძებრად. ზოგიერთები ამბობენ, რომ დრაკონი ყაჩაღი იყო.

მელეა აქილევისს მეუღლეა

ტ. 798. Ἡ δὲ περὶ τοῦ Ἀχιλλέως δάμαρτος, ἧτοι γυναῖκός, ἱστορία ἐστὶ τοιαύτη· Ἀχιλλεὺς μετὰ θάνατον, ὡς ληροῦσιν, ἔγη-

აქილევისს მეუღლის, ესე იგი ცოლის შესახებ ასეთი ამბავია გადმოცემული: აქილევისს, როგორც ლაყბობენ, სიკვდილის შემ-

με Μήδειαν, τὴν Αἰήτου θυγα-
τέρα. Αἰήτης δὲ καὶ Κίρκη καὶ
Πασίφῃ Ἑλλέναι παιδὲς καὶ Πέρ-
σης τῆς Ὠκεανου καὶ Αἰήτου
μὲν παιδὲς καὶ Εἰδύϊας Μήδεια
καὶ Ἄψυρτος.

დეგ შეურთავს მედია, აეტის
ქალიშვილი. აეტი, კირკე და
პასიფეე ჰელიოსისა და ოკეანეს
ასულის პერსეს შვილები არიან;
აეტსა და ედუჯის შვილები
არიან მედია და აფსირტე.

არგონავტების ლაშქრობა

ტ. 886. Ὡς γοῦν ἐκ τῆς Κολ-
χίδος διὰ τῆς ἕξω θαλάσσης καὶ
τοῦ Ἀδρίου τὸν πλοῦν ἐποίησαντο
[οἱ Ἀργοναῦται], διὰ τοῦ Φάσιδος
δὲ εἰς τὸν Ὠκεανὸν ἐνέβαλον,
δῶδεκα πρότερον ἡμέρας ἕξω τοῦ
Ὠκεανου φέροντες ἐν τοῖς νῶτοις
τὴν Ἀργῶ διὰ τῆς ἐρήμου τῆς

კოლხიდიდან გარეთა ზღვითა
და აღრიით გასცურეს [არგო-
ნავტებმა] და ფაზისის გავლით
ოკეანეში. შევიდნენ ისე, რომ
წინდაწინ თორმეტ დღეში გადა-
იტანეს თავისი ზურგიით არგო-
ლიბიის უდაბნოზე გავლით.
აიხნეს.

კოლხები ეგვიპტიდან არიან გადმოსახლებული

ტ. 887. Κολχίς ἢ Μήδεια.
Οἱ δὲ Κόλχοι, οἱ καὶ Λαῖοι λεγό-
μενοι, Αἰγυπτίων ἄποικοί εἰσι,
πλησίον οἰκοῦντες τῶν Ἀβασγῶν,
τῶν καὶ Μασσαγετῶν καλουμέ-
νων. Λέγονται δὲ οἱ Κόλχοι καὶ
Σκυθῆαι ἈσIANOI καὶ Λευκόσυροι·
οἰκοῦσι δὲ ἐν τοῖς μέρεσι τῆς
Ἀσίας περὶ Φᾶσιν ποταμὸν· ἢ
δὲ Εὐρωπαϊα Σκυθία ἐστὶ περὶ
Μαιώτιν καὶ Τάναϊν. Ἰώσηπος
δὲ ὁ Ἑβραῖος καὶ τοὺς Ἀλανοὺς
Εὐρωπαϊῶν Σκυθῶν γένος φησὶν,
οἰκοῦντας περὶ τὴν αὐτὴν Μαιώ-
τιν καὶ τὸν Τάναϊν κατὰ τὴν
τῶν Ὑγκανίων ἀπόροδον καὶ Κασ-
πίων, ἣν Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς
σιδηραῖς πύλαις κλείστην ἐποίη-
σεν.

კოლხელი მედია. კოლხები,
რომლებსაც ლაზებსაც ეძახიან,
ეგვიპტელთა ქვეყნიდან არიან
გადმოსახლებული, ცხოვრობენ
აზაზგების მახლობლად, რომელ-
ნიც მასაგეტებადაც იწოდებიან.
კოლხებს აზიელი სკვითებიც და
ლევკოსირებიც ჰქვიათ; ისინი
ცხოვრობენ აზიის მხარეში მდი-
ნარე ფაზისის ირგვლივ, ხოლო
ევროპული სკვითთა მეოტიდის
და ტანაისის მიდამოებშია. ებრა-
ელი იოსიპოსი ევროპელი სკვი-
თების ტომს მიაკუთვნებს ალა-
ნებსაც, რომლებიც იმავე მეო-
ტიდისა და ტანაისის მიდამოებში
და პირკანელებისა და კასპიელე-
ბის გასასვლელში არიან, რომე-
ლიც ალექსანდრე მეფე რკინის
კარბჭეებით ჩაკეტა.

კოლხების ქალაქი პოლემბი

ტ. 1022. Πόλαι πόλις εἰσὶν Ἡπείρου ὑπὸ Κόλχων κτισθεῖσα τῶν καταδιωξάντων τὴν Μήδειαν καὶ μὴ καταλαβόντων αὐτὴν καὶ διὰ φόβον Αἰήτου ἐνταῦθα κατοικησάντων καὶ κτισάντων τὴν πόλιν, ἣτις Κολχίδι φωνῆ Πόλαι καλεῖται. Τὸ δὲ πόλαι Κολχικῶς φυγάδας σημαίνει, ὡς φησι Καλλιμάχος.

პოლემბი ქალაქია ეპირში, დაარსებული იმ კოლხების მიერ, რომლებიც მედეას დაედევნენ და ის ვერ შეიპყრეს, ხოლო აეტის შიშით იქვე (ეპირში) დასახლდნენ და ქალაქი დაიარსეს, რომელსაც კოლხური ენით პოლემბი ეწოდება. ხოლო «პოლაჲ» კოლხურად „ლოლოვილებს“ ნიშნავს, როგორც ამბობს კალიმაქე.

აჲა — კოლხეთის ქალაქია

ტ. 1024. Αἶας Κορίνθου τ' ἀρχός] Αἶα πόλις Κολχίδος.

აჲას და კორინთოს მფლობელი] აჲა კოლხეთის ქალაქია.

ხალიბები — სკვითური ტომია

ტ. 1109. Χαλσβδικῶ]. Χάλσβες Σκυθικὸν ἔθνος, παρ' οἷς ἔστι σιδηρὸς ἄριστος.

ხალიბური] ხალიბები — სკვითური ტომია; მათთან მოიპოვება საუკეთესო რკინა.

კოლხები — ლაზური ტომია

ტ. 1312. Εἰς Κύττιαν τὴν Λιγυστικὴν]. Ἡ Κύττια πόλις Κολχίδος ἐστίν· οἱ δὲ Κόλχοι ἔθνος ἐστὶ Λαζικόν, ὡς ἔφηγ ὀπισθεν πλατυτέρως, πλησίον Ἀβασγῶν κείμενον. Τὸ δὲ Λιβυστικὸν καὶ τὸ Λιγυστικὸν κλίμα (ὡν τὸ μὲν ἀπὸ Λιβύης τῆς Ἐπάφου θυγατρὸς ἐκλήθη, τὸ δὲ ἀπὸ Λίγυος τοῦ Ἀλεξίωτος ἀδελφοῦ) τῆς Κυρήνης καὶ Καρχηδόνας καὶ Ἀλεξανδρείας ταῦτ' ἐστὶν, ὡς ὀπισθεν εἶπον, περὶ τὴν Λιβύην. Ὁ δὲ Λυκόφρων οὗτος, καινοτο-

ლივესტიკურ კვტაიაში]. კვტაია კოლხეთის ქალაქია; ხოლო კოლხები ლაზური ტომია, როგორც მე ზემოთ დაწვრილებით ვიამბეთ, მოთავსებულია აბაზგების მახლობლად. ლიბისტიკური და ლივესტიკური მხარე (რომელთაგან პირველი ატარებს ეპაფეს ასულის ლიბიას სახელს, ხოლო მეორე — ალგიონის ძმის ლივეოსის სახელს) კვირინისა, კართაგენისა და ალექსანდრიისა, როგორც ზემოთ ვთქვი, ერთიდაიგივეა ლიბიაში.

μῶν τὰ πολλὰ, καὶ τὴν Κολχικήν Διγυστικὴν καλεῖ.
მოაქვს, კოლხეთსა ლიგვისტიკურს ეძახის.

ხოლო ეს ლიკოფრონის, რომელსაც ბევრ რამეში სიახლენი შე-

კოლხეთის ქალაქი კვტაია¹

Ⲡ. 174. Τὸν μελλόνυμφον ἐνέτην Κυταϊκῆς] μυσθεύονται γὰρ ὅτι μετὰ θάνατον Ἀχιλλεύς ἡγάγετο Μήδειαν τὴν Αἰήτου ἐν μακάρων νήσοις. Κυταϊκὴ δὲ ἢ Μήδεια, Κύτη γὰρ πόλις Κολχίδος, ξεινοβάκχη δὲ, διότι ξένῳ ὄντι τῷ Ἰάσονι συνεφιλιώθη κατ' ἔρωτα αὐτὸν καὶ ἐξέβακχεύθη, καὶ δι' αὐτὸν ἀνεῖλε τὸν Ἄψυρτον τὸν ἴδιον ἀδελφόν.
და მის (იასონის) გულისთვის მოკლა საკუთარი ძმა აფსირტი.

კვტაიელი (ე. ი. ქუთაისელი) მედეას მომავალი ქმარი]: მითებში მოთხრობილია, რომ აქილევსმა გარდაცვალების შემდეგ შეირთო ნეტართა კუნძულებზე აეტის ასული მედეა. კვტაიელია მედეა, რადგან კვტე კოლხეთის ქალაქია; ხოლო უცხო ს მეტრფეა, რადგან შეეუღლა უცხოელ იასონს მისდამი ტრფობის გამო, ვნებიერად გაცოფდა.

კოლხების ქალაქი პოლეზი

Ⲡ. 1021. Πόλις δὲ πόλις Ἠπειροῦ ὑπὸ Κόλχων κτισθεῖσα τῶν καταδιωξάντων τὴν Μήδειαν καὶ μὴ καταλαβόντων αὐτὴν καὶ διὰ φόβον ἐνταυθα κατοικησάντων καὶ κτισάντων πόλιν, ἣτις τῆ Κολχίδι φωνῆ Πόλις καλεῖται, σημαίνοντος τοῦ ὀνόματος τοῦς φυγάδας, ὧς φησι Καλλιμάχος.

Ἄλλως ὁ δὲ γείτων χῶρος καὶ ποταμὸς ὁ Κραθίς ἐν τοῖς ὄροις τῶν Μυλάκων καὶ ἐν Πόλῃ

პოლეზი ეპირის ქალაქია, და არსებული იმ კოლხების მიერ, რომლებიც მედეას დაედევნენ და ის ვერ შეიპყრეს, ხოლო [აიეტის] შიშით იქვე (ეპირში) დასახლდნენ და დაიარსეს ქალაქი, რომელსაც კოლხური ენით „პოლეზი“ ეწოდება, რადგან ეს სახელი ნიშნავს „ლტოლევილებს“, როგორც ამბობს კალინაქე.

სხვანაირად: მეზობელი ადგილი და მდინარე კრათისი მილაკების საზღვრებში და პოლეზი.

¹ ვენეციის ხელნაწერში, რომელიც XI საუკუნით თარიღდება (codex Marcianus № 476, saec. XI) ლიკოფრონის „ალექსანდრას“ იგივე სქოლიოები მოყვანილია ცოტა განსხვავებული რედაქციით. აქვე ვათავსებთ რამდენიმე სქოლიოს.

αὐτὰς ἀνομασίην πόλει τῇ ὑπὸ
Κρόλων κτισθείσῃ συνοίχους ὀ-
ξεται τοὺς ἰχθυεὺς καὶ δισκίτας
τῆς θυματρὸς Αἰήτου Μηδείας.

რომელ ქალაქსაც ასეთი სახელი
ჰქვია და კოლხების მიერ არის
დაარსებული, მიიღებს მოახალშე-
ნეებად იმათ, რომელნიც აეტის
ასულს მედეას კვალს ეძებენ¹.

¹ ჯერ კიდევ სტრაბონისთვის ცნობილი იყო ქალაქი «პოლა», რომელიც კოლხებს დაუარსებიათ და პოეტ კალიმაქეს (ძვ. წ. III საუკ.) მისი სახელწოდების ახსნა უცდია. სტრაბონი წერს (V, 1, 9): «პოლა (ἢ Πόλα) დაფუძნებულია ტბისმსგავს უბეში, რომელსაც კარგი მისადგომები აქვს და რომელიც მდიდარია ნაყოფებით. [პოლა] აშენებულია ძველად კოლხთა მიერ, რომლებიც მედეასთვის იყვნენ გაგზავნილი, რომლებმაც ვერ შეასრულეს საქმე და მიუსაჯეს თავის თავს გაძევება, როგორც კალიმაქე ამბობს; „გრაეკოსი უწოდებდა მას ლტოლვილთა ქალაქს, ხოლო კოლხთა ენამ დაარქვა მას პოლა (ὀνόμαυν Πόλας)“ (იხ. თ. ყ ა უ ხ ნ ი შ ე ი ლ ი, სტრაბონის გეოგრაფია. თბ. 1957, გვ. 96). ამასვე იმეორებს სტრაბონი მეორე ადგილასაც (I, 2, 39).

გიორგი აკროპოლიტე

XIII საუკუნის ისტორიკოსი გიორგი აკროპოლიტე (Γεώργιος Ἀκροπολίτης) დაიბადა კონსტანტინეპოლში 1217 წელს. ეს ხომ ის ხანაა, როდესაც ბიზანტიაში ლათინთა ბატონობაა (1204 წლიდან). გადარჩენილია მხოლოდ ნიკეის სამეფო, რომლის ცენტრი ქალ. ნიკეა მთელი ბიზანტიის დედაქალაქის მაგიერობას ეწევა. და, აი, გიორგი აკროპოლიტეს მისი მამა გზავნის ნიკეაში სწავლის გასაგრძელებლად. აქ ის სამეფო კარზე იზრდებოდა და სწავლობდა ჯერ თეოდორე ჰექსაპტერიგეს და შემდეგ უფლისწულ თედორესთან ერთად (ეს არის მომავალი მეფე, თეოდორე II ლასკარისი) ნიკიფორე ბლემიდეს ხელმძღვანელობით. 1246 წლიდან გიორგი აკროპოლიტე თვით უფლისწულის მასწავლებელიც იყო.

როდესაც მამის გარდაცვალების შემდეგ (1254 წ.) თეოდორე ავიდა სამეფო ტახტზე, მან გიორგი თავის მახლობელ მრჩეველად და მოსამსახურედ გაიხადა: ჯერ, 1257 წელს მთავარსარდლობაც; მისცა ერთ-ერთი ომის დროს; შემდეგ დიპლომატიურ სარბიელზე სამუშაოდ გაამწესა. როგორც მეცნიერი და დიპლომატი იგი დიდი პატივისცემით სარგებლობდა. 1282 წელს ტრაპიზონში გაიგზავნა ელჩად; იმავე წელს იგი გარდაიცვალა.

გიორგი აკროპოლიტეს ძირითადი ნაწარმოებია *Χρονοικὴ* *σαῦ* *γρηγορίῃ*, რომელიც ნიკეტა ხონიატეს „ისტორიის“ გაგრძელებას წარმოადგენს და 1203—1261 წ. წ. ამბებს აგვიწერს.

გიორგი აკროპოლიტეს თავის „ისტორიაში“ უშუალოდ საქართველოზე არაფერი აქვს ნათქვამი: საყურადღებო ცნობაა მხოლოდ ტრაპიზონის იმპერიის დამაარსებლებზე, რაც ქვემოთ მოგვყავს.

ლიტერატურა:

Georgii Acropolitae Opera. Recensuit Augustus Heisenberg, I—II. Lipsiae 1903.

Georgii Acropolitae Annales. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnae 1836 (ამვე ტომშია კონსტანტინე მანასე და იოილი).

Georgii Acropolitae Annales: Migne PG, t. 140, p. 958—1220.

აღ. გამყრელიძე, გიორგი აკროპოლიტესი და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ: მასალები საქ. და კავ. ისტ., ნაკვ. 31, თბ. 1954. გვ. 225—232.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

სათაური

Ἡ παρούσα χρονική συγγραφή τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ Ἀκροπολίτου ἐστίν, ὅς ἔκτισε καὶ τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Περιέχει δὲ τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄχρι τῆς τελευταίας τοῦ βασιλέως Μιχαήλ τοῦ Παλαιολόγου (ხელნაწ. Аа).

Τοῦ Ἀκροπολίτου ἱστορικὸν ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἄλωσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (В).

Τὸ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιματάτου λογοθέτου ἱστόρημα Γεωργίου τοῦ [Ἀκροπολίτου] ἀρχόμενον ἀπὸ [τῆς ἀλ]ώσεως τῆς πόλεως (H).

Τοῦ φιλοσοφωτάτου μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου Χρονική διήγησις (U).

წინამდებარე «საქრონიკო ისტორია» დიდი ლოგოთეტის აკროპოლიტესია, რომელმაც აღაშენა აგრეთვე ქრისტეს წმინდა აღდგომის მონასტერი. შეიცავს ამბებს კონსტანტინეპოლის აღებიდან ვიდრე მეფის მიხეილ პალეოლოგოსის გარდაცვალებამდე.

აკროპოლიტეს საისტორიო თხზულება, დაწყებული კონსტანტინეპოლის აღებიდან.

უბრძნესი და უწარჩინებულესი ლოგოთეტის გიორგი აკროპოლიტეს საისტორიო თხზულება, დაწყებული ქალაქის აღებიდან.

უფილოსოფოსესი დიდი ლოგოთეტის გიორგი აკროპოლიტეს «საქრონიკო მოთხრობა».

ისტორიის მიზანი და დანიშნულება

1. Τὸ τῆς ἱστορίας χρήσιμον καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ συγγραψάμενοι διωρίσαντο, καὶ ἄπερ ἂν ἐκείνοις ἐπήλθειν εἰπεῖν, ταῦτ' ἂν καὶ ἡμεῖς ἐρεῖν ἔχωμεν· τί γὰρ ἂν καὶ εὐροιμεν καινότερον νόημα τοσοῦτων ἱστορησάντων καὶ σύμπαν καλὸν τῆς ἱστορίας ἀποφηνάμενων ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμασι; τάχα δὲ, ὃ πλέον ἐκείνων ἐν τοῖς νῦν προχειμένοις

ისტორიის სარგებლობა ჩვენთვის წინამორბედი აღმწერლების მიერაც არის გამოკვეთული და, რაც მათ აზრად არ მოუვიდათ, ამის შესახებ ჩვენ გვინდა ვთქვათ: რასლა ვპოვებთ ჩვენ იმაზე უფრო ახალ აზრს, ვიდრე ამდენმა მწერალმა მოგვითხრო და ვიდრე მათ გამოაჩინეს მოსათხრობად მშვენიერი, თავიანთ თხზულებებში? ამას გარდა, რაც ამჟამად ჩვენ

ἡμῖν λέγειν ἄξιον, τοῦτό γε ἂν
 τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς προβα-
 λούμεθα· τὸ δὲ ἐστὶν ὅτι, καινο-
 τέρων ἡμῖν προκειμένων πραγμά-
 των, ἃ μήπω τις γραφῆ παραδέ-
 δωκε, καινότερον συμβαίνει εἶναι·
 καὶ τὸ ὠφέλιμον, ἐκείνων ἐν γνώ-
 σει τῶν ἀνθρώπων γεγενημένων,
 ἅπερ ὁ χύδην ῥέων λόγος οὐκ
 ἀληθῶς ἀποφαίνεται.

Οἱ μὲν οὖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἱστο-
 ρικῶν συγγραφέμενοι ἄλλην ἄλλος
 πεποιήγεται τὴν ἀρχήν· οἱ μὲν
 γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου
 γενέσεως ἤρξαντο, οἱ δὲ ἐξ ἀξιο-
 λόγου τινὸς ἀρχῆς, ἢ Περσῶν ἢ
 Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἢ ἄλλου
 οὐτινοσοῦν τῶν ἐθνῶν, ἕκαστος
 πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τὸ οἰκεῖον
 καταρτιζόμενος σύγγραμμά.

Καὶ ἡμῖν οὐχ ἥμισυα οὕτω
 τὰ τῆς συγγραφῆς τελεσθήναι.
 Τὰ μὲν γὰρ ἀπ' ἀρχῆς γεγενη-
 μένα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως
 πολλοῖς τε καὶ πολλὰκις ἐξιστο-
 ρήθη, οὐ χρὴ δὲ λέγειν καὶ ὡς
 πρὸς ἀλλήλους οἱ πλείους ἴγαν-
 τιοφώνησαν τὰ τῶν βασιλέων συγ-
 γράφοντες, ἀλλοιώσεις τε χωρῶν
 καὶ πόλεων στάσεις καὶ πολέμων
 συρρήξεις καὶ ἀνδραποδισμούς καὶ
 νίκας καὶ ἤττας καὶ ὅσα τοιαῦτα
 συμβαίνει τοῖς καθ' ἡμᾶς...
 ცხებებზე მოთხრობის დროს და
 ჩვენში ხდება.

მიერ სათქმელად განზრახულში
 მათზე უფრო მეტად არის ღირ-
 სი, მას ჩვენ წარუვმძღვარებთ
 ჩვენს თხრობას. ის კი არის, რომ
 ჩვენ ხომ უფრო ახალი მოვლე-
 ნები გვიდევს წინ, რაც არავის
 არ ჩაუწერია, უფრო ახალი და
 სასარგებლო, ვიდრე ადამიანთა
 ცნობიერებაში მომხდარი ამბე-
 ბი, რაც უთავბოლოდ წარმომ-
 დინარე სიტყვამ ჭეშმარიტებით
 ვერ გამოავლინა.

ჩვენს ამბების მომთხრობელი
 მწერლები ერთნი ერთ საწყისს
 უღებენ საფუძვლად; ზოგნი მათ-
 განნი ქვეყნის გაჩენით იწყებდნენ
 თხრობას, მეორენი სხვა რომე-
 ლიმე ღირსშესანიშნავი საწყისი-
 დან, ან სპარსელთა ან ელინთა
 ან რომაელთა ან რომელი-გინდა
 სხვა ტომთაგან, თითოეული თა-
 ვისი მიზნის მიხედვით გამართავ-
 და ხოლმე თხზულებას.

ჩვენც არა ნაკლებად მიე-
 სდევთ თხრობის ასეთ წესს. ბევრ-
 მა ქვეყნის გაჩენიდან მოგვითხრო
 მომხდარი ამბები, და ხშირადაც,
 ხოლო არ არის საჭირო ვილაპა-
 რაკოთ იმაზე, რომ ისინი მეტ-
 წილად ერთმანეთს ეწინააღმდე-
 გებოდნენ მეფეთა საქმეების მო-
 თხრობაში, სხვადასხვა მხარეებსა
 და ქალაქებში გადატრიალებათა,
 აჯანყებათა და ომების შესახებ
 გადმოცემაში, სრვასა და ტყვეო-
 ბებზე, გამარჯვებებსა და დამარ-
 სხვა ამგვარ შემთხვევებზე, რაც

Ἐκ τοῦ μᾶλλον δὲ καὶ ὅσα τῇ κοινῇ φήμῃ ῥωαρίζεται, ταῦτα τὸν ἔξιστοροῦντα παραλήψασθαι θέον, εἰ μὴ ἀδικεῖν οὗτος ἐπιελήσσειε τῆν ἀλήθειαν ὥς οἱ τοὺς ὀβόλους κερματίους ἔλλυμαινόμενοι: ἢ καὶ παραχαράττειν βουλόμενοι.

Οὕτε γοῦν πρὸς χάριν οὔτε πρὸς φθόνον, ἀλλ' ὁμᾶ πρὸς μίσους ἢ καὶ πρὸς εὐνοίαν συγγράφειν χρεῶν ἔστι τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ¹, ἢ ὁ χρόνος οἶδε γενῶν, παραδοθῆναι τὰ ὑπὸ τινων γεγενημένα, εἴτ' ἀγαθὰ εἶτε φανῶν συγγράφουσιν² (ed. A. Heisenberg I, 3—4, 23).

დავითი, ტრაპიზონის მბრძანებლის ალექსის ძმა

7. Ψηφίζεται γοῦν πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Ἀυτοκρατορικός. λόγιος συγγράφων καὶ πάσης γραφῆς ἔμπειρος τῆς τε ἡμετέρας καὶ θύραθεν· δὲ καὶ τὸν δεσπότην Θεόδωρον τῷ βασιλείᾳς διαδήματι ταῖνοις.

მეტწილად, რასაც საერთო ხმების და მითქმა-მოთქმიდან გაიგებს, საჭიროა ისტორიკოსმა ეს მხედველობაში მიიღოს, თუ არ სურს მას უმტყუნოს ჭეშმარიტებას, როგორც იქცევიან ობოლების (ე. ი. მონეტების) გამყალბებლები ან გადამტყედენი.

არც მიდგომით, ან შუროთუნდა აღწეროს მან, არც სიძულვილით, ან კეთილმიდგომით, არამედ საჭიროა ისტორიკოსმა მხოლოდ ისტორიის გულისთვის სწეროს, რათა არ მიეცეს სიღრმესა და ვიწყებისას¹ ის, რაც დრომ წარმოშვა, და გადაეცეს მომავალ თაობებს მომხდარი ამბები, იქნება ის კარგი თუ ცუდი ამბები².

7. ამიტომ არჩეულ იქნა ბატრიარქად მიხეილ ავტორიანი³, რომელიც ნასწავლი იყო და მცოდნე მთელი მწერლობისა, როგორც ჩვენი ისე უცხოურისა; სწორედ მან დაადგა სამეფო გვირგვინი ბატონ თეოდორეს⁴.

¹ შდრ. გიორგი მერჩულის სიტყვები: «მიეცნეს სიღრმესა და ვიწყებისასა» (ცხორება გრივალ ხანძთელისა. პ. ინგოროყვას გამოცემა, თბ. 1949, გვ. 13, 8—9).

² სრულიად მართებულად აქვს დოკ. აღ. გამყრელიძის შედარებული გიორგი აკროპოლიტის ეს დებულება ისტორიკოსის მოვალეობის შესახებ ტაციოტუსის ცნობილ მოსაზრებებთან (sine ira et studio). იხ. აღ. გამყრელიძის ნარკვევი „გიორგი აკროპოლიტის და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ“: მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, ნაკვეთი 31, გვ. 228.

³ მიხეილ ავტორიანი ბატრიარქობდა 1206—1212 წლებში.

⁴ თეოდორე I ლასკარისი სამეფო ტახტზე ავიდა 1206 წელს და მეფობდა 1222 წლამდე.

Ἐντεῦθεν βασιλεὺς ὁ Λάσκαρις ἀναγορευθεὶς συντονώτερον ἐφήψατο τῶν πραγμάτων, μάχαις δὲ προσέκυρσεν οὐκ ὀλίγαις καὶ χαλεπαῖς. Οἱ τε γὰρ Ἴταλοὶ κατὰ τὴν ἐφάν τὸν πόρον πεποιηκότες τὰ πλείω ταύτης ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποίησαντο· τό τε γὰρ ἅπαν θέμα Ὀφικίου καὶ Αἰγαίου καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Ἀτραμύτιον τῶν Ἱταλῶν ἐγεγόνει, Βάρης τε καὶ Αὐλωνίας Πιομανηγόν τε καὶ Δεντιανὰ μέχρι τοῦ Λοπαδίου αὐτοῦ δεσπότης ἐγίνωσκον Ἱταλοὺς, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τὰ τῆς Θυνίας πάντα μέχρι καὶ Νικομηδείας αὐτῆς. Ἐντεῦθεν ἐστενοῦτο πολὺ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος. Οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ πρὸς τῶν Ῥωμαίων κατεβιάζετο. Ἐν γὰρ τῇ συγχύσει τῆς Κωνσταντίνου ἀλώσεως ἄλλοθεν ἄλλος ἡγεμόνες εἶναι τυχόντες ἢ καὶ οἱ τῶν ἄλλων προύχοντες ὡς οἰκείαν ἀρχὴν τὴν ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιοῦντο χώραν, ἢ ἕξ αὐτῶν εἰς τοῦτο δρμήσαντες ἢ καὶ παρὰ τῶν οἰκητόρων μετακλιθεῖντες εἰς τὴν τῆς χώρας δεφένδουσιν. Αὐτίκα Θεόδωρός τε, ὃν Μυροθεόδωρον ἀπεκάλουν, ἀρχῶν ἦν τῆς Φιλαδέλφου πόλεως· ἕτερος δὲ Σάββας τοὔπιελλην τοῦ ἄσπεος ἐδέσποζε τοῦ Σαμψῶν μετὰ καὶ τῶν πλησίον τυγχανόντων αὐτῷ· Παφλαγονίας δὲ πάσης ἐγκρατῆς ἦν Λαυίδ, ἀδελφὸς

შემდეგ¹ სამეფო ტახტზე ასულმა ლასკარისმა დიდი გულმოდგინებით მოჰკიდა ხელი საქმეებს და არა მცირე და მძიმე ბრძოლები გადაიხადა. ხოლო იტალიელები გადმოსული იყვნენ აღმოსავლეთში და არა მარტო მთელი ოფსიკიონის თემი, ეგესი და თვით ატრამიტიონი გახდა იტალიელებისა; და აგრეთვე არა მარტო ვარისი, ავლონია, პიმანენონი, ლენტიანა და თვით ლოპადიონი სცნობდნენ ბატონებად იტალიელებს, არამედ მთელი ბითონიაც (ვარ. თინიაც) თვით ნიკომიდიამდე. ამიტომ ძალიან შეწყუბუღული ბრძანდებოდა მეფე თეოდორე და არა ნაკლებ წუხდებოდა იგი რომაელებისაგანაც; ვინაიდან კონსტანტინეპოლის დაპყრობის [შემდეგ მომხდარ] არევ-დარეულობაში მრავალი სხვადასხვა ბეღადი გაჩნდა, რომელთაგან ზოგიერთმა, ვისაც თავიანთ სამშობლოში ხელისუფლება აღრევვეჰქონდა, თავისთვის დაისაკუთრა ეს ადგილები ან თავისი საკუთარი სურვილით, ან კიდევ მოქალაქეთა მიწვევით იმ ადგილის დაცვისათვის (პატრონობისათვის). მაგალითად, თეოდორე, რომელსაც მორთეთეოდორეს ეძახდნენ, ქალაქ ფილადელფიის მთავარი გახდა; მეორე, სახელად საბა, ქალაქ სამპსონსა და მის

¹ ეს პარაგრაფი მოგვყავს დოც. ალ. გამყრელიძის გამოცემის მიხედვით.

ων Ἀλεξίου τοῦ τῆς Τραπεζούν-
τος κρατήσαντος, ὃς καὶ Μέγας
ῥωμάζετο Κομνηνός. Οἱ τοῦ βα-
σιλέως Ἀνδρονίκου ἠπήρχον ἔργοι,
Μανουὴλ τῷ τούτῳ τεχθέν-
τες υἱῷ. Διὰ ταῦτα ἐν πολλῇ
στενοχωρίᾳ τὰ πράγματα ἠπήρξε
τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ. Ἄλλὰ τὸν
μὲν Μωροθεόδωρον καὶ τὸν Σάβ-
βαν εὐχερώς μετήλθε κἀντεῦθεν
ἕδἐσποζεν ἀδελῶς Κελεβιανὸς τε
παντός, Μαϊάνδρου Φιλαδελφείας
καὶ Νεοκάστρων (ed. A. Heisen-
berg I, 11, 15—12, 21).

11. Περιεγένητο δὲ καὶ ὁ βα-
σιλεὺς Θεόδωρος καὶ τοῦ τῆς
Παφλαγονίας κρατοῦντος Δαυίδ,
καὶ Ἡράκλειαν παρεστήσατο καὶ
Ἀμαστριν καὶ τὴν πᾶσαν περίεξ ἡ-
ραν καὶ τὰ πολίχνια (ed. A. Hei-
senberg I, 18, 1—4).

¹ გიორგი აკროპოლიტეს მიხედვით დავითი და ალექსი ანდრონიკე კეისრის (ანდრონიკე I კომნენოსი, 1183—1185 წ. წ.) შვილიშვილები არიან, ხოლო თამარ მეფის ისტორიკოსის ცნობით — შვილები იყვნენ (ემისცა ნათესავსა თჳსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა, რომელი იყო მაჴინ თჳთ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუეწილი»: ქ. ცხ. II [1959], გვ. 142, 22—23).

² ამ პარაგრაფში მოცემული ცნობები ადასტურებენ თამარის ისტორიკოსის მიერ მონათხრობს შესახებ იმისა, რომ თამარ მეფემ გამოთიშა ბიზანტიის იმპერიას მთელი რიგი ადგილები, რომლებიც ტრაპიზონის იმპერიაში იქნა შეტანილი. ნაწილი ამ ადგილებისა, გიორგი აკროპოლიტეს ცნობით, თეოდორე ლასკარისმა გამეფების შემდეგ, ე. ი. 1206 წლის მახლობელ ხანებში, ჩამოართვა ტრაპიზონის იმპერიის მმართველს.

თამარის ისტორიკოსი

ხოლო (თამარ) განრისხნა მეფესა ზედა ბერძენთასა, წარგზავნნა მცირედნი ვინმე ლიხთ-იქითნი, და წარუღეს ლაზია, ტრაპიზონი, ლიმონი სამიხონი, სინაპი, კერასუნდი, კიტორა, ამასტრია, არაკლია და ყოველნი ადგილნი

მიდამოებზე ბატონობდა; ხოლო მთელი პატლაგონია კი დავითმა დაიპყრო, ძმამ ტრაპიზონის მბრძანებლის ალექსისა, რომელსაც დიდ კომნენოსსაც ეძახდნენ; ესენი იყვნენ ანდრონიკე კეისრის შვილიშვილები¹, მისი ძის მანუელის შვილები. ამიტომ დიდ გაჭირვებაში ჩავარდა მეფე თეოდორე. მაგრამ მოროთეოდორეს და საბას ადგილად სძლია და მის შემდეგ უშიშრად ბატონობდა მთელ კელვიანონზე, მეანდროსის ფილადელფიაზე და ნეოკასტრონზე.

11. სძლია აგრეთვე მეფე თეოდორემ პატლაგონიის მბრძანებელ დავითს და დაიპყრო ერაქლეა, ამასტრისი (ამასტრია) და მთელი გარშემო ადგილები და დაბა-ქალაქები².

დავითი და ალექსი ანდრონიკე კეისრის (ანდრონიკე I კომნენოსი, 1183—1185 წ. წ.) შვილიშვილები არიან, ხოლო თამარ მეფის ისტორიკოსის ცნობით — შვილები იყვნენ (ემისცა ნათესავსა თჳსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა, რომელი იყო მაჴინ თჳთ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუეწილი»: ქ. ცხ. II [1959], გვ. 142, 22—23).

² ამ პარაგრაფში მოცემული ცნობები ადასტურებენ თამარის ისტორიკოსის მიერ მონათხრობს შესახებ იმისა, რომ თამარ მეფემ გამოთიშა ბიზანტიის იმპერიას მთელი რიგი ადგილები, რომლებიც ტრაპიზონის იმპერიაში იქნა შეტანილი. ნაწილი ამ ადგილებისა, გიორგი აკროპოლიტეს ცნობით, თეოდორე ლასკარისმა გამეფების შემდეგ, ე. ი. 1206 წლის მახლობელ ხანებში, ჩამოართვა ტრაპიზონის იმპერიის მმართველს.

გიორგი აკროპოლიტე

...მეორე ქალაქ სამპაონსა და მის მიდამოებზე ბატონობდა; ხოლო მთელი პატლაგონია კი დავითმა დაიპყრო, ძმამ ტრაპიზონის მბრძანებლის ალექსისა...

სძლია მეფე თეოდორემ პატლაგონიის მბრძანებელ დავითს და დაიპყრო

სილოში

60. Αὐτόθι γοῦν εἰς ἡγήμω-
νας τᾶς τὸν τε Λάσκαριν Μα-
νουήλ, ὃν καὶ πρωτοσεβαστὸν κα-
τωνόμασεν, ἀνθρῶπιον ἀφελέστα-
τον καὶ κακῶς εἰδὸς στρατηγεῖν,
καὶ τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντι-
νον, ὃν προφθάσας ὁ λόγος ἐδή-
λωσεν, ἀνδρα ἀγροίκου καὶ ἐξ
ἀγροίκων γεγενημένου, μάλῃ καὶ
πιτύροις ἀνατετραμμένον καὶ λα-
ρουργεῖν μόνον εἰδὸτα—ἐκ Νεο-
καστρῶν δὲ οὗτος ἄρμητο, καὶ
ἐτέλει τὰ πρῶτα ἐν τῇ τοῦ θέ-
ματος τουτουῖ στρατιᾷ. εἶτα καὶ
τῷ αὐτῷ ἔγεινε, Δόξαν δὲ
παρὰ τῶν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ἄς

60. აქ მან (ე. ი. თეოდორე
ლასკარისმა) სარდლებად დაად-
გინა მანუელ ლასკარისი, რომელ-
საც პროტოსევასტოსობაც უბო-
და, სრულიად უნიჭო კაცუნა და
ცუდი მოსარდლეც, და კონსტან-
ტინე მარგარიტე, რომელზედაც
ამასწინათ მოგახსენებდით, კაცი
სოფლიონი და მდაბიო წარმო-
შობისა, რომელიც ქერით და ქა-
ტოთი იყო გამოზრდილი და მხო-
ლოდ ყვირილი შეეძლო; იგი
ნეოკასტრელი იყო და წინათ
იქაურ სათემო ჯარში მსახურობ-
და, შემდეგ კი ჩაუშობა მი-
იღო. ხოლო იოანე მეფის ყურა-

ფებლაღონისა და პონტოსანი, და მისცა
ნათესავსა თუსსა აღექსის კომნიანოსსა
(ქ. ცხ. II [1959], 142).

ერაკლეა, ამასტრისი» და მთელი გარ-
შემო აღგიღები (იხ. ზემოთ, აქვე
გვ. 44—45).

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ შემდეგს: 1) თამარის ისტო-
რიკოსის ცნობა ენება ტრაპიზონის იმპერიის დაარსების წინა ხანას (ამ დროს
ჩამოაშორეს ბიზანტიის იმპერიას: სამისონი, ამასტრია, არაკლია,
ფებლაღონი); 2) გიორგი აკროპოლიტეს ცნობა ენება შუკვე ტრაპიზონის
იმპერიის დაარსების შემდეგ ხანას (ამ დროს ნიკეის მეფემ თეოდორე ლასკა-
რისმა, რომელიც თავის თავს თვლიდა მთელი ბიზანტიის მეფის მემკვიდრედ,
ომი გამოუცხადა ტრაპიზონის მმართველის ძმას დავითს, დაამარცხა იგი და
ჩამოართვა: პაფლაგონია, ერაკლეა, ამასტრია; ამათთან დაკავში-
რებით იხსენიება აგრეთვე სამსონი). თითქმის ზედმიწევნითი დამთხვევაა
ფაქტებისა, რაც მოწმობს ორივე ისტორიკოსის წყაროთა სანდოობას (იხ. ამ ფაქ-
ტის სწორი ანალიზი დოც. აღ. გამყრელიძის ზემოხსენებულ ნარკვევში).

ცნობილი ბიზანტინისტი Leo Allatius (XVII საუკ.) თავის კომენტარებში
გიორგი აკროპოლიტეს „ამ ადგილისათვის წერს: «ძმებს დავითსა და აღექსის,
რომაელთა (ე. ი. ბიზანტიელთა) ბატონის (tyranni Romanorum) ანდრონიკეს
ძის მანუელის შვილებს, — ერთს პონტოს ჰერაკლია და პაფლაგონია დაუკავებია,
ხოლო მეორეს ქალაქები ენეონი (Oenaem) და სინოპი, და ტრაპიზონი. ხოლო
თუ რანაირად მოაწყო ლაშქრობა დავითის წინააღმდეგ, რომელიც ლათინთა
დამხმარე ჯარებს ეყრდნობოდა, და იგი დაამარცხა, ამას გაიგებ ნიკეტასაგან
ბალდუინში» (იხ. CB, p. 225).

έντροχίς ἐστι καὶ ἠπηρετεῖν ἰα-
 νόξ ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐκείθεν
 ἐχθαλὼν τζαοσίον τῆς αὐτοῦ
 πεποίηκε τᾶξωας, εἶτα αὐτῶ καὶ
 τὸ μέγας προσέθετο² (ed. A. Hei-
 senberg, I, 123, 3—15).

დღემა რომ მიიქცია, როგორც
 ყოჩაღმა და სამსახურში გამოსა-
 დეგმა სასახლის კარზე, მეფემ
 იგი თავის ჩაუშად¹ დააყენა,
 ძველი კი გააძევა, შემდეგ მას
 ეწოდა დიდიც².

¹ გიორგი აკროპოლიტეს ცნობა „სიაოშის“ შესახებ მოგვყავს იმასთან დაკავ-
 შირებით, რომ, როგორც „გეორგიკის“ VI ტომის 73—79 გვერდებზე მოთავსე-
 ბული ცნობიდან («იბერიული წარმოშობის სიაოში») ჩანს, „სიაოში“ ზოგიერთ
 მკვლევართა აზრით საკუთარ სახელს უნდა ნიშნავდეს, ხოლო სხვების მიხედვით —
 თანამდებობას.

² გიორგი აკროპოლიტეს ამ ტექსტიდან ჩანს, რომ „ჩაუშობა“ სხვადასხვა
 ხარისხისა ყოფილა: 1) აქ მოხსენებულია, რომ კონსტანტინე მარგარიტე ჯერ
 მსახურობდა „ჩაუშის“ თანამდებობაზე; 2) შემდეგ კეისრის ყურადღება მიუქ-
 ცევია და მეფეს იგი „სამეფო კარის ჩაუშად“ აღუზევებია; 3) ხოლო
 შემდეგ კონსტანტინე „დიდი ჩაუშიც“ გამხდარა.

ამ თურქული წარმოშობის სახელობე XVI საუკუნის ფილოლოგოსი Ioan-
 nes Leunclavius წერს: Thzaus commissarius aulicus, hoc est cui variae
 res a sultano et vesiribus committuntur, ut eas expediat — „ჩაუში სასახ-
 ლის კარის კომისარია, რომელიც სულტანისა და ვაზირების სხვადასხვა დავალე-
 ბებს ასრულებს“.

გიორგი პახიმერე

მეცამეტე საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსი გიორგი პახი-
მერე (Γεώργιος Παχυμέρης) დაიბადა 1242 წელს ქ. ნიკეაში. განათ-
ლება მიიღო ნიკეაშივე. 1261 წელს იგი საცხოვრებლად და სამუ-
შაოდ გადავიდა კონსტანტინეპოლში, სადაც მთელი რიგი წლების
მანძილზე ეკავა მაღალი თანამდებობები, როგორც საეკლესიო ისე
საერო. ასე, მაგალითად, ის იყო *ἑρμισῆσαν* (flamen), *πρωτεύων*
(„საეკლესიო მოსამართლე“), *βασίλειος διακονήσας* („სამეფო კარის
მოსამართლე“). გიორგი პახიმერე აქტიურ მონაწილეობას იღებდა
უნიონის საკითხის გარშემო წარმოებულ ბრძოლაში და იცავდა
ეროვნულ თვალსაზრისს.

გარდაიცვალა 1310 წელს.

მრავალფეროვანი იყო მისი სამწერლო მოღვაწეობა: მას ეკუთვ-
ნის რიტორიკული და ფილოსოფიური თხზულებები, ლექსები და
წერილები. მაგრამ მისი მთავარი ნაშრომია მისი „ისტორია“, რო-
მელიც ცნობილია სახელწოდებით *Συγγραφήαι ἱστορίαι* და შეიცავს
1261—1308 წლების ბიზანტიის ისტორიას, ესე იგი ამ „ისტორიაში“
მიმოხილულია ორი კეისრის ეპოქა:

მიხეილ VIII პალეოლოგოსისა (1261—1282 წ. წ.)

ანდრონიკე II პალეოლოგოსისა (1282—1328 წ. წ.)¹

გიორგი პახიმერეს „ისტორია“ არის გაგრძელება გიორგი
აკროპოლიტეს საისტორიო ნაშრომისა (*Χρονική συγγραφή*;
რომელიც, თავის მხრივ, ნიკეტა ხონიატეს შრომის გაგრძელებაა და
რომელიც შეიცავს 1203—1261 წლის ამბებს). ეს „ისტორია“ შედგება
13 წიგნისაგან: 6 წიგნი მიძღვნილი აქვს მიხეილ VIII პალეოლო-
გოსის მეფობის აღწერას, ხოლო 7 წიგნი—ანდრონიკე II-ისას.

გიორგი პახიმერეს თხზულების მნიშვნელობას, პირველ ყოვლისა,
ის გარემოება ზრდის, რომ ავტორი მომსწრე და თვითმხილველი
იყო იმ ამბებისა, რომლებსაც აღწერს, და შეკრებილ ცნობებს
კეთილსინდისიერად ამოწმებს და სწავლობს.

¹ ე. ი. ამ უკანასკნელის მეფობის ნაწილი, 1308 წლამდე.

როგორც ფართო განათლების მქონე ისტორიკოსი, იგი უხვად იყენებს ბერძნული ისტორიოგრაფიის მიღწევებს; მას უყვარს კლასიკური ფორმების ხმარება და ჰომეროსისეული გამონათქვამების გამოყენებაც. იქამდე მიდის მისი გატაცება კლასიკური ბერძნულით, რომ ქრისტიანული თეგების სახელთა ნაცვლად მოჰყავს ატიკური სახელები (μῆνς 'Ελαφεῖσι:ώνος, Γαμηλι:ών ο' ἐνεστέχει μῆν).

გიორგი პახიმერეს სამწერლო მოღვაწეობიდან საჭიროდ ვთვლით საგანგებოდ აღვნიშნოთ მისი პარაფრაზები, დაწერილი ფ. ს. - დიონისე არეოპაგელის წერილებისათვის.

ის ცნობები, რომლებიც ჩვენ ამოვკრიბეთ გიორგი პახიმერეს „ისტორიიდან“ და რომლებსაც ქვემოთ ვათავსებთ, ეხება, უმთავრესად, ტრაპიზონის იმპერიის ისტორიას, იმ იმპერიისას, რომელსაც გიორგი პახიმერე ლაზურად თვლის. გარდა ამისა, ისტორიკოსს აქვს ცნობები დიმიტრი თავდადებულის ძის, დავით VII-ის შესახებაც.

ძირითადი ლიტერატურა:

Georgii Pachymeris de Michaele et Andronico Palaeologis libri XIII, rec. I. Bekkerus I—II, Bonnae 1835.

Migne, Patrologia Graeca, t. 143, 145.

Геоργия Пахимера История о Михаиле и Андронике Палеологах тринадцать книг. Том I. Царствование Михаила Палеолога (1255—1282) Перевод под редакциею профессора Карпова СПб 1862.

K. Krumbacher, GBZ. 238—291.

G. Moravcsik, Byzantinoturcica I. Berlin 1958, 280—282.

Вл. Бенешевич, Очерки... 54—56.

გიორგი პახიმერეს ავტობიოგრაფიიდან

I, 1. Γεώργιος Κωνσταντινου-πολίτης μὲν τὸ ἀνάκλιθεν, ἐν Νικαίᾳ δὲ καὶ γεννηθεὶς καὶ τραπεὶς, ἐν Κωνσταντινου δὲ καταστάς ἀμύεις ὅτε θεοῦς νεύματι ὑπὸ Ῥωμαίων ἐγένετο, ἔτη γεγονῶς εἰκόσιον ἕγδς δέοντος, τηλικάδε

I, 1. გიორგი, წარმოშობით კონსტანტინეპოლელი, დაიბადა და აღიზარდა ნიკეაში, ხოლო კონსტანტინეს ქალაქში კვლავ დამკვიდრდა, როდესაც ღვთის ნებით ის ისევ რომაელთა ხელქვეითი გახდა. ის ცხრამეტი

και κλήρω σαθεις θειω και ἀξίω-
μασιν ἐκκλησιαστικῶς διαπρέφας
και ἕως και ἐς πρωτεχνίκου φιδά-
σας τιμήν, ἔτι δὲ και ἐν ἀνακτό-
ρων εἰς δικαιοφύλακᾶ τιμηθεῖς,
τᾶδε ξυνέγραψεν, οὐ λόγους λα-
βῶν ἀνωθεν ἀμαρτύρους, οὐδ' ἀκοῆ
πιστεῦσαν μόνον, ὡσπερ πολ-
λάκις συμβαίνει τῷ βουλομένῳ
γράφειν, ἦν τις λέγοι ἔωρακῶς
ἢ και ἀκούσας αὐτός, πιστοὺς δ'
ἀξιοῖ τούς λόγους, εἰ μόνον λέ-
γοι, λογιζέσθαι, ἀλλ' αὐτόπτης
τὰ πλεῖστα οὕτως ξυμβᾶν γεγο-
νῶς, ἢ γὰρ μαθῶν ἀκριβῶς παρ'
ὧν τὸ πρῶτον ᾠράθη¹ παραχθέντα,
πληγὴν δ' οὐκ ἀμάρτυρα ἀλλὰ και
πολλοῖς ἄλλοις συνηγοροῦμενα,
ὧς ἂν μὴ ὁ ξύμπας χρόνος φύσιν
ἔχων τὰ πολλὰ κρύπτειν συχναῖς
κυκλικαῖς περιόδους και τὰδ'
ἀφανίσθη κατὰ μικρὸν ἐξέτηλα τῆ
παραδρομῆ γυγνόμενα διὰ τὸ φα-
νέντα κρύπτεσθαι πάντα ἀνάγκην
εἶναι, ὧς πού τις τῶν σοφῶν ἔφη
και ἀληθῶς ἐγωναμάτευσεν.

რამეს მალავს უამთა ხშირ მიმოქცევაში, ამიტომ საჭიროა თანდა-
თან არ გაუჩინარდეს სრბაში მომხდარი ამბები, და შენახულ იქნეს

წლისა. იყო. მაშინ ის წმინდა
სამღვდელოებას მიეკუთვნა და სა-
ეკლესიო პატივ-თანამდებობით
იქნა შემკული, პროტეკდიკის¹
პატივსაც მიაღწია, სასახლეშიც
მიეცა პატივი დიკეოფილაქისა².
აი, ამან შეთხზა ეს ისტორია,
რომელსაც საფუძვლად დაუდგა-
რა იმთავითვე შეუძოწმებელი
ცნობები, არც მხოლოდ გაგო-
ნილს ერწმუნებოდა. როგორც ეს
ხშირად ემართება ვინც წერას
მოისურვებს, რომელიც, თუ ვინმე
იტყვის მე თვითონ ვნახე ან თვით-
ვავეგონეო, ამ სიტყვებს სარ-
წმუნოდ მიიჩნევს, რახან ასე
თქვესო. გიორგი კი უმთავრესად
თვითმხილველი იყო, რომ ასე
მობდაო, ან ზედმიწევნით გამო-
იძიებდა ხოლმე, თუ პირველად
ვის მიერ იყო ნახული³ ეს ამბები,
რათა არა თუ დაუძოწმებელი
რამ არ გაპარვოდა, არამედ სხვა
მრავალ წყაროსთან შეეჯერები-
ნა. რადგან მთელი დრო ისეთი
ბუნების მქონებელია, რომ ბევრ

¹ ამ თანამდებობის პირი განაგებდა სამართალში მიცემულ სასულიერო პირ-
თა საქმეებს.

² ეს უდრიდა სახელმწიფო პროკურორის თანამდებობას.

³ უჩვეულო ფორმაა *ადამი* („იყო ნახული“); ზმნისაგან *ბრძა* ვნებით
არისიტში, ჩვეულებრივ, იხმარება *აფთი* (იპ-ფუძისაგან). მხოლოდ გვიან-ანტი-
კურ ძეგლებში გვხვდება ხოლმე *ადამი*. ანტიკური პერიოდის ავტორთაგან
დადასტურებულია *ბრძი* არისტოტელის შრომაში „ცხოველთა შესახებ“
699 b, 19 და პლატონის *Ἄροι* 41113 (იხ. *Δημοτράχης* s. v.): *ადამი* კი ჯერ-
ჯერობით მხოლოდ გიორგი პახიმერეს ტექსტში შემხვდა.

ყველაფერი, როგორც ეს თქვა ერთმა ბრძენმა და ჭეშმარიტებით შეიცნო.

Ὅτι μὴν ἄσπετε καὶ τὸ ἀληθὲς περὶ ἐλάττωνος τοῦ ψεύδους ποιεῖσασθαι περὶ τοιούτων λέγονται· ἱστορίας γάρ, ὡς ἂν τις εἴποι, ψυχῆ ἢ ἀλήθειαι, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας χρῆμα ἐπάναγκαις ἱερόν, ὁ δὲ πρὸ ταύτης τὸ ψεῦδος ἄγαν ἄντικρυς ἱερόσυλος.

ტების მაგიერ სიცრუეს მიმართავს, ის პირდაპირ მკრეხელობას ხადის.

Ἄλλως τε καὶ ἡμῖν ἦμιστα πρόθεσις παραχθεῖσι μέγεθος ἐντιθέσθαι, ὡσαυτίπερ κινουμένοις ἐκ μίσους ἢ μὴν εὐνοίας, ὡς ἂν πλεόν ἢ εἰκόδ ἢ τὸ κακῶς ξυμβᾶν διασურῆι ἢ τὸ ἐν ξυμπεσὸν ἡμνηθεῖι, τοῦ λόγου τὰς ἀκοῆς γοητεύοντος.

გი შემთხვევები განდიდებულიყო დოვბინს.

Νικᾶ κατ' ἐμὴν γνώμην τὸ σιωπᾶν ἢ τὸ λέγειν ἄλλως ἢ ὡς ἐπράχθησαν, καὶ κρείττον δῆπου τοῖς ἀκούουσι τὸ μὴ μανθάνειν ἅλως ἢ τὸ μανθάνειν ἄλλως ἢ ὡς ἢ ὄντως ἱστορία βούλεται, ὡς ἐκείθεν μὲν τῆς ἀπλῆς εἰσαγομένης ἐκείνης ἀγνοίας, ἐξ ἧς οὐ μῶμος προστρίβεται, ἐντεῦθεν δὲ τῆς διπλῆς, ὡς τὸ μὴ εἰδέναι συμβᾶναι τὸν εἰδέναι οἰόμενον, οὐ δὴ καὶ χεῖρον οὐδὲν (CB I, 11—13).

სხვათა შორის, ვინც ამგვარ ამბებზე ლაპარაკობს, მცირეოდნადაც არ უნდა მიმართოს სიცრუეს; ჭეშმარიტება, როგორც ერთმა ვინმემ თქვა, ისტორიის სულია, და ჭეშმარიტების საგანი აუცილებლად წმინდა, ხოლო ვინც ჭეშმარიტების

გარდა ამისა ჩვენ სრულიად არ ვაპირებთ მომხდარი ამბების გაზვიადებას, რამდენადაც შეიძლებოდა ავემოძრავებინეთ სიძულვილს ან კეთილმიდგომილობას და უფრო მეტად, ვიდრე სინამდვილეს შეეფერება, ან ცუდი ამბები გაკიცხულიყო, ან კარდა ასეთ სიტყვას სმენა მოეჯადოვებოდა.

ჩემის აზრით, უპირატესობა უნდა მიეცეს დუმილს, ვიდრე სხვანაირად ამბების მოყოლას, არა ისე, როგორც მოხდა. უმჯობესია, რასაკვირველია, მსმენელებმა სრულიად არ იცოდნენ, ვიდრე იცოდნენ სხვანაირად და არა ისე, როგორც ისტორიის ნამდვილად სურს; იმას მარტივად უცოდინარობა მოჰყვება, რაც სამარცხენო არ არის, ხოლო ამას ორმაგი უცოდინარობა მოჰყვება—მომხდარი ამბავი არ იცის და ჰგონია რომ იცის; ამაზე უარესი არაფერია.

საქართველოს მეფე დავით VII

III, 21. Ἐπήνθει δὲ καὶ τὸ σῶφρον ἐκείνω, ὡς μηδὲν παρὰ μίαν ἀκουσθήναι ὑποταγεῖσθαι αὐτῷ πλὴν τὴν σὺν ἕσυχον εἰς ἡθονῆς νόθου κλωπεῖαν. Ἐκείνη δ' ἐκ νοθείας καὶ μόνη τούτῳ θυγάτριον φუსικὸν ἄλλ' οὐ νόμιμον ἀπεγέννησεν, δὲ καὶ τῷ Μέπε Ἰβηρίας Δαυτῷ εἰς γάμον ἐδίδοτο. Ἐὰ δ' ἄλλα μέτριος ἦν καὶ καρτερικὸς ἐφ' ἅπαντι, εἰς δ' οὐκ εὐκαίῃ τάξιν καὶ λίαν φιλότιμος, καὶ τὸ σύμπαν περιφανής. Καὶ ἀκριβῆ σημαία τῆς μὲν φιλαγαθίας αὐτοῦ καὶ φιλοκαλίας περὶ τοὺς οὐκ εὐνοεῖσιν, ἐξ ὧν ἐκείνους παιδεύεσθαι συνέβαινεν ἐς τὸ ἀκριβῆς καὶ εἰς ἀληθινούς ὑπηρέτας ἀποβαίνειν, τὸ θανόντος ἐκείνου τοὺς ἐκείνου θერαπευτὰς ἐπ' ἀξιώμασι μεγίστοις ἀξίους λογισθήναι δοῦλεσθαι τῷ βασιλεῖ (CB I 216—217).

მას (იოანეს) ამშვენებდა¹ აგრეთვე თავისი უბიწოება: არავისგან არაა ცნობილი, რომ მას გარდა მეუღლისა ჰყოლოდეს სხვა ქალი, ხასა, თუმცა ეს კანონიერი მეუღლე მას ლალატობდა და ლალატის შედეგად შეეძინა ქალი, რომელიც შემდგომ იბერიის მეფეს დავითს, მიათხოვა. ის (ე. ი. იოანე) იყო ზომიერი და მტკიცე ყველაფერში, ძალიან უყვარდა სახლში წესრიგი და ყველგან [და ყველაფერში] ჩანდა მისი ხელი. ამჟღავნებდა აშკარა ნიშნებს კეთილგანწყობილებისას და სიკეთის მოყვარულობისას შინამოსამსახურეთა მიმართ და ასწავლიდა მათ ზუსტად და პირნათლად შეესრულებინათ თავიანთი მოვალეობანი. რომ ეს მოსამსახურენი მისი სიკვდილის შემდეგ ღირსნი ყოფილიყვნენ დაეჭირათ დიდი თანამდებობანი სამეფო კარზე.

აქ მოთხრობილი ფაქტი რომ ნამდვილ ამბავს უნდა ეხებოდეს, ჩანს ისეთი ბერძნული გამოხატულებიდან, როგორც არის τῷ Μέπε Δαυτῷ, ხოლო სარკვევით, თუ რომელ ქართველ მეფეს შეიძლება ეს ეხებოდეს. XIII საუკუნის ქართველ მეფეთაგან ბერძენთა მეფის ასული ცოლად ჰყავდათ დიმიტრი თავდადებულს და დავით ნარინს.

1. დიმიტრი თავდადებულზე, რომელსაც ჰყავდა შვილი დავითი, ქამთა აღმწერელი წერს: დიმიტრი «დაღათუ ჯერეთ ყრმა იყო, არამედ ინებეს და წარავლინეს კაცი პონტოდ მეფისა ბერძენთასა კომნიანოსისა, რომელი იყო ნათესავად დიდისა კოსტანტინესა. და მოიყვანეს ასული კომნიანოსისა, მეფისა ტრაპიზონელისა, დიდე-

¹ აქ იგულისხმება იოანე დესპოტი.

ბითა და საჭურჭლითა დიდითა, და ქმნეს ქორწილი სამეფოსა წესისაებრ. და შემდგომად მცირედისა ქამისა მუცლად ილო დედოფალმან და შვა ძე, და უწოდეს სახელად დავით¹, რომელი უკანასკნელ მეფე იქმნა ქართლს» (ქ. ც. II [1959], 264, 1—7).

იგივე ისტორიკოსი მეორე ადგილას წერს: «ხოლო მეფესა დიმიტრის ესხნეს შვილნი, დედოფალსა ტრაპიზონელთა ასულსათანა პირმშო დავით, ვახტანგ, ლაშა და მანოველ, და ასული რუსუდან. ხოლო თათრის ასულსათანა ძენი ორნი, ბადურ და იადგარ, ასული ჯიგდა. ხოლო ასულმან ბექასმან ნათელ უშვა ძე მხოლო გიორგი; რომელი უკანასკნელ ძმათა მისთა მეფე იქმნა» (ქ. ცხ. II [1959], 285—286).

2. რუსუდანის ძე დავით ნარინი (1245—1293 წ. წ.) იყო საბერძნეთის მეფის სიძე. ამის შესახებ ქამთააღმწერელი წერს:

1) «ეგრეთვე დედოფალმან, ასულმან მაღლისა კელმწიფისამან, პალიალოღოს კოსტანტინეპოლის მეფის ასულმან, ამანცა ეგრეთვე პატივისცა ცოლსა თეგუდარისსა; და გაუშინაურდეს ურთიერთას, და მიენდვნეს, და ზედას-ზედა მივიდის დავით მეფე თეგუდარს წინა და განუჩინის ყოველივე წესი და რიგი მისი» (ქ. ცხ. II [1959], 261—262).

2) შვილის ვახტანგის სიკვდილი, «ვითარცა ცნა დავით, განმწარდა სიკეთისა და სიჭაბუკისა მისისათჳს, და იგლოვა წესისაებრ, და ფრიად პატივ-სცა, და წარგზავნა გელათს სამარხოსა მეფეთასა... შემდგომად მცირეთა წელთა მანცა (დავით) შეისუენა, პატიოსნითა სიბერითა აღსავსე[მან], და დაუტევა სამნი ძენი, პირმშო ვიდრემე კოსტანტინე; და მეორე მიქელ, და უმრწამესი ალექსანდრე, რომელი უშვა დედოფალმან დიდისა პალიალოღოსის ასულმან კოსტანტინეპოლისამან და საბერძნეთისა მპყრობელისამან» (ქ. ცხ. II [1959], 295)².

¹ მართალია, ქვემოთ მოყვანილ ტექსტებში ლაპარაკია არა დავით მეფეზე (*Méus David*), არამედ დიმიტრიზე, მაგრამ რამდენადაც შეიძლება ბერძნულ წყაროს სახელები არიოდა, მით უმეტეს რომ დიმიტრის ჰყავდა ვაჟი დავითი, რომელიც დეფე იყო ქართლს 1292—1311 წლებში (დავით VIII), საჭიროდ მიიჩნია ეს ცნობები გავითვალისწინოთ.

² უკანასკნელ ტექსტში რიგი ხელნაწერები შეცდომით სწერენ: «ვითარცა ცნა დავით, (დიმიტრი მეფის ძემან, სიკუდილი ვახტანგისი), განმწარდა...». როგორც მთელი აბზაციდან ჩანს, აქ მონათხრობი ეხება დავით ნარინს და არა დავითს, დიმიტრი თავდადებულის ძეს. მართლაც, ვახტანგის წინაღობიანდელ ნუსხებში „ქართლის ცხოვრებისა“ ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები არ მოიპოვება (იხ. ქ. ცხ. II, 1959 წლის გამოცემა, გვ. 295, 8 და სქოლიო).

დავით ნარინის მეუღლის, თამარის, გელათისადმი ბოძებულ ერთ სიგელში ნათქვამია: «მას ქამსა ოდეს ინება ღმერთმან და ღირს მყო ძლიერისა უძლეველისა მეფეთ-მეფისა რუსუდანის ძემან დავით მეფეთ-მეფემან ემენელას ძისა ასულმა თამარ მათსა სახელსა შიგან მათად ცოლად და დედოფლად მომიყვანეს და ვითა საწორციელად მათ წინაშე ყოფამან სახელოვან მყო... ვიყიდე სოფელი კვახჭირი მათისა ამირაჯობის ქობულისძისა ბელესგან... და თუთ იგი სიგელი და ბელესგან ჩემთვის მოცემული დაწერილი დავსდევ დიდსა მონასტერსა შინა კითხვთა, მოჯსენებით და მოწმებითა დიდისა მოძღუართ-მოძღურისა დავითის მწირველისა ანტონისითა...» (თ. ქორდანია, ქრონიკები II, 160—166).

ამავე ხასიათისაა მეორე სიგელიც:

«სახელითა... მე თამარ დედოფალმან, სულკურთხეულისა და სანატრელისა მეფისა რუსუდანისა ძისა, ყოველთა მეფეთა შეფისა დავითის ცოლმან და ემენელას ძისა ასულმან, ვიყიდე სოფელი ჯიქეფონი ცოტნე გარაყანისძისაგან... და შევწირე და მოვახსენე ყოვლად წმიდასა ღმერთისმშობელსა ხახულისასა, დიდსა მონასტერსა (გელათს) საუკუნოდ სალოცველად და სააღაპოდ სულისა ჩემისად... ესე ჩემ თამარისგან დედოფლისაგან ნასყიდი... ღვთის-სწორისა რუსუდანის ძისა მეფეთ-მეფისა ბრძანებითა და დაჯდომითა... ნასყიდი სოფელი ჯიქეფონი თორმეტი გლეხი მისითა მიწა-წყლითა და მიმდგომითა, მთითა, ბარითა...» (თ. ქორდანია, ქრონიკები II, 162).

მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკაში“ ვკითხულობთ: «ხოლო 5791 (=1283) წელს, აპრილის ოცდახუთს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს, კონსტანტინეპოლიდან ტრაპიზონს ჩავიდა დიდი კომნენოსი ბატონი იოანე, თან ახლდა პალეოლოგოსის ასული, რომელიც ფეხმძიმედ იყო, და დაიბადა დიდი კომნენოსი, ბატონი ალექსი, 6792 (=1284) წელს. მერე მოხდა თავდასხმა და შეპყრობა ბატონ გიორგი კომნენოსისა, რომელსაც მოხეტიალესაც ეძახდნენ; მასთან ერთად მოხდა თავდასხმა სასახლეზე (?) და მოულოდნელი გაქცევა დედოფალ თეოდორა კომნენესი, დიდი კომნენოსის ბატონ მანუელის ასულისა, რომელიც ეყოლა იბერიელი რუსუდანისაგან» (მიქელ პანარეტოსის ტრაპიზონის ქრონიკა 5; აღ. გამყრელიძის გამოცემის გვ. 18—19).

¹ *Ῥουσοῦράνας* (წაიკითხე «რუსუდანას») ფიქრობენ, რომ დამახინჯებულია, უნდა იყოს «რუსუდანის ძისაგან».

აქ მოყვანილი საბუთებიდან ნათლად ჩანს, რომ გიორგე პახიმერეს მიერ მოხსენებული «იბერიის მეფე დავითი» შეიძლება იყოს მხოლოდ დავით ნარინი. კიდევაც რომ დაეუშვათ შესაძლებლობა სახელების აღრევისა (დავითის მამის დიმიტრისა და დავით მეფისა), მაინც დიმიტრის შესახები ცნობები მიუთითებენ, რომ ქართველი მეფის ცოლად მოყვანილ იქმნა ტრაპიზონელი მეფის ასული, ხოლო პახიმერეს ცნობაში იგულისხმება კონსტანტინეპოლელი მეფის ასული.

ქართველი მკვლევარები (თ. ჟორდანიას, ივ. ჯავახიშვილი, ალ. გამყრელიძე) ერთხმად აღიარებენ, რომ გიორგი პახიმერეს ცნობაში დავით ნარინი იგულისხმება, ხოლო აზრთა სხვადასხვაობაა იმის თაობაზე, თუ დავით ნარინის რომელი ცოლი იგულისხმება.

1. თ. ჟორდანიას აზრით (ქრონიკები II, 158 შმდლ.) დავით ნარინის სიგელებში მოხსენებული დედოფალი თამარი „არის იმპერატორის ემმანუილის ქალი (კირ-ემანუილ, მეფე ტრაპიზონისა 1238—1263 წ.) და არა მისი პალეოლოგისა“¹. შემდეგ, თ. ჟორდანიას იშველიებს მიქელ პანარეტოსის ცნობას დედოფალ თეოდორას შესახებ და ამბობს: როგორც ჩანს „თეოდორას თამარის სახელი მიუღია დედოფლობაში (მაშინ მეფეებს ის ჩვეულება ჰქონდათ, რომ სხვა ტომთაგან მოთხოვებულს დედოფლებს სახელს უცვლიდნენ)“².

მაშასადამე. თ. ჟორდანიას ფიქრობს, რომ დავით ნარინის სიგელებში მოხსენებული „დედოფალი თამარი“ არის ბერძნის ასული, რომელიც გამოთხოვებული იყო დავით მეფეზე, ხოლო მას ბიზანტიაში ერქვა „თეოდორა“.

2. ივ. ჯავახიშვილი არ იზიარებს თ. ჟორდანიას მოსაზრებებს და ფიქრობს, რომ დავით ნარინის სიგელებში მოხსენებული დედოფალი თამარი ბიზანტიის კეისრის ასული კი არ არის, არამედ იგი დავით ნარინის პირველი თანამეცხედრე უნდა იყოს, ხოლო პალიალოლოსის ასული—მეორე თანამეცხედრე. ამას—ივ. ჯავახიშვილის შეხედულებით—უნდა ამტკიცებდეს ჟამთააღმწერლის სიტყვები: «მანცა (ე. ი. დავით ნარინმა) შეისუენა, პატოსნითა სიბერიითა აღსავსე[მან], და დაუტევა სამნი ძენი, პირმშო ვიდრემე კონსტანტინე, და მეორე

¹ ეს მსჯელობა მცდარია, ვინაიდან წყაროში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ დავით ნარინის მეუღლე იყო კონსტანტინეპოლელი პალეოლოგოსი მეფის ასული და არა ტრაპიზონელი მეფისა.

² შეგვიძლია, მართლაც, გავიხსენოთ ბიზანტიის დედოფალი „მარიამ მართაყოფილი“, ბაგრატის ასული.

მიქელ, და უმრწამესი ალექსანდრე, რომელი უშვა დედოფალმან დიდისა პალიალოლოსის ასულმან კოსტანტინეპოლისამან და საბერძნეთისა მპყრობელისამან». მაშასადამე, ბრძანებს განსუენებული აკადემიკოსი, ბიზანტიელი ქალის შვილი მხოლოდ ალექსანდრე იყო, ყველაზე უმცროსი ვაჟი დავით ნარინისა, პირველი ორი კი (კოსტანტინე და მიქელი) პირველი ცოლისაგან, დედოფალ თამარისაგან უნდა ჰყოლოდაო (ქ. ერის ისტორია III, 151—152).

ლოც. აღ. გამყრელიძე ემხრობა ივ. ჯავახიშვილის აზრს (იხ. მისი „მიქელ პანარეტოსის ტრაპიზონის ქრონიკა, გვ. 57—58).

ჩვენ გადაჭრით ვერაფერს ვიტყვივით საბოლოოდ, შეგვიძლია მხოლოდ ჩვენ შემდეგი დაკვირვება დავუმატოთ.

ზემოთ მოყვანილ ტექსტებს შორის ვამჩნევთ დამთხვევის შემდეგნიმუშებს:

1) გელათისადმი ბოძებულ სიგელებში დედოფალი თამარი, დავით ნარინის მეუღლე, მოხსენებულია როგორც ემენელას ასული იყო, ორივე სიგელში სწერია «ემენელას ძისა ასულმან». ამის პარალელურად: მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ 1283—1284 წლებისათვის არის მოხსენებული დედოფალი თეოდორა კომნენე, დიდი კომნენოსის ბატონმანუელი ასული.

2) გიორგი პახიმერეს ცნობით «იბერიის მეფეს დავითს» მიათხოვეს ქალი, რომელიც კონსტანტინეპოლის სამეფო კარის წევრის ასული იყო; ეს იყო მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროს. შეიძლებოდა ამასთან შეგვედარებინა დავით ნარინის დროინდელ სიგელში მოხსენებული «დედოფალი, ასული მადლისა ჯელმწიფისა, პალიალოლოს კოსტანტინეპოლის მეფის ასული».

3) ცოტა ბუნდოვანია, მაგრამ თითქოს ამავე ფაქტს ეხმაურება ის, რასაც გადმოვაცემს მიქელ პანარეტოსი, რომელიც წერს, რომ ა) კონსტანტინეპოლიდან ტრაპიზონს ჩავიდა 1283 წელს დიდი კომნენოსი იოანე; ბ) თან ახლდა პალეოლოგოსის ასული, რომელიც ფეხშიმედ იყო.

* * *

დასასრულ, უნდა შევეხოთ იმ საკითხს, თუ ვინ არის დავით ნარინის სიმამრი. გიორგი პახიმერეს ტექსტის მიხედვით ქართლის დედოფლის მამა არის დესპოტი იოანე. ის თავი (III, 21), რომელიც შეიცავს ცნობას დავითის შესახებ (*Μέγιστος Ἰβηρίας Δαυίδης*), იწყება ასე:

Τὸν μὲντοι γε δεσπότην Ἰωάννην მეფემ გამოიძახა თესალონიკიდან *μεταγαλεισάμενος ἐκ Θεσσαλονίκης* ὁ დესპოტი იოანე, ცოტა ხანს თავისთან

βασιλεύς, μακρὸν ὄσον διατρέψαντά σί, გააჩერა და შემდეგ ჯარით გაგზავნა
ἀμα ταῖς δυσάμεσι πρὸς ἀνατολῆν ის აღმოსავლეთისაკენ სპარსელთა წინა-
ἐκπέμψει, τοῖς Πέρσαις ὡς ἦν συμμι- აღმდეგ საბრძოლველად,
ζαντα (CB I, 215).

გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ წინა თავებში ვკითხულობთ, რომ:

1) მეფე მიხეილ პალეოლოგოსი ძალიან შეშფოთებული იყო დასავლეთში დატრიალებული საქმეებით და დიდძალი ჯარით გაგზავნა იქ «თავისი ძმა იოანე, რომელიც ჯერ კიდევ დიდი დომესტიკოსი იყო» (II, 10).

2) იოანემ გმირული საქმეები შეასრულა, აიღო ციხე-სიმაგრეები პელაგონიის მხარეში და დაბრუნდა დიდძალი ნადავლით. მეფემ გამარჯვებული მხედართმთავრები დააჯილდოვა; მათ შორის, თავის ძმას იოანეს მიანიჭა „დესპოტის“ წოდება (*τὸν μὲν γοῦν Ἰωάννην δεσποτῆν ἐχρημάτισεν*); მას უკვე ჰქონია სევასტოკრატორისა და კესარის წოდებები (II, 12—13).

3) მეფე დესპოტ იოანეს გზავნის აჯანყებულ მიხეილ დესპოტის წინააღმდეგ. იოანემ თესალონიკეში შეაგროვა ჯარები და გაემართა მიხეილთან შესაბრძოლებლად. გამარჯვებულ იოანეს მიხეილმა ზავი შეაძლია.

აი, სწორედ ამის შემდეგ მეფემ (მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა) გამოიძახა თესალონიკიდან იოანე დესპოტი.

მთელი ეს ეტაპები ისტორიული თხრობისა ეხება იოანე დესპოტს, რომელიც, როგორც კონტექსტიდან ჩანს, არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმა. და ეს თხრობა გრძელდება III, 21-ში იოანეს დახასიათებით.

ამ მსჯელობის გამართვა დაგვჭირდა ჩვენ იმიტომ, რომ მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროს იხსენიება რამდენიმე იოანე: ა) იოანე II ანგელოსი, თესალიის დესპოტი (1278 წლის მახლობელ ხანებში); ბ) იოანე თესალიის დესპოტი (1274 წლის მახლობელ ხანებში) და სხვ.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ზემოთ მოტანილი მასალები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ დავით ნარინის სიმამრი იყო მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმა იოანე პალეოლოგოსი.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქი გერმანე¹,
წარმოშობით ლაზი

IV, 12. Οἱ ἀρχιερεῖς δὲ τὸ ἐνδούσιον λαβόντες ψηφίζεσθαι τὸν δοκοῦντα σφίσι ἐπὶ τῇ μεγίστῃ προστασίᾳ τὸν ἐπιτήδειον, ἐν ταῦτῳ συνίασι πάντες κατὰ τὸ ἱερὸν καὶ μέγα τῶν Βλαχεργῶν τέμενος, καὶ ἄλλον ἄλλου προβαλλομένου τέλος ἐπ' ἐνὶ πάντες συμφωνοῦσι, τῷ Ἀδριανοῦπόλεως Γερμανῷ, ἀνδρὶ ἐλευσῆρω τὸν τρόπον καὶ ἱεραῖς διεξάγαγαις πρέποντι, ἔτι δὲ καὶ τῆν ἐκ βλασλέως ἐκ παλαιῶν πλοῦστοντι: διέθεσιν. Ὡν γὰρ ἔ ἀγῆρ ταῖς

IV, 12. როდესაც მღვდელმთავრებს საშუალება მიეცათ აერჩიათ ისეთი კაცი, რომელიც მათი აზრით შესაფერისი იყო ეკლესიის უმაღლესი მეთაურობისათვის (ე. ი. პატრიარქობისათვის), ყველანი შეიკრიბნენ ამ მიზნით ვლახერნის წმინდა და მალალ ტაძარში; ზოგი იმას უჭერდა მხარს, ზოგი ამას და, ბოლოს, ყველანი შეთანხმდნენ და აირჩიეს გერმანე აღრიანოპოლელი, კაცი თავისუფალი აზროვნებისა, მღვდელმსახურებათა

¹ გერმანე III პატრიარქობდა 1267 წლის 5 ივნისიდან 14 სექტემბრამდე. იმის წინ კონსტანტინეპოლის პატრიარქად იჯდა არსენი (1255 — 1260 და 1261 — 1267 წლებში), მეტსახელად ავტორიანე. კეისარსა და არსენის შორის მიტრული ურთიერთობა იყო. ეს ურთიერთობა გაამწვავა კიდევ ორმა საბაბმა: 1) 1262 წელს კეისარმა მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა გარკვეული პოლიტიკური მოსახრებებით დააპირა ცოლად შეერთო მანფრედ ჰოჰენშტაუფენის და ანნა, ხოლო დედოფალმა თეოდორამ წინააღმდეგობა გაუწია, პატრიარქი არსენიც დედოფალს უჭერდა მხარს და მიხეილ VIII-ის გაყრას დედოფალთან სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწია; 2) როგორც ცნობილია, 1258 წელს გარდაიცვალა ნიკეის მეფე თეოდორე II ლასკარისი, რომელსაც დარჩა მცირეწლოვანი ვაჟი იოანე (იოანე IV ლასკარისი), რომლის მეურვედ იყო პატრიარქი არსენი. უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს არის ლათინთა ბატონობის ხანა, როდესაც ბიზანტიის იმპერიის გადარჩენილი ძალები ცდილობენ ლათინთა გაძევებას, პირველ რიგში ამ საქმის ინიციატივა ნიკეელების ხელშია. გამწვავებულმა პოლიტიკურმა ვითარებამ მოითხოვა მმართველობის სათავეში დაეყენებინათ მიხეილ პალეოლოგოსი, გამოჩენილი მხედართმთავარი, და 1259 წელს მიხეილ VIII პალეოლოგოსი თანაკეისარად იქნა გამოცხადებული, ხოლო პატრიარქმა არსენიმ ფიცით ჩამოართვა მიხეილს იმის გარანტია, რომ იოანე IV ლასკარისი უნებელი იქნებოდა. 1261 წელს კი იოანე დააბრმავეს და სადილეგოში მოათავსეს, რასაკვირველია, მიხეილ VIII-ის ბრძანებით. პატრიარქმა მიხეილი შეაჩვენა, ბევრჯერ სცადა მიხეილმა არსენის შემოორიგება, მაგრამ ვერაფერს გახდა. მაშინ კეისარმა მოაწვევინა საეკლესიო კრება, რომელმაც გადააყენა არსენი პატრიარქობიდან.

აი. ასეთ პირობებში მოხდა არსენის გადაყენება და მის ადგილას კეისარის ძველი შეგობრის მიტროპოლიტ გერმანეს დანიშვნა.

ἀληθείαις φιλόκαλος μὲν καὶ φι-
 λολόγος ἐς ἄκρον, καλὸν δ' ἅπαν
 εἰδὼς ὃ ἂν καὶ εἰς τὰ πράγματα
 χρησόμενοι, μὴ μόνον εἰς ἀρετὴν,
 ἐν προτιμήσει πολλὰκις τῶν ἐπαί-
 νων ἐτίθει τὸν μετ' ἐντρεχείας
 καὶ τὸ ἐς ψυχὴν ἀσφαλὲς ἔχοντα
 τοῦ δῶδε ἀρετῆ συζῶντος γυμνῆ,
 εἰ κατὰ βίον καὶ μὴ ἐπ' ἐρημίας
 διάγοι. Ὅθεν λόγιος μὲν οὐκ ἦν,
 λογίοις δὲ μετ' αἰδοῦς καὶ τοῦ
 πρέποντος προσεφέρετο, καὶ λό-
 γου ἀκούων ἠγάπα, καὶ φίλος
 ἦν ἐς τὰ μάλιστα τῶν τοιούτων,
 ὧς καὶ αὐτὸς τοῦ καλοῦ μετέχοι
 ὧς ἄριστα. Ἀρετῆς δὲ μετῆν τῷ
 ἀνδρὶ οὐκ ἦν ἄγ οἱ παρόντες
 αἰνοῖεν, ἢ μάλλον οἱ παρ' ἑαυτοῖς
 προύχον δοκοῦντες τῶν ἄλλων,
 βρώματα καὶ πόσεις φιλοκρινού-
 ντες καὶ ἡμέρας τούτων ἐκάστω
 πρεπούσας καὶ παρὰ τὸ εἰκό-
 προσνέμοντες, πεζῇ τε καὶ βάρῃ
 αἰρούμενοι διέρχασθαι τὰς ὁδοὺς,
 ἀνιπτόποδες καὶ χαμαεῦνα καὶ μο-
 νοχίτωνες, ἐν δευτέρῳ δὲ τούτων
 τὸν οἰκτον καὶ τὴν ἀγάπην τιθέ-
 μενοι, εἰ δὲ καὶ τὴν φιλανθρω-
 πίαν καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ
 ὄλον εἰπεῖν τὴν διάκρισιν, σκλη-
 ροὶ τινες ὄντες καὶ τοῖς ἄλλοις
 μωμητικοὶ καὶ μεμφίμοιροι, ὧς
 ἑαυτοῖς σφίσι καὶ μόνοις τὴν
 ἀρετὴν περιποιεῖν αἰρούμενοι, ἂν
 ὃ τι ἔκείνοι καὶ πράττοιεν, ἀλλ'
 ἀρετῆς τῆς κατ' ἀνθρώπον ὄντως,
 κατ' ἦν ἂν καὶ ὁ ἀληθινὸς χα-
 ρακτηρίζοιτο ἀνθρώπος, καὶ μάλ-

ხინებულო შემსრულებელი, რო-
 მელიც ჯერ კიდევ ოველიდანვე
 უხვად სარგებლობდა კეისრის
 ყურადღებით. ეს იყო ჭეშმარი-
 ტებისადმი მეგობრულად გან-
 წყობილი კაცი, უაღრესად გან-
 სწავლული, და მან კარგად იცო-
 და ყველა ის სიკეთე, რაც საქ-
 მისათვის გამოსადეგია და არა
 მხოლოდ სათნოებისათვის; ის
 ხშირად უპირატესობას აძლევდა
 და აქებდა იმას, ვინც მკვირცხ-
 ლად და სულიერი სიმტკიცით
 მთლიანად მისცემოდა ხალას სა-
 თნობას, შუაგულ ცხოვრებაში
 ატარებდა დროს და არა უღაბ-
 ნოში. თუმცა ის არ იყო მჭევრ-
 მეტყველი, მაგრამ მჭევრმეტყ-
 ველთ მოწიწებით და ჯეროვანი
 ყურადღებით ეპყრობოდა, უყვარ-
 და მათი სიტყვის მოსმენა და
 მეგობრობდა უმთავრესად ასეთ
 ადამიანებს, რადგან თვითონაც
 უაღრესად მოხიარე იყო მშვე-
 ნიერებისა. ამ კაცს ვაჟკაცობა
 ახასიათებდა არა ისეთი, როგო-
 რითაც თავი მოაქვთ ახლანდე-
 ლებს ან ფიქრობენ რომ, მათი
 აზრით, სხვებთან შედარებით
 უპირატესობა აქვთ იმით, რომ
 საქმელ-სასმელებში კარგად ერ-
 კვევიან და თითოეულ ამათვანი-
 სათვის სათანადო დღეები აქვთ
 შესაფერისად განკუთვნილი, ნე-
 ლი ნაბიჯით დადიან გზებზე,
 ფეხუბანელნი, და ცარიელ მიწა-
 ზე წვებიან ქიტონის ამარა, ხო-
 ლო დაბალ საქმედ მიიჩნიათ შე-

λον ὁ ἐπ' ἐξουσίας, ἢ δὲ καὶ τὸ
μετριοπαθὲς τὸν ἀπαθῆναι μᾶλλον
ὀφείλεται: οὐ δὲ βίου ἐξ ἀρετῆς
τὴν διάκρισιν, τὸ πᾶν ἀπώλεσας
ἐξ ἑνός.

სხვებისადმი გამჭირდავნი და გამკიცხავნი, თითქოს მხოლოდ თავიანთ თავს თვლიან სათნოების მქნელებად, რასაც არ უნდა აკეთებდნენ; მაგრამ ჭეშმარიტად ვაჟკაცური იყო იმ კაცის (ე. ი. გერმანეს) სათნოება, რის მიხედვითაც ის ნამდვილ ადამიანად ხასიათდებოდა, განსაკუთრებით ძალაუფლებით აღჭურვილი რომ იყო მაშინ, როდესაც ზომიერება უფრო ესაჭიროება ვიდრე გულცივობა, ამ ცხოვრებიდან თუ გამოთიშავ გარჩევის უნარს, ამ ერთის გამო ყველაფერს დაღუპავ.

Τοιαύτη τοίνυν κοσμομίε-
νος ἀρετῆ, ἦν δὴ καὶ πολιτι-
κὴν τινεὶ λέγουσι καὶ τὸν κατ'
αὐτὴν βίον πολιτικόν, μέσον ὄντα
φιλαρητικὸν τε καὶ ἀπολαυστι-
κοῦ, ὁ δηλαθεὶς τῆς Ὁρεσιᾶδος
ἀρχιερεὺς προκριθεὶς τῶν ἄλλων
(καὶ γὰρ ἐλέγετο κἂν τῷ κατ'
ἀνατολήν ὄρει: τῷ μέλανι καὶ τῆ
κατ' ἐκεῖνο μονῆ ἐγχορονίσσας ἀσκη-
σαι τὸ πᾶν τὰ μέγιστα) παρὰ
τῶν λοιπῶν ἤξιούτο τὴν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως προστασίαν
ἀναδέξασθαι. Σὺν οἷς καὶ ὁ βασι-
λεὺς τὴν ψήφον ἀποδεξάμενος
κατηγνῆσθόλει τὸν ἄνδρα, καὶ ἐφ'
ἡμέραις πρώτων ὄλαις ἑρμαῖς
παρώτρυνε καὶ ἤξιου μὴ ἀποπέμ-
ψασθαι τὰ τῆς κλήσεως (CB I,
278, 17—280, 15).

ყოველდღე მიდიოდა მათთან და და თხოვდა არ გადაედოთ მისი

წყალება და სიყვარული, აგრე-
თვე კაცთმოყვარება და თანა-
გრძნობა, და მოკლედ რომ
ვთქვათ, ყურადღებიანობა; ისი-
ნი რალაც მკაცრნი არიან და

აი, ასეთი სათნოებით იყო შე-
მკული გერმანე; ზოგიერთები
ამას პოლიტიკურ სათნოებას ეძა-
ხიან და მის მიხედვით აგებულ
ცხოვრებასაც ეძახიან პოლიტი-
კურს, რომელიც საშუალოა მჭვრე-
ტელობითსა და განცხრომითს
ცხოვრებას შორის,—აი, ეს ზე-
მოხსენებული მღვდელმთავარი
ორესტიადისა¹ გამორჩეულ იქნა
დანარჩენებში (ამბობდნენ რომ
ის აღმოსავლეთში, შავ მთაზე
ცხოვრობდა დიდ ხანს და იქაურ
მონასტერში დიდად უღვაწია)
და ღირსად იქნა ცნობილი კონ-
სტანტინეპოლის ეკლესიის მე-
თაურად აღიარებულყო. კეისა-
რიც მათ (ე. ი. მღვდელმთავრე-
ბის) არჩევანს ეთანხმებოდა და
ამ კაცს მოითხოვდა დაჟინებით,
მთელი შემართებით აიძულებდა
მოწვევის საქმე.

¹ Ὁρεσιᾶς არის ადრიანოპოლის ძველი სახელწოდება. ხომ ზემოთაც იყო აღნიშნული «ადრიანოპოლელი გერმანე» აიარჩევს.

IV, 13. Καὶ δὴ παρακλήθει· εἶξε. Καὶ μὴνὸς Μαίμακτηριῶνος ἐν τῇ τῶν ἁγίου πνεύματος ἑορτῇ ὑπὸ τὸ μῦθον γέγονόν· πατριάρχης ἐπικηρύσσεται, καὶ σφίσι μῦθον συλλειτουργίᾳ τῶν ἱερῶν ἐφείλανε· θρόνον καὶ τῶν ἄλλων προΐσταται.

“Αμα δὲ τῶν προσβήτων τῶν θρόνον ἔργον ἔκείνῳ ἀγχιλίᾳ πάσης ὑπέρτερον τιμᾶν τε τοῖς προσήκουσι τοὺς ἀρετῇ δοκοῦντας ἢ καὶ λόγῳ προέχει τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν ἀξίωμασι τοὺς δὲ φιλοτησίαις ἀπάσαις καὶ δώροις παντοίοις. Ἦν γὰρ καὶ περιφρονητῆς χρυσίου τὰ μέγιστα, ὧς μὴδὲ κακῆσθαι βάλαντιον, ἀλλὰ τὸ προσαγόμενον ἔκασθεν ἐπὶ τῆς σιβάδος ἔκειντο καλεῖσθαι τῆσθεσθαι, ὧς ἕτοιμον εἶναι· ταῖς χρεῖαις τῆς εὐπορίας ὅπου ἂν ἔκειντο καλεῖσθαι. Τοιοῦτον δ’ ἔστι· ἔκείνῳ τὸ τῆς μὲν ἀπλότη-

IV, 13. და მართლაც მოწვეულ იქნა. მემაქტირონის თვეში, სულიწმიდის დღესასწაულზე იგი¹ საერთო გადაწყვეტილებით გამოცხადებულ იქნა პატრიარქად, მათთან (ე. ი. მღვდელმთავრებთან) ერთად უამისწირვა შეასრულა, აბრძანდა წმინდა ტახტზე და წინამძღვრობდა სხვებს.

როგორც კი ავიდა ტახტზე, ყოველგვარ საქმიანობაზე უფრო მაღლა დააყენა პატივი ეცა იმათთვის, ვინც სათნოებით გამოირჩეოდა ან სწავლულობით სხვებს აღემატებოდა; ერთნი ღირსებით დაეჯილდოებინა, ხოლო სხვები ყოველგვარი წყალობითა და სხვადასხვაგვარი საჩუქრებით. ყველაზე უფრო ოქრო ეზიზღებოდა ისე, რომ ქისაც კი არ შეუძენია, მაგრამ თუ კი საიდანმე გაუჩნდებოდა, ნაბრძანები ჰქონდა მის საწოლზე დაედვათ, რათა მზადყოფილიყო კეთილი საქმის საჭიროებათათვის, როგორც კი იგი

¹ «მემაქტირონის თვე» (μηνὸς Μαίμακτηριῶνος) არის ატიკური წლის მეხუთე თვე (ჰეკატომბონი, მეტაგეიტნიონი, ბოედრომონი. პიანოფსიონი, მემაქტირონი, პოსიდგონი, გამელიონი, ანთესტერიონი, ელაფებოლიონი, მუნიქიონი, თარგელიონი და სკიროფორიონი). ძველებური თვლით ის უნდა ხვდებოდადეს ნოემბრის მეორე ნახევარსა და დეკემბრის პირველ ნახევარს. გიორგი პახიშვილი «ისტორიის» ლათინურ თარგმანში იმ. ბეკერი წერს: mense Iunio, ე. ი. ივნისის თვეში. მართლაც, სულიწმიდის დღესასწაულს მართლმადიდებელთა ეკლესია იხდის მაის-ივნისის დღეებში, ხოლო თვით გერმანულ პატრიარქობაც ბიზანტიური წყაროების მიხედვით თარიღდება 1267 წლის 5 ივნისიდან 14 სექტემბრამდე. მაშასადამე, გიორგი პახიშვილი რომ ამბობს გერმანულ პატრიარქად აიჩიეს «მემაქტირონის თვეში», რასაკვირველია, მხედველობაში აქვს «ივნისის თვე». ჩანს, მემაქტირონის თვეს ადგილი გადაუნაცვლებია. სამწუხაროდ, ამის შესახებ ჩვენ ვერ ვპოვებთ ცნობები ვ. კუბიტჩის წიგნში: W. Kubitschek Grundriss der antiken Zeitrechnung. 1928. იხ. გვ. 148—149.

τὸς πλεονέκτημα εἰς κατηγορίαν
 ἀνισομορίας περιέτατο, τὸ δὲ
 τῆς εἰς βασιλέα αἰῶνις τε καὶ
 κυβερνήσεως εἰς ἔγκλημα κολα-
 καίας καὶ ψεύδους πρὸς τοὺς
 πολλοὺς ἀντικρυσ. Ἐφ' γὰρ ἔπιθ
 τοῦ τρόπου καὶ ἀνυπόβλη καὶ
 ἔλευθερίῳ πρὸς τὸ τοῖς παροῦσι
 χρήσασθαι μὲν καὶ αὐτόν, ἐφεί-
 ναι δὲ καὶ τοῖς ἰδίοις χρήσασ-
 θαι, τὴν τοῦ καταχρησθῆαι προσ-
 ελήφει δόξαν.

თვალეს ძალაუფლების ბოროტად

Ἐφ' ἰ δὲ κυβερνῶν τὸν κρα-
 τοῦντα, καὶ μᾶλλον ἐφ' ἰκα-
 τείαις, ὅτε ἕκείνος μὲν προσ-
 αναφέρων ἡξίου, ὁ δὲ κρατῶν οὐ
 ῥαδίως κατένευε, ἀντιθέτως κατὰ
 τὸ δοκοῦν ὑποκινεῖ τῷ θεομένῳ
 τὸν ἐπισημόν, ὡς μὴ ἀπογοίη
 ἀποπεμφθεῖς, ἐπιζῶν ἰσως ἀνύ-
 ειν ἐσῶστερον, καὶ λέγων πολλα-
 κως οὐκ ἦνυε, τὴν τοῦ ψεύδους
 ὑποψίαν προσκτώμενος κατεκρί-
 νετο.

რად ჯერჯერობით ვერ შეგისრულყო,—ყველაფერმა ამან ეჭვები
 დაჰბარა სტყუისო.

Τὰ δὲ ἔγκλήματα ταῦτα κα-
 θ' ἀπαξ ταῖς τῶν πολλῶν ψυ-
 χაῖς ἐνιζήσαντα ἐξῆπτε τὸ ἀπὸ
 τῶν πολλῶν μίσος, ὅτι τε ἀντί-
 ζήλος εἶη τῷ πατριάρχῃ τὴν
 ἕκείνου κατασχῶν ἐκκλησίαν, καὶ
 ὅτι ἀπὸ θρόνου τῆς θυσιατρῶς τῷ
 θρόνῳ τῆς μητρῶς (οὕτω γὰρ τὰς
 ἐκκλησίας ἐκίχον) ἀνέδη ὡς τω

უბრძანებდა. ის რომ ასეთი იყო
 თავისი გადაჭარბებული უბრა-
 ლოებით, ამას უდარდულობის
 დანაშაულად უთვლიდნენ, ხოლო
 კეისრის წინაშე მოწიწებას და
 მთავრობისადმი პატივისცემას
 პირმოთენობის დანაშაულად და
 აშკარა სიცრუედ ბევრის მიმართ.
 ქცევის უბრალოება და გულღია
 და თავისუფალი მოპყრობა იმათ-
 დამი, ვინც მას ხედებოდა, და ში-
 ნაურებისადმი ლომობიერება ჩაუ-
 გამოყენებდა.

მისი ურთიერთობა კეისარ-
 თან, განსაკუთრებით კი თხოვ-
 ნათა შემთხვევებში, როდესაც
 იგი (გერმანე) მოახსენებდა ხოლ-
 მე და სთხოვდა, ხოლო (თვით)-
 მპყრობელი არც თუ ადვილად
 ეთანხმებოდა, და საფიქრებელია,
 რომ ზოგადმა მთხოვნელის იმედს,
 რათა გაწბილებული არ გაეს-
 ტუმრებინა, იქნება იმედიც ჰქონ-
 და რომ ახლო მომავალში შეუს-
 რულეებდა, ეუბნებოდა კი ხში-

ყველა ამ ბრალდებებმა ერთ-
 ხელ და სამუდამოდ მრავალთა
 სულში დაბუღებულებმა, ბევრში
 გამოიწვია სიძულვილი გერმანე-
 სადმი და ამბობდნენ, მოქიშვი
 იყო იმ პატრიარქისა (ე. ი. არსე-
 ნისა), რომელსაც ეკლესიის მესა-
 ქეობა წაართვაო, და ქალიშვი-
 ლის ტახტიდან დედის ტახტზე

¹ ეფ' ἰ ὁ P.

και ἀσφαδῶς εἰσπηδήσειεν, θμην
 και δυσὶν ἐνισχομένου ἐγκλήμα-
 σιν οὐκ ἦν ὅστις ἀγαθὸν ἐλάλει
 περὶ ἐκείνου, τῶν μὲν προσκειμέ-
 νων τῷ πατριάρχῃ, τῶν δὲ και
 ἐπομένων Ἰσως ταῖς γυνάμαις
 ἐκείνων. Ἦσαν δὲ και τῶν πε-
 ριτῶν και εἰς κακηγορίας εὐκό-
 λων, οἱ και προσονειδίζοντες
 Μαρμουτζᾶν προσωνόμαζον, προ-
 ἀάπτοντες ὄνομα Περσικὸν ἐξ
 αἰτίας τῆς ὅτι ἐκείνος τὸ γένος
 τὸ σύνεγγυς Δάξος ἦν, τὸ δ'
 ἀνέκαθεν και Γαβρᾶς. Τέως τὸν
 τρόπον μεμφόμενοι τὸν ἐκείνου
 δῆθεν τοῦτο μὲν ὡς ἀπερίσχεπ-
 τον και θρασὺν μὴ εἰδῶτος ἦς
 οὐ μετὸν ἐπιβιάζει τιμῆς, τοῦτο
 δὲ και ὡς ἐπὶ κολακείᾳ διαβλα-
 λόμενον τῇ πρὸς βασιλέα, προσε-
 μωκῶντο τὸ γένος ὡς ἐκείθεν
 ὄν δπόθεν και τὸ Περσικὸν εἶναι
 δῆμολογεῖτο. Ὅμως γέρωσ ἦν
 και παιδευσιν ἀρχαίαν ἔχων
 ἐκκλησιαστικῇ Γερμανοῦ τοῦ μα-
 καρίου, πολλὰ τῶν τῆς τάξεως
 τῆς ἐκκλησίας καθίστα πρὸς τὸ
 ἀρχαιότερον παρηρημένῃ και χρο-
 νῷ και ἀμελείαις (CB I, 280, 15—
 282, 18).
 მიღებული ნეტარი გერმანესგან³,

გადაბრძანდა (ასე ეძახდნენ ეკლე-
 სიას)¹ ასე დაუბრკოლებლივ და
 თავხედურადო; და ამ ორი ბრალ-
 დების გამო არავინ დარჩა ისე-
 თი, რომელსაც მის შესახებ კარ-
 გი რამ ეთქვა: ერთნი მხარს
 უჭერდნენ პატრიარქ არსენის,
 ხოლო სხვები იმათ აზრებს იზი-
 არებდნენ. იყვნენ უკიდურესთა-
 განაც და ცუდსიტყვაობაში ამსუ-
 ბუქებულთაგან ისეთები, რომ-
 ლებიც დამატებითი გაკირდვის
 მიზნით ეძახდნენ მას მარმუჯას
 და ამ სპარსულ სახელს იმ მიზე-
 ზით ურთავდნენ, რომ ის (გერ-
 მანე) ტომით სრულიად
 ნამდვილად² ლაზრ იყო,
 სწორედ ისევე, როგორც გაბრა.
 ერთ ხანს ამნაირადვე ჰკიცხავდ-
 ნენ მის (ე. ი. გერმანეს) წინ-
 დაუხედავსა და თავხედ ხასიათს,
 მას არ ესმის თუ რა პატივზე
 იქნა აღზევებულიო; ამას უკიჟი-
 ნებდნენ მას კეისრისადმი მლი-
 ქვენელობის გამო; ამასთანავე
 ერთად სასაცილოდ იგდებდ-
 ნენ მის ტომობრივ წარმოშობას,
 ისეთივეა როგორც სპარსული
 ტომიო. თუმცა მოხუცი იყო და
 ძველი საეკლესიო აღზრდა ჰქონდა
 მან ბევრი რამ საეკლესიო წესით

¹ ე. ი. გერმანეს აღრიანობალოს ეკლესიის („ქალიშვილის“) ტახტი ეკვა და პატრიარქის („ღვდის“) ტახტი დაიპყრა.

² საგანგებო ყურადღების ღირსია, თუ როგორი გამოთქმით ახსიათებს გიორგი პახიმერე გერმანეს წარმოშობილობას. ის არ კმარობს თქვას *τὸ γένος Δάξος ἦν* («ტომით ლაზი იყო»), არამედ უმატებს *τὸ γένος τὸ σύνεγγυς* («სრულიად ნამდვილად», «უმახლობელესად ლაზი იყო»).

³ აქ, როგორც იმ ბევრი ფიქრობს, უნდა იგულისხმებოდეს პატრიარქი გერმანე II (1220—40); *μακαρίτου* იმას მოწმობს, რომ ლაპარაკია მიცვალებულზე.

გათვალისწინებულო აღადგინა ძველებური სახით, რაც გამქრალიყო დროთა ვითარებაში და დაუდევრობითაც.

IV, 14. Τὸ δὲ μείζον ἐστὶ καὶ φιλολόγος ὢν τὰ μάλιστα τῷ Ὀλοβώλῳ εὐφραεῖ γε ὄντι καὶ πλήρει λόγων καὶ προσετατήκει: ὥστ' ἀποχρῶν κατὰ τὸ παρρησιᾶς ἡγούμενος, τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἑκείνου παραμυθίαν παθόντος οἷα πεπόνθει, τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαγῆν εἰς παιδεύσιν λογικῆν, τὸ ἑκείνον ἐκ τῆς τοῦ προδρόμου μονῆς ἐξελεῖν καὶ προσοικεῖλαι τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔργον πάσης ἀσχολίας ἐπέκεινα τίθεται τὸ ὑπὲρ τούτου πρᾶξασθαι τῷ βασιλεῖ καὶ τὸ τῆς πρᾶξιαις ἐπαρχῶν προβαλέσθαι, ὡς „ἦδη μὲν ὁ Ἀκροπολίτης καὶ μέγας λογιότηης Γεώργιος, ἐφ' ἰκανὸν ἐκ προστάξεως σῆς, βασιλεῦ, ἐνδρώσας παραδιδούς τὰ μαθηματά, ἦδη καὶ ἀποκακαμῆκει, καὶ χρεῖα ἐστὶν ἄλλους ἀνάγεσθαι, καὶ τῶν ἄλλων οὐχ ἦττον τοὺς τῆς ἐκκλησίας, παρ' ἑσόν καὶ ἀνάγκη προβαίνειν τούτους τῷ λόγῳ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρεῖαις ὡς μάλιστα χρησιμεύσοντας. Κατάνευε τοίνυν ἡμῖν ἀξιοῦσιν ὡς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας πρᾶξασθαι, καὶ ἐξευμενίζου τῷ Ὀλοβώλῳ, καὶ δέχομαι τοῦτον καὶ κατὰ τὸ εἶκος τιμῆσαι καὶ εἰς διδασκαλὸν καταστήσαι τοῖς προσφοιτῶσι τῆς λογικῆς παιδεύσεως“. Καὶ ταῦτα μὲν τὸν πατ-

IV, 14. მთავარი მის მოღვაწეობაში ის იყო, რომ იგი, როგორც ნასწავლი კაცი, ნიჭიერსა და ცოდნით სავსე ოლოგოლოსს განსაკუთრებით სწყალობდა; არსებულ ვითარებაში გამოსადეგ კაცად მიაჩნდა, აგრეთვე როგორც ნუგეში განცდილი წვალებისათვის, და როგორც ბავშვთა მეცნიერული აღზრდისათვის საეკლესიო მიზნებით საჭირო კაცი იოანე წინამორბედის მონასტრიდან გამოიყვანა და ეკლესიაში მოათავსა და იქ საყოველთაო მნიშვნელობის საქმე მიახლო; ამ მიზნით მოციქულად დაუდგა კეისართან და ასეთი წინადადება მისცა მეფეს: „დიდი ლოგოთექტი გიორგი აკროპოლიტე, შენი ბრძანებით, მეფე, დაყენებული, საქმოდ დამაშვრალი მეცნიერებათა გადაცემაში, უკვე დაიღალა და საჭიროა სხვების დაწინაურება, ისეთებისა, რომლებიც ეკლესიის საქმეებისათვის არა ნაკლებ ილუაწებენ; ამიტომ საჭიროა წამოწევა მეცნიერებისათვის და განსაკუთრებით საეკლესიო მოთხოვნილებათათვის გამოსადეგი პირებისა. დაგვეთანხმე ჩვენ, რომლებიც ეკლესიის საქმეებისათვის ვშუამდგომლობთ და მწყალობელ ეყავ ოლოგოლოსს. მე მას ვღებულობ, რათა დავნიშნო მასწავლებლად იმ მოწაფეებისა, რომლებმაც მეცნიერული განათ-

ριάρχην ἐκείνον εἰπεῖν, καὶ εἰπόν-
τος ἐμῆς κατανεῦσαι τὸν βασι-
λέα καὶ τῆ ἀξίῳσαι καθυποκλι-
ναι (CB I, 282, 18—283, 18).

ლება უნდა მიიღონ“. ეს რომ
თქვა პატრიარქმა, კეისარი მა-
შინვე დაეთანხმა და მისი თხოვ-
ნა შეიწყნარა¹.

მონღოლების შემოსევა შავი ზღვის სანაპიროებზე

V, 4. Ὁ δὲ Νογᾶς αὐτὸς
κράτιστος ἦν ἀνὴρ τῶν Τοχάρων,
εἰς στρατηγίαν τε ξυνετὸς
καὶ τρίβων τοῖς πράγμασιν, ὃς
ἅμα πλείσταῖς δυνάμεσιν ἐξ ὁμο-
γενῶν Τοχάρων, οὖς αὐτοῖ Μου-
γουλῖους λέγουσιν, ἐξαποσταλεῖς
ἐκ τῶν κατὰ τὰς Κασπίας ἀρχόν-
των τοῦ γένους, οὖς Κάνιδας
ὀνομάζουσιν, εἰσβάλλει τοῖς ἀνὰ
τὸν Εὐξείνιον βορείοις ἔθνεσιν, ἃ
ὃὴ τὸ πάλαι τοῖς Ῥωμαίοις ὑπή-
κουε, τῆς πόλεως δ' ἄλυστης
καὶ τῶν πραγμάτων εἰς στεγὸν
καταστάνατων Ῥωμαίοις, τῶν κυ-
ριῶν ἀπολειφθῆντα, αὐτόνομα ἦν.
Ταῦτ' ἄρα καὶ ἀκονίτι φανεῖς
προσελάμβανε καὶ κατεδουλοῦτο.

V, 4. თოხარელი ნოღა ძლი-
ერი ვაჟკაცი იყო, სამხედრო საქ-
მიანობაში გონიერი და მართვის
საქმეებში გამოცდილი. ის დიდ-
ძალი ჯარით ადგილობრივი თო-
ხარელებისა, რომელთაც თვითონ
ისინი მუღულებს² ეძახიან,
გაგზავნილ იქმნა კასპიის მხარეში
მცხოვრები ტომის არქონტების
მიერ, რომელთაც ყაენებს (Κά-
νιδας) უწოდებენ, და დაესხა ევქ-
სინის პონტოს ჩრდილო სანაპი-
როების ტომებს, რომლებიც ძვე-
ლად რომაელებს ემორჩილებოდ-
ნენ, ხოლო მის შემდეგ რაც ქა-
ლაქი (კონსტანტინეპოლი) აღე-
ბულ იქნა (ლათინთა მიერ) და
რომაელთა საქმეები გაჭირებულ

¹ ამ პარაგრაფში მოხსენებული ოღოვოლოსი, რომელსაც ეგზომ სწყა-
ლობს პატრიარქი გერმანე, არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროინდელი
ცნობილი მწერალი (პოეტი და პროზაიკოსი) და საზოგადო მოღვაწე *Μανουήλ ὁ*
Ὀλιβόλιος, რომელმაც დიდი ტანჯვა-წვალება გადაიტანა იმის გამო, რომ იგი
საეკლესიო უნიის წინააღმდეგ იბრძოდა. ეს ბრძოლა კი ერთგვარად აბრკოლებდა
პოლიტიკურ სიმშვიდეს, მით უმეტეს რომ მიხეილ VIII-ს საზოგადოებამ ასე
ადვილად არ აპატიო იოანე IV ლასკარისისათვის თვალების დათხრა. ეს უკანასკ-
ნელი გარემოებაც ხდებოდა საბაბი დიდი რეპრესიებისა. და ახალგაზრდა ოლო-
ვოლოსი, წარჩინებული გვარიდან, ამ რეპრესიების მსხვერპლი გახდა: მოჭრეს
ცხვირი და ტუჩები და მონასტერში დაამწყვდიეს. აი, ეს გარემოებებ აქვს მხედ-
ველობაში გიორგი პახიმერეს ზემოთ მოყვანილი ცნობების მოწოდების დროს
ოლოვოლოსის შესახებ (იხ. K. Krumbacher GBZ 770—773: A. Heisen-
berg, Aus der Geschichte und Literatur der Palaiologenzeit: SB d.
Bayer. AW, 1920, 10. Abhandlung, 112—132).

² შდრ. ქამთალმწერლის სიტყვები «არა კეთილად მეცნიერ ხარ ნათესავსა
ჩუნე მოლოლოთასა» (ქ. ცხ. II [1959], 193. 9).

ვითარებაში აღმოჩნდა, თავიანთ ბატონებს ჩამოშორდნენ და თვით-თავადნი გახდნენ. აი ეს ტომები, გამოჩენისთანავე დაიპყრო მან და დაიმონა.

Ἰδὼν δὲ χῶρας ἀρετώσας καὶ ἔθνη εἰς ἀρχὴν κατὰ σφᾶς αὐτάρκη, ἀφῆνιζέει μὲν τῶν πεμφύτων καὶ ἑαυτῷ τὰ ἔθνη προσκίτται. Ὡς δὲ χρόνου τριβομένου, ἐπιμυγνύντες σφίσιν οἱ περὶ τὴν μεσόγειον κατὰ κλημένους, Ἄλαιοι λέγω, Ζίχοι, καὶ Γότθοι, Ῥῶσοι καὶ τὰ προσοικούντα τούτοις διὰ φορα γένη, ἔθνη τε τὰ ἐκείνων μαχθάνουσι καὶ γλώσσαν τῶν ἔθνη μεταλαμβάνουσι καὶ στολήν, καὶ εἰς συμμάχους αὐτοὺς γίνονται. ჩვეულებიდანებრ გადაიღეს ჩაცმა-ჯავშირებეი.

Καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς πλῆθος ἀριθμοῦ κρείττονος ἀπελθὼν τῶν Τοχάρων λαὸς ἐνδίδωσι, καὶ ἀγυπόστατοι ὄπου ἴοιεν γίνονται ταῖς δυνάμεσιν, ὡς καὶ τινὰς τῶν ἄνω κυρίων πολέμου νόμῳ ἐπ' αὐτοὺς ἀποστάτας ἰόντας οὐχ ὄπως περιγεγέσθαι, ἀλλὰ καὶ σφαλῆναι τὰ πλεῖστα πεσόντας.

Ἔστι τὸ ἔθνος ἀπλότητι μὲν χαῖρον καὶ φιλαλληλίᾳ, καὶ ὀξὺν τε πρὸς πολέμους καὶ πονηρόν, καὶ τὴν ζῶην αὐτάρκεις, καὶ γὰρ τὰ κατὰ βίον ἀνεπιπόρητόν τε καὶ ἀπρομηθεύτον (CB I, 344, 13—345, 16).

ეს აყვავებული მიწები რომ დაინახა ნოღამ და აქაური ტომებიც რომ სრულიად კმაყოფილნი აღმოჩნდნენ მისი ძალაუფლების ქვეშ, ის გადაუღდა გამომგზავნეთ და ეს ტომები დაიქვემდებარა. დროთა ვითარებაში მათან ურთიერთობა გააბეს იმ ქვეყანაში მცხოვრებლებმა — ალანებმა, ჯიქებმა, გუთებმა, როსებმა და მათ მეზობლად მცხოვრებმა სხვადასხვა ტომებმა, გაიცნეს მათი ადათები და ენა, დახურვაც, და გახდნენ მათი მო-

ამის შემდეგ დიდი ხანი არ გასულა, რომ თოხარელთა ეს მოსული ხალხი მრავალრიცხოვანი და ძლიერი შეიქნა, უძლეველი გახდნენ თავიანთი ძალეებით, ისე რომ, როდესაც ზოგიერთებმა მათ ბატონთაგან ომი გაუშარტეს მათ როგორც განდგომილებს, ისინი არა თუ იძლიენენ, არამედ მეტი წილი მათგანი დაანარცხეს კიდევაც.

ამ ტომს თოხარელებიდან სხვათაგან უბრალოება და ურთიერთობაში ავკარგიანობა, რომში ფიცხია და მედვარი, სიცოცხლის თვითკმაყოფილი, საყოფაცხოვრებო საკითხებში უღარდელი და უზრუნველი.

ლაზთა არქონტი იოანე¹

VI, 34. Βασιλεῖ δὲ οὐ μόνον τῶν αὐτοῦ μετῆν εἰς κόσμον σφᾶς ἄγειν τὰ πρόποντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδὲν προσήκοντας κατὰ τινα δεσποτεῖαν ὑπερηγμένους τὰ μέτρα συστήλλειν διὰ σπουδῆς ἦν. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους δόρυ κινῶν ἠγάγκαζε τοῖς μετρίοις χρῆσθαι, τὸ μὲν αὐτόνομον ἐκ τύχης ἔχοντας σφᾶς καὶ συμμάματος, τὸ δ' ἄλλως ὑπὲρ τὰ ἔσχαμμένα πηδᾶν καὶ βασιλείας δικαίοις κατωφρυῶσθαι κινδυνῶδες ἑαυτοῖς μαθόντας· τῆ δὲ γε τῆς τῶν Λαζῶν ἄρχοντι Ἰωάννη παρασήμερις βασιλικῶς ἐμπομπέοντι, οὐ μετὸν ὄλωσ βασιλείας ἐκείνῳ, πέμπων πολλαῖς ἐπήγγελλε τῆς μὲν κατ' αὐτὸν ἐξουσίας ἀνέδῳ ἔχειν ὡς βούλεται, ὀνομάτων δὲ καὶ παρασήμερις βασιλικῶν φεῖδεσθαι· μηδὲ γὰρ ἄξιον, αὐτοῦ βασιλέως ὄντος, ἐπ' αὐτοῦ βασιλείου θώκου καὶ πόλεως, καὶ τινος, ἄλλους ἐπὶ τῶν μείζονός τε καὶ ὑπερτάτου φημί-ζεσθαι· ἀξίωματος, ἀλλὰ μέρος ὄγχε κακείνον ἐπισυναπτειν κατ' ὄλωσ, μηδ' οὕτως βασιλικῆ τᾶξαι.

VI, 34. მეფე არა მხოლოდ იმის შესახებ ზრუნავდა, რომ მისი ხელქვეითები წესიერად მოქცეულიყვნენ, არამედ იგი ცდილობდა შეენელებინა იმ ხალხის თავგასულობაც, რომელნიც მის სამფობელოში არ შედიოდნენ. ზოგიერთებს აიძულებდა, იარაღის საშუალებით, ზომიერ ჩარჩოებში მოთავსებულიყვნენ: ერთს ზედი გალიმებოდა და შემთხვევით თვითთავადი გამხდარიყო, სხვა კიდევ წელს ზევით ხტოდა² და სამეფო ძალაუფლებას ელოლიაგებოდა ქედმაღლურად და თავისთვის საფრთხის შექმნით; ხოლო ლაზთა არქონტს იოანეს, თავი რომ მოჰქონდა მეფური ნიშნებით (მას კი სრულიად არ ეკუთვნოდა მეფობის მითვისება), ხშირად უგზავნიდა მითითებას— რა ძალაუფლებაც ეკუთვნის, მოიხმარე როგორც გინდოდეს, ხოლო მეფური წოდებების და ნიშნების ხმარებისაგან თავი შეიკავეო: რამეთუ სანამ მე ვარ მეფე ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში) და სამეფო ტახტზე ვხივარ, ვინმე სხვებს არა აქვთ

¹ ეს თავი ეხება ტრაპიზონის იშპერიის მეფეს იოანე II კომნენოსს (1280 — 1297 წ. წ.). საერთოდ, გიორგი პახიმერე, ისევე როგორც ზოგიერთი სხვა ისტორიკოსიც, ტრაპიზონის კეისარს ეძახის „ლაზთა მეფეს“, „ლაზთა მთავარს“, ან „ლაზთა არქონტს“.

² გამოთქმა *ὑπὲρ τὰ ἔσχαμμένα πηδᾶν* სიტყვა-სიტყვით ნიშნავს „თხრილზე გადახტომას“, ხოლო გადატანითი მნიშვნელობით იხმარება იმის გამოხატავად, რომ ვინმე „საზღვარს გადადის“, „ზომიერებას ჰკარგავს“.

τήν σύγχυσιν ἐπιφέρειν. Τοῦτο γοῦν πολλαῖς ποιῶν οὐδὲν πλέον ἤνυσεν ἢ τὸ δοκεῖν μηδὲν ἔχων ἀνύσειν.

არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ხშირად უთვლიდა კეისარი ასე, აღწია, რომ დაწმუნდა რომ

Ἐπερηφάνει γάρ βάρβαρος ὧν καὶ ὑπερῶρα· τὴν πρόσταξιν, καὶ τινὰς προφάσεις τοῦ μὴ αὐτὸς κατάρξαι τῆς ἐπὶ τούτοις παρβασιᾶς, ἀλλ' ἀπὸ πατέρων ἔχειν ἐπλάττετο· πρῶτος δὲ μὴδὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἔχοντες ἔλεγε κολοῦσιν οὕτως ἀξίωμα πατρικὸν ἐκ πλείστου καὶ ἐς αὐτὸν κατιόν, μὴδ' ἀκλείεις καὶ αὐτούς εἶναι τὸ μέρος εὐκλείας στερηθέντος ἐκείνου βασιλικῆς. Μείω γάρ φθόνον πεδίλων εἶναι κοκκοβάφων καὶ βασιλείας ὄνοματος τῷ τῷ μείω ἔχοντι· τὰ δ' ἦν, ὡς ἔλεγεν, ὑπόπτως τε καὶ δυναλικῆ ἐντυχία καὶ εἰρηναί σπονδαὶ καὶ πρὸς τὸ συγκεχωρηθῆς ἐφ' ἄπασιν.

თავყანს გცემენ, მონურად გელაპარაკებიან, სამშვიდო ხელშეკრულებას დაგადებიან და ყოველგვარი ურთიერთობა შეიძლება დაიჭიროს.

Ἐγὼν γοῦν ὁ κρατῶν διὰ ταῦτα μετελθεῖν ἄλλως τὸν Ἰωάννην, καὶ μάλλον δε καὶ νέον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καθίστατο. Κήδει γοῦν θέμενος εἰσποιήσασθαι καὶ τὸ δὲ ὑποψίας εἶναι τοῦ κολοῦσιν ἄλλως θέλειν τὴν ἐξουσίαν καὶ μὴ κατ' αὐτὸ τὸ τῆς βασιλείας δίκαιον ἐπ-

უფლება ამ დიდი და უხეშთაესი პატივ-ღირსებებით იწოდებოდნენ; ამიტომ როგორც ნაწილი შენ უნდა მიუერთდეთ მთელს და მიეტმანსო მეფურ დიდებასო. მაგრამ იმის მეტს ვერაფერს მი-ვერაფერს მიაღწევდა.

იოანე ბარბაროსი იყო, კაცი ამაყი, და ამ ბრძანებებს არაფრად აგდებდა; საბუთად მოჰყავდა ის, რომ მე კი არ დამიწყია ამგების შემოღება, არამედ წინაპართაგან მაქვს მიღებულიო, მოიგონა. გარდა ამისა, ამბობდა ის, რომ თავისიანები ნებას არ მისცემდნენ ის პატივ-ღირსება შეებღალა, რომელიც მამეულია და მასზე გადმოსული: არც ისინი არიან არა სახელოვანნი, რომ ჩემი მეფური დიდების დაკარგვით თავისი დიდების ნაწილი დაკარგონო. დიდი შურის საგანი არ არის წითელი წალების და მეფის სახელის ტარება იმისთვის, ვისაც უფრო მეტი აქვს.

ეს იყო, როგორც მან თქვა, რომ თვითმპყრობელი მიხვდა ამით, რომ იოანესთვის სხვანაირად უნდა მოეგლო, მიხვდა უფრო, რომ სახელმწიფოს სათავეში ახალგაზრდა დამჯდარიყო. მან განიზრახა დანათესავებოდა იოანეს და მაშინ ეჭვი აღარ ექნებოდა იმისა, თითქოს სურდათ მისი ძალაუფლების შეღბალვა, და არც

αγγέλλειν τὴν μεταμφίαν ἀναιρεῖν (παῖσι γὰρ οἰκείους μὴ ἂν ἔχειν χώραν βούλεσθαι τὸ τῶν δικαίων σφίσι καθυφεικός), πρῶτον μὲν ἐκ πλείτου μεγιστᾶσι καὶ σοφοῖς τὰς πρὸς ἐκείνον πρεσβείας ἐκπληροῦν ἔγνω, ὡς ἂν ἅμα μὲν τῷ τῶν προσώπων ἀξιοματικῷ ἔκαστος τὰ ἐς πίστιν ἔχη τοὺς λόγους δεῖκνύειν ὄντας, ἅμα δὲ καὶ τῇ κατ' αὐτοὺς ἐπιστήμῃ τῶν λόγων πεῖθειν οἷς λέγει καὶ πᾶσαν χειρίστην ἐκκρούειν ὑπόνοιαν.

Διὰ ταῦτα καὶ ὁ μέγας λογοθέτης ὁ Ἀκροπολίτης ἔπι ζῶν ἀπεστέλλετο καὶ ὁ τῆς μεγάλῃς ἐκκλησίας μέγας οἰκονόμος ὁ Ἐπιλίγιος, μεσολαβήσαντες μὲν καὶ τὰ τοῦ κήδους (ἦν γὰρ καὶ τρίτη θυγάτηρ τῷ βασιλεῖ Ἐὐδοκίᾳ, ἣν δὴ συναρμόζειν εἰς γάμους τῷ Ἰωάννῃ ἔβούλετο), πέισοντες δὲ αὐτὸν δὴ καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ἐκείνους μὲν ἐφείναι τῷ νέῳ τὴν πρὸς βασιλέα ἀφιξίαν, αὐτὸν δὲ πιστὰς ἔχοντα τὰς ἐλπιδάς ὡς ἐπὶ καλοῖς προσηκούμενον ἀπαντᾶν μετὰ θάρρους.

ის, რომ მეფის უფლებასთან ერთად ეუწყებინათ სამოსელის გამოცვლაც (რამეთუ საკუთარ შვილებს არავინ ისურვებს წაართვას მათი უფლებები). ამიტომ მან ჯერ დაავალა უწარჩინებულეს დიდებულებსა და ჭკვიან ადამიანებს მასთან (ე. ი. იოანესთან) მოციქულობა: იმათ თავიანთ პირადი ღირსებებით და თავიანთი სიტყვებით ნდობა უნდა ჰქონოდათ, ამავე დროს სიტყვათა მომარჯვებით დაერწმუნებინათ და ყოველგვარი ცუდი ეჭვები გაექარწყლებინათ.

ამ მიზნით გაიგზავნა დიდი ლოგოთეტი [გიორგი] აკროპოლიტე, რომელიც ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო¹, და [წმ. სოფიოს] დიდი იკონომოსი ქსიფილინოსი, რომელნიც შუამავლებად უნდა ყოფილიყვნენ საქორწინო საქმისა (კეისარს მესამე ქალიშვილი ჰყავდა, ევდოკია, რომელიც უნდოდა იოანესთვის მიეთხოვებინა). იმათ უნდა დაერწმუნებინათ იოანე და მისიანებიც, რათა ამ უკანასკნელთ გამოეშვათ ჰაბუკი კეისართან, ხოლო თვითონ იოანეს სარწმუნო იმედები ჰქონო-

¹ პეტრე პოსინი (XVII საუკუნის კომენტატორი) ამ ადგილის განმარტებაში წერს: «ეს სიტყვები იმას ნიშნავს, რომ პახიმერეჲ [თავისი „ისტორია“] დასწერა ანდრონიკეს დროს [ანდრონიკე II მეფობდა 1282 — 1328 წლებში], მიხეილ VIII კეისრის სიკვდილის დიდი ხნის შემდეგ. რამეთუ გიორგი აკროპოლიტე გარდაიცვალა ციხეში, სადაც იგი ჩაადგო ანდრონიკემ თავისი მეფობის დასაწყისში...» (იხ. CB I: Petri Possini... Notae, გვ. 686). პოსინის ეს ვარაუდი არ მართლდება: აკროპოლიტე გარდაიცვალა 1282 წელს, მიხეილ VIII-ის გარდაცვალების რამდენიმე თვით ადრე, იხ. Georgius Aropolita, ed. A. Heisenberg, II, p. XIII.

და, რომ კარგი რამისთვის ეძახდნენ კონსტანტინეპოლში და ლალად შეხვედროდა ამ სიკეთეს.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ταῦτα, τοὺς δὲ μήτ' ἐκείνους ἐπιέναι τὸ παρὰ πᾶν μήτ' αὐτὸν προθυμεῖν ἵκειν· πολλοὶς γὰρ πρότερον χρόνις τοὺς ἐκ γειτόνων πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἐκχαμίζεσθαι καὶ καθ' αὐτοὺς εἶναι, τὰ βασιλείᾳ ἐν ἄστροις μακθάνοντας, καὶ γε πρὸ τῶν ἀπ' αὐτῆς καλῶν καὶ μεγίστων τὰ κατὰ σφᾶς αἰρουμένους μέτρια. ვებში მოხინდარეთ და კონსტანტინეპოლის სასახლის სიკეთისა და დიდებულობის წინაშე უპირატესობას ანიჭებდნენ თავიანთ ზომიერუბრალოებას.

Ὡς γοῦν ποικίλαις συμψουλίαις οἱ πρέσβεις οὐκ ἔπειθον λέγοντες· πάντα δεῦτερα τιθεμένους τῆς σφῶν θελήσεως, πρὸς βασιλέα ὑπέστροφον μηδὲν τὸ παρὰ πᾶν ἀνύσαντες. Οὐ μὲν δὲ καὶ ἐξ τέλους πειρῶν διαφῆκεν ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ προσაποστέλλων συγχάτως τὸ μὲν ἠπειλεί τὸ δὲ καὶ τοῖς ἀπ' ἑαυτοῦ γενησομένους ἐκείνους καλοὺς ἐδδელაჯენ, ზნ მონონ პეიშმენტეს ἵკაიენ. იტყუებდა თავის მხრით სიკეთეთა დაპირებებით, ოლონდ დაჰყოლოდნენ და მოსულაცივენ.

Τέλος στέλλει τὸν λογοθέτην τῶν οἰκειακῶν Ἰακρόπουλον, τὴν

აი, ასე ფიქრობდა კეისარი, ხოლო ისინი სრულიადაც არ აპირებდნენ მის გაშვებას, არც თვითონ იოანეს გაუვლია გულში წასვლა: რამეთუ იმთავითვე ასე იყო, რომ მათ მთავრებს ცოლები მოჰყავდათ მეზობლების მხარეებიდან და თავის აადგილზე რჩებოდნენ, ხოლო კეისარის ოჯახს უყურობდნენ როგორც ვარსკვლავებს.

ბევრნაირი თათბირი გამართეს ელჩებმა, მაგრამ ვერ დაიყოლიეს ისინი (ე. ი. ლაშვიდი), რადგან ესენი მეორეხარისხოვნად თვლიდნენ ყველაფერს თავიანთ სურვილთან შედარებით, და დაბრუნდნენ კეისართან ისე, რომ სრულიად ვერაფერს მიიღწიეს. ხოლო კეისარმა საბოლოოდ არ აიღო ხელი თავის ცდაზე; დამატებით და ხშირად აგზავნიდა ელჩებს: ხან ემუქრებოდა, ხან

ბოლოს, გზავნის სასახლის ლოგოთეტს¹ იატროპულოსს, მას-

¹ ჩვენ დანამდვილებით ვერ ვიტყვი, თუ რა ფუნქციები ჰქონდა ზედმიწევნით იმ თანამდებობის პირს, რომელსაც ერქვა *ლოგოთეტის τῶν οἰκειακῶν*. რამდენადაც ცნობილია, ὁ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν-ს ებარა საუფლისწულო ქონების გამგებლობა (იხ. Н. Скабалаинович, Византийское государство и церковь в XI веке. СПб 1884, გვ. 177). საფიქრებელია, რომ „სამეფო კარის ლოგოთეტიც“ იმგვარივე თანამდებობის პირი იყო. მართლაც, ფრ. დელგერი თავის სპეციალურ მონოგრაფიაში *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanz-*

αὐτῷ δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας πρεσβύτερον, τὸν μὲν κατὰ τιμὴν τοῦ προσκαλουμένου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ βασιλέως καλῶν ἀγγέλων, τὸν δὲ κατὰ τινὰ πληροφορίαν καὶ πίστιν τῶν λεγομένων, ὡς ἐπὶ τοῦτοις καὶ τῆς ἐκκλησίας πρεσβευρύσης, μηδὲν εἰδυίας κατὰ τὸ εἶκός, ἔπειθε λέγων, ἔφ' ὧς ἂν καὶ συνομολογοίη ψευδῆσθαι, ὥστε παρέντας τὰς ὑποψίας αὐτοῖς τοὺς πράγμασιν κρίνειν εἰ παιδαῖμα ποιεῖν ἔκείνον καὶ κακὸν βούλοιο.

ბელია თუ არა, რომ იგი (იოანე) მისთვის ცუდი უნდოდეს.

Τὰῦτα λέγοντες ἔπειθον, καὶ ἄριστος ταμόντες ἢ μὴν καὶ γαμβρὸν γενέσθαι τοῦ βασιλέως τὸν Ἰωάννην καὶ μετὰ πλείστων τῶν ἀγαθῶν ἐπανήξειν, καλῶς καὶ τῶν περὶ ἔκείνον δεχθησομένων, μακρὰς γῆρας ἐπιβάντες ἐς πόλιν κατήγοντο.

თან ერთად ეკლესიის უხუცესს: პირველს გზავნის მოსაწვევი იოანესადმი პატივის აღსანიშნავად და კეისრის წყალობათა საუწყებლად, ხოლო მეორეს შეთვლილი სიტყვების დასამოწმებლად და ამას გარდა ეკლესიის მოციქულობის საჩვენებლად, რადგან ეკლესია არ სჯის პირმოთნეობით (ასე ამბობდა და ირწმუნებოდა კეისარი), არც თანხმდება მოატყუოს, ასე რომ თავი უნდა გაანებონ ეჭვებს და საქმეების მიხედვით განსაჯონ დასაჯერებულად უნდოდეს და ამავე დროს

ასეც ილაპარაკეს ელჩებმა და დაარწმუნეს, ფიციც დასდეს, რომ კეისრის სიძეც გახდებოდა იოანე და მრავალი სიკეთით დასაჩუქრებული დაბრუნდებოდა უკან, მისი ამაღაც ბრწყინვალედ იქნებოდა მიღებული; ამის შემდეგ ჩასხდნენ გრძელ ხომალდში და ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში) გაემგზავრნენ.

verwaltung, besonders des 10. und 11. Jahrhunderts (Teubner 1927, გვ. 44) ამბობს: X—XI საუკუნეებში ὁ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν, რომელიც ქრისთოზულეში ხშირად იხსენიება, სამეფო მამულების გამგეა, თუმცა დრო-და-დრო ის თავის ფუნქციებს იფართოებს. უფრო გვიან ხანებში მისი ტიტულია *λογοπέτης τῶν οἰκειακῶν*. და კიდევაც ასახელებს დელგერი პახიმერეს „ისტორიის“ ამ ადგილს, რომ 1282 წელს დემეტრიოს იატრიაშულოსი, რომელიც იყო *λογοπέτης τῶν οἰκειακῶν*, იგზავნება მოციქულობის დავალებით ტრაპიზონის მთავრობასთან, ხოლო 1273 წელს დიდ ლოგოთეტ გიორგი აკროპოლიტესთან ერთად მოსამართლის ფუნქციებს ასრულებდა. ამ თანამდებობის სახელწოდებას ლათინურად თარგმნიან *logotheta domesticorum*, ხოლო XIX საუკუნის რუსი მთარგმნელები — *погофет домашацев* (არც ერთი და არც მეორე არ შეეფერება ამ ტერმინის ნამდვილ მნიშვნელობას).

Ἐπει δὲ ὁ βασιλεὺς μὲν ἔτυχεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπῶν, διατρίβων ἐν Λοπαδίῳ (ἐκεῖ γὰρ τὰ κατὰ Σάγγαριν διεληθὼν καὶ γ' ὡς ἦν κατασφαιλιστάμενος ἔστησε τὴν πορείαν, ὡς ἐκείθεν κατοχυρώσων καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀχυράους ἀκρας), ἐκείνος δὲ τῶν ὀρίων τῆς Ῥωμαίων ἐπιβαίνων, βουλὴν καὶ οἱ πρέσβεις εἰσάγουσι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἰωάννην ἀποθέσθαι τοῦτον τὰ ἐρυθρὰ καὶ πεδίλοις μέλασιν ὑποδήσασθαι, ὡς δὴ παντὸς εὐθύς παρὰ βασιλέως γενησομένου τοῦ κατ' αὐτὸν ἀζώματος. Ἦν γὰρ συγκείμενον σφίσιν καὶ τὰ τῆς θεαποτείας ἐκείνον ἀμφιβαλλόμενος σύμβολα, ἅμα τῷ παῖδι γενέσθαι, περιφανῶς ἐσαυθις κλειῖσθαι. Τὸ δ' ἐπ' ἐρυθροῖς μεταλαμβάνειν τὰ ἐκ πορφύρας δίχροα μὴ καὶ ὄλως ἀπρεπὲς ἦ, πρὸς τῷ καὶ ἄλλως δυσχερὲς φανῆναι τῷ βασιλεῖ. Ταῦτα λέξαντές τε καὶ πράξαντες τῆ πόλει προσίσχουσι, καὶ κατὰ τὸν λιμένα τὸ Κέρας ἀποβάντες νηδὲς ξεναγοῦνται πολυτελῶς ἐν τισι τοῖς κατὰ τὴν πόλιν οἰκίμασι.

Καὶ γ' ἐφ' ἡμέραις τὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀποσκευαστάμενοι θόρυβον, ἐντολὰς θεζάμενοι βασιλέως, πρὸς τὸ Λοπαδίον γίνονται. Καὶ δὴ τὰ εἰκότα φιλοφρονηθέντες, ἅμ' αὐτῷ βασιλεῖ πλῆθ' χρησάμενοι, τὴν πόλιν καταλαμβάνουσιν.

როდგან ისე მოხდა რომ კეისარი ქალაქიდან გასული იყო და ლოპადიონში იმყოფებოდა (მან მოიარა სანგარის ვასწვრივ, გაამგრა აქაურობა და გზად აქ ლოპადიონში გაჩერდა, რათა იქაც გაემგვრებინა მალლობები ახირათა ვასწვრივ), ხოლო იგი (ე. ი. იოანე) ამასობაში რომელთა საზღვრებში შევიდა, ელჩებმა რჩევა მისცეს იოანეს მხლებლებს: გაიხადოს წითელი წალები და შავები ჩაიცვასო. რათა მეფის წინაშე წარდგეს პირდაპირ ყოველგვარი მომავალი ღირსების მისაღებადო. მათ შეთანხმებული ჰქონდათ, რომ ის დესპოტის ნიშნებით იქნებოდა მოსილი. ამასთან ერთად კეისრის შვილი ვახდებოდა და სახელმძღვანელო შეიქნებოდა. მთლადაც არ არის შეუფერებელი წითელის შეცვლა ორფერი ფარჩით(?), სხვანაირად არც არის მოსახერხებელი კეისრის წინაშე გამოჩნდეთ. ეს თქვეს და შეასრულეს კიდევ და ქალაქს (ე. ი. კონსტანტინეპოლს) მიადგენ, რქის ნავსადგურზე გადმოვიდნენ. ხომალდიდან და საუცხოვოდ დააბინავეს ქალაქის ერთ გარეუბანში.

რამდენიმე დღის შემდეგ ზღვის რწვეისავან რომ მოსულიერდნენ, კეისრის ბრძანებით ლოპადიონში გაემგზავრნენ. შესაფერისად რომ სიყვარულით მოიკითხეს ერთმანეთი, თვით კეისართან ერთად ჩასხდნენ ხო-

Ἦπειρον γὰρ αὐτὸν τοῦτο μὲν οἱ γάμοι τῆς θυματρός, τοῦτο δὲ καὶ ἐκ δύσεως Ἰωχάροι ἀγγεληθέντες ἐξέρχασθαι, οὐς αὐτὸς βασιλεὺς, Νογᾶν ἀξίωσας κατὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου, ἐκείνου πέμψαντος ἐξεδέχετο. Τῷ τέως γούν μηγὸς Γαμηλιῶνος λήγοντος ἐπιστάς τοὺς γάμους ἐτέλει τῇ θυματρί. Ὀλον δ' Ἐλαφηβολίῶνα διαγαγὼν ἐξήρτυε θυνάμεις καὶ πρὸς ἕξοδον ἠτοιμάζετο. და მთელი ელაფებოლიონი სამხედრო ძალების საქმეს აგვარებდა და სალაშქროდ ემზადებოდა.

VI, 35. Τῷ γὰρ σεβαστοκράτορι Ἰωάννην οὐκ ἦν ἡρεμεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀνθὶς σπονδᾶς ἐκείνας συγγῆας ἐπεχειρεῖ τοῖς μὴ προσήκουσιν. Ἄλλως δ' ἐπισχεῖν αὐτὸν τῶν βουλευμάτων βασιλεὺς οὐκ ἔχων (τὸ γὰρ θερμουργὸν ἐκείνου καὶ ἀνθὰδες μέχρι καὶ ἐς ἀποκήρυξιν ἐκείνον ὡς ἀποστάτην ἐτίθει) εἰ μὴ γε Τοχάρους ἐπαγαγὼν πᾶσαν μὲν τὴν ἐκείνου λήϊσεται, αὐτὸν δ' ἐν στενῷ καταστήσει πραγμάτων τε καὶ ἐλπίδων, εἰ τέως διαδράσει τὸν κίνδυνον, ταῦτ' ἐπὶ νοῦν στρέφων Τοχάρους ἐπήγειν. Εὐκαιρον δ' εἶχε καὶ τὸν ἐφεστῶτα χειμῶνα· χειμῶνος γὰρ καὶ σύνηθες ἐκείνοις στρατεύειν· ὃν καὶ προκαταλαβεῖν ἠπειύετο, ὡς ἕξω πόλεως συμπάλειν Τοχάρους CB I, 519, 12 — 525, 4).

სწევიათ ზამთარში ლაშქრობა, ოლონდ კეისარს უნდა დაესწრო ზამთრის დადგომისათვის, რათა თოხარელებს ქალაქის გარეთ შეერთებოდა.

მალღში და ქალაქში დაბრუნდნენ. კეისარს აჩქარებდა ჯერ ერთი ქალიშვილის ქორწილის საქმე, მეორე კიდევ ის, რომ დასავლეთიდან თოხარელები შემოდიანო აცნობეს, რომელნიც კეისარმა ნოლას სთხოვა გამომიგზავნე სევასტოკრატორ იოანეს წინააღმდეგო; იმანაც გამოგზავნა და კეისარს ისინი უნდა მიეღო. და, აი, გამელიონის თვის ბოლოს მან ქორწილიც გადაიხდა

VI, 35. იოანე სევასტოკრატორი ვერ ისვენებდა; მან კვლავ დაარღვია დადებული ხელშეკრულება და ისეთ ადგილებს ხელჰყოფდა, რომლებიც მას არ ეკუთვნოდა. მეფემ უკვე აღარ იცოდა როგორ შეეკავებინა იგი მისი გეგმებისაგან (იოანე სევასტოკრატორის კადნიერება და თვითნებობა აიძულებდა მეფეს ჩამოეგდო იგი სამფლობელოდან როგორც განდგომილი). ამიტომ მოიწვია კეისარმა თოხარელები და მთელ მის ქვეყანას დაარბევდა, ხოლო მას (იოანეს) საქმეებისა და იმედების ვიწრო ჩარჩოებში ჩააყენებდა; თუ რამენაირად ხიფათს აიცილენდა, თოხარელების მოყვანაც ამიტომ განიზრახა. ამისათვის ხელსაყრელ როდ მომავალი ზამთარი იქნა მიჩნეული, რადგან თოხარელებს

* * *

გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ VI, 34 ეხება უაღრესად საყურადღებო საკითხს; სახელდობრ იმას, თუ რა სახისა და რა ეთნიკური ხასიათისა იყო ტრაპიზონის იმპერია, რომელიც 1204 წელს დაარსდა საქართველოს მთავრობის ჩარევის შედეგად.

გიორგი პახიმერე ტრაპიზონის იმპერატორს ეძახის „ლაზს“ და ასაბუთებს კიდევ, თუ რატომ ეძახის ასე. და გადმოგვცემს საქმის ისეთ ვითარებას, რომელიც სხვა წყაროებითაც დასტურდება. სახელდობრ:

1) ტრაპიზონის იმპერიის მმართველი თავის თავს ეძახის „მეფეს“ (βασιλεύς), რადგან კონსტანტინეპოლის „მეფე“ უკვე აღარ არსებობს 1204 წლიდან, როდესაც ლათინებმა მოსპვეს ბიზანტიის იმპერია.

2) ერთ-ერთი კუთხე, სადაც გადარჩა „ბიზანტიური“ ხელისულება, ეს არის ნიკეის სამეფო, რომლის მმართველი თავის თავს თვლის ბიზანტიის კეისრად.

3) როდესაც 1261 წელს ნიკეის მეფის წყალობით ლათინები განდევნეს კონსტანტინეპოლიდან, კონსტანტინეპოლში მეფედ დაჯდა ნიკეის სამეფოს უკანასკნელი მმართველი მიხეილ VIII პალეოლოგოსი და ის თვლის თავის თავს ბიზანტიის ნამდვილ მეფედ, ანუ კეისრად.

4) ტრაპიზონის იმპერია, რომელიც კომნენოსების მეთაურობით დაარსდა 1204 წელს, კვლავაც განაგრძობს თავის არსებობას. ნიკეის სამეფოს მეთაურები, რასაკვირველია, არ სცნობდნენ ტრაპიზონელთა უფლებებს და, როგორც გიორგი აკროპოლიტე გადმოგვცემს, ნიკეელები, სადაც კი შეეძლოთ, ამჟღავნებდნენ თავიანთ მტრულ დამოკიდებულებას ტრაპიზონელებთან. «სძლია აგრეთვე მეფე თეოდორემ (ე. ი. თეოდორე / ლასკარისმა) დავითს (ტრაპიზონელი მბრძანებლის ძმას)» და ჩამოართვა მის მიერ დაკავებული ადგილები (იხ. ზემოთ, გიორგი აკროპოლიტე, გვ. 45).

5) აუცილებლად ხაზგასმით არის აღსანიშნავი, რომ ტრაპიზონელებს, სადაც კი შესაძლებელია, შველიან ლათინები, რომლებიც ნიკეელების მოსისხლე მტრები არიან. ხომ სწერს Leo Allatius-ი, რომ «დავითი ... ლათინთა დამხმარე ჯარებს ეყრდნობოდა» (იხ. ზემოთ, გვ. 46 შენიშვნა).

6) ამიტომ ვასაგებია, რომ ბიზანტიის იმპერიის აღმდგენელი (1261 წელს) მიხეილ VIII პალეოლოგოსი მარტოოდენ კონსტანტინეპოლში მმართველს თვლის მეფედ და სხვა არავის აქვს უფლება „მეფის“ სახელი ატაროს.

უველაფერი ეს ნათელჰყოფს მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ცდას დაიშორჩილოს ტრაპიზონელი მეფე იოანე II კომნენოსი. გზავნის მას-

თან ელჩებს წინადადებით უარი თქვას «მეფურ ნიშნებზე, რომლებიც მას სრულიად არ ეკუთვნოდა» (იხ. ზემოთ. გვ. 67). და ამით რომ ვერაფერი გააწყო, მიხვდა, «რომ იოანესთვის სხვანაირად უნდა მოველო» (ზემოთ, გვ. 68) და გადაწყვიტა მასთან დანათესაება: სურს მიათხოვოს მას თავისი და ევდოკია.

გიორგი პახიმერეს ცნობით ელჩები რამდენჯერმე გაიგზავნენ ტრაპიზონელ მეფესთან. იოანე II ტრაპიზონელისა და სეფეწულ ევდოკიას ქორწილი მოხდა 1282 წლის სექტემბერში; ამის წინ, ყოველ შემთხვევაში, ორჯერ გაიგზავნენ მოციქულები: პირველი ელჩები (დიდი ლოგოთეტი გიორგი აკროპოლიტი და აია სოფიის დიდი იკონომოსი ქსიფილინოსი) უნდა იყვნენ გაგზავნილი იოანეს გამეფების უმაღლე (1280), ან შემდეგ წელს, ხოლო მეორე ელჩები, სამეფო კარის ლოგოთეტი იატროპულოსი და აია სოფიის სუცესი— მომდევნო წელსვე (იხ. Fr. Dölgger, Corpus d. griechischen Urkunden. 3 Teil [1932], გვ. 73 და 74).

ეს ეპიზოდი ტრაპიზონის იმპერიის ისტორიიდან, ტრაპიზონის მეფის იოანე II კომნენოსისა და კონსტანტინეპოლელი კეისრის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროს წარმოჩენილი ურთიერთობა ამ ორ სამეფოს შორის, ქართულ ისტორიოგრაფიაში ცნობილია. აკადემიკოსმა ივ. ჯავახიშვილმა, რომელმაც გარკვეული დებულება წამოაყენა ტრაპიზონის იმპერიის ეთნიკური სახის შესახებ, განიხილა ეს ეპიზოდი და თქვა: „ნათლად ჩანს, რომ საქართველო XIII ს. მეორე ნახევრიდან მოყოლებული ტრაპიზონის საკეისროს, რომელიც მისი წყალობით იყო შექმნილი და რომლის მოსახლეობაც უმთავრესად ქართველთა ზომე ტომის, ლაზების ანუ ჭანებისაგან შესდგებოდა და ამიტომ მის ბედიბალს მისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა, ფსიზლად ადევნებდა თვალყურს და იქ თავისი წინანდელი უპირატესი უფლების დაცვას ცდილობდა“¹.

თვით ეპიზოდი ივ. ჯავახიშვილს დაწერილებით აქვს განხილული. ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია მთლიანად მოვიყვანოთ ამ ეპიზოდის ჯავახიშვილისეული გადმოცემა.

ბიზანტიის კეისარმა და მთავრობამ სცადეს ტრაპიზონის სამეფო ჯერ თავისი უშუალო კავლების ქვეშ მოექციათ, რომ ამით იმპერიის ოდინდელ მთლიანობის აღდგენა დაეწყოთ. გულის მოსაგებად კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა 1261 წ. ტრაპიზონის მიტროპოლიტს თავისი სამწყსოს სამდკველოების სელდაშხმის უფლებაც-კი დაუთმო. ბიზანტიას-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი III (1966 წლის გამოც.), გვ. 208.

თან კავშირის განსამტკიცებლად ტრაპიზონის კეისარს მანუელ I-ს თითქოს ბიზანტიის კეისართან დამოუკრებაც-ეი უთხოვნია, მაგრამ მარტო-ლა ასე იყო, თუ ეს უფრო კონსტანტინეპოლის მთავრობის ნატურას წარმოადგენდა, მხელი სათქმელია. მანუელის იმ სამ თანამეცხედრეთა-გან-კი, რომელნიც ერთი მეორის შემდგომ შეურთავს, არც ერთი კონ-სტანტინეპოლელი უფლისწული არ ყოფილა. მანამდე ტრაპიზონის კეი-სარი საქართველოს სამეფო საგვარეულოს ენათესავებოდა და, როგორც ჩანს, ბიზანტიის მომხრე დასის წადილი, მომაკლისათვის ამნაირი კავ-შირის საშუალებით ქართული პოლიტიკური გავლენის შესაძლებლობა ჩაეშალა, იმ დროს განუსხორციელებელი დარჩენილა.

კონსტანტინეპოლის გავლენას ტრაპიზონელები იმიტომ გაურბოდ-ნენ, რომ ბიზანტიის კეისარსა და მთავრობას თავი შეედიურად ეჭირათ და ისინი ტრაპიზონის შეფის დაჯაბნასა და დამცირებას ეოველნიარად ცდილობდნენ: მათი წარმოდგენით, ტრაპიზონელებს უფლება არ ჰქონ-დათ თავიანთ თავისათვის არც კეისარი ეწოდებინათ, არც კეისრისათ-ვის განკუთვნილი პორფირი და ტარსიკონის (წითელი ტუავის) ფეხ-საცმელი ჩაეცვათ. კონსტანტინეპოლელი პოლიტიკოსები ტრაპიზონის კეისრებს დაცნობით ხან ლაზთა მფლობელს, ან მთავრს, ხან ტრაპი-ზონის მპკრობელს უწოდებდნენ. რასაკვირველია, ასეთს დამოკიდებულე-ბას არ შეეძლო ტრაპიზონელთა მმართველი წრეების გული მოეგო და კონსტანტინეპოლელებთან დაახლოების მსურვალე მომხრედ გაესადა.

მანუელ I-ის შესაძე თანამეცხედრეს რუსუდანი ერქვა და ეს გარე-მთება ცნად ჰყოფს, რომ მასაც საქართველოსთან კეთილმოკვრობა უმალო-ბინებია. სამხედრო დასს, რომელიც საქართველოსთან იყო დაკავშირე-ბული, ჯერ კიდევ იმდენი ძალა ჰქონდა, რომ კონსტანტინეპოლის გაბა-ტონებისათვის წინააღმდეგობა გაეწია.

აირველმა მარცხმა ბიზანტიის კეისარსა და მის კარისკაცებს გული ვერ გაუტეხა და შედეგად, როდესაც ტრაპიზონის ტახტზე 1266 წ. იოანე II ავიდა, ბიზანტიის კეისარმა მიხეილ პალეოლოგოსმა კოველი დონე იხმარა, რომ ტრაპიზონის კეისარი თავისი პოლიტიკური გავ-ლენის ქვეშ მოექცია. ჯერ იგი შეეცადა. დენსანების სპირსპირად გზავ-ნით იოანე II-ისათვის ჩაეგონებინა, რომ მას უფლება არა აქვს თავის თავს კეისარი უწოდოს, სამეფო ტანისამოსით შეიმოსოს და კეისრის ნიშნები იხმაროს, რომ კონსტანტინეპოლში მჯდომ მბრძანებელს გარდა კეისრობა არავის ეკუთვნის.

იოანე II უპასუხებდა, რომ არც ეს წოდებულება და არც სამეფო სამოსელ-ნიშნების სმარება პირადად მას არ შემოუღია, არამედ მისი წინაპრებისაგან იყო დაწესებული და ამიტომ თითონ მას არც შეუძლია

და ამის უფლებას არც ქვეშევრდომები მისცემენ, რომ წინათ განმტკიცებული წესი დაარღვიოს.

«როდესაც მიხეილ ჰალოლოგოსი დარწმუნდა, რომ ამ გზით ვერაფერს გააწყოდა, თავისი პოლიტიკური მიზნის მისაღწევად სხვა საშუალებას მიჰმართა. იოანე II უცოლო ჭაბუკი იყო და ბიზანტიის კეისარმა გადასწეიტა, რომ, რასაც დესპანების მჭევრმეტყველური დარიგება-შთაგონებით ვერ ედიღისა, ის მისი გასიძებით მოეხერხებინა. მან ტრაპიზონის კეისარს თავისი ქალიშვილი შესთავაზა თანამეცხედრედ. ამისთვის მიხეილ ჰალოლოგოსი იოანე II-ეს კონსტანტინეპოლში ჰპატიოებდა. თუმცა თვით ტრაპიზონის მბრძანებელი თანხმდებოდა, მაგრამ მისი დიდებულნი კონსტანტინეპოლში წასვლას იმასაც უშლიდნენ და არც თითონ უნდოდათ იქ გამგზავრება. მათ სამართლიანად სწორედ იმის შიში ჰქონდათ, რაც შემდეგში მოხდა კიდეც».

«ამ მეორე მარცხის მიუხედავად, ბიზანტიის კეისარმა შესაძლებლად დაერწმუნებინა, რომ, მისი სიმობის გარდა, სხვა არავითარი ბოროტი განზრახვა მას არა აქვს. მიხეილ კეისრის ხელსაღი დაწინაურება და მისი დასაქმება და სამღვდლო პირმა იოანე II-ეს შეჭვიცეს, რომ, კეისრის ასულზე ჯვარის დაწერის უმალ, მას დიდი პატივისცემით უკანვე გამოისტუმრებდნენ. იოანე II-ეც დათანხმდა და კონსტანტინეპოლში გაემგზავრა. მაგრამ საკმარისი იყო ის ბიზანტიის სასულთნო საზღვარს მიახლოებოდა, რომ ტრაპიზონის ჭაბუკი კეისარი დარწმუნებულიყო, რამდენად ბავშვურად მოტყუვდა: მას გამოუცხადეს, რომ კეისრის წითელი წაღები გაესადა და შავი ჩაცევა, რომ კეისრისათვის განკუთვნილი შესამოსელ-ნიშნების სმარებაც არ შეიძლებოდა. მამინ-კი იოანე II-ეს თავისი მალემრწმენობა სანანურად გაუხდა, მაგრამ რაღას გააწყოდა: ბიზანტიის მოხელეებისა და კეისრის ხელში იყო მთლად. ადვილი წარმოხადგენია, რა გუნებაზე უნდა ეოფილიყო ასე სულელურად მოტყუებული ტრაპიზონის კეისარი, მაგრამ იძულებული იყო კვლავად აეხრულებინა. მას ბიზანტიელი ქალიშვილი მაინც ცოლად შერთეს და უკან დაბრუნებითაც არ აუჩქარებიათ».

«ტრაპიზონის კეისრის ბიზანტიელთაგან ასე მოტყუებით ხელში შეგდება და დამცირების, მეტადრე დასიძების ამბავი საქართველოში ისევე კარგად ექმნებოდათ გაცემული, როგორც თვით ტრაპიზონშიც: ეს ბიზანტიის კეისრისაგან შავი ზღვის ამ სანაპიროზე კვლავ გაბატონების დასაწყისი იყო. ამის არავითარი სურვილი, არც ტრაპიზონელთა საქართველოს მომხრეთა დასს და არც მით უმეტეს თვით საქართველოს მთავრობას არ შეიძლება ჰქონოდა. უკანასკნელისათვის საქმის ასე დატრიალება სამხრეთ-დასავლეთითაც მტრულად განწყობილი, შუღლის

დამოქსი ბიზანტიის დამეზობლებას მოასწავებდა. ამიტომ მას არ შეეძლო ტრაპიზონის სამეფოში პოლიტიკური ვითარების ასეთი ცვლილების გულხელდაკრებილ გარეშე შეკრებულად დარჩენილიყო.

ეუბრძოლველად პოლიტიკური გავლენის ასეთი მნიშვნელოვანი სფეროს ბიზანტიისათვის დასაბოძა უგუნურება იქმნებოდა და, უპიკველია, სწორედ ამიტომ უნდა იქონს, რომ დავით-ნარინი 1292 წ. აპრილში ტრაპიზონის საკეისროში შეიჭრა და ქ. ტრაპიზონი გარემოცვა, მაგრამ უშედეგოდ.

როგორც ცნობილია, XIII—XIV საუკუნეთა ისტორიის შემცველი „ქართველი ერის ისტორიის“ მესამე წიგნი ივ. ჯავახიშვილმა დაგვიტოვა ორი ვარიანტით. პირველი ვარიანტი ე. წ. მოკლე რედაქცია, პოპულარულად დაწერილი და წყაროების მიუთითებლად შედგენილი მკითხველთა ფართო წრეებისათვის, დასაბეჭდად გადასცა ივ. ჯავახიშვილმა თავის სიცოცხლეში და გამოქვეყნდა 1941 წელს. ხოლო მეორე ვარიანტი, ეგრეთწოდებული ვრცელი რედაქცია, პირველწყაროების დაწვრილებითი განხილვით, განსვენებულ აკადემიკოსს დარჩა დაუმთავრებელი, და ჩვენ 1949 წელს გამოვეცით იმ სახით, როგორც ის აღმოჩნდა ივ. ჯავახიშვილის არქივში. მაგრამ, მიუხედავად ამ ვრცელი რედაქციის ხარვეზიანობისა, რათა III წიგნში განხილულ საკითხთა ფარგლებში დაგვეცვა მთლიანობა, მიზანშეწონილად დავინახეთ შეგვევსო ზოგიერთი ნაკულუღევანი ადგილი 1941 წლის გამოცემიდან.

ტრაპიზონის კეისრის იოანე II კომნენოსის შესახებ ეპიზოდი „ქართველი ერის ისტორიის“ მხოლოდ პირველ ვარიანტშია და იქ, რასაკვირველია, აღნიშნული არ არის, თუ საიდან ამოიღო ავტორმა ეს ცნობა, რადგან, საერთოდ, ამ ვარიანტში, როგორც პოპულარული სახის „ისტორიაში“, არსად არ არის მითითებული წყაროები. მაგრამ ერთი თვალის გადავლებითაც დარწმუნდება კაცი, რომ ტრაპიზონელი იოანე II კომნენოსის შესახებ ეპიზოდის ჯავახიშვილისეული თხრობა მთლიანად მისდევს გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ ტექსტს. ამის აღნიშვნა იმიტომაც არის საჭირო, რომ ჩვენ მოგვეპოვება ამ ეპიზოდის ორი სხვა ვადმოცემა: ერთი ეკუთვნის ნიკიფორე გრიგორასს (XIV ს.), ხოლო მეორე მიქელ პანარეტოსს (XV საუკ.). ივ. ჯავახიშვილის მიერ მოყვანილი თხრობა პირწმინდად მისდევს გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ ვრცელ ტექსტს. დანარჩენი ისტორიკოსების თხრობა მეტად მოკლეა (ამათ შესახებ იხ. ქვემოთ თავთავის ალაგას „ნიკიფორე გრიგორასი“ და „მიქელ პანარეტოსი“).

ლაზთა მთავრის იოანე II კომნენოსის გარდაცვალება

IX, 29 (III, 29). Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Ἰωάννης μὲν ὁ τῶν Λαζῶν ἀρχηγός, ὃν καὶ γαμψὸν βασιλέως ἐν τοῖς ἄνωθι ὁ λόγος ἐδείκνυ, ἐπὶ πατρὶ ὄντι τὸ βίον τελευτᾷ, ὃν τοῦ μὲν ἐν τῇ πατριῇ κατὰ σπάντως ἐξουσίᾳ τὸν Ἀλεξίου, φάτερον τὸν νεώτερον ἢ μήτηρ Εὐδωκίᾳ λαβοῦσα παρὰ τὸν ἀδελφὸν καὶ βασιλέα κατὰ τὴν πόλιν γίνεται.

Θνήσκει δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ εἰς πατριάρχην χρηματίσας ὁ Βέκκος, ἐν τῇ κατὰ τὸ τῶν ἁγίου Γρηγορίου φρουρίον εἰρητῇ, μὴνὸς Κρονίου λήγοντος, αὐτοῦ που ἐν τῇ ἀέλλῃ εἰκασίᾳ ταφεί. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν καὶ διὰ πόνου ὁ βασιλεὺς ἐποιήσατο, ἐπεὶ καὶ ὁ συγκαίμενον ἦν τοῖς περὶ ἐκείνον καὶ βασιλεῖ, κινήσῃαι λόγους ἐφ' ὃν συνθέσθαι καὶ εἰρηγεύειν, σοφῶν γε καὶ πνευματικῶν κρινάντων καὶ μὴ τῶν ταχόντων καὶ ὀλιγοτάτερον, οὐκ ἔφθασε τελευτήσῃαι τὸν Μελετήνωτην δὲ ἐξαρχόντες ἐκείθεν καὶ τῷ κατὰ τὴν πόλιν Με-

IX, 29 (III, 29). ამასობაში ლაზთა მთავარი¹ იოანე, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კეისრის სიძე იყო, გარდაიცვალა და ორი შვილი დასტოვა; ამათგან ერთი, ალექსი, მამისეულ ხელისუფლებას ჩაუდგასათავეში, მეორე კი უმცროსი, მისმა დედამ ვედოკიამ თან წაიყვანა ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში) თავის ძმასთან, კეისართან².

იოანე ვეკოსი³, რომელიც წინათ პატრიარქად იყო, გარდაიცვალა კრონოსის თვის ბოლოს სატუსაღოში, რომელიც წმინდა გრიგოლის ციხესთან არის, და უბრალოდ დასაფლავებულ იქმნა იქვე სენაკში. კეისარი ხომ უკმაყოფილო იყო მისი მოქმედებით, ვინაიდან რაზედაც შეთანხმება იყო მის მომხრეებსა და კეისარს შორის, რომ პირობები შემუშავებულიყო ზავის შესაკრავად, რის შესახებაც ბრძენსა და სასულიერო პირებს ჰქონდათ აზრი გამოთქმული და არა შემთხვევითსა და უშეცარ პირებს, — ეს არ იქმნა სისრულეში მოყვანილი:

¹ როგორც ვხედავთ, გიორგი პანინერე დაყენებით ეძახის ტრაპიზონის მმართველს არა „მეფეს“ ან „კეისარს“, არამედ „მთავარს“ (ἀρχηγός), ისევე როგორც ზემოთ (VI, 34) უწოდებს მას τῶν Λαζῶν ἀρχοῦν (იხ. ზემოთ, გვ. 67).

² ეს არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ვაჟი, ანდრონიკე II პალეოლოგოსი (1282—1328).

³ ეს არის საზელვანთქმული პატრიარქი იოანე XI ვეკოსი, რომელიც განაგებდა კონსტანტინეპოლის ტახტს 1275—1282 წლებში.

τοιγίτη¹ συνδύσαντες, ἐπεὶ οὐκ ἦν σφίσιν εἰρηγενεῖν, καθὼς ἀπή-
 τουν οἱ τε περὶ τὸν βῆσιλέα καὶ
 οἱ τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὸ μέγα
 παλάσιον κατακλείουσιν, ἕπου
 καὶ ὁ Γαργανειώτης Ἰωάννης ἐς
 ἕσπερον κατακλείεται.

დიუ პალატში, სადაც შემდგომში იოანე ტარხანიოტეც დაამწყვ-

დის.
 Τὴν δὲ γε ἀδελφὴν Εὐδο-
 κίαν ὁ κρατῶν ὑποδεξάμενος,
 καὶ τὰ ἐκότα σὺναμα μητ-
 ρὶ τῆ ταύτης, περιελαλήσαντες
 συμπαροῦ, παρ' ἑαυτοῖς τῆς
 εἶχον ἄς καὶ ἀμφοῖς ἀνταποτε-
 λούντες πρὸς τὸν υἱόν, καὶ ἀντὶ
 οὗ τὰ τῆς ἀρχῆς ἄς οἶόν τε
 κατασφαισάμενοι, ἐπεὶ καὶ τῶ
 βῆσιλεὶ ὁ παῖς παρὰ τοῖς πατρὸς
 ἐπετέτραπτο (CB II 270, 9—
 271, 11).

ლი (ალექსი) მამამ კეისარს ჩააბარა ყურის-საგდებად.

ხოლო მელიტინიოტე იქიდან (სა-
 ტუსალოდან) გამოიყვანეს და ქა-
 ლაქში მყოფ მეტოხიტეს დაუწყე-
 ვილეს, რადგან არ შეიძლებოდა
 მათთან მორიგება, როგორც ამას
 მოითხოვდნენ კეისრისანნი და
 ეკლესიისანი, და დაამწყვდიეს

თავის და ევდოკია (ლავთა
 მთავრის ქვრივი) კეისარმა (ანდ-
 რონიკეშ) მიიღო; ევდოკიამ თავ-
 ვის დედასთან ერთად ძალიან გა-
 მოიგლოვეს, ჯეროვანებისამებრ,
 თავიანთი უბედურება², ჯერ თავ-
 ვისთან იყოლიეს (კეისარმა, და
 მისმა დედამ), რათა კვლავ გაეგ-
 ზანათ მის ვაჟთან³ (ლავთა მთა-
 ვართან), და მას რომ გაკვირება
 ჰქონდა მთავრობაში, განუმტკი-
 ცეს მდგომარეობა, რადგან შვი-

¹ მელიტინიოტე და მეტოხიტე — იმდროინდელი შთავარდიაკვანები (*ἀρχιδιά-
 კοισοι* — იხ. CB II 21, 19-20), რომლებიც რომის პაპსთან ყოფილან მოციქულე-
 ბად მივლენილნი, დასაჯეს როგორც უნიატები.

საერთოდ, მთელ ამ ნაწყევტში ლაპარაკია იმ დიდსა და მღვლვარე მოძრაო-
 ბაზე, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ანდრონიკე II კეისრის დროს (1282—1328),
 რომელმაც თავისი მანის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის უნიატურ პოლიტიკაზე
 ხელი აიღო და მართლმადიდებელ სამღვდლოებასთან მფრიგება არჩია, რასაც
 შედეგად მოჰყვა პატრიარქ იოანე ვეკოსის გადადგომა და სხვა პირთა წინააღმ-
 დებ რეპრესიებიც. ხოლო არა ჩანს, რა კავშირი აქვს ამასთან ტრაპიზონის მეფის
 იოანე ლაზის ქვრივის ჩასვლას კონსტანტინეპოლში თავის ძმასთან, ანდრონიკე
 კეისართან. იქნებ მხოლოდ ქრონოლოგიური დამთხვევა იყოს.

² იგულისხმება, ალბათ, ევდოკიას მეუღლის იოანე II კომნენოსის (ტრაპი-
 ზონის კეისრის) გარდაცვალება.

³ ალექსისთან, ტრაპიზონის მეფესთან; ასეც ესმის იმ. ბეკერს (*cui filio in
 Lazis*).

ტრაპიზონის მეფე ალექსი II¹

X, 7 (IV, 7.) Βασίλευς δὲ τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου Χουμνον θέλων ἀγάλλειν ὡς πιστὸν ὑπηρέτην καὶ ἐφ' οἷς ὑποῦργει τὸν δοκιμώτατον, ἄλλως τε καὶ πολυταλάντους τὰς προίκας τῆς θυματρῆς ἐτοιμάσαντα, τῷ κατὰ Λαζοὺς παιδί 'Αλεξίῳ, οὗ δὴ καὶ ἀδελφιδῶν γε ὄντος ἀπὸ πατρῶων διαθηκῶν ἐπατρόπευσεν, ἐτ' οὐσης ἐν Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς, ξυναρμόζειν ἤθελε τὴν τοῦ Χούμου: συμφέρειν γὰρ ᾧτο οὐχ ἦττον ἐκείνῳ ἢ τοῖς Ῥωμαίων πράγμασιν, ἐπιεράπειε δὲ καὶ τὸν οἰκείον τῷ ἀπὸ τοῦ γένους κήδει τιμῶν ὡς καὶ αὐτὸν τοῖς εὐνουστάτοις ἐξεταζόμενον. Ἔς τόσον δ' ἐφήρμοτε τὴν βουλήν τῆς πράξεως, ὥστε καὶ αὐτόθεν δεσποτικοῖς παρὰ σήμερον τὴν κόρην ἐκόσμησε καὶ νύμφην ἠνόμαζε.

როგორც უარესად ერთგული. იმდენად შეუფარდა მან ეს აზრი საქმეს, რომ მაშინვე მორთო მან საცოლოდ და (ალექსი ლაზის) საცოლოდ დასახა.

Προσπαθεδέχετο δὲ καὶ ἡ μήτηρ ἀκούσασα τὸ συνάλλαγμα, καὶ τῆς βασιλικῆς ψήφῳ συγκατάτινος ἦν, καὶ τοὺς γάμους ἐλπιῖσα ἐτοιμάζειν ἤθελε τῷ παιδί. Ἄλλ' ἐκείνος ἡ πενιθόμενος καὶ τοὺς γάμους ἀπαξιών, ἡ μὴν καὶ ἄλλως ἐπελεθὼν αὐτῷ, φθάσας ἔκ τινος

X, 7 (IV, 7.) კვისარმა² ისურვა ვაენარებინა კანიკლიონის მცველი ხუმნოსი, თავისი ერთგული მოსამსახურე და უარესად გამოცდილი მოჭელე, რომელსაც გამზადებული ჰქონდა თავისი ქალიშვილისთვის დიდძალი თანხის შემცველი მზითვევი, და წინადადება მისცა ლაზთა მთავარს ალექსის, თავის დისწულს, რომლის მეურვეც, მამის ანდერძით, ის (ე. ი. ანდრონიკე) იყო და რომლის დედა იმ დროს კონსტანტინეპოლში იმყოფებოდა, ხუმნოსის ასული შეერთო: მისი (ანდრონიკეს) აზრით ეს სასარგებლო იქნებოდა მისთვისაც (ალექსისტვის) და რომაელთა საქმეებისთვისაც, ხოლო მხედველობაში ღებულობდა იმას, რომ წარჩინებულ გვართან დანათესავებით შინაური კაცნი ეყოლებოდა იმდენად შეუფარდა მან ეს აზრი ქალიშვილი დედოფლის სამკაუ-

ალექსის დედამ რომ შეიტყო ამ შეთანხმების შესახებ, მოიწონა და მეფის არჩევანის თანახმა იყო და უნდოდა ქორწილის მოსამზადებლად შვილთან მისულიყო. მაგრამ იმან (ალექსიმ) უარყო ეს ქორწინება ან იმიტომ რომ ვინლაცამ დაარწმუნა, თუ

¹ ალექსი II კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე 1297—1330 წლებში, ძე იოანე II კომნენოსისა.

² ანდრონიკე II პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კვისარი 1281—1328 წლებში.

των ἐπ' ἐξουσίας Ἰβήρων τὴν συνοικήσουσαν ἄγεται.

Ὁ δὴ καὶ μαθὼν βασιλεὺς πολὺς ἦν τοὺς νόμους προτείνων καὶ τὸ τῆς ἐπιτροπείας δίκαιον προβαλλόμενος· ὡς γὰρ πατὴρ ἐπ' ἐκείνῳ τάξιον ἐπέχων, ἅμα μὲν καὶ τῶν διαθηκῶν ἅμα δὲ καὶ τοῦ σὺν τῇ βασιλείᾳ ἀπὸ τοῦ γένους δικαίου χάριν, ἠβούλετο διστάσαι τὴν συζυγίαν. Οὐ μὴν δὲ καὶ δεσποτικῶς ἐξ ἐπιτάγματος ἄλλως ἤθελε πράττειν, ἀλλ' οὐχ ἦτον καὶ γνώμη καὶ φήφω τῆς ἐκκλησίας.

Ὅθεν καὶ πέμπων πρὸς τε πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν σύνοδον, τὸ ἅμα μὲν βασιλέως καὶ πατὴρ ἐπ' ἅμα δὲ καὶ ἐπιτρόπου ἐπὶ τῷ νέῳ προτείνων δίκαιον, ἄκυρον ἀπὸ νόμων ἐπέira δεικνύειν τὸ συνοικέσιον, καὶ διαλύειν ἡξίους ὡς παρὰ βουλήν τὴν αὐτοῦ συνεστῶς.

Τῶν γοῦν λόγων συνοδικῶς κινουμένων, τινὲς μὲν τῶν ἀρχιερέων νόμων ἀκριβείας ἡμῶν οἱ δὴθεν τῇ τοῦ βασιλέως θελήσει ἔγνωσαν ἐνδεικνόναι, ὁ δὲ γε πατριάρχης καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ πλείους ἀπρὶξ ἀντέτεινον· καὶ γὰρ καὶ κατὰ γαστροὺς ἔχειν τὴν ἐξ

სხვა რამემ იმოქმედა მასზე, და იბერთა ერთი წარჩინებულის ასული მოიყვანა ცოლად ¹.

ეს რომ კეისარმა შეიტყო, ძალიანაც მიუთითებდა კანონებზე და მეურვეობის უფლებით ასაბუთებდა თავის შეხედულებას; სახელდობრ, მის მიმართ მამის მაგიერი ვარ, და როგორც ანდერძის მიხედვით ისე სამეფო ხელისუფლებასთან დაკავშირებული უფლების ძალით უნდოდა ეს შეუღლება დაერღვია. ხოლო დესპოტურად კი არ უნდოდა ბრძანების გაცემით ამის გაკეთება, არამედ ეკლესიის დასტურით და გადაწყვეტილებით.

ამიტომ მან კაცი გაუგზავნა პატრიარქს და მასთან არსებულ საკრებულოს და როგორც მეფე და მამა და როგორც იმ ყრმაზე მეურვის უფლების მქონე ცდილობდა დაემტკიცებინა ამ შეუღლების უკანონობა და შოითხოვდა დაერღვიათ იგი როგორც მისი ნების წინააღმდეგ მომხდარი.

როდესაც საკრებულოში მსჯელობა გაიმართა, ზოგიერთი მღვდელმთავარი კანონების ზედმიწევნილობას მისდევდა და კეისარის სურვილის სამართლიანობას სცნობდა; ხოლო პატრიარქი და მასთან ერთად ბევრი დაბეჯითებით ამტკიცებდნენ საწინააღმ-

¹ აქ უნდა გავიხსენოთ ის, რასაც ამბობს გიორგი პახიმერე ცოტა ზემოთ: «იმთავითვე ასე იყო, რომ მათ (ე. ი. ლაზებს) მთავრებს ცოლები მოჰყავდათ მეზობლების მხარეებიდან და თავის ადგილზე რჩებოდნენ» (იხ. ზემოთ გვ. 70).

Ἰβήρων ἐξ Ἀλεξίου, ὡς ἦκουον, κατηγγέλετο.

Ἡ μάντοι γε μήτηρ ἐκείνου ἐπανακάμπτειν ὀρεγομένη ἐλπιδας τοῖς τοῦ κανικλείου ὑπέτεινεν, ὡς ἦκουσα καταπράξεται μάλλον τὴν λύσιν τοῦ συναλλάγματος ἢ μὴνύουσα· αὐτῷ γὰρ προσώπῳ καὶ μὴ γραφαῖς ἔχειν ἀναπειθεῖν τὸν παῖδα, καὶ οὕτω πονεῖν τῷ βασιλεῖ πειθῆγιον ὡς οὐκ ἄλλως ἐνδὸν ἀπειθεῖν. სათვის მორჩილება გამოეცხადებინა და არავითარ შემთხვევაში ურჩობა არ გაეწოა.

Τῷ τοι καὶ βασιλέως ἀφέντος πλῶ χρησαμένη πρὸς τᾶκεῖ γίνεται. Ὅπως οὖν ἐπανήκουσα πρὸς τὰ ὑπεσχημένα διετέθη, εἶδεν ἄν οἱ ἐκείσε· τὸ δὲ πρᾶγμα ἔδειξε τὴν ἐπιτῷ λύειν ἰούσαν τάναντία προαιρουμένην, εἰ καὶ τὸ πᾶν τῆς ἀπειθείας ἐπὶ τῷ παιδί τεθείετο.

Ἀπεγναχῶς οὖν ἐκαίθεν ὁ βασιλεύς, ἐπεὶ οὐδ' ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀναμφίβολος ἦ τοῦ γάμου λύσις τὸ σύνολον ἔλογίζετο, τὴν μὲν κόρηγν κατὰ πᾶξ εἰς δεσποτεῖαν τιμήσας εἰς τοῦτ' ἐτήρει καὶ αὐτῆς, ἐλπίδας δ' ἐδίδου συζευγυεῖν ταύτην δεσπότη γε ὄντι τῷ σὺν Ἰωάννη· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τῷ εἰς προῖκα πολὺν ἦν καὶ οὐ πόρρω πάνυ πρέπειν καὶ βασιλέων υἱοὺς ἐπάγεσθαι.

დევოს, მით უმეტეს რომ ის იბერიელი ასული, როგორც სმენოდათ, უკვე ფეხმძიმედ იყო ალექსისაგან.

ხოლო მისი (ე. ი. ალექსის) დედა, რომელსაც ეწადა შინ დაბრუნება, იმედებს აძლევდა კანიკლიონის მცველს, რომ ჩამოვიდოდა თუ არა მიაღწევდა იმ შეთანხმების (ე. ი. ქორწინების) უფრო ჩაშლას, ვიდრე გამოცხადებას: რამეთუ პირადად და არა წერილებით შესძლებდა დაერწმუნებინა შვილი, რომ კეისრი-ობინა და არავითარ შემთხვევაში

კეისრის ნებართვით ჩაჯდა ხომალდში და იქითკენ (ე. ი. ლაზეთისკენ) გასცურა. როდესაც შინ ჩავიდა და განწყობა სამოქმედოდ, იქაურებმა ეს იცოდნენ; საქმემ უჩვენა, რომ ის მოსულა ჩასაშლელად, რადგან ის საწინააღმდეგოს ამჯობინებდა. თუმცა ურჩობის ბრალი შვილს (ე. ი. ალექსის) ედებოდა.

ამის გამო კეისარი სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა, რადგან არც ეკლესიისაგან მთლად ივარაუდებოდა ქორწინების უეჭველი დარღვევა; რადგან ხუმნოსის ასულს ის მტარვალურ პატივში ავდებდა, კვლავ განაგრძობდა ზრუნვას და იმედებს იძლეოდა, რომ მას შეუუღლებდა საკუთარ ვაჟს იოანე დესპოტს: ყველაფრის გარდა მზითვეიც საკმაოდ დიდი იყო, რომელიც მეფეთა შვილებ-

Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐν πολλαῖς ἐδήλου τὴν τοῦ κανικλείου προσήσόμενος ἐφ' οὐκ ἴσμεν ἄμφω, ἢ δὲ γε μήτηρ καὶ δέσποινα ἐκ μεγάλου τοῦ φρονήματος ἀπεπροσπαεῖτο καὶ ἀνεβήλλετο, οὐδ' ἔκταρ ἄξιον κρίνουσα τὸ συνάλλαγμα.

Καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεὺς πολλή τις ἦν ἢ ἐχεμυθία περὶ τῶν τοιαύτων, καὶ πού καὶ ἐμμεθόμα πολλὰς παρεγύμνου τὸ βούλημα, τὸ μέντοι γε πρὸς τὴν πρυγιάντισσαν Ἀχαιῶς ἤδη κεχρησμένην ἀνδρὸς κήδος ἄξιωτερον ἔκρινε, καὶ παρὰ μόνον τὸ τῆς γυναικὸς ἕξωρον, αὐτοῦ γε νεανίσκου ὄντος καὶ τὸν ἔφηβον παραλλάττοντος, ἡδη ἦμελε συναλλάττειν (CB II 287,10—290,7).

საც საეცებით დააკმაყოფილებდა. და კეისარმა დაბეჯითებით განაცხადა, რომ კანიკლიონის მცველის¹ ასული საცოლედ შეეფერება მის ვაჟს, ხოლო დედა და დედოფალი დიდის მედიდურობით უარყოფდა და უკუაგდებდა ამას, რადგან ის სრულად უღირსად თვლიდა ამ ქორწინებას.

ამიტომ მეფეც დიდ თავშეკავებას იჩენდა ამეცების მიმართ და ხშირადაც გეგმაშეწონილად ამჟღავნებდა სურვილს და უფრო ღირსეულად მიაჩნდა აქაიის დედებულის დაქვრივებული სეფესულის (პრეკინისას) მოყვანა საცოლედ, იმ ქალის ასაკგადასულობასთან შედარებით; და რადგან იგი ჭაბუკი და საბავშვო ასაკიდან გამოსული იყო, ისურვა დაქორწინება.

ტრაპიზონის მეფე ალექსი II და გენუელები

XI, 29 (V, 29). Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ τῶν Λαζῶν ἀρχηγὸς

XI, 29 (V, 29). იმავე წელს² ლაზთა მთავარს, კეისრის ღვიძ-

¹ «კანიკლიონის მცველი» — ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ეკუთვნოდა მთავარი უწყების წარჩინებულ მოხელეთა რიცხვს: მის მოვალეობას შეადგენდა ყური ეგდო საწერ-კალამისტვის (τὸ κανικλείον), რომელსაც მიაწოდებდა ხოლმე კეისარს საბუთების ხელმოსაწერად (იხ. Н. С кабанович, Византийское государство и церковь в XI веке. СПб 1884, გვ. 175). როგორც ვხედავთ, ანდრონიკე II პალეოლოგოსის დროს (1282—1328 წ. წ.) ამ თანამდებობას ასრულებდა ხუ მსო სი; ცნობილია აგრეთვე კანიკლიონის მცველი ბასილი XI საუკუნეში (კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს, 1042—1054 წ. წ.).

² პეტრე პოსინის მიერ შედგენილ შენიშვნებში, გიორგი პანინერის ისტორიისათვის დართულ „ქრონოლოგიურ მიმოხილვაში“ (Synopsis chronologica) ალექსის ბრძოლა გენუელების წინააღმდეგ დათარიღებულია 1306 წლით (Alexius princeps Lazorum Trapezunte prospere contra Genuenses pugnat (Imp. Roman. Andronici 24). იხ. CB II, 861.

και της βασιλέως ἀταδέλφης παῖς Ἀλέξιος, τῆ δεσποτικῆ σεμνυόμενος μοίρα και τὸ Τραπεζῆιον ἄστυ κατέχων, Γεννοῦταις γίνε-ται διὰ μάχης ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

Γεννοῦταις ἦν σύνηφες ἐξ ἀρχαίου κατοικοῦσι τὴν χώραν ἀπομερίζειν τὰ κέρδη ἢν μετεχειρίζον ἐκ κομμερκίου λεγομένου Ῥωμαϊκῶς τοῖς τῆς χώρας ἀρχουσιν. Ἐπει δ' ἠδῆ ἀνοστο κατὰ πόλιν και ταῖς ἀτελείαις ἐμεγαλύνοντο, ὥστε και τὴν ἀντιπεραίαν τῆς Βυζαντιδος ἀποχαρισθῆναι σφίσι εἰς οἰκισμὸν ἄμα μὲν ἀσφαλῆ ἄμα δὲ και μεγαλοπρεπῆ τοῖς οἰκοδομημασιν, ἠδῶ-ξουσιν ἐντεῦθεν τὴν ἐκεῖ τῶν φορτίων ἀναψηλάφησιν, και βαρέως ἔφερον τὰς εὐθύνας, εἰ παρὰ βασιλέως ἀτελείαις τιμώμενοι τοπαρχοῦσιν ἄλλοις καθισποκλίνοντο. ჩათვალეს თავისთვის უღირსად მემდ განიცდიდნენ ანგარიშგებამ: გან ვანთავისუფლებული ვართ, სხვა დაბალ მოხელეებს რად უნდა დავემორჩილოთ.

Ἰβριοπαθοῦντες τοῖσιν ἐντεῦ-θεν ἐκ τοῦ κοινοῦ σφῶν συνηδρίου πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀλέξιον πέμ-πουσιν, ἀπαίτησεις τινὰς ἥροτει-νόμενοι, αἷς ἐκείνου μῆδ' ἔλως

ლი დის შვილს ალექსის¹, რომელიც მეფურმა ბედმა აღაზრდა და ტრაპიზონის ქალაქის მპყრობელი გახდა, ვენეელებთან მოუხდა შებრძოლება შემდეგი მიზეზის გამო.

ვენეელებს, რომელნიც ამ ქვეყანაში ცხოვრობდნენ, ძველითგანვე ჩვეულება ჰქონდათ, რომ მოგებას, რომელსაც ღებულობდნენ ვაჭრობიდან, რასაც რომულად კომერციონ² ეწოდება, უნაწილებდნენ ამ ქვეყნის მმართველებს. მაგრამ, როდესაც ისინი ქალაქში მომრავლდნენ და გამდიდრდნენ გადასახადებისაგან ვანთავისუფლების შედეგად ისე, რომ მათ ეწყალობათ (კეისრისაგან) მიეღოთ დასასახლებლად კონსტანტინეპოლის გადაღმა მხარე, რომელიც სიმაგრითაც უზრუნველი იყო და შენობებითაც დიდად-ბრწყინვალე, ამიტომ იმათ

მათი საქონლის გაჩხრეკა და მძი-თუ კეისრისგან გადასახადებისა-სხვა დაბალ მოხელეებს რად უნდა

ამრიგად, შეურაცხყოფილნი, ისინი ალექსისთან ვზავნიან, მათი საბჭოს საერთო დადგენილებით, მოციქულებს და უდგენენ ზოგიერთ მოთხოვნებს. რადგან მეფე

¹ ეს არის ტრაპიზონის მეფე ალექსი II (1297—1330 წ. წ.), რომლის დედა ქედოკია იყო მიხეილ VIII პალეოლოგოსის (1261—1282) ასული, ე. ი. კეისარ ანდრონიკე II პალეოლოგოსის (1282—1328) დაე. მაშასადამე, ქვემოთ აღწერილი ინციდენტი უნდა დათარიღდეს 1297 წლის მომდევნო ხანით. იხ. ზემოთ გვ. 84 შენ. 2.

² ეს სიტყვა ლათინურია, commercium, და ამიტომ სწორია Ῥωμαῖκῶς („რომაულად“ ე. ი. ლათინურად).

συντιθεμένου ἀναχωρεῖν τῆς χώρας παμπληθεῖ τε καὶ πανομιλεῖ ἀυθιῶς ἐσχηματίζοντο.

Κἀπειδὴπερ καὶ νῆες μακραισφῶν τῶν λιμένων ἐνώρμουν, τὴν ἀπανάστασιν διεκῆρυττον. Καὶ οἱ μὲν ἐκήρυσσον μάλ' ὤκα, οἱ δ' ἤτοιμάζοντο. Ὁ δ' ἀρχηγὸς τῆς χώρας ἀναχωρεῖν μὲν ἠφίει καὶ ἠφροντίσται τῶν φαινομένων, πλὴν τῆς τῶν φορτίων τέως μερίδος ἀνωθεν καταχθιέντων καὶ λίαν ἀντείχετο ὡς ἐπὶ τῆς χώρας αὐτοῦ γεγονότων. Οἱ δὲ τῶν καθ' αὐτοὺς καὶ συνῆθει φρονήματι ἐμεταωρίζοντο, καὶ πρὸς τὰ ἐπεσταλαμένα ἀντέτεινον καὶ ἀντέσπων.

ლემბა) მათთვის ჩვეული თავხედობით შესტურეს ზღვაში და ძეგის ბრძანებას დიდი წინააღმდეგობა გაუწიეს¹.

Κἀντεῦθεν Ἰβηρας ἔχων ἐκείνος τὴν πρὸς σφᾶς ἀναθαρρεῖ μάχην, καὶ παραυτίκα ἔρις καὶ πόλεμος ἐξ ἑκατέρων συγχρωτεῖται, καὶ ἀλλήλους ἔβασλλον, καὶ συνεχεῖς ἐπιπτον· ῥέπει δ' ἡ νίκη τοῖς Ἰβηρσι, καὶ κακῶς Γεννοῦται εἶχον. Τέλος ταῖς τῶν Ἰβήρων προσβολαῖς ἀντέχειν μὴ ἔχοντες, καὶ πρὸς τὰ ἐφεξῆς δεδαικότες, πῦρ ἐνάσσι τῆ ἔξω τῆς πόλεως χώρας,

სრულებით არ დაეთანხმა ამ მოთხოვნებს, მათ მოაჩვენეს, რომ მიდიან ლაზების ამ ქვეყნიდან მთელი შემადგენლობით.

და რადგან მათი გრძელი ხომალდები ნავსადგურში იდგა ლუზა-ჩაშვებული, მაცნეების მეშვეობით გამოაცხადეს გასამგზავრებლად მომზადებულიყვნენ: ერთნი აცხადებდნენ, სხვები კიდევ ემზადებოდნენ. ხოლო ამ ქვეყნის მთავარმა ნება დართო ამ ქვეყნიდან გასულიყვნენ და არ აწუხებდა ეს მომხდარი ამბები, გარდა იმისა რომ დააკავა ამას წინათ ჩამოტანილი საქონლის ერთი ნაწილი, როგორც უკვე მის ქვეყანაში მყოფი.

ხოლო იმათ (ე. ი. გენუენამიტომ იმან (ლაზთა მთავარმა), თან რომ ჰყავდა იბერთა რაზმები, ისინი მიუსია მათ შესაბამელად, და მაშინვე ორივე მხრით გაჩაღდა შუილი და ომი, ეძვრნენ ერთმანეთს და განუწყვეტლივ იხოცებოდნენ: გამარჯვება გადაიხარა იბერთაკენ, და გენუელებს ცუდი დღე დაადგათ. ბოლოს, იბერთა იერიშებს რომ ვერ გაუმკლავდნენ და იმის რომ

¹ კ ე ტ რ ე პ ო ს ი ნ ი თ ვ ი ს თ ა რ გ მ ა ნ შ ი უ მ ა ტ ე ბ ს (რ ა ც ბ ე რ ძ ნ უ ლ დ ე დ ა ნ შ ი ა რ ა ს წ ი რ ი ა): Genuenses ad hanc denuntiationem principis in consuetam ipsis elati confidentiam, facturos quod poscebatur palam se negabant, retrahebantque interim, quantum poterant, merces in navem — „გენუენებმა ლაზთა მთავრის ამ განცხადებისადმი მათთვის ჩვეული თავხედობით უპასუხეს, ამკარად უფრო უთხრეს იმის შესრულებაზე, რასაც ის მოითხოვდა და ამაღობაში, რამდენიც მოასწორეს, უკან შეათრიეს საქონელი ხომალდში“: CB II 449.

ὁ κατὰ χρεῖαν νίκης, ἀλλ' ὥστε ἐμῖνοντα, რაც ამას მოჰყვებოდა, იმათ (გენუელებმა) ცეცხლ-მბრძოლველად გამოვიდნენ. ამით საშუალება მისცემოდა თავი დაეღწიათ უბედურებისაგან.

Τὸ δ' ἦν ζῆμία μὲν εὐμέτρῳ ποσομένη καὶ τοῖς ἀντόχμοισιν, ὁὐχ ἦττον δὲ ἀλλὰ καὶ πολλῶν μάλ-
λον ἐξῆμίους ἀκχείουσιν τὸ πῆρ-
φορτία γὰρ ἔχεινα θυοκαίδεκα
ναυσὶν ἀρκέσσοντα πρὸς τῆν πλῆ-
ρωσιν (τόσαι γὰρ καὶ προσώκε-
λον ἐν λιμένι) δαπάνημα γίνον-
ται τοῦ πυρὸς. Καὶ τοῦντεσθὲν
ταπεινωθέντες τὰ νῆς εἰρήγης
ἤσπασαντο (CB II 448, 9—450, 5).

ამით მოხდა ის, რომ განუ-
ზომელი ზარალი მიადგინეს ადგი-
ლობრივ მცხოვრებლებსაც და
არა ნაკლებ და უფრო მეტად
ცეცხლმა თვით ისინი (გენუელე-
ბი) დააზარალა: რამეთუ ის მათი
საქონელი, თორმეტ ხომალდს
რომ აავსებდა (ამდენი ხომალდი
იღვა სანაპიროზე), მთლიანად
ცეცხლის უღუფა გახდა. აი, ამი-
ტომ, გაუბედურებულმა განუე-
ლებმა ზავი ითხოვეს.

ამ თავში აღწერილი ინციდენტი, როგორც ვხედავთ, მნიშვნელო-
ვან ადგილს იჭერს ტრაპიზონის სამეფოს და დასავლეთის კომერციული
წრეების ურთიერთობის საქმეში. ამ ურთიერთობის შედეგად შექმნილი
ეკონომიური ვითარება საკმაოდ ამწვავებს მდგომარეობას: საქმე ომამ-
დისაც კი მიდის, სისხლის ღვრა კატასტროფულია (ორივე მხრით
«განუწყვეტილი იხოცებოდნენ»). ასეთი ვითარება არ შეიძლებოდა არ
სცოლნოდა ტრაპიზონის სამეფოს სპეციალურ ისტორიკოსს, მიქელ
პანარეტოსს. მართლაც, „ტრაპიზონის ქრონიკის“ VI თავში ჩვენ ვკით-
ხულობთ:

«811 წლის 30 ნოემბერს, კვირა დღეს, ციხის შიგნით გაჩნდა
დიდი ხანძარი. მომდევნო წლის ივნისში ხანძრით გაანადგურეს ლა-
თინებმა საზღვაო საწყობი, როდესაც დიდი ბრძოლა მოხდა» (იხ. ქვე-
მოთ, გვ. 173).

მართალია, 811 წელი უდრის 1303 წელს. ხოლო გიორგი პახიშვი-
ლის მიერ გადმოცემულ ინციდენტს, თითქოს, 1306 წელს ჰქონდა

ადგილი. მაგრამ მხედველობაშია მისაღები შემდეგი: 1) „ქრონოლოგიური ნუსხა“ პეტრე პოსინისა მიახლოებითია; 2) თვით ტექსტიდან მხოლოდ ის გამომდინარეობს, რომ ინციდენტი მოხდა ალექსი II-ის გამეფების (1297 წლის) შემდეგ და 3) კეისარ ანდრონიკე II პალეოლოგოსის მეფობაში (1282—1328 წ. წ.). გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ იმ დავებში, რომლებშიაც ანდრონიკე II-ის მეფობაა აღწერილი, ამ ინციდენტის შესახებ ლაპარაკია, დაახლოვებით, ამ მეფობის შუახანებში.

ეფრემის ქრონიკა

ეფრემმა (*Ἐφραίμ*), რომლის ბიოგრაფია უცნობია, დაგვიტოვა ლექსად დაწერილი „ქრონიკა“, რომლის დასაწყისი ფურცლები, სადაც წიგნის სათაურიც იყო, დაკარგულია და რომელსაც, ამიტომ, „ქრონიკის“ პირველმა გამომცემელმა Angelo Mai-მ (რომმ 1828) პირობითად დააწერა *Ἐφραίμια Χρονικὸν Κωνσταντίνου*. „ქრონიკა“ იწყება იულიოს კეისრის (I საუკ.) მოღვაწეობით და თავდება 1261 წლით, ლათინთა ბატონობის დამხობით.

ეფრემს „ქრონიკა“ უნდა დაეწეროს 1313 წლის მახლობელ ხანებში, რაც დასტურდება იმით, რომ „ქრონიკას“ დართული აქვს კონსტანტინეპოლის პატრიარქთა სია (ტაბეები 9565—10390), რომელიც იწყება ანდრია მოციქულით (პირველ პატრიარქად არის ნაუარაუდები) და თავდება გერასიმე I-ის პატრიარქობით (გერასიმე პატრიარქად დაჯდა 1320 წელს და მისი მეუფება გაგრძელდა 1321 წლის აპრილამდე). რაც შეეხება თვით ისტორიას, ეფრემის „ქრონიკაში“ ის მოტანილია 1261 წლამდე, როდესაც მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 15 აგვისტოს დიდის ზემოთ შევიდა კონსტანტინეპოლის სამეფო სასახლეში:

Μετὰ προπομπῆς βασιλικῆς καὶ χοῦτων

Ἐισήλθε χοῦτων εἰς ἀνάκτορον μέγα

ამეფური ზემოთ და ტაშის-კვრით

შევიდა გაზარებული დიდ. სასახლეში» (ტ. 9563—4).

განსაკუთრებით დიდ ადგილს უთმობს ეფრემი კომნენოსებისა და ანგელოსების ეპოქას და ნიკეის სამეფოს ისტორიას.

ეფრემის ქრონიკა მოღწეულია ერთადერთი XIV საუკუნის ხელნაწერით (Vaticanus 1003; არსებობს მისი, XVIII საუკუნეში გადაწერილი პირი).

გამოცემები: Ephraeni monachi imperatorum et patriarcharum recensio interprete Angelo Maio, Bonnae 1840; Migne PG 143 (1891), 9—380.

თურქების შეჭრა ბიზანტიაში კავკასიის ვზით.
კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს

Καὶ Πατζινάκαι τῶν Παριστρῶν	და ბაჭანიკებმა; ისტროს
ἔθνος	გასწვრივ მცხოვრებმა ტომმა,
Δηλατοῦντες κατέδραμον τὴν	თრაკია დაარბიეს და
Θράκηγ·	გაანადგურეს.
Σπονδὰς δεδρακότες δὲ Ῥωμαίοις	ბოლოს რომაელებთან ზავი
τέλεις	შეკრეს
Τὰς πανοπλίαις κατέθειντο καὶ	და იარაღი დაჰყარეს, ბრძოლები
μάχαις.	შეწყვიტეს.
Τούτου ¹ κρατοῦντος Οὐνιόν	მისი ¹ მეფობის დროს თურქთა
Τούρκων ἔθνος	ჰუნური ტომი
ὄρμώμενον πρὶν ἔξ ἄρῶν	ჯერ გაემართა კავკასიის
Καυκασίαν	მთების გადმოლახვით
Ἐπῆλθε πρῶτον Ῥωμαῖνός ² τοῖς	და პირველად მოადგა
ῥοίσι.	რომაიდის ² საზღვრებს.

მიხეილ VII პარაპინაკი, მისი ცოლი მარიამ მართა-ყოფილი

Μιχαὴλ ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου καὶ	მიხეილი, კონსტანტინე დუკას ვაჟი,
Δοῦκα ἦτοι ὁ Παρᾶπινάκης ἔτη σ' σ''	ესე იგი პარაპინაკი, ექვსნახევარი წელი
ἔβητα Μιχαὴλ Παρᾶπινάκης	შემდეგ მიხეილმა, პარაპინაკად
μῆσειν ³	წოდებულმა,

გენდენ დასავლეთ საქართველოს მობინადრე ერთ-ერთ ტომს (კოლხები; ლაზები, აბაზგები, ენოზები, მისიმელები და სხვ.). ხოლო იმ დროიდან, რაც ამ აბაზგების მეთაურობით მოხდა ჯერ დასავლეთ საქართველოს გაერთიანება (ე. წ. «აფხაზთა სამეფო»), ხოლო შემდეგ მთელი საქართველოს გაერთიანებაც, ბიზანტიელები Ἄβαστρία-ს ხმარობენ მთელი საქართველოს გამომხატველი სახელის ტერმინად.

ჩვენი ისტორიკოსისათვის, ეფრემისათვის, ცნობილი ყოფილა ეს ფაქტი და ის „აბაზგებს“ უწოდებს გაერთიანებული საქართველოს მცხოვრებლებს. ხომ გიორგი I-ც, რომელსაც ებრძოდა ბასილი II (და ეს იგულისხმება სწორედ ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტში), მაშინ ბიზანტიურ წყაროებში იწოდება „აბაზგთა მეფედ“ (იხ. გიორგი კედრენე).

¹ მისი, ე. ი. კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს (1042—1054 წ. წ.). მართლაც, კონსტანტინე IX-ის დროს ცნობილია სელჯუკების მოზღვაება; ტოღრულბეგის მეთაურობით, ბიზანტიის საზღვრებთან. 1048 წელს გუასპურაკანში შემოტრილი თურქთა რაზმები დაამარცხეს ბიზანტიელებმა.

² Ῥωμαῖς, სძვს ე. ი. რომაული ქვეყანა. იშვიათად ხმარებული სახელია „ბიზანტიისა“. ეფრემი ხშირად ხმარობს.

³ μῆσειν იგივეა, რაც τοσπικλησ „მეტსახელად“ (იხ. აქვე ტ. 3418).

- Κωνσταντίνου πάϊς παραλαμβάνει
 τὸ κράτος,
 Χαῦνός τις ἦθος, ἀφελῆς,
 ἀνειμένος,
 3400 Ἄπαλός, ἀδέξιός εἰς
 κραταρχίαν,
 Τὰ καὶ ἑαυτὸν διέπειν οὐκ
 ἰσχύων,
 Μὴ τοῖ γὰρ κράτος καὶ διοίκησιν
 ἔλων.
-
- Ἀφίσταται πρῶτα τῶν Ῥουσέλιός
 τις,
 Πρὸς τῷδε Καίσαρ καὶ Νέστωρ¹
 τις βεστάρχης,
 3418 Νικηφόρος τε Βρυένγιος
 τοὑπίκλην
 Ὃς παρασήμοις ὠράϊστο τοὑ
 κράτους·
- 3420 Ἄλλος Νικηφόρος τις
 Βοτανειάτης,
 Ὃς καὶ κατήρξε τοὑ κράτους
 τῶν Ἀβσόνων·²
-
- Ὁ Μιχαήλ δὲ γίνεταί
 μελαμφόρος³,
-
- კონსტანტინეს ვაჟმა, ხელში
 აიღო სამეფო ტახტი,
 ხასიათით დონდლომ,
 გულუბრყვილომ, უზრუნველომ,
 უმეცარმა, მართვა-გამგეობაში
 გამოუცდელმა,
 თავისი საკუთარი საქმეების
 გამართვაშიც უსუსურმა,
 და სახელმწიფო მართვაშიც
 სრულიად უქნარმა.
-
- ყველაზე ადრე აუჯანყდა ვინმე
 რუსელიოსი,
 შემდეგ კესაროსი და ვინმე
 ვესტარხი ნესტორი,
 და ნიკიფორე, შეტსახელად
 ვრიენიოსი,
 რომელიც სახელმწიფოს
 წარჩინებულთაგანი იყო.
 ბოლოს, (აუჯანყდა) ნიკიფორე
 ბოტანიატე,
 რომელიც დაეუფლა ავსონების
 (ე. ი. რომაელები) ტახტს.
-
- ხოლო მიხეილს შავი ჩოხა
 ჩააცვეს³,

¹ არ არის ნათელი, თუ ვინ არის ეს „ნესტორი“, მაგრამ ყურადღებას იპყრობს შემდეგი გარემოება. კონსტანტინე მანასეს „ქრონიკაში“ სწერია: «მეორე ბილსელი ნესტორი (ასე ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტანიატეს) (იხ. გეორგიკა VI, გვ. 173).

² Ἀβσόνες — ეწოდებოთ „რომაელებს“. ავსონები წარმოადგენდნენ კამბანიის ტომს; შემდეგ ეს სახელი გავრცელდა, სავროთად, იტალიელებზე. ჩვენი ავტორი ხშირად ხმარობს ამ სახელს „რომაელების“, ე. ი. „ბიზანტიელების“ აღსანიშნავად („ავსონიის“ შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 28—29).

³ ესე თგი ბერად აღკვეცეს. აქაც, როგორც ზემოთ. (წინა გვერდის შენ. 2), ერთმანეთს ემთხვევა კონსტანტინე მანასე და ეფრემი: მანასეს უწერია *Μιχαήλ γίνεταί μελαμφόρος* (იხ. გეორგიკა VI, 174).

3440 *Εἰτ' ἀρχιεπίτης¹ καὶ πρόεδρος γ' Ἐφέσου²* შემდეგ კი ეფესოს არქიელი და მთავარი იყო.
Τούτου συγένη³ πρὸς γάμου κοινωσίαν მის მეუღლეს³ კანონიერი ქორწინებით შეეუღლა
Βοτάνειάτης ὁ καλῶς συνεζῆγη. ბოტანიატე, რაც მოსაწონი არ იყო.

კონსტანტინე გაბრა

8960 *Τρίσιν ἀπάρας βασιλεὺς⁴ Ἀοπαδίσου* ამრიგად, მეფე აიყარა ლოზადიონიდან
Ἐπιστρατεύει σὺν στρατιᾷ μαρίᾳ და გაილაშქრა უთვალავი ჯარით
Τοῖς κατὰ Πόντον Ἀγαρηνοῖς βαρβάρους პონტოს გასწვრივ მცხოვრებ ბარბაროს აგარიანთა წინააღმდეგ,
Κατακρατοῦσιν τῆς⁵ Νεοκαισαρέας; ნეოკესარიას რომ დაუფლებოდნენ:
Σιπένδων μετελθεῖν⁶ καὶ Γαβριᾶν აგრეთვე უნდა დაესაჯა
Κωνσταντίνου γαβრა, კონსტანტინე გაბრა,

¹ იშვიათი სიტყვაა *ἀρχιεπίτης*. მას არ იცნობს ძველი ბერძნული ენა; *Sophokles*-იც არ იხსენებს მას; *მსუტეს* ან *მსუტედ* ნიშნავს „მსხვერპლის შექწირველს“. ამისდა მიხედვით *ἀρχιεπίτης* იქნება „მღვდელთ უზუცესი“ ან „მღვდელთ მთავარი“.

² ჩვენ ხომ სხვა წყაროებით ვიცით, რომ მიხეილი ეფესოს მწყემსად იქნა დაყენებული (იხ. გეორგიკა VI, 156, 174).

³ კონსტანტინე მანასეს მსგავსად არც ეფრემი იხსენიებს „მეუღლის“ სახელს. ეს ხომ არის დედოფალი მარიამი, მართა-ყოფილი (იხ. გეორგიკა, VI, 174).

⁴ აქ ლაპარაკია იოანე II კომნენოსზე (1118—1143 წ. წ.), რომელიც ილაშქრებს კონსტანტინე გაბრას წინააღმდეგ. ნიკეტა ხონიატე წერს: „იოანე კომნენოსმა გადაწყვიტა დაესაჯა არმენიკთა თემში შეჭრილი ბარბაროსები და ამავე დროს შეეპყრო კონსტანტინე გაბრა, რომელსაც უკვე კარგა ხანია დაემორჩილებინა ტრაპეზუნტი და მართავდა მას ტირანული წესით“ (იხ. გეორგიკა VI, 126—127). გარდა იმისა, რომ ნიკეტას და ეფრემს ერთი და იგივე ფაქტი აქვთ ვადმოცემული, გამოთქმებიც კი სხედება ერთმანეთს.

⁵ ბონის კორპუსის გამოცემაში სწერია *την*, სწოფი იქნებოდა *την* როგორც *Migne*-ის პატროლოგიაშია.

⁶ *μετελθομαι* ნიშნავს „ვინმეს გავედევნები“, „თავს დავესხმი“, მაგრამ ზებარება აგრეთვე „დასჯის“ მნიშვნელობითაც,

Κατατυραννέοντα ῥομηλοῦ τ' ἰσχυρῶν ἑκείνων
 Τραπεζούντων. ἰσχυρῶν ἑκείνων

ხალდიის მმართველი ალტუხი

- 4870 Τοῦτον γὰρ Ἀνδρόνικον¹ ὄντα ἑσ ἄνδრონიკე, ῥομηλοῦ ἰσχυρῶν
 φυγάδα ῥομηλοῦ ἰσχυρῶν
 Ἐθνῶν τε πολλῶν διαμείψαντα და მრავალ ხალხთა ადგილები
 τῶπους, გამოეცვალა,
 Παρὰ δ' Ἀλτούχῳ τῷ κρατούντι ხოლო ბოლოს ალტუხთან,
 Χαλδίαις ხალდიის მთავართან
 Τέλος καταλύσαντα καὶ მისულოყო და იქ ძვენებდა,
 πεπασμένον ῥოგორც
 Ἄλης τε πικρᾶς καὶ μακρῶν მწარე ხეტილისაგან ისე გრძელ-
 περιδρομῶν, გრძელი მი-და-მო რბენისაგან, —
 Μετακαλεῖται Μανουὴλ ἑს ἄνდრონიკე თვითმპყრობელმა
 αὐτοκράτωρ მანუელმა უკან მოიხმო
 Καὶ δεξιῶντα ὄψεαις და კეთილზრახულად საჩუქრებით
 φιλοφρόνας მიესალამა,
 Καὶ πρὸς πόλιν Οἴναιον στέλλει და ქალაქ ინეონში გაგზავნა
 διαγγεῖν, დროს სატარებლად,
 Ὅρκους πρὸς αὐτὸν πρὶν γε ἰსე ῥომ წინდაწინ მისგან ფიცო
 προσδεδεγμένους მიიღო —
 Ὅρκῳ πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ წრფელი მისდამი სიყვარულისა
 φιλίας. და ერთგულებისა.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში

- 5815 Καθ' ὃν ἀφίκτο τὸν στρατιᾶν მათ წინააღმდეგ მივიდა
 μισρῶν ὑποვალავი ჯარით

¹ აქ ლაპარაკია ანდრონიკე კომნენოსზე, ῥოμηლოც მანუელ I-ის (1143—1180) ბიძაშვილი იყო და, მიუხედავად იმისა, ῥომ მეტად უსინდისოდ და მოღალატურად იქცეოდა, მაინც კვისარის დიდი წყალობით სარგებლობდა: ხშირად აპატიებდა ხოლმე მის მიერ ჩადენილ ბოროტ საქმეებს. ეს ანდრონიკე შემდეგ, მანუელის შვილის, ალექსი II კომნენოსის თანაკვისარო იყო (1183 წელს), ხოლო 1183—1185 წლებში კვისარი გახდა, მის შემდეგ რაც ნორჩი ალექსი II მთავრობდა.

5820

στρατηγὸς Ἀλέξιος Βρανᾶς¹
 τοῦ πίνκλιγ·
 Ὅς δὴ τρέφων ἔρωτα πάλαι τοῦ
 στέφους
 Καὶ τηλικαῦτα συνδρομῆν σχῶν
 ταγματών,
 Ἀποστατήσας, σύμβολα τὰ τοῦ
 κράτους
 Ἀντὶ περιθειῖς πρὸς Βυζαντιδᾶ
 τρέχει.
 Καὶ δὴ πρὸς τειχῶν ἡσίσαστό
 που φθάσας,
 Πειρώμενος λόγοις τε τοῖς ὀπλοῖς
 πλέον·
 Ἀστυπολιτῶν ἄς ἐνήν καθ’
 ἡμέραν·
 Καὶ βασιλεὺς δὲ στρατὸν
 συναλίσσας

სარდალი ალექსი, მეტსახელად
 ვრანასი,
 მას ძველადვე ასაზრდოებდა
 გვირგვინისადმი სოცვარული
 და მაშინ, ჰყავდა რა რაზმების
 გროვა,
 აჯანყდა, ძალაუფლების
 ნიშნებით
 აღჭურვილი გაჩნდა
 ბიზანტიონთან.
 და კედლების წინ მოსულმა
 იქვე დაიბანაკა,
 და სიტყვითაც და უფრო
 მეტად იარაღით
 მოქალაქეებს ყოველდღე
 აწუხებდა.
 მეფემ შეკრიბა ჯარი²
 უცხოელ ტომთა ვაჟკაც

¹ ალექსი ვრანა — გამოჩენილი ბიზანტიელი სარდალი ისააკ II ანგელოსის დროს (1185—1195 წ. წ.).

² ეს ეპიზოდი ისააკ II ანგელოსის მეფობის ისტორიიდან დაწვრილებით აქვს აღწერილი ნიკეტა ხონიატეს თავისი „ისტორიის“ იმ თავში, სადაც ისააკ II ანგელოსის მეფობის ამბებია გადმოცემული. იქ სწვრია, რომ ალექსი ვრანას მიერ მოწყობილი აჯანყების ჩასაქრობად კონრად მონფერატელი ის (ისააკ ანგელოსის სიძის) მეთაურობით შეკრიბილ იქმნა ჯარი. «სულ მოკლე ხანში — წერს ნიკეტა ხონიატე — კონრადმა შეკრიბა ქალაქში მყოფ ლათინთაგან ცხენოსნები, დაახლოვებით ორას ორმოცდაათამდე, ყველანი მამაცნი, და ხუთასი ქვეითა ჯარისკაცი, არა მცირედნი ჩაეწერნენ ჯარში ისმაილიტთაგან და აღმოსავლელ იბერიელთაგან, რომლებიც სამეუფო ქალაქში სავაჭროდ იყვნენ გამოგზავნილი» (CB, p: 499, 7—20; გეორგიკა ტ. VI [1966], გვ. 129). რასაკვირველია, ეფრემის ცნობები და ნიკეტა ხონიატეს ინფორმაცია ერთიდაიმავე წყაროდან მომდინარეობს.

ნიკეტა ხონიატე	ეფრემი
Λατίων	Ἴταλῶν
Ἰσραηλιτῶν	Ἀγαθηῶν
Ἰβήρων	Ἰβήρων

ბიზანტიის ჯარში მყოფ იბერიელთა შესახებ იხ. ჩვენი შენიშვნები: გეორგიკა, ტ. VI (1966), გვ. 129—132.

ნიკიფორე ქსანთოპულოსი

Νικηφόρος Κάλκιστος ὁ Ἐπαφῆσιος XIII—XIV საუკუნის ისტორიკოსია (იგი კონსტანტინეპოლის პატრიარქად იყო 1350—1362 წლებში). მის კალამს ეკუთვნის „საეკლესიო ისტორია“, რომელიც 18 წიგნისაგან შედგება და მოგვითხრობს ამბებს ქრისტიანობის დასაბამიდან (ანუ ქრისტეს განკაცებიდან—ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα τῆς Σατῆρος ἐπιφανείας Χριστοῦ ვიდრე VII საუკუნემდე, კეისარ ფოკას გარდაცვალებამდე (610 წლამდე). ამ 18 წიგნის გარდა მოღწეულია აგრეთვე შემდგომი ხუთი წიგნის შინაარსი, საიდანაც ჩანს, რომ ნიკიფორე ქსანთოპულოსი აპირებდა „საეკლესიო ისტორიის“ მოტანას 911 წლამდე, მაგრამ მას ეს განზრახვა სისრულეში ვერ მოუყვანია¹.

ფიქრობენ, რომ ნიკიფორე ქსანთოპულოსის „საეკლესიო ისტორია“ ორიგინალური ნაშრომი არ არის, არამედ რომ ნიკიფორემ გადაამუშავა X საუკუნის რომელიღაც ავტორის მიერ დაწერილი შრომა, რომელშიც თხრობა 920 წლამდე იყო მოტანილი. თუ ეს ასეა, მაშასადამე, ის წყაროები, რომელთაც ის ასახელებს, მის მიერ კი არ ყოფილა გამოყენებული, არამედ X საუკუნის ავტორის მიერ.

წყაროებად კი ნიკიფორე ქსანთოპულოსი „ისტორიის“ პირველსავე წიგნში ასახელებს ევსევი პამფილეს, ფილონ ალექსანდრიელს, იოსებ ფლავიოსს, კლემენტი ალექსანდრიელს, იპოლიტეს, ერმია სოზომენეს, თეოდორიტე კვირელს, სოკრატე სქოლასტიკოსს, ევაგორის, პრისკე პანიონელს, ზოსიმეს, პროკოპი კესარიელს, ავათია სქოლასტიკოსსა და სხვებს (იხ. PG 145, 605—608).

„საეკლესიო ისტორია“ გამოცემულია: Migne, PG 144, 146, 147, აქვეა მოთავსებული ნიკიფორეს ლექსებიც, რომლებიც წარმოადგენენ კეისრების, პატრიარქებისა და სხვა მოღვაწეთა სიებს.

¹ გარდა „საეკლესიო ისტორიისა“ ნიკიფორეს ეკუთვნის „კონსტანტინეპოლის კეისართა და პატრიარქთა კატალოგი“.

ნიკიფორე ქსანთოპულოსის ცნობები ქართლის მოქცევაზე

მართალია, ნიკიფორე ქსანთოპულოსის „საეკლესიო ისტორია“ ორიგინალური ნაშრომი არაა და იგი X საუკუნის უცნობი ავტორის თხზულების გადამუშავებულ ვარიანტს წარმოადგენს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ჩვენთვის მაინც საინტერესოა ის ცნობები, რომელთაც გადმოგვცემს ნიკიფორე ქართლის მოქცევის შესახებ, რადგან ავტორი თვითონ წერს თავისი ისტორიის პირველ წიგნში, რომ იგი იცნობს, სხვა შრომებს შორის, ერმია სოზომენეს, სოკრატე სქოლასტიკოსსა და თეოდორიტე კვირელს. აშკარაა, რომ მისთვის (ან X საუკუნის ანონიმისათვის) ცნობილი იყო, თუ რა ეწერა ამ ისტორიკოსების შრომებში ქართლის მოქცევაზე. მიუხედავად ამისა, მაინც არის ნიკიფორეს „ისტორიაში“ თავისებური ცნობები. ასე, მაგალითად:

1) არც ერთ სხვა ავტორს არ უწერია, რომ იბერთა ტომი ცხოვრობს არმენიის უშინაგანეს მხარეებში» (οἱμαὶ δὲ τὸ ἕμιοις τοῦτοι τὰ βῆδῶταρα τῆς Ἀρμενίας). შეიძლება ადამიანს ეფიქრა, რომ ამ ტექსტის ავტორს ხელთ ჰქონდა ისეთი წყარო, რომელიც ერთმანეთში ვერ არჩევდა არმენიის მხარეებს პონტოს მხარეებიდან, ჩავუვირდეთ უფრო ყურადღებით ტექსტს:

იბერთა ტომი ცხოვრობს არმენიის უშინაგანეს მხარეებში, რომლებიც მიმართული არიან ჩრდილოეთისკენ და ეგქსინის პონტოსკენ». ბერძნულ ტექსტში სწერია *πρὸς τὸν Εὐξείνου... τὸ πόν.* გამოთქმა *Εὐξείνου πόνου*, საერთოდ, არ გვხვდება, აქ უნდა იყოს, ჩვენი კონიექტურით, *Εὐξείνου πόνου*. მაშასადამე, ავტორი ამბობს, რომ იბერთა ტომი ცხოვრობს არმენიის იმ უშინაგანეს მხარეებში, რომლებიც ჩრდილოეთით არის (იგულისხმევა არმენიის ჩრდილოეთით) და შავი ზღვისკენ.

როგორც ჩანს, ამის დამწერს ხელთ აქვს ისეთი წყარო, რომელიც კარგად იცნობს ბიზანტიის აღმოსავლეთ საზღვრებზე მდებარე Armenia Prima, Armenia Quarta, რომელთა საზღვარზე აღმოსავლეთისაკენ და ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ მოთავსებულია იბერია, ის იბერია, რომელსაც კოსტანტინე პორფიროგენეტი (X საუკუნეში) იცნობს როგორც არტანუჯის იბერიას. მეათე საუკუნეში, რასაკვირველია, მოსალოდნელია ასეთი გაგება იბერიისა (მაგრამ იბერიის მოქცევა ეხება არა არტანუჯის იბერიას). ნიკიფორეს წყაროში ეწერა, ალბათ, ისე, როგორც აქვს სოზომენეს: οἱμαὶ δὲ τῆς

Ἄρμενίαν ἐνδότερον πρὸς ἄρκτον „ცხოვრობდა არმენიელთა ქვეყნის იქით, შიგნით, ჩრდილოეთისაკენ“...

2) მივაქცევთ ყურადღებას იმასაც, რომ ნიკიფორე იცნობს იმ შეხედულებას, რომ ქართლის იბერები „არიან ისპანიის იბერთაგან გადმოსახლებული“¹. საგულისხმოა, რომ ეს შეხედულება, რომ ქართლის იბერები ისპანიის იბერთა მონათესავენი არიან, X საუკუნეში ფართოდ არის გავრცელებული. მოვიგონოთ, თუ რას ამბობს იოანე მთაწმიდელი, რომელიც მცირეწლოვან ექვთიმესთან ერთად აპირებდა წასვლას «სპანიად... რამეთუ ასმიოდა, ვითარმედ ქართველნი არამცირედნი ნათესაენი და ერნი მკვდრ არიან მუნ» (ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი, 1946, გვ. 24).

3) ნიკიფორე ქსანოპულოსთან განსხვავებულია აგრეთვე იმ ავადმყოფი ბავშვის ვინაობა, რომლის დედა სხვადასხვა ქალებთან გზავნის მოსარჩენად ბავშვს და რომელსაც ბოლოს ტყვე-ქალთან (ნინოსთან) მიიყვანენ განსაკურნავად. სხვა ისტორიკოსთა ცნობით, ეს ავადმყოფი ბავშვი იყო შვილი ერთი სოფლელი დედაკაცისა; ნიკიფორეს გადმოცემით კი იგი არის მეფის შვილი (ე. ი. მირიანისა და ნანას შვილი). ნიკიფორეს შრომაში ასეთი ვარიანტი შემთხვევითი კი არ არის; ეს არის მისი ძირითადი კონცეფცია, შემუშავებული გარკვეული მოტივებისა და დაგეგმვის შედეგად. შემდეგ პარაგრაფში ნიკიფორე გარკვევით იმეორებს იმავე კონცეფციას: «ცოტა ხნის შემდეგ მან (ტყვე-ქალმა) გადაარჩინა თვით ის ქალი, ბავშვის დედა, რომელიც შეპყრობილი იყო უკურნებელი სენით».

4) ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ ნიკიფორე იხსენიებს „ლოგოსებს“: «დედოფალმა მასზე მომხდარი გავლენის წყალობით (ე. ი. რომ იგი განიკურნა უკურნებელი სენისაგან) შეიცნო სიტყვათა ჭეშმარიტება: τᾶλημὲν δὲ διαγνοῖσα τᾶν λβγαυ».

5) საგულისხმოა ისიც, რომ, როდესაც ნადირობის დროს ბურუსი ჩამოწვა, მეფემ ლოცვა-ვედრებით მიმართა «მშობლიურ ღმერთებს» (τὸς πατρῶσδε θεοῦ καλεῖτο θεοῦς). სხვა ისტორიკოსებსაც აქვთ აღნიშნული ეს გარემოება, ხოლო ამ ღმერთებს „მშობლიურს“ მხოლოდ ნიკიფორე უწოდებს.

სოკრატე წერს: მიმართა ღმერთებს, რომელთაც ის თაყვანს სცემდა (τὸς θεοῦς θεοῦς καλεῖτο, ὡς ἔσειεν).

¹ საჭიროდ ვფიქრობთ აღვნიშნოთ, რომ საეკლესიო ისტორიკოსთაგან მხოლოდ სოკრატე სქოლასტიკოსია, რომ იცნობს ქართლის იბერთა და ისპანიის იბერთა ნათესაობას (ἄπιστοι οὗ ἐῖσιον Ἰβήρων τῶν ἐν Ἰοτανίᾳ) და იმასაც რომ სხეული ბავშვი მეფის შვილი იყო.

'ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Liber VIII, caput XXXIV

VIII, 34

*Περὶ τῶν Ἰβήρων, ὅπως
εἰς τὴν εὐσεβῆ πίστιν
ἐφωδηγῆθησαν*

იბერთა შესახებ, თუ როგორ
იქნენ ისინი წარმართებული
სათნო სარწმუნოებისთვის

Ὡσπερ δὲ καὶ Ἰβήρες: ἔθνος
δὲ τοῦτι βάρβαρόν τε καὶ μαχι-
μώτατον, τὰ Χριστιανῶν κατησ-
πάσαντο, Κωνσταντίνου τὴν αὐτο-
κράτορα Ῥωμαίοις διέποντος.
Οἶκε! δὲ τὸ ἔθνος τοῦτο τὰ ἐνδό-
τερα τῆς Ἀρμενίας πρὸς Ἄρχτον
καὶ πρὸς τὸν Εὐξείνιον ἀπονεύον-
τα πόντον¹, ἀποικοὶ ὄντες τῶν ἐν
Ἰσπανίᾳ Ἰβήρων. Ἠγήσατο δὲ
τῆς θρησκείας αὐτοῖς γυνή τις
αἰχμάλωτος: ἣ τὰ τε ἄλλα καὶ
σώφρων οὖσα, οὐδ' ἐν αἰχμαλω-
σίᾳ καθυφῆκέ τι τῆς φιλοσόφου
διαίτησ, καὶ τῆς θεοσεβῶς πολι-
τείας. Νύκτωρ γὰρ καὶ μεθ' ἡμέ-
ραν πολλὴν τινα ἄσκησιν ἐπεδείκ-
νυτο: βαθεῖα τε συνέζη γηστεία,
καὶ συντόνοις ἐκέχρητο προσευ-
χαῖς. Οἱ δὲ βάρβαροι τὸ ζῆνον
τῆς διαίτης ὀρῶντες ἐθαύμαζον
τὰ πραττόμενα, καὶ ὄτου χάριν
τοιαῦθ' αἰρεῖται: διεπυθάνοντο.
Ἡ δ' ἀφελῶς οὕτως καὶ ἀπλῶς
οὕτω χρῆσαι σέβειν Χριστὸν τὸν
τοῦ θεοῦ υἱὸν εἰσηγεῖτο. Οἱ δὲ
ἄκοῦοντες τό τε ὄνομα καὶ τὴν
θρησκείαν τοῦ τιμαμένου, ἐν
ἐκπλήξει πεποιήγυτο.
ἀρის საქირო. თაყვანის საცემელის სახელი და რწმენა რომ ესმო-
დათ, დიდს გაკვირვებას ეძლეოდნენ.

ასევე იბერებიც; ეს ტომი
ბარბაროსია და მამაცად მებრ-
ძოლი; მათ მიიღეს ქრისტიანთა
სარწმუნოება, როდესაც რომა-
ელთა თვითმპყრობელი იყო კონ-
სტანტინე. ეს ტომი ცხოვრობს
არმენიის უმინავანეს მხარეებში,
რომლებიც მიმართული არიან
ჩრდილოეთისაკენ და ევქსინის
პონტოსკენ; ისინი არიან ისპა-
ნიის იბერთაგან გადმოსახლებულ-
ნი. მათი წინამძღოლი სარწმუ-
ნოების საქმეში იყო ერთი ტყვე-
ქალი. ეს ქალი სხვა რამეებშიაც
სათნო და უხადო იყო და ტყვეო-
ბაშიც არ შეუწყვეტია ბრძნული
წესები და ღვთისათნო ქცევა.
ლამითაც და დღისითაც დიდს გან-
დეგილობას ამჟღავნებდა: ღრმა
მარხულობას მისდევდა და გა-
მუდმებულად ლოცულობდა. ხო-
ლო ბარბაროსები რომ ხედავ-
დნენ ცხოვრების უცხო წესს,
უკვირდით მათ ეს ამბავი და
კითხულობდნენ, თუ რის გულის-
თვის რჩეობდა ის ასეთ ცხოვ-
რებას. ის კი ეუბნებოდა, რომ
ღმერთის ძის, ქრისტეს, თაყვა-
ნისცემა სწორედ ასე მარტივად

¹ πόντον codd., πόντον ხვ. კონიექტურა.

δοτήρ, καὶ ζῶης καὶ βασιλείας
 αὐτῆς. Τοῦτον δ' εἶναι Χριστόν,
 τὸν ἀληθῆ Λόγον. Ἐπειτα καθ'
 ἐκάστην φοιτῶσα, τὰ ῥωστικὰ
 τῆς εὐσεβείας προσήγεν αὐτῇ
 φάρμακα. Ἡ μὲν οὖν βασίλις,
 πείρα τοῖς ἐπ' αὐτῇ γεγενημένοις
 τὰληθῆς διαγνοῦσα τῶν Λόγων,
 τὰ Χριστιανῶν ἐπρέσβευεν ἡδῆ,
 καὶ ἐν ὑπερβαλλούσαις τὴν ἀνθρω-
 πον ἤγε τιμαῖς

Βασιλεὺς δὲ τὸ τάχος καὶ τὸ
 τῆς ὑγείας φάρμακον παρὰ τῆς
 γαμετῆς μαθὼν, δῶροις ἀμείβεσ-
 θαι ἤθελεν. Ἐκείνη δὲ μὴ δεῖν
 αὐτοῦ χρημάτων ἔλεγεν· ἔχειν
 γὰρ ἀρκούντα πλοῦτον Χριστόν·
 καὶ γ' ἐν δῶροις εἶναι μεγάλους
 εἶγε καὶ αὐτοὶ ἔλοι:ντο ἐπίσης
 θρησκέειν. Ταῦτα λέγουσα, ὀπισ-
 θεν τὴν δόσιν, ἀδρᾶν γε οὖσαν,
 ἀνέπεμπεν.

Ἐνήγε δὲ αὐτὸν ἡρέμα πῶς
 τὸ ἐξ ἐκείνου ἢ γαμετῆ, παρα-
 πέθουσα τὴν καλὴν ἀπάτην κατ'
 ἀντίπαλον τῆ Εὐᾶ διαχειμένη·
 ὑπετίθει γὰρ σέβειν ὃν ἢ γυνὴ
 καταγγέλει θεόν, μέγαν τε ὄντα,
 καὶ τοῦ ῥάστου ἔχοντα ὅπως ἂν
 ἐθέλοι ποιεῖν· βασιλείας τε ἐν
 τῷ καθεστῶτι μένειν, τοὺς τ'
 ἀδόξους ἐπιφανεῖς καθιστᾶν· καὶ
 ἱκανῶν ἔχειν τοὺς μικροὺς ἀθρόον

მიზეზი და მომნიჭებელი ჰეშმა-
 რიტი ჯანმრთელობისა, სიცოცხ-
 ლისა და თვით მეუფებისა. ეს
 არის ქრისტე, ჰეშმარიტი სიტყ-
 ვა. შემდეგ ყოველ დღე მოდიოდა
 და მოჰქონდა მისთვის კეთილ-
 სათნოების გამამაგრებელი წამ-
 ლები. და, აი, დედოფალმა მასზე
 მომხდარი გავლენის წყალობით,
 შეიცნო სიტყვათა ჰეშმარიტება,
 ქრისტეანეთა რწმენა შეიწყნარა
 და ზეჰარბი პატივით აავსო ეს
 დედაკაცი.

ხოლო მეფემ შეიტყო თუ არა
 თავისი ცოლისაგან ჯანმრთელო-
 ბის წამლის სწრაფი მოქმედების
 შესახებ, მოინდომა დაესაჩუქრე-
 ბინა ტყვე-ქალი. მაგრამ მან გა-
 ნუცხადა—შენი ფული არ მჭირ-
 დებო: მე მაქვს საკმარისი სიმ-
 დიდრე—ქრისტეო; დიდი საჩუ-
 ქარი იქნება ჩემთვის, თუ თქვენ
 იმავე სარწმუნოებას აირჩევთ,
 ეს თქვა და უკან გაუგზავნა მე-
 ფეს საჩუქარი, რომელიც კარგა
 დიდი იყო.

ამ დროიდან მოკიდებული
 მეუღლე ნელ-ნელა უჩიჩინებდა
 მას [ე. ი. მეფეს] და უნერგავდა
 ლამაზ ცთუნებას საწინააღმდე-
 გოდ ევას ცთუნებისა: სახელ-
 დობრ, ურჩევდა თაყვანი ეცა
 იმისთვის, ვისაც ტყვე-დედაკაცი
 ღმერთად აცხადებდა, რომელიც
 იყო დიდი და რომელიც ადვი-
 ლად აკეთებდა იმას, რასაც მო-
 ისურვებდა: სამეფოებიც არსე-

μεγάλους ποιεῖν, ἄν τότες δεινότες διασώζειν.

მათყავს; მას შესწევს ძალა მცირენი სწრაფად განადიდოს და სახიფათო მდგომარეობაში მყოფნი გადაარჩინოს.

Εὐ τοῖσιν οὕτω λεγούσης τῆς γυναικός, ὁ τῆς Ἰβηρίας ἡγούμενος ἐμαλάσσετο μὲν τοῖς λόγοις· ἀμφίβολος δ' ἦν, ὑπειδόμενος νεωτερίζειν, αἰδοῦμενός τε ἄλλως μεταλλάσσειν τὰ πάτρια.

Καὶ δὴ ποτ' ἐξελθὼν σύναμα τοῖς ἀμφ' αὐτόν, ἐθήρα. Ὁμίχλη δὲ τις βαθεῖα καταχυθεῖσα τοῖς ὄρεσι, σκότος ἐποίει βαθύ· καὶ τὸ συνηρεφές τῆς ἕλης ἀποφράξαν, νύκτα τὴν ἡμέραν εἰργάζετο. Ἄπορος δ' ἦν ἡ θήρα, καὶ ἡ ὁδὸς ἀδιέξοδος. Δείσαντες δ' ἕκαστος ὄπη ἔτυχεν ἐσκεδάννυστο. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἄλωμενος μόνος, τοὺς πατέρας ἐπεκαλεῖτο θεούς.

Ὡς δ' οὐδὲν ἤττον ἦν τὸ δεινόν, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, ἀπροσδοκῆτοῖς ἐμπροσθέν, τὸν τῆς αἰχμηλῶτου ἐγενόει Θεόν· καὶ κατὰ νοῦν τοῦ λοιποῦ σέβειν ἐκείνον διανοεῖτο, εἰ τὸ παρὸν γε διαδράσοι καχόν.

Ταῦτ' εἰς νοῦν βαλλομένῳ, τὸ μὲν σκότος εὐθύς ἐλύετο· λαμπρὰ δ' αἰθρία μετέβαλλε, τῆς ἀκτινὸς προσβαλλούσης τῆ ἕλης.

ბულ მდგომარეობაში რჩებიან და უღირსნიც საამყაროზე გადანიდოს და სახიფათო მდგომარეობაში მყოფნი გადაარჩინოს.

ტყვე-ქალი რომ ასე ამბობდა, იბერიის წინამძღოლი თანდათან ლმობიერი ხდებოდა ამ სიტყვეების გავლენით; ხოლო მაინც მერყეობდა, ეჭვით უყურებდა სიახლეს და ვერ ბედავდა მშობლიური სარწმუნოება შეეცვალა.

და, აი, ერთხელ [ქალაქ გარეთ] გავიდა თავისი ამალით სანადიროდ. რაღაც სქელი ნისლი ჩამოწვა მთებიდან და დიდი სიბნელე ჩამოვარდა: უღრანი ტყეც აბრკოლებდა: დღეს ღამედ აქცევდა. შეუძლებელი იყო ნადირობა, გზაც აღარ ჩანდა სასიარულოდ. მხლებლებს შეეშინდათ და თითოეული საღაც მოხვდა, დაიქსაქსნენ. აგრეთვე მეფეც მარტოდ-მარტო აღმოჩნდა და მშობლიურ ღმერთებს მოუწოდებდა დასახმარებლად.

როდგან [ამ ლოცვა-ვედრებიდან] არაფერი გამოვიდა, როგორც ხდება ხოლმე, როდესაც მოულოდნელად უბედურება დაატყდებათ, მეფეს გაახსენდა იმ ტყვე-ქალის ღმერთი; და გონებაში გაივლო: ამიერიდან მას ვცემ თავყვანს, თუ ახლანდელ უბედურებას აპაცდენსო.

ეს რომ გაიტარა გონებაში, წყვილიანი მაშინვე გაქრა; მბრწყინავმა ცამ გამოანათა და ტყეს სტყორცნა შექი.

Καὶ χαίρων ἐπὶ τὸν οἶκον ἔλθων, τῇ γυναικὶ τὸ συμβᾶν ἠδῶς κατέλεγε. Καὶ αὐτίκα τὸ γύναιον μετεστέλλετο: καὶ τίνα τρόπον θρησκαεῦεν θερμότερον ἤτει διδάσκαεσθαι. Τῆς δ' εἰσηγουμένης, ὅσα γε ἦν εἰκὸς λέγειν, τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀθροίσας, ἐπὶ κοινοῦ τῷ πληθὺι δημηγορῶν, τὰς διὰ τῆς αἰχμαλώτου γεγενημένας τῷ ἐκείνου ὀκνη εὐεργεσίας ἐξηγγελλε. Μῆπω δὲ μνηθεῖς τὰ τοῦ δόγματος, τοῖς ὑπηκόοις μετεδίδου τὰ τῆς βουλής· καὶ ἄρδην τὸν Χριστὸν δμοῦ σέβειν φιλοτίμως ἤροῦντο.

ბის წესებს, მაგრამ ქვეშევრდომებს მოახსენა თავისი სურვილი: და იმათაც მყის აიჩიეს დიდის სწრაფვით ქრისტეს თაყვანისცემა.

Καὶ τάχος ὅσον τῆς γυναικὸς τὸ σχῆμα διαγραψάσης, ἐκκλησίαν ἀνίστων περιφανῆ. Κάκεινος μὲν τοὺς ἄνδρας, ἡ δὲ γυνὴ σὺν τῇ αἰχμαλώτῳ τὰς γυναικας σπουδαίως ἐπὶ τὴν θρησκαίαν ἐνήγον.

Περικύκλω δὲ καὶ περίβολον ἔβαλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς κίονας σχοινίοις δῆ τισιν ἀνυμῶντες ταῖς βάσειν ἤδραζον, ὁ μὲν πρῶτος καὶ δεύτερος κίων εὐπετῶς κατὰ χώραν ἐγένετο· τῷ δὲ τρίτῳ δυσχερῆς ἦν καὶ ἐργώδης ἡ στάσις. Οὕτε γὰρ ἐπήρκει τέχνη τῷ μηχανήματι, οὔτε μὴν τῇ βία τῶν ἐλκόντων ὑπήκοος ἦν, καὶ ταῦτα πολλῶν ἐφελκομένων τοῖς μηχανήμασι.

როდესაც მეფე გახარებული შინ დაბრუნდა, სიამოვნებით უამბო ცოლს ყველაფერი, რაც გადახდა. და მაშინვე ის დედაკაცი დაიბარა და დაბეჯითებით მოსთხოვა ესწავლებინა, თუ რა წესით იყო საჭირო ღვთის თაყვანისცემა. როდესაც [იმ ქალმა] განმარტა, თუ რა იყო საჭირო რომ ეთქვათ, მეფემ შეკრიბა თავისი ქვეშევრდომები, სიტყვით მიმართა ხალხს კრებაზე და განუცხადა, თუ რა კეთილი საქმეები უყო ტყვე-ქალმა მის ოჯახს. თუმცა ის ჯერ კიდევ არ იყო ზიარებული ახალი სარწმუნოების

და მაშინვე, როგორც კი ტყვე-ქალმა გეგმა დაუხაზა, ბრწყინვალე ეკლესია ააგეს და მეფემ ვაჟაკები, ხოლო მისმა მეუღლემ ტყვე-ქალთან ერთად დედაკაცები დიდის მონღომებით [ახალ] სარწმუნოებას აზიარეს.

გარშემო გალავანიც შემოარტყეს. ხოლო როდესაც სვეტები რალაც თოკებით ზევით ასწიეს და საფუძვლებზე დაუშვეს, ერთი სვეტი და მეორე სვეტი მაშინვე დაეშენნ თავიანთ ფუძეებზე; ხოლო მესამის დაშვება თავის ადგილას ძნელი და მძიმე შეიქმნა. არც მანქანური საშუალება გამოდგა, ვერც მთრეველთა ძალას დაემორჩილა: ბევრნი იყენენ, რომელნიც მანქანებით ათრევდნენ [ამ სვეტს].

Ὡς δ' ἐπεγένετο νύξ, οἱ μὲν ἅλλοι πάντες οἴκαδε ἦσαν· μόνη δὲ ἡ αἰχμαλώτος τῷ χώρῳ παρέμενεν, εὐχαῖς ἰλεουμένη τὸ θεῖον, ὡς ἂν εὐχερῆς ἢ στατίας τῷ κίονι γένοιτο. Ἄχρι γὰρ τοῦ μέσου ὀρθωθεῖς, ἐγκάρσιος ἔμενε, τῆς ἄλλης ἀρχῆς προσερισθείσης τῆς καὶ πάμπαν ἀκινήτου μενούσης. Τοῦτο δὲ προυχῶρει, ἴν' ἡ τοῖς Ἰβηροῖ τὰ πρότερα βέβαια καὶ τὰ περὶ τὸ θεῖον μάλλον ἐν ἀσφαλεῖ κατασταίῃ. Περὶ γὰρ τὴν ἕω εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἰόντες, θαυμασίον οἶον καὶ ὀνειρῶ προσεοικὸς ἄντικρυς καθέσρων. Ὁ γὰρ πρὶν ἀκίνητος κίων ὀρθὸς ἦν συμκρῶ διαστήματι, ὑπεράνω τῆς ἰδίας βάσεως αἰωρούμενος. Ἐν ἐκπλήξει δὲ πάντων γεγενημένων, καὶ τὸν Χριστὸν μόνον ἀληθινὸν ὁμολογούντων Θεόν, ἐπ' ὄψει πάντων ἡρέμα διολισθήσας αὐτόματος, καὶ κρεῖττον τέχνης προσηρημόσθη τῇ βάσει. Ἐπειτα δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κίονες εὐχερῶς ἐστηρίζοντο.

ვისთავად ჩამოცოცდა და უფრო საფუძველს მიერთო. შემდეგ დანარჩენი სვეტებიც ადვილად მოერგო.

Οἱ δ' Ἰβηρες ἐντεθεὺν σπουδῇ τῇ πάσῃ τὸ ἔργον ἐτέλουν. Ὑποτιθείσης δὲ τῆς αἰχμαλώτου πρέσβεις πέμποντες Κωνσταντίνῳ, σπονδὰς ἤτουν, καὶ συμμαχεῖν ἤρουντο Ῥωμαίοις. Ἀνθ' ὧν ἱερέας καὶ Θεοῦ λειτουργοὺς τῷ ἔθνει ἐδέοντο καθιστᾶν. Τῶν δὲ πρέσβων ἐπὶ κοινῶς τὰ πρῶ'

რომ დაღამდა და სხვები ყველანი სახლებში წავიდ-წამოვიდნენ, მხოლოდ ის ტყვე-ქალი ადვილზევე დარჩა და ლოცვით ევედრებოდა ღვთაებას, რათა გაეადვილებინა სვეტის დადგმა თავის ადგილას. შუამდე რომ გაიმართა, მოღრეცილად დარჩა. ხოლო როდესაც მეორე ბოლო მიუსწორეს, პირველიც მთლად უძრავად დარჩა. ეს რომ მოგვარდა [ამან შეუწუშო ხელი იძას], რომ იბერთათვის წინათ მომხდარი უეჭველი გამხდარიყო და ღმერთის რწმენაც უფრო მტკიცედ დადგენილიყო. რომ გათენდა და ეკლესიაში მოვიდნენ, დანახეს რაღაც საკვირველი და პირდაპირ სიზმრის მსგავსი რამ: წინათ რომ უძრავად იყო სვეტი, [ახლა] პირდაპირ იყო, ოდნავ დაშორებული, ზედ საკუთარ საფუძველზე დაკიდებული. ყველანი განცვიფრებამ მოიცვა, და ერთად-ერთ ჭეშმარიტ ღმერთად მხოლოდ ქრისტე აღიარეს, ყველას დასანახავად ნელ-ნელა თავუკეთ, ვიდრე მანქანებით, თავის

ხოლო იბერებმა შემდეგ მთელი თავისი სწრაფვით საქმე ბოლომდე მიიყვანეს. შემდეგ ტყვე-ქალის რჩევით ელჩები გაგზავნეს კონსტანტინესთან და სთხოვდნენ ზავს და რომაელებთან მოკავშირეობას ირჩევდნენ. სამაგიეროდ სთხოვდნენ დაედგინა [იბერთა] ტომისთვის მღვდელნი

σι πάντων. Σοφὸς δὲ λῖαν καὶ
ἐλλόγιμος ὁ ἀνήρ ἐρεγγύει· καὶ
λεπτοὺς μὲν νοήσαι, φράσαι δὲ πὸ
νοηθῆν καὶ λῖαν δεῖνός (Migne,
PG 146, 717).

ცხოვრობენ ევექსინის პონტოს
მიდამოებში. იყო კაცი ბრძენი
და ბრწყინვალე; დახვეწილი იყო
ჭკუით, ხოლო ნააზრევის გამო-
თქმაში იყო მეტად მკაცრი.

ნიკიფორე ქსანთოპულოს ცნობები ევაგრი პონტოელის შესახებ

1959 წლის აპრილში აკად. კ. კეკელიძემ აკადემიის ერთ-ერთ სხლო-
მაზე საჯარო მოხსენება წაიკითხა „მეოთხე საუკუნის უცნობი ქართ-
ველი მწერალი“, რომელმაც ფართო გამოხმაურება ჰპოვა როგორც
თვით იმ სხლომაზე. ისე შემდეგაც ჩვენს პრესაში და აგრეთვე უცხოე-
თის სამეცნიერო პრესაშიც.

ზედმეტი არ იქნება, თუ მკითხველებს გავაცნობთ ამ, აქამდე უცნობ
ქართველს, რომელიც IV საუკუნეში წამყვან როლს ასრულებდა ბიზან-
ტიის საზოგადოებრივი აზრის მოძრაობაში.

ამ გამოჩენილ მოღვაწეზე ბევრს ლაპარაკობენ თვით ბიზანტიაში
ჯერ კიდევ IV—VI საუკუნეებში. შემდეგ საუკუნეებშიც აგრეთვე დიდი
მითქმა-მოთქმაა მის მოღვაწეობაზე, მის პიროვნებაზე. მის ეროვნებაზე.

შეგვიძლია დავიწყოთ XIV საუკუნის ისტორიკოსით, ნიკიფორე
ქსანთოპულოსით. ის თავისი ისტორიის XI წიგნში ამბობს:

„ეფრემ ასურის (IV საუკ.) შემდეგ ყველაზე უფრო შესანიშნავი
იყვნენ ფილოსოფიის ორივე დარგში დიდიმოს ალექსანდრიელი და
ევაგრი ეგვიპტელი. მაგრამ დიდიმოსის შესახებ—თუ ვინ იყო
ის და რა თხზულებები დაგვიტოვა—ამაზე მე მოთხრობილი მაქვს
„ისტორიების“ მეცხრე წიგნში; ხოლო ევაგრის შესახებ კი მართებული
იქნებოდა მოკლედ მაინც ვეამხნა. თუმცა ისინი ორივენი სარწმუნოე-
ბის საღი დებულების მიმართ კოჭლობენ, მაგრამ მეტი წილი თავიანთ
სიტყვათა ისრებისა გასროლილი აქვთ ჭეშმარიტების მტრების წინა-
აღმდეგ.“

„ევაგრი იყო თავისი შთამომავლობით იბერთაგან,
რომლებიც ცხოვრობენ ევექსინის პონტოს მიდამოებ-
ში. იყო კაცი ბრძენი და ბრწყინვალე, დახვეწილი იყო
ჭკუით, ხოლო ნააზრევის გამოთქმაში იყო მეტად
მკაცრი“.

ასე ახასიათებს ევაგრის XIV საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსი
ნიკიფორე კალისტე ქსანთოპულოსი. ნიკიფორე სწერს ამას იმ ცნო-

ბების მიხედვით, რომლებიც მრავლად მოიპოვებოდა წინა საუკუნეების მწერალთა ნაშრომებში. ასე მაგალითად, IV—VI საუკუნეთა მწერლები ხშირად ლაპარაკობენ ევაგრიზე. ეს ცნობები ჩვენ შეგვიძლია შემდეგ მუხლებად ჩამოვაყალიბოთ:

1) ევაგრი, ბიოგრაფების ცნობით, დაიბადა პონტოს ერთ-ერთ ქალაქში 345 წლის მახლობელ ხანებში მღვდლის ოჯახში. მეორე მხრით ისტორიკოსები აღნიშნავენ, რომ ევაგრი შთამომავლობით იბერიელი იყო (ὄντως ἔξ Ἰβήρων ἐλάχε τὸ γένος). ეს ორი ცნობა რომ ერთიმეორეს შეეუთანხმოს და შევაერთოს, ადვილად მივიღებთ შემდეგ დასკვნას: ევაგრი პონტოს ერთ-ერთ ქალაქში დაბადებულა, მამა მისი მღვდელი ყოფილა, მამასადამე, 345 წლისათვის საქართველოს იმ კუთხეში, სადაც ევაგრი დაბადებულა, ქრისტიანობა უკვე კარგა ფესვ-გადგმული ყოფილა, იმდენად ფესვ-გადგმული, რომ ქართველი კაცი მღვდლად ყოფილა.

2) იგივე ბიოგრაფები აღნიშნავენ, რომ ბასილი კესარიელის მიერ ევაგრი ნაკურთხი იყო მღვდელთნედ (ζῳαγῳάστωης, lector), ხოლო შემდეგ გრიგოლ ნაზიანზელის (თუ გრიგოლ ნოსელის) მიერ—დააკონად. 381 წლის შემდეგ ის კარგა ხანი ყოფილა კონსტანტინეპოლში, და მერე ეგვიპტეში ცხოვრობდა ბერად, და ამიერიდან გარდაცვალებამდე (400 წლის მახლობელ ხანებში) თავგამოდებით ჰქადაგებდა მონაზვნურ იდეებს. ჰიერონიმე თავის ცნობილ თხზულებაში (De viris illustribus) ევაგრიზე არაფერს ამბობს, ხოლო თავის ერთ წერილში¹ და პელაგის წინააღმდეგ დაწერილ დიალოგის² პროლოგში იხსენიებს მას საკმაოდ უდიერად. ეს იმით აიხსნება, რომ ევაგრი ცნობილი იყო როგორც ორიგენისტი: მას წამოყენებული ჰქონდა ორიგენისტული მომღვრება სულთა წინასწარი არსებობის შესახებ³. ამ მხრივ უურადლებას იქცევს ნიკიფორე კალისტეს მიერ მოცემული დახასიათება ევაგრის მოღვაწეობისა. ის ამბობს: „თუმცა ისინი (დიდიმოს ალექსანდრიელი და ევაგრი) ორიგენი სარწმუნოების საღი დებულების მიმართ კოჭლობენ, მაგრამ მეტი წილი თავიანთ სიტყვათა ისრებისა გასროლილი აქვთ ჰუმპარტების მტრების წინააღმდეგ“. მამასადამე, ევაგრი ცნობილი ყოფილა როგორც ერთგვარი მწვალებელი. ამიტომაც იყო, რომ მისი შრომები ლათინურად თარგმნა რუფინუსმა, რო-

¹ Epist. 133, 3.

² Dialogi adversus Pelagum.

³ Praeexistenz der Seelen.

მელიც ორიგენისტი იყო, და ნახევრად პელაგიანელი გენადიოსიც ევაგრის მოწიწებით იხსენიებს¹.

3) ევაგრი იმდენად სახელგანთქმული ყოფილა, რომ ნიკიფორე კალისტე მას იხსენიებს დიდიმოს ალექსანდრიელის გვერდით, როგორც მის ბადალს, და მასთან ერთად თვლის ეფრემ ასურის შემდეგ ყველაზე უფრო შესანიშნავ მოღვაწედ.

4) ევაგრის შრომები ადრევე ითარგმნა ლათინურად²: უკვე გენადიოს მასილიელმა (V საუკ. მეორე ნახევარი) დაიწუნა ძველი თარგმანი, გადაამუშავა და შეაკეთა ის (ეს ეხება ევაგრის სამ მთავარ ნაშრომს). რადგან ევაგრი ორიგენესთან ერთად ოფიციალურად შეაჩვენეს VI საუკუნეში, მისი შრომები ბერძნულ უნაზე დაიკარგა.

5) ნიკიფორე კალისტე ქსანთოპულოსი უქებს ევაგრის მის სიბრძნეს და ჰკუხას, აგრეთვე ნააზრევის გამოთქმის ოსტატობას.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, როგორც ჩანს, დიდი ხანია იწერება იმის შესახებ, რომ ევაგრი თავისი წარმოშობით იბერიელია. მაგალითად:

1) სოკრატე სქოლასტიკოსს (V საუკ.) თავის „საეკლესიო ისტორიაში“ რამდენჯერმე ჰყავს მოხსენებული ევაგრი როგორც ავტორი შრომებისა „მონაზონთა შესახებ“. Migne-ის „პატროლოგიაში“, სადაც სოკრატეს „საეკლესიო“ ისტორიაა არის დაბეჭდილი, გამომცემელი ურთ ადგილას ასეთ შენიშვნას ურთავს. „ევაგრი, მღვდლის შვილი, წარმოშობით იბერიეთა ქალაქიდან, რომელიც ევქსიანის პონტოსთან მდებარეობს, წმ. ბასილის მიერ კესარიის ეკლესიის მედავითნედ დანიშნული, მისი გარდაცვალების შემდეგ გრიგოლ ნოსელის მიერ დიაკონად დადგენილი ბრწყინავდა 380 წლიდან. გრიგოლ ნაზიანზელისაგან საღმრთო წერილის ცოდნა მიიღო, მის მიერ დაწინაურებულ იქმნა კონსტანტინეპოლის ეკლესიის მთავარდიაკონად. ამ შემთხვევის გამო რომ ეზიარა მონაზვნურ ცხოვრებას, ამის შესახებ გადმოგვცემს სოზომენე „საეკლესიო ისტორიის“ VI, 30-ში“ (PG 67, 521 შენიშვნა).

Migne-ი ამ შენიშვნის წყაროდ მიუთითებს: Guil. Cave³, *Historia*, vol. I, p. 227 et Ant. Pagi⁴ ad ann. 388, n. 16).

¹ RE VI, 832-33, Julicher-ის სტატბა.

² ლათინურად უთარგმნია რუფინუსს, კხ. Jordan, *Geschichte der altchristlichen Literatur*. Lpz. 1911, გვ. 438.

³ Cave (Guillaume), 1637-1713, ინგლისელი ისტორიკოსი, მისი მთავარი შრომა; *Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria* (1688), საუკეთესო გამოცემა ოქსფორდისა (1740-43; 2 vol. in folio).

⁴ Pagi (Antoine), 1624-1690; ბერი, ფრანგი ქრონისტი.

Migne-ის მიერ მოყვანილი ეს შენიშვნა მკვლევარებს მიღებული აქვთ, როგორც ძირითადი წყარო ევაგრის ბიოგრაფიისათვის. შევადაროთ ზემოთ მოყვანილი სიტყვები პაულის RE-ში მოყვანილ ცნობებს.

Migne

Evagrius, presbyteri filius, ex Iberorum urbe quae ad Euxinum Pontum sita est, oriundus, a S. Basilio Ecclesiae Caesariensis lector ordinatus, post eius mortem a Gregorio Nyseno diaconus factus, claruit ab anno 380.

Payly's RE

Euagrius Ponticus, geboren als Sohn eines Priesters in einer kleinen pontischen Stadt wohl um 345. Von Basilius zum Lector, von Gregor von Nazianz (oder Nyssa?) zum Diakonen geweiht, hat er sich nach 381 längere Zeit in Constantinopel aufgehalten.

ისტორიკოსი სოზომენე დაწვრილებით ლაპარაკობს ევაგრის მოღვაწეობაზე თავისი „საეკლესიო ისტორიის“ VI წიგნში (თავი 30) და ამბობს:

Ἐγένετο δὲ τῷ μὲν γένει Ἰβήρων πολιτης πρὸς τῷ καλουμένῳ Ἐβξείνῳ πόντῳ.

იგი წარმოშობით იყო იბერ-თა ქალაქიდან, რომელიც [მღებარეობს] ეგრეთწოდებულ ექსინის პონტოს [სანაპიროზე].

კომენტატორი Valesius-ი¹ ამ ადგილის შესახებ წერს;

«Ἰβήρων πόλει εἰς. In codice Fuketiano scriptum est πολιτης quemadmodum Christophorus ac Savilius in suis codicibus repererant. Vulgatam tamen lectionem confirmat Palladius cap. 86, his verbis: Οὗτος τῷ μὲν γένει Ἰβηρικὸς ἦν, πόλει εἰς Ἰβήρων. Ex quo apparet Ibera nomen fuisse urbis in Ponto. Ac fortasse ea est quam Iberam vocat Constantinus Porphyrogenetus, in libro primo *De thematibus*, ubi eam tertiae Cappadociae ascribit. Hieronymus in *Epistola ad Ctesiphontem* hunc Evagrium Ponticum Hyperboritam appellat; corrupte, ni fallor, pro Hyborita. Certe in concilio Chalcedonensi inter episcopos qui subscripserunt, recensetur Uranius Iborensis, provinciae Heleno-

¹ Valois (Henri di), 1603—1676, სამეფო კარის ისტორიკოსი. ცნობილია მისი გამოცემები ევსევისა, სოკრატესი, სოზომენესი, თეოდორიტე კვირელისა და ევაგრისა.

ponti: Et in actione prima eiusdem concilii mentio fit Pauli presbyteri agentis vices Uranii episcopi Ἰβάρων. Et ita in sequentibus actionibus, licet interdum Latini codices Iberorum vel Imerorum nomen substituunt. Inter episcopos quoque provinciae Ponti qui Synodo Constantinopolitanae subscripserunt, recensetur Pantophilus Iberorum. Eadem varietas occurrit in Notitiis Graecis quae leguntur ad calcem *Geographiae sacrae* (Migne, PG t. 67, 1384—1385).

«Ἰβάρων πόλις». ფუკეტის ხელნაწერში სწერია „პოლიტეს“ (და არა „პოლუოს“)... გავრცელებულ წაკითხვას მხარს უჭერს პალადიოსი (თავი 86: „ის იყო წარმოშობით პონტოელი, πόλις Ἰβήρων“). აქედან ჩანს, რომ იბერა ყოფილა პონტოს ქალაქის სახელი. შესაძლებელია ეს იყოს ის ქალაქი, რომელსაც კონსტანტინე პორფიროგენეტი ეძახის იბორას (*Iboram vocat*)... ჰიერონიმე ამ ევავრი პონტოელს ეძახის *Hyperborita*; მე ვფიქრობ შეცდომით ეძახის ასე ნაცვლად იმისა, რომ თქვას *Hyborita*. მართლაც, ქალკედონის კრებაზე ეპისკოპოსთა შორის, რომლებიც ხელს აწერენ დადგენილებას, აღნიშნულია ურანიუს იბორელი, ელენოპონტის პროვინციიდან. იმავე კრების პირველ სხდომაზე მოხსენებულია ურანიუსი, ეპისკოპოსი Ἰβάρων. და ასე შემდეგ მოხსენებებშიც. საფიქრებელია, რომ ხანდახან ლათინური ხელნაწერები ამის მაგიერ სწერენ *Iberorum* ან *Imerorum*. აგრეთვე პონტოს პროვინციის იმ ეპისკოპოსთა შორის, რომლებმაც ხელი მოაწერეს კონსტანტინეპოლის კრებას, აღნიშნულია პანტოფილე იბერთა (*Pantophilus Iberorum*). იგივე ვარიანტი გვხვდება ბერძნულ ნოტიციებში, რომლებიც იკითხება „წმინდა გეოგრაფიის“ ბოლოს.

Valesius-ის მსგავსად წერს: Galland, *Veterum patrum Bibliotheca* tom. VII, Proleg. p. XX: *Notitia historica et litteraria*:

Evagrius circa medium saeculi IV ortum habuit Iboris (ხაზი ჩემია), quae est urbs ad Euxinum Pontum sita, Gregorio Nysseno eiusdem Evagri amico prae ceteris memorata his verbis: Κώμης τῆς ἐμοὶ προσηκουσῆς. — ἔστι τις πολίχνη ἢ γειτων, Ἰβάρᾳ καλοῦσιν αὐτῆν „Est ad me pertinens vicus. —

ევავრი მეოთხე საუკუნის შუაწლებში [ცხოვრობდა], წარმოშობით არის ქალაქ იბორიდან, მდებარეობს ექსინის პონტოსთან; გრიგოლ ნოსელი, იმავე ევავრის მეგობარი, ამ ქალაქს იხსენიებს შემდეგი სიტყვებით: «ეს დაბა მე მექვემდებარება.—მეზობლად არის ერთი პატარა ქალაქი, რომელსაც იბორა-ს ეძახიან». ასე იქნა შექ-

Nou procul abest parva civitas, quam Iborā vocant“. Sic verendum fuerit, quod alii fortasse minus recte „Iboram“ reddunt. Est enim vox Ἰβώρα numero multitudinis accipienda, ut probe advertit cl. Lequienius. Atque huiusmodi lectio restituenda videtur Palladio et Sozomeno, de auctore nostro sermonem habentibus, ubi perperam Ἰβήρων πόλεως aut πολιτης pro Ἰβώραν π. hodie legimus: quod quidem nuper post alios Wesselingius vir eruditus admonuit. Evagrius itaque civis Iboensis, «Ponticus» dictus,...

(Migne, PG 40, 1213—1214).

ჩვენ საჭიროდ ვთვლით მოვიყვანოთ კიდევ ერთი ცნობა (არსებითად, მთავარი ცნობა, ყველა დანარჩენ ცნობათა წყარო) და შემდეგ ვიმსჯელებთ კომენტატორთა მიერ წამოყენებულ თეორიებზე. ეს ცნობა ეკუთვნის პალადიოსს:

3) პ ა ლ ა დ ი ო ს ე ლ ე ნ ო პ ო ლ ე ლ ი (363—430), ევაგრიის მიმდევარი, თავის „ლავსაიკონში“ საგანგებო თავს უძღვნის ევაგრი პონტოელს და წერს (თავი 86):

Οὗτος τῶ μὲν γένει γέγονε Ποντικός, πόλεως Ἰβήρων, σὺνδὲ πρεσβυτέρου, ἀναγκάστῃς προαχθεὶς παρὰ τοῦ ἀγίου Βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας Καισαρείας τῆς πρὸς τὸ Ἄργεω. Μετὰ δὲ τὴν κοίμησιν τοῦ ἀγίου ἐπισκόπου Βασιλείου προσέχων αὐτοῦ τῇ ἐπιτηδεϊότητι ὁ σοφώτατος, καὶ ἀπαθέςτατος καὶ πάσῃ παιδείᾳ λάμπων ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νυσσαεὺς ἐπίσκοπος ἄδελ-

ცული ის, რასაც სხვები, შეიძლება არა მართებულად იბორად გადმოგვეცემენ. სიტყვა Ἰβώρα თავისი სიმრავლის რიცხვით უნდა იქნეს მიღებული, როგორც ღირსეულად მიაქცია უურადლება Lequien-მა. აგრეთვე ასეთივე წაკითხვა აღსადგენი ჩანს პალადისთან და სოზომენესთან, რომელთაც ლაპარაკი აქვთ ჩვენს ავტორზე: იქ დღეს უმართებულად იკითხება «იბერთა ქალაქიდან ან მოქალაქე», ნაცვლად იმისა, რომ იყოს «იბორთა ქ.». ახლახან სხვების შემდეგ ვესელინგმა, მეცნიერმა კაცმა, იგივე გვიჩნია. ამრიგად, ევაგრი, თბორიელი მოქალაქე, წოდებული «პონტოელად»...

ეს იყო წარმოშობით პონტოელი, იბერთა ქალაქიდან, მღვდლის შვილი, წმიდა ბასილის, კესარიის (არგეოსთან რომ არის) ეკლესიის ეპისკოპოსის მიერ შეღავათნედ დაუენებული. წმიდა ეპისკოპოსის ბასილის მიძინების შემდეგ მის ნიჭს უურადლება მიაქცია უბრძენესმა და ფრიალ მიუდგომელმა და ფოველი. სწავლულობით მბრწყინავმა წმინდა გრიგოლ ნოსელმა, ეპისკოპოსმა, და მოცი-

φθς τῶν ἐν τῆ τῶν ἀποστόλων ქულთა პატივის მქონე ბასილი
 Βασιλείου τῶν ἐπισκόπου, προχαι- ეპისკოპოსის მამ და აკურთხა იგი
 ρίζεται τούτον διάκονον (Migne, ღიაკენად.
 PG 34, 1188).

თუ როგორ ესმოდათ მაშინდელ ბერძნულ წყაროებს „იბერია“ და „იბერნი“, ე. ი. რომ „იბერია“ მარტო ქართლს კი არ ნიშნავდა, არამედ დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ ზღვისპირა მხარესაც, ეს ნათლად ჩანს ეპიფანე კონსტანტინეპოლელის თხზულებიდანაც.

მერვე საუკუნის მეორე ნახევრის სტორიკოსმა ეპიფანე მონაზონმა დაგვიტოვა „ანდრია მოციქულის ცხოვრება“, რომელშიც აღწერილია მოციქულთა ქადაგება საქართველოს მხარეებშიც.

ქვემოთ მოგვყავს ის ადგილები ეპიფანეს შრომიდან, სადაც მოთხრობილია მოციქულთა ქადაგების შესახებ საქართველოს მხარეებში:

ნაწყვეტი პირველი: „ხოლო ეპიფანე კვიპრელი ამბობს—გამოცემის მიხედვით—რომ ნეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამოძღვრა სკვითები, სოგდიანები და გორსინები დიდ სებასტოპოლში, სადაც არის აფსაროსის ბანაკი, და ნავსადგური ისოსი, და მდინარე ფაზისი. იქ ცხოვრობდნ იბერები, და სუსები, და ფუსტები, და ალანები“.

ნაწყვეტი მეორე: „ხოლო იგვ [ანდრია] წამოვიდა ამისოდან და მოვიდა ტრაპეზუნტში, ლაზიკის ქალაქში... იქიდან წამოვიდა და შეჩერდა იბერიისში; მის შემდეგ რაც მან ზღვის პირის მცხოვრებნი მრავალნი განანათლა. ის ჩავიდა იერუსალიმში“.

ნაწყვეტი მესამე: „ხოლო დანარჩენებმა [მოციქულებმა] მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და ჩავიდნენ იბერიისში და ფაზისში. ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ—სუ(ს)ანიაში. ამ ტომის მამაკაცებს მბრძანებლობდნენ ქალები. ადვილად დამყოლია ქალის ბუნება, და ისინიც მალე დამორჩილდნენ [მოციქულთა მოძღვრებას]. მათე მოწაფეებითურთ დარჩა იმ ქვეყნებში, ქადაგებდა და სასწაულებს ახდენდა. ხოლო სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალანიაში და ქალაქ ფუსტაში. იმათ მრავალი სასწაული მოახდინეს, მრავალნი დამოძღვრეს და წავიდნენ აბაზგიაში. დიდ სებასტოპოლში რომ ჩავიდნენ, იქადაგეს ღვთის სიტყვა“.

ამ ნაწყვეტებში გარკვევით არის ნათქვამი:

1) იმ მხარეში, სადაც არის დიდი სებასტოპოლი, აფსარის ციხე, ჰისოს ნავსადგური და მდინარე ფაზისი [ეს ხომ სულ დასავლეთი საქართველოა, ლაზიკის ადგილებია], „მოსახლეობენ იბერიელები,

სუსები, ფუსტელები და ალანები“ (ნაწყვეტი პირველი). ამ ნაწყვეტში მოხსენებულია მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს დასახლებული ადგილები; ამიტომ ის ტომები, რომლებიც აქ მოსახლეობენ. რასაკვირველია, დასავლეთ საქართველოში მოსახლე ტომები არიან. ასე რომ აქ მოსახლე „იბერიელები“ ქართლის იბერიელები კი არ არიან, არამედ დასავლეთ საქართველოში მოსახლე იბერიელები.

2) მეორე ნაწყვეტი ეპიფანეს შრომისა მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ ანდრია მოციქულმა ქრისტიანობის ქადაგების მიზნით მოიარა ამისო და ტრაპეზუნტი, ლაზიკის ქალაქი, და იქიდან წავიდა იბერიასში. აქვე ნათქვამია: „მის შემდეგ, რაც მან ზღვის პირის მცხოვრებნი განანათლა, ის ჩავიდა იერუსალიმში“. აქედან მხოლოდ იმ დასკვნის გამოტანა შეიძლება, რომ იბერიის მცხოვრებნიც არიან ზღვის პირას მცხოვრებნი.

3) მსგავსად პირველი ნაწყვეტისა მესამე ნაწყვეტიც აღნიშნავს, რომ იბერია დასავლეთ საქართველოშია. სახელდობრ, იქ ნათქვამია: „ჩავიდნენ იბერიასში და ფაზისში, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუანიაში. მაშასადამე, ერთ კუთხეში არიან მოხსენებული: იბერია, ფაზისი და სვანეთი. ამის შემდეგ სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალანიაში და ქალაქ ფუსტაში, აქედან გადავიდნენ აბაზგიაში, სადაც არის დიდი სებასტოპოლი.“

მაშასადამე: ამ მესამე ნაწყვეტში სამი სამარშრუტო ერთეულია:

ა) იბერია, ფაზისი და სვანეთი. აქ ამათზე ნათქვამია, რომ „ამ ტომის მამაკაცებს მბრძანებლობენ ქალები“. ამის დამწერს, უთუოდ, მხედველობაში ჰყავს ამორძალები, რომელთაც მითები ათავსებენ დასავლეთ საქართველოს სამხრეთ ნაწილში.

ბ) ალანია და ქალაქი ფუსტა. ძველი ფუსტის მხარე უნდა იყოს დაახლოებით მისიმიელთა მხარეში ან მის მეზობლად; შეიძლება უფრო მიახლოებით გვეთქვა—ფუსტა უნდა ყოფილიყო სოხუმის რაიონის მეზობელ მხარეში.

გ) აბაზგია. აქ იყო დიდი სებასტოპოლისი.

ეს სამი სამარშრუტო ერთეული რომ მოიარა ანდრია მოციქულმა, მერე წავიდა ჯიქეთში, რომელიც აბაზგიის ჩრდილოეთით მდებარეობდა:

აქვე მოგვყავს ეპიფანე კონსტანტინეპოლისის შრომიდან ის სამი ნაწყვეტი, რომლებიც აქ აღძრულ საკითხს ეხება¹.

¹ ეს ნაწყვეტები ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულია 1941 წელს: „გეორგია“, ტ. IV, ნაკვეთი პირველი, გვ. 57—59.

ანდრია მოციქული საქართველოში

Τοῦ δὲ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου λέγοντος ὡς ἐκ παραδόσεως ἔχειν, τὸν μακάριον ἀπόστολον Ἀνδρέαν διδάξει Σκύθας, Κοσογδιανούς¹ καὶ Γορσινούς ἐν Σεβαστοπόλει τῇ μεγάλῃ, ὅπου ἐστὶν ἡ παρεμβολή Ἀψάρου καὶ Ὑγσου λιμῆν καὶ Φάσις ποταμός· ἔνθα οἰκοῦσιν Ἴβηρες καὶ Σοῦσοι καὶ Φοῦστοι καὶ Ἄλανοί (PG 120, 221).

Ἀπάρας δὲ ἀπὸ Ἀμισοῦ ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, πόλιν τῆς Λαζικῆς... Ἐκείθεν ἀπάρας εἰς Ἰβηρίαν διέτριψεν καὶ πολλοὺς φωτίσας διὰ τῆς παρὰ θάλασσαν ὁδοῦ ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα (PG 120, 228—229).

Καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστήν Ἀνδρέας καὶ Σίμων ὁ Χανανίτης καὶ Ματθίας καὶ Θαδδαῖος ἔμειναν ἐκεῖ πρὸς Ἀψαρον· οἱ δὲ λοιποὶ διερχόμενοι τὰς πόλεις διδάσκοντες καὶ θανατοιογοῦντες κατήλθον εἰς Ἰβηρίαν καὶ εἰς τὸν Φάσιν, καὶ μεθ' ἡμέρας εἰς Σου(σ)ανίαν. Οἱ δὲ ἄνδρες τοῦ ἐθνους ἐκείνου ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐκρατοῦντο. Εὐπειθῆς δὲ ἦ γυναικεία φύσις, καὶ τάχῃ ὑπήκουσαν.

Ἔμεινε δὲ ὁ Ματθίας σὺν μαθηταῖς εἰς τὰς χώρας ἐκείνας διδάσκων καὶ ποιῶν θαύματα πολλά.

Ὁ δὲ Σίμων καὶ Ἀνδρέας ἀπῆλθον εἰς (Σ)αλιανίαν καὶ εἰς Φοῦσταγ πόλιν. Καὶ πολλὰ θαύματα ἐργασάμενοι καὶ πολλοὺς μαθητεύσαντες ἀπῆλθον εἰς Ἀβασγίαν. Καὶ εἰσελθόντες εἰς Σεβαστοπόλιν τὴν μεγάλην ἐδίδαξαν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ (PG 120, 242—244).

ხოლო წმინდა ეპიფანე, კვიპრელი ეპისკოპოსი ამბობს—გადმოცემის მიხედვით—რომ ნეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამოძღვრა სკვითები, სოგდიანები და გორსინები დიდ სევასტოპოლში, სადაც არის აფხაროსის ბანაკი, და ნავსადგური ისოსი და მდინარე ფაზისი. იქ ცხოვრობენ იბერები, და სუსები, და ფუსტები, და ალანები.

ხოლო იგი წამოვიდა ამისოდან და მოვიდა ტრაპეზუნტში, ლაზიკის ქალაქში... იქიდან წამოვიდა და შეჩერდა იბერიაში; მის შემდეგ რაც მან ზღვის პირას მცხოვრებნი მრავალნი განანათლა, ის ჩავიდა იერუსალიმში.

სულიწმიდის მოყენის შემდეგ ანდრია და სიმონ კანანელი და მათე და თადეოსი დარჩნენ იქ ავგაროსთან; ხოლო დანარჩენებმა მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და ჩავიდნენ იბერიაში და ფაზისში, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუ(ს)ანიაში. ამ ტომის მამაკაცებს მბრძანებლობდნენ ქალები. ადვილად დამყოლია ქალის ბუნება, და ისინიც მალე დამორჩილდნენ (მოციქულთა მოძღვრებას).

მათე მოწაფეებითურთ დარჩა იმ ქვეყნაში, ქადაგებდა და სასწაულებს ახდენდა.

ხოლო სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალანიაში და ქალაქ ფუსტაში. იმათ მრავალი სასწაული მოახდინეს, მრავალნი დამოძღვრეს და წავიდნენ აბაზგიაში. დიდს სევასტოპოლში რომ ჩავიდნენ, იქადაგეს ღმრთის სიტყვა.

¹ ასეა ხელნაწერში (Κοσογδιανούς), ხოლო საფიქრებელია, რომ თავდაპირველად ეწერა καὶ Σογδιανούς.

ზემოთ მოტანილი მსჯელობა ევაგრი პონტოელის წარმომავლობისა და ამასთან დაკავშირებულ საკითხებზე შეგვიძლია შევაჯამოთ შემდეგი დებულებების სახით.

1. მეოთხე საუკუნის მოღვაწის ევაგრი პონტოელის ბიოგრაფიაში მოხსენებულია, რომ ევაგრი წარმოშობით პონტოელი იყო, იბერთა ქალაქიდან (τῆ γένει Ποντικῆς ἦν, πόλεως Ἰβήρων) (პალადიოსი თ. 86).

2. მეხუთე საუკუნის ისტორიკოსებიც, მსგავსად პალადიოსისა, ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ევაგრი იბერიელი იყო (ἐγγίνεται δὲ τῶ μὲν γένει Ἰβήρων πολίτης πρὸς τῶ καλουμένῳ Ἐβζείνῳ πόντῳ—სოზომენე VI, 30).

3. საშუალო საუკუნეების ზოგი ფილოლოგოსი დაეჭვდა დასავლეთ საქართველოში იბერთა არსებობის საკითხში და წარმოადგინა კონიექტურა: (Ἰβήρων-ის ნაცვლად Ἰβόρων). ამით მათ თქვეს, რომ ევაგრი იბერიელი კი არ იყო, არამედ ქალაქ იბორიდან.

4. ამ ფილოლოგოსთა ეს მოსაზრება უოვლად უსაფუძვლოა: იბორა, კონსტანტინე პორტიროგენეტის მიხედვით, შედიოდა მესამე კაპადოკიაში და ის არ შეიძლება უოფილიყო შავი ზღვის ნაპირას (πρὸς τῶ καλουμένῳ Ἐβζείνῳ πόντῳ).

5. როგორც წყაროებიდან ჩანს, ბერძენ-რომაელ მწერლებს კარგად მოეხსენებოდათ, რომ იბერია ერთ-ერთ არა მარტო ქართლს, არამედ დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ მხარესაც იბერია ეწოდებოდა. ასე, მაგალითად:

ა) პლინიუსით XI, 11: „ამ მხარეში მთებს იქით მდებარეობს იბერია, ხოლო სანაპიროზე ცხოვრობენ ჰენიოსები, ამპრეეტები, ლაზები... კოლხთა ტომები“;

ბ) ისტორიკოსი ეპიფანე (VIII ს.): „ანდრია მოციქულმა იქადაგა სკვითებს შორის, სოგდიანებთან და გორსინებთან ღიდ სებასტოპოლისში, სადაც არის აფსარი, ნავსადგური ისოსი და მდინარე ფაზისი. იქ ცხოვრობენ იბერები, სუსები, ფუსტები და ალანები“;

გ) იმავე ეპიფანესთან სწერია: „დანარჩენმა მოციქულებმა მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და მოვიდნენ იბერიაში და ფაზისში, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ ჩავიდნენ სვანეთში“.

6. მეხუთე მუხლში მოხსენებული მასალები იბერიისა და იბერთა ქვეშ გულისხმობენ დასავლეთ საქართველოს მხარეს და ამ მხარის მცხოვრებლებს.

ამრიგად, დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, რომ უაღრესად შემცდარი და დღემდე მოქმედი თეორია დასავლეთ საქართველოს ეთნიკური შემადგენლობის შესახებ: დასავლეთი საქართველო დასახლებული იყო არა მარტო მეგრულ-ჭანური ტომებით, არამედ იბერიელებითაც¹.

აბაზგების გაქრისტიანება

XVII, 13. Ἱστορεῖ δὲ καὶ Ἀβασγῶν τῆνικαῦτα τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι, καὶ πρὸς τὸ ἡμερώτερον τὴν δίαιταν μεταρρυσασθαι· καὶ τινα δ' εὐνοῦχον Ἐμφρατῶν ὄνομα, ἐκ τοῦ γένους ἐκείνων σφίσι διαπέμψαι· ἀπαγορευόντα μηδένα τοῦ λοιποῦ τῆς Ἀβρῆνωπίδας στερεῖσθαι, σιδηροῦ κατὰ δικάζοντος. Καὶ γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν ταῖς βασιλικοῖς διαπονουμένων κριτῶσιν, οὐς εὐνοῦχους θέμις καλεῖν, ἐκ τοῦ ἔθνους τούτου καθεστῶτες ἦσαν. ὁμοίως ἔχοντες, რომელთაც ჩვეულებრივ ეგნულებს ვუწოდებთ, სწორედ ამ ტომის კაცთაგან არიან დაყენებული.

Τότε δὲ καὶ Ἰουστινιανὸς ἱερὸν τῇ Θεοτόκῃ ἐν τῇ Ἀβασγῶν δειμάμενος, κάλλει δὲ καὶ μεγέθει ἐξέχον, ἱερέας τε καὶ τἄλλα τῆς θρησκείας καλῶς κατεστήσατο· ἐξ οὗ συνέβη κακίνοις ἐς ἀκρίβειαν τὰ τῶν Χριστιανῶν δόγματα ἐξασκησαι (Migne, PG 147, 256).

XVIII, 13. (პროკოპი) მოგვითხრობს, რომ მაშინ აბაზგებმა აირჩიეს ქრისტიანთა მოძღვრება, და თავიანთი ცხოვრება უფრო უმჯობესად გარდაქმნეს. და ერთი ეგნუქი გაუგზავნა მათ [იუსტინიანემ], სახელად ეგფრატა, მათივე ტომისა; მას უნდა აეკრძალა, რომ ამიერიდან არავისთვის წაერთმიათ მამაკაცობა, არ უნდა ეხმარათ რკინა, ამისთვის სიკვდილით დასჯა იყო განკუთვნილი. და მეტიწილი იმათგან, ვინც სამეფო საწოლ

მაშინ იუსტინიანემაც ღვთისმშობლის სახელობაზე ტაძარი ააგო აბაზგთა ქვეყანაში, რომელიც გამოირჩეოდა სილამაზით და სიდიდით, და როგორც მღვდლები ისე სხვა ყველაფერი, რაც სარწმუნოებას ეხება მშვენივრად მოაწყო, ამიტომაც არის, რომ მათში ქრისტიანული დოგმატები ზედმიწევნით სრულდება.

¹ ამ საკითხებთან დაკავშირებით იხ. მასალები, გამოქვეყნებული: „გეორგია“ ტ. II (თბ. 1965), გვ. 25—26; „გეორგია“ ტ. VI (თბ. 1966), გვ. 131—132 შენ.

ნიკიფორე ქსანთოპულოსის ცნობა აბაზგების მოქცევაზე

XVII წიგნის მეცამეტე თავში, სადაც ლაპარაკია სხვადასხვა ტომთა მოქცევაზე, ნიკიფორე გადმოგვცემს აბაზგთა გაქრისტიანებაზედაც. ეს ცნობები ამოღებულია პროკოპი კესარიელის „ისტორიიდან“. ამას ის თვითონ წერს: ...*Προκοπίου και ταυτα καθιστορήσαντος.· Ἰστορεῖ δὲ και Ἄβασγοῦς τηρικαυτα τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι.*

ესეც რომ არ იყოს, საკმარისია აღამიანმა შეადაროს ნიკიფორეს ცნობა „სპარსთა ომის“ II წიგნში მოთავსებულ ტექსტს, რომ ღარწმუნდეს იმაში, რომ ნიკიფორე მთლიანად ემყარება, ამ შემთხვევაში, პროკოპი კესარიელს.

ნიკიფორე

პროკოპი

...*Ἄβασγοῦς τηρικαυτα τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι, και πρὸς τὸ ἡμερώτερον τὴν δίαιταν μεθαρμόσασθαι, Καί τινα δ' ἐνόησον Ἐθφρατῶν ὄνομα, ἐκ τοῦ γένους ἐκείνων σφίσι διαπέμψαι ἄπαγορευοντα μηδένα τοῦ λοιποῦ τῆς ἄρρενωπίας σιερεῖσθαι, σιδηῆρου καταδικάζοντος... Τότε δὲ και Ἰουστινιανὸς ἱερὸν τῆ Θεοτόκῳ ἐν τῆ Ἄβασγῶν δευμάμενος ...ἱερέας τε και τᾶλλα τῆς θρησκείας καλῶς κατεστήσατο.*

Ἐπὶ τούτου δὲ Ἰουστινιανοῦ βασιλευστος ἅπαντα Ἄβασγοῖς ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον τετύχηκε μεταπίσχεσθαι. Τὰ τε γὰρ Χριστιανῶν δόγματα εἰλοντο και αὐτοῖς Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τῶν τινα ἐκ Παλατίου ἐνούχων στεῖλας, Ἄβασγὸν γένος, Ἐθφρατῶν ὄνομα, τοῖς αὐτῶν βασιλευσι διαρρηθῆν ἀπειπε μηδένα τὸ λοιπὸν ἐν τούτῳ τῷ ἔθρῳ τὴν ἄρρενωπίαν ἀποφιλοῦσθαι, σιδηῆρον βιαζομένης τῆς φύσεως... Τότε δὲ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς και ἱερὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Ἄβασγοῖς οἰκοδομησάμενος, ἱερεῖς τε αὐτοῖς καταστησάμενος.

ნიკიფორე გრიგორასი

ბიზანტიელი ისტორიკოსი ნიკიფორე გრიგორასი (Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς) XIV საუკუნის ერთ-ერთი გამოჩენილი მწერალთაგანია. მისი ნაწერები ეხება ცოდნის მრავალ დარგს: თეოლოგიას, ფილოსოფიას, ასტრონომიას, ისტორიას, რიტორიკასა და გრამატიკას. გარდა ამისა თავისი ცხოვრების მეორე ნახევარში იგი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა იმ დროს გაცხოველებულ საეკლესიო დავაში და გარკვეული რეპრესიებიც განიცადა.

გრიგორასი დაიბადა 1290—91 წელს პონტოს ჰერაკლეაში¹. ჯერ კიდევ ბავშვი იყო რომ დაობლდა და მისი აზრდა იკისრა მისმა ბიძამ (დედის ძმამ) იოანემ, ჰერაკლიის ეპისკოპოსმა. პირველი განათლება გრიგორასმა მიიღო ჰერაკლეაში თავისი ბიძის ხელმძღვანელობით, ხოლო ოცი წლის რომ შეიქმნა იგი, ბიძამ კონსტანტინეპოლში გაგზავნა სწავლის გასაგრძელებლად. აქ ორმა პიროვნებამ ითამაშა დიდი როლი გრიგორასის განათლების საქმეში და მისი საზოგადოებრივ-იდეოლოგიური ცხოვრების წარმართვაში; ესენი იყვნენ იოანე გლიკა და დიდი ლოგოთეტი თეოდორე მეტოხიტი. იოანე გლიკა სწავლული გრამატიკოსი და რიტორი იყო და მისგან ისწავლა გრიგორასმა გრამატიკა და

¹ გრიგორასის ცხოვრების შესახებ ცნობები მოიპოვება თვით მისსავე თხზულებებში, უმთავრესად მის „ისტორიაში“ და „წერილებში“. ეს ცნობები თავმოყრილია R. Guiland-ის მიერ მის ნარკვევში: *Essai sur Nicéphore Grégoras. L' homme et l' oeuvre*. Paris, Geuthner 1926. XL+308. ამ ნაშრომში კრიტიკამ აღნიშნა მთელი რიგი შეცდომები და შეუსაბამობანი, დაიწერა რამდენიმე დაწვრილებითი რეცენზია:

Georg Ostrogorsky: *Deutsche Literaturzeitung* 4 (1927), Sp. 1679—1701,

F. Dölger: *Historisches Jahrbuch* 47 (1927), 760—766.

L. Bréhier: *Journal des Savants* 1928, S. 35—40.

N. Iorga, *Revue hist. du Sud—Est Européen* 4 (1927), 385—389.

K. Ἀμαυρός: *Ἐπιστημικὴ Ἐταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 4 (1927), 365—369.

R. Draguet: *Revue d'histoire eccl.* 23 (1927), 876—879.

V. Laurent: *Échos d'Orient* 27 (1928), 123—126.

რიტორიკა, ხოლო XIV საუკუნის უდიდესმა მეცნიერმა თეოდორე მეტოხიტმა ასწავლა მას ფილოსოფია და ასტრონომია.

გრიგორასს ყურადღება მიაქცია, თეოდორე მეტოხიტის წყალობით, კეისარმა ანდრონიკე II-მ (1282—1328 წ.წ.), რომელიც დიდად სწყალობდა მეცნიერებასა და ლიტერატურას. გრიგორასი 27 წლისა იყო, როდესაც იგი წარუდგინა კეისარს მეტოხიტმა. აქ მან სახოტბო სიტყვით მიმართა ანდრონიკეს¹:

«მე რომ ვიცოდე, უძლიერესო მეფევე—უთხრა გრიგორასმა— რომ ჩვენს დროში არიან ისეთები, რომელთაც შეუძლიათ ღირსეულად ადიდონ ზენი სიდიადე, მე არასგზით არ გავბედავდი გამომეტქვა ის, რის თქმასაც ვაპირებ, და დუმილს ვამჯობინებდი. მე სიამოვნებით დავუთმობდი ამ საქმეს იმით, რომელთაც შესწევთ უნარი ღირსეულად შეაქონ ზენი საქმენი. მაგრამ ვინაიდან ზენი ღირსებების სიმრავლის წინაშე უძლურია ადამიანის ყოველივე სიტყვა და ვინაიდან მე არ მეგულება არავინ, ვისაც შეეძლოს მიახლოვებით მაინც ჩასწვდეს ზენს ღირსებებს, ამიტომ, ვფიქრობ, არავინ დამძახავს, თუ მე ვიკისრებ ამ მოვალეობას. უცნაური კია, რომ მე ვკიდებ ხელს ისეთ საქმეს, რაც ჩემს ძალღონეს აღემატება, მაგრამ, მეორე მხრით, არ იქნება გასაკვირალი, თუ მე უძლური აღმოვჩნდები სხვებთან ერთად. ვინც ზენი საქმეების ღირსეულად შექებას განიზრახავს, მას უნდა ვუსურვოთ ჰქონდეს ისეთივე ნიჭი მკვერმეტყველებისა, როგორიც გაქვს ზენ...». ასე დაიწყო თავისი სიტყვა გრიგორასმა და შემდგომ შეადარა ანდრონიკე ყველა ცნობილ მოაზროვნეს და მოღვაწეს (პლატონს, სოკრატეს, ზენონს, თემისტოკლეს, მილტიადეს...), რომლებიც ყველანი ანდრონიკეზე უფრო სუსტნი აღმოჩნდნენ; ანდრონიკეს სასახლე, თავმჯესაფარი აზრისა და სიტყვისა, სიბრძნისა და განათლებისა, შეადარა აკადემიას, ლიკეონს, სტოას, რომლებიც არარანი აღმოჩნდნენ ანდრონიკეს სასახლის წინაშე.

1326 წ. ანდრონიკე II-მ სერბიაში გააგზავნა გრიგორასი ელჩად. 1328 წ. ნიკიფორემ, ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო, მთავრობის რისხვა დაიმსახურა და იძულებული იყო საზოგადოებრივ ცხოვრებას ჩამოშორებოდა. მხოლოდ 1330 წელს საშუალება მიეცა დაბრუნებოდა

¹ გრიგორასი თვითონ წერს ამის შესახებ: «და, აი, მე გავემგზავრე მეფესთან, უკვე 27 წელი მისრულდებოდა დაბადებიდან, ყოველი მოლოდინის გარეშე მიღებულ ვიქმენ მეფის მიერ, და მე მაშინვე მისი მკვერმეტყველებისა და სიბრძნის შესაქებად სიტყვა წარმოვთქვია» (ისტორია VIII, 8).

საზოგადოებრივ ცხოვრებას; იგი აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს ეკლესიათა უნიის გარშემო წარმოებულ მოლაპარაკებაში და იმ ბრძოლაში, რომელიც წარმოებდა გრიგოლ პალამას წინააღმდეგ.

ნიკიფორე გრიგორასი გარდაიცვალა 1360 წელს.

ნიკიფორეს მთავარი ნაწარმოებია *Ἱστορία Παμαξική*, რომელიც 1204—1359 წლების ამბებს აგვიწერს და რომელიც, ერთგვარად, გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ გაგრძელებასა და შევსებას წარმოადგენს.

ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორია“ იწყება ჯვაროსანთა მიერ კონსტანტინეპოლის აღებით, ე. ი. 1204 წლით. „ისტორიის დავიწყებ—ამბობს გრიგორასი—სამეფუფო ქალაქის აღებით, რაც მოხდა—ვაი, უბედურება!—ლათინთა წყალობით“. რაც ჩემზე წინ მოხდა და რაც მე გავიგე ჩემი უფროსი თანამედროვეებისაგან, იმას მოკლედ გადმოგცემთო—ამბობს ისტორიკოსი,—იმიტომ რომ ის ძველი ამბავი ან სხვების შიერ¹ უკვე არის მოთხრობილი, ან რადგან მემინია რამე შეცდომა არ დავუშვავო. ხოლო ის, რისი თანამხილველიც ჩვენ ვიყავით, ვეცდებით გადმოგცეთ რაც შეიძლება უფრო დაწვრილებითო. მისი პირადი დაკვირვებები ეხება 1351—1359 წლების ამბებს.

მიუხედავად ზოგიერთი საკითხის დროს გრიგორასის მიერ გამოთქმულ უაღრესად აკვიატებული აზრებისა, მისი „ისტორია“ მაინც უნდა ჩაითვალოს ძირითად წყაროდ XIV საუკუნის პირველი ნახევრისათვის.

* * *

საგულისხმოა ნიკიფორე გრიგორასის შეხედულება ისტორიკოსის დანიშნულებაზე. გრიგორასის აზრით, ისტორიკოსისათვის ჭეშმარიტება იგივეა, რაც ცხოველისათვის თვალი. ისტორიკოსს ჭეშმარიტების საკითხი უნდა ახსოვდეს ყოველთვის ორი მიზეზის გამო:

1. პირველ ყოვლისა უნდა გვახსოვდეს, რომ ის, რასაც მომავალ თაობებს გადავსცემთ როგორც ნიმუშსა და წესს, არ აღმოჩნდეს მანე და დამღუპველი.

2. ისტორიკოსს ყველაფერი სწორად და ზედმიწევნით უნდა ჰქონდეს მოთხრობილი. მცირეოდენი რამ სიყალბე, შემჩნეული ისტორიკოსის მონათხრობში, საბაბს მისცემს სხვებს მთელი ნაშ-

¹ აქ ის გულისხმობს, ალბათ, გიორგი აკროპოლიტეს, გიორგი პახიმერეს და ზოგიერთ ჩვენთვის უცნობ ისტორიკოსსაც.

რომი აიგდონ სასაცილოდ და ილაპარაკონ, რომ არაფერი მართალი არ სწერია ამ ნაშრომშიო (I, 1).

ასეთ მოთხოვნებს უყენებს გრიგორასი ისტორიკოსს და პასუხისმგებლობის შეგნებით აფრთხილებს მას ყალბი ცნობები არ გაეპაროს თავის ნაშრომში. „ძალიან მიკვირდა მე იმათი საქციელი—ამბობს გრიგორასი,—რომლებიც ასე იოლად სწერენ ხოლმე ყალბ სააუგო და სალანძღავ ამბებს; მარტო ერთ გამოთქმულ ლანძღვას მაშინვე იტაცებს ქარი და ფანტავს ჰაერში; ხოლო ის ლანძღვაგინება, რომელიც ხელნაწერებსა და წიგნებში იწერება, მძიმე ტვირთად აწვება იმათ, რომელთაც ლანძღავენ, რადგან დაწერილი უფრო მეტ მნიშვნელობას პოულობს და დიდი ხნით რჩება ძალაში“ (I, 1).

გრიგორასს სამარცხვინო საქციელად მიაჩნია ისტორიკოსისათვის ასეთი ყალბი ცნობების მიწოდება მკითხველისათვის, უსამართლოდ ლანძღვა და გინება. გრიგორასის აზრით, მკითხველი ადვილად ხვდება, რომ ასეთ შემთხვევაში ისტორიკოსები იმის მაგიერ, რომ ჭეშმარიტებას ღალატებდნენ, ფიქრობენ ფონს გავიდნენ იმ ადამიანთა გაკიცხვით და მიწასთან გასწორებით, რომელთაც არაფერი დაუშავებიათ. ეს იმას ჰგავსო—ამბობს გრიგორასი—რომ ადამიანს საშუალება ჰქონდეს მიწაზე არხენად იცხოვროს და ამის მაგიერ ატლანტის ზღვაში გავიდეს და ქარიშხალის ნავარდს მისცეს თავი.

ის ისტორიკოსი, რომელიც სააუგო და სალანძღავ სიტყვებს სწერს სხვებზე, არა მარტო ამ უკანასკნელთ ვნებს, არამედ თავის თავსაც, რადგან მკითხველთა შორის ხომ მოიპოვებიან სალი გონების მქონენიც, რომლებსაც ძალუძთ გაარჩიონ ავი და კარგი. ამათ თვალში ყალბი ლანძღვის ჩამწერი ისტორიკოსი უთუოდ ცუდ ადამიანად ჩანს.

მაგრამ ასეთი რამ მოსდის უთუოდ ცუდ ისტორიკოსს, ნაკლები ნიჭის მქონეს, სუსტს ან ჩლუნგს. „მე გამიგონია ძველი ბრძენი ხალხის ნათქვამი, რომ, ვინც ხელს ჰკიდებს კალაშს, უნდა მიბაძოს კარგ მხატვარს: კარგი მხატვარი კიდევაც რომ ხედავდეს დასახატ დედანში რაიმე ბუნებრივ ნაკლს, სხეულის რომელიმე ნაწილის რაიმე მანკს, ყველაფერს ზედმიწევნით კი არ გადაიტანს სურათზე; ზოგს წაუშატებს. რომ უფრო მეტი იყოს მსგავსება, ზოგ რამეს მიჩქმალავს, რომ მნახველს თვალში არ ეცეს ბუნებრივი მანკი და ამით საბაბი მისცეს ოხუნჯობისა და დაცინვისათვის. ის ჭკუის კოლოფები კი (ლაპარაკია ზემოთ ხსენებულ ისტორიკოსებზე), თავისი უვიცობით თუ ჭეშმარიტებისადმი მტრული დამოკიდებუ-

ლების გამო, არა თუ მცირე ცოდვებს დუმილით არ ჩაუვლიან ხოლმე, არამედ ისეთ რამეებსაც კი სწერენ, რაც ნამდვილად არ მომხდარა. აი, ასე ამჟღავნებენ ისინი თავის მტრულ დამოკიდებულებას კეუმარიტებისადმი“¹.

ნიკიტორე გრიგორასის „ისტორიის“ შემდეგი გამოცემებით ვსარგებლობდით:

Nicephori Gregorae Byzantina historia, cura L. Schopeni I—II, Bonnae 1829—30 (აქ არის I—XXIII წიგნები).

Nicephori Gregorae historiae Byzantinae libri postremi ab I. Bekker nunc primum editi, Bonnae 1855 (აქ არის XXIV—XXXVII წიგნები).

Miğne. PG, t. 148 (120—1449), 149 (9—502).

Византийские историки: «Римская история Никифора Григоры», т. I, СПб 1862 (1204—1341 წლები).

კოლხიდის მპყრობელი ალექსი კომნენოსი

1, 2. Τῆς γὰρ τοι Κωνσταντινουσουλῆως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλοῦσθης συνῆβη τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. καθάρπερ δικάδα μεγάλην, ἀνέμοις ἀγρίοις καὶ κύμασι θαλαττίοις συνειλημμένην, κατὰ τεμάχια καὶ μέρη πλείστα διαιρεθῆναι, καὶ ἄλλον ἄλλομι κατὰ μόρια, καὶ ἄς ἕκαστοι τύχοιεν, ταύτην διαλαχόντας κληρώασθαι, ἕως ὅφῃ καὶ μόλις περὶ τὴν Νικαέων μητρόπολιν ἀναγορευθῆναι συμπέπτωκε βασιλέα Θεόδωρον τὸν Ἀΐσχαριν, τριακοντάση ἦδη τευχάοντα.

იქნა მეფედ ნიკეელთა მეტროპოლიაში. მაშინ იგი ოცდაათი წლისა იყო.

1, 2. როდესაც კონსტანტინეპოლი ლატინების მიერ იქმნა ალებული, მოხდა ისე, რომ რომაელთა სახელმწიფო მსგავსად დიდი ხომალდისა, რომელიც გაიტაცეს აბობოქრებულმა ქარებმა და ზღვის ტალღებმა, დაიშალა მრავალ ნაფლეთად და ნაწილად, ისე რომ ერთმა ერთნაირად, სხვამ სხვანაირად, ვისაც როგორ არგუნა ბედმა, იგი (ე. ი. ეს სახელმწიფო) წილად ირგუნეს და გაიყვეს, სანამ, ბოლოს, თერთორე ლასკარი მოახერხებდა იმას, რომ იგი გამოცხადებულ

¹ ნიკიტორე გრიგორასის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ იხ. K. Krumbacher, GBZ 293—298; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I (1958), 450—453; В. Бенешевич, Очерки III, 56—59.

Τηνικαῦτα γὰρ οἱ μὲν ἤττη-
 θέντες, οἱ δ' ὑποπεπιτωκότες χρη-
 σάμενοι σχήματι, τούτῳ προσεβ-
 ῆσαν μάλα ἐθέλονται πλὴν τοῦ
 τῆς Κολχίδος κρατήσαντος γῆς
 Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ὅς
 κατὰ τὴν Εὐρώπην Θετταλίας τε
 ἤρξε καὶ ἦν παλαιὰν ὠνόμασαν
 Ἡπειρον· ὁ ἔξ Ἀγγέλων οὗτος
 ἦν Κομνηνὸς Μιχαήλ. Οὗτοι γὰρ
 ὅσον πλεῖστον ἦν τῆς βασιλευού-
 σης ἀπωξιμένοι, καὶ αὐτὰ γε,
 ὡς εἶπεῖν, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγε-
 μονίας τὰ πέρατα λαχόντες ἐκ
 διαμέτρου, καὶ ἄμα τοῖς τῶν
 τόπων ὀχυρώμασι σφόδρα τεθαβ-
 ῆραδες. τυραννικώτερον ἐπεπή-
 δησαν τῇ ἀρχῇ, καὶ ἰσχυσαν
 ἄχρι καὶ τήμερον παῖσι τε καὶ
 ἀπογόνοις αὐτῶν, καθάπερ τινὰ
 πατρῶον κληρον, αὐτὴν παραπέμ-
 ψαντες (PG 148, 132).

და თავიანთ შვილებსა და შვილთა-
 რადაც მანისეული მემკვიდრეობა.

მაშინ ზოგიერთები დამარჯ-
 ხებულ იქნენ, სხვები კიდევ თა-
 ვისი ნებით დაემორჩილნენ და,
 ამგვარად, მიემხრნენ მას, გარ-
 და ალექსი კომნენოსისა,
 რომელიც კოლხიდის ქვე-
 ყანას ფლობდა, და იმის
 გარდა, რომელიც ევროპაში გა-
 ნაგებდა თესალიასაც და იმასაც,
 რასაც ძველად ებირს ეძახდნენ, —
 ეს იყო ანგელთა გვარიდან მი-
 ხეილ კომნენოსი. ისინი ხომ (ე. ი.
 კოლხიდის მფლობელი და თესა-
 ლია-ებირის მმართველი) ძალიან
 დაშორებული იყვნენ სამეფო
 ქალაქს, ისინი, ასე ვთქვათ,
 რომის სახელმწიფოს სრულიად
 საპირისპირო კიდევბზე იყვ-
 ნენ და ძალიან გათამამებული
 იყვნენ თავიანთი ადგილების სი-
 მტკიცით და მიითვისეს ძალა-
 უფლება, დღემდე ფლობენ მას
 შვილებს გადასცეს იგი, ვითარცა

სკვითები

II, 4. Ἐνταυτοῖς δὲ γενομένῳ
 τῆς ἱστορίας, οὐκ ἀρεστόν ποι
 ἔδοξεν εἶναι σίγη παρελθεῖν τὰ
 περὶ Σκυθῶν, ἐν τούτοις τοῖς
 χρόνοις ἐπιδραμόντων Ἀσίαν τε
 καὶ Εὐρώπην· βιάσεται γὰρ ἡμᾶς
 ὁ λόγος προῖων εἰς τὰ αὐτῶν
 πολλάκις ἐμπίπτειν διηγήματα,
 καὶ χρεῶν ἀνακεφαλαιωσαμένους
 ἡμᾶς, καθόσον οἶόν τε, διαλευ-
 κάναι τὰ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐναρ-

II, 4. თბრობის ამ ადგილას
 რომ მოვედი, არ იქნება, ჩემის
 აზრით, მოსაწონი, რომ დუმი-
 ლით გვერდი ავუარო სკვითთა-
 ბის საკითხს, რომლებიც იმ
 ხანებში თავს ესხმოდნენ რო-
 გორც აზიას, ისე ევროპას. მომ-
 დევნო თბრობაში ჩვენ ხშირად
 მოვეხდებოდა მათ შესახებ ლაპა-
 რაკი, და ამიტომ საჭიროა ზო-
 გალად ვთქვათ ჩვენ, რამდენადაც

γέστερα παραπέμψαι ταῖς ἐφεξῆς ὑποθέσεσιν, ἵνα μὴ αὐτοῖς γε εἰδότες, εἶτα ἐπὶ τῶν οὐκ εἰδότην ὡς εἰδότην διεξιόντες, ἀμαρτάνειν ποιῶμεν αὐτούς ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν ἐνοίων, καὶ συχνὰ μετακαίνειν ἐξ ἐτέρων εἰς ἐτέρας ἀναφοράς, ὥσπερ αἱ κυνηγετικαὶ κύνες, ὅποτε τὰς τῶν λαγῶν ἰχνηλατοῦσι νομάς, συχνὰ τὴν φῖνα πρὸς ἕτερα εἰς ἐτέρων ἰχνημετάγουσαι.

როგორც მონადირე ძაღლები, როდესაც ისინი კურდღლების კვალს მიხედვენ და ხან ერთ კვალს დასუნავენ, ხან მეორე კვალს.

Ἔθνος ἐστὶ πολυανθρῶποτα-
των, βορειοτέραν πολλῶ τὴν οἰκη-
σιν ἔχον ἢ κατὰ πᾶσαν τὴν καθ’
ἡμᾶς οἰκουμένην, οὐδαμῶς μὲν ἐς
ἀκριβείαν ὑπὸ τὸν ἀρχαῖον πό-
λον, παρὰ τοὺς ἀρχαῖατάτους
δ’ οὐκ ὅμως ἐνδοκίμωμενον παρ-
αλλήλων ἀπάντων, ὅποσοι τὴν
οἰκουμένην ἅπασαν περιγράφου-
σιν, ὡς οἱ τὰς παλαιὰς τε ἱστο-
ρίας συνθιέντες παρῆδοσαν τοῖς
ἐπιγενομένοις ἡμῖν, καὶ αὐ ἡμεῖς,
καθίσσον ἐξῆν, ἐκ τῆς τοῦ χρο-
νου ξυνήκαμεν πείρας.

ბებს, და ჩვენც კარგად ვიცით, ჩამდენადაც შესაძლებელია, ჩვენი ხანგრძლივი გამოცდილებით.

Тούτους γαλακτοφάγους μὲν
καὶ δικαιοτάτους ἀνθρώπων Ὀμη-
ρος ἔφησεν· ἐν τούτοις γὰρ οὐ
μαγείρων μαγγανεία, οὐδὲ τρα-
πέζης ἐπιενόηται πολυτέλεια.
Φυστηχομίαι δὲ καὶ ἀρόσεις γῆς
οὐδ’ ἐν ὀνειροῖς, ὅ τί ποτέ εἶσιν,
ἐφαντάσθησαν. Ἀλλὰ τραφῆ μὲν

ეს შესაძლებელია, და ნათელ-
ვყოთ მათ შესახებ [ცნობები] და
ზავაშუქოთ წინასწარ ის, რაც
მომდევნო მოთხრობებისთვის და-
გვეჭირდება, რათა არ მოხდეს
ისე, რომ ჩვენ თვითონ რომ რამე
ვიცით და ამის არმცოდნეთა შე-
სახებ რომ გვეგონია რომ იციან,
შეცდომაში შეგვეყავს ისინი, რო-
მელთაც სხვადასხვა აზრები უჩნ-
დებათ, და ხშირად ერთი ცნო-
ბიდან მეორე ცნობას ეცემიან,

ეს არის ტომი მეტად მრავალრიცხოვანი, ცხოვრობდა ვა-
ცილებით უფრო ჩრდილოეთით,
ვიდრე მთელს ჩვენდროინდელ
მსოფლიოში [ვინმე სხვა ცხოვ-
რობს], თუ ზედმიწევნით ჩრდი-
ლო პოლუსთან არა, ყველაზე
უფრო ჩრდილოეთით მცხოვრებ-
თა გვერდით იყო მოთავსებული,
იმ მცხოვრებთა, რომლებიც კი
მთელი მსოფლიოს განაპირა სა-
ზღვრებზე არიან, როგორც ამას
ძველი ისტორიის მთხველნი
გადმოგვცემენ მეძველდრე თაო-
რამდენადაც შესაძლებელია, ჩვენი

ამათ (ქ. ი. სკვიტუბს) ჰომე-
როსმა უწოდა ვალაქტოფაგები
და ყველაზე უფრო სამართლიანი
ადამიანები: მათ წარმოდგენა არა
აქვთ არც მზარეულთა ოსტატო-
ბაზე, არც სუფრის მრავალმკუ-
ლობაზე. მათ სიზმარშიც კი არა
ზმანებიან, მეძალეობა-მეძოსტენ-

αὐτοῖς ἢ τῆς γῆς αὐτοφυῆς πόα, καὶ τὰ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων ἀίματά τε καὶ σώματα. Καὶ εἴ τι δὲ τῶν ἀγρίων ζώων καὶ πετεινῶν ἀλωτῶν αὐτοῖς γένοιτο, καὶ τοῦτο δ' αὐτοῖς αὐτοσχέδιός ἐστι τροφή. Ἐνδύμα δ' ἀποίητον τὰ τῶν ζώων δέρματα.

ხელდახელო საკვებია. მათა ტანსაცმელი არ არის გაკეთებული [ხელით], ცხოველთა ტყავია მათი ტანსაცმელი.

Ἄργυρος δὲ καὶ χρυσὸς καὶ μάργαρος καὶ λίθος λυχνίτης ἴσα καὶ κόνις ἐχεινίους ἐστίν.

Ὅν πανηγύρεις ἐκεῖ καὶ φιλοτιμίας θιάτρα, οὐδὲ βουλευτήρια περὶ ναυστάθμων καὶ τριηραρχῶν καὶ ἀγορανομῶν, ἀλλ' εἰρήνη πᾶσα τὸ ἀπὸ τούτων, καὶ βίος πᾶμπαν ἀστασίαστος...

სუფეფს სრული სიმშვიდრე ამათგან ველი...

...Ὅν τῶν ἀνθρώποις ἐκεῖνοις, τῶν πραγμάτων οὐκ ὄντων, ἐξ ὧν φιλονεικίαι καὶ ἔριδες φύονται καὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιβουλαὶ καὶ χύσεις αἱμάτων ἐπινοοῦνται, οὐδὲ δικαστήρια συγκροτοῦνται λοιπόν, οὐδὲ βουλευτήρια καὶ ἀναγνώσεις νομίμων, οὐδὲ πιθαναὶ γλῶσσαι, καὶ λόγων διαστροφαὶ καὶ ἐννοιῶν λαβύρινθοι· ἀλλὰ δικαιοσύνη τις αὐτοφυῆς ἐπινέμεται τούτους καὶ ἀνεπίφθονος αὐτονομία.

გვარი თვითმყოფი სამართლიანობა განაგებს მათ და უშურველი თვითკანონიერება.

ობა და მიწის დამუშავება თუ რა არის. საზრდოდ მათ აქვთ ბალახი, რომელსაც თავისთავად იძლევა მიწა, აგრეთვე ტვირთ-მზიდავი ცხოველების და სხვა საქონლის სისხლი და ხორცი. და თუ რასმე გარეულ ცხოველთაგან ან მფრინველთაგან დაიჭერენ ხოლმე, ესეც მათთვის სახელდახელო საკვებია.

ვერცხლი და ოქრო, მარგალიტი და ლიხნიტის ქვა იგივეა მათთვის რაც მტვერი.

არც დღეობები იციან მათ და არც პატემოყვარეობის [ალფიდვრელი] სანახაობები, არც თათბირები ნავსადგურების, ხომალდების უფროსთა და ბაზრის ზედამხელველთა შესახებ, არამედ და ცხოვრება სრულიად უშფოთ-

... ასევე ამ ადამიანებსაც, რადგან ისეთი საქმეები არა აქვთ, რომელთაგან აღმოცენდებიან დავა და შუღლი, ერთმანეთის წინააღმდეგ ბოროტი ზრახვები და სისხლის ღვრანი წარმოიშობიან, — აი ამ ადამიანებს არც სასამართლოები შეუქმნიათ, არც საბჭოები, არც ესპიროგობათ კანონთა ჩაკითხვა, არც დამარწმუნებელი ენა, არცა სიტყვათა ტრიალი და არც საბუთების ლაბირინთები, არამედ ერთ-

განაგებს მათ და უშურველი

Διὰ μὲν δὴ ταῦτα δικαιοτά-
τους ἀνθρώπων καὶ Ὅμηρος τού-
τους ἠνόμασε.

Τὴν γε μὴν προσηγορίαν
αὐτῶν διαφύρως ἡμῖν οἱ πάλαι
σοφοὶ διεπύρθηυσαν. Ὅμηρος
μὲν γὰρ Κιμμερίους αὐτοὺς κα-
λεῖ, Ἑρδωτος δὲ ὁ τὰ Περσικὰ
συγγραψάμενος Σχύθας πολυει-
δεις, ὁ δὲ Χαιρωνεὺς Πλούταρχος
Κίμβρους καὶ Τεύτονας, οὐκ
οἴκοθεν μὲν, ὀνομάζει δ' οὖν,
ὡσπερ ἀμυρβάλλων καὶ ἀπιστῶν
αὐτὸς ἑαυτῷ. Τὴν μὲν γὰρ κυ-
ρίαν αὐτῶν προσηγορίαν αὐτοὶ
ἄν κατὰ τὴν σφῶν αὐτῶν εἰδεῖεν
διάλεκτον. Οἱ δ' Ἑλληνικοῖς ὀνό-
μασιν ἐπ' αὐτῶν χρώμενοι ἄλλοτε
ἄλλως, ὡς ἕκαστοι βούλοιντο,
τούτους προσαγορεύουσιν, ὅποσοι
ἐκεῖθεν χειμάρβρου δίκην ἕς τὴν
καθ' ἡμᾶς οἴκουμένην ἐπιρρέον-
τες, ἄλλοτε ἄλλους ἐπιλαμβά-
νουσι τόπους...

Τούτων τινὲς πολλὰκις ἐκεῖ-
θεν ἀποσπασθέντες, πολλοὺς ἐλυ-
μήναντο χώρους, καὶ πλείστοις
ξίθνεσι ζυγὸν δουλείας ἐπήνεγκαν·
ὡσπερ ἂν εἰ μεγάλου πελάγους
ἀποτομῆ χυθίσσα κατὰ πρᾶνοῦς
παντ' ἐπικλύζοι καὶ παρασύροι
ὅποσοις ἂν ἐπιδράμοι.

Ἄλλ' ἐκεῖθεν μὲν γυμνηταί
τε καὶ ἄσκειοι ἐξιώντες, εἶτα
ἀμείβουσι τὴν δίκαιαν, μεταλαμ-

ამიტომ უწოდა მათ ჰომე-
როსმა ყველაზე სამართლიანი
ადამიანები.

მათი სახელწოდების შესახებ
ძველი ბრძენი ადამიანები სხვა-
დასხვანაირად გადმოგვცემენ. ჰო-
მეროსი, მაგალითად, მათ კიმე-
რიელებს უწოდებს, ჰეროდოტე,
სპარსული ამბების აღმწერი —
სხვადასხვაგვარ სკვითებს, ხოლო
პლუტარქე ქერონეველი — კიმბ-
რებს და ტევტონებს უწოდებს,
ხოლო არა დაბეჯითებით, არა-
მედ თითქმის მერყეობს და არ
ერწმუნება თავის თავს. თავიანთ
საკუთარ სახელწოდებას ისინი
ამბობენ თავ-თავის დიალექტზე.
რომელნიც ელნიურ სახელებს
იყენებენ მათ მიმართ, ზოგი ასე
ეძახის, ზოგი ისე, როგორც თი-
თოეულს მოესურვება, ისე უწო-
დებს მათ, იმისდა მიხედვით, თუ
იქიდან, მსგავსად მთის ჩანჩქე-
რისა, როგორ მოედინებოდა ქვეყ-
ნებზე და ვის და სად როგორი
აღგოლები უჭირავს...

ზოგიერთი ამათგანი ხშირად
იქიდან მოსწყდებოდა ხოლმე და
ბევრს ქვეყანას ანადგურებდა,
მრავალ ხალხსაც მონობის უღელს
აღვამდა; ისე გამოდიოდა, თით-
ქმის დიდი ზღვის ერთი ნაწილი
დაქანებით ვადმოხეთქილა და
ყველაფერი წაუღოკავს და გადა-
უთელავს, რასაც კი წასწყდომია.

მაგრამ ისინი იქიდან გამო-
დიოდნენ ტიტვლები და უსახს-
რონი, შემდეგ კი იცვლიდნენ

βάνοντες τὴν τῶν τόπων ἐκεῖνων, ἐν οἷς ἤδρουσιν ἔαυτους.

“Ὡσπερ γε μὴν οἱ ἐξ ὀρῶν τῶν μεγίστων ἀναβήγγυσμένοι ποταμοὶ καὶ τὸ ρεῖθρον εἰς τὴν θάλασσαν ἀποπτύοντες, οὐκ εὐθὺς παρὰ τὴν αἰγιαλίτιδα ψάμμιον ἐς ἄλμην τὸ πότιμον αὐτῶν ἐξάλλάττουσιν, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ τῆς θαλάττης εἰσρέοντες ἀκοινώνητοι, ἔπειτα ἐσπέσαντο, καὶ τοῦ κράτους τοῖς πλουσιωτέροις παρεχώρησαν ὕδασιν· οὕτω καὶ τούτων οἱ τὴν ἔγγιστα τῆς πρώτης οἰκήσαντες Σκυθικῆς, ἀφ’ ἧς τὸ πρῶτον ἐρρήσαν, τὴν πρότεραν προσηγορίαν ἐφύλαξαν ἕτι ἀκήρατον, αὐτοὶ γε ὀνομαζόμενοι Σκυθῆαι καὶ ἡ τούτους τρέφουσα γῆ Σκυθική. Οὗτοι δ’ εἰσὶν ὅσοι τε τὴν ὑπὲρ τὰς πηγὰς τοῦ Ταναΐδος ῥέχθησαν γῆν καὶ ὅσοι τὸν Τάναϊν ἔπειτα διαβάντες ἐκεῖθεν ἐξεχύθησαν ἐς Εὐρώπην, τὰ ἐς ζέφυρον ἄνεμον βλέποντα πλευρὰ τῆς μεγίστης Μαυρίτιδος διανεμηθέντες.

ენე ვრობას და დაბინავდნენ დიდი მეოტიდის დასავლეთის ქარისაკენ მიმართულ სანაპიროზე.

Μετὰ δὲ μακρὰν μακρῶν αὐθις ἐναυτῶν περίοδον ἕτεροι, καθάπερ ἐκ μεγάλης πηγῆς τῆς πρώτης ἀποβράχυντες Σκυθικῆς, ἐς δύο σχίζονται μοίρας· καὶ ἡ μὲν, τοὺς πρὸς τῇ Ἀσίᾳ Σαυρομάτας καταστρέψασα, ἔδραμε μέχρι καὶ ἐς θάλασσαν τὴν Κασ-

ცხოვრების წესს და ითვისებდნენ იმ ადგილების წესებს, რომლებშიც თვითონ მკიდრდებოდნენ.

როგორც მდინარეები, რომლებიც მაღალი მთებიდან მოეხეთქებიან და ზღვას ერთვიან, მაშინვე ზღვის ნაპირთან არ ცვლიან თავიანთ მტკნარ წყულს ზღვის მარილიან წყლად, არამედ ჯერ კარგად ღრმად ზღვაში შეედინებიან შეუერთებლად, ხოლო შემდეგ იღვრებიან და, ამგვარად, უკან იხევენ უფრო მდიდარი წყლების ძალის წინაშე, — ასევე ამათვან (ე. ი. სკვითთავან) რომელნიც ცხოვრობენ პირვანდელი სკვითიკის მახლობლად, საიდანაც ისინი პირველად გამოემართნენ, ამათ შეინარჩუნეს პირვანდელი სახელწოდება დღემდე შეუკრევნელად, ესე იგი, თვითონ იწოდებოდნენ სკვითებად და მათი მკვებავი ქვეყანა — სკვითიკელ. ეს ისინი არიან, რომლებიც ბინადრობენ მდინარე ტანაისის სათავეებს ზემოთ მდებარე ქვეყანაში და რომლებმაც შემდეგ გადმოლახეს ტანაისი და მოედევნა ვიღარა ვიღარა ვიდრე კასპიის

πίαν, οἱ καὶ τὴν πάτριον ἤδη ἐκλα-
θόμενοι κλήσιν Σαυρομάται καὶ
Μασσαγέται ἐκαλοῦντο καὶ Μελάγ-
χλαιοι καὶ Ἀμαζόνες· καὶ ὅσα αἱ
δοῦλωθῆσαι φυλαὶ κατὰ διαίρε-
σιν εἶχον ὀνόματα, πάντων καὶ
οὗτοι κεκοινωνήκασιν τούτοις, διὰ
τὴν ἐς τὰ ἐκείνων ἤθη δευσο-
ποιόν τε καὶ ἀναπόνιπτον μετα-
διαίτησιν. Οἱ δ' ἐς τὴν Εὐρώπην
ἀποκλίναντες τὴν παρωκείνιον
πᾶσαν καταδραμόντες ἡπειρον, ἐς
τε Σαρμάτας καὶ Γερμανούς τὰ
δγόματα ἡμειψαν καὶ αὐτοί. Χρό-
νῳ δὲ ὕστερον καὶ ἐς τὴν Κελ-
τικὴν ἐμβάλόντες καὶ ταύτην
οἰκειωσάμενοι, Κελτοὶ τε ἤδη
καὶ Γαλάται ἐκλήθησαν (CB I,
30.13—34,9).

ზღვამდე; ამათ დავიწყებას მის-
ცეს თავიანთი მშობლიური სახე-
ლი და მიიღეს სახელწოდება საე-
რომატებისა, მასაგეტებისა,
მელანხლენებისა, ამაზონ-
ებისა და ყველა იმათი სახე-
ლი, რომლებსაც ატარებდნენ მათ
მიერ დამონებული ტომები, და
ესენი იმათ შეეზიარნენ მტკიცედ
და წარუხოცელად გადმოიღეს
მათი ჩვეულებები. სხვები კიდევ
ევროპისაკენ გადაიხარნენ, მთელ
ოკეანის გასწვრივ ხმელეთს მო-
ედვნენ, სარმატების და გერმა-
ნელების ქვეყნებში, და მათაც
გამოიცვალეს სახელები. უფრო
გვიან ხანებში ისინი შეიჭრნენ
კელტიკეში და ისიც დაიკავეს
დასასახლებლად, ამიტომაც მი-
იღეს სახელწოდება კელტებისა
და გალატებისა.

სკვითების ლაშქრობანი. ჯიქები. აბაზგები

II, 5. Ἄλλ' ἐπανιτέον, ἔπη
τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου κα-
ταλελοίπειμεν. Ἦδη γὰρ καὶ
Ἰωάννου τοῦ Δούκα² τὰ Ῥωμαίων
στῆπτρα διέποντος, μοῖρα Σκυ-
θῶν¹ παμπληθῆς καὶ ἐς πολλαῖς
ἀναφέρουσα τὸν ἀριθμὸν μυριά-
δας, ἀνωθεν ἐξ Ὑπερβორέων ἀπο-
σπασθεῖσα κάτεισι μὲν ἀπὸ Ῥῶ-
μῆς καὶ Κασπίας θαλάττης.
Ἐν τούτοις δὲ τοῦ ἡγούμενου
Σιτζισχᾶν τετελευτηχότος, διεί-

II, 5. მაგრამ უნდა დავბრუნ-
დეთ იქ, სადაც დავტოვეთ თბრო-
ბის წინანდელი კვალი. მაშინ
როდესაც რომაელთა ძალაუფ-
ლება ეპყრა იოანე დუკას, მრავ-
ალრიცხოვანი ნაწილი სკვითე-
ბისა¹, რომელთა რაოდენობა
აღწევდა ათიათასებს, მოწყდა
ჩრდილოეთის ქვეყნებს და შემ-
ჭიდრობულად ჩამოვიდა ვიდრე
კასპიის ზღვამდე. ამასობაში,
როდესაც გარდაიცვალა წინა-

¹ აქ სკვითებად იგულისხმებიან თათრები (ხვარაზმელები)

² იოანე III დუკა ვატაცი, ნიკის სამეფოს კეისარი 1222—1254 წლებში.

λογο το ην ηγεμονίαν των στρα-
τευμάτων άμφω αυτου τω υίεε,
δ τε Χαλαου και ο Τελεπουγας.
Και ο μέν Χαλαου προς άρχτον
άφεις την τε Κασπίαν και Ίαξάρ-
την ποταμόν, δς έκ των Σκυθι-
κών ρηγγύμενος όρων, πλατύς τε
και βαθυρόρους δια της των Σογ-
διανών χώρας κατιών, ές την
Κασπίαν ποιείται τας έκβολάς,
κατ'ηει δια της κάτω Άσίας...

Ό γάρ έτερος των υίεων του
Σιτζισχάν, ο Τελεπουγας, όρους
της οικείας άρχης ποιησάμενος
προς μεσημβρίαν μέν τας του
Καυκάσου υπερβολάς και έφεξής
τά της Κασπίας θαλάσσης πε-
λάγη, έπορευέτο δια της των
Μασσαγετών και Σαυροματών γής,
πάσαν υποποιούμενος αυτήν τε
και όσα Μαιώτιδά τε και Τάναϊν
των έθνών παροικοῦσιν.

Είτα υπερβαλών τας πηγάς
του Τανάιδος, πολυς έρρύη κάτω
δια των Εθρωπαίων έθνών. Πλει-
στα δέ ταῦτα πεφυκάσι και παν-
τοδαπάων τὰ μέν ές μεσόγειον
τεμάχιά τε και λείψανα ήσαν
των πάλαι Σκυθών, όσα ές νομά-
δας και άροτήρας έμερίζοντο· τὰ
δὲ όμοροῦντα τη Μαιώτιδι και
την του Πόντου πληροῦντα πα-
ράλιον, Ζικχοί τ' Άβασγοί τε
ήσαν, Γοτθοί τε και Άμαξόβιοι,
Ταυροσκύθαι τε και Βορυσθενεί-
ται, και προς τούτοις όσοι την

მძლოლი ჩინგისხანი, ჯარების-
სარდლობა გაინაწილა მისმა ორ-
მა ვაჟმა: ერთი იყო ხალაუ, ხო-
ლო მეორე — ტელეპუგა; ხალაუ,
ჩრდილოეთით სტოვეებს როგორც
კასპიის ზღვას, ისე მდინარე იაქ-
სარტს, რომელიც სკვითური მთე-
ბიდან გადმობნეტილი, ფართო
და ღრმა, ჩამოდის სოგდიანელთა
ქვეყანაზე და კასპიის ზღვას ერთ-
ვის, და ჩამოდის (ხალაუ) ქვემო
აზიის გზით...

ჩინგისხანის მეორე ვაჟი, ტე-
ლეპუგა, მის შემდეგ რაც მან
თავისი სამფლობელოს საზღვრად
დასდო ჩრდილოეთით კავკასიის
(გადასავლები) ზეკარები და შემ-
დეგ კასპიის ზღვის ნაპირები,
მიდის მასაგეტებისა და სავრო-
მატების მიწაწყალზე, იმორჩი-
ლებს მთელ ამ ქვეყანას და ყვე-
ლა იმ ტომებს, რომელნიც ცხოვ-
რობენ მეოტის ტბასთან და ტა-
ნაისთან.

შემდეგ გადალახა ტანაისის
სათავეები და დიდი [ნაკადით]
გასწია ქვემოთ, ევროპელ ტომთა
მიწაწყლის გზით. ეს ტომები
ბევრნი იყვნენ და სხვადასხვანი.
მათგან რომელნიც შუაგულ ხმე-
ლეთში იყვნენ, წარმოადგენდნენ
ძველ სკვითთა ნამსხვრევებსა და
ნაშთებს, იყოფოდნენ (ქოჩათმავ-
ლებად) ნომადებად და მიწათ-
მოქმედებად; ხოლო რომელნიც
მეოტის ტბის მეზობლად იყვნენ
და პონტოს სანაპიროს მოსდე-
ბოდნენ, ესენი იყვნენ ჯიქები

παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστρου
Μυσίαν ἐνέμοντο. Οὐννοι δὲ οὔτοι
καὶ Κόμανοι ἐκαλοῦντο· ἦσαν δὲ
οἱ καὶ Σκύθας αὐτοὺς κατῶνό-
μαζον (CB I 35,14—36,17).
ზიანი ცხოვრობდნენ. მათ ჰუნნები და კომანები ეწოდებოდათ;
იყვნენ ისეთებიც, რომელნიც მათ სკვითებს უწოდებდნენ.

და აზაზგები, გუთები და ამა-
ქსოვიები, ტავროსკვითები და
ბორისთენელები. გარდა ამისა,
იყვნენ ისეთები, რომელნიც ისტ-
როს შესართავთან მდებარე მი-

სკვითების ლაშქრობა კოლხიდაში და იბერიაში

II, 5. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἕω πάλιν
ἡμᾶς δ' λόγος διαβιβάζειν ἐπι-
γεται, καὶ τοὺς Ὑπερβორεῖους
ἐκείνους Σκύθας, οἱ κατὰ τῆς
Ἀσίας δίκην ἀκριδὸς βαρείας
χεθίντες μάλα σφοδρῶς μικροῦ
πᾶσαν συνεκύκησάν τε καὶ ἐδου-
λώσαντο.

Οὔτοι γὰρ ἐπειδὴ τὰ περὶ τὴν
Κασπίαν στενὰ διέβησαν, κατὰ
νῶτον ἀφέντες Σογδιανούς τε καὶ
Βακτριανούς καὶ Ὠξὸν τὸν Σόγδον
ποταμόν, ὃν μεγάλοι τε καὶ πλεί-
σται τρέφουσι πηγαί, παρὰ τοὺς
πρόποδας τῶν πρόσω μεγάλων
ὄρων διεχείμασαν, τῶν ἐκεῖσε
τῆς χώρας ἐκείνης ἀγαθῶν ἀπο-
λαύοντες, ὅσα τῆς ἄνωθεν λείας
ὄναντο...

Ἐπειτα ἐς Βαβυλωνίους καὶ
Ἀσσυρίους διαβάντες, καὶ Με-
σοποταμίαν κατειληφότες, καὶ
ταῖς τοῦ τόπου χάρισιν ἀρροσθέν-
τες, ἐκεῖ τὴν μακρὰν καταλύουσι
πλάνην, ἕτος που ἦδη τρίτον

II, 5. მაგრამ კვლავ აღმო-
სავლეთისაკენ უნდა გადავიტა-
ნოთ ჩვენ სიტყვა და იმ ჩრდი-
ლოეთის სკვითებისაკენ, რომელ-
ნიც მსგავსად კალიისა მოედვნენ
აზიას ძალიან მძიმედ და თითქ-
მის მთლიანად არივ-დარიუს და
დაიმონეს.

ამათ რომ გადალახეს კასპიის
ზღვასთან არსებული ვიწრობები,
უკან მოიტოვეს სოგდიელთა და
ბაქტრიელთა ქვეყნები და სოგ-
დური ოქსოს-წყალი¹, რომელსაც
კვებავენ დიდი და მრავალრიცხო-
ვანი წყაროები, და წინ აღმარ-
თული დიდი მთების ძირში დაი-
ზამთრეს: ნასიამოვნები იყვნენ
იქაური ადგილების დოვლან-
თით, რომელიც წინათ მოინა-
დავლეს...

შემდეგ გადავიდნენ ბაბილო-
ნელთა და ასირიელთა ქვეყ-
ნებში, აილეს მესოპოტამია და,
რადგან ამ ადგილის სიჭარბეში
მოეწონათ, აქ დაამთავრეს თავი-
ანთი დიდი ხეტიალი; ეს იყო

¹ ოქსოს-წყალი ჰირაკანის მდინარეა, ჰყოფს სოგდიანას ბაქტრიანისაკენ.

ἀνύοντες, ἀφ' οὗ τὸν τε Ἰαξάρ-
την διεπεραιώθησαν ποταμὸν καὶ
τῶν ἄλλων διέστησαν ὁμοφύλων,
τῆς κάτω Ἀσίας κληρούχους τά-
ξαντες ἑαυτοῦς.

Ὡσπερ δὲ πῦρ ἐς ἕλην βα-
θεῖαν ἐνοκῆψαν, οὐ μόνον ἦς τὸ
πρῶτον ἐδράξατο, ταύτην λυμαί-
νεται μόνη. ἀλλ' εἰ ὁμοίᾳ καὶ
πάσῃ τῇ πέριξ ἐντύχοι, ἦδη καὶ
πᾶσαν ἐκείνην ῥᾶστα ἐπιβόσκειται.
οὕτω καὶ ὁ τῶν Σχυθῶν ἀρχηγὸς
τουτωνὲν τὴν τῆς ὄλης Ἀσίας
ἐξαίρετον πρὸς ἅπασαν ἀνθρωπι-
νὴν ἀποκασιν ἐς οἴκησιν ἀπολέ-
ξας ἑκείνην. οὐκ ἠρέμησε τοῦ λοι-
ποῦ, καὶ τῶν πέριξ ἀπέσχετο.
ἀλλὰ τὴν ὑπ' αὐτῷ σατραπῆα καὶ
χιλιάδων ἀναπεμπομένους, Πέρσας
μὲν ἰσχυροὺς καὶ Πάρθους καὶ Μή-
δους ἰσχυροὺς ἐπειτα διὰ τῆς
μεγάλης ἰσχύος Ἀρμενίας, ἦλασε
πρὸς μὲν ἄρχικον ἄχρι Κολχίδος καὶ
τῆς ἐκείσε Ἰγερίας. ἔμελλε δὲ ἦδη
ἐς τοὺς ἐπιόντας ἐνιαυτοὺς καὶ
διὰ τῆς ἐνδοτέρας ἐλάτῃ Ἀσίας
καὶ ὄρους τῆς οὐκείας ἀρχῆς
ποιήσασθαι τὰς παραλίους φάμ-
μους, ὅπου θάλασσά τε καὶ ἠπει-
ρος σπένδονται...

სამფლობელოს საზღვრებდღ გაცხადა ზღვისპირა ქვისა, სადაც ზღვა
და ხმელეთი ერთმანეთში მგვობრულად არიან.

Тэвс д' аὐτόθι καταμένειν
ἡρεμούντες ἐγνώκεισαν, κλήρους
ἑαυτοῖς διανείμαντες χωρῶν καὶ
πόλεων, διαφόρων τε οἰκῶν καὶ
κτημάτων κτήσεις καὶ καταγα-

უკვე მესამე წელი მას შემდეგ,
რაც მდინარე იაქსარტი გადალა-
ხეს და სხვა თანამეტომეებს ჩა-
მორჩინენ; ამით ქვედა აზიის ბა-
ტონ-პატრონნი გახდნენ.

მაგრამ როგორც ცეცხლი,
ხშირ ტყეში გაჩენილი, არა მარ-
ტო იმას დაახინებს, რომელსაც
თავში ეცა, არამედ ამავე დროს
მთელ გარშემო მყოფ მხარეს მო-
ედება და მთელ იმ არე-მარეს
უსწრაფესად განადგურებს, ასე-
ვე სკვითების მეთაურმა მთელი
აზიიდან რომ გამაარჩია თავის-
თვის დასასახლებლად ყოველგვა-
რი ადამიანური სიამოვნებისათ-
ვის საუკეთესო ადგილი, ამაზე
არ შეჩერდა, თავი ვერ შეიკავა
გარშემო მყოფ ადგილებზე რომ
იერიში არ მიეტანა. და, აი, თა-
ვის ხელქვეით სატრაპებსა და ათა-
სისთავეებს გზავნის და ჯერ იმორ-
ჩილებს სპარსელებს, პართელებს
და მიდიელებს; შემდეგ აღის დიდ
სომხეთში და მიემართება ჩრდი-
ლოეთით კოლხეთამდე და
იქვე მუშობლად მყოფ იბერთა-
მდე; კიდევ მეტი: მას განზრ-
ახული ჰქონდა მომდევნო წლებში
შიდა აზიაში შეჭრილიყო, თავისი

მაგრამ გადაწყვიტეს ამით და-
კმაყოფილებულიყვნენ და დარჩე-
ნილიყვნენ და ერთმანეთში გაინა-
წილეს სამკვიდრებელნი, სოფლე-
ბი და ქალაქები, სხვადასხვა სახ-

ἀγοραῖος ὄχλος καὶ χαίροντες αἰ-
ταῖς τοιαύταις καινοτομίαις, τρί-
χινα καθάπερ ἄλλην σκητὴν ὑπο-
δεσυκότες τριβῶνια, πανταχῆ τῆς
οἰκουμένης ἐξήπλωσαν ἑαυτοὺς,
ὅπη φύλα Χριστιανῶν εἶναι ἐπύ-
θοντο· ἐν τε Πελοποννήσῳ φημι
καὶ Ἀχαΐα καὶ Θεσσαλίᾳ ἐν τε
Κολχίδι καὶ ὅπη μὴ ἐνῆν ἐπι-
κράτεια τοῦ βασιλέως. Καὶ πε-
ρήσασαν ἔνθεν ἀκχεῖσθαι σπορά-
δες καὶ πλάνητες, μήτε πρὸς
τὸ κατ'ὄλου¹ τὴν εἰρήνην
ἐθέλοντες διασῶζειν, μήτε πρὸς
ἀλλήλους (CB I 127,11—128,9).

გადადიობენ, გაბნეულნი და მოხეტიალენი, და არ სურდათ მშვი-
დობა დაეცვათ არც დასავლეთის მიმართ¹, არც ერთმა-
ნეთში.

კოლხთა და ლაზთა ქვეყანა

V, 7. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με
παρέδραμεν. Ἰωάννης γὰρ, ὁ τοῦ
ρηθέντος Ἀλεξίου ἀπόγονος, τοῦ
μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως ἄλωσιν τῆς τῶν Κόλχων
καὶ Λαζῶν τυραννήσαντος γῆς,
ὄρκους ἐγγράφους παρὰ τοῦ βασι-
λέως ἐκεῖθεν δεξάμενος ἐπιδημει
τῆ βασιλευσύνη καὶ τῆ τοῦ βασι-
λέως συζεύγνυται θυγατρὶ Εὐδο-
κίᾳ· καὶ βραχύν τινα τῷ βασιλεῖ
παρὰ τῆ βασιλευσύνη συνδιαιτρι-
ψας χρόνον ἔπειτα ἐπανήκεν ἅμα
τῆ γυναικὶ Εὐδοκίᾳ πρὸς τὴν
ἰδίαν ἀρχήν, ἣς τὰ βασίλεια
Τραπεζοῦς. Ἐνθα δὴ καὶ μήπω

ესენი იყვნენ მდაბიო ხალხი (მე-
მოს) და ვაჭართა ბრბო, რომ-
ლებსაც მუდამ ახარებს ხოლ-
მე ამგვარი ახალ-ახალი ამბები.
მხრებზე გადაივდეს შალის წამო-
სახამები, თითქოს სანახაობაზე
მიდიოდნენ, და მსოფლიოს სხვა-
დასხვა ადგილას დაიქსაქსნენ
ყველგან, სადაც კი შეიტყეს
ქრისტიანი ტომები არიანო: მე
ვევლისხმობ პელოპონესს და თე-
სალიას, კოლხიდას და იმ
ადგილებს, საერთოდ, სადაც კეის-
რის ძალაუფლება არ აღწევდა.

ისინი ერთი ადგილიდან მეორეში

V, 7. მაგრამ კინლამ გამო-
მჩია მე ეს ამბავი: სახელდობრ,
იოანე, ზემოხსენებული ალექსის
შვილიშვილი, იმ ალექსისა, რო-
მელიც კონსტანტინეაოლის ალე-
ბის შემდეგ კოლხთა და ლაზ-
თა ქვეყანაში გაბატონდა,
ჩამოვიდა სამეფო ქალაქში, მის
შემდეგ რაც მან წერილობითი
ფიცო მიიღო იქაური მეფისაგან,
და ითხოვა მეფის ქალიშვილი
ევდოკია. მან ცოტა ხანს დაჰყო
მეფესთან, სამეფო ქალაქში, და
შემდეგ დაბრუნდა თავისი მეუღ-
ლითურთ, ევდოკიათურთ, საკუ-
თარ სამეფოში, რომლის დედა-

¹ ეს ადგილი მთარგმნელებს ასე ესმით: cum Catholicis (L. Schopenus), с католиками (Шалфейв). მართლაც *κατ'ὄλου* ნიშნავს „საყოველთაოს“ და Sophokles-საც (იხ. ლექსიკონი) გავგებული აქვს *ἢ κατ'ὄλου* = *ἢ κατ'ὄλου* = *ἢ κατ'ὄλου* = *ἢ κατ'ὄλου*.

τελέως ἐνιαυτοῦ πληρωθέντος παῖ-
θα μετὰ τῆς Εὐδοκίας οὕτως γε-
γέννημεν, Ἄλέξιον τὸν νέον Κομ-
νηνᾶν· ὃς δὴ καὶ διάδοχος ὕστερον
γεγένηται τῆς ἐκείνου ἀρχῆς, ὡς
εἰρήσεται (CB IV, 148,19—149,5;
PG 148, 293).

ქალაქი აყო ტრაპეზუნტი, არ
გასულა წელიწადიც და აქ მას
ევდოკიასაგან შეეძინა ვაჟი, ალექ-
სი უმცროსი კომნენოსი; შემდეგ-
ში ის გახდა მემკვიდრე იოანეს
სამეფოსი, როგორც ამის შესა-
ხებ ქვემოთ იქნება ნათქვამი.

პომპეუსის ლაშქრობა კავკასიაში

[IV, 3. ლათინთა ბატონობის მოსაშობის საქმეში (1261 წ.) დიდი
ღვაწლი მიუძღვის კესაროსს ალექსი სტრატეგოპულოსს: ის იყო,
რომ 1261 წლის 25 ივლისს თავისი ცხენოსნებით შეიჭრა კონსტან-
ტინეპოლის კარიბჭეში. ეს ღვაწლი მას დაუფასდა: კეისარ მიხეილ
VIII პალეოლოგოსის ბრძანებით კესაროსის სახელი იხსენიებოდა
პარაკლისების დროს მთელი წლის განმავლობაში მეფეთა და კეი-
სართა სახელების გვერდით. მაგრამ ეს დიდება დიდხანს არ შერჩა
კესაროსს: ის გაგზავნილ იქნა ეპირის დესპოტის მიხეილის წინა-
აღმდეგ საბრძოლველად და ტყვედ ჩაუვარდა მტერს. ამ შემთხვე-
ვის გამო ამბობს ნიკიტორე გრიგორასი:]

IV, 3. Οὕτως οὐδὲν ἐν ἀνθρῶ-
ποις ἀληθές, οὐδὲ βέβαιον· ἀλλ' ἐν
ἀνθρώποις ὥσπερ πελάγεσι συγχυ-
κᾶται καὶ ναυαγεῖ τὰ ἀνθρῶπι-
να... Κύρος ὁ Περσῶν καὶ Μή-
δων καὶ Χαλδαίων ἀρχῆς ποτὲ
μετὰ τὸ τῆς Ἀσίας τὸ πλεῖστον
καταδραμεῖν καὶ Βαβυλῶνα τὸ
τῆς Ἀσίας ἀλέος ῥᾶστα κατα-
στρέψασθαι γυναίχι Μασσαγέτιδι
πολέμῳ ξυμβεβληκῶς αἰσχιστᾶ
καταστρέφει τὴν τύχην...

ამრიგად, ადამიანთა საქმეებში
არათერია უცვალებელი, არათე-
რია ურყევი: როგორც უცნობ
ტალღებში ისე ირევა და იმსხვ-
რევა ადამიანის ბედი... კვიროსი,
რომელიც მბრძანებლობდა ოდეს-
ღაც სპარსელებს, მიდიელებსა და
ქალდეელებს, მის შემდეგ რაც
გადათელა მეტი წილი აზიისა და
სწრაფად დაამხო აზიის სიამაყე—
ბაბილონი, მასაგეტ ქალს შეეყარა
და სამარცხვინოდ დაასრულა თავ-
ვისი ბედი.

Μάγνος Πομπήιος, Ῥωμαίων
ἕπατος καὶ στρατηγὸς αὐτοκρά-
τωρ, Ἀσίας ἄχρι Καυκασίων
ὄρων καὶ Κασπίας θαλάσσης δρα-
μῶν καὶ μυρία καταστρεφάμενος
Ξῆνη καὶ χρημάτων ἀπίρους τῆ

დიდმა პომპეუსმა, რომელთა
კონსულმა და თვითმპყრობელმა
სარდალმა, მოიარა აზია ვიდრე
კავკასიის მთებამდე და
კასპიის ზღვამდე, უამრავი
ტომები დაიმორჩილა და უთვა-

Ῥώμη σῶρους χαρισάμενος ὑπὸ βραχυτάτου τῶ τελευταίου στρατεύματος ἐν τοῖς ἰδίῳις τὸ μέγα κατέλυσε κλέος.

Κατὰ ταῦτά δὲ ὁ νῦν τῶ λέγω προκειμένος Καῖσαρ ὁ χυῖς τὰ μέγιστα καταρῖακῶς τρόπια ἀδοξοτέρων ἀγῶνων γίνεται παραλάμμα σήμερον (CB I, 90—91).

ოიანე ლაზის

VI, 9. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν χρόνον συνέβη γενέσθαι σεισμὸν τῶν πάντων μεγίστων, ὅφ' οὐ πολλοὶ μὲν τῶν μεγάλων οἰκιῶν, πολλοὶ δὲ τῶν μεγάλων νεῶν οἱ μὲν ἐπεπτώκεισαν, οἱ δὲ διεβράγησαν. Ἐπέπτωκε δὲ καὶ ὅν πρὸ τοῦ νεῶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐπὶ κλονος ἔστησε τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαῆλ ἀνδριάντα Μιχαῆλ βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος, ὅποτε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγκρατῆς ἐγεγόνει ὅν ἀνιμὶς Ἀνδρόνικος βασιλεὺς, ὁ ἐκείνου παῖς, ὃς εἶχε στήματα, ἐπεσεύασέ τε καὶ ἀνεστήλασε.

Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν θῆρος ἦκεν ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς Κωνσταντινούπολιν Εὐδοκία ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφή, θανόντος ἔχει τοῦ ἀνδρὸς ἀντῆς Ἰωάννου τοῦ Λαζοῦ ἦκε δὲ μετὰ τοῦ δευτέρου ταῦτης παιδός. Τὸν γὰρ πρῶτον

ლავი ქონება შესძინა რომს და ბოლოს, თავისიანებზე დაკარგა ის დიდი სახელი ძალიან მცირერიცხოვანი ჯარის მიერ დამარცხებულმა.

ასევე შემოსხენებულმა კესარიონმაც გუშინუდიდესი გამარჯვებები მოიპოვა და დღეს სამარცხვინო ბრძოლების მსხვერპლი ხდება.

გარდაცვალება

VI, 9. ამ დროს სწორედ მოხდა ძლიერი მიწისძვრა, ისეთი როგორიც არასდროს არ ყოფილა. მიწისძვრისაგან მრავალი დიდი შენობა და მრავალი დიდი ტაძარი ზოგი წაიქცა, ზოგიც დაიმსხვრა. წაიქცა აგრეთვე ის ქანდაგება, მიქელ არქისტრატისისა, რომელიც წმიდა მოციქულთა ტაძრის წინ სვეტზე დაადგმევინა მეფე მიხეილ პალეოლოგსმა, როდესაც ის კონსტანტინეპოლის მფლობელი გახდა; ეს ქანდაკება კვლავ დაამზადებინა ძველებური სახით და აღამართვინა ანდრონიკე მეფემ¹, მიხეილის ვაჟმა.

მომდევნო ხაფხულში ტრაპეზუნტიდან კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა მეფის და ევდოკია, რომლის ქმარი იოანე ლაზის ტრაპეზუნტში გარდაცვლილიყო; ევდოკიამ თან ჩამოიყვანა თავისი მეორე ვაჟი, ხოლო პირველი

¹ მიხეილ VIII პალეოლოგის (1261—1282) ვაჟი ანდრონიკე II მეფობდა 1282—1328 წლებში. ევდოკია, მისი და, როგორც V, 7-შია ნათქვამი, ითხოვა ტრაპიზონის მეფემ იოანე II-მ.

'Αλέξιος ἐκεῖ κατὰλείπει, τὴν πατρικίην περιέπειν ἀρχήν (CB I, 202, 7—19; PG 148, 360). (ე. ი. უფროსი) ვაჟი ალექსის იქა სტოვებს, რათა ჩაიბაროს შამი-სეული ტახტი¹.

ამგვარად; სამი ნაწყვეტი ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორიისა“ იხსენიებს ტრაპიზონის მეფეს იოანე II კომნენოსს (1280—1298) დამის შაპას, ტრაპიზონის იმპერიის დამაარსებელს ალექსი I კომნენოსს (1204—1222) როგორც „კოლხეთის ქვეყნის მფლობელს“, „კოლხთა და ლაზთა ქვეყნის მფლობელს“ ან მარტივად როგორც „ლაზს“:

1) თეოდორე ლასკარის მიემხრნენ უფლანი «გარდა ალექსი კომნენოსისა, რომელიც კოლხიდის ქვეყანას ფლობდა». (I, 2).

2) «იოანე, ალექსის შვილიშვილი, იმ ალექსისა, რომელიც კონსტანტინეპოლის ალების შემდეგ კოლხთა და ლაზთა ქვეყანაში გაბატონდა» (V, 7).

3) «კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა მეფის და ევდოკია, რომლის ქმარი იოანე ლაზი ტრაპეზუნტში გარდაცვლილიყო» (VI, 9).

ჩვენ, რასაკვირველია, ვერ გავიზიარებთ აკად. თ. უსპენსკის აზრს იმის შესახებ, რომ კონსტანტინეპოლელი კეისრები ტრაპიზონელ მეფეებს დაცინვით ეძახოდნენ კოლხებს ან ლაზებს (насмешливо называть великих Комнинов лазистанскими властителями)². განსვენებული აკადემიკოსი მართალია, როდესაც წერს, რომ ოფიციალურ დოკუმენტებში ტრაპიზონის მმართველი არასდროს არ იწოდებოდა იმპერატორად: ასეთი ტიტული მიეკუთვნებოდა მხოლოდ კონსტანტინეპოლში მჯდომ კეისარს. ხოლო ტრაპიზონის მმართველს აკუთვნებდნენ „звание лазистанского владетеля или властителя Трапезунта, иногда просто архонта; в присутствии царя он даже не имел права носить красную пурпуровую одежду и красную обуть“³. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ ტრაპიზონელთაღმი ხმარებული წოდება „ლაზთა მეფისა“ დაცინვის მიზნით იყო მოგონილი ბიზანტიის კეისრების მიერ. ჩვენთვის უაღრესად საყურადღებოა,

¹ ამის შემდეგ ნიკიფორე გრიგორასი მოგვითხრობს, რომ ტრაპიზონელი ქვრივი დედოფლის შერთვა მოინდონა სერბიის მეფემ, რომელსაც მანამდე სამი ცოლი ჰყოლია და ყველანი გაუშვია. ევდოკიას ეზიზღებოდა სერბიის მეფე, არც ანდრონიკე, მისი ძმა, იყო თანახმა სერბიის მეფის სურვილისა. 40 წლის მეფეს დის ნაცვლად საცოლოდ გაატანა 5 წლის და, სიმონიდა.

² Ф. И. Успенский, Очерки из истории Трапезунтской империи. Л. 1929, стр. 66—67.

³ იქვე, გვ. 66.

რომ XIV საუკუნის ისტორიკოსი სხვანაირად არ იცნობს ტრაპიზონის მეფეს თუ არა როგორც კოლხთა ან ლაზთა მეფეობებს.

„ლაზთა მეფეობების“ ან „კოლხეთის მეფეობების“ ტიტულით იმიტომ იხსენიებენ ბიზანტიელი კეისრები ტრაპიზონის მეფეებს, რომ ეს იყო მათი ოფიციალური ტიტული. ჩვენ მიერ „გეორგიის“ IV ტომის მეორე ნაკვეთში მოთავსებული „ეკთესისები“ ნათლად მოწმობენ, რომ X საუკუნიდან იმ ადმინისტრაციულ ერთეულს, რომლის ცენტრია ტრაპიზონი, ეწოდება ლაზეთი (*Λαζική*). სახელდობრ:

საეკლესიო ეკთესისების განხილვამ უეჭველი ჰყო, რომ კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეპარქიათა შორის იყო ორი ეპარქია ბიზანტიის იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში და მის საზღვარზე, რომელთაგან ერთი იყო ლაზეთის ეპარქია თავისი ცენტრით ქალაქ ფაზისში, ხოლო მეორე—პოლემონის პონტოს ეპარქია თავისი ცენტრით ქალაქ ტრაპეზუნტში. ასეთი იყო ვითარება IX საუკუნის მეორე ნახევრამდე. ხოლო IX საუკუნის მეორე ნახევარში მომხდარა რაღაც დიდი ცვლილებები ამ ეპარქიათა პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რის შედეგადაც ლაზეთის ეპარქია ჩამოშორებია კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს და დაკავშირებია მცხეთის საკათალიკოსოს.

ამიტომაც არის, რომ IX საუკუნის შემდეგ შედგენილ ეკთესისებში უკვე სხვაგვარი განრიგება გვაქვს კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეპარქიათა და მათი იერარქიისა. ლაზეთის ეპარქიის ჩამოშორების შემდეგ დაწინაურებულა პოლემონის პონტოს ეპარქიის პირველმოსაყდრე მიტროპოლიტი, ტრაპიზონელი მღვდელმთავარი, და მისთვის ჩაუბარებიათ ახლად შექმნილი ეპარქია. მართლაც, ახალ ეკთესისებში, რომლებიც—ზოგიერთი მაინც—თარიღდებიან მეათე საუკუნის პირველი წლებით, სრულებით აღარ არის ხსენება ძველი ეპარქიისა (ლაზეთი და მისი ცენტრი—ფაზისი), ხოლო პოლემონის პონტოს ეპარქიაში უკვე აღარ არის მოხსენებული მისი პირველმოსაყდრე, ტრაპიზონელი მიტროპოლიტი (მისი ადგილი დაიჭირა კერასუნტის მიტროპოლიტმა). რაც შეეხება ტრაპიზონელ მიტროპოლიტს, მისთვის დაარსებულია ცალკე ეპარქია, რომელსაც ეწოდება *ἐπαρχία Λαζική*¹. უველა ეკთესისი, რომელიც კი IX საუკუნის შემდეგ არის შედგენილი

¹ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ იყო ისეთი ხანაც ტრაპიზონის საეკლესიო ცხოვრებაში, როდესაც ფაზისი და ტრაპეზუნტი ერთ ეპისკოპოსს ექვემდებარებოდნენ: სახელდობრ, VIII საუკუნის წინა ხანებში *Phasis et Trapezus uni episcopo paruisse videntur* (იხ. გეორგიკა IV 200).

(ნოტიციები II, III, X, Xვ, Xბ, Xგ), შეიცავენ ასეთ ცნობებს ამ ახალი ეპარქიის შესახებ:

ή *Τραπεζῶν* (ნოტიცია II)
Τραπεζῶντος Λαζικῆς (ნოტ. III)
Τραπεζῶντος πάσης Λαζικῆς (ნოტ. IV)
τῆ Τραπεζῶντι τῆς Λαζικῆς (ნოტ. X)
τῆ Τραπεζῶντος (ნოტ. Xა)
τῆ Τραπεζῶντι τῆς Λαζικῆς (ნოტ. Xბ)
τῆ Τραπεζῶντι τῆς Λ[αζικῆς] (ნოტ. Xგ)
ἐπαρχίας Λαζικῆς—*ὀ Τραπεζῶντος* (ნოტ. Xდ).

ამ სიაში ორ ნოტიციას არ უწერია, რომ ტრაპეზუნტი ლაზეთის ეპარქიაშია, მაგრამ ეს იმას კი არ უნდა მიეწეროს, თითქოს ეპარქიას არ ერქვა „ლაზეთი“, არამედ ჩვენი ხელნაწერების ხარვეზიანობით უნდა აიხსნას ეს გარემოება. რომ რიგი ხელნაწერებისა ხარვეზიანი იყო, ეს ჩანს თუნდაც იქიდან, რომ Xგ ნოტიციაში მხოლოდ ერთი ასოა, Λ, შენახული.

მაშასადამე, ჩვენ უფლება გვაქვს ვთქვათ, რომ ამ ახალი ეპარქიის სხვა სახელწოდება, თუ არა *Λαζικῆς*, არ არსებობს.

ახალი ეპარქიისათვის „ლაზეთის ეპარქიის“ დარქმევა, რასაკვირველია, არ შეიძლება შემთხვევითი იყოს. ეს მხარე, ჩანს, იმთავითვე ცნობილი იყო ამ სახელწოდებით. და სხვანაირად არც შეიძლებოდა უოფილიყო: მთელი ეს მხარე დასახლებული იყო ქართველური მოდგმის იმ ტომებით, რომელთა გამაერთიანებელ სახელად იხმარებოდა, როგორც ჩანს გარკვეული დროიდან: „ლაზი“.

მეტად საყურარდებოა, რომ იმავე იოანე II კომნენოსზე ცნობებს გვაწვდის. XIII საუკუნის ისტორიკოსი გიორგი პახიმერეც, რომლის მოთხრობიდან არა თუ ის ჩანს, რომ იოანე ლაზეთა მმართველად ითვლებოდა, არამედ თვით იოანეც „ბარბაროსად“, ე. ი. ლაზად არის აღიარებული. აი, რა სწერია გიორგი პახიმერის „ისტორიაში“.

«მეფე (მისიელ VIII პალეოლოგოსი) არა მხოლოდ თავის ქვეშევრდომებზე ზრუნავდა, რომ ისინი წესიერი ზნისა უოფილიყვნენ, არამედ ცდილობდა მოეთოკა ისინიც, რომლებიც მის ძალაუფლებას არ ემორჩილებოდნენ, თუ კი ხედავდა, რომ ისინი თავიანთი მფლობელების წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ. ზოგიერთებს, რომლებსაც რაღაც შემთხვევით ან სხვადასხვა გარემოებათა გამო საკუთარი მმართველობა ჰქონდათ, ის აშოშმინებდა შეიარაღებული ძალით და ამით იმაზე მიუთითებდა, თუ რაოდენ სასიფათო იყო მათთვის წელზე ზევით სტომა და სამეფო ტახტზე ხელის ფათური. ხოლო ლაზეთა მმართველნი»

ველს იოანეს, რომელსაც თავი მოჭქონდა სამეფო ღირსების ნიშნებით, თუმცა სამეფო¹ სრულებით არ ეკუთვნოდა მას, არა ერთხელ შეუთვალა—შენი კუთვნილი ძალაუფლება, როგორც გინდოდეს ისე გამოიყენე, ხოლო თავი შეიკავე სამეფო პატივითა და წოდებათაგანო. ვინაიდან მისი (მიხეილის) აზრით, სანამ სამეფო ტახტი მას უჭირავს, სხვას არავის შეეფერება იწოდებოდეს იმავე უმაღლესი პატივით. ამიტომ იოანე, როგორც სამეფოს ერთი ნაწილის წარმომადგენელი, უნდა შეუერთდეს მთელს და არ ეპოტინებოდეს სამეფო ღილებას. ხშირად მიუმართავს მეფეს ასეთი მოგონებებით იოანესათვის. მაგრამ უშედეგოდ, და მეფე დარწმუნდა, რომ ამ გზით მიზანს ვერ მიაღწევდა.

«როგორც ბარბაროსი, იოანე ამაყი კაცი იყო და ბრძანებას არაფრად აგდებდა; ხოლო პასუხად იმას უთვლიდა, რომ ეს მის მიერ შემოდებული სიახლე კი არ არის, ეს მას კი არ გამოუგონია, არამედ ეს უფლება მიიღო მან წინაპართაგან. ამასთანავე, ამბობდა ის, ჩემი ქვეშევრდომები ნებას არ მაძლევენ უარი ვთქვა მამისაგან ნაანდერძევე უფლებაზე; რომელიც გვარიდან გვარში გადადიოდა და ბოლოს მე მერგო; თვით ისინიც [ე. ი. ქვეშევრდომები] არც თუ ისე არაპატივსაცემნი არიან, რომ თუ მე სამეფო პატივს წამართმევთ, იმათაც შეგიძლიათ მათი ღილების ნაწილი გამოსწიროთ. თუმცა ღიდი არაფერი ბედენაა წითელი წალების ჩაცმა და მეფის წოდების ტარება იმისთვის, ვისაც გაცილებით უფრო მეტი აქვსო; ეს, ამბობდა იოანე, უფლებას მაძლევს მივიღო თავყანის ცემა და მონური დახვედრა, სამშვიდობო ხელშეკრულებები დავლო ყველასთან და ურთიერთობა მქონდეს მათთანო.

«ამის შემდეგ თვითმპყრობელმა [მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა] გადაწყვიტა სხვანაირად მოეწყო იოანესათვის. ამასთანავე მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ ის ჯერ კიდევ ახალგაზრდა იყო როგორც ქვეყნის მმართველი. მიხეილმა გადაწყვიტა დანათესავებოდა იოანეს და ამით საბოლოოდ გაექარწყლებინა იოანეს ეჭვი, თითქოს მას, მიხეილს, სურდეს მისი სამეფო უფლებების შეკვეცა და, მეფის წოდებასთან ერთად, ჩამოერთმია მისთვის ამ წოდებისათვის კუთვნილი სამოსელი,

«ამ მიზნით მეფემ, პირველ ყოვლისა, საჭიროდ დაინახა ამოერჩია რამდენიმე ისეთი დარბაისელი ღილებული და მოციქულებად გაეგზავნა იოანესთან, რომლებიც გამოიჩინოდნენ როგორც თავისი გვარიშვი-

¹ აქ ლაპარაკია „ბიზანტიის სამეფოზე“.

ლობით. ისე მჭევრმეტყველებით და რომლებიც შეძლებდნენ აღმო-
ფხვრათ მასში მეფისადმი უნდობლობა, ეგზომ მავნე. და, აი, გაიგ-
ნანენ დიდი ლოგოთეტი აკროპოლიტი, რომელიც მაშინ ჯერ კიდევ
ცოცხალი იყო, და დიდი იკონომოსი ქსიფილინე, როგორც შუამავ-
ლები იოანეს დასაქორწინებლად: მეფეს ჰყავდა მესამე ქალიშვილი,
ევლოკია, რომელიც მას უნდოდა იოანესთვის მიეთხოვებინა.

«ამ მოციქულებს უნდა დაერწმუნებინათ როგორც თვით იოანე,
ისე მისი მასლობლები და დიდებულები: ესენი იმაში უნდა დაერწმუ-
ნებინათ, რომ ყმაწვილი (იოანე) გაეშვათ მეფესთან, ხოლო თვით
იოანე—იმაში, რომ ის სრულიად დარწმუნებული და დაიმედებული
უნდა გამგზავრებულიყო, რომ სამეფო ქალაქში იგი იპოვიდა ბედნიე-
რებას. მაგრამ არც დიდებულები ფიქრობდნენ თავიანთი მმართველის
გაშვებას, არც თვითონ მეფეს სურდა გამგზავრება: ძველთაგანვე ისე იყო
ჩვეულებად ქცეული, როგორც ისინი ამბობდნენ, რომ მათი მმართვე-
ლები ცოლებს იქვე მეზობლებში თხოულობდნენ და შინ ცხოვრობ-
დნენ, ხოლო მეფის ოჯახსა და კარს ისე უყურებდნენ, როგორც ვარ-
სკვლავებს, და თავისი მყუდრო ცხოვრება უფრო ერჩიათ, ვიდრე
მეფის დიდება და ბრწყინვალეობა.

«ბევრს ეცადნენ მოციქულები, მაგრამ ვერასვხით ვერ დაარწმუ-
ნეს ლაზები, რომლებიც თავიანთ სურვილებს ყველაზე მაღლა აყე-
ნებდნენ. ასე უშედეგოდ დაბრუნდნენ მოციქულები»¹.

გიორგი პახიმერის ამ მოთხრობიდან ნათლად ჩანს, რომ ბიზან-
ტიელებმა კარგად იცოდნენ, რომ თავისი ეთნიკური შემადგენლობით,
თავისი ადათ-ჩვეულებებით და ცხოვრების მთელი აღნაგობით ტრაპი-
ზონის სამეფო უდიდესად განსხვავებული ქვეყანა იყო: მისი მცხოვ-
რებლები, ლაზები, მტკიცედ იცავდნენ თავიანთ წინაპართა ადათ-
წესებს, ისინი უყურებდნენ ბიზანტიას როგორც თავისთვის უცხო ქვე-
ყანას; მათი მმართველი (იმპერატორი) ასეთივე წესების მიმდევარი
იყო, ისიც თავის წინაპართა მსგავსად თავის მეზობლებში ირჩევდა
საცოლეს. ისტორიკოსის თქმით ოგი „ბარბაროსი“ იყო.

¹ შემდეგ გიორგი პახიმერე მოგვითხრობს, რომ მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა
მაინც მოახერხა იოანეს მიყვანა კონსტანტინეპოლში და მისთვის ევლოკიას მით-
ხოვება. (იხ. აქვე ზემოთ, გვ. 45 და შმდლ.).

ეგვიპტელი ჯამბაზები იბერიასა და კოლხეთში

VIII, 10. Κατὰ τούτον τὸν χρόνον τῆ Κωνσταντινουπόλει κατὰ πάροδον ἐπιδημηκότητας ἐθεασάμεθα θυματοποιὸν τινα τέχνην ἐξησκημένους ἄνδρας οὐ μείους τῶν εἰκοσιν· οἷους οὐδείς πω τῶν ἡλικία προβεβηκότων οὐτ' ἄκοῦν ἔσχεν, οὐτ' ὄφει τεθέσται. Οὐς πρῶτα μὲν ἄρμηθέντας ἐξ Αἰγύπτου καὶ ὥσπερ τινὰ κύνκλον ποιησαμένους διεἰσθεῖν ἐξεγένετο πρὸς μὲν ἕω καὶ ἄρκτους τὴν ὀδὸν ποιούμενους, Χαλδαϊκὴν τε καὶ Ἀραβίαν καὶ Περσικὴν Μηδικὴν τε καὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων γῆν· πρὸς δ' ἔσπεραν ἀποκλιναντας τὴν περὶ τὸν Καύκασον Ἰβηρίαν Κολχικὴν τε καὶ Ἀρμενίαν, καὶ ὅσα μέχρι Βυζαντίου μεταξὺ κατοικοῦσιν ἔθνη, καὶ πάσαις χώραις καὶ πόλεσι τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείξασθαι τέχνην (CB I 348, 6—16).

ტრაპიზონის მეფე ბასილი

XI, 3. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις ἦρχε μὲν Τραπεζούντος Βασίλειος ὁ υἱὸς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, διάδοχος αὐτὸς ἦδη βέβαιος μετὰ πολλοὺς τοὺς ἔθλους τῆς πατρικῆς ἀρχῆς καταστάς. Ἐπέμφθη δ' αὐτῷ καὶ σὺζυγος Ἐβδοχία, ἡ νόθη τῶν βασιλέως θυγάτηρ (CB I 536, 8—12).

ამ დროს ვიხილეთ კონსტანტინეპოლში გავლით მოხვედრილი რაღაც საკვირველ ხელოვნებაში გავარჯიშებული კაცები, რიცხვით არა ნაკლებ ოცისა; ასეთები არავის ხანში შესულთაგან არც სმენით სმენია, არც სახით უნახავს. პირველად ისინი ეგვიპტიდან წამოსულან დი, თითქოს რაღაც რკალი შემოხახესო, უვლიათ აღმოსავლეთით და ჩრდილოეთით და გამოუვლიათ ხალღეა, და არაბეთი, სპარსეთი და მიდია და ასირიელთა ქვეყანა; ხოლო დასავლეთით მოუნახულებიათ კავკასიონთან მდებარე იბერია, კოლხეთი და არმენია, და რაც კი ბიზანტიონამდე გზა-და-გზა ცხოვრობენ ტომები, და ყველა ქვეყანაში და ქალაქში თავიანთი ხელოვნება უჩვენებიათ¹.

XI, 3. ამ ხანებში ტრაპეზუნტს განაგებდა ბასილი, ალექსი კომნენოსის ძე; იგი მრავალი ბრძოლების შემდეგ გახდა მამისეული ძალაუფლების მემკვიდრე. მას შეუღლედ გამოუგზავნეს ევდოკია, კეისრის უკანონო ქალიშვილი.

¹ შემდეგ გადმოცემულია ამ ჯამბაზების სხვადასხვა ილეთები, მაგ. მათი ვარჯიშობა ხომალდის ანძებს შუა გაბმულ თოკებზე, აქედან ისარო სროლა და ცხენით ჯირითი და სხვა.

დედოფალი ირინე¹ და ანახუტლუ²

XI, 8. Ἐν τούτῳ τῷ ἔαρι
καὶ Βασιλείος, ὁ τῆς Τραπεζουσ-
τος τὴν ἔξουσίαν διεξασμένος,
νόσῳ βραχεία τὸν βίον ἀπέλιπεν.
Οἶμαι δὲ τις φεομηγία τοῦ βίου
τοῦτον ἐξαίφνης ἐξήγαγεν. Εἰρή-
νη γὰρ τῇ τοῦ βασιλέως θυγατρὶ
συνοικήσας ἐπὶ σμικρὸν νομίμως
ὄμοσ καὶ δικαίως, μετὰ γε τῆς
ἀνηκούσης ὁμοφροσύνης καὶ σω-
φροσύνης, εἶτα τοὺς γαμικοὺς
μετενήνοχεν ἔρωτας εἰς ἔταιρίδα
τινά, καλουμένην καὶ ταύτην
Εἰρήνην. Καὶ ταύτην λοιπὸν ἀμέσ-
μως μιγνύμενος εἰς μίσος ἐτρέ-
πετο τῆς νομίμου.

Τοῦ δὲ χρόνου προβαίνοντος
ὁρῶν οὐκ ἀνεχομένην τὴν βασι-
λίδα τὸ τοῦ πράγματος ἄτοπον,
ἀλλ' ἐπιβωμένη οὐρανόμ τε καὶ
γῆν καὶ πᾶσιν ἐξαγγέλλουσαν τὸ
τῆς καρδίας πῦρ, ἐξήλθε καὶ
τῆς ἀμνηστικῆς οὐχίας αὐτήν.
Τάχα δ' ἂν καὶ θάνατον ἐπήνεγ-
κεν αὐτῇ βίαιον, εἰ μὴ ἐδεδόει
τὸν δῆμον, σφοδρῶς κατ' αὐτοῦ
δ' αὐτὰ γε τουτὶ φθορῶν μὲν ὄν
τε καὶ στασιάζοντα.

Ἐν μέντοι ταῖς ἱεραῖς ἡμπα-
δαῖς καὶ τοῖς πομπικοῖς θεάτ-

ამ წლის გაზაფხულზე ბასი-
ლი. რომელიც ტრაპეზუნტის
მპყრობელი იყო, გარდაიცვალა
ხანმოკლე ავადმყოფობის შემ-
დეგ. მე ვფიქრობ, რომ რაღაც
ღვთის-განრისხებამ ანაზღუელად
გამოსალმა იგი სიცოცხლეს.
კეისრის ასული ირინე რომ შე-
ირთო, ცოტა ხანს წესიერად და
მართებულად იქცეოდა, შესაფე-
რისი თანხმობით და გულსხმიე-
რებით, შემდეგ კი მეუღლური
სიყვარული გადაიტანა ერთ საყ-
ვარელზე, რომელსაც აგრეთვე
ირინე ერქვა. და ამასთან რომ
უკანონოდ ცხოვრობდა, კანონ-
იერი მეუღლე შეიძულა.

ხოლო დრო რომ ვაგიდა და
რომ ხედავდა, რომ დედოფალი
ვერ შერიგებოდა საქმის შეუფე-
რებელ ვითარებას და ცასა და
მიწას შეჭლალადებდა, ყველას
უმელანებდა თავისი გულის
ცეცხლს, მან (ბასილიძე) გააძევა
იგი სამეფო სახლიდან. სიკვდილ-
საც კი მიაყენებდა მას ძალმომ-
რეობით, რომ არ შინებოდა ხალ-
ხისა, რომელიც სწორედ მისი ამ
საქციელის გამო აღშფოთებული
იყო მის წინააღმდეგ.

მაინც, საეკლესიო საგალობ-
ლებში და საღვთისმეტყველო ზეი-

¹ ირინე — ტრაპიზონის მეფის ბასილის მეუღლე; იგი ბიზანტიის კეისრის ანდრონიკე III-ის (1328—1341) უკანონო შვილი იყო.

² ანხა-ხუტლუ — ტრაპიზონის მეფის ალექსი II-ის (1297—1330) უფროსი ქალი.

ροις τῶν πανηγυρικῶν ἑορτῶν Βασιλείου καὶ Εἰρήνης ἢ μνήμη τὴν εὐφημίαν ἔκρότει· κἀντεσθῆεν ἐπλήρου τὴν τε ἑρωτικὴν ἔφεσιν ὁ Βασίλειος ἑαυτοῦ, καὶ ἅμα τὴν τοῦ δῆμου ζήτησιν, προσποιούμενος τὸ λαμβάνειν διὰ τῆς ἑμῶν-μίας ὡς· καὶ ὑποψίαν διὰ ταῦτα γενέσθαι, λαθραίαις ἐπιβουλαῖς τῆς βασιλίδος Εἰρήνης συμβῆναι τῷ Βασιλεῖ τὸν θάνατον.

Τελευτήσαντος δ' ἕως εἴθ' οὕτως εἶτ' ἔκεινως αὐτοῦ εἰσηλθε μὲν ἢ νόμιμος ἔκεινγη σύζυγος Εἰρήνη μετὰ πάσης τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας εἰς τὰ βασιλεία· ἐξήλασε δὲ ἔκειθεν εὐθὺς τὴν ἑμῶν-μῶν μὲν, ἀλλοτριότροπον δὲ καὶ παράνομον Βασιλείου σύζυγον· καὶ μέντοι καὶ κοινῇ φήφω τῶν Τραπεζουντίων ἐξόριστον πέμπει πρὸς τὸ Βυζάντιον ἅμα τοῖς τέκνοις.

Συνεκπέμπει δὲ καὶ πρέσβεις ἐς βασιλέα τὸν πατέρα αὐτῆς, χομίσοντας τὸν αὐτῇ μὲν νομίμως συζευχθησόμενον, διαδεξόμενον δὲ καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἔκεινγης ἀρχήν. Οἱ δὲ καὶ ἐς Βυζάντιον ἐνδημήσαντες ἐπεὶ τὸν βασιλέα περὶ Θεσσαλονίκην ἤκουον διατρίβειν, ἔκεισε καὶ αὐτοὶ ποιείσθαι ἐγνώκεισαν τὴν πορείαν...

Διατριβῆς δὲ μεταξὺ γινομένης καὶ τῆς τῶν Τραπεζουντίων

შეზის დროს გამართულ სანახაობებზე ბასილისა და ირინეს ხსენებას გუნდრუქს უკმევდნენ; ამით ბასილი ისრულებდა თავის სატრფიალო ლტოლვას და ამავე დროს ხალხის სურვილსაც აკმაყოფილებდა, რადგან სახელების მსგავსების წყალობით მალავდა თავის გულისხმადებს. ამიტომ ეკვი დაიბადა ბასილის სიკვდილი დედოფლის ფარულნი ვერავობით ხომ არ არის გამოწვეულიო.

ამით იყო თუ იმით იყო გამოწვეული მისი სიკვდილი, სულ ერთია, ის კანონიერი მეუღლე ირინე მთელი სამეფო ძალაუფლებით შევიდა სასახლეში; ხოლო იქიდან მაშინვე გააძევა თავისი სენია, უცხოთესლი და უკანონო მეუღლე ბასილისა. კიდევ მეტი: ტრამეზუნტიელთა საზოგადო დადგენილებით გაძევებულს გზავნის მას შვილებითურთ ბიზანტიონში.

ამასთანავე ერთად მოციქულებსაც გზავნის თავის მამასთან, რათა მათ შეურჩიონ მას კანონიერი მეუღლებისათვის საქმრო, რომელიც მისი სამეფოს მართვაში მონაწილეობას მიიღებს. როდესაც მოციქულები ბიზანტიონში ჩავიდნენ, რადგან მათ შეიტყეს, რომ კეისარი თესალონიკეში იმყოფებოდა, გადაუწყვეტიათ იქ *ი. ი. თესალონიკეში*) გამგზავრებულიყვნენ...

ამასობაში დრო გავიდა და ტრამეზუნტიელთა საქმეების მა-

ἡγεμονίας ὑπὸ γυναικὶ διοικεῖσθαι καλῶς καὶ βεβαίως οὐ δυναμένης, στασιάζειν τινὲς ἐπεχειροῦν καὶ ἀνασεῖν τὸν δῆμον.

“Ὅθεν ἀναγκασθεῖσα Εἰρήνη ἡ βασιλεὺς τῶν Τραπεζουντίων ἐξέπεμψε ταχυναυτοῦσαν τριήρη μετὰ πρέσβων ἄλλων, καὶ σὺν γε αὐτοῖς τὸν τῆς Τραπεζοῦντος ἀρχιθύτην, κατεπέειποντας τὴν προτέραν ζήτησιν αὐτῆς πρὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων.

Οἱ δὲ καταπλεύσαντες ἐς Βυζάντιον καὶ τὸν βασιλέα οὐχ εὐρηκότες ἀποστέλλουσιν ἐς βασιλέα ἰππέας ὀλίγους, οἱ καὶ γένει καὶ ἀξιώματι προέχειν τῶν ἄλλων ἔδοκουν. Οἷς ἐνδημήσασι τῇ τῶν Θεσσαλονικέων μητροπόλει οὐκ ἐγένετο ἐντυχεῖν παρόντι τῷ βασιλεῖ. Ῥαΐσας γὰρ πρὸ βραχέος ἐκείνος, ὡς εἴρηται, ἀπήει πολιορκήσων τὴν τῶν Ἀχαρνάνων μητρόπολιν. Ὅθεν ἔδοξε κατὰ χώραν μείνασι, γράμμασι μηνύειν τῷ βασιλεῖ τὴν τῆς ἀφίξεως αἰτίαν αὐτῶν.

Ἐπεὶ δ' ἐξουσίας κολακυσούσης τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς γυναιχείας ὀρέξεως πάντα χαλινὰ διαβρήγνυται, λανθανούσασι μίξεσι χρῆσθαι τὴν βασιλῖδα Εἰρήνην ἐψιθυρήζετο πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον τῶν Τραπεζουντίων. Τοῦτο δὲ διατρέχον τὰς τῶν πολ-

როვა ქალის ხელმძღვანელობით კარგად და ბეჯითად შესაძლებელი არ გახდა, ზოგიერთებმა ხელი მიჰყვეს აჯანყებას და ხალხის აღელვებას.

ამიტომ ტრაპეზუნტელთა დედოფალი ირინე იძულებული გახდა და გაგზავნა სწრაფმგავალი ტრიერებით სხვა მოციქულები (მათ შორის იყო ტრაპეზუნტის არქიელი) და დაავალა, რათა მათ აედულებინათ რომანელთა კეისარი მისი ამასწინინდელი თხოვნა აესრულებინა.

ბიზანტიონში რომ ჩავიდნენ და კეისარი იქ ვერ ნახეს, გაგზავნეს კეისართან რამდენიმე მხედარი, რომელნიც მამულობითაც და ღირსებითაც სხვებზე უკეთესები ჩანდნენ. ამათაც, თესალონიკელთა დედაქალაქში ჩასულებს კეისარი იქ არ დახვდათ. რამეთუ იგი ამ ცოტა ხნის წინათ, როგორც ითქვა, წასულიყო აკარნენელთა დედაქალაქის ალყის შემოსარტყმელად. ამიტომ იმათ გადაწყვიტეს იმ ადგილას დარჩენილიყვნენ და წერილობით ეცნობებინათ კეისარისათვის მათი იქ ჩასვლის მიზეზი.

რადგან მის შემდეგ, რაც ძალაუფლება გაუტკბა ირინეს და ქალური ავბორცობის ვნებათაღელვამ ყოველგვარი აღვირი დაწყვიტა, ხმები დადიოდა, რომ დედოფალმა ირინემ ფარული ურთიერთობა დიჭირა ტრაპეზუნტიელთა დომესტიკოსთან. ეს

λῶν ἀκοὰς κατεστίαζε τὸν τε
 δῆμον καὶ μάλιστα τοὺς εὐγενεῖα
 προὔχοντας· καὶ οἱ μὲν προσεχώ-
 ρουν τῷ Τζανυχίτῃ, πλούτῳ καὶ
 δόξῃ τηγικαῦτα θυναμένῳ τὰ μέ-
 γιστα· οἱ δὲ τῷ μεγάλῳ δομω-
 τείκῳ.

Οὕτω δὲ στασιασθεῖσης καὶ
 εἰς δύο σχισθεῖσης τῆς τῶν Τρα-
 πεζοῦντιων πόλεως, εἰς μάχην
 ἐμφύλιον ἐτελεύτα τὸ πρᾶγμα· ὅτε
 ὅη καὶ κατακοπήναι· φασὶ πλεί-
 στους τε ἄλλους ἐξ ἑκατέρων τῶν
 μερῶν καὶ ἐπὶ τούτοις Τζανυχι-
 τῃ (CB I 548,24—551,18).

რომ ბევრი ხალხის სმენას მოე-
 ღო, ამან ააღელვა ხალხი და
 უფროსიერთად, წარჩინებულნი-
 და ზოგიერთნი მიემხრნენ ჯანი-
 ხიტეს, სიმდიდრითა და დიდე-
 ბით განსაკუთრებით ძლიერს,
 ხოლო სხვები — დიდ დომესტო-
 კოსს.

ასე რომ აჯანყდა ტრაპეზუნ-
 ტიელთა ქალაქი და ორად გაი-
 ყო, სამოქალაქო ომით დამთავრ-
 და საქმე; ამბობენ, რომ ბევრი
 გაიქლიტა ორივე მხრით, მათ
 შორის დაიღუპა ჯანიხიტე¹.

¹ ამ თხრობის ვაგროძელების სახით გადმოცემულია შემდეგი: «მოვიდა მეორე
 ქალი, რომელსაც უფრო მეტი უფლება ჰქონდა სამეფო ტახტზე, ვიდრე ირინეს, ეს
 იყო ანნა, ანახუტლუდ წოდებული, ალექსი II-ის უფროსი ასული, რომელიც მო-
 ლოზნად აღკვეცილა და განდევნილად ცხოვრობდა. ირინეს მოწინააღმდეგე დასმა-
 დაიყოლია იგი გაეხადა მოლოზნის კაბა და ლაზეთში წასულიყო, სადაც იგი
 როგორც თავისი ძმის ბასილის უმანლობელისი და კანონიერი მემკვიდრე მეფედ
 იქნა გამოცხადებული. ლაზეთში, ჭანეთში და ყველა ადგილობრივნი თავისი
 მშობლის ურს, კომნენოსთა ოჯახიდან გამოსულ დედოფალს აძლევდნენ უპი-
 რატესობას პალეოლოგოსთა გვარიდან გამოსული ირინეს წინაშე, მით უმეტეს
 რომ ეს უკანასკნელი უცხოელზე აპირებდა გათხოვებას. ირინეს მთავრობა არ იყო
 ხალხში გავლენიანი იმის გამო, რომ ხალხს არც მისი ყოფაქცევა მოსწონდა, და
 იმის გამო, რომ დიდი ხარალი შიაცენა მთელ მოსახლეობას თურქების წინააღ-
 დეგ მოწყობილმა ლაშქრობამ: დაქირავებული კონსტანტინეპოლელი დაიფანტ-
 ნენ ისე, რომ არც კი შებრძოლებიან ურჯულეებს, რომლებიც მიუახლოვდნენ
 ქალაქის კედლებს, გადასწვეს ქალაქის გარეუბნის სოფლები და დასტოვეს დანა-
 შირებული ნანგრევები და იმდენი დაუმარხავი გვამები, რომ ამას შედეგად მო-
 ჰყვა საშინელი სიკვდილიანობა».

ტრაპიზონის მეფე ბასილი

XIII, 11. Καὶ μὲν δὴ λεκτέον ἡμῖν πρότερον, ὅποσα Τραπεζουντίοις κατὰ τοῦτον συνεπεπτώκει τὸν χρόνον. Μετὰ γὰρ τὸν Κομμηνῆν Ἀλέξιον, τὸν ἀδελφιδῶν Ἀνδρονίκου τοῦ γηραιῶν βασιλέως Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου, Βασίλειος ὁ υἱὸς τὴν τῶν Τραπεζουντίων ἡγεμονίαν διαδεξάμενος ἔγημε νόθον τοῦ νέου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου θυγατέρα Εἰρήνην· ἣ καὶ βραχύν τινα συμβεβιακῶς χρόνον ἔτελεύτησεν ἄπαις.

Σχούσα δὲ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῇ ὑπερόριον μὲν ἐς Βυζάντιον ἀπεστάλκει τὴν ἀνθρωπον, ἣ πρὸς λαθραίαν ἐμίγνυτο κοίτην Βασίλειος, ὁμοῦ τοῖς δυσὶ νηπίοις υἱέσιν· ἅμα τε ἐπρεσβεύετο καὶ δεύτερον ἄνδρα οἱ πεμφθῆναι τῶν παρὰ Βυζαντίοις γένει· καὶ ὁδῆν προὔχοντων, ὧς ἂν πρὸς βουλήσεως τε ἣ τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ διατελέσῃ βούλησιν τὴν ἀρχὴν διοικῶν τῶν Τραπεζουντίων.

მისი მამისათვის, და კვისრისავე

ὄπῃα τοῖσιν ἐξ Ἀγαρνάνων ἐπανεληλυθότα τὸν βασιλέα εἰροῦσι τοῖς πρέσβεισιν ἔδοξε μείναντας κατὰ χώραν πέμψαι τοὺς ἐροῦντας ἐκείνῃ τὴν τε ἀφίξιν σφῶν καὶ τὸν τῆς ἀφίξεως ἔροπον.

ჩამოსვლა და ამ ჩამოსვლის მიზეზიც.

XIII, 11. და პირველ ყოვლისა საჭიროა ვთქვათ იმის შესახებ, თუ იმ დროს რა შეემთხვათ ტრაპეზუნტელებს. შემდგომად ალექსი კომნენოსისა, რომელთა მოხუცი მეფის ანდრონიკე პალეოლოგოსის დისწულისა, ტრაპეზუნტელთა ჰეგემონობა მემკვიდრეობით მიიღო მისმა ვაჟმა ბასილიმ. და შეირთო მეფის ანდრონიკე მცირე პალეოლოგოსის უკანონო შვილი ირინე; მასთან რალაც ცოტა ხანი იცხოვრა და უძეოდ გარდაიცვალა.

ამან (ე. ი. ირინემ) რომ ხელთ ივდო ძალაუფლება, ბიზანტიონში გაგზავნა თავისი ორი ვაჟით ის უცხო დედაკაცი, რომელთანაც ბასილი ფარულად ცხოვრობდა; ამასთანავე მოციქულებს დაავალა მისთვის მეორე ქმარი გამოეგზავნათ იმათი რიცხვიდან, ვინც ბიზანტიონელებს შორის გვარიშვილობით და სახელგანთქმულობით გამორჩეული იქმნებოდა და რომელიც სასურველი იქნებოდა კვისრისათვის, ე. ი.

შეხედულებათა მიხედვით იგამგებ-

რადგან მოციქულებმა აკარნანელთა ქვეყნიდან კვისრის დაბრუნების შესახებ ვერაფერი შეიტყეს, მათ გადაწყვიტეს დარჩენილიყვნენ იმ ქვეყანაში და შეეტყობინებიათ კვისრისთვის მათი

Ἐπεὶ δὲ τοῦ χρόνου χωροῦν-
τος τῷ Βυζαντίῳ καὶ ὁ βασιλεὺς
ἐπίδεδημηκῶς οὐκ εἰς μακρὰν μὲν
αὐτὸς ἐτεθνήκει, τὴν δὲ τῶν δη-
μοσίων φροντίδα πραγμάτων γνώ-
μη τῆς βασιλίδος Ἰωάν-
νης ὁ Καντακουζηνὸς ἐτύγχανε
διοικῶν, μέγας ὢν ἔτι δομέστι-
κος, πρὸς μὲν τῆς τῶν Τραπε-
ζουντιῶν ἡγεμονίδος Εἰρήνης τὴν
ζήτησιν ἐπινεύειν οὐκ εἶχεν εὐθύς,
ἀλλ' ἐφ' ἐτέρας ἐτρέπετο σκέ-
ψεις.

Ὅρων γὰρ τὸ διεβρωγὸς ἐπὶ
πολλὰ τῆς τῶν Τραπεζουντιῶν
γνώμης συνῆκε, μὴ πρὸς ἀπάντων
εἶναι τὴν γνώμην αὐτῆς στεργο-
μένην. Νόμος γὰρ ἐκείνοις οἷον
ἄφυκτα δυνάμενος, μῆδ' ἔπ' οὐδε-
νὸς ἐκουσίως τῶν ἀπάντων γενῶν
ἄρχεσθαι βούλεσθαι, πλὴν τῶν
ἄσοι τὸ γένος ἐκ Κομνηνῶν κα-
τίσασιν ἔχοντες. Διὰ δὲ ταῦτα
καὶ τὴν ταύτης παρ' οὐδὲν θέμε-
νος αἰτησὶν ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἡγε-
μονίαν τὸν τοῦ προτετελευτηκό-
τος Ἀλεξίου πέπομφεν ἀδελφὸν
Μιχαὴλ τὸν Κομνηνόν, περὶ ποῦ
τὰ ἕξ καὶ πεντήκοντα ἔτη γενο-
μένην ἔχοντα ἤδη τὴν ἡλικίαν.

Τῶν γε μὴν ἐκεῖ συγκλητι-
κῶν οἱ μάλιστα πάντων ἰσχύον-
τες διὰ τε δόξης ὄγκον καὶ πλού-
του δύναμιν ἐφ' ἕτερον ἐτρέποντο
βούλευμα. Ἴνα γὰρ αὐτοῖς ἐπ'
ἀδείας εἴη τῆς ἀρχῆς κατορχεισ-
θαι καὶ ἄγειν καὶ φέρειν τὰκεῖ
πράγματα ὅπη τὸ βουλόμενον ὑπο-

ρώδესაც დრო გავიდა და
კვისარი ბიზანტიონში ჩავიდა,
დიდი ხანი არ ვასულიყო და ის
გარდაცვლილა, ხოლო სახალხო
საქმეებზე ზრუნვა დედოფალ
აწნას დასტურით იოანე კანტა-
კუზენეს მიენდო, რომელიც მაშინ
დიდი დომესტიკოსი იყო; ხოლო
მან ტრაპეზუნტელთა დედოფ-
ლის ირინეს თხოვნა ვერ შესძლო
მაშინვე დაეკმაყოფილებინა: სხვა
მიმართულებით წარმართა მან
თავისი ყურადღება.

რომ დაინახა, რომ ტრაპე-
ზუნტელთა აზრები მერყეობდა,
მიხვდა რომ არა ყველას მიერ არის
შეწყენარებული იმ ქალის გეგმა.
რამეთუ მათში ურყევი კანონი
იყო ძალაში, რომ არ სურდათ
სხვა რომელიმე გვარის წარმო-
მადგენელი ჰყოლოდათ მმართვე-
ლად, თუ არა კომნენოსთაგან
წარმოშობილი. ამიტომ მათ
მმართველად ვაგზავნა ამის წინ
გარდაცვლილი ალექსის ძმა მი-
ხეილ კომნენოსი, რომელიც მა-
შინ დაახლოვებით ორმოცდა-
თექვსმეტი წლის ასაკისა იყო.

სენატორთაგან ვინც ყველაზე
მეტო ძალის მქონენი იყვნენ დი-
დების შარავანდელით და ქონება-
შეძლებით, ისინი სხვა გეგმას
იზრახავდნენ. რათა მათ თავი-
სუფლება მისცემოდათ აბუჩად
აგდოთ მთავრობა და იქაური
საქმეები წარმართათ როგორც

τίθησιν, ἐν ἑκ τῶν νόμων Βασι-
λείου βρεφῶν προσεποιούντο ζη-
τεῖν εἰς τὸ τῆς ἡγεμονίας πρόσ-
χημα.

Ὅθεν εἰς τὸ τῆς Τραπεζούν-
τος ἐπίνειον καταπεπλευχότα τὸν
Κομνηγῶν θιασαμένους τὰ μὲν
βεβουλευμένα δρᾶν ἐς προὔπτον
εὐθύς οὐ μάλα ἐδόκει, ἵνα μὴ
φωραθῆισιν ἐμποδῶν ὁ δῆμος γέ-
νηται, σύμμαχον ἔχων καὶ τὴν
ἄρτι συγκαταπεπλευχυσίαν τῷ Κομ-
νηγῶ δυοῖν Λατινικῶν νεῶν δύνα-
μιν· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτίκα ξύν γε-
ταῖς ἀνηκούσαις τιμαῖς δεξάμενοι
πρὸς τὸ ἐκεῖ ἀρχεῖον ἀνήγαγον.
Γενομένης δ' ἐσπέρας, αὐτὸν μὲν
ὡς ἐν εἰρητῇ τῷ παλατίῳ κατέκ-
λεισαν· τῶν δ' αὐτῶ προσκειμέ-
νων ὄχλων, ὅσοι μὴ δρασημῶ διε-
σώθησαν ἐς τὰς τριῆρεις, οἷς μὲν
κατακεκόφθαι, οἷς δ' ἐς δεσμη-
τήριον παραπεπέμφθαι γεγένηται.
Αὐτὸν δ' αὖ ἐς τὴν ἑσπεραίαν
διαπόντιον τῷ ἐκτομῆ φρουρεῖν
ἐπεπόμφεισαν, τῆς τῶν συγκλητι-
κῶν μὲν ἐκείνων φατρίας ἑπάρ-
χοντα καὶ αὐτὸν, ἔχοντα δὲ τὴν
τῶν οὐτωσὶ πάς ἀνομοσάμενων
Διμνίων τηγικαῦτα ἐπιτροπή· ἃν
διακοσίους ἑγγύς διεχει σταδῖους
ἢ Τραπεζούντιαν μητρόπολιν.
ეგრეთწოდებული ლიმნიები¹; ეს დაახლოებით ორასი სტადიონით
იყო დაშორებული ტრაპეზუნტელთა დედაქალაქს.

თვითონ მიესურვებოდათ, მათ
წამოაყენეს საჩვენებელი გეგმა
ბასილის ერთი უკანონო შვილ-
თაგანი მოეწვიათ მმართველად.

ამიტომ როგორც კი დაინა-
ხეს, რომ ტრაპეზუნტის ნავსად-
გურს მოადგა კომნენოსი, მათ
გადაწყვიტეს არ გამოემყვანე-
ბინათ პირდაპირ თავიანთი სა-
მოქმედო გეგმა, რათა მათთვის,
ბოროტი გეგმის მქონეთათვის,
წინააღმდეგობა არ გაეწია ხალხს
(დემოს), რომელსაც მოკავშირედ
ჰყავდა ახლახან მოსული ლათინ-
თა ორი ხომალდი, კომნენოსთან
ერთად მოსული; და, აი, ისინი
მაშინვე შესაფერისი პატივით
შეხვდნენ მას და მიიყვანეს მთავ-
რობის სასახლეში. ხოლო რო-
გორც კი შემოსალამოვდა, რო-
გორც სატუსალოში ისე ჩაჰკეტეს
იგი სასახლეში; მის თანმხლებ
ხალხიდან, ვინც კი ვერ უშველა
თავს და ხომალდებისკენ ვერ გა-
იქცა, ზოგი დაჩეხეს, ზოგი კი
ღვე ნაობახტში ჩააგდეს. თვი-
თონ ის კი (კომნენოსი) მეორე
ღღესვე ზღვით გაუგზავნეს სამე-
თვალყუროდ საჭურისს, რომე-
ლიც სენატორთა დასს ეკუთვ-
ნოდა და რომელსაც იმ დროს
ჩაბარებული ჰქონდა საგამგეოდ
დაახლოებით ორასი სტადიონით

¹ ქართულ წყაროებში მას ეწოდება ლიმანი ანუ ლიმონი (იხ. ქართველთა
ცხოვრება, II, 142, 20; ტრაპიზონი, ლიმონი, სამისონი, სინოპი...).

Τούτων δ' οὕτω διαπεπραγμέ-
νων, ὑπὸ δυοῖν ἢ τριῶν διωκεῖτο
συγκλητικῶν τὰ ἐκεῖ πράγματα,
πλημμελῶς μὲν καὶ λάθρα, τοῦ
δήμου σφίσι λοιδορουμένου καὶ
στάσιμ ἐγείρειν διὰ μελέτης ἔχον-
τος· διωκεῖτο δ' οὖν.

Ἐπεὶ δὲ τοῖς τὸν κίνδυνον
διαδρᾶσιν ἐκείνων (γένους δ' ἦσαν
τῶν Σχολαρίων) ἐς Βυζάντιον
ἐπανιέναι συνέβη, καθάπερ ἐκ
πελάγους καὶ κλύδωνος ἐς λιμένα
τινὰ καὶ γαλήνην, ἔργον ἦν ὅτε
ἂν δυνήθαιεν τοῖς ὀνόματις ἐκεί-
νοις ἀμύνασθαι τρόπῳ.

Διὸ τὴν βασιλίδαν Ἄνναν λό-
γοις καὶ ὑποσχέσεσιν ὑπελθόντες
παντοίοις ἔπεισαν ὁσῶναι σφισιν
εἰς τὴν τῶν Τραπεζουντίων ἡγε-
μονίαν τὸν τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ
σίον, εἰκοστὸν τηλικαῦτα τῆς
ἡλικίας ἄγοντα χρόνον. Μισθοῦ
τοῖσιν τρεῖς Λατινικὰς εἰληφότας
τριήρεις, καὶ τοῦτον ἐμβεβληκό-
τας, δεκαταίους ἐς τὸν τῶν Τρα-
πεζουντίων κατάραι λιμένα συμ-
πέπτωκεν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς ὄπλα
ἐκεχωρήκασαν ἔνδοθεν οἱ νεωτε-
ρίσαντες πρότερον, στάσις ἐγεγό-
ναι τοῦ δήμου κατ' αὐτῶν· καὶ
ἕμα καὶ ἡ Λατίνων ἕξωθεν ὀπλι-
σασμένη δύναμις τάς τε πύλας
τῆς πόλεως ἀνεμόχλευσάν τε καὶ
ἔξω ὁσδενὶ πόνῳ τῶν τε ἀντιπά-

ეს რომ ასე დატროილდა,
ორი თუ სამი სენატორის ხელში
აღმოჩნდა საქმეები, რომლებიც
დაუდევრად და ფარულად კეთ-
დებოდა, და ხალხი მათ ლანდ-
ლავდა და აჯანყებას იზარახავდა:
მიუხედავად ამისა, მმართვეის საქ-
მე თავისით მიემართებოდა.

როდესაც ისინი (ე. ი. გაქ-
ცულები) საფრთხეს დაუძვრნენ
(ისინი სხოლარისთა დასს ეკუთვ-
ნოდნენ), ბიზანტიონში დაბრუნ-
დნენ, თითქოს ზღვის ქარიშხა-
ლიდან ნავსაყუდელში და სამშვი-
დლობში მოსულიყვნენ, და ცდი-
ლობდნენ რამდენადაც შესძლებ-
დნენ შური ეძიათ მათ მღევენელ-
თათვის.

ამიტომ ბიზანტიონში ყოველ-
ნაირად ცდილობდნენ ემოქმედათ
დედოფალ ანნაზე, სიტყვებითაც
და დაპირებებითაც, და დაიყო-
ლიეს ის, რომ მათთვის ტრაპე-
ზუნტელთა სამეფო ტახტზე მოე-
ცა მიხეილ კომნენოსის ვაჟი,
რომელიც მაშინ მეოცე წელი-
წადში იყო გადამდგარი. დაიქი-
რავეს ლათინთა სამი ხომალდი,
ჩასვეს იგი შიგ და მეთათე დღეს
ტრაპეზუნტელთა ნავსადგურში
შევიდნენ. როდესაც იქაური წი-
ნანდელი მოჯანყენი იარალასხ-
მულნი გამოვიდნენ, მათ წინა-
აღმდეგ აჯანყდა ხალხი და ლა-
თინთა შეიარაღებული ძალების
დახმარებით ქალაქის კარები შე-
ამტკრიეს და მოწინააღმდეგენი

λων τάχιστα ἐγκρατεῖς ἐγεγόνει-
σαν καὶ τῶν σφῶν οὐσιῶν ἔστιν
ἄς διηρπάκεισαν.

Τῆς οὖν ἡγεμονίας οὕτως ἐς
τὸν τοῦ Κομνηνοῦ παῖδα περι-
εληλυθίας, καὶ τῶν ἐς τοῦτο
ἔσπουδακῶτων Σχολαρίων τὰ μέ-
γιστα ἤδη δυναμένων, τίσιν τῶν
πολιηθέντων πρὶν κατὰ σφῶν
ἔγένετο αὕτη. Τῶν μὲν γὰρ αἰτίων
οἱ πρῶτοι καὶ ὀξὴ καὶ ἀξιωματι-
κὴν κεφαλικὴν τε ἔδωσαν τιμα-
ρίαν καὶ τὰς οὐσίας ἀφῆρηται.
Ὅσοι δ' ἐκείνων δευτέραν καὶ
τρίτην εἶχον τὴν τάξιν, τούτοις
ἴδ' ὑπερόριον σχεῖν κατεψήφιστο
δαίαιταν διὰ βίου. Ἀλλὰ πρὶν
ὄλους τρεῖς ἐξῆκειν ἑνιαυτούς,
τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ νέος ἐκβέβληται
ἡγεμῶν. Ἐν γὰρ οὐδενὶ ποιησά-
μενος τὴν τῶν πρεσβυτέρων ἐκεί-
νων Σχολαρίων παραίνεσιν ἡλιξ
ἡλικα ἔτερπε, καὶ νεωτερίζων
οὕτως ἰνύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν
τρυφαῖς καὶ πότοις ἀδέεστερον
ἐσχόλαζε, καὶ ἀνήτηρσι καὶ ὀρχη-
στρῖσι διετέλει συνασελγαίων καὶ
τούς ἡγεμονικούς φησαυρούς τῶν
Τραπεζουντίων ἀναλίσκων ἐν τοῖς
τοιούτοις· ὡς ἀγανακτήσαντας τοὺς
Σχολαρίους μεταπέμψασθαι τε τὸν
πατέρα τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐκ
τῶν Διμνίων Μιχαὴλ τὸν Κομνη-
νὸν (ἔτυχε γὰρ καὶ ὁ κατέχων
αὐτὸν ἐκτομίας ἐκεῖ προτετελευ-
τηκῶς) καὶ αὐτὸν μὲν τοῖς ἡγε-
μονικοῖς ἐγκαθιδρύσασθαι θρόνοις, τὸν δὲ νεωτεριστὴν δέσμιον ἐς
τὴν τῶν Βυζαντίων ἐκπέμψαι φρουράν.

ადვილად დაამარცხეს, ქონებაც
იავარ-ყვეს.

როდესაც ძალაუფლება კომ-
ნენოსის ვაჟის ხელში გადავიდა
და სხოლარიებიც, აჯანყების მო-
თავენი, დიდი ძალის მქონენი
აღმოჩნდნენ, წინათ ჩადენილ ბო-
როტმოქმედებათათვის მათ საზ-
ღაურო მიიღეს. მთავარი დამნა-
შავენი, ორნი, პირველნი თავისი
ღირსებით და დიდებით, დას-
ჯილ იქნენ; სიცოცხლეც შეიწირა
მათი და ქონებაც, ხოლო მეორე
და მესამე რიგის დამნაშავეებს
სამუდამო ვაძევება მიესაჯათ. ის
ანგარიშს არ უწევდა ძველი სხო-
ლარიების შეხედულებებს, ამჯო-
ბინებდა თავის ტოლებთან ურ-
თიერთობას და მათი მონაწილეო-
ბით ფარულ ამხანაგობას ადგენ-
და, დროს ატარებდა მათთან
ერთად ნადიმებსა და ქეიფში,
მეგებნე და მროკავ ქალთა წრეში
სიამოვნებას არ იკლებდა, და ტრა-
პეზუნტელთა სამეფოს სალაროს
თანხებს ანიავებდა. ამით უკმა-
ყოფილო სხოლარიებმა დააბრუ-
ნეს ლიმნიაში დამწყვდეული მამა
ახალგაზრდა მეფისა, მიხეილ კომ-
ნენოსი (მისი მოდარაჯე საქუ-
რისიც უკვე მომკვდარიყო) და
აღადგინეს სამეფო ტახტზე, ხო-
ლო ის დაუდევარი ბიზანტიონ-
ში გაამგზავრეს მცველების თან-
ხლებით.

Τὴν γε μὴν ἡγεμονίαν οὕτω διαζωσάμενος ὁ Κομνηνὸς Μιχαήλ, ἦν πάλαι μὲν ὁ πατήρ ἐκ διαδοχῆς εἶχε προγονικῆς, ἐκείνου δ' ἀπαλλάξαντος, Ἀλέξιος ὁ τούτου διεθέξατο ἀδελφός, καὶ μετ' ἐκείνον, ὡς γε εἰρήκειμεν, διὰ τῶν μεταξὺ δυοῖν μειρακιῶν εἰς τοῦτον κατεληλυθῆναι ξυνέδραμεν, ἐπέβαινεν ἐφ' οἷς ὁμωμόκει. Τὰ δὲ ἦν αἰ συμφωνίαι καὶ τὰ ὀρθομοτήρια, ὅσα γε τοῖς Σχολαρίοις, αἰτίοις ὑπάρξασι τῆς ἡγεμονίας αὐτῷ καὶ δύναμιν τῶν ἄλλων συγκλητικῶν κεκτημένοις μείζω καὶ ἡγεμονικῆν, συνέβητο σχῆμα μὲν αὐτὸς διασώζειν ἡγεμονίας, τῶν δ' ὅσα πράσσεισθαι μέλλοι πάντων εἶναι προβουλευτάς καὶ διανομέας σφᾶς, καὶ ῥητῶν καὶ ἀποβῆτων ἐπιγνώμονας καὶ βεβαιωτάς.

და. ის ინარჩუნებდა მეფის წოდებას, ხოლო ყოველგვარ აღმასრულებელ საქმეში ისინი იყვნენ მრჩეველები და აღმასრულებელი, მათ ჰქონდათ მთავარი და განუსახლვრელი უფლებები რო გორც საჯარო ისე საიდუმლო საქმეებში¹.

Τοῦ δὲ χρόνου ῥέοντος, ἐπειδὴ τὴν σφῶν αὐθάδειαν ὁ τε δῆμος ἐμίσει καὶ τό σφισιν ἀντικείμενον τῶν ἀπολωλότων μέρος εἰς τὸ δύνασθαι ἤδη προῦχῶρει, τὴν τοῦ δῆμου πρὸς ἐκείνους ἀπέχθειαν ἔχον ἐπίκουρον, ἕριδές τε καὶ στάσεις ἀναφυσόμεναι μεταξὺ πρὸς ἀνάγκας ἦγον ἑκατέρους δεῖσθαι τῆς τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ αὐτο-

ძალაუფლება რომ მიიღო მიხეილ კომნენოსმა, რომელიც წინათ შამას ჰქონდა წინაპართაგან გადმოცემული, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ მის ძმას ალექსის გადაეცა და ამის შემდეგ, როგორც ითქვა, ორი ყრმა რომ ამასობაში მოსპობილ იქმნა, მის (მანუელის) ხელში აღმოჩნდა, იგი შეუდგა ფიცის ქვეშ მის მიერ მიცემულ ვალდებულებათა შესრულებას. ხოლო იმ შეთანხმებათა არსებითი მხარე, რომლებიც ფიცით იქნა შემტკიცებული და რომლებიც ის მოუტივდა სხოლარიებს, მას რომ სამეფო ტახტის დაბრუნებაში ხელი შეუწყეს და თავისი ძლიერებით სხვა სენატორებზე უფრო მაღლა იდგნენ (თითქმის მეფურ ძლიერებას უდრიდა), შემდეგში მდგომარეობ-

და. ის ინარჩუნებდა მეფის წოდებას, ხოლო ყოველგვარ აღმასრულებელ საქმეში ისინი იყვნენ მრჩეველები და აღმასრულებელი, მათ ჰქონდათ მთავარი და განუსახლვრელი უფლებები რო გორც საჯარო ისე საიდუმლო საქმეებში¹.

დროთა მსვლელობაში ხალხი აღაშფოთა მათმა თვითნებურმა საქციელმა ერთი მხრით, ხოლო მეორე მხრით დასუსტებული მოწინააღმდეგე დასი უფრო-და-უფრო ძლიერდებოდა და ამ ბრძოლაში ხალხს მიემხრო; მაშინ დაიწყო დავა და ურთიერთი მტრობა, რამაც ორივე დასი მიიყვანა იმის შეგნებამდე, რომ

¹ უარესად საყურადღებოა წარჩინებულთა ეს უფლებები; წარჩინებულებმა, მართალია მოკლე ხნით, მაგრამ მაინც-მიადწიეს მეფის უფლებათა შეზღუდვას.

απατοριχῆς ἐξουσίας· ἀνετενεύ-
 ξανέβαινευ ἀπτόν ἐν βεβαίῳ κατέ-
 χειν τὰ τῆς ἡγεμονίας σκήπτρα,
 μηθενὸς ἐμποδῶν τῇ ἐξουσίᾳ τῶν
 κατὰ γυνάμην καθεσταμένους. Καὶ
 ταῦτα μὲν τῆδ' ἐπὶ πη ἔσχευ.

საჭირო იყო მიხეილ კომნენოსის
 სამეფო ძალაუფლების განმტკიცება.
 ამიტომ შესძლო მან უზენაესი
 ძალაუფლების თავის ხელში მომტკიცება:
 არაფერ არ უშლიდა ხელს ამ გადაწყვეტილების
 განხორციელებაში.

ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორიის“ XI და XIII წიგნებში დაწვრილებით არის გადმოცემული ის ბრძოლა ორ დასს შორის, რომელიც საშოქალაქო ომით დამთავრდა (ἐν ἐμὰ χῆν ἐμψύλιον ἐτελεῖντα τὸ πρᾶγμα). ეს ბრძოლა ხომ უკვე XIII საუკუნეში დაიწყო მწვავედ, როდესაც ბიზანტიის კეისარმა მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა (1261—1282) შემოუტია ტრაპიზონის მეფეს იოანე II კომნენოსს (1280—1297). ბიზანტიის კეისარი უკანონოდ მიიჩნევდა ტრაპიზონის მმართველის მიერ „მეფის“ სახელის მიკუთვნებას. «ლაზთა მმართველს იოანეს... არა ერთხელ შეუთვალა—შენი კუთვნილი ძალაუფლება, როგორც გინდოდეს ასე გამოიყენე, ხოლო თავი შეიკავე სამეფო პატივთა და წოდებათაგანთ» (იხ. ზემოთ გვ. 67 და შმდლ., აგრეთვე გვ. 140).

ბიზანტიის კეისარი ვერაფერს გახდა ამგვარი შეთვლით და სხვაგვას მიმართა; ლაზთა მმართველთან გამართა მოლაპარაკება, წარჩინებულ მოღვაწეთა შუამავლობით, მასთან დანათესაების შესახებ, მიუხედავად იმისა, რომ ტრაპიზონის მეფე იოანე II კომნენოსი დიდ უარზე იყო, კონსტანტინეპოლელმა მოციქულებმა პირდაპირ მიიტყუეს იოანე ბიზანტიის დედაქალაქში და ჯვარი დასწერეს მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასულზე, ევლოკიაზე.

ამ გზით მოახერხა ბიზანტიის კეისარმა ტრაპიზონის მართვის საქმეებში შეჭრა. ამის შემდეგ მჭიდრო მისვლა-მოსვლა კონსტანტინეპოლელ სამეფო კარიდან ტრაპიზონში და პირიქით: «მომღვეწო ზაფხულში ტრაპეზუნტიდან კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა მეფის (ე. ი. ანდრონიკე II-ის) დაე ევლოკია, რომლის ქმარი იოანე ლაზთა ტრაპეზუნტში გარდაცვლილიყო (1297 წელს); ევლოკიამ თან ჩამოიყვანა თავისი მეორე ვაჟი. ხოლო პირველ (ე. ი. უფროს) ვაჟს იქ სტოვებს; რათა ჩაიბაროს მამისეული ტახტი» (ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორია“ VI, 9; იხ. ზემოთ გვ. 136).

რასაკვირველია, საკითხი იბადება—რად დასჭირდა ევლოკიას ქმრის, იოანე ლაზის, გარდაცვალების შემდეგ კონსტანტინეპოლში წასვლა და თან ერთი შვილის წაყვანა, მეორის კი ტრაპიზონში დატოვება? ცხადია,

ტრაპიზონში გაბატონებული დასის წყალობით ევდოკიას, როგორც კონსტანტინეპოლის პალეოლოგოსთა ოჯახის წევრს, ტრაპიზონში გართულებული ჰქონდა საქმე და წავიდა კონსტანტინეპოლში თავის ძმასთან, ანდრონიკე II-სთან, მოსათათბირებლად.

რთულია ვითარება და კონსტანტინეპოლ-ტრაპიზონის ურთიერთობაში დამაფიქრებელი მდგომარეობაა მომდევნო ხანაში, ბასილ I კომნენოსის დროს (1333—1340 წ. წ.). ბასილი, წერს ნიკიფორე გრიგორასი, «მრავალი ბრძოლების შემდეგ გახდა მამისეული ძალაუფლების მემკვიდრე, მას მეუღლედ გამოუგზავნეს ევდოკია, კეისრის უკანონო ქალიშვილი» (ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორია“ XI, 3; იხ. ზემოთ გვ. 142).

რომ ტრაპიზონის მეფეს ბასილ I-ს დაბრკოლებები შეხვედრია ტრაპიზონში, კარგად ჩანს მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკიდანაც“¹. «6841 წელს (ე. ი. 1333 წ.)—წერს პანარეტოსი—კონსტანტინეპოლიდან ჩამოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი ბასილი, დიდი კომნენოსის უფალ ალექსის ძე, ბატონ ანდრონიკეს მომდევნო ძმა, და დაიპყრო მეფობა. მაშინ მან დიდი დუქსი ლევის ჭაჭინჭეოსი და მისი ძე, დიდი დომესტიკოსი ჯაბა სიცოცხლეს გამოასალმა, თავისი ძმისწული მანუილი გააბევა, ხოლო დიდი დუქსის მეუღლეც, სირიკენა, ჩააქოლვინა» (იხ. ქვემოთ გვ. 174—175).

ცხადია, ბასილი ბიზანტიური ორიენტაციისა ყოფილა, იძულებული გამხდარა, ტრაპიზონში მის წინააღმდეგ წარმოებული შეტევის გამო, კონსტანტინეპოლში გაქცეულიყო; იქ აღჭურვილიყო ნდობით და დახმარებით, დაეპყრო მეფობა (παράλαβε τὸ βίαιάριον) და მოწინააღმდეგენი მოესპო. ვინ ჩანან მოწინააღმდეგეებად? ესენი არიან ქართული ორიენტაციის დასის წარმომადგენლები: დიდი დომესტიკოსი ჯაბა, მისი მამა დიდი დუქსი ჭაჭინჭეოსი და ამის მეუღლე სირიკენა.

გასაგებია ისიც, რომ ცოლიც ირინე კონსტანტინეპოლიდან მოუყვანია, კეისარ ანდრონიკე II პალეოლოგოსის ასული². მაგრამ, როგორც ჩანს. ბასილის ბიზანტიური ორიენტაცია ურყევეი არ იყო. ბიზანტიელ ირინესთან დიდი უსიამოვნება ჰქონია ბასილ მეფეს. ნიკიფორე გრიგორასს ნათქვამი აქვს, რომ ბასილმა «კეისრის ასული ირინე რომ შეიერთო, ცოტა ხანს წესიერად და მართებულად ექცეოდა, შესაფერისი თანხმობით და გულისხმიერებით, შემდეგ კი მეუღლური სიყ-

¹ არის ერთგვარი გაუგებრობა ბასილის მეუღლის სახელის შესახებ. ნიკიფორე გრიგორასს უწერია (XI, 3; ზემოთ 142): ბასილს «მეუღლედ გამოუგზავნეს ევდოკია, კეისრის უკანონო ქალიშვილი». მაგრამ ეს უთუოდ ხელნაწერის ვადაშერის შეცდომაა. იმავე წიგნის XI, 8-ში ნიკიფორე დაწვრილებით წერს ბასილის მეუღლეზე და მას ირინეს ეძახის. სხვაგანაც ბევრგან სწერია, რომ ბასილის ცოლი იყო ანდრონიკე კეისრის უკანონო შვილი ირინე.

ვარული გადაიტანა ერთ საყვარელზე. რომელსაც აგრეთვე ირინე ერქვა. და ამასთან რომ უკანონოდ ცხოვრობდა, კანონიერი მეუღლე შეიძულა» (იხ. ზემოთ გვ. 143). ჩვენ არ ვფიქრობთ, რომ უთანხმოება ბასილსა და ირინეს შორის, მეფესა და დედოფალს შორის მხოლოდ მათი რომანიული ვნებათღელვით აიხსნებოდეს. ის, რაც ამის შემდეგ მოხდა, ამტკიცებს, რომ უთანხმოება მეფე-დედოფალთ შორის პოლიტიკურ დასთა ურთიერთ ჭიდილის შედეგია.

ეს ჭიდილი კარგად მოჩანს როგორც ნიკიფორე გრიგორასის, ისე მიქელ პანარეტოსის შრომებიდან. ჯერ ერთი, ნიკიფორე გრიგორასს ეჭვი ეპარება ბასილის გარდაცვალების ამბავში: «ბასილი — ამბობს ნიკიფორე — გარდაიცვალა ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ. მე ვფიქრობ, რომ რაღაც დვთის-განრისხებამ ანაზღაურად გამოასალმა იგი სიცოცხლეს» (ზემოთ, გვ. 143). არსებობს ეჭვი, რომ ბასილი ბუნებრივი სიკვდილით არ მომკვდარა.

თუმცა ბასილს ჯვარი დაუწერია ტრაპიზონელ ირინეზე (და, მაშასადამე, დედოფლად ის უნდა ჩათვლილიყო), მაგრამ ბასილის „გარდაცვალების“ შემდეგ მთელი ძალაუფლება ხელთ უგდია ირინეს, პალეოლოგოსის ასულს. მას მოციქულებიც გაუგზავნია ბიზანტიის კეისართან, თავის მამასთან, და უთხოვია «შეურჩიონ მას კანონიერი მეუღლებისათვის საქმრო, რომელიც მისი სამეფოს მართვაში მონაწილეობას მიიღებს» (ნიკიფორეს „ისტორია“, XI, 8; ზემოთ გვ. 144).

რომ უველაფერი ეს პოლიტიკურ საკითხს უკავშირდება, მტკიცდება ირინეს შემდგომი ღონისძიებებით: «ირინე მთელი სამეფო ძალაუფლებით შევიდა სასახლეში; ხოლო იქიდან მაშინვე გააძევა თავისი სენია (ტრაპიზონელი ირინე), უცხოთესლი და უკანონო მეუღლე ბასილისა. კიდევ მეტი: ტრაპიზუნტელთა საზოგადო დადგენილებით გაძევებულს გზავნის მას შვილებითურთ ბიზანტიონში» (ნიკიფორე გრიგორასი; იხ. ზემოთ გვ. 144). მიქელ პანარეტოსის სიტყვითაც: ბასილის «შვილები უფალი ალექსი და უფალი კალიოიანე დედითურთ გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში, მეფობა კი დაიპყრო დაქვრივებულმა ქალბატონმა ირინე პალეოლოგოსმა. მაშინვე აჯანყდნენ მთავრები და წარმოიშვა ორი ბანაკი» (იხ. ქვემოთ გვ. 177).

ორი დასის დაპირისპირება მოჩანს აგრეთვე იმ ეპიზოდში, რომელიც გადმოცემულია ალექსი II კომნენოსის (1296—1330) დაქორწინებასთან დაკავშირებით.

ალექსი იყო შვილი იოანე II კომნენოსისა და ევდოკიასი (ევდოკია იყო ანდრონიკე II პალეოლოგოსის [1281—1328 წ.წ.] და). შმრის

იოანე II-ის გარდაცვალების შემდეგ ევდოკია ჩავიდა კონსტანტინეპოლში, ხოლო მისი ვაჟი, ალექსი II, ლაზთა მთავარი (ე. ი. ტრაპიზონის მეფე) ტრაპიზონში დარჩა. თუ რად იყო ჩასული ალექსის დედა კონსტანტინეპოლში, ამის შესახებ არაფერი სწერია, მაგრამ ისტორიკოსი გიორგი პახიმერე გადმოგვცემს, რომ ალექსი არ იყო დაღსინებულ მღვდომარეობაში. ისტორიკოსი წერს: «თავისი და ევდოკია (ლაზთა მთავრის ქვრივი) კეისარმა (ანდრონიკემ) მიიღო; ევდოკიამ თავის დედასთან ერთად ძალიან გამოივლოვეს, ჯეროვანისამებრ, თავიანთი უბედურება (იოანეს გარდაცვალება), ჯერ თავისთან იულოიეს (კეისარმა და მისმა დედამ), რათა კვლავ გაეგზავნათ მის ვაჟთან (ლაზთა მთავართან, ალექსისთან). და მას რომ გააჭირება ჰქონდა მთავრობაში, განუმტკიცეს მღვდომარეობა, რადგან შვილი (ალექსი) მამამ კეისარს ჩააბარა უურის-საგდებალ» (გიორგი პახიმერეს „ისტორია“ IX, 29; იხ. ზემოთ გვ. 80).

კეისარი ანდრონიკე II პალეოლოგოსი, მართლაც, „უურს უგდებდა“ თავის დისწულს, ალექსის, და ერთ-ერთი გამოვლინება ამ უურისგდებისა გამოიხატა იმაში, რომ მას დაგვემილი ჰქონდა — ალექსის შეერთო ცოლად კეისრის ერთგული მოხელის წარჩინებულ თანამდებობის პირის ხუმნოსის ასული. გიორგი პახიმერე გადმოგვცემს: «კეისარმა (ანდრონიკე II პალეოლოგოსმა) ისურვა გაეხარებინა კანიკლიონის მცველი (Ξπλ τοῦ κανικλιου) ხუმნოსი, თავისი ერთგული მოსამსახურე და უადრესად გამოცდილი მოქელე, რომელსაც გამზადებული ჰქონდა თავისი ქალიშვილისთვის დიდძალი თანხის შემცველი მზითევი, და წინადადება მისცა ლაზთა მთავარს ალექსის, თავის დისწულს, რომლის მეურვე, მამის ანდერპით, ის (ე. ი. ანდრონიკე) იყო და რომლის დედა იმ დროს კონსტანტინეპოლში იმყოფებოდა, ხუმნოსის ასული შეერთო» (გიორგი პახიმერეს „ისტორია“ X, 7; იხ. ზემოთ გვ. 81).

ალექსის დედამ, ე. ი. კეისრის დამ ევდოკიამ, მოიწონა თავისი ძმის ვეგმა და უნდოდა ქორწილის მოსამზადებლად შვილთან მისულიყო, მაგრამ ალექსიმ «უარყო ეს ქორწინება ან იმიტომ რომ ვინდაცამ დაარწმუნა, თუ სხვა რამემ იმოქმედა მასზე, და იბერთა ერთი წარჩინებულის ასული მოიყვანა ცოლად» (ზემოთ, გვ. 81—82).

ალექსიმ მოიყვანა ცოლად სამცხის მთავრის ბექას (1285—1306) ასული. ეს ფაქტი ნათლად მოწმობს ალექსი მეფის ქართულ ორიენტაციას. რომ ბიზანტიის კეისარი დიდ მნიშვნელობას აკუთვნებდა ალექსის დანათესავებას ბიზანტიის წარჩინებულ გვართან, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ კეისარი ანდრონიკე ალექსის დაქორწინების შემდეგაც ცდი-

ლობს გაყაროს; ალექსი და მისი ცოლი, ბექას ასული, «მან კაცი გაუგზავნა პატრიარქს—წერს გიორგი პახიმერე—და მასთან არსებულ საკრებულოს და როგორც მეფე და მამა და როგორც იმ ერმაზე (ალექსიზე) უფლების მქონე ცდილობდა დაემტკიცებინა ამ შეუღლების უკანონობა და მოითხოვდა დაერღვიათ იგი როგორც მისი ნების წინააღმდეგ მომხდარი» (იხ. ზემოთ გვ. 82).

ალექსის პოლიტიკა ნათელია: ის კონსტანტინეპოლის მომხრეთა დასის მოწინააღმდეგეა, ის ქართული ორიენტაციის მქონე დასის მომხრეა. ასეც ესმის ბიზანტიის ისტორიკოსებს: თ. უსპენსკი წერს ალექსის შესახებ: „Он сверг опеку Андроника Палеолога, которому поручил его умирающий отец, взял в жены грузинскую княжну, а не дочь византийского сановника Хумна, сильного при дворе Палеолога“ (Ф. Успенский, История Византийской империи, т. III, Лнгр. 1948, стр. 741).

ამგვარად, სურათი ნათელია: ტრაპიზონის სამეფოში XIII—XIV საუკუნეებში ორი დღისა გამოვლენილი, ბიზანტიური და ქართული.

სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში აღიარებულია ქართულ-ლაზური ელემენტის გავლენა ტრაპიზონის სამეფოს სახელმწიფოებრივ საქმეებზე, როდესაც. მაგალითად, გამოქვეყნდა აკადემიკოს თ. უსპენსკის წიგნი „Очерки из истории Трапезунтской империи“ (Лнгр. 1929), ჟურნალმა Byzantinische Zeitschrift რეცენზია უძღვნა მას და ამ რეზენციის ავტორი F. Epstein-ი წერდა: „Niemals vom Hellenismus ganz durchdrungen, wurde Trapezunt namentlich von Georgien und Armenien her kulturell und politisch stark beeinflusst, bis in der zweiten Hälfte des XIV. Jahrhunderts die Konstantinopoler paläologischen Tendenzen über die lokalen georgisch-lazistanischen Einflüsse obsiegten“ („ელენიზმის მიერ არასდროს არ ყოფილა ტრაპიზონი სრულად შთანთქმული, ხოლო კულტურულად დი პოლიტიკურად განსაკუთრებით საქართველოს და სომხეთის ძლიერი გავლენის ქვეშ იყო, ვიდრე XIV საუკუნის მეორე ნახევარში კონსტანტინეპოლის პალეოლოგოსურმა ტენდენციებმა არ დაჩრდილეს ადგილობრივი ქართულ-ლაზური გავლენა“: Byz. Zeitschr. 31, 1931, 101—102).

ამაზე უფრო აღრეც თ. უსპენსკი სვამდა კითხვას: „ტრაპიზონის კულტურა ბიზანტიურ-კონსტანტინეპოლური კულტურის შემდგომს გაგრძელებას წარმოადგენს, თუ ატარებს ადგილობრივი ხასიათის ორიგინალურ თვისებებს, დაკავშირებით ამ კულტურის თავისებურ ეთნოგრაფიულ და გეოგრაფიულ პირობებთან. უკანასკნელ შემთხვევაში

თავისთავად იბადება საჭიროება გულდასმით იქნეს შესწავლილი ის ელემენტები, რომლებიც როგორც ჩანს, არა უსაფუძვლოდ იქნა შეთვისებული იმპერატორთა ტიტულში და ნათლად მიგვითითებენ იმაზე, რომ ეს იმპერია თავისი წარმოშობითა და არსებობით ემყარებოდა როგორც ქართულ ეროვნებას, ისე ჯერ ნაკლებ შესწავლილ ეკონომიურ და სავაჭრო-სამრეწველო კავშირს ყირიმთან და კავკასიასთან“ (*«... что эта империя в своем происхождении и существовании опиралась как на грузинскую народность, так и на весьма мало еще выясненные связи—экономические и торговые—с Крымом и Кавказом»* ВВр. XXII, გვ. 135—136)¹.

თ. უსპენსკის შრომათა წყალობით ტრაპიზონის სამეფოს საკითხთა კვლევა ახალი გეზით წარიმართა. რუსმა ბიზანტინისტიმ ა. ვასილიევმა ორი გამოკვლევა უძღვნა ტრაპიზონის სამეფოს. საკითხს (1936 წელს და 1941 წელს), რომლებშიაც ის აღნიშნავს თ. უსპენსკის მიღწევებს იმაში, რომ მან ხაზი გაუსვა ადგილობრივი ლაზური ელემენტების განსაზღვრულ გავლენას ტრაპიზონის იმპერიის ისტორიაზე, ამ ისტორიის უფრო ახლო კავშირს თბილისთან და საქართველოსთან, ვიდრე კონსტანტინეპოლთან და ბიზანტიასთან; ამით აიხსნება ადგილობრივი ფეოდალური საფუძვლების თავისებური განვითარებაო.

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ღიძი ყურადღება ექცევა ტრაპიზონის სამეფოს. აკადემიკოსი ივ. ჯავახიშვილი თავის სხვადასხვა ნაშრომში² ეხება ტრაპიზონ—საქართველოს ურთიერთობის საკითხს და ამბობს: „საქართველოს მეზობლად ამ დროითგან მოყოლებული თვით საქართველოს წყალობითვე შექმნილი საკეისრო განჩნდა, რომელიც ქართველთა მონათესავე ტომით იყო დასახლებული, პოლიტიკურადაც საქართველოს სახელმწიფოებრივობასთან იყო უმჭიდროესად დაკავშირებული. ტრაპიზონის საკეისროში საქართველოს ჰეგემონია სუფევდა. მისი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ქართველთა მონათესავე ჯანების ტომისაგან შესდგებოდა. ბერძენთა მოსახლეობა მხოლოდ ქალაქებში იყო და მარტო მაღალი წრის ფენას ეკუთვნოდა, მაგრამ ამ მაღალი წრის ფენაშიც ქართულ მოსახლეობასაც საკმაოდ ჰყავდა თავისი წარმომადგენლები“.

¹ ს. ყ ა უ ს ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ლექციები ბიზანტიის ისტორიიდან. თბ. 1948, გვ. 12.

² ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი II (1965) გვ. 381-წიგნი III (1966), 202—208, 363—365, 390—391; საქართველოს ისტორია. XI—XVI საუკუნეები, თბ. 1949.

210

Προς Ἑλληνομνημον

α.310^α 52. || Μηνί Ὀκτωβρίῳ κδ', ἡμέρα ι', ἰνδικτιωνος ι' τοῦ ,σωῆς' ἔτους κινήσας ὁ τοῦ βασιλέως γαμβρός ὁ ἐκ τῶν Λαμνίων ἀμνήρας ὁ Τατζίατινης· κατὰ τοῦ ἑτέρου γαμβροῦ τοῦ βασιλέως, υἱοῦ τοῦ ἐκ Χαλυβίας Χατζυμύρη, τοῦ λεγομένου Σουλαιμάμπικ, ἔχων φωσαῶτον χιλιάδας ιβ', καὶ τῆ Χαλυβίῃ εἰσελθὼν, ἐπεσε πρώτος αὐτὸς ὁ Τατζίατινης, καὶ κριουρρηθείς ἐκεῖ τεθνήκεν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐκτάθησαν ὡς γγ', οἱ δὲ λοιποὶ γυμνοὶ ἔρυσον, ἀποβαλλόμενοι ἵππους, ζ' καὶ ἄλλα ἅπαιρα.

53. Ἀμνήρας τις Τάταρις, ἔχων καὶ χάνην, ὡς λέγουσιν, ὁ δὲ Τάταρις Ταμουρλάγκης ὦν τὸ ὄνομα, ἐκ τῶν ἑλθῶν ἐξελθὼν Χαταίας, ἔχων, ὡς φαίνῃ οἱ εἰδότες, φωσαῶτον || ὑπὲρ τὰς ὀκτακοσίων χιλιάδας, ἦλθε καὶ παρέλασε τὴν πᾶσαν Περσίαν. Εἶτα, ἐξελθὼν καὶ ἐν ταῖς ἀκρωρείοις Ἰβήρων, παρέλυσε πολέμου νόμον τὸ θεοκράτητον Τυρλίσιον, ζωγράφας καὶ τὸν βασιλεῖα Παγερᾶτιν τὸν στρατηγικώτατον καὶ τὴν ἠμέλιγον αὐτοῦ, τὴν θυγατέραν τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τὴν φαιριτάτην κυρᾶν Ἄννην, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Δαβίδ, τὸν δὲ λαὸν ἔβουσε μαχίρα καὶ ἀπόλειπεν. Ὅποδα δὲ πράγματα εἶλε καὶ ἔσας εἰκονας ἔγδειρε καὶ κατέκλυσε, καὶ λίθους τιμίους καὶ μαργαριτάρια καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀπερίριτο οὐ δύναται τις γραφῆ παραδοῦναι. μηνί Νοεμβρίου κα' ἔτους ,σωῆς'.

α.311^α 54. Ἐκοιμήθη ὁ βασιλεὺς κύρ Ἀλέξιος || ὁ μέγας Κομνηνός, ὁ υἱὸς τοῦ κύρ Βασιλείου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ ὁ δεύτερος, μηνί Μάρτιου

1. κδ' - ι' M: λειπουσι TΦ . σωῆς' MΦ: σωρε' T . 2. ἀμνήρας M: Ἀμνήρας TΦ . 3. ἑτέρου TΦ: ἑτερου M . 4. Χατζυμύρη ἔγραφε: χατζυμύρη MTΦ . Σουλαιμάμπικ MT: Σουλαιμανπέκ Φ . 5-6. Τατζίατινης ἔγραφε: Τζιατινης MTΦ. Ἰδα σ. 281, 2 καὶ 290, 5. . 6. περὶ αὐτὸν TΦ: περιαιυτον M . 7. γ' M: ζ T: ζ Φ . γυμνοὶ TΦ: γυμνη M . ἀποβαλλόμενοι ἔγραφε: ἀποβαλλόμενοι MTΦ . ζ M: λείπα TΦ . 9. τις TΦ: τις M . 9. χάνην M: Χάνην T: χαύνη Φ . 10. ταμουρλάγκης M: Ταμουρλάνης TΦ . χαταίας M: Χαταίας TΦ . 11. ὡς φαίνῃ TΦ: ὡς φαίν M . 13. ἀκρωρείοις ἔγραφε: ἀκρωρείοις M: ἀκρωρείοις TΦ . παρέλυσε MT: παρέλασε Φ . τὸ θανατόσιον Τυρλίσιον ἔγραφε: τὸ θανατόσιον τυρλίσιον M: τὸ θανατόσιον Τυρλίσιον TΦ . 14. στρατηγικώτατον TΦ: στρατηγικώτατον M . 15. θυγατέραν M: θυγατέρα TΦ . 17. μαχίρα TΦ: μαχέρη M . 18. ἔγδειρε M: ἔγδαρε T: ἔγδαρε Φ . 19. δύναται τις Φ: δύναται της M: δύναται τῆ T . 20. ,σωῆς' MΦ: ,σωρε' T .

მიქელ პანარეტოსი

მიქელ პანარეტოსის ცხოვრების შესახებ ძალიან ცოტა ცნობებია შემონახული. იგი, როგორც ჩანს, ტრაპიზონის მკვიდრი მცხოვრები იყო. მოღვაწეობდა XIV საუკუნის მეორე ნახევარში და XV საუკუნის პირველ მეოთხედში. თვით მისი შრომიდან („ტრაპიზონის ქრონიკიდან“) ჩანს, რომ იგი დაახლოვებული ყოფილა ტრაპიზონის სამეფო კართან: მას ჰქონია პროტოსევასტოსისა და პროტონოტარის წოდებები¹; ტრაპიზონის მეფეებთან ერთად მონაწილეობა მიუღია სხვადასხვა ბრძოლებში; 1356 წელს მიქელ პანარეტოსი ახლდა მეფეს, ალექსი III-ს, თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში²; ხოლო 1361 წელს—ხალიბიაში³.

როგორც „ტრაპიზონის ქრონიკის“ 39. თავიდან ჩანს, მიქელ პანარეტოსი საქართველოშიც ყოფილა. იგი სამეფო კარის წევრებთან ერთად გაჰყოლია მეფის ასულს ანნას, რომელიც მიჰყავდათ ბაგრატ V-ზე მისათხოვებლად: «ჩავედით ლაზიკეში... მეფესთან და დედამის დედოფალთან ერთად; თან გვყავდა აგრეთვე მეფის ასული ქალბატონი ანნა, დიდი კომნენე, რომელიც მისთხოვდა ცოლად იბერთა და აფხაზთა მეფეს ბატონ ბაგრატ ბაგრატიონს. (ჩაკედით) მაკრიალის ქვეყანაში» (იხ. ქვემოთ გვ. 027).

მიქელ პანარეტოსის სხვა ბიოგრაფიული ცნობებიდან ის შეგვიძლია მოვიხსენიოთ. რომ მას ორი ვაჟი დაღუპვია, ერთი 1368 წელს, ხოლო მეორე მომდევნო ხანებში: «მაშინ—წერს მიქელ პანარეტოსი—ჩემი საყვარელი შვილი კონსტანტინე ზღვაში ჩავარდა

¹ „ტრაპიზონის ქრონიკის“ 32—33 თავში ავტორი წერს: «6871 (ე. ი. 1363 წელს მეფის კატარლით წავედით დიდ ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში) დიდი ლოგოთეტი უფალი გიორგი სნოლარისი და პროტოსევასტოსი და პროტონოტარი მიქელ პანარეტოსი, სწორედ ის, ვინც ამას წერს».

² «6864 (ე. ი. 1356) წელს, მეფესთან ერთად ეშმაკის წაქეზებით გავემგზავრეთ ხერიანას წინააღმდეგ. პირველად მოვაოზრეთ, დავიპყარით და წარვტყვევნეთ, ხოლო მეექვსე საათზე უთავბოლოდ გამოვიქვეცით» (იხ. ქვემოთ, თავი 20).

³ 13 დეკემბერს (6869=1361 წელს) წავედით ხალიბიაში მეფესთან ერთად ხაჯიმირის, ბაირამის ძის, ცხე-კოშკში.

ფერისცვალება დღეს და დაიღუპა 15 წლისა. იმის შემდეგ ჩემი მეორე უსაყვარლესი შვილი რომანოზი, 17 წლისა... გარდაიცვალა (თავი 40, იხ. ქვემოთ გვ. 028).

* * *

მიქელ პანარეტოსი არის ავტორი საისტორიო „ქრონიკისა“, რომლის სათაურია «ამბავი ტრაპიზონის მეფეების დიდი კომნენოსებისა, თითოეულმა როგორ, როდის და რამდენ ხანს იმეფა. იგი წარმოადგენს ტრაპიზონის სამეფოს „ქრონიკას“ და მოიცავს 1204—1426 წ.წ. ამბებს. უკანასკნელი წლების მოვლენებს ავტორი აგვიწერს როგორც თანამედროვე, თვითმხილველი და ამ მოვლენათა თვითმონაწილეც. წინააღმდეგი ამბებისათვის თუ რა წყაროები ჰქონდა, გამორკვეული არ არის.

„ტრაპიზონის ქრონიკა“ წარმოადგენს ძვირფას წყაროს ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის შესწავლისათვის. ჩვენ არ მოგვებოვება არც ერთი სხვა ნაშრომი, რომელშიც გადმოცემული იყოს ტრაპიზონის სამეფოს ისტორია მისი დაარსებიდან (1204 წელს) XV საუკუნის პირველ მეოთხედამდე. მართალია XIII—XV საუკუნეთა ბიზანტიელი ისტორიკოსება (გიორგი პახიმერე, ნიკიფორე გრიგორასი და სხვები) ეხებიან ტრაპიზონის სამეფოს თავგადასავლის ცალკეულ ეპიზოდებს, მაგრამ მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკის“ უპირატესობა მის თანამიმდევრულ თხრობაშია.

აკად. ივანე ჯავახიშვილი ჯეროვანად აფასებდა მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკას“, რომელსაც იგი ხშირად ემყარება თავისი „ქართველი ერის ისტორიის“ II—IV წიგნებში. და ტრაპიზონის სამეფოს დაარსებასთან და მის ისტორიასთან დაკავშირებით ფუძემდებელი დებულებები აქვს წამოყენებული და დასაბუთებული. ივ. ჯავახიშვილი წერს:

„1204 წელს თამარი იძულებული გახდა საქართველოს სამხედრო მოქმედება შორეულ მანძილზედაც-კი გადაეტანა. უცხოეთითგან ჩამოსულ ქართული სავანეების წარმომადგენლებს თამარ მეფემ 1204 წელს დიდი ქონებრივი შეწირულება გადასცა, მაგრამ უკან დაბრუნებისას ამ მონასტრების წარმომადგენლებს ბიზანტიის კეისარმა ეს ფული ჩამოართვა და დაისაკუთრა. ასეთი გაუგონარი საქციელისა და კადნიერების დასასჯელად, თამარმა საქართველოს მხედრობა წარგზავნა და ბიზანტიის სახელმწიფოს იმ სანაპიროს შეუსია, რომელიც საქართველოს მოსაზღვრე იყო და რომელშიც ქართველთა მონათესავე ლაზებისა და ქანების ტომები ცხოვრობდნენ.

„ამ ლაშქრობის დროს საქართველოს ჯარმა ლაზიკა დაიპყრო, ტრაპიზონი, სამისონი, სინოპი, კერასუნი, კოტიორა აიღო და ერაკლიამდის მიაღწია. მთელი ეს შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთი სანაპირო საქართველოს მთავრობამ ბიზანტიას ჩამოართვა და ცალკე საკეისრო შექმნა. ამ საკეისროში მან შთამომავლობით ბერძენი უფლისწული ალექსი კომნენოსი გაამეფა, რომელიც დედის მხრით ქართველ მეფეთა ბაგრატიონიანთა მონათესავე და საქართველოში ნამყოფი იყო.

„ამნაირად, საქართველოს მეზობლად ამ დროითგან მოყოლებული თვით საქართველოს წყალობითვე შექმნილი საკეისრო გაჩნდა, რომელიც ქართველთა მონათესავე ტომით იყო დასახლებული, პოლიტიკურადაც საქართველოს სახელმწიფოებრივობასთან იყო უმჭიდროესად დაკავშირებული. ტრაპიზონის საკეისროში საქართველოს ჰეგემონია სუფევდა. მისი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ქართველთა მონათესავე ჰანების ტომისაგან შესდგებოდა-ბერძენთა მოსახლეობა მხოლოდ ქალაქებში იყო და მარტო მაღალი წრის ფენას ეკუთვნოდა, მაგრამ ამ მაღალი წრის ფენაშიც ქართულ მოსახლეობასაც საკმაოდ ჰყავდა თავისი წარმომადგენლები.

„ბიზანტიის საკეისროს დაარსების შემდეგაც, ქართული ჯარი იქითგან მთლად არ წამოსულა, რადგან თამარისა და საქართველოს მთავრობის ზემოაღნიშნული მოქმედება მხოლოდ დასაწყისი იყო შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთის მიმართ დასახული პოლიტიკის გეზისა, რომლის ანარეკლი შემდეგშიც ჩანდა და რომლის გარშემო ბრძოლაც ბიზანტიასა და საქართველოს შორის მთელი XIII და XIV საუკუნის განმავლობაში წარმოებდა“.

მკითხველი დარწმუნდება, მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკას“ რომ გაცნობა, თუ რა მნიშვნელოვანი ცნობებია იქ დაცული როგორც ტრაპიზონის სამეფოს შიგნით წარმოებულ სოციალურ და პოლიტიკურ ბრძოლების შესახებ, ისე სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობაზე.

პირველ რიგში უაღრესად საყურადღებოა ის გარემოებები, რომ „ქრონიკის“ პირველ თავშივე ხაზგასმულია საქართველოს როლი ტრაპიზონის სამეფოს დაარსების საქმეში. აი, „ქრონიკის“ პირველი სიტყვები: «მოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი ალექსა, რომელიც წამოსული იყო დიდებულ ქალაქ კონსტანტინეპოლიდან, ხოლო გამოილაშქრა კი იბერიიდან მისი მამიდის, თამარის, გულმოდგინებითა და ღვაწლით და შშ წლისამ დაიპყრო ტრაპიზონი».

ამით უკვე ნათქვამია, რომ „ტრაპიზონის სამეფო“ შეიქმნა სა-

ქართველოს მთავრობის «ღვაწლით». ეს მოხდა 1204 წელს, როდესაც ბიზანტიის იმპერატორმა ბატონობა დამკვიდრდა და, მაშასადამე, კონსტანტინეპოლი აღარ იყო ცენტრი ბიზანტიისა. ხოლო როდესაც 1261 წელს ლათინები განდევნეს და კონსტანტინეპოლში აღდგა ბიზანტიის ხელისუფლება მიხეილ VIII პალეოლოგოსის მეთაურობით და ეს ხელისუფლება შეუდგა ბიზანტიის იმპერიის სხვადასხვა ნაწილების მოგროვებას, აღმოჩნდა, რომ „ტრაპიზონის სამეფო“ განცალკევებით დგას, ის თავს არ თვლის ბიზანტიის ნაწილად. რით უნდა ავხსნათ ის, რომ ლათინთა ბატონობის გადაგდებისა და ბიზანტიური ხელისუფლების აღდგენის შემდეგ, თანდათან მოხერხდა ბიზანტიურ ორბიტში დაბრუნება ყოფილი ბიზანტიის იმპერიის სხვადასხვა ნაწილებისა (მაგალითად, თესალიისა და ეპირისა), „ტრაპიზონის სამეფომ“ კი განაგრძო დამოუკიდებელი არსებობა 1461 წლამდე. ერთ-ერთი შესაძლებელი ახსნა ის იქნება, რომ ჩვენ ვაღიაროთ: „ტრაპიზონის სამეფოს“ მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ქართული ტომისაგან, ჭანებისაგან, შესდგებოდა და ეს სამეფო პოლიტიკურადაც საქართველოს სახელმწიფოებრიობასთან იყო დაკავშირებული. და მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ უხვად არის მასალა ბიზანტიის მთავრობის ბრძოლის შესახებ ტრაპიზონის სამეფოს წინააღმდეგ მის ჩამოსაშორებლად საქართველოს სახელმწიფოებრიობისაგან.

*
*
*

„ტრაპიზონის ქრონიკა“ ჩვენამდე მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწერით (Venetus-Marcianus, XV საუკუნისა). იგი გამოცემული აქვთ ნაწილობრივადაც და სრულადაც ლ. ტაფელს, ი. ფალმერაიერს, სპ. ლამბროსს, ალ. ხახანაშვილს და უკანასკნელად ი. პამბუკესს. ამ გამოცემათა (უკანასკნელის გარდა) და ძირითადი ნუსხის (Marcianus) წაკითხვები შესწავლილი აქვს და დაწვრილებით აღნუსხული დოც. ალ. გამყრელიძეს თავის 1960 წლის გამოცემაში. ქვემოთ მოყვანილი ტექსტი „ქრონიკისა“, თავისი თარგმანითა და შენიშვნებით, უმთავრესად ემყარება დოც. ალ. გამყრელიძის ნაშრომს, რომელშიც დაწვრილებით და საფუძვლიანად არის გაშუქებული მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკასთან“ დაკავშირებული მთელი რიგი საკითხები.

გამოცემები და ლიტერატურა

I. T. Pampukes, Τον πρωτοσηβαστευ και πρωτοισταριου Μιχαηλ Παναρέτου περι των της Τραπεζουσινος βασιλέων, των μεγ-

λων Κομνηνῶν, *Ἔπας καὶ πόττε καὶ πόσον ἕκαστος ἐβασίλευσεν* (1204—1426). ათენი 1947 (ჩვენთვის მიუწვდომები იყო).

ალ. გამყრელიძე, მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკა“: მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის. ნაკვ. 33: თბ. 1960, გვ. 98 (ბერძნული ტექსტი, ქართული თარგმანი, კრიტიკული აპარატი სხვადასხვა გამოცემებიდან და მ-ხელნაწერიდან ვარიანტების ჩვენებით, და კომენტარები).

Трапезундская Хроника Михаила Панарета. Греческий текст с переводом, предисловием и комментариями издал А. Хаханов. Москва 1905; XXXIV+51+XI стр.

Ф. Успенский, Очерки из истории Трапезунтской империи. Лгр. 1929.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ,
ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ,
ΟΠΩΣ ΚΑΙ ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΠΟΣΟΝ
ΕΚΑΣΤΟΣ ΕΒΑΣΙΛΕΥΣΕΝ

Βασιλεία κ̄ϛρ
Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου
Κομνηνοῦ

1. Ἦλθεν ὁ μέγας Κομνηνός, ὁ κ̄ϛρ Ἀλέξιος, ἐξελθὼν μὲν ἐκ τῆς εὐδαίμονος Κωνσταντινουπόλεως, ἐκστρατεύσας δὲ ἐξ Ἰβηρίας σπουδῆ καὶ μόχθῳ τῆς πρὸς πατρὸς θείας αὐτοῦ Θάμαρ καὶ

ამბავი ტრაპიზონის
მეფეების დიდი
კომნენოსებისა
თითოეულმა როგორ,
როდის და რამდენ ხანს იმეფა

დიდი კომნენოსის
ბატონ ალექსის
მეფობა (1204—1222)

1. მოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი ალექსი, რომელიც წამოსული იყო დიდებულ ქალაქ კონსტანტინეპოლიდან, ხოლო გაპოილაშქრა კი იბერიიდან მისი მამიდის, თამარის¹, გულმოდგი-

¹ ბიზანტიურ მწერლობაში, დღეს-დღეობით, ეს პირველი შემთხვევაა თამარ მეფის მოხსენებისა. თარიღი 1204 წელი ლათინთა მიერ კონსტანტინეპოლის აღების თარიღია და ტრაპიზონის სამეფოს დაარსებისა საქართველოს მთავრობის ინიციატივით და მისი თაოსნობით. თამარის ისტორიკოსი ასე გადმოგვცემს ამ ამბავს: თამარი «განრისხნა მეფესა ზედა ბერძენთასა, წარგზავნა მცირედნი ვინმე ლიხთ-იქითნი, და წარუღეს ლაზია, ტრაპიზონი, ლიმონი, სამიონი, სინოპი, კერასუნდი. კოტიორა, ამასტრია, არაკლა და ყოველნი ადგილნი ფებლადონისა და პონტოსანი, და მისცა ნათესავსა თჳსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა, რომელი იყო მამის თჳთ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუფილი» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 142, 19-23).

თამარის ისტორიკოსმა ისიც კარგად იცის, რომ ამ დროს იყო რომ ლათინებმა (1204 წელს) ბიზანტიის სამეფო დაიპყრეს. ისტორიკოსი წერს: «ხოლო

παρέλαβε τὴν Τραπεζοῦντα μὴνι
'Απριλίω, ἰνδ. ζ', ἔτει ,ϸφ:β'
(6712), ἔτων ἴν κβ'. Καὶ βασι-
λεύσας ὀκτωκαίδεκα, ἐκοιμήθη
Φεβρουαρίου α', ἡμέρα α' τῆς ὀρθο-
δοξίας ἔτους ,ϸϸ' (6730), ἔτων
γεγόμενος τεσσαράκοντα.

Βασιλεία κϽρ
'Ανδρονίκου τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

2. Ἐτους ,ϸϸ' ἐβασίλευσεν
ὁ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ
κϽρ 'Ανδρόνικος Γ' Ἰδων, ὁ Κομ-
νηγός. Ἐν δὲ τῷ ,ϸϸα' ἔτει, τῷ
δευτέρῳ χρόνῳ τῆς τοῦ Γ' Ἰδωνος
βασιλείας, ἦλθεν ὁ Μελίχ Σουλ-
τὰν κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ
ἐχάσθησαν ὅσοι ἦσαν ἀπαντες.
'Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Γ' Ἰδων ἔτη
τρεῖςκαίδεκα καὶ ἐκοιμήθη ἐν
ἔτει ,ϸϸμγ' (6743).

ესმა ესე ფრანგთა (ე. ი. ლათინთა, ს. ყ.), რამეთუ მოელო ბერძენთა შეწევნა აღმოსავლეთით, გამოვიდეს ვენეტიკნი და წარუდეს სამეფოთა ქალაქი, მეფობისა თანა (იქვე), ესე იგი: აიღეს კონსტანტინეპოლი და მთელი სამეფო. მაშასადამე, თამარის ისტორიკოსი ამას სწერს 1204 წლის შემდეგ.

ტრაპიზონის სამეფოს პირველი მეფე, მაშასადამე, არის ალექსი კომნენოსი, ბიზანტიის კეისრის ანდრონიკე I კონნენოსის (1183—1185) შვილი, როგორც წერს თამარის ისტორიკოსი. ხოლო ისტორიკოს გიორგი აკროპოლიტეს აზრით იგი იყო ანდრონიკეს შვილიშვილი (იხ. აქვე ხეშთ გვ. 45), ე. ი. ის იყო ანდრონიკე I-ის შვილის, მანუილის, შვილი.

¹ თარიღები ნანაგარიშვეია ყველგან ბიზანტიური წელთაღრიცხვით, რომელიც ქრისტეს დაბადებამდე ივლის 5508 წელს, ე. ი. 6712 წ. უდრის ახალი წელთაღრიცხვით 1204 წელს.

² გაურკვეველი მიზეზების გამო ალექსი I-ის შემდეგ ტახტზე ავიდა მისი სძე, ასულის ქმარი, ანდრონიკე გიდონი და არა ალექსის ვაჟი იოანე აქსუხოსი. ანდრონიკეს დროს ტრაპიზონის სამეფო მოაოხრა იკონიის სულტანმა მელიქმა, დახარკა ტრაპიზონი და ჯარის გამოყვანა დაავალა სასულტნოს დასახმარებლად.

ნებითა და ღვაწლით, და 22
წლისამ დაიყრო. ტრაპიზონი
აპრილში, მე-7 ინდიქტიონს,
6712¹ წელს. იმეფა 18 წელი-
წადს, გარდაიცვალა ორმოცი
წლისა 6730 წელს, 1 თებერვალს,
მართლმადიდებლობის დღესას-
წაულის კვირას.

დიდი კომნენოსის
ბატონ ანდრონიკეს
მეფობა (1222—1235)

2. 6730 წელს გამეფდა მისი
(ე. ი. მეფე ალექსის) ასულის
მეუღლე ბატონი ანდრონიკე
გიდონ-კომნენოსი.² ხოლო 6731
წელს, გიდონის მეფობის მეორე
წელს, მოვიდა მელიქ-სულტანი,
დაესხა თავს ტრაპიზონს და ყვე-
ლაფერი მოაოხრა. გიდონმა კი
იმეფა 13 წელიწადს და გარდაი-
ვალა 6743 წელს.

Βασιλεία Ἰωάννου τοῦ
Ἀξούχου

იოანე აქსუხოსის
მეფობა (1235—1238)

Καταλείψας τὸ βασιλεῖον τῷ
αὐτοῦ μὲν γυναικαδέλφῳ, σὺν δὲ
πρωτοτόκῳ Ἀλεξίῳ, τοῦ μεγά-
λου Κομνηνοῦ, κυρῷ Ἰωάννῃ
Κομνηνῷ τῷ Ἀξούχῳ· ὃς καὶ βα-
σιλεύσας ἔτη ἕξ ἔκοιμήθη ἔτους
ἑξακισχίλια ἐπτακόσια τεσσαρά-
κοντα ἕξ. Λέγεται δὲ, ὅτι ἐν τῷ
τρυκανιστηρίῳ² πάλιν ἐκρημνί-
σθη καὶ σπαραχθεὶς ἀπέθανε.

ვიდობნა სამეფო დაუტოვა
თავის ცოლისძმას, დიდი კომნე-
ნოსის ალექსის პირმშო ძეს, ბა-
ტონ იოანე¹ კომნენოს-აქსუხოსს,
რომელმაც იმეფა ექვს წელიწადს
და გარდაიცვალა 6746 წელს.
ამბობენ, ცხენბურთის მოედანზე
თამაშის დროს ცხენიდან გადმო-
ვარდა, დაიმტვრა და მოკვდაო.

Βασιλεία Μανουήλ, τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

დიდი კომნენოსის
მანუილის მეფობა
(1268—1269)

3. Ἀπεκάρη γοῦν κατὰ μονα-
χοῦς Ἰωαννίκιος καὶ διεδῆξάτο
τὴν βασιλείαν ὁ δεῦτερος ἀδελφὸς
αὐτοῦ, κῦρ Μανουήλ, ὁ μέγας
Κομνηνός, ὁ στρατηγικώτατος
ἄμα καὶ εὐτυχέστατος, τῷ αὐτῷ
,σψμς' (6746) ἔτει. Ἐν δὲ τῷ
πέμπτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας
'σψνα' ἔτει, ἰνδικτιώνος ιε', μηγ'

3. ხოლო იოანიკიოსი ბერად
ალიკვეცა³ და მეფობა იმავე 6746
წელს ერგო მის მეორე ძმას,
ბატონ მანუილს, დიდ კომნე-
ნოსს, ყველაზე სახელოვანსა და
უბედნიერეს სარდალს. მისი მე-
ფობის მეხუთე წელს, 6751 წელს,
მე-15 ინდიქტიონს, იანვარში,
დიდი ხანძარი გაჩნდა. იმეფა კი

¹ თარიღები ერთმანეთს არ ეფარდება: იოანე I აქსუხოსი გარდაიცვალა 6746 წელსო, ე. ი. 1238 წელს (გამეფდა 1235 წელს). მაშასადამე, მან იმეფა სამ წელს და არა „ექვს წელიწადს“.

² ეს უნდა იყოს ჩოგანბურთი, რასაც ადასტურებს სახელწოდებაც *τρυκανιστηριον*. ამ სიტყვის ძირითადი ნაწილი *ტრუკან* (თუ *ტრიკან*) უნდა იყოს «ჩოგან». რომ ამ სიტყვაში „ო“ უნდა იყოს, ჩანს იქიდან, რომ წყაროების მიხედვით დადასტურებულია *ტრუკანისთეიონ* და მისგან წარმოებულნი სხვა სიტყვები (აგალითად, კონსტანტინე პორფიროგენეტის შრომაში „ცერიმონიათა შესახებ“, იხ. სოფოკლესის ლექსიკონი, გვ. 1080—1081). „ჩოგანი“ სპარსული სიტყვაა (*tshu-qan*) და, საბაბს განმარტებით ნიშნავს: «საბურთალო კავი (კაკვი)».

³ აქედან ჩანს, რომ იოანე I აქსუხოსს ჰყოლია ორი ვაჟი: იოანიკიოსი და მანუილი (იოანიკიოსის «მეორე ძმა»). იოანიკიოსი ბერად შემდგარა და სამეფო ტახტი 6746 (ანუ 1238) წელს მიუღია მანუილ I კომნენოსს.

Ἰανουάρῳ, ἐγένετο μεγάλη πύρ-
καϊά. Βασιλεύτας δὲ καλῶς καὶ
θεαρέστως ἔτη εἰκοσιπέντε, ἔκοι-
μήθη μῆνι Μαρτίῳ ἔτους ς'φσς' (6771).

კეთილად და ღვთის საამებლად
25 წელიწადს¹. გარდაიცვალა
6771 წლის მარტში.

Βασιλεία Ἀνδρονίκου
τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ

დიდი კომნენოსის
ანდრონიკეს მეფობა
(1263—1266)

4. Καὶ ἐβασίλευσε προτροπῇ
τούτου καὶ ἐκλογῆ ἕκ τῆς δεσ-
ποίνης κυρᾶς Ἀννης, τῆς Ξυλα-
λόης, υἱὸς αὐτοῦ, κύρ Ἀνδρό-
νικος ὁ Κομνηνός, ἔτη τρία, καὶ
ἔκοιμήθη ἔτους ς'φσδ' (6774).
Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ ἕκ τῆς κυρᾶς
Ἐιρήνης, τῆς Συρικαίνας, υἱὸς
τοῦ κύρ Μανουήλ κύρ Γεώρ-
γιος, ὁ Κομνηνός, ἔτη δεκατέσ-
σαρᾶ δὲ καὶ παρεδόθη παρὰ τῶν

4. იმეფა სამ წელიწადს ამი-
სივე (ე. ი. მანუილის) მოწვევითა
და არჩევით, დედოფალ ქალბა-
ტონ ანნა ქსილალოესთან ნაყოლ-
მა მისმა ძემ ბატონმა ანდრო-
ნიკე კომნენოსმა და გარდაიც-
ვალა 6774 წელს. და იმეფა
თოთხმეტ წელიწადს ბატონ მა-
ნულის ძემ, ქალბატონ ირინე
სირიკენესთან ნაყოლმა, ბატონ-
მა გიორგი კომნენოსმა², რო-

¹ როგორც აღნიშნულია ჩვენს ნუმისმატიკურ ლიტერატურაში, მანუილის სახელით ცნობილია მონეტა, რომელიც საქართველოში (განსაკუთრებით კი დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოში) ხმარებაში იყო ჯირმანაულის (იხილეთ *Manoushli*) სახელწოდებით. (იხ. დ. კაკანაძე, ქართული ნუმისმატიკა, 1955, გვ. 94—96, რუს. გამოც.; თ. აბრამიშვილი, საქ. მუზეუმის ბიზანტიური მონეტები; თბ. 1966).

² მანუილ I-ს ჰყვლია სამი ცოლი:

მანუილ+ანნა ქსილალოე	მანუილ+ირინე, სირიკენა	მანუილ+ქართველი
მეფე ანდრონიკე II, კომნენოსი (1263—1266)	მეფე გიორგი I კომნენოსი (1265—1280)	ასული თეოდორა

გიორგი I კომნენოსმა 14 წელი იმეფა (1266—1280). მან ილაშქრა თურქ-სელჯუკების წინააღმდეგ, რომლებიც სასაზღვრო მხარეებს არბევდნენ; შუა ბრძოლაში, ტავრეზონის მთაში, მას უღალატეს მთავრებმა, სარდლებმა და მეთაურებმა, და იგი მტერს ჩაუვარდა ტყვედ.

მანუილის ერთ-ერთი ცოლი იყო რუსუდან ქართველი, რომელთანაც ეყოლა ასული თეოდორა (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი III, 1966, გვ. 206). ივ. ჯავახიშვილი წერს; „მანუილ პირველის მესამე თანამეცხედრეს რუსუდანი ერქვა და ეს გარემოება ცხადყოფს, რომ მასაც საქართველოსთან კეთილმოყვრობა უმჯობინებია. სამხედრო დასს, რომელიც საქართველოსთან იყო დაკავშირებული, ჯერ კიდევ იმდენი ძალა ჰქონდა, რომ კონსტანტინეპოლის გაბატონებისათვის წინააღმდეგობა გაეწია“.

ἀρχόντων ἐπιβούλων ἐν τῷ ἔρει-
των Ταυρεζίου καὶ ἔξω γρήθη μη-
νὸς Ἰουνίου.

Βασιλεῖα Ἰωάννου τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

5. Τῷ γοῦν αὐτῷ ἔπει διεδέ-
ξατο τὰ σκήπτρα ὁ δεῦτερος
ἀλεξῆδὸς αὐτοῦ, ὁ κνρ Ἰωάν-
νης, ὁ μέγας Κομνηνός· καὶ μετὰ
ἐνιαυτὸν ξνα ἐπήλθεν αὐτῷ ἡ

მელსაც ვერაგულად უღალატეს,
მთავრებმა ტავრეზიონის მთაში-
და ტყვედ ჩავარდა ივნისში.

დიდი კომნენოსის
იოანეს მეფობა (1280—1297).

5. იმავე წელს სკიპტრა ერგო
მის მეორე ძმას ბატონ იოანეს,
დიდ კომნენოსს. ერთი წლის.
შემდეგ მოხდა პაპადოპულოსის
აჯანყება¹, მაგრამ [იოანემ] თავი

¹ ლაპარაკია პაპადოპულოსის აჯანყებაზე. ეს უნდა იყოს შედეგი-
იმ ბრძოლისა, რომელიც წარმოებს ამ დროს, XIII საუკუნის ბოლოს და-
და XIV საუკუნის დასაწყისში, ორ დასს შორის. ერთი დასი, მეტად ძლიერი
და ავტორიტეტული, შედგება ადგილობრივი ლაზური ელემენტებისაგან; ეს დასი
ავითარებს თავის პოლიტიკაში ქართულ სახელმწიფოებრივ ტენდენციებს, რო-
მელთაც მხარს უჭერს თბილისის მთავრობა (Успенский ივ. გვ. 60). ამ დასს,
რომელსაც ტრაპიზონის სამეფოში უპირატესობა ჰქონდა მოაზიებული, უპირის-
პირდება კონსტანტინეპოლის მთავრობის პროპაგანდის და მისი ძირგამომთხრე-
ლი მოქმედების წყალობით შექმნილი პრობიზანტიური დასი.

ჩვენ სხვა არაფერი ვიცით პაპადოპულოსის აჯანყებაზე, მაგრამ ჩვენი ისტო-
რიკოსის სიტყვები იოანემ თავი განითავისუფლა, ჩავიდა კონსტანტინეპოლში,
შეერთა კეისრის, ბატონ მიხეილ პალეოლოგოსის ასული... ევდოკია», მოწმობს
იმას, რომ პრობიზანტიურ პოლიტიკას დაუძლევია მოწინააღმდეგე დასი და-
„ლაზთა მთავარი“ (ე. ი. ტრაპიზონის მეფე) იოანე II კომნენოსი ჰხლებია კონს-
ტანტინეპოლში ბიზანტიის კეისარს მიხეილ პალეოლოგოსს, რომლის ასულიც
ცოლად შეურთავს. მართებულად წერს თ. უსპენსკი: «До конца XIII в. трапе-
зунтские цари женились большею частью или на туземках, или на тифлис-
ских принцессах. Первые попытки приводить в Трапезунт невест из Па-
леологовской династии знаменуют уже начало константинопольского за-
силья, встречая протест среди придворных кругов с преобладанием мест-
ных симпатий» (Очерки 67).

გიორგი პაბინერეს დაწვრილებით აქვს აღწერილი იოანეს მიერ ევდოკიას
შერთვის ამბავი, თუ რა პირობებში მოხდა და რა ღონისძიებებს მიმართა მი-
ხეილ VIII პალეოლოგოსმა ტრაპიზონის მეფის გადასაბრებლად (იხ. აქვე, ზე-
მოთ გვ. 67—73).

საფიქრებელია, რომ პაპადოპულოსის აჯანყება დაკავშირებულია ტრაპი-
ზონში გაძლიერებულ პრობიზანტიურ პოლიტიკასთან. ამ ამბების შესახებ პ. ინ-
გოროყვა წერს: „1281 წელს ტრაპიზონში მოხდა გადატრიალება, ორგანიზებული
ქართული პარტიის მიერ. მეფე იოანე II, რომელიც სიძე გახდა ბიზანტიელ პა-
ლეოლოგთა სამეფო სახლისა, მეფობიდან გადააყენეს და დაატყვევეს კიდევ, შემ-
დეგ იგი თუმცა განათავისუფლეს პატიმრობიდან; მაგრამ ტრაპიზონში დარჩენი-
ნება აღარ მისცეს და გადაყენებული მეფე გაემგზავრა კონსტანტინეპოლში“
(პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ. 1954, გვ. 286).

ἀποστασία τοῦ Παπαδοπούλου. Ἄλλ' ἐλευθερωθεὶς ἀπήλθεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ συνεζεύχθη τῇ Φυγατρὶ μὲν κῦρ Μιχαὴλ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου, ἀδελφῆ δὲ κῦρ Ἀνδρονίκου βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου, κυρῆ Εὐδοκίᾳ Κομνηνῇ τῇ Παλαιολογίῃ, τῇ Πορφυρογεννήτῳ. Ἰστέον δέ, ὅτι ἔτι ἕζων ὁ κῦρ Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς ἐγένετο ὁ γάμος τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ Ἰωάννου μετὰ τῆς Παλαιολογίνης. Καὶ τοῦ μὲν Παλαιολόγου ἀποθανόντος Δεκεμβρίου ἰ' διεῖξαστο αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ κῦρ Ἀνδρόνικος, στηλιτεύσας τὸν αὐτοῦ πατέρα διὰ τὸ λατινόφρον.

Μετὰ δὲ τὸ ςϸϹ' (6790) ἔτος, Ἀπριλλίου μηνός, ἦλθεν ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας Δαυὶδ καὶ ἐπεριώρισε τὴν Τραπεζούντα· ἀλλὰ ἀπεστράφη κενός.

Ἐν δὲ τῷ ςϸϹα' (6791) ἔτει, μηνὶ Ἀπριλλίῳ, εἰκοστῇ πέμπτῃ ἰνδικτικῶς αἰῆς, κατέλαβεν ἐκ τῆς

განითავისუფლა, ჩავიდა კონსტანტინეპოლში, შეერთო კეისრის, ბატონ მიხეილ პალეოლოგოსის, ასულს, კეისარ ბატონ ანდრონიკე პალეოლოგოსის და, ქალბატონი ევდოკია დოწითმობილი კომნენოს-პალეოლოგოსი. უნდა ვიცოდეთ, რომ დიდი კომნენოსის იოანეს და პალეოლოგოსის ასულის შეუღლება ჯერ კიდევ კეისარ უფალ მიხეილის დროს მოხდა; ხოლო როდესაც 10 დეკემბერს პალეოლოგოსი გარდაიცვალა, მის მემკვიდრედ დარჩა მისი ძე უფალი ანდრონიკე¹, რომელმაც გაკიცხა თავისი მამა ლათინთმომხრეობის გამო.

შემდეგ, 6790 წლის აპრილში მოვიდა იბერიის მეფე დავითი², შემოერტყა ტრაპიზონს, მაგრამ ხელცარიელი გაბრუნდა უკან.

ხოლო 6791 წელს, აპრილის ოცდახუთს, მე-11 ინდიქტიონს, კონსტანტინეპოლიდან ტრაპი-

¹ მიხეილ VIII პალეოლოგოსის გარდაცვალების შემდეგ ტახტზე ავიდა მისი ვაჟი ანდრონიკე II პალეოლოგოსი, რომელიც მეფობდა 1282—1328 წლებში. მან უარყო თავისი მამის უნიატური პოლიტიკა (იხ. ზემოთ გვ. 80, შენ. 1) და გამეფებისთანავე საერთო ენა გამონახა მართლმადიდებელ სამღვდლოებასთან. ამიტომ წერს ჩვენი ავტორი: «გაკიცხა თავისი მამა ლათინთმომხრეობის გამო».

² როგორც ზემოთ ვწვრიდით, იოანე II-ის გარშემო მომხდარი ამბები უნდა მთასწავებდეს პრობიზანტიური ტენდენციების გაზრდას ტრაპიზონში და ქართული ორიენტაციის მომხრეთა დაჩრდილვას. ამასთან უნდა იყოს დაკავშირებული «იბერიის მეფის დავითის» (რუსუდანის ძის) ლაშქრობა. დავით ნარინს ულაშქრობა ტრაპიზონის სამეფოს წინიღობდევ, ტრაპიზონისათვის ალყაც შემოურტყამს, მაგრამ ის ვერ აუღია: უკან გაბრუნებულა რიხეს მხარეში (ანუ ლაზიკში), რომელიც ტრაპიზონისათვის ალყის შემორტყმის წინ დაიჭირა მან (პ. ინგოროყვა, იქვე გვ. 287).

Κωνσταντινουπόλεως ἐν Τραπεζοῦντι ὁ μέγας Κομνηνός, κῦρ Ἰωάννης σὺν τῇ Παλαιολογίνῃ οὐσῇ ὑπεγγύῳ· καὶ ἐγεννήθη ὁ μέγας Κομνηνός, ὁ κῦρ Ἀλέξιος τῷ ‚ϸϸϸβ‘ (6792) ἔτει. Εἶτα ἐγένετο ἡ τοῦ Κομνηνοῦ κῦρ Γεωργίου ἐπιδρομὴ καὶ κατὰσχεσις ὄν καὶ Πλάνον ἔλεγον, καὶ μετ’ αὐτοῦ ἡ ἐπίθεις καὶ τὸ βασιλειον, καὶ ἡ ἐξείρτης φυγὴ κυρᾶς Θεοδώρας τῆς Κομνηνῆς, θυγατρὸς πρώτης τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ κῦρ Μανουὴλ ἐκ τῆς ἐξ Ἰβηρίας Ῥουσαντάνας. Καὶ πάλιν ἀπεκατέστη εἰς τὸ σκάμνιν ὁ Καλοῖωάννης ὁ Κομνηνός καὶ βασιλεύσας τὰ πάντα ἔτη ὀκτωκαίδεκα, ἐκοιμήθη ἐν τοῖς Λιμνίοις μῆνός ἀγούστου εἰς τὰς ιε’, ἡμέρα ϸ’, ἡδικοῦνος ιεῖς, ἔτους ϸωε’ (6805). Ἐν γὰρ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ παρέλαβον οἱ Τοῦρκοι τῆν

ზონში ჩამოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი იოანე პალეოლოგოსის ასულით, რომელიც ფეხმძიმედ იყო და 6792 წელს იშვა დიდი კომნენოსი ბატონი ალექსი. მერე მოხდა კომნენოსზე, ბატონ გიორგიზე, ანაზღეული თავდასხმა და შეიპყრეს იგი, რომელსაც მოხეტიალესაც ეძახდნენ; ამის შემდეგ კი [მოხდა] ტახტიდან ჩამოგდება და მოულოდნელი გაქცევა ქალბატონ თეოდორა კომნენოსისა, დიდი კომნენოსის უფალ მანუილის პირველი ასულისა, რომელიც იბერიიდან მოყვანილ რუსუდანთან ეყოლა, და კვლავ დაჯდა ტახტზე კალოიოანე¹ კომნენოსი. იმეფა სულ თვრამეტ წელიწადს, გარდაიცვალა ლიმიონაში², 16 აგვისტოს, პარასკევ დღეს, მე-15 ინდიქტიონს, 6805 წელს. ხოლო ამის მეფობაში დაიპყრეს თურქებმა ხალიბია³ და

¹ „კალოიოანე“, ე. ი. „კარგი იოანე“; ამ შემთხვევაში ეს არის იოანე II. მის შესახებ სწერია აქ, რომ ის «კვლავ დაჯდა [სამეფო] ტახტზე», *εἰς τὸ σκάμνιν*. ამ უკანასკნელი სიტყვის შესახებ უნდა ვთქვათ შემდეგი: იგი უნდა იყოს კნინობითი ფორმა სიტყვისა *τὸ σκάμνον* (ლათ. *scamnum* „სკამი“), რომლისაგან კნინობითი ფორმა იქნება *σκαμνιον*, ხოლო ხალხური წარედუქციული ფორმა უნდა იყოს *σκαμίν* და არა *σκάμιν*. გამოცემულ ტექსტში კი სწერია *σκάμιν* (ამასვე იმეორებს თ. უსპენსკი, *Очерки* 91). ამ ფორმიდან არის ახალბერძნული *τὸ σκαμνί*. ამგვარად:

σκάμνον, კნ. *σκαμνιον* → *σκαμίν* → *σκαμνί*. ისევე როგორც
παῖς, კნ. *παιδιον* → *παιδίν* → *παιδί* „ბავშვი“
cella, კნ. *κελλιον* → *κελλίν* → *κελλι* „საკანი“.

² ლიმიონა (*τὰ Λιμνία*) — ტრაპიზონის სამეფოს სასაზღვრო ციხე-სიმაგრე და ნავსადგური (თ. უსპენსკი, *Очерки* 90—99).

³ ხალიბია — ხალიბების ქვეყანა, ამ სახელით (*Χαλιβία*) ეს ქვეყანა ძველბერძნულ მწერლობაში მოხსენიებულია მხოლოდ აბოლონოსის როდოსელის „არგონავტიკის“ სქოლიოებში.

Χαλυβίαν και γέγονε παρ' αὐτῶν
μεγάλη ἐπιδρομή, ὥστε δαίκοις
γενέσθαι τὰς χώρας δλας· ἔπειτα
δὲ σὼν ἔτι ἐκομίσθη τὸ λείψα-
νον αὐτοῦ ἐν Τραπεζοῦντι, και ἐτά-
φη ἐν τῷ ναφ τῆς Χρυσοκεφάλου.

Βασιλεία Ἀλεξίου τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

6. Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ σὺδς
αὐτοῦ, ὁ κῦρ Ἀλέξιος, ὁ μέγας
Κομνηνός, και ἤγαγε γυναίκα
αὐτῷ τὴν θυγατέρα τοῦ Πεκაί
ἐξ Ἰβηρίας. Ἀπῆλθεν ἡ Παλαιο-
λογική χήρα εἰς τὴν Πόλιν μὴνδς
Ἰουνίου ἱγ', ἔτει ςως' (6806),
ἰνδικτιῶνος ἰα', και πάλιν ἤλθεν
χήρα ἔτους ςωθ' (6809), μὴνδς
Μαρτίου, ἰνδικτιῶνος ἰδ'.

Ἐκστράτευσεν ὁ βασιλεὺς κῦρ
Ἀλέξιος κατὰ τῶν Τοῦρκων και ἐν
τῇ Κερασσοῦντι καταλαβῶν ἐπίσσε
τὸν Κουστουγὰν ἔτει ςωι' (6810),
μὴνδς Σεπτεμβρίου, ὅτε και ἐσκο-
τώθησαν Τοῦρκοι πολλοί. Ἐν δὲ
τῷ αὐτῷ ἔτει, Δεκεμβρίῳ ἱγ', ἡμέ-

μοახდინეს ისე დიდი თავდასხმა,
რომ მთელი მხარე გაპარტახდა.
შემდეგ მისი (ე. ი. კალიოთანეს)
ნეშტი უვნებლად გადმოსვენეს
ტრაპიზონში და დაკრძალეს ხრი-
სოკეთალოსის ტაძარში.

დიდი კომნენოსის
ალექსის მეფობა
(1297—1330)

6. გამეფდა მისი ძე, უფალი
ალექსი, დიდი კომნენოსი¹, და
ცოლად მოიყვანა ბექას ასუ-
ლი იბერიიდან. პალეოლოგოსის
ასული, ქვრივი, წავიდა კონს-
ტანტინეპოლში 6806 წლის 13
ივნისს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს
და უკან დაბრუნდა ქვრივი 6809
წელს, მარტში, მე-14 ინდიქ-
ტიონს.

მეფემ უფალმა ალექსიმ გა-
ილაშქრა თურქებზე, შევიდა
კერასუნტში, შეიპყრო კუსტუ-
განი 6810 წლის სექტემბერში
და მაშინ დაიხოცა მრავალი
თურქი. ამავე წლის 13 დეკემ-
ბერს, ხუთშაბათ დღეს გარდა-

¹ ალექსი II კომნენოსი, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ქართველი ქალი, ბექა I სარგისისძის ასული: «ბექა განდიდებულ იყო — წერს უამთაღმწერელი, — და აქუნდა ტანისკარითგან ვიდრე სპერამდე. ხოლო ჰანეთი სრულიად მოსცა ბერძენთა მეფემან კირ მიხაილ (ივ. ჯავახიშვილის კონიექტურით, კირ ალექსი), და ასული ბექასი ცოლად მიიყვანა» («ქაოთლის ცხოვრება», ტ. II, 1959, გვ. 304, 10). ამის შესახებ გადმოგვცემს გიორგი პანაიმერეც, რომელიც აღნიშნავს, რომ ბიზანტიის კეისარი ანდრონიკე II პალეოლოგოსი თავის დისწულს ალექსის სხვა ქალს უმზადებდა საცოლედ, მაგრამ მან «იბერთა ერთი წარჩინებულის ასული მოიყვანა ცოლადო» (იხ. ზემოთ, გვ. 81—82).

ρα ε', ἐκοιμήθη ἡ δέσποινα, κυρὰ
Ἐὐδοκία ἡ Παλαιολογίνα.

Μηνὶ Νοεμβρίῳ λ', ἡμέρα α',
ἔτει ϸα' (6811), ἐγένετο πυρκαϊὰ
μεγάλῃ ἐντὸς τοῦ κάστρου. Ἐν
δὲ τῷ ἐπιόντι ἔτει ἐπυρπολήθη
ἡ ἑξάρτισις² μῆνός Ἰουνίου παρὰ
τῶν Λατίνων, ὅτε καὶ ἐγένετο
μέγας πόλεμος.

Ἦρπαξεν ὁ Παριάμης τὰς
πύργους ἔτει ϸακβ' (6822), μῆνός
Ἰουλιου εἰς τὴν β'.

Ἠμέρα β' Σεπτεμβρίῳ ἔτους
ϸακζ' (6827) ἐγένετο μεγάλη πυρ-
καϊὰ παρὰ τῶν Σινοπιτῶν³ καὶ ἔλυ-
μήνατο τὸ πῦρ πάντα τὰ ὄρατα³
τῆς πόλεως, τὰ τε ἐντὸς καὶ ἔκτὸς.

7. Ἐκοιμήθη ὁ μέγας Κομνη-
νὸς ὁ κῆρ Ἀλέξιος, μῆνι Μαΐῳ
γ', ἡμέρα ε', ἰνδ. ιγ', ἔτει ϸαλη'
(6838), βασιλεύσας ἔτη λγ' παρὰ
μῆνας γ'.

8. Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς
αὐτοῦ, ὁ κῆρ Ἀνδρόνικος, ὁ μέ-
γας Κομνηνός, καὶ ἐφόνευσεν τοὺς
δύο ἀνδρόνικους αὐτοῦ, τὸν τε
Ἀζαχουτλοῦν, κῆρ Μιχαήλ, καὶ
κῆρ Γεώργιον, τὸν Ἀχπουγάν.

იცვალა დედოფალი ქალბატო-
ნი ევდოკია¹, პალეოლოგოსის
ასული.

6811 წლის 30 ნოემბერს
კვირა დღეს ციხის შიგნით
გაჩნდა დიდი ხანძარი. მომდევნო
წლის ივნისში ხანძრით გაანად-
გურეს ლათინებმა საზღვაო საწ-
ყობი, როდესაც დიდი ბრძოლა
მობდა.

6822 წლის 2 ოქტომბერს
ბაირამ-ბეიმ გაძარცვა საქონლის
სადგომები.

ორშაბათს, ... სექტემბერს,
6827 წელს, სინოპელებმა გააჩი-
ნეს დიდი ხანძარი და ცეცხლმა
გაანადგურა ქალაქის ყველა ბელ-
ლები შიგნით და გარეთ.

7. დიდი კომნენოსი, უფალი
ალექსი გარდაიცვალა 3 მაისს,
ხუთშაბათს, მე-13 ინდიქტიონს,
6838 წელს; იმეფა 33 წელიწადს
3 თვით ნაკლებ.

8. გამეფდა ძე მისი, დიდი
კომნენოსი, უფალი ანდრონიკე⁴
და დახოცა თავისი ღვიძლი ორი
ძმა: უფალი მიხეილი—ახახუტლუ
და უფალი გიორგი—ალბულა.
ხოლო ბატონმა ანდრონიკემ იმე-

¹ ეს იგი იოანე II-ის მეუღლე, დედოფალი ევდოკია, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული (*Παλαιολογία*), რომელიც, როგორც ქვევით სწერია, გარდაიცვალა 6810 (1302) წლის 13 დეკემბერს.

² ἑξάρτισις *codd.* ἰβ. Sophocles s. v.

³ ὄρατον ანუ ὄρειον, ლათ. horreum.

⁴ ანდრონიკე III კომნენოსი (1330—1332), ალექსი II-ის ვაჟი. ჩვენს ყურადღებას იპყრობს მისი ერთ-ერთი ძმის სახელი „აღბულა“. უთუოდ პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხთან იქნებოდა დაკავშირებული ანდრონიკეს შეტაკება ძმებთან, რომლებიც მას დაუხოცავს.

Ἐβασίλευσε δὲ ὁ κῆρ Ἀνδρόνικος ἕτος α' καὶ μῆνας η', καὶ ἐκοιμήθη μῆνι Ἰανουαρίῳ ἡμέρᾳ 6', ἰνδ. ιε' ἔτει ,σαμ' (6840).

9. Καὶ ἐδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ κῆρ Μανουήλ, ὀκταέτης ὢν καὶ ἐκράτησε μῆνας η'. Ἐν τῇ γὰρ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἦλθεν ὁ Παριάμης μετὰ φασσάτου πολλοῦ ἕως τὸν Ἀσώματον. Καὶ ἔσκοτώθησαν Τοῦρκοι πολλοὶ καὶ ἔφυγον ἀκόσμως· ὅτε καὶ ἠρπάγησαν ἄλογα πολλὰ Τουρκικά, μῆνι Ἀβγοῦστῳ, ἔτει ,σαμ' (6840).

Κατὰ δὲ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα κβ', ἡμέρᾳ β', ἔτει ,σαμα' (6841), ἦλθεν ὁ μέγας Κομνηνός, κῆρ Βασίλειος, ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, υἱὸς μὲν τοῦ μεγάλου Κομ-

თა წელიწადსა და 8 თვეს და გარდაიცვალა 8 იანვარს, ოთხშაბათს, მე-15 ინდიქტიონს, 6840 წელს.

9. ჩიბარა მეფობა მისმა ძემ, რვა წლის ბატონმა მანუილმა¹ და იმეფა მან 8 თვეს, ხოლო მის მეფობაში მოვიდა ბაირამ-ბეი დიდი ჯარით თვით ასომატოსამდე. მრავალი თურქი გაწყდა და ჯარი გაიფანტა. მაშინ ბევრი თურქული ცხენი იალაფეს, 30 აგვისტოს, კვირას, 6840 წელს.

22 სექტემბერს, ორშაბათს, 1-ლ ინდიქტიონს. 6841 წელს კონსტანტინეპოლიდან ჩამოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი ბასილი², დიდი კომნენოსის უფა-

¹ მანუილ II კომნენოსი (1332 წ.). ანდრონიკე III-ის ვაჟი.

² ბასილ I (1330—1340) ალექსი II-ის ვაჟია. მაშასადამე, ალექსი II-ს ოთხი ვაჟი ჰყოლია: ანდრონიკე, ბასილი, მიხეილი და გიორგი-ალბულა.

ალექსი II კომნენოსი+ბექას ასული

ანდრონიკე III (1330—1332) ბასილ I (1333—1340) მიხეილი გიორგი-ალბულა

პირდაპირი ცნობა არაა იმის შესახებ, ეს ოთხივე ვაჟი ბექას ასულისგან ჰყავდა ალექსის, თუ სხვადასხვა ცოლისაგან. ის გარემოება, რომ ჯერ ანდრონიკემ გამეფებისთანავე თავისი ორი ძმა (მიხეილ II მიქელი და გიორგი II ალბულა), ორი ღვიძლი ძმა (აუტანდელფოს) მოკლა და ამ დროს, როგორც ჩანს მესამე ძმა ბასილი (საფიქრებელია, პრობიზანტიური ორიენტაციისა) კონსტანტინეპოლში იყო, ხოლო შემდეგ ჩამოვიდა კონსტანტინეპოლიდან და გამეფდა, იმის დასკვნის საბუთს იძლევა, რომ ყველაფერი ის, რაც 1332—1340 წლებში ხდება, შედეგია სხვადასხვა ორიენტაციის ტრაპიზონელებს შორის ბრძოლისა. ამ ეჭვებს ისიც აძლიერებს, რომ ბასილმა სიცოცხლეს გამოასალმა ტრაპიზონის სამეფოს დიდი დომესტიკოსი ჯაბა, სახელის მიხედვით ქართული ორიენტაციისა ჩანს. ბერძნული *Τζάμπαν*. როგორც ეს მართებულად აქვს გადმოცემული ალ. გამყრელიძეს, „ჯაბა“ უნდა იყოს და არა Παμπა, როგორც წერს ალ. ხახანაშვილი და

νηνοῦ, τοῦ κῦρ Ἀλεξίου, ἀδελ-
φός δὲ δεῦτερος κῦρ Ἀνδρονίκου·
καὶ παρέλαβε τὸ βασιλείον, ὅτε
καὶ τὸν μέγαν δοῦκαν Δέκην,
τὸν Τζατζιντζαῖον καὶ τὸν υἱὸν
αὐτοῦ, τὸν μέγαν δομέστικον, τὸν
Τζάμπαν, τοῦ ζῆν ἀπεστέρησε.
Τὸν δὲ ἀνεψιὸν αὐτοῦ κῦρ Μα-
νουήλ ἐπεριώρισε· τὴν δὲ καὶ
μεγάλην δουκαίναν, τὴν Συρικαι-
ναν, ἐλίθασαν.

Ἐν δὲ τῷ Φεβρουαρίῳ μῆνι
γ' ἡμέρα α' τῆς ὀρθοδοξίας, τῷ
αὐτῷ ,σαμα' (6841) ἔτει, Ἰνδικ-
τιῶνος α', ταραχθεὶς ὁ ἔκτο-
μίας, μέγας δούξ Ἰωάννης, ἐσφα-
γη ὁ κῦρ Μανουήλ μαχαίρα.

Μῆνι Σεπτεμβρίῳ ιβ', ἡμέρα
γ', Ἰνδικτιῶνι δ', ἔτους ,σαμδ'
(6844), ἦλθεν ἡ δέσποινα, κυρὰ
Εὐρήνη ἡ Παλαιολογίνα, ἡ θυγά-
τηρ κῦρ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιο-
λόγου· καὶ εἰς τὰ ιζ' τοῦ αὐτοῦ
μηνός, ἡμέρα α', ἐβλογήθη τὸν
βασιλέα κῦρ Βασίλειον.

Κατὰ δὲ τὴν ε' τοῦ Ἰουνοῦ
μηνός, ἡμέρα λ', ἔτους ,σαμδ'

ლი ალექსის ძე, ბატონ ანდრო-
ნიკეს მომდევნო ძმა, და დაიბ-
ყრო მეფობა. მაშინ მან ღი-
დი დუქსი ლეკის ქაჭინჭეოსი და
მისი ძე, ღიდი ღომესტიკოსი ჯა-
ბა სიცოცხლეს გამოასალმა, თა-
ვისი ძმისწული უფალი მანუი-
ლი გააძევა, ხოლო ღიდი დუქ-
სის¹ მეუღლეც სიოიკენა, ჩააქოლ-
ვინა.

13 თებერვალს, მართლმადი-
დებლობის კვირას, იმავე 6841
წელს, პირველ ინდიქტიონს, ამ-
ბობეზა მოაწყო საჭურისმა ღიდ-
მა დუქსმა იოანემ და მახვილით
მოიკლა ბატონი მანუილი.

12 სექტემბერს, სამშაბათს,
მე-4 ინდიქტიონს, 6844 წელს
ჩამოვიდა დედოფალი ქალბატო-
ნი ირინე, უფალ ანდრონიკე
პალეოლოგოსის ასული, და იმავე
თვის ჩვიდმეტს, კვირას, იკურთ-
ხა მეფედ ბატონი ბასილი.

5 ივლისს, პარასკევს, 6844
მოვიდა ტრაპიზონში შვიხ-ჰასა-

იმეორებს თ. უსპენსკი: რადგან β ბიზანტიურ პერიოდში ვინი იყო, ამიტომ „ბ“-ს
გამოსახატავად იხმარებოდა μπ.

ბასილ I კონსტანტინეპოლში „გაქცეულა“ და ცოლიც (ირინე) იქიდან მოუყვანია, ანდრო-
ნიკე II პალეოლოგოსის ასული ირინე.

¹ ღიდი დუქსი (dux) ანუ ტრაპიზონის დუქსი. ტრაპიზონის სამეფო გაყო-
ფილი იყო სამ სამხედრო ოლქად ანუ ვანდად (Βάνδοι, ვანდი; ასეა პეტრიწონის
ტიპიკონში. იხ. მ. თარხნიშვილის გამოც. გვ. 12,16); მაცუკის ვანდა, გიმორის
ვანდა და ტრაპიზონის ვანდა (თ. უსპენსკი გვ. 82). ტრაპიზონის ვანდის მეთაური
იოანე საჭურისი, რომელსაც ღიდი დუქსის წოდება ჰქონდა, დიდძალი ჯარით
მოვიდა ტრაპიზონში და დაიმორჩილა მოწინააღმდეგენი. და, როგორც ცოტა
ქვემოთ არის ნათქვამი, მოკლა. მცირეწლოვანი მანუილი.

(6844), ἡλθεν ὁ Σιχασάν, ὁ υἱὸς τοῦ Ταμαρτᾶ, εἰς τὴν Τραπεζοῦντα· καὶ γέγονε πόλεμος εἰς τὸν Ἀχάντακον τοῦ ἀγίου Κηρίκου, καὶ εἰς τὸν Μινθρίον. Καὶ θεοῦ εὐδοκοῦντος ἐτρέπη ὑποβρυχίως, καὶ ἔφυγεν, ὅτε ἐσκατώθη ὁ αὐτοῦ ραΐμης, ὁ υἱὸς τοῦ Ρουστάμη.

Μηνὶ Μαρτίῳ β', ἡμέρα β' τῆς ἀρχιεπιστίμου τῆς ἀγίας μ', ἐγένετο ἔκλειψις τοῦ ἡλίου ἀπὸ ἄρας δ' ἕως ἄρας ζ', καὶ ἐταράχθη τὸ κοινὸν κατὰ τοῦ βρασιλέως, ὥστε καὶ ἔξωθεν τὸν κοῦλα συναχθέντες λίθους ἔσυραν εἰς αὐτόν ἕτους ἑαυτῶν.

Ἔτους ἑαυτῶν (6847), μῆνας Ὀκτωβρίου ε', ἰνδικτιωνος ζ' ἐγεννήθη ὁ Κομνηνὸς κῆρ Ἰωάννης ὁ ἐπονομασθεὶς Ἀλέξιος, ὁ υἱὸς τοῦ κῆρ Βασιλείου ὁ δευτε-

ნი, ტამარტას-ძე, და მოხდა ბრძოლა წმიდა კვირიკეს ახანტაკისა და მინთრიონთან. მაგრამ ღვთის წყალობით თავდასხმა უკუგდებულ იქმნა და [მტერი] აოტეს. მაშინ მოიკლა [იბ]რაიმ რუსტამის ძე.

2 მარტს, წმიდა ორმოცდღიანი დიდმარხვის მეორე დღეს, 4 საათიდან 7 საათამდე მოხდა მზის დაბნელება. 5845 წელს აუჯანყდა მეფეს ხალხი იმდენად, რომ ციხის გარეთ შეიკრიბა და ქვების სროლა დაუწყო მას.

5 ოქტომბერს, მე-7. ინდიკტიონს, 6848 წელს დაბადა უფალი იოანე კომნენოსი ალექსით წოდებული, ბატონი ბასილის მეორე ძე¹. იკურთხა გვირ-

¹ იოანე-ალექსი III, რომელიც შემდეგ ხანგრძლივად მეფობდა (1350—1390), არის ბასილ I-ისა და ირინე ტრაპიზონელის ვაჟი. ბასილის მეუღლე იყო კეისარ ანდრონიკე III პალეოლოგოსის ასული. მაგრამ მანამდე მას ჰყვლია ხარკად ირინე ტრაპიზონელი, რომელთანაც შესძენია ორი ვაჟი (ალექსი და კალოიოანე). ამ ფაქტს უფრო დაწვრილებით გადმოგვცემს ნიკიფორე გრიგორასი. ის ამბობს: «ამ წლის (1340) გაზაფხულზე ბასილი, რომელიც ტრაპეზუნტის მპყრობელი იყო, გარდაიცვალა ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ. მე ვფიქრობ, რომ რაღაც ღვთისგანრისხებამ ანახდელად გამოასალმა იგი სიცოცხლეს. კეისრის ასული ირინე რომ შეირთო, ცოტა ხანს წესიერად და შართებულად იქცეოდა, შესაფერისი თანხმობით და გულისხმიერებით, შემდეგ კი მეუღლური სიყვარული გადაიტანა ერთ საყვარელზე, რომელსაც აგრეთვე ირინე ერქვა. და ამასთან რომ უკანონოდ ცხოვრობდა, კანონიერი მეუღლე შეიძულა... მან გააძევა იგი სამეფო სახლიდან» (იხ. ზემოთ გვ. 143—144). ნიკიფორე გრიგორასი სხვა ადგილასაც (XII, 11) განაგრძობს ბასილზე ლაპარაკს და ამბობს: ირინესთან ცოტა ხანი იცხოვრა და უძეოდ გარდაიცვალაო. ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ ძალაუფლება ხელთ იგდო ირინემ, პელეოლოგოსის ასულმა, და ირინე ტრაპიზონელი თავისი ორი ვაჟით კონსტანტინებოლში გაგზავნა (იხ. ზემოთ გვ. 147). ამასვე ამბობს მიქელ პანარეტოსი აქვე 10. თავში.

ρος. Εὐλογήθη ὁ βασιλεὺς κῦρ Βασίλειος τὴν ἐκ Τραπεζούντος δέσποιναν, κυρὰν Εἰρήγην μὴν Ἰωσὼφ ἡ', ,σῶμζ' (6847). Ἐχοιμήθη ὁ βασιλεὺς ὁ κῦρ Βασίλειος, ὁ μέγας Κομνηνός, μὴν Ἄπριλ-λίω εἰς τὰς ς', ἡμέρῃ ε', Ἰνδιαιτῶνος ἡ', ἔτους, ,σῶμη' (6848). Ἐβασίλευσεν ἔτη ζ' καὶ μῆνας ς'.

10. Οἱ δὲ παῖδες αὐτοῦ, κῦρ Ἀλέξιος καὶ Καλοϊωάννης, ἐστάλησαν εἰς τὴν Πόλιν σὺν τῇ μητρὶ. Καὶ ἐκράτησε τὴν βασιλείαν ἡ Παλαιολογίνα, κυρὰ Εἰρήγη, χήρα οὖσα. Καὶ εὐθὺς ἐταράχθησαν οἱ ἄρχοντες καὶ ἐγένοντο δύο μέρη. Καὶ ὁ μὲν Ἐζανιχίτης, ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, κῦρ Σεβαστὸς σὺν τοῖς Σχολαρίοις καὶ Μειζομάταις, καὶ κῦρ Κωνσταντῖνος ὁ Δωρανίτης, καὶ οἱ Καβασιταί, καὶ ὁ Καμαχηνὸς καὶ τινες τοῦ κοινοῦ, καὶ τῶν ἀλαγίων τῶν βασιλικῶν ἐκράτησαν τὸν ἄγιον

გვინი მეფემ უფალმა ბასილქმ ტრაპიზონელ დედოფალ ქალბატონ ირინეზე 8 ივლისს, 6847 წელს. გარდაიცვალა მეფე ბატონი ბასილი, დიდი კომნენოსი, 6 აპრილს, ხუთშაბათს, მე-6 ინდიქტიონს, 6848 წელს. იმეფა 7 წელიწადსა და 6 თვეს.

10. ხოლო მისი შვილები უფალი ალექსი და უფალი კლოიონანე დედითურთ გაიგზავნა კონსტანტინეპოლს, მეფობა კი დაიპყრო დაქვრივებულმა ქალბატონმა ირინე პალეოლოგოსმა. მაშინვე აჯანყდნენ მთავრები და წარმოიშვა ორი ბანაკი. ჭანიხიტისმა დიდმა სტრატოპედარხისმა ბატონმა სევასტიმ, სკოლარიოსებითა და მიზომატისებითურთ და ბატონმა კონსტანტინე დორანიტისმა, კავასიტისებმა, კამახინოსმა და ხალხისა და სამეფო ალაგოინის¹ ნაწილმა წმინდა ევ-

¹ ალაგოინი (ἀλάγιον, v. l. ἀλλάγιον) — სამეფო გვარდია. მიქელ ატალიატეს „ისტორიაში“ ვითხულობთ (CB 149,21): *τὴν αὐτοῦ (τοῦ βασιλέως) μοῖραν, τὸ λεγόμενον συνήθως ἀλλάγιον* „სამეფო რაზმი, რომელსაც ჩვეულებრივ ეწოდება ალაგოინი“ (Sophocles s. v.; იხ. აგრეთვე Н. Скабалано-вич, Виз. государство и церковь. СПб 1884, გვ. 327). ეს სიტყვა გვხვდება ჯერ კიდევ კონსტანტინე პორფიროგენეტთან და მისი შრომის (De adm. 29) ინგლისურად მთარგმნელი Jenkins-ი, ჩვენის აზრით, უმართებულოდ თარგმნის *alternating garrisons* და *exchange of garrisons* (Constantine Porph. De adm. imperio. Budapest 1949, გვ. 123). მართალია, *ἀλλάγη* „ცვლას“ ნიშნავს, მაგრამ *ἀλάγιον* ერთი ლამბდითა არ უნდა იყოს დაკავშირებული სიტყვასთან *ἀλλάγη* (ამის გავლენით უნდა იყოს იმ სიტყვაში გაჩენილი მეორე ლამბდა). და იქნებ უფრო მართალი უნდა იყოს პროფ. კარპოვი, რომელიც გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ თარგმანის ერთ შენიშვნაში წერს— „ალაგოინი“ ზემოთხეული სიტყვა არ უნდა იყოს, იგი უცხო ენიდან ნასესხები ჩანსო (იხ. Георгия Пахи-мера «История», перевод под ред. профессора Карпова. СПб 1862, стр. 285 прим. 1).

Ἐὐγένιον· οἱ δ' Ἀμυτζανταράν-
ται καὶ τινες τῶν ἀρχόντων καὶ
τοῦ βασιλικοῦ ἀλαγίου, ἐκράτη-
σαν σὺν τῇ δεσποίνῃ τὸν κου-
λῶν.

Κατὰ δὲ Ἰούλιον μῆνα β',
ἡμέρα α', ἔτους ,σμη' (6848),
ἐλθὼν ὁ μέγας δούξ Ἰωάννης, ὁ
ἐκτομίας, ἐκ τῶν Ἀμυνίων μετὰ
φωσσῶνον πολὺν. Ἐγένετο πόλε-
μος. Σύραντες καὶ τὸ μάγγανον
κατὰ τῆς μονῆς, καὶ ἐπυρπολήθη ἡ
μονή, καὶ πάντα τὰ ὄρατα αὐτῆς
ἀπεκαύθησαν. Καὶ ὁ Ἱζανιχίτης
καὶ ἕτεροι ἀρχοντες ἐπεριωρίσ-
θησαν εἰς τὰ Ἀμυνία, καὶ ἐκεῖ
τὸ ζῆν ἀπέδωκαν. Τῷ αὐτῷ γοῦν
ἔτει, περὶ τὸν αὐτὸν μῆνα, ἀπῆλ-

გენი ჩაიგდეს ხელთ; ხოლო ამი-
ძანტარანტები¹ და ნაწილი მთავ-
რებისა და სამეფო ალაგიონისა
დედოფლითურთ ციხე-დარბაზს
დაეპატრონენ.

2 ივლისს, კვირას, 6848 (ახ. წ.
1340) წელს, ლიმნიდან დიდძა-
ლი ჯარით მოვიდა დიდი დუქსი
იოანე საჭურისი. მოხდა ბრძო-
ლა. მონასტრის წინააღმდეგ მან-
ქანებიც მოათრიეს. დაიწვა მო-
ნასტერი და მთელი მისი ბელ-
ლებიც გადაიწვა. ჭანიხიტისი
და სხვა მთავრები ლიმნიაში
გაგზავნეს ტყვედ და იქ გამო-
ესალმნენ სიცოცხლეს. იმავე
წლის იმავე თვეს გაილაშქრა
ჩვენმა ჯარმა პარხარს; დაარ-

¹ ამ 10. თავში ლაპარაკია აჯანყებაზე, რომელიც მოუწყვეს ირინე პალეო-
ლოგოსის მთავრობას 1341 წელს, რის შედეგადაც, ნათქვამია, წარმოიშვა ორი
ბანაკი: 1) ქართული ორიენტაციის მომხრენი და 2) ირინე პალეოლოგოსის, ე. ი.
ბიზანტიური ორიენტაციის მომხრენი.

პირველ ბანაკს ეკუთვნოდნენ

ჭანიხიტი უფალი სევასტი, დიდი სტრატოპედარხი,
სხოლარიოსები,
მიზომატები,
დორანიტი კონსტანტინე
კავასიტები
კამახინი ანუ კომახინი
ზოგიერთნი ხალხიდან
სამეფო გვარდიის ნაწილი.

აქედან „ჭანიხიტები“ ეკუთვნოდნენ ადგილობრივ (ე. ი. კანურ) არისტოკრატიას
(თ. უსპენსკი 107) და კომახინებიც ადგილობრივი საგვარეულოს წარმომადგენ-
ლები იყვნენ (მათი სახელი მომდინარეობს ხალხიის ციხის, კომახის, სახელწოდებ-
ისაგან, ე. ი. ისინი იყვნენ კომახელები). მთელ ამ დასს მეთაურობდა
სევასტი ჭანიხიტი.

მეორე ბანაკში შედიოდა მთავრობის დასი, რომელიც ირინე პალეო-
ლოგოსს უჭერდა მხარს. ამ ბანაკს მეთაურობდა ამიძანტარანტების გვარი;
მასში შედიოდნენ სამხედრო და სამოქალაქო მოხელეები და სამხედრო გვარდიის
ნაწილი (თ. უსპენსკი 102).

Με τὸ φασσατον ἡμῶν εἰς τὸν Πάρχαριν καὶ κουρσεύσαντες τοὺς Ἀμιτιώτας ἐπῆραν κοῦρσα πολλά, ὅτε ἐσκοτώθησαν καὶ υἱοὶ τοῦ Δολίνου.

Μηνὶ Ἰουλίῳ ε', - ἡμέρα ε', ἰνδικτικῶνος θ', ἕτους ,ρωμθ' (6849), ἔκοιμήθη ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων κςρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος. Τῷ αὐτῷ μηνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐσκοτώθησαν οἱ ἄρχοντες εἰς τὰ Διμνία. Πάλιν γοῦν τῷ αὐτῷ ἔτει, Ἰουλίῳ θ', ἡμέρα θ', ἦλθασιν οἱ Ἀμιτιώται Τουρκοὶ, καὶ ἐτράπησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἄτερ πολέμου, καὶ ἐσκοτώθησαν Χριστιανοὶ πολλοί, καὶ ἐκαύθη ἡ Τραπεζοὺς ὅλη ἐντὸς καὶ ἐκτὸς, καὶ ἐκαύθησαν λαὸς πολλὸς, καὶ γυναῖκες καὶ παιδίαι. Μετὰ δὲ τὴν πλεγγὴν ἐκ τῆς δυσσωνίας τῶν καισθέντων ἀλόγων, ζῶων καὶ ἀνθρώπων γέγονε καὶ αἰφνιδίος θάνατος. Πρὸ τούτου γὰρ ἡ θυσγάτηρ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ

5 იველის, პარასკევს, მეცხრე ინდიქტიონს 6849 წელს გარდაიცვალა რომაელთა კეისარი უფალი ანდრონიკე პალეოლოგოსი¹. იმავე თვეს და იმავე წელს დახოცეს მთავრები ლიმნიაში. კვლავ იმავე წელს 4 ივლისს, ოთხშაბათს მოვიდნენ ამიდელი თურქები. რომაელები უომრად გამოიქცნენ და დაიხოცა ბევრი ქრისტიანი, დაიწვა მთელი ტრაპიზონი შიგნით და გარეთ; დაიწვა ბევრი ხალხი—ქალები და ბავშვები. ამ უბედურების დატების შემდგომ, დამწკარი პირუტყვებისა და ადამიანებისა ავი სუნისაგან შავი ქირი გაჩნდა. მაგრამ ამაზე აღრე დიდი კომენონოსის უფალ ალექსის ასულმა, ქალბატონმა ანნამ², სახელ-

¹ ანდრონიკე III პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კეისარი, მეფობდა 1328—1341 წლებში; მისი ასული ირინე იყო ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე.

² ანნა-ანახუტლუ, ალექსი II-ის ასული და ბასილ I-ის და. ბასილი რომ გარდაიცვალა, შისმა დამ ანნამ, რომელიც მოლოზნად იყო აღკვეცილი, გაიხადა მოლოზნის კაბა და ლაზეთში გაიქცა: იქ სამხედრო რაზმი შეადგინა და ლაზური ჯარით დაიპყრო მეფობა; ბასილის ქვრივი ირინე, რომელიც 1 წელიწადსა და 3 თვეს მეფობდა, გადადგა. ამ გადატრიალების ამბავი ვრცლად აქვს მოთხრობილი ნიკიფორე გრიგორასს:

«მოვიდა მეორე ქალი, რომელსაც უფრო მეტი უფლება ჰქონდა სამეფო ტახტზე, ვიდრე ირინეს, ეს იყო ანნა. ანახუტლულ წოდებული, ალექსი II-ის უფროსი ასული, რომელიც მოლოზნად აღკვეცილა და განდევნილად ცხოვრობდა. ირინეს მოწინააღმდეგე დასმა დაიყოლია იგი გაეხადა მოლოზნის კაბა და ლაზეთში წასულიყო, სადაც იგი, როგორც თავისი ძმის ბასილის უმახლობელისა და კანონიერი მემკვიდრე მეფედ იქნა გამოცხადებული. ლაზები, ქანები და ყველა ადგილობრივი თავის მშობლიურს, კომენონოსთა ოჯახიდან გამო-

κῆρ Ἀλεξίου, ἢ κυρὰ Ἄννα, ἢ λεγομένη Ἀναχουτλοῦ τὴν μοναχικὴν ἀποβαλομένη στολὴν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Λαζίαν, καὶ ἐκράτησεν αὐτήν. Μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι τὸν ἐμπρησμόν καὶ τὴν ἐπιδρομὴν ἦλθεν ἢ Ἀναχουτλοῦ καὶ παρέλαβε τὴν βασιλείαν, ἔχουσα καὶ φωσᾶτα Λαζικά, μὴν Ἰουλίφ Ἰ', ἡμέρα γ', τῷ αὐτῷ ἔτει. Ἡ δὲ Παλαιολογίνα κατέβη τῆς βασιλείας, βασιλεύσασα ἔτος α' καὶ μῆνας γ'.

11. Εἰς δὲ τὰς λ' τοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου μηνός, τῷ αὐτῷ ἔτει, ἡμέρα β', ἦλθεν ἐκ τῆς Μεγαλοπόλεως ὁ ἀδελφὸς Ἀλεξίου ὁ κῆρ

დებულმა ანახუტლულდ, სამონაზვნო სამოსი გაიძრო, წავიდა ლაზიაში და იქ გამავრდა. ხანძრისა და თავდასხმის შემდეგ ანახუტლუ მოვიდა ლაზური ჯარით და დაიპყრო მეფობა იმავე წლის 17 ივლისს, სამშაბათს. პალეოლოგოსის ასული კი გადადგა ტახტიდან, — იმეფა სულ ერთი წელიწადი და 3 თვე.

11. იმავე წელს, იმავე თვის — ივლისის 30 ს, ორშაბათს, მოვიდა დიდი ქალაქიდან ალექსის ძმა უფალი მიხეილ კომნენოსი¹

სულ დედოფალს აძლევდნენ უპირატესობას პალეოლოგოსთა გვარიდან გამოსული ირინეს წინაშე, მით უმეტეს რომ ეს უკანასკნელი უცხოელზე აპირებდა გათხოვებას. ირინეს მთავრობა არ იყო ხალხში გავლენიანი იმის გამო, რომ ხალხს არც მისი ყოფაქცევა მოსწონდა, და იმის გამო, რომ დიდი ხარალი მიაყენა მთელ მოსახლეობას თურქების წინააღმდეგ მოწყობილმა ლაშქრობამა (იხ. ხემოთ, გვ. 146, შენ. 1).

ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ს განხილული აქვს ამ გადატრიალების ამბავი და შემდეგნაირად აქვს ის შეფასებთლი: „მთელი ეს შეთქმულება მოწყობილი იყო ტრაპიზონის კეისრის ბასილის თანამეცხედრის, ბიზანტიის კეისრის ასულის ირინე პალეოლოგოსისა და ბიზანტიის პოლიტიკური გავლენის წინააღმდეგ. საქართველოს ჯარმა და მისმა მომხრე ტრაპიზონის სახელმწიფოს დასმა ქვერივი დედოფალი ირინე პალეოლოგი ტახტითგან ჩამოაგდო და ანა-ხუტლუ გაამეფა. თუ გავიხსენებთ, რომ 1341 წელს საქართველოს მეფედ გიორგი ბრწყინვალე იჯდა, ცხადი გახდება, რომ საქართველოს აქტიური ჩარევა ტრაპიზონის სამეფოს შინაურ საქმეებში და ბიზანტიის კეისრის ასულის. ტრაპიზონის დაქვერთვებული დედოფლის ირინეს ტრაპიზონის სამეფო ტახტითგან ჩამოაგდება და მის მაგივრად ქართული ჯარის დახმარებით ანა-ხუტლუს დასმა გიორგი ბრწყინვალის თანხმობით უნდა მომხდარიყო“ (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი III [1966], გვ. 272).

¹ აქ ნათქვამია, რომ 1341 წლის 30 ივლისს კონსტანტინეპოლიდან ტრაპიზონში ჩავიდა ალექსის ძმა მიხეილი და იგი მიიღეს თვითმპყრობელად. ხოლო მეორე დღით ხალხმა იგი შეიპყრო; დატყვევებული მიხეილ კომნენოსი ჯერ ინეონში გაიგზავნა, შემდეგ კი ლიმნიაში. მიხეილის შვილი იოანე კომნენოსი კონსტანტინეპოლში ყოფილა, იგი 1342 წელს ჩამოიყვანეს ტრაპიზონში და გაამე-

Μιχαήλ ὁ Κομνηνός, ἔχων μεθ' αὐτοῦ κάτεργα γ' καὶ τὸν Σχολάριον κϋρ Νικήταν, κϋρ Γρηγόριον, τὸν Μειζομάτην. Καὶ τὸ μὲν βραδὺν καταβάντες οἱ ἄρχοντες μετὰ ὀρθομοτικῶν, καὶ ὁ μετροπολίτης κϋρ Ἀκάσιος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου καὶ παρέλαβον αὐτὸν ὡς αὐθιάντην. Τῷ δὲ πρῶτ' οὐκ οἶδα ὁ λαὸς πῶς αὐτὸν ἐπεριώρισαν. Τὰ δὲ κάτεργα ἤρπαξαν οἱ Λαῶνοι καὶ πολλοὺς δια βελῶν ἀπέκτειναν. Τῇ οὖν γ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρα σ', τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ςωμθ' (6849), πάλιν ἦλθασιν οἱ Ἀμιτιῶται Τοῦρκοι· ἀλλὰ θεοῦ εὐδοκοῦντος οὐκ ἔσχυσαν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ ἀπήλθον κατησχυμένοι κενοί. Μηνὶ τῷ αὐτῷ ζ', τῷ αὐτῷ ἔτει, ἐστάλθη ὁ Κομνηνός κϋρ Μιχαήλ περιωρισμένος εἰς τὸ Οἶναιον, εἶτα εἰς τὰ Λιμνία. Τῷ αὐτῷ μηνὶ ι' καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐστάλθη ἡ Παλαιολογίνα κυρὰ Εἰρήγη μετὰ Φραγκικὸν κάτεργον εἰς τὴν Πέλιν.

12. Μηνὶ Σεπτεμβρίου α' ἔφυγεν ὁ Σχολάρις κϋρ Νικήτας, καὶ ὁ Μειζομάτης κϋρ Γρηγόριος, ὁ

3 კატარლით და თან ახლდა სქოლარისი ბატონი ნიკიტა და ბატონი გრიგოლ მიზომატისი. სალამოს ჩავიდნენ მთავრები ფოცით და მიტროპოლიტი ბატონი აკაკიოსი სახარებით და მიიღეს იგი როგორც თვითმპყრობელი. დელით კი, არ ვიცით როგორ, ხალხმა იგი შეიპყრო, ხოლო კატარლები გაძარცვეს ლაზებმა და ბევრი დახოცეს ისრებით. 3 აგვისტოს, პარასკევს, იმავე 6849 წელს კვლავ მოვიდნენ ამიღელი თურქები, მაგრამ, ღვთის წყალობით, ვერ გვძლიეს ჩვენ, არამედ სირცხვილულნი, ცარიელნი წავიდნენ. იმავე თვის 7-ს, იმავე წელს, გაიგზავნა დატყვევებული ბატონი მიხეილ კომნენოსი ინეონში, შემდეგ კი ლიმნიაში. იმავე თვის 10-ს, იმავე წელს, ქალბატონი ირინე პალეოლოგოსი ფრანკების კატარლით კონსტანტინეპოლში გაიგზავნა.

12. 10 სექტემბერს გაიქცნენ სქოლარისი ბატონი ნიკიტა და მიზომატისი ბატონი გრიგოლი,

ფეს. ხოლო 1344 წელს მიხეილის მცველი ლიმნიაში გარდაცვლილიყო და მიხეილ კვლავ ჩამოიყვანეს ტრაპიზონში და გაამეფეს; იმეფა 1349 წლამდე; ამ წელს ის კვლავ ჩამოაგდეს ტახტიდან და გაამეფეს ბასილ I კომნენოსის მეორე ძე იოანე, რომელსაც პაპის სახელის მიხედვით ალექსიძე ერქვაო. ეს ყველაფერი მოთხრობლი აქვს მიქელ პანარეტო ს 11.—16. თავებში. აქ გადმოცემული ფაქტების მიხედვით ეს მიხეილი არის ალექსი II კომნენოსის (1297—1330) ძმა, რომელიც იმ ხანებში, როდესაც მთელი ეს ამბები დატრიალდა, ხანში შესული კაცი იყო (58—60 წლისა). მიქელ პანარეტოსის მიერ გადმოცემული ვითარება თითქმის მთლიანად დასტურდება ამ ამბების თანამედროვის, ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორიაში“ მოთხრობილი ფაქტებით (იხ. ზემოთ, გვ. 149 შმდ.).

Δωρανήτης κῆρ Κωνσταντίνος καὶ ὁ υἱὸς Ἰωάννης, καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μειζομάτου Μιχαήλ καὶ ἕτεροι ἐκ τοῦ μέρους αὐτοῦ, καὶ ἀπῆλθον μετὰ Βενετικὸν κάτεργον εἰς τὴν Πόλιν. Οἷτινες καὶ χρονίσαντες τὰ περὶ τὸν αὐτὸν μῆνα ἰζ' ἡλθον μετὰ Κομνηνὸν κῆρ Ἰωάννην, τοῦ κῆρ Μιχαήλ τὸν υἱόν, ἔχοντες δύο κάτεργα τῶν αὐτῶν καὶ τρία Γενοῦτικὰ, καὶ παρέλαβον τὴν Τραπεζοῦντα μηγὸς Σεπτεμβρίου δ', ἡμέρα δ', ἔτους ρωνα' (6851). Καὶ ἐστέρθη τῷ αὐτῷ μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τὰς θ' εἰς τὴν Χρυσοκέφαλον ἐν τῷ ἄμβωνι, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐλεύσει αὐτοῦ ἐπὶ πάσιν αἱ χῶραι συνήχθησαν ἐπὶ ταῦτό· καὶ γέγονε διαγμὲς βαρὺς καὶ ἀρπαγὴ πολλή. Τότε ἐσκοτώθησαν καὶ οἱ ἄρχοντες οἱ Ἀμυτζαντάριοι· καὶ ἡ τοῦ κῆρ Γεωργίου μήτηρ ἡ Σαργαλὴ παρεδόθη τῇ πνιγμονῇ· καὶ σὺν αὐτῇ ἀπεπνίγη καὶ ἡ Ἀναχουτλοῦ, βασιλεύσασα ἔτος α', καὶ μῆνα α', καὶ ἡμέρας η'.

13. Μηνὶ Ἰουνίῳ ἔτους ρωνα' (6851) ἡλθον οἱ Ἀμιτιῶται εἰς πόλεμον καὶ ἀπῆλθον κενοί. Ἐπειδὴ τὸν κῆρ Μιχαήλ κρατῶν μέγας δούξ, ὁ εὐνοῦχος, ἐν τοῖς

ღორანტიის ბატონი კონსტანტინე და ძე [მისი] იოანე და ძმა მიზომატისისა—მიქელი და სხვანი იმ დასისანი, და ვენეციელთა კატარლით მივიდნენ კონსტანტინეპოლში. მათ მოიცადეს იქ იმავე თვის 17-ამდე და მერე წამოვიდნენ ბატონ იოანე კომნენოსთან, ბატონ მიხეილის ძესთან, ერთად; ორი კატარლა თავისი ჰყავდით, სამი კი გენუელებისა და დაიპყრეს ტრაპიზონი 4 სექტემბერს, ოთხშაბათს, 6851 წელს, და იმავე თვის სექტემბრის ცხრას ხრისოკეფალოსის ტაძრის ამბიონში გვირგვინი დაიდგა. მის ჩამოსვლაზე მთელი ქვეყანა შეიკრიბა და მოხდა სასტიკი დევნა და ბევრი ძარცვა-გლეჯა. მაშინ დახოცეს აგრეთვე მთავრები ამიძანტარიოსები, გიორგის დედა სარგალე მოაშთვეს და მასთან ერთად მოაშთვეს ანახუტლუც, რომელმაც იმეფა ერთ წელიწადს, ერთ თვეს და 8 დღეს¹.

13. ივნისში 6851 წელს მივიდნენ ამიდელები საომრად და გაბრუნდნენ ხელცარიელნი. მას შემდეგ, რაც ბატონი მიხეილის მცველი, დიდი დუქსი საჭუ-

¹ ეს ამბები მოთხრობილია 685 (ანუ 1343) წლის ქვეშ. მაშასადამე. ანნას უმეფია 1341 წლის 17 ივლისიდან (იხ. ზემოთ თავი 10) 1343 წლის 4 სექტემბრის მახლობელ ხანამდე. სათვალავით ეს მეტია ვიდრე «ერთი წელიწადი, ერთი თვე და 8 დღე». საფიქრებელია, რომ შეცდომა იყვეს 10. თავში; ალბათ ანნამ ჯარის შესადგენად ლახეთში უფრო მეტ ხანს დაჰყო, ვიდრე 10. თავშია ნათქვამი.

Λιμνίοις Μαρτίω μῆνι ἀπεκτάνθη, ἀπῆλθεν ὁ Σχολάρις καὶ παρέλαβε τὸν κῆρ Μιχαήλ, καὶ ἦλθε, καὶ ἐβασίλευσε μῆνι Μαΐω γ', ἡμέρᾳ β', ἔτους, ϸαυβ' (6852). Ἐστέρθη δὲ μῆνι τῷ αὐτῷ κα'. Τὸν δὲ σὺδὸν αὐτοῦ καταβιβάσας ἐπεριώρισεν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ ἁγίου Σάβα, βασιλεύσας ὁ κῆρ Ἰωάννης χρόνον α', καὶ μῆνας η'. Ἐπεὶ δὲ οἱ πρῶτοι ἄρχοντες τοῦ ζῆν ἀπεστερήθησιν, ἐτιμήθη ὁ Σχολάρις ὁ κῆρ Νικήτας μέγας δούξ, Γρηγόριος ὁ Μειζομάτης μέγας στρατοπεδάρχης, Λέων ὁ Καβαζίτης μέγας δομῆστικός, Κωνσταντῖνος ὁ Δωρανίτης πρωτοβεστιάριος καὶ ὁ σὺδὸς αὐτοῦ ἐπικέρνις, Ἰωάννης ὁ Καβαζίτης μέγας λογαριάστης ὁ σὺδὸς τοῦ σχολάριος παρακιομώμενος, Μιχαήλ ὁ Μειζομάτης ἀμυρτζαντάριος, Τζανιχίτης ὁ Στέφανος μέγας κοντοσταυλός.

როსი ლიმნიეში მოკლულ იქმნა მარტში, ჩავიდა სქოლარისი, წა-მოიყვანა ბატონი მიხეილი, მოვიდა და გაამეფა 3 მაისს, ორშაბათს, 6852 წელს; ხოლო გვირგვინი დაიდგა იმავე თვის 21-ს. თავისი ვაჟიშვილი კი ჩამოაგდო და ჩასვა წმინდა საბას გამოქვაბულში. უფალმა იოანემ იმეფა ერთი წელი და 8 თვე. მას შემდეგ რაც უწარჩინებულესი მთავრები სიცოცხლეს გამოესალმნენ, სქოლარისს, ბატონ ნიკიტას მიანიჭეს დიდი დუქსის პატივი, გრიგოლ მიზომატისს — დიდი სტრატოპედარხისა, ლეონ კავაზიტისს — დიდი დომესტიკოსისა, კონსტანტინე დორანიტისს — პროტოვესტიაროოსისა, მის ვაჟიშვილს — ეპიკერნისისა, იოანე კავაზიტისს — დიდი ლოგარიასტისა, სქოლარისის ვაჟიშვილს — პარაკიმომენოსისა, მიქელ მიზომატისს — ამირჩანტაროოსისა, სტეფანე ჭანიხიტისს — დიდი კონდოსტავლოსისა¹.

¹ აქ მოხსენებული თანამდებობანი დოც. ალ. გამყრელიძეს ასე აქვს შესწავლილი:

პროტოვესტიაროოსი — მეფის პირადი სამოსსაცავის და სალაროს განმგებელი.

ეპიკერნისი — მეღვინეთუხუცესი (ეპიკერნისი უფრო გვიანი ფორმაა; მისი ძველი ფორმაა *πικέρνις*, რომელიც ორნაწილედ იქმნება: პირველ ნაწილშია *πίνω* („ვსვამ“), ხოლო მეორეში *κέρνισμα* — „შეუვრევ [წყალს]“, ესე იგი „წყალნარევი ღვინის მკეთებელი“. აქედან მომდინარეობს გვიანი ლათინური *pincerna*, რაც ნიშნავს „ღვინის მწდეს“ ანუ *οἰνοχόος*-ს. ესაია 1,22-ში სწერია: «ღვინის-მოფარდულნი თქუენნი განზავებენ ღვინსა წყლითა»; ჰიერონიმეს ამ ადგილის განსამარტავად უწერია: *pincernae Salomonis et ministri vini*).

დიდი ლოგარიასტი — ლოგოთეტი.

პარაკიმომენოსი — მესაწოლეთ-უხუცესი (იოანეს და ექვთიმეს „ცხოვ-

14. Μηνί Νοεμβρίῳ ἔτους ,σανδ' (6854) κατεσχέθησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ κῦρ Μιχαήλ μέγας δούξ ὁ Σχολάρις, μέγας δομέστικος ὁ Μειζομάτης καὶ ἔτεροι αὐτῶν. Τότε ἐστάλη καὶ ὁ Κομνηγὸς κῦρ Ἰωάννης εἰς τὴν Πόλιν. Ἐν δὲ τῷ ,σανε' (6855) ἔτει ἐπιάσθη ὁ ἄγιος Ἀνδρέας καὶ τὸ Οἶναιον.

15. Μηνί Σεπτεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος α' ἐγένετο αἰφνίδιος θάνατος ἡ πανούκλα, ὥστε ἀπεβάλλοντο πολλὰ τέκνα καὶ συνεύνους, ἀδελφοὺς καὶ μητέρας, καὶ συγγενεῖς καὶ διεκράτησεν εἰς μῆνας ζ'.

Τῷ αὐτῷ ,σανε' (6856) ἐν μηνί Ἰανουαρίῳ ἐπιάσθη ἡ Κερασσὸς, καὶ αἰχμαλωτίσθη καὶ ἐσυρπολήθη παρὰ Ἰανουίτων. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ἔτει, Ἰουνίῳ κθ', ἰνδικτιῶνος θ', ἦλθαν ἐν Τραπεζοῦντι Τοῦρκοι πολλοί, ἦγουν ἀπὸ τῶ Ἐξικίων Ἀχχῆς Ἀλναπακ, καὶ ἀπὸ τῶ Παίπερτ ὁ Μαχματ Εὐχεπτάρης, καὶ ἀπὸ τῶν Ἀμιτιῶν ὁ Τουραλί Πέκ, καὶ ὁ Ποσδογάνης καὶ Τζιανίδες σὺν αὐτοῖς· καὶ

14. ნოემბრის თვეში 6854 წელს, კეისარმა ბატონმა მიხეილმა შეპყრობინა დიდი ლუქსი სქოლარისი, დიდი დომესტიკოსი მიზომატისი და სხვანი მათგან [მათი მომხრეებიდან]. მაშინ გაიგზავნა ბატონი იოანე კომნენოსი ცკონსტანტინეპოლში. 6855 წელს აღებულ იქნა წმიდა ანდროა და ინეონი.

15. სექტემბერში, 1-ლ ინდიკტიონს, გაჩნდა უეცრად მომაკვდინებელი სენი—ჭირი: ისე რომ, დაიღუპა ბევრი შვილი და ცოლქმარი, ძმები, დედები და ნათესავები და მძვინვარებდა [სენი] შვიდ თვემდე.

იმავე 6866 წელს, იანვარში იანუელებმა კერასუნტი აიღეს. წარტყვევენს და გადასწვენს. იმავე წლის 29 ივნისს, 1 ინდიკტიონს, მოვიდა ტრაპიზონში ბევრი თურქი. წინამძღოლად დნენ მათ ეზინკელი ახის აინაბეგი და ბაიბურთელი მაჰმად ევკეპტარისი და ამიდგლთაგან თურალი-ბეგი ჰოსლოგანისი. და მათთან ერთად ჭანიდები¹. იბრძოლეს² სამ დღეს და გა-

რებში⁴ ვკითხულობთ: «ერთარცა აღვიდა თორნიკ სამეფუთად, მეყსეჟულად შეიყვანა იგი პარაკიმანოს მან მეფეთა წინაშე» (18,2).

ამიტრიანტარისი—სამეფო დავალებათა მოხელე,

კონდოსტავლოსი—მეჯინიბეთ-უზუცესი (κοινοστρατός ანუ κόμης τοῦ σταβλίου მომდინარეობს ლათინური გამოთქმისაგან comes stabuli „საჯინიბოტკომისი“ ანუ „საჯინიბოტს გამგე“. იხ. Byzantion XIX [1949], 99—109).

¹ ხელნაწერშია Τζιανίδες.

² ხელნაწერშია ἐκράτιστα, გამომცემელნი ასწორებენ: ἐκράτιστα. სავაპაპადოსულოსი (Byz.—Ngr. Jahrb. 6, 1929, გვ. 399—400) ამბობს: ხელ-

ἐκρότησαν πόλεμον ἡμέρας γ',
καὶ ἀπῆλθαν κατασχυμένοι καὶ
πεπληγμένοι φυγάδες, ἀποβαλ-
λόμενοι ἐν ὁδῷ Τούρκους πολ-
λοὺς.

Μηνὶ Μαίῳ ε', ἡμέρᾳ γ',
ἔτους ,σανζ' (6857) ἦλθαν ἐνταῦ-
θα ἐκ τοῦ Καφᾶ κάτεργα Φραγ-
κικᾶ β'. Καὶ ἐξῆλθεν καὶ ἡμέτε-
ρον κάτεργον ἐν μέγα ἐκ τῆς
Δαφνοῦντος, καὶ ἕτερον μικρόν,
βαρκόπουλα ἰκανά· καὶ ἐκρότη-
σαν πόλεμον, καὶ παραχωρήσει
θεοῦ ἐνίκησαν οἱ Φράγκοι, καὶ
ἐσκοπῶθη ὁ μέγας δούξ Ἰωάννης
ὁ Καβαζίτης, καὶ κῆρ Μιχαὴλ ὁ
Τζανιχίτης καὶ ἕτεροι πολλοί. Τὰ
δὲ κάτεργον ἐκασύθη, καὶ οἱ ἐν
τῇ στερεᾷ Φράγκοι ἠρπάγησαν
καὶ περιωρίσθησαν· τὰ δὲ κάτερ-
γα ἀπῆλθον.

Κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον μῆνα
ιε', ἔτους ,σανζ' (6857), πάλιν
ἦλθαν ἐκ τοῦ Καφᾶ κάτεργα γ',
καὶ μία βαρκὴ ἐς Ἀμινσῶ. Καὶ
μετὰ πολλῶν λόγων καὶ ὀχλή-
σεων καὶ ζήτησεων γέγονεν ἀγά-
πη, καὶ παρედόθη πρὸς αὐτοὺς
Λεοντοκαστρον. Τότε γὰρ ἀσπεί-
νεια ἐνίκησε τὸν βασιλέα, τὸν κῆρ
Μιχαὴλ· ὅτε καὶ ὁ Σχολᾶρις ὁ

ὀქცენ ἰορცხვილეული და და-
მარცხებულნი და გზაში მრავალი
თურქი დაიღუპა.

ხუთ მაისს, სამშაბათს, 6857
წელს, მოვიდა კათადან 2 ფრან-
კების კატარლა. ჩვენიდან, დაფ-
რუსიდან, გავიდა ერთი დიდი-
კატარლა და სხვა პატარა, და
აგრეთვე ნავეები საკმაოდ. მოხ-
და ბრძოლა და ლეთის შემ-
წვობით იძლივნენ ფრანკები.
დაიხოცნენ დიდი ღუქსი იოანე
კავახიტისი, უფალი მიქელ ჭანი-
ხიტისი და სხვანი მრავალნი. კა-
ტარლას ცეცხლი წაეკიდა, ხმე-
ლეთზე მყოფი ფრანკები გაძარ-
ცვეს და დაატუსაღეს. კატარ-
ლები წავიდნენ.

15 ივნისს, 6857 (ახ. წ. 1349)
წელს, კვლავ მოვიდა კათადან
3 კატარლა და ერთი კი—ამინ-
სოდან¹. და ბევრი მოლაპარაკე-
ბისა, შფოთისა და დავის შემდ-
გომ ჩამოვარდა ზავი და გადაეცა-
მათ (ე. ი. ფრანკებს) ლეონ-
ტოკასტრონი², მაშინ მეფე ბა-
ტონი მიხეილი ავად ბრძანდე-
ბოდა. სქოლარისი ბატონი ნიკი-

ნაწერის *ἐκράτησαν* უნდა დევტოვოთ, ეს გამოთქმა ჩვეულებრივია პონტოშიო.
ხალხური ტრადიციონული სიმღერა გადმოგვცემს, რომ პონტოელები *ἐκραιύσανε*-
πόλεμον.

¹ ამინსო — ახლანდელი სამსუნი.

² ლეონტოკასტრონი არის ახლანდელი *Guselserai*. ამ ციხის გარშემო ცხარე,
დავა იყო ტრადიციონის მეფეებსა და გენუელებს შორის (თ. უსპენსკი, გვ. 11).

κῦρ Νικήτας, ἐκ τοῦ Κερχρίνα ἐλθὼν, γέγονε μέγας δούξ, λαβὼν τὴν θυγατέρα τοῦ Σαμφών. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ κῦρ Μιχαήλ χρόνους β' καὶ μῆνας ζ'.

16. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ γ', ἡμέρα α', ἔτους ,σωνη' (6858), κατεβιβάσθη ἐκ τῆς βασιλείας ὁ κῦρ Μιχαήλ ὁ Κομνηνός· καὶ εἰς τὰ κβ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρα γ', εἰσηλθὼν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ βασιλεύς, υἱὸς κῦρ Βασιλείου τοῦ Κομνηνοῦ, ὁ κῦρ Ἰωάννης, ὁ ἐπονομασθεὶς κατὰ τὸν πάππον κῦρ Ἀλέξιος, σὺν τῇ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ αὐτοῦ κυρᾷ Εἰρήνῃ, τῇ μεγάλῃ Κομνηνῇ, καὶ ἐστέρθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Εὐγενίου μηνὶ Ἰανουαρίῳ εἰς τὰς κα', κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου ἑορτήν. Τὸν δὲ κῦρ Μιχαήλ περιορίσας ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ ἁγίου Σάβα ἀπέκαρε κατὰ μοναχόν· καὶ μετὰ χρόνον α' ἀπεστάλθη εἰς τὴν Πόλιν μετὰ τοῦ Τατᾶ κῦρ Μιχαήλ τοῦ Σαμφών, ὅτε γέγονε καὶ συμπενθερία πρὸς τὸν βασιλέα.

Τῷ αὐτῷ γοῦν ,σῶμη' (6858) ἐγένετο σύγχυσσις καὶ ταρχχὴ μέσον τῶν ἀρχόντων· καὶ Ἰουνίου μηνός ἐπαύσθη ὁ μέγας στρατοπέδραχος κῦρ Θεόδωρος ὁ Δωρα-

τᾶ მოვიდა კეხრიდან, განდა დიდი დუქსი, ცოლად კი შეირთო სამსონის ასული. ბატონმა მიხეილმა იმეფა 5 წელიწადსა და 7 თვესაგეარს¹.

16. 13 დეკემბერს, კვირას, 6858 წელს, ბატონი მიხეილ კომნენოსი ტახტიდან ჩამოაგდეს, იმავე თვის 22-ს, სამშაბათს, ჩამოვიდა ტრაპიზონში და დაიპყრო ტახტი მეფემ, ბატონ ბასილი კომნენოსის შვილმა, ბატონმა იოანემ, რომელსაც პაპის მიხედვით ბატონი ალექსიცი ერქვა, თან [მოჰყვა] დედოფალი და მისი დედა ქალბატონი ირინე, დიდი კომნენე. გვირგვინი დაიდგა წმინდა ევგენის ტაძარში 21 იანვარს, წმინდა სადღესასწაულო დღეს. ბატონი მიხეილ კი ჩასვა წმინდა საბას გამოქვაბულში და მონაზვნად აღკვეცა. ერთი წლის შემდეგ გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში ტატა ბატონ მიქელ სამსონითურთ, როდესაც მოხდა კვისართან დამძახლება.

იმავე, 6858 წელს, მოხდა შფოთი და განხეთქილება მთაგრეხს შორის. ივნისში შეიპყრეს დიდი სტრატოპედარხისი ბატონი თეოდორე დორანიტისი, რომელ-

¹ მიხეილ I მეფობდა 1344—1349 წლებში. ის ჩამოაგდეს ტახტიდან 6858 (1549/50) წელს და ტახტი დაიპყრო ბასილ I-ის შვილმა იოანე-ალექსიმ, რომელიც ტრაპიზონში ჩამოვიდა (კონსტანტინეპოლიდან), თან მოჰყვა დედა, ქალბატონი ირინე (ივულისხმება ირინე ტრაპიზონელი, ბასილ I-ის უკანონო ცოლი).

νίτης, ὁ λεγόμενος Πιλέλης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρωτοβεστιάριος Κωσταντίνος ὁ Δωρανίτης καὶ πᾶσα ἡ γενεὰ αὐτοῦ· καὶ περιωρισθῆσαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὰ τῶν ἀρχόντων ὀσπίτια. Μετὰ δὲ ζ' τοῦ μηνὸς πάλιν ἀνεκλήθησαν.

Ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ τῷ ςωνθ' (6859) ἔτει ἐπιᾶσθη ὁ γενόμενος πρωτοβεστιάριος Λέων ὁ Καβαζι-
της καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸ πρωτο-
βεστιαράτον ὁ Πιλέλης, ὅτε καὶ ὁ Τατὰς Μιχαήλ ὁ Σαμψῶν ἀπήλ-
θε μετὰ κατέργου εἰς τὴν Πόλιν
ποιεῖν τὴν συμπενθερείαν καὶ λα-
βεῖν τὴν δέσποιαν καὶ ἐλθεῖν. Τῷ αὐτῷ γοῦν ἔτει Μαΐῳ μηνί,
ἡμέρᾳ ε', ἐπιᾶσθη ὁ κουλαῖς ἀπὸ
τοῦ Πιλέλη καὶ τῶν σὺν αὐτῷ·
ἔζωγρήθη ὁ μέγας δοῦξ ὁ Σχο-
λάρις. Ἀναταχθεὶς δὲ ὁ λαὸς
πάλιν ἐλευθερώθη, καὶ ἀπήλθεν
ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ
δὲ Πιλέλης, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ,
καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, καὶ οἱ τοῦ
Ξενίου παῖδες, συλληφθέντες
ἔσταλάθησαν καὶ περιωρισθῆσαν
εἰς τὴν Κεγχρίναν.

Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ γ', ἰνδικτιῶ-
νος ε', ἔτους ς,αξ' (6860) ἦλθεν
ἡ δέσποινα ἡ Κομνηνὴ ἡ Καντα-
κουζηνὴ μετὰ κατέργων ἐκ τῆς
Πόλεως, ἡ θυγάτηρ κνρ Νικηφό-

საც პილელისს ეძახდნენ, მისი ძმა
პროტოვესტიარიოსი კონსტანტი-
ნე დორანიტისი და მთელი მისი
ოჯახი და ყველანი დაატუსაღეს
მთავართა სასახლეებში, ხოლო
თვის 7-ს კვლავ მოიწვიეს.

იანვრის თვეში, 6859 წელს
შეიპყრეს პროტოვესტიარიოსად
გამხდარი ლეონ კავაზიტისი და
დაინიშნა პროტოვესტიარიოსად
პილელისი. მაშინ ტატა მი-
ქელ სამსონი კატარლით ჩავი-
და კონსტანტინეპოლში, რათა
მძახლობის [საქმე] გაეროგებინა,
დედოფალი წამოეყვანა და წა-
მოსულიყო. იმავე წლის მაისში,
ხუთშაბათს, დაიპყრეს ციხე-დარ-
ბახი პილელისმა და მისიანებმა.
ცოცხლად შეიპყრეს ტყვედ დიდი
დუქსი სქოლარისი. მაგრამ ხალ-
ხი აღელდა, კვლავ განათავისუფ-
ლეს იგი და მეფე ტრიპოლისში
წავიდა. ხოლო პილელისი, მისი
ვაჟი, მისი სიძე და ქსენიტოსის
შვილები შეპყრობილები გაგზავ-
ნეს და დაატუსაღეს კეხრინაში.

სამ სექტემბერს, მეხუთე ინ-
დიქტიონს, 6860 წელს, კონს-
ტანტინეპოლიდან კატარლით მო-
ვიდა დედოფალი კომნენე-კან-
ტაკუზენე¹, ასული სევასტოკრა-

¹ დედოფალი კომნენე-კონტაკუზენე არის უზურპატორ იოანე VI კანტაკუზენეს ნათესავის, ნიკიფორეს, ასული, სახელად თეოდორა. კონსტანტინეპოლში აღზრდილი იოანე-ალექსი პოლიტიკური მოსაზრებებით გამოიყენა იოანე კანტაკუზენემ და მიათხოვა მას თავისი ღვიძლი ბიძაშვილის ასული თეოდორა.

ρου τοῦ Καντακουζηνοῦ σεβαστοκράτορος, πρώτου ἐξαδέλφου ὄντος τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, κῆρ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ εἰς τὰ κ' ἡμέρᾳ πρῶτον ἐγένετο ἐβλόγησις αὐτῆς μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Ἐδγενίου.

Τῷ αὐτῷ γοῦν ἔτει τῷ ,σϞϛ' (6860), Σεπτεμβρίου κβ', ἀπῆλθαμεν μὲ τὴν δέσποιναν, τοῦ βασιλέως τὴν μητέρα, εἰς τὰ Λίμνια κατὰ τοῦ κεφαλατικεύοντος ἐκεῖσε Κωνσταντίνου τοῦ Δωρανίτου, ἀδελφοῦ τοῦ πρωτοβεστιάριου τοῦ Πιλέλη. Καὶ λείψαντες μῆνας γ' πάλιν ἤλθαμεν.

17. Κατὰ δὲ τὸν Ἰανουάριον μῆνα τῷ αὐτῷ ἔτει εἰσῆλθεν ὁ πικέρνης Ἰωάννης ὁ Τζανιχίτης, καὶ ἐκράτησε τὴν Τζάνιχαν τὸ κάστρον ἀνάρχῳ χειρὶ. Καὶ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα τῷ αὐτῷ ἔτει ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐκεῖσε καὶ ἡ δέσποινα, καὶ ἐποίησεν εἰρηνηκῆν κατὰστασιν. Καὶ κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῷ αὐτῷ ἔτει ἐπαρεδόθησαν τῇ ἀρχόνῃ ὁ Πιλέλης καὶ ὁ υἱὸς του καὶ ὁ γαμβρός του ἐν τῷ Κεχρινᾷ κάστρῳ. Τῷ αὐτῷ ,σϞϛ' (6860) ἔτει ἀπῆλθεν ἡ ἀδελφή τοῦ βασιλέως κυρὰ Μαρία ἡ μεγάλη Κομνηνὴ καὶ συνεζεύχθη τὸν Χουτλουπέκην τὸν

ტორის ბატონ ნიკიფორე კანტაკუზენოსისა, ბიზანტიის კეთისონის, ბატონ იოანე კანტაკუზენოსის ღვიძლი ბიძაშვილისა; და 28-ს პირველად მოხდა მისი კურთხევა მეფესთან ერთად წმინდა ევგენის ტაძარში.

იმავე 6860 წელს, 22 სექტემბერს, წავედიოთ დედოფალთან, მეფის დედასთან ერთად ლიმნიაში კონსტანტინე დორანიტიისის, პროტოვესტიარიოს პილელისის ძმის, წინააღმდეგ, რომელიც იქ გამგებლობდა. დაჯიხით 3 თვეს და უკან დავბრუნდით.

17. იმავე წლის იანვარში მოვიდა პიკერნისი¹ იოანე ჭანიხოტიისი და თვითნებურად დაიპყრო ციხე ჭანიხა. იმავე წლის აპრილში მეფე და დედოფალი შივიდნენ იქ და მშვიდობიანობა დაამყარეს და იმავე წლის ივლისში მოაშთობინეს კებრინას ციხეში პილელისი, მისი ვაჟი და სიძე. იმავე 6860 წელს მოვიდა მეფის და, ქალბატონი მარიამი, დიდი კომნენე, და მისთხოვდა ავვისტოში ხუტლუბეგს, თურალის ძეს, ამიდელთა ამირას. იმავე წლის იმავე თვეში გაილაშქრეს ვენეციელთა კატარღებმა გენუელებს წი-

¹ პიკერნისი იგივე „პიკერნისი“. იხ. ხეობთ შებ. 2.

υβόν του Τουραχλή, ἀμυράν δὲ τῶν Ἀμιτιωτῶν, μὴνι Αὐγουστῶν. Τῷ αὐτῷ μὴνι καὶ ἔτει ἦλθαν τὰ Γενουσίσων, καὶ ἔκασσαν καράβια

Τῷ αὐτῷ μὴνι Ἰουνίῳ, ἔτους ,ρωξβ' (6862) ἀπῆλθεν ὁ Σχολάρις φυγαδίας εἰς τὴν Κερκσοῦντα, καὶ ἔκτοτε τὰ γενηθέντα διὰ μέσον μηγύματτα καὶ ἀποκρισαιρία, τίς δύναται γράφειν;

18. Μηνὸς Μαρτίου κε', ἔτους ,ρωξγ' (6863) ἦλθεν ὁ μέγας δούξ ὁ Σχολάρις καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ παρακοιμώμενος κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος μετὰ ἓν κότεργον καὶ βάλκας¹ ἰα', ὅτε ἀπῆλθε σὺν αὐτῷ καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Βασίλειος ὁ Χοῦπακος καὶ, πολλῶν λόγων καὶ ὀχλήσεων γενομένων, πάλιν ἐγένετο κατάστισις, καὶ ἀπῆλθον εἰς Κερκσοῦντα.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει ,ρωξγ' (6863), μὴνι Μαίῳ, ἰνδικτιῶνος η', ἀρματώσας ὁ βασιλεὺς κότεργα δύο καὶ ξύλα μικρὰ ἰκανά, (καὶ) ἀπῆλθεν ἄμα τῇ μητρὶ καὶ δεσποίνῃ καὶ τῷ μητροπολίτῃ κατὰ τοῦ Σχολάρι ἐν Κερκσοῦντι, ὅτε καὶ ὁ μὲν Σχολάρις ἦν ἐν τῷ Κεχρινῶ, ὁ δὲ παρακοιμώμενος ἐν Κερκσοῦντι. Μετὰ δὲ τὴν μάχην καὶ τὸν πόλεμον ἐγένετο κατάστασις καὶ προσκυρήσασα ἡ Κερκσοῦς τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ παρακοιμώμενος ἐξελθὼν ἀπῆλθεν εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῷ Κεχρινῶ, καὶ ἦσαν ἀπαντες οἱ περὶ

ხალმდევ და მრავალი ხომალდი დაწვეს.

ბენეტიკა ტა კატერგა კატა ტῶნ პოლლა.

იმავე ივნისის თვეში, 6892 წელს, სქოლარისი ვაიქცა კერასუნტში და მას შემდეგ მომხდარი მიმოსვლანი და მოციქულობანი ვის შეეძლება აღწეროს?

18. 25 მარტს, 6863 წელს, მოვიდა დიდი ღუქსი სქოლარისი და მისი ძე, პარაკიმომენოსი, ტრაპიზონში ერთი კატარლითა და 11 ნავით, მასთან ერთად მოვიდნენ პროტოვესტიარისი ბასილი ხუპაკოსი. ბევრი ლაპარაკი და დავა მოხდა და კვლავ დამყარდა მშვიდობა და წავიდნენ კერასუნტში.

იმავე 6863 წელს, მაისში, მე-8 ინდიქტიონს, მეფემ აღჭურვა ორი კატარლა და საკმარაოდენობით პატარა ნავები, და ვაილაშქრა დედით, დედოფლით და მიტროპოლიტიტოურთ სქოლარისის წინააღმდეგ კერასუნტში. მაშინ სქოლარისი კეხრინაში იყო, ხოლო პარაკიმომენოსი — კერასუნტში. ბრძოლისა და ომის შემდეგ ჩამოვარდა მშვიდობიანობა და კერასუნტი დაემორჩილა მეფეს. პარაკიმომენოსი კი წავიდა და მივიდა მამამისთან კეხრინაში და იქ იყვნენ სქოლარისის ყველა

¹ აღბოს, ბარკას (← barca).

τὸν Σχολάριον ἔκει. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς, τὸν στόλον καὶ τὴν δέσποιναν ἀφείδεν ἐν τῇ Τριπόλει, ἤλθεν ἐνταῦθα καὶ λαμβάνει στρατὸν καβαλλαρικόν, καὶ ἀπῆλθε τότε διὰ θαλάσσης, καὶ τὸ διὰ ξηρᾶς διάστημα περιώρισεν ἅπαντας ἐν τῷ Κεχροινᾷ· ὅτε καὶ πόλεμος ἐγένετο, προσοκλήσαντες τὸν βασιλέα, καὶ ἀνευφήμησαν. Ὁ μὲν βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἅπαντες ὑπέστρεψαν. Ὁ δὲ Σχολάρις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀνέμειναν ἔκει· ὅτε ἤλθε καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος ἐκ τῶν Λιμνίων καὶ οἱ περὶ αὐτόν.

Περὶ δὲ τὸν Αὐγουστον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ,σϞϛγ' (6863) ἔτους ἐκστρατεύσας ὁ δούξ Χαλδίας Ἰωάννης ὁ Καβαζιτης ἀπῆλθε καὶ ἐπίσσε τὴν Χερσοναν καὶ ἠχμαλώτευσεν αὐτήν· ὅτε ἔλευθερώθη καὶ ἡ Σορώγαινα, καὶ γέγονεν εἰς τὴν βασιλικὴν ὑποχειριότητα. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἐξῆλθε καὶ ὁ κῆρ Μιχαήλ ὁ μέγας Κομνηνὸς ἐκ τῆς Πόλεως καὶ ἤλθε μέχρι καὶ τοῦ Σουλχатиου, καὶ πάλιν ὑπέστρεψε.

19. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, ἰνδικτιωνὸς θ', ἔτους ,σϞϛδ' (6864)

მომხრენი. მეფემ^ა ფლოტი და დედოფალი ტრიპოლისში¹ გაგზავნა. თვითონ წავიდა, წაიყვანა ცხენოსანი ჯარი, განვლო მანძილი ნაწილი წყლით, ნაწილი ხმელეთით და ყველანი კებრიონში ჩაკეტა. მოხდა ბრძოლა და დაემორჩილნენ მეფეს და აღფრთოვანებით მიიღეს. მეფე და ყველა მასთან მყოფნი უკან დაბრუნდნენ, ხოლო სქოლარისი და მისი მომხრენი იქ დარჩნენ. მაშინ მოვიდა აგრეთვე პროტოვესტიაროსი თავის მომხრეებთანთ ლიმიდან.

დაახლოებით იმავე 6863 წლის აგვისტოში ხალდიის დუქსმა, იოანე კავაზიტისმა გაილაშქრა; მივიდა ხერონანს, აიღო იგი და წარტყვევნა. მაშინ იქნა განთავისუფლებული სოროგენაც და მეფის ქვეშევრდომად გადაიქცა. იმავე წელს კონსტანტინეპოლიდან წამოვიდა დიდი კომნენოსი ბატონი მიხეილი, მოვიდა სულხათოსამდე და უკან გაბრუნდა.

19. ოქტომბერში, მეცხრე ინდიქტიონს, 6864 წელს წავიდ-

¹ *Τριπόλις*. — ამ ქალაქის სახელი გვხვდება სამჯერ: ა) *ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Τριπόλιν* („მეფე ტრიპოლისში წავიდა“), ბ) *τὴν δέσποιναν ἀφείδεν ἐν τῇ Τριπόλει* („დედოფალი ტრიპოლისში გაგზავნა“) და გ) *ἀπῆλθεν... ὁ Σαμψῶν εἰς τὰς Τροίπολεις* („წავიდა სამსონი ტრიპოლისში“). უკანაკნულ წინადადებაში *εἰς τὰς Τροίπολεις* არის Accus. Pluralis; ამიტომაც სწერს ლამბროსი (L) *Τροίπολεις*, მაგრამ ეს არ არის აუცილებელი: *Τροίπολεις*-ში *ι* არის *ει*-ს ნაცვლად თანხმად ბიზანტიური ბერძნულის ფონეტიკისა. ტ რ ი პ ო ლ ი ს ი არის ახლანდელი „ტ რ ი ე ბ ო ლ ი“, შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე.

ἀπήλθεν ὁ μέγας δομέστικος ὁ Μειζομάτης καὶ ὁ μέγας στρατοπεδάρχης ὁ Σαμφῶν εἰς τὰς Τριπόλεις καὶ ἔως τοῦ Κεγχρινᾶ, καὶ παρέλαβον τὸν Σχολάριν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, καὶ ἦλθον, καὶ γέγονεν εἰρηναία κατάστασις.

20. Μηνὶ Νοεμβρίῳ κζ', ἡμέρᾳ ε', ἰνδικτιῶνος θ', τοῦ ρωξδ' (6864) ἔτους ἀπήλθομεν μετὰ τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς Χερσιάνας ἀπὸ διαβολικῆς συνεργίας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκαυρσεύσαμεν, ἐπολιορκήσαμεν καὶ ἡχμαλωτίσαμεν. Περὶ δὲ τὴν ἕκτην ὥραν ἐφύγομεν φυγὴν ἄκοσμον, ὀλίγων Τούρκων θωακόντων ἡμᾶς. Τότε τοῖσιν ἐσκοτώθησαν Χριστιανοὶ ὡσεὶ ν' καὶ ἐχάσθησαν καὶ ἄλογα πολλά, καὶ ὁ δοῦξ Χαλδίτζς Ἰωάννης ὁ Καβαζίτης ἐπέασθη. Καὶ εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἀπολοίμην¹ ἂν καὶ αὐτὸς ἐγώ. Ἄλλὰ θεοῦ εὐδοκοῦντος ἰσχυρῆ μου ὁ ἴππος, καὶ κατόπιν βείων τοῦ βασιλέως ἐλευθερώθημεν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατελάβωμεν ἐν Τραπεζοῦντι. Τότε τοῖσιν ἐγέννησε καὶ ὁ βασιλεὺς σὺδὸν τὸν κῦρ Ἀνδρόνικον ἐξ ἄλλης γαστρὸς καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς δεσποίνης.

ნენ დიდი ღომესტიკოსი მიზომატისი და დიდი სტრატოპედარხისი სამსონი ტრიპოლისში. მივიდნენ კებრინამდე, შეიპყრეს სქოლარისი დმ მისი მომხრენი, წამოვიდნენ და დამყარდა მშვიდობა.

20. 27 ნოემბერს, პარასკევს მეცხრე ინდიქტიონს, 6864 წელს, მეფესთან ერთად ეშმაკის წაქეზებით გავემგზავრეთ ხერციანას წინააღმდეგ. პირველად მოვაობრეთ, დავიპყარიოთ და წარვტყვევინეთ, ხოლო მეექვსე საათზე უთავბოლოდ გამოვიქეციოთ; უკან მცირეოდენი თურქები მოგვდევდნენ. მაშინ დაიხოცა 50-ამდე ქრისტიანი, დაიღუპა მრავალი პირუტყვი და ხალდიის დუქსი იოანე კავაზიტისი ტყვედ ჩავარდა. ჩვენთან რომ არ ყოფილიყო უფალი, თვით მეც დავიღუპებოდა, მაგრამ ღვთის შეწევნით გამძლო ცხენმა, უკან მივდევდი მეფეს, გადავრჩიოთ და სამი დღის შემდეგ მივალწიეთ ტრაპიზონს. მაშინ დაებადა მეფეს ვაჟიშვილი ბატონი ანდრონიკე სხვა ქალისაგან და არა დედოფლისაგან.

¹ Καὶ εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἀπολώμην ἂν καὶ αὐτὸς ἐγώ, „ჩვენთან რომ არ ყოფილიყო უფალი, თვით მეც დავიღუპებოდა“ გამოცემებში ასეა დაბეჭდილი (ἀπολώμην ἂν), მაგრამ ასეთი ფორმა ბერძნული ენის განვითარების არც ერთ საფეხურზე არ გვხვდება: თუ ἀπολώμην-ში ო არის კავშირგბოთის შემავრთებელი ხმოვანი, მას არ შეიძლება ჰქონდეს -μην (უნდა იყოს -μαι); ხოლო თუ ის თხრობითი კილოა, უნდა იყოს ἀπωλόμην, რომ აღარ ვილანარაკოთ იმაზე, რომ ἂν უფრო მეტად ნატვრით კილოს გვგულისხმებინებს: ἀπολοίμην ἂν.

21. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ιθ', ἰνδικτιῶνος ι', ἔτους ςωξε' (6865) ἐκινήσαμεν μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὰ Διμνία. Ποιήσαντες τὴν πρόκυψιν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως εἰς Κερασσοῦντα, τῶν δὲ Φώτων εἰς τὸ Ἰασόνιον· ὅτε ἐσκοτώθησαν καὶ Τοὔρκοι ιθ'. Ἀπελθόντες γοῦν εἰς τὰ Διμνία καὶ πάλιν στραφέντες, λειψάντες τὰ πάντα τρεῖς μῆνας, πάλιν κατελάβομεν ἐν Τραπεζοῦντι ἡγίεις.

22. Περὶ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα εἰς τὰς ξξ, τῇ μεγάλῃ ε', τοῦ αὐτοῦ ςωξε' (6865) ἔτους ἐγενήθη τῷ βασιλεῖ Φυγάτηρ, ἡ κυρὰ Ἄννα, ἐκ τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς κυρᾶς Θεοδώρας, ἰνδικτιῶνος ι'.

23. Μηνὶ Ματίῳ, ἰνδικτιῶνος ι', ἔτους ςωξε' (6865) ἀπήλθεν ὁ βασιλεὺς μετὰ φασσάτου εἰς τὸν Παρχάριν, καὶ ἐγύρισε τὸν τοιαύτον Παρχάριν ὄλον.

24. Μηνὶ Νοεμβρίῳ ια', ἡμέρα ζ', ἰνδικτιῶνος ια', τοῦ ςωξε' (6866) ἔτους ἤλθεν ἡ δεσποίνα

21. 19 დეკემბერს, მე-10 ἰნდიქტიონს, 6865 წელს, წავედით მეფესთან ერთად ლიმნიას და ვიდღესასწაულეთ ქრისტეს შობა კერასუნტში, ხოლო ნათლისღება იასონისში. მაშინ დაიხოცა 14 თურქი, მერე ჩავედით ლიმნიას და დავბრუნდით უკან. სულ დავრჩით სამ თვეს და მშვიდობით მოვალწიეთ ტრაპიზონს.

22. 6 აპრილს, დიდ ხუთშაბათს, მე-10 ἰნდიქტიონს, იმავე 6865 წელს, დაებადა მეფეს ასული ქალბატონი ანნა¹, ჩვენი დედოფლის, ქალბატონ თეოდორასაგან.

23. მაისში, მე-10 ἰნდიქტიონს, 6865 წელს მეფე წავიდა ჯარით პარხარს და მთელი ეს პარხარი² შემოიარა.

24. 11 ნოემბერს, შაბათს, მეთერთმეტე ἰნდიქტიონს, 6866 წელს, მოვიდა სინოპის დედო-

¹ 6865 (ე. ი.1357) წელს იოანე-ალექსი III-ს შეეძინა ასული ანნა, რომელიც ეყოლა მას თეოდორასაგან, იოანე კანტაკუზენეს ნათესავის, ნიკიფორეს ასულისაგან (იხ. ზემოთ გვ. 179, შენ. 1). ეს ანნა, როგორც აღნიშნულია მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკის“ 39. თავში, მიათხოვეს საქართველოს მეფეს ბაგრატ V-ს, გიორგი ბრწყინვალის შვილიშვილს. „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელების მეორე ტექსტში, 1393 წლის მახლობელ ხანებში, გადმოცემულია, რომ თემურ-ლენგმა შეიპყრო მეფე ბაგრატ: «მაშინ შეიპყრეს თუთ მეფე ბაგრატ და დედოფალი ანნა და მის თანა მყოფნი ქართველნი ყოველნი» („ქართლის ცხოვრება“, ტ. II [1959], გვ. 450,24). მათი შვილი უნდა იყოს დავითი.

² პარხარი, როგორც ეს ნათელჰყო აღ. ხახანაშვილმა, არის ცნობილი ადგილი სამხრეთ საქართველოში, პარხალი (Трап. xp. გვ. 25 და გვ. 32—33, შენ. 3).

της Συνώπης, ή κυρά Ευδοκία, ή θυγάτηρ κυρ 'Αλεξίου του μεγάλου Κομνηνού. Μηνί τῷ αὐτῷ ιγ', ἡμέρα β', ἰνδικτιῶνος ια', τοῦ αὐτοῦ ,ρωξ' (6866) ἔτους, ἀμελησάντων ἡμῶν τὴν φύλαξιν, εἰσηλθὲν εἰς τὴν Ματζούκην ὁ Χατζύμυρις, ὁ υἱὸς τοῦ Παϊράμη, μετὰ φωσσάτου πολλοῦ, καὶ ἐκούρσευσεν αἰχμαλωσίαν πολλήν καὶ ζῶα καὶ πράγματα, ἦγουν ἀπὸ τὴν Παλαιοματζούκην καὶ ἕως εἰς τὸ Δικαίσιμον.

25. Τῷ αὐτῷ ἔτει, μηνί 'Ιανουαρίῳ κβ' ἦλθεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποκρισιάρης 'Ιωάννης ὁ Λεοντόστηθος.

26. Μηνί Αὐγούστῳ κβ', ἡμέρα δ', ἰνδικτιῶνος ια', τοῦ ,ρωξ' (6866) ἔτους ἦλθεν ἡ δέσποινα-χαι(οῦμ)² ἡ κυρά Μαρία, ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφή, εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ἦτοι ἡ τὸν 'Αμιτιώτην συζευχθεῖσα Χουλουπέκην.

Μηνί Αὐγούστῳ εἰς τὰς κθ', ἡμέρα δ' ἀπῆλθεν ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως κυρ Βασιλείου ἡ κυρά Θεοδώρα πρὸς τὸ συζευχθῆναι τὴν ἀμηρᾶν Χατζύμυριν, τὸν υἱὸν τοῦ Παϊράμη, ἔχουσα νυμφοστέλον τὸν Χούπακα, κυρ Βασιλείου τὸν Σχολάριν ἰνδικτιῶνος ια', ἔτους ,ρωξ' (6866).

ფალი. ქალბატონი ევდოკია¹, დიდი კომნენოსის, ბატონი ალექსის ასული. იმავე თვის 13-ს, ორშაბათს, მე-11 ინდიქტიონს, იმავე 6866 წელს, რადგან არ გვექონდა ნახრუნევი გუშაგებზე, დიდი ჯარით დაესხა თავს მაცუქას ხაჯიმირი, ბაირამის ძე, და გაიტაცა ბევრი ტყვე, პირუტყვი და ქონება, დაწყებული პალეომაცუკიდან ვიდრე დიკესიმონამდე.

25. იმავე წელს, 22 იანვარს კონსტანტინეპოლიდან ელჩად მოვიდა იოანე ლეონტოსტეთოსი.

26. 22 აგვისტოს, ოთხშაბათს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს, 6866 წელს მოვიდა ტრაპიზონში დედოფალი-ხათუნი, ქალბატონი მარიამი, მეფის და, რომელიც ამიღელ ხუტლუ-ბეგს ჰყავდა ცოლად.

29 აგვისტოს, ოთხშაბათს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს, 6866 წელს, წავიდა მეფის, ბატონ ბასილის, ასული, ქალბატონი თეოდორა, ამირა ხაჯიმირზე, ბაირამის ძეზე, დასაქორწინებლად. მყარად ჰყავდა ხუპაკა, ბატონი ბასილი სქოლარისი.

¹ არ არის ცნობილი, თუ ვინ არის ეს „ევდოკია“. საფიქრებელია: რომ ის იყო იოანე-ალექსი III-ის ასული, სინოპში გათხოვილი.

² ასე აწოდებდნენ დეσპოინა-ხაი(ოῦμ) პაპადოპულოსის (გვ. 400).

27. Μηνί Σεπτεμβρίῳ ἰζ', ἡμέ-
ρα β', μετὰ τὸ ἀπόδειπνον¹ ἔγεν-
νήθη τῷ βασιλεῖ υἱός, ὃν καὶ
ἐκάλεσε κατὰ τὸν πάππον Βασί-
λειον, Ἰνδικτιῶνος ιβ', ἔτους ,σξξ'
(6867).

28. Μηνί Ἀπριλίῳ, Ἰνδικτιῶ-
νος ιγ', ἔτους ,σξη' (6868) εἰσηλ-
θὺν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Χαλδίαν
κτίζειν τοῦ κούκου. Ἐλθὼν δὲ ἐκ
τοῦ Παίπερτιου ὁ Χοτζιαλατίφης
μετὰ τ' καβαλλαρῶν ἐνεπόδισεν
ὅτε καὶ τὸν Καβαλλῆτην Ἰωάννην
παρέλυσε τοῦ κερκαλατικίου.

29. Μηνί Μαίῳ ε', ἡμέρα δ',
Ἰνδικτιῶνος ιδ', τοῦ ,σξθ' (6869)
ἔτους, ὄρα ε' ἔγένετο ἔκλειψις
ἡλίου, οἷα οὐκ ἔγένετο ἐν τῇ
καθ' ἡμᾶς γενεᾷ, ὥστε ἐφάνησαν
καὶ ἀστέρεις ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ
ἐκράτησεν ὄρας α' ἡμίσειαν. Ὁ
δὲ βασιλεὺς κῆρ Ἀλέξιος καὶ ἡ
μήτηρ αὐτοῦ, ἡ κυρὰ Εὐρήνη, καὶ
τινες τῶν ἀρχόντων, ἀχγὼ σὺν
αὐτοῖς, ἐνρέθημεν κατὰ συγκα-
ρίαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ματζόνικαν

27. 17 სექტემბერს, ორშა-
ბათს, მეთორმეტე ინდიქტიონს,
6867 წელს, მწუხრის ლოცვის
შემდეგ, მეფეს შეეძინა ვაჟიშვი-
ლი, რომელსაც პაპის სახელის
მიხედვით დაარქვეს ბასილი².

28. აპრილში, მეცამეტე ინ-
დიქტიონს, 6868 წელს, წავიდა
მეფე ხალდიაში, რათა ციხე-
სიმაგრე აეგო. მაგრამ ბაიბურ-
თიდან მოვიდა ხოჯალატიფი 300
მხედრით და შეუშალა ხელი.
იოანე კავაზიტისსაც მაშინ ჩა-
შობართვეს გამგებლობა.

29. 5 მაისს, ოთხშაბათს,
მესამე ინდიქტიონს, 6869 წელს,
5 საათზე მოხდა მზის დაბნე-
ლება ისეთი, როგორც არ მო-
მხდარა ჩვენს თაობაში, ასე
რომ, ზეცაში ვარსკვლავები გა-
მოჩნდა და საათნახევარი მე-
ფობდა [სიბნელე]. მეფე ბატო-
ნი ალექსი, დედამისი ქალბა-
ტონი ირინე, ზოგი მთავარი და
მეც მათთან ერთად აღმოვიჩნდით
შემთხვევით მაცუკაში, სუმელის

¹ «მწუხრის ლოცვის შემდეგ» (μετὰ τὸ ἀπόδειπνον). სიტყვა ἀπόδειπ-
νος ძველ ბერძნულში ნიშნავს „სადღის (δείπνον) შემდეგ დარჩენილს“ და μετὰ
τὸ ἀπόδειπνον შეიძლება გაგვეგო „ნახადილევს“. ასეც გავიგო ალ. ხახანაშვილმა:
«после обеда» (А. Хаханов, Тр. кр. 33 და 34). მაგრამ საეკლესიო ენაში τὸ
ἀπόδειπνον ნიშნავს „საღამოს ლოცვას“ (იხ. Sophocles s. v.). რაც უფროს
კათოლიკურ ეკლესიაში შესრულებულ completorium-ს (das letzte Gebet nach
Vollendung des Tagewerks „უკანასკნელი ლოცვა დღიური სამუშაოს დამთავ-
რების შემდეგ“ — Georges, Lat.-d. Handwörterbuch, 1913, I Bd. 1354).
ქართველი კათოლიკეები ამას ეძახდნენ „ვესპროს“ (ლათინური სიტყვისაგან
vesper „საღამო“).

² იოანე-ალექსი III-ის უკუ ბასილი (შემდეგში მეფე ბასილი II, ანუ ალექსი
IV) დაბადებულა 6867 (1359) წელს. გამეფდა 1412 წელს.

μονῆ τῆς Σουμელᾶς, ποιήσαντες
δεήσεις πολλὰς καὶ παρακλή-
σεις.

Τῷ αὐτῷ , ραξῖθ' (6869) ἔτει,
ἦτοι πρὸ ἕξ μηνῶν, Δεκεμβρίῳ
μηνὶ εἰς τὰς σ' ἀπήλθεν ὁ βασι-
λεὺς εἰς τὰ Λιμνία, ἔνθα ποιήσας
ὡσεὶ γ' ἤμισον μῆνας πάλιν ἦλθε.

Τῷ αὐτῷ , ραξῖθ' (6869) ἔτει
ἦλθεν ἐκ τῆς Πόλεως ἀποκρισά-
ρις ὁ Δεοντόστηθος ὡς ἀπὸ τοῦ
βασιλέως κῆρ Ἰωάννου τοῦ Πα-
λαιολόγου, ζητῶν συμπενθερεῖαν
μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν.

Τῷ , ραξῖθ' (6869) ἔτει, Ἰνδι-
κιωνος ἰδ', μηνὶ Ἰουλίῳ, ἡμέρα
δ', ὥρα τοῦ ἀποδείπνου, ἐκοιμήθη
ὁ μέγας δοῦξ Νικήτας ὁ Σχολά-
ρις· ὅτε καὶ ὁ βασιλεὺς μεγάλως
ἐλυπήθη, ἐπιστάς ἐν τῇ προπομ-
πῇ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ, φარέσας
καὶ λευκὰ διὰ τὴν θλίψιν, καθὼς
εἰθίσται τοῖς ἀναξί.

Μηνὶ Ἰουλίῳ κγ'-η, ἡμέρα σ',
Ἰνδικτιωνος ἰδ', τοῦ , ραξῖθ' (6869)
ἔτους ὁ ἀπὸ τοῦ Παίπερτίου κε-
φαλῆ Χοτζιαλατίφης λαβῶν ἐπι-
λέκτους στρατιώτας ὡσεὶ σ' καὶ
προσειήλθεν¹ κατὰ τὴν Ματζῶ-
καν πρὸς τε τὴν Παραχανὴν καὶ
Χασδένιχαν. Οἱ δὲ Ματζουκί-
ται προκαταλαβόντες τὰς διεξό-
δους, ἔκτειναν ὡσεὶ σ' Τουρκους

μονασტέρῳ. ბევრი ვილოცეთ
და პარაკლისი გადავიხადეთ.

იმავე 6869 წელს, ექვსი
თვის წინ, დეკემბრის ექვსს, წა-
ვიდა მეფე ლიმნიას, იქ დარჩა
დაახლოებით სამთვენახევარს და
უკან დაბრუნდა.

იმავე 6869 წელს, კონსტან-
ტინეპოლიდან ელჩად მოვიდა
ლეონტოსტეთოსი კვისარი იოანე
პალეოლოგოსისაგან¹, რომელსაც
დამახლება უნდოდა ჩვენს მე-
ფესთან.

6969 წელს, მეთოთხმეტე ინ-
დიქტიონს, ივლისში, ოთხშა-
ბათს, მწუხრის ლოცვიდან ერ-
თი საათის შემდეგ, გარდაიც-
ვალა დიდი დუქსი ნიკიტა სხო-
ლარისი. მაშინ მეფე დიდად
მწუხარე იყო, დაესწრო მის გა-
სვენებას და ეცვა მგლოვიარო-
ბის ნიშნად თეთრი სამოსი, რო-
გორც მეფეებს შეეფერება.

23 ივლისს, პარასკევს, მე-
თოთხმეტე ინდიქტიონს, 6869
წელს, ბაიბურთის გამგებელმა
ხოჯა-ლავტიფმა წამოიყვანა რჩეუ-
ლი მეთომრები დაახლოებით 400
და გამოილაშქრა მაცუქაში, ლა-
რახანეს და ხასდენიხას წინააღმ-
დეგ. მაგრამ მაცუქელები წინდა-
წინ დაეპატრონენ გასასვლელს,
დახოცეს 200-მდე თურქი და

¹ დიხანტიონს კვისარი იოანე V (1341—1391).

² პროსეიჰლენ ჩგ. კონიექტ. ნუსხებში და გამოცემებში პოდს ეიჰლენ MZ, პრავს ეიჰლენ TF.

καὶ πλείους, ἀρπάσαντες καὶ ἄλογα καὶ ἄρματα πολλά· καὶ αὐτὸν τὸν Χοτζιαλατίφην κατατομοῦσι, καὶ τῆ ἐπικύριον θριαμβεύουσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀπὸ τῆς Τραპεζούντα βλην.

30. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἑξῆς ἀπήλθομεν εἰς τὴν Χαλυβίαν μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ὄσπιτόκαστρον τοῦ Χατζιμύρι, υἱοῦ τοῦ Παϊράμη, ἦγουν μετὰ τὴν ἐν Κερκασοῦντι εἰσέλευσιν αὐτοῦ καὶ ἐσμιξν μεθ' ἡμῶν. Ἀπὸ τῆς Χαλυβίας ἦλθομεν διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Κερκασοῦντα, ἀκολουθοῦντων ἡμῖν τοῦ ἀμυρᾶ Χατζιμύρι καὶ [τῶν] Τοῦρκων μικροῦ δεῖν δουλικῶς ἰνδικτιῶνος ιε', ρωο' (6870) ἔτους.

Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδικτιῶνος ιε', τοῦ ρωο' (6870) ἔτους ὁ ἀπὸ τοῦ Ἐρζιγκὰ Ἀχιαϊνᾶκ κατελθὼν περιεκάθισε κάστρον τὴν Γόλαχαν ὥσει ἡμέρας ιε', στήσας καὶ μάγκανον καὶ πολέμους κροτήσας σφοδρούς. Ἀλλὰ σὺν θεῶν μνηδὲν τε δυνηθεὶς πράξαι ἀπήλθε μετ' αἰσχύνης κενός· ὅτε καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνέκτισεν τὸν ἐν τῇ Κορδνίλῃ γαδὸν τοῦ ἀγίου Φωκᾶ, καὶ μαγὴν τοῦτον ἐποίησεν.

31. Τῷ αὐτῷ ρωο' (6870) ἔτει ἐκίνησεν ὁ αἰφνίδιος θάνα-

უფრო მეტიც, ნადავლად ჩაიგდეს ბევრი ცხენი და იარაღი. თვით ხოჯა-ლატიფსაც თავი მოჭრეს და მეორე დღეს მათი თავები ზეიმით მოატარეს მთელ ტრაპიზონში.

30. 13 დეკემბერს წავედით ხალიბიაში მეფესთან ერთად ხაჯი-მირის, ბაიარამის ძის, ციხე-კოშკში. კერასუნტს იქით იგი გამოვიდა ჩვენს შესახვედრად და შემოგვიერთდა. ხალიბიიდან ხმელეთით წამოვედით კერასუნტში. თან გვახლდა ამირა ხაჯიმირი, და თურქები ნაწილობრივ ჩვენი ქვეშევრდომები გახდნენ მე-15 ონდიქტიონს, 6870 წელს.

ოქტომბერში, მეთხუთმეტე ონდიქტიონს, 6870 წელს ერზინკიდან მოვიდა ახიანაკი, თითქმის 16 დღე ალყაშემორტყმული ჰყავდა გოლახას ციხე, დადგა მანქანები და სასტიკად იბრძოლა. შაგრამ ღვთით ვერაფერი მოახერხა და წავიდა სირცხვილელული და ხელცარიელი. მაშინ აღადგინა მეფემ წმინდა ფოკას ტაძარი კორდილესში¹ და ეს მონასტრად აქცია.

31. იმავე 6870 წელს გაჩნდა უცბად მომაკვდინებელი სა-

¹ კორდილეს უნდა იყოს „მვიდი ძმის წაშების“ მოთხრობაში-მოხსენებულ და ჩიხეს აღმოსავლეთით მდებარე ადგილი „კორდილოს“: „წმიდაა ფარნაკი კორდილოს რაე მიიწია, უფლისა მიმართ მიიცვალა“ (გეორგიკა, ტ. IV, გვ. 414).

τος του βουβώνος, και ἐκράτησεν τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν ὅλον. Πρὸς δὲ τὸ καλοκαίριν και θέρους¹ γέγονε σφοδρότατος και ἔλυσμήνατο και ἀποίκισε πολλούς.

Περὶ δὲ τὸν Μάρτιον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους (6870) ἔτους ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς και ἡ δέσποινα και ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἰς Μεσοχάλδεια, ἅμα μὲν διὰ τὸν αἰφνίδιον θάνατον, ἅμα δὲ και διὰ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ Κομνηνοῦ Ἰωάννου ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως και ἔλευσιν τούτου ἐν τῇ Σινώπῃ, ἔνθα και ἔκοιμήθη. Ὅτε και οἱ βασιλεῖς, ἐλθόντες ἐκ Χαλδίας, οὐκ εἰσηλθόν ἐν Τραπεζοῦντι εἰς τὸ κάστρον διὰ τὸν σφοδρότατον διωγμὸν τοῦ θανάτου ὑπήρχε γὰρ μὴν Ἰούνιος· ἀλλ' ἐσκήνωσαν εἰς τὸν Ἄγιον Ἰωάννην τὸν Ἀγιαστὴν εἰς τὸν Μίνθρου βουνόν· ὅτε και πρέσβυς ἦλθεν ἐκ τοῦ Τζαλαπῆ Τατζατίνῃ διὰ τὴν συμπενοθερείαν. Τότε μικροῦ δεῖν ἐπανέστησάν τινες τῷ βασιλεῖ. Ἀποδράς ἐκ τῆς εἰρητῆς και ὁ υἱὸς τοῦ Κομνηνοῦ κῦρ Ἰωάννου, και ἀπῆλθεν λατᾶν.

ზარღულის სენი, რომელიც მოეღ იმ წელიწადს მძვინვარებდა. ზაფხულის თვეებში¹ კი უფრო გაძლიერდა და დააზიანა და გადაასახლა ბევრი.

იმავე, 6870 წლის მარტში ჩავიდნენ მეფე, დედოფალი და დედამისი მესოხალდიაში², თან უცბად მომაკვდინებელი სენის გამო და თანაც იმიტომ, რომ იოანე კომნენოსი³ ანდრიანოპოლიდან გამოიქცა, სინოპში ჩამოვიდა და იქ გარდაიცვალა. როცა იენისში სამეფო სახლი დაბრუნდა ხალდიიდან, ტრაპიზონის ციხე-დარბაზში არ შესულან სიკვდილის უსასტიკესი შიშით, სრამედ კარგებში დადგნენ წმიდა თოანე ნათლისმცემელთან მიწროების სერზე. მაშინ იქვე მოვიდა ჩელები ტაჯ-ედინის ელჩი დამძახლების საქმეზე. მაშინ ცოტალა აკლდა, რომ ზოგიერთები აჯანყებოდნენ მეფეს. გაიქცა სატუსალოდან კომნენოსის, ბატონ თოანეს ძეც: მივიდა კათაში, იქიდან კი ვალატაში. ეის თონ კაფჯი, ეἶτα ეის თონ Γα-

¹ τὸ καλοκαίριν και θέρους—სიტყვა-სიტყვით „ზაფხულში და ზაფხულში“—ქართულად შეიძლება ვთქვათ „ზაფხულის თვეებში“.

² მესოხალდია ერთ-ერთი იმ ციხეთაგანია, რომლებიც ექვემდებარებოდნენ ტრაპიზონს (ტრაპოლისი, კერასუნტი, იასონი ანუ იასონიონი, მესოხალდია და სხვ. იხ. თ. უსპენსკი გვ. 32).

³ იოანე კომნენოსი უნდა იყოს მიხეილ I-ის ვაჟი იოანე III კომნენოსი. მის შესახებ და მისი მამის შესახებ დაწვრილებით გვიამბობს ნიკიფორე გრიგორასი (იხ. ზემოთ გვ. 187 შიდა).

32—33. Μηνὶ Ἀπριλίῳ, ἰνδικ-
τιώγος α', τοῦ ἑωσῶ' (6871)
ἔτους ἀπήλθαμεν μετὰ τοῦ βασι-
λικοῦ κατέργου εἰς τὴν μεγάλην
Πόλιν, ὃ τε μέγας λογοθέτης
κὺρ Γεώργιος ὁ Σχολάρχης καὶ
ὁ πρωτοσεβαστὸς καὶ πρωτονο-
τάρχης Μιχαὴλ ὁ Πανάρετος ὁ
ταῦτα γράφων, καὶ προσεκυ-
νήσαμεν προσκυνήσεις φοβερὰς.
Εἶδαμεν καὶ τὸν βασιλέα κὺρ
Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον καὶ
τὸν βασιλέα κὺρ Ἰωάννην μονα-
χὸν τὸν Καντακουζηνόν, τὸν πατ-
ριάρχην κὺρ Κάλλιστον καὶ τὰς
ἑπισκόπους καὶ τοὺς ἑξοὺς τοῦ βα-
σιλέως καὶ αὐτὸν δὴ τὸν καπε-
τάνον καὶ ποτεστάτην³ τῶν ἐκ τῆ

32 — 33. აპრილში პირველ
ინდიქტიონს, 6871 წელს, მე-
ფის კატარლით წავედით დიდ
ქალაქში დიდი ლოგოთეტი უფა-
ლი გიორგი სხოლარისი და
პროტოსევასტოსი და პროტო-
ნატარი მიქელ პანარეტოსი¹,
სწორედ ის, ვინც ამას წერს,
და ვეცით მოწიწებული თაყვანი.
ვნახეთ აგრეთვე კეისარი ბატონი
იოანე პალეოლოგოსი², მეფე ბა-
ტონი იოანეაფ მონაზონი კანტა-
კუზენოსი, პატრიარქი ბატონი
კალისტოსი, დედოფლები, მეფის
ძენი და აგრეთვე თვით კატაბა-
ნი და მოურავი გენუელებისა
გალატაში — ლეონარდო დე-მუნ-
ტატო. მაშინ შევთანხმდით მძახ-

¹ ამ აღგილიდან ჩანს, რომ მიქელ პანარეტოსს ჰქონდა წოდება პროტოსე-
ვასტოსისა და პროტონოტარისა (იხ. ზემოთ. გვ. 16.). პროტონოტარის
თანამდებობა საქმაოდ დიდი თანამდებობა იყო. მართალია, *νοτάριος*-ს (ლათინ-
ური სიტყვისაგან *notarius* „მწერალი“, „გადამწერი“) ჭიდალდეის გადაწერა
ევალებოდა, მაგრამ „პროტონოტარისი“ მართო „გადამწერთა უხუცესი“ კი არ
იყო, არამედ მას წინა საუკუნეებში გადასახადების აკრეფაც ევალებოდა. პრო-
ტონოტარის კომპეტენციაზე თემური ორგანიზაციის დროს VII X საუკ. იხ.
Fr. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byz. Finanzverwaltung. Lp.
1927, გვ. 68; XI საუკუნისათვის იხ. Н. Скабаланович, Виз. госуд. и
церковь... СПб 1884, გვ. 189.

² მიქელ პანარეტოსს 1263 წელს, სხვებთან ერთად კონსტანტინეპოლში ყოფ-
ნის დროს, უნახავს კეისარი ბატონი იოანე პალეოლოგოსი, ე. ი. იოანე V პალეო-
ლოგოსი (1341—1391), უზურპატორი იოანე VI კანტაკუზენე (1341—1355) და
პატრიარქი კალისტოსი (კალისტოს I 1350—1354 და 1355—1363). უზურპატორი
იოანე კანტაკუზენეს ვწოდებდა აქ იოანესაფი; ეს არის მისი სამონაზვნო სახელი:
მისი გადაყენების შემდეგ 1355 წელს იგი ბერად იქმნა აღკვეცილი.

³ ლეონარდო დე-მუნტატო იყო გენუელების მოურავი; მას რეზიდენცია
ჰქონდა კონსტანტინეპოლის გარეუბნის იმ ნაწილში, რომელსაც ერქვა გალატა.
მის თანამდებობას ჩვენი ავტორი უწოდებს *καπετάνιος* და *ποτεστάτης*. უკანასკ-
ნელი სიტყვა არის ლათინური *potestas*-ისაგან ნაწარმოები და ბერძნულად გა-
ფორმებული; იგი აღნიშნავს „მართველს“, „ბატონს“. ალ. გამყრელიძის მიერ
თარგმნილი „მოურავი“ შესაფერისია.

Γαλατᾶ Γενουιτῶν Λεονάρδο τὲ Μουντάτο. "Ὅτε ἐποιήσαμεν τὴν συμφωνίαν τῆς συμπενθερείας, ἕνα λάβη ὁ τοῦ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου (δ) υἱὸς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος κῆρ Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ. Καὶ ἤλθαμεν μὴν Ἰουνίῳ ε', τῷ αὐτῷ ἰωοᾶ' (6871) ἔτει, μὴν Ἀυγούστῳ ιε' νὰ ἐσμιχθῶμεν τὸν αὐτοῦ γαμβρόν, τὸν Χουτλουπέχην, τὸν υἱὸν τοῦ Τουραλῆ. Ἀλλὰ μὴ ἐσμιχθέντες διὰ τὸν ἐπεισπεσόντα τοῖς Τούρκοις κς' πάλιν ἐστράφημεν ἐν Τραπεζοῦντι.

34. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ κς', ἡμέρα ε', Ἰνδικτιῶνος β', ἔτους ἰωοβ' (6872), καθεζομένου τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ποταμῷ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου κατὰ τὸν καταβατόν¹, αἰφνης περιέπεσον αὐτῷ οἱ ἐκ τῶν ἀρχόντων Καβαζῖται, ὁ μέγας λογοθέτης κῆρ Γεώργιος ὁ Σχολάρις καὶ ἕτεροι, καὶ ἐδίωξαν αὐτὸν ἀπ' ἐκεῖ μέχρις αὐτοῦ τοῦ κουλά. Καὶ οἱ μὲν Καβαζῖται διὰ ξηρᾶς φυγόντες συνελήφθησαν καὶ ἐκρατήθησαν, ὁ δὲ μέγας λογοθέτης σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κερασοῦντα, εἶτα εἰς τὴν Ἀμισοῦν. "Ὅτε καὶ ὁ μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Νίφων ὁ Ἱππερυγιανίτης, κοινῶς ὡν τῆς βουλῆς, περὶωρίσθη ἐν τῇ μονῇ τῆς Σουμελάς ἐν Τραπεζοῦντι.

ლობაზე, რომ კვისარ პალეოლოგოსის ძეს წამოეყვანა ცოლად ტრაპიზონის მეფის, დიდი კომნენოსის ბატონი ალექსის ასული. წამოვედით 5 ივნისს, იმავე, 6871 წელს, რათა 15 აგვისტოს შევხვედროდით მის (ე. ი. ტრაპიზონის მეფის) სიძეს ხუტლუბებს, თურ-ალის ძეს. მაგრამ ვერ შევხვდით მაშინ თურქებში გაჩენილი შავი ჭირის გამო. 27 დღის შემდეგ კვლავ დავბრუნდით ტრაპიზონში.

აივნისიონ ძანატოვ, მეშ' ἡμέρας

34. 27 ოქტომბერს, პარასკევს, მეორე ინდიქტიონს, 6872 წელს, როცა მეფე იმყოფებოდა მდინარეზე წმ. გრიგოლის სახელობის წყალვარდნილთან, უეცრად დაესხნენ მას თავს მთავარ კავაზიტისების გვარისანი, დიდი ლოგოთეტი ბატონი გიორგი სხოლარისი და სხვანი, და სდიეს მას იქიდან თვით ციხე-ღარბაზამდე. კავაზიტისები ხმელეთით რომ ილტვოდნენ, მაშინ დაეწივნენ მათ და შეიპყრეს, ხოლო დიდი ლოგოთეტი თავისიანებით კერასუნტში მივიდა, მერე კი ამინსუში, მაშინ ტრაპიზონის მიტროპოლიტი ნიფონ პტერიგიონიტისიც, შეთქმულების მონაწილე, სუმელის მონასტერში მოათავსეს ტრაპიზონში. ხოლო 29

¹ καταβατόν M (და პანაღოპულოსი; ლამბროსი წერს Καταβατόν)—„წყალვარდნილის ერთი სახე“ (ὁ καταβατός).

Τῇ δὲ κθ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ἡμέρα ε' πάλιν ἦλθεν ὁ μέγας λογοθέτης, μεσάζοντος εἰς τοῦτο τοῦ Ντζιανώτου Σπίνουλα καὶ Σπεφάνου τοῦ Δακνοπίη.

35. Τῷ αὐτῷ ἔτει, ἦτοι ςωοβ' (6872), ἰνδικτιῶνος β', μηνὶ Μαρτίῳ ιθ' ἔν ἡμέρα τῇ μεγάλῃ Τρίτῃ ἐκοιμήθη ὁ μητροπολίτης Τραπεζουσίντος κῦρ Νίφων, νόσῳ προσπαλαίσις πλευρίτιδι, ἔτι ὢν ἐν τῇ Σουμელᾷ καὶ ἐνεταφιάσθη ἀρχιερατικῶς εἰς τὴν Χρῦσοκέφαλον, εἰς τὸν τάφον τῶν μητροπολίτου κῦρ Βαρνάβα. Καὶ ἐψηφίσθη ὁ σκευοφύλαξ Ἰωσήφ ὁ Παζαρόπουλος, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν.

36. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ιε', ἡμέρα β' περὶ τὸν ὄρθρον, ἰνδικτιῶνος γ' τοῦ ςωογ' (6873) ἔτους ἐγεννήθη τῷ βασιλεῖ σὺς, ὃς ἐκλήθη Μαγούηλ.

37. Μηνὶ Ἀπριλίῳ ιγ', τῷ αὐτῷ ςωογ' (6873) ἔτει, τῇ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα, ἰσταμένου τοῦ βασιλέως εἰς τὸ μαῦτάνιν, ἐγένετο ὀχλησις μέσον τοῦ κონσσούλου καὶ τοῦ παῖλου, ὅτε ἦλθε καὶ ὁ μητροπολίτης κῦρ Ἰωσήφ, χειροστονημένος εἰς τὸν θρόνον Τραπεζουσίντων καὶ τῇ Τρίτῃ τῆς διακαιησίου γέγονεν ἡ εἰσέλευσις αὐτοῦ.

დეკემბერს, პარასკევს, დიდი ლოგოთეტი, ჯიანოტო სპინოლას და სტეფანე დაკნოპინის შუამავლობით, უკან დაბრუნდა.

35. აგრეთვე იმავე 6872 წელს, მეორე ინდიქტიონს, 19 მარტს, დიდ-სამუშაოთ დღეს, ჯერ კიდევ სუმელაში მყოფი, გარდაიცვალა პლევრიტიით დასნეულებულმა ტრაპიზონის მიტროპოლიტი ნიფონი. დაკრძალეს მღვდელმთავრობის შესაბამისად ხრისოკეთალოსში, მიტროპოლიტ ბარნაბას საფლავში. დაადგინეს [მიტროპოლიტად] სკევოფილასი იოსებ ლაზაროპულოსი და წავიდა თვრკონსტანტინეპოლში.

36. 16 დეკემბერს, ორშაბათს, ცისკრისას, მესამე ინდიქტიონს, 6873 წელს, მეფეს შეეძინა ვაჟი-შვილი, რომელსაც მანუილი¹ დაარქვეს.

37. 13 აპრილს, იმავე 6873 წელს, აღდგომის დიდ კვირას, როცა მეფე მოედანზე იყო, მოხდა შეხლა-შემოხლა კონსულსა და ბილს შორის. მაშინ ჩამოვიდა ტრაპიზონის [სამიტროპოლიტო] ტახტზე ხელთდასხმული მიტროპოლიტი ბატონი იოსებიც და ნაიდგომევეს, სამუშაოთ, მოხდა მისი კურობევა.

¹ ეს არის მანუილი III, რომელიც შეეძინა მეფობდა 1390—1412 წლებში. იგი დაბადებულა 1365 წლის 16 დეკემბერს.

38. Μηνὶ Ἰουλίῳ ἰδ', ἰνδικ-
τινώσ γ', τοῦ ρωογ' (6873)
ἔτους κατέβη ὁ τοῦ βασιλέως γαμβ-
ρὸς Χουτλουπέκ ὁ ἀμυράς μετὰ τῆς
αὐτοῦ ἑμοῦζγους κυρᾶς Μαρίας δέ-
σποινα χατ[οῦμ] τῆς μεγάλης Κομ-
νηνῆς ἐν ταύτῃ τῇ εὐδαίμονι πό-
λει Τραπεζοῦντι καὶ ἡνώθη τῷ
βασιλεὶ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πα-
λάτιον. Καὶ σκηνώσας κατὰ τὸν
Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀγιστὴν
ὠσεὶ ἡμέρας ἡ', πάλιν μετ' εἰρή-
νης ἀπῆλθε τιμηθεὶς μεγάλως.

39. Εἰς δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος
ἀνήλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν Πάρι-
χάριν. Καὶ ἡμεῖς ἅπαντες σὺν
αὐτῷ ἀναβάντες ἐκ Σπείας εἰς
τὴν Φιανθὴν καὶ παροδούσαντες
τὸ Παντοπέδιον καὶ Μάρμαρα καὶ
διαβάντες τὸν Ἅγιον Μερκούριον,
ἀνήλθομεν εἰς τὸν Ἀχάντακα πε-
ζοὶ καὶ καβαλλάριοι ἕπερ τοὺς
δισχιλίους. Καὶ ποιήσαντες μετὰ
τοῦ ἀμυρά ἡμέρας δ', πάλιν ἕπε-
στρέψαμεν μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδικτιῶ-
νος ε' τοῦ ρωοσ' (6875) ἔτους,
καταβάντες ἐν τῇ Λαζικῇ μετὰ

38. 14 ივლისს, მესამე ἰნ-
დიქტიონში, 6873 წელს, ჩამო-
ვიდა ამ სვებედნიერ ქალაქ
ტრაპიზონში მეფის სიძე ამირა
ხუტლუ-ბეგი თავისი მეუღლით,
დიდ კომნენე ქალბატონ დედო-
ფალ-ხათუნ მარიამთ¹ და ეს-
ტუმრა მეფეს და შევიდა სასახ-
ლეში. ბინად იდგა კარებში
წმიდა იოანე ნათლისმცემელთან
დაახლოებით 8 დღეს და მერე,
დიდად პატივცემული, მშვიდო-
ბით წაბრძანდა უკან.

39. შემდეგ წელს მეფე ავიდა
პარხარში და ჩვენ ყველანი მას-
თან ერთად ავედით სპელიიდან
ფიანთეში, ავუარეთ განტოპე-
დინსა და მარმარას, განველეთ
წმიდა მერკურისი და მივედით
ახანტაკას ქვეითნი და ცხენო-
სანნი ორიათასზე მეტი, და-
გყავით ამირასთან ოთხი დღე
და უკან გამოვბრუნდით ივნის-
ში, მუხუთუ ინდიქტიონს, 6875
წელს, და ჩავედით ლაზიქეში,
ადგილს, სახელად მაკროსეგია-
ლოსს, ჯარითუთთ, ხმელეთითა

¹ ქალბატონი დედოფალ-ხათუნე (δέσποινα χατοῦμ) მარიამი მოხსენებული იყო ზემოთა. (იგი არის ამიდელი მთავრის ხუტლუ-ბეგის მეფლე): ა) თავი 17: «1352 წელს მთვიდა მეფის და, ქალბატონი მარიამი, დიდი კომნენე, და მისთხოვდა აგვისტოში ხუტლუ-ბეგს, თურ-ალის ძეს, ამიდელთა ამირას» (იხ. ზემოთ, გვ. 183); ბ) თავი 26: «1358 წელს მთვიდა ტრაპიზონში დედოფალი-ხათუნი, ქალბატონი მარიამი, მეფის და, რომელიც ამიდელ ხუტლუ-ბეგს ჰყავდა ცოლად» (იხ. ზემოთ, გვ. 193); გ) თავი 38: «1365 წელს ჩამოვიდა ამ სვებედნიერ ქალაქ ტრაპიზონში მეფის სიძე ამირა ხუტლუ-ბეგი თავისი მეუღლით, დიდ კომნენე ქალბატონ დედოფალ-ხათუნ მარიამით. და ესტუმრა მეფეს». მარიამი არის, მაშასადამე, იოანე-ალექსი III-ის და, ბასილ I-ის ასული.

δυναμεις διὰ τε ξηρᾶς¹ καὶ διὰ θαλάσσης ἅμα βασιλεῖ καὶ τῆ τούτου μητρὶ τῆ δεσποίνῃ, κατέχοντες ἅμα καὶ τὴν τοῦ βασιλέως θυγατέρα κυρὰν Ἀννὴν τὴν μεγάλην Κομνηνὴν, ἥτις συνεξέσχθη τῷ βασιλεῖ τῶν Ἰβήρων καὶ Ἀβασγῶν² κῦρ Παγκρατίῳ τῷ Παγκρατιανῷ ἐν τῇ χώρᾳ Μακροῦ αἰγιαλοῦ. Ἐλθόντες δὲ παρρηθῆς ἀνήλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν Παρχάριον τῆς Λαρχαυῆς εἰς Χαλδίας.

40. Μην: Νοεμβρίῳ 13', ἰνδ:κ:τιῶνος 6', ἔτους 7040' (6876) ἐξήλθεν ὁ μητροπολίτης κῦρ Ἰωσήφ ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Τραπεζοῦντος καὶ εἰσηλθεν ἐν τῇ

და ზღვით, მეფესთან და დედამის დედოფალთან ერთად; თან გვყავდა აგრეთვე მეფის ასული ქალბატონი ანნა, დიდი კომნენე, რომელიც მისთხოვდა ცოლად იბერთა და აფხაზთა მეფეს ბატონ ბავრატ ბავრატონს³ მაკრიალში⁴. ხოლო როცა წამოვედით, მეფე ლარსხანიდან ლიმიანით პირდაპირ ავიდა პარხარში და მიაღწია ხალდიამდე. თბ ღამნიონი კი აჰყლხენ წაჲ

40. 12 ნოემბერს, მეექვსე ინდიქტიონს 6876 წელს, მიტროპოლიტი ბატონი იოსები გადადგა ტრაპიზონის ტახტიდან და შედგა [ბერად] ელეუსის მონას-

¹ διὰ τε ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης „ბმელეთით და ზღვით“. სიტყვა ξηρός ნიშნავს „ხმელს“ და ἡ ξηρά ივ. ი. კი) არის „ხმელეთი“, მაგრამ გამოთქმისათვის „ხმელეთითა და ზღვით“ ძველ ბერძნულში, ჩვეულებრივ, იხმარება *κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν*. პირველად ბიბლიაში გვხვდება *ἐποίησεν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν* (იონ. 1,9: შექმნა ზღუა და ქმედი), *ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς* (1 მაკ. 8,23: ზღუათა ზედა და ქმეყანასა ზედა), *περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν* (მთ. 23,15: მიმოხვალთ ზღუასა ზედა და ქმელსა). შდრ. ქართული გასოთქმა „ზღვა და ხმელეთი“.

² ხელნაწერშია *ἀβασγῶν*.

³ აღექი III-ის ასულის ანნას გათხოვების შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 192, შენ. 1.

⁴ მაკრიალი. ეს არის ადგილი ლაზეთში გონიასა და ხოფას შორის, ზღვის სანაპიროზე (აღ. გამყვლოძე). მის ბაღლად ბერძნულ ტექსტში სწვრია *ἐν τῇ χώρᾳ Μακροῦ αἰγιαλοῦ*. უკანასკნელი გამოთქმის დასაწყისი ფორმა იქნება *Μακρός αἰγιαλός* „გრძელი სანაპირო“. იგივე ადგილი იხსენიება „ქრონიკის“ 48. თავში, სადაც ვკითხულობთ: *εὐλαზიკეში რომ მივედით, მთელი ზაფხული იქ ვავტარეთ, ადგილში სახელად მაკრევიალუსს (κατὰ τὸ χωρίον Μακραίου αἰγιαλός)*. მაშინ წამობრძანდა იგი გონიიდან მაკრევიალუსს (*εἰς τὴν Μακραίου αἰγιαλόν*). *Μακρός αἰγιαλός* და *Μακραίου αἰγιαλός*, რასაკვირველია, ერთი და იგივე სიტყვაა, ხოლო ამოსავალი ფორმა უნდა იყოს *Μακραίου αἰγιαλός*, რომელიც მისი ფონეტიკური ტრანსკრიფციით მოგვცემს ფორმას „მაკრევიალუს“, რაც, ცხადია, თუ თავდაბლობებს ჩამოვაშორებთ, უდრის ქართულ სიტყვას „მაკრიალი“. აი, ასეა ეს ადგილობრივი სახელი შესული ბერძნულში, სადაც შემდეგ მომხდარა მისი ბერძნული გააზრება *Μακρός αἰγιαλός* „გრძელი სანაპირო“, მით უმეტეს რომ „მაკრიალი“ მართლაც სანაპიროზე მდებარეობს.

μονῆ τῆς Ελευσῆς. Καὶ περὶ τὰς ἐπ' τοῦ Ἰουλίου-μηνὸς τοῦ αὐτοῦ, ἄνωσ' (6876) ἔτους ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τὸ κοῦρσον δ' ἐποίησαν τὰ ἀξίωμα παρασχάματα τοῖς Ἀρσινώτας. Ὅτε καὶ ὁ πεφιλημένος μου σὺς Κωνσταντῖνος, φεῦ, φεῦ μοι τῷ ἀθλίῳ καὶ ἀμαρτωλῷ, ἐν τῇ θαλάσῃ πεσὼν τῇ ἑορτῇ τῆς Μεταμορφώσεως κατὰ τὴν μονῆν τῆς Ἀγίας Σοφίας, τέθνηκεν, ἐτῶν ὦν ἐπ' μὲθ' ὄν καὶ ὁ ἕτερός μου ποθεινότητος σὺς Ῥωμανός, ἐτῶν ὦν ἰζ', δυσουρικῶν προσπαλαίσεως νοσῆματι, κεκοίμηται. Λεῖποντος μὲν μῆνας γ' ἤμισον ἡπέστρεψα.

41. Τῷ αὐτῷ, ἄνωγ' (6873) ἔτει, μὲν Μαρτίῳ εἰσελθὼν ὁ

ტერზი. ცხრამეტ ივლისს, იმავე 6876 წელს, იგი წავიდა კონსტანტინეპოლში იმ თავდასხმის გამო, რომელიც მოახდინეს მეკობრეებმა არანელებზე. აგრეთვე მაშინ ჩემი საყვარელი შვილი კონსტანტინე, — ზღვაში ჩავარდა ფერისცვალება დღეს წმიდა სოფიის მონასტერთან და დაიღუპა 15 წლისა. იმის შემდეგ ჩემი მეორე უსაყვარლესი შვილი რომანოზი, 17 წლისა, შარდის შეკავების სენით დაძაბუნებული, გარდაიცვალა¹. სამთვენახევარს დავგრძეე და შემდეგ დავბრუნდი.

41. იმავე 6873 წელს, მარტ-ში, მოვიდა ქილიჯ-არსლანი² და

¹ მიქელ პანარეტოსის შვილების შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 161—162.

² ორ ადგილას აქვს მიქელ პანარეტოსს მოხსენებული ყიზილ-არსლანის ლაშქრობის შესახებ: ა) «6873 (ე. ი. 1365) წელს, მარტში, მოვიდა *Γιουζιασθλά-φης* და თავს დაესხა ჩვენს ქვეყნეფლობაში მყოფ ხალდიას» (თ. 41); ბ) «ტრაპიზონიდან ამბავი მოვიდა, *Χιλιჯιασθλάφης*-ს განხრახული აქვს ტრაპიზონს თავს დაესხასო... ეს მოხდა 6888 (ე. ი. 1380) წელს» (თ. 49). ამ სახელით ცნობილი არიან ბიზანტიურ წყაროებშიაც და ქართული წყაროებშიაც სელჯუკთა სულტნები. იოანე კინამოსს იკონიის სულტანი მოხსენებული ჰყავს სახელით *Κιλιჯιασθλάν*, ხოლო ნიკეტა ბონიატეს — *Κιλιჯιασθλάν* (იხ. ვეორკიკა, ტ. VI [1966], გვ. 149—151). მიქელ პანარეტოსთან იკონიის სულტნის სახელია *Γιουζιασθλάφης* და *Χιλιჯιασθλάφης*. საეჭვო არ უნდა იყოს, რომ აქ ერთი და იგივე სახელია. ამ სახელს ატარებენ (იხ. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II* [1958], 161):

1) ყიზილ არსლან I, სელჯუკთა სულტანი (1092—1106);

2) მელიქ-შაჰი, სელჯუკთა სულტანი (1106—1116);

3) ყიზილ-არსლან II სელჯუკთა სულტანი (1156—1192);

4) თურქთა სარდალი (1365—1380 წლებში), მიქელ პანარეტოსთან, ქართულ წყაროებში ამ სახელის ფორმაა: ყიზილ-არსლანი.

ა) «ყიზილ-არსლან ათაბაგსა» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 40,11);

ბ) «ამას უამსა მოიკლა ყიზილ-არსლან ათაბაგი, და აწ გასულტნებულნი მუჰლიდთა მიერ» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 62,13; თამარის ისტორიკოსი);

გ) «სულტნისა ყიზილ-არსლანის შვილთაგანი ერთი» (იქვე, გვ. 42,11).

Γλιτξιασθλάνης επολιόρκει τήν καθ' ἡμᾶς Χαλδίαν· ὅτε καὶ ἔκστρατεύσας ὁ βασιλεὺς ἀνέβη ἐκεῖ.

Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἰνδικτιῶνος ζ', ἔτους ,σωζ' (6877) κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων ἐπιάσθη ἡ Γόλαχα παρὰ τῶν Τούρκων κλοπικῶς· αἱ' ἦν αἰτίαν ἠφαγίσθη ἡ Χαλδία, οἱ μὲν ἐν τοῖς πολέμοις, οἱ δὲ ἐν τῇ ἐκείσε δολίῳ σπηλαίῳ.

42. Τῷ αὐτῷ ,σωζ' (6877) ἔτει περὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ Ἰανουαρίου ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ Δυμνία μετὰ στόλου καλοῦ, καὶ λέιψας τετραμηνιαῖον ἐπέστρεψεν.

43. Μηνὶ Μαίῳ, ἰνδικτιῶνος η', ἔτους ,σωση' (6878) ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τινων ὀλιγοστών στρατιωτῶν εἰς τὸν Παρχάριν περὶ τὰ μέρη τοῦ Μαρμάρου. Καὶ κατὰ τὴν κα' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρα γ' ἐξαίφνης συνήνησαν Τούρκους ὡσεὶ καβαλλάριους πεντακκοσίους καὶ πεζοὺς τριακοσίους. Ἦσαν δὲ περὶ τὸν βασιλέα ὡσεὶ ἑκατὸν καβαλλάριους· ὅτε καὶ κροτήσας πόλεμον νικᾷ κατὰ κράτος ὁ βασιλεὺς καὶ διώκει αὐτούς, στείλας καὶ κεφαλὰς ἀγαρηνικὰς ἐνταῦθα καὶ τῶν τούτων σημαίαν.

44. Μηνὶ Ἀβγούστῳ γ', ἡμέρα γ', ἰνδικτιῶνος η', τῷ ,σωση' (6878) ἔτει εἰσῆλθεν ὁ μητροπολίτης κύρ Θεοδόσιος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ἐνεθρονιάσθη· δεξιμῆτο μὲν ἐκ Θεσσαλονίκης, μο-

თავს დაესხა ჩვენს ქვეშევრდომობაში მყოფ ხალდიას. მაშინ მეფემ გაილაშქრა და იქ ავიდა.

იანვარში, მეჩვიდმეტე ინდიქტიონს, 6877 წელს, ნათლიღების დღეს, ქურღულაღ აიღეს გოლახა თურქებმა. ამის გამო აობრებულ იქმნა ხალდია, ერთნი დაიღუპნენ ომებში, მეორენი კი იქაურ მუხთალ გამოქვაბულებში.

42. იმავე 6877 წელს, იანვრის დასასრულს, მეფე კარგი ფლოტით ჩავიდა ლიმნიაში, დარჩა იქ ოთხ თვეს და უკან დაბრუნდა.

43. მაისში, მერვე ინდიქტიონს, 6878 წელს, მგომართა მცირე რიცხვით წავიდა მეფე პარხარში მარმარის მხრიდან. ხოლო იმავე თვის 21-ს, პარასკევს, მოულოდნელად წააწყდა თურქებს, დაახლოებით ხუთას ცხენოსანს და სამას ქვეითს. მეფეს ჰყავდა დაახლოებით ასი ცხენოსანი. ამტყდარ ბრძოლაში გაიმარჯვა მეფემ, სღია მათ და იქიდან აგარიანთა თავები და მათი დროშა გამოგზავნა.

44. 13 აგვისტოს, სამშაბათს, მერვე ინდიქტიონს, 6878 (1370) წელს მოვიდა ტრაპიზონში მიტროპოლიტი ბატონი თეოდოსი და დაჯდა [სამიტროპოლიტო] ტახტზე. ის წამოსული

νάξει δὲ ἐν τῷ Ἁγίῳ ὄρει χρῶ-
νους κ'. Καταλαμβάνει δὲ τὴν
εὐδαίμονα Κωνσταντινούπολιν, γε-
νόμενος ἡγούμενος ἐν τῇ μονῇ
τῶν Μαγγάνων· εἶτα ψήφῳ συν-
οδικῇ χειροτονεῖται καὶ στέλλε-
ται. Μηνὶ Αὐγούστῳ ε' ἀπήλθα-
μὲν ἐν τῇ Λαζική καὶ πρὸς τὸ
ἔκβαν τοῦ μηνὸς περὶ τὰ εἰσιτή-
ρια τοῦ 'σπα' (6881) ἔτους ἐσμί-
γαμεν τὸν βασιλέα τὸν Παγκρά-
τιν. Εἶτα ἀπήλθαμεν εἰς τὸ Βα-
θῆν², στήσαντες τὰς τένας ἕξω,
ἔχοντες καὶ κάτεργα β' καὶ ξυλά-
ρια ὡσεὶ μ'. Ἐκεῖ γοῦν ἐμίλησαν-
τες καὶ τῷ Γουρέλῃ, ἔλθόντι εἰς
προσκύνησιν τοῦ βασιλέως, καὶ
ἕξ ἡμέρας ποιήσαντες, πάλιν
ἐστράφημεν ἰδουκτιῶνος ια'.

45. Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ιγ', ἀπελ-
θόντος τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς
Χερσιάνης καὶ χίονος πολλῆς γε-
νομένης καὶ χειμῶνος πολλοῦ ἐπ-
εισπεσόντος, γέγονε τροπή, καὶ
ἐφθάρησαν Χριστιανοὶ ρμ', οἱ μὲν

οἱ ἑπταλῶნიკიდან და 20 წე-
ლიწადს მონაზვნობდა მთაწმი-
დაზე. მერე ჩავიდა სვებენიერ
კონსტანტინეპოლში და ვახდა
მანგანის მონასტრის წინამძღვა-
რი. მას შემდეგ კი სინოდისაგან
იქნა ხელთდასხმული და [ტრა-
პიზონში] გამოიგზავნა. 6 აგვის-
ტოს წავიდით ლაზიკეში და
თვის ბოლოს, 6881 წლის და-
საწყისში, შევხვდით ბაგრატ მე-
ფეს¹. მას შემდეგ მივედით ბათუმ-
ში², კარგები გართ, ცის ქვეშ,
დავდგით. გვექონდა 2 კატარღა
და 40-მდე ნავი. იქ ვეზაასეთ
გურიელს, რომელიც მეფის პა-
ტივსაცემად მოვიდა. დავრჩით
ექვს დღეს და უკან დავბრუნ-
დით მე-11 იანვარს.

45. 13 იანვარს, მეფე წავიდა
ხერსიანას, მაგრამ მოვიდა დიდი
თოვლი, ატყდა დიდი ქარბუქი,
მოხდა უკანდახვევა და 140 ქრის-
ტიანი დაიღუპა: ზოგი მახვილის
მსხვერპლი გახდა, ზოგი კი, უმე-

¹ ბაგრატ V-სთან შეხვედრა ხომ დაკავშირებული იყო იმასთან, რომ მასთან ჯვარის დასაწყობად წამოიყვანეს ტრაპიზონიდან მეფის ასული ანნა (იხ. თ. 39). ეს მოხდა 1367 წელს. წინამდებარე 44. თავიდან ჩანს, რომ 1373 წელსაც მიქელ პანარეტოსი ტრაპიზონის მეფესთან ქრთად კვლავ შეხვედრია საქართველოს მეფეს ბაგრატს.

² მივედით ბათუმში — *ეის τὸ Βαθῆν*. ლამბროსი ასწობებს *Βαθῆν*. ასეთი შესწორება, რასაკვირველია, შესაძლებელია: *η* და *υ* თორივე იწოდებოდა გამოითქმოდა. ლამბროსი ამ შესწორების დროს, ალბათ, იმას ემყარებოდა, რომ ძველი ბერძნები „ბათუმის“ სახელს უკავშირებდნენ ბერძნულ სიტყვას *βαθῆς* („ღრმა“), მაგრამ ჩვენს შემთხვევაში *ეის τὸ Βαθῆς* არ იქნებოდა მართებული; თუ აქ მხედველობაში აქვთ „ღრმა“, მაშინ უნდა ყოფილიყო *ეის τὸ Βαθῆ* (შდრ. *βαθῆς*, *βαθῆα*, *βαθῆ*). მაშასადამე, უნდა ვითქვითო, რომ *τὸ Βαθῆν*-ში *ν* აკუზატცივის დაბოლოება კი არ არის, არამედ იგი სახელობით ბრუნვაშიც არის და იქნებ *ν* ასახვედეს ქართულ „მ“-ს (*Βαθῆν* || ბათუმ-ი“).

ἔργον σπαθῆς γενόμενοι, οἱ δὲ, καὶ μάλλον οἱ πλείονες, ὑπὸ τοῦ ἡρώδου ἀπέθανον ἰνδικτιῶνος ια',

46. Μηνὶ Νοεμβρίῳ ια', ἡμέρᾳ ς τοῦ ςωπῆ' (6882) ἔτους, ἰνδικτιῶνος ιβ' ἡλθεν ὁ τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων κῆρ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου υἱός, ὁ κῆρ Μιχαήλ, μετὰ δὺο μεγάλων κατέργων καὶ ἐνὸς μικροτέρου κατὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν. Καὶ σταθεῖς ἡμέρας ε' παλίνωρσος γέγονε, μὴ ἀνίσσας τι τῶν ἀδοκῆτων, ὡν σὺν αὐτῷ ὁ πρωτοβεσσιάριος κῆρ Ἰωάννης ὁ Ἀνδρονικόπουλος· ὅς καί, ἀπελθὼν ὁ Παλαιολόγος, αὐτός ἐξῆλθε καὶ γέγονεν ὑπόσπονδος τῷ βασιλεῖ ἡμῶν.

47. Μηνὶ Ἀπριλίῳ ιε', ἡμέρᾳ α', ἰνδικτιῶνος ιβ', τῷ ςωπῆ' (6882) ἔτει ἐπιásθη ἡ Γόλγχα παρὰ τῶν Χαλδαίων, καὶ πάλιν γέγονεν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ, καὶ εὐθύς αὐθύς ἐξέλα παρὰ τῶν ἐχθρῶν.

48. Μηνὶ Μαρτίῳ ιδ', ἡμέρᾳ ς', ἰνδικτιῶνος ιδ' τοῦ ςωπῆ' (6884) ἔτους ἐκρημνίσθη ὁ τοῦ βασιλέως υἱός κῆρ Ἀνδρόνικος

ტესობა, სიცივით დაიხოცა მე 11 ინდიქტიონს, 6881 წელს.

ἔτους, Ⴖωπαι' (6881).

46. 11 ნოემბერს, პარასკევს, 6882 წელს, მეთორმეტე ინდიქტიონს ჩვენი მეფის წინააღმდეგ ორი დიდი კატარლით და ერთი უფრო მომცროთი მოვიდა რომაელთა კეისრის ბატონ იოანე პალეოლოგოსის ძე, ბატონი მიხეილი¹, დაღვა 5 დღეს და გაბრუნდა ისე, რომ რაიმე მოულოდნელი თავდასხმა არ მოუხდენია, მასთან ერთად იყო პროტოვესტიარი ბატონი იოანე ანდრონიკოპულოსი, რომელიც პალეოლოგოსის წასვლის შემდეგ თვითონ გადმოვიდა და ჩვენი მეფის ქვეშევრდომი გახდა.

47. 16 აპრილს, კვირას, მეთორმეტე ინდიქტიონს, 6882 წელს, ხალდიელებმა დაიპყრეს გოლახა და კვლავ გახდა იგი მეფის სამფლობელო, მაგრამ მალე ისევ აიღეს იგი მტრებმა.

48. 14 მარტს, პარასკევს, მეთოთხმეტე ინდიქტიონს, 6882 წელს, მეფის ძე, ბატონი დესპოტი² ანდრონიკე დიდი კომ-

¹ ლაპარაკია ბიზანტიის კეისრის იოანე V-ის (1341—1390) შვილზე, რომელსაც მიხეილი რქმევია და რომელიც აგრესიული მიზნით ჩამოსულა (თავდასხმა არ მოუხდენია); ხოლო მიხეილის პროტოვესტიარი ტრაპიზონის მეფის ქვეშევრდომი გამხდარა. ეს მოხდა 1374 წელს.

² დესპოტის წოდება მიეკუთვნებოდა ხოლმე მეფე-კეისრებს და მათ ვაჟებს. აქ დასახელებულია იოანე-ალექსი III-ის ძე ანდრონიკე, რომელიც დაღუპულა 1374 წელს. განზრახული ყოფილა მისთვის მიეთხოვებინათ საქართველოს ჰეფის («თბილისის მეფის») ტახტისი ასული. ეს უნდა იყოს დავით IX (1346—1360), გიორგი ბრწყინვალის ძე. ხოლო რადგან სასიძო ანდრონიკე დაღუპულა,

δεσπότης, ὁ μέγας Κομνηνὸς ἀπὸ τοῦ παλατιοῦ τοῦ κϋρ Ἀνδρονίκου τῶν μεγάλου Κομνηνοῦ καὶ βασιλέως. Καὶ εὐθὺς κομισθεὶς ἐν τοῖς ἀνακτόροις τέθνηκε καὶ ἐνεταφιάσθη ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοδοσκεπάζτου, ἀκολουθήσαντος ἐν τῷ ἔξοδίῳ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν δεσποινῶν, τῆς τε μάμμης τούτου καὶ τῆς μητριῶς. Ἐὰ δὲ συναλλάγματα, ἃ εἶχε μετὰ τῆς ἐξ Ἰβηρίας, θυγατρὸς μὲν Δαξίδ τοῦ βασιλέως Τυφλσίου, ἀνεψίᾶς δὲ ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Ἀχπουγᾶ, μεταφέρονται εἰς τὸν νεώτερον καὶ γνήσιον καὶ νόμιμον υἱὸν τοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ νέον βασιλέα κϋρ Μανουήλ τὸν μέγαν Κομνηνόν. Καὶ δέ, τῆς μνηστειᾶς προβάσσης, κινεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ Μαίῳ μῆνι ἰ', ἰνδικτιῶνος ιε', ἔτους ςωπε' (6886). Καὶ ἀπελθόντες ἐν τῇ Λαζიკῇ, διεξιβάσαμεν τὸ καλοκαίριν ὄλον ἔχει κατὰ τὸ χωρίον Μακραιγιᾶλοὺς ἕως εἰς τὰς ιε' Αὐγούστου μηνός. Τότε δὲ κατέβη ἀκχείνη ἀπο Γωνίας εἰς τὴν Μακραιγιᾶλον, καὶ τῇ ἐπαύριον κεινίκαμεν, καὶ εἰς τὰς λ' τοῦ Αὐγούστου ἐφθιάσαμεν ἐν Τραπεζούντι ἡμέρα Κυριακῇ. Περὶ δὲ τὰς ε'

ნენოსი ვადმოვარდა დიდი კომნენოსისა და მეფის ანდრონიკეს სასახლიდან და, როგორც კი შეიყვანეს სასახლეში, გარდაიცვალა. დაიკრძალა თეოსკეპასტოსის მონასტერში. მის გასვენებას ესწრებოდნენ მამამისი მეფე, აგრეთვე დედოფლები: მისი დედა და დედინაცვალი, ხოლო საქორწინო პირობა, რომელიც დადებული იყო იბერიასთან თბილისის მეფის დავითის ასულისათვის, აღბუღას დისწულისათვის, გადატანილ იქნა ჩვენი მეფის უმცროს, ლვიძლ და კანონიერ ძესა და ჰაბუკ მეფეზე, ბატონ მანუილზე, დიდ კომნენოსზე. როცა შუამავლობა ჩატარდა, წაბრძანდა მეფე და ჩვენი მასთან ერთად 10 მაისს, მეთხუთმეტე ინდიქტიონს, 6885 წელს. ლაზიკეში რომ მივედით, მთელი ზაფხული, 15 აგვისტომდე, იქ გავატარეთ, ადგილზე [სახელად] მაკრეგიალუსს. მაშინ წამობრძანდა იგი [ე. ი. ქართველთა მეფის ასული] გონიიდან მაკრეგიალუსს. მეორე დღეს დავიძარცთ და 30 აგვისტოს, კვირა დღეს, მივალწიეთ ტრაპიზონს. ახალი წლის ხუთ სექტემბერს, შაბათს, პირველ

საქორწინო შეთანხმება ვადაუტანიათ მეფის უმცროს ძეზე, მანუილზე (მანუილ III, რომელიც შემდეგ მეფობდა 1390—1412 წლებში). მაყრების შეხვედრა მომხდარა 6885 (ე. ი. 1377) წელს მაკრიალში. დავითის ასულს სახელად გულქანხათუნო ოქმევი, ხოლო ქორწინების შემდეგ, 6886 (ე. ი. 1379) წელს დედაოფლად რომ აკურთხეს, მას შეერქვა ევდოკია. მასზე ლაპარაკია აგრეთვე 50 თავში.

τοῦ νέου ἔτους, Σεπτεμβρίῳ μηνί, ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, Ἰνδικτιῶνος α' τοῦ , ϸωπ' (6886) ἔτους ἐστέφθη ἐν τῇ βασιλικῇ προκύψει καὶ ἐκλήθη Ἐὐδοκία· Κουλικῶν χατ[οῦμ] γὰρ πρότερον ὠνομάζετο. Καὶ τῇ ἐπαύριον ἡμέρᾳ Κυριακῇ Σεπτεμβρίου Ḅ' ἐγένετο καὶ ὁ γάμος, καὶ ἐπεκράτησεν ἔξδομάδαν καὶ πλέον. Ἦν δὲ ὁ εὐλογήσας αὐτοὺς ὁ Τραπεζοῦντος Θεοδόσιος, στεφανοκράτωρ δὲ ὁ πατήρ ἦν καὶ βασιλεὺς.

49. Μετὰ πολλῶν λόγων καὶ πρέσβειων, ῥωμαϊκῶν λέγω καὶ μουσουλμανικῶν, μέσον δὲ τοῦ βασιλεύς καὶ Τατζιατίνη Τζιαლაπῆ ἐκίνησεν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν ιδ' ταῦ Αὐγούστου μηνός, Ἰνδικτιῶνος β', ἔχων κάτεργα μεγάλα δύο καὶ παρασκάλμια β', καὶ ἡ θυγάτηρ κυρὰ Ἐὐδοκία. Καὶ ἀπήλθामεν μέχρι Κερασούντος. Μαγδαῖτον δὲ ἦλθεν ἐκ Τραπεζοῦντος, ὅτι ὁ Χλιατζιασθλάνης μέλλει καταβεῖν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀφείξ τὴν θυγατέραν ἐν Κερασούντι, ἦλθε σὺν τοῖς ἀρχουαῖν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἐνδυνάμωσε τὸ κάστρον, καὶ διετάξατο τὴν χώραν. Περὶ δὲ τὰ τελευταῖα τοῦ Σεπτεμβρίου ἐκίνησε καί, λαβὼν τὴν θυγατέραν ἐν Κερασούντι, ἀπήλθε μέχρις Οἰναίου, κακεῖ εἰσμιχθεὶς τῷ

ინდიქტიონს, 6886 წელს, დაეღა მას სადედოფლო გვირგვინი და ეწოდა ევდოკია, პირველად კი გულქან-ხათუნი ერქვა. მეორე დღეს, კვირას, 6 სექტემბერს გაიმართა ქორწილი, რომელიც კვირაზე მეტ ხანს გაგრძელდა. აკურთხა ისინი თეოდოსი ტრაპიზონელმა, ხოლო გვირგვინი დაადგა მამამ და მეფემ.

49. რომელი და მუსულმანი ელჩების საშუალებით მეფესა და ტაჯ-ედინ-ჩელეებს შორის ბევრი მოლაპარაკების შემდგომ მეფე ასულით, ქალბატონ ევდოკია-თურთ¹, 14 აგვისტოს, მე-2 ინდიქტიონს, ორი დიდი კატარლით და ორი ნავით დაიძრა და ჩველით კერასუნტამდე. მაგრამ ტრაპიზონიდან ამბავი მოვიდა, ყიზილ-არსლანს ფანზრახული აქვს ტრაპიზონს თავს დაესხასო. მეფემ გაგზავნა ასული კერასუნტში, თვით კი მთავრებითურთ ტრაპიზონში ჩავიდა, გაამაგრა ციხე და შეამზადა ქვეყანა. სექტემბერის ბოლოს წამოვიდა, წაყვანა კერასუნტიდან ასული, მიღწია ინეონამდე, შეხვდა იქ ჩელებს და შერთო მას თავისი ასული, ქალბატონი ევდოკია. ეს მოხდა 8 ოქტომბერს, მესამე

¹ როგორც ჩანს, ევდოკია რქმევია იოანე-ალექსი III-ის ასულსაც, რომელიც მეფეს მიუთხოვებია თურქი ამირანთვის, ტაჯ-ედინ-ჩელეებისთვის.

Τζιαλαπη, συνέζευξεν αὐτὸ τὴν ἰνδιქტიონს, 6888 წელს; მაშინ θυματέραν αὐτοῦ, τὴν κυρὰν ἰλο მეფემ ლიმიაც. Εὐδοκίαν κατὰ τὴν ἡ' τοῦ Ὀκτωβρίου, ἰνδικτιῶνος γ', ἔτους ,ρωπη' (6888), ὅτε παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὰ Λιμνία.

50. Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἐκίνησεν ὁ βασιλεὺς διὰ τε ξηρὰς καὶ διὰ θαλάσσης κατὰ τῶν Ἱζαπνίδων. Καὶ περὶ τὰς δ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς, ἡμέρα α', ἰνδικτιῶνος γ', ἔτους ,ρωπη' (6888) ἐποίησεν τὸ φωσσᾶτον μερίδας β'. Τοὺς μὲν πεζοὺς ὡσεὶ χ' ἔστειλεν ἀπὸ τὸ Πέτρωμαν· ὁ δὲ βασιλεὺς, παραλαβὼν τὸ καβαλλαρικὸν καὶ ἑτέρους πεζοὺς καμπόλλους, ἐπέρνειξεν¹ τοὺς ὄλον τὸν Φιλαβωνίτην ποταμὸν ἄνω ἕως εἰς τὰς χειμαδίδας, καὶ τὰς σκηνάς αὐτῶν ἐκούρτσουσεν, ἐσκότwsεν, ἔκαυσεν καὶ ἐλήσεν αὐτούς. Καὶ πολλὰ ἡμέτερα ἀιχμάλwτα ἡλευθέρwsεν σιμικλιὰ², καὶ ἐστράφη, καὶ ἐστάθη μικρὸν εἰς τὸν Σιπλαβοπιᾶστην. Οἱ δὲ χ' οἱ ἀπελιθόντες ἀπὸ τὸ Πέτρωμαν ἐκούρτσουσεν εἰς τὸ Κοτζαυτᾶ, καὶ ἐποίησαν σφαγὴν καὶ κοῦρσον καὶ πυρκαϊᾶν πολλήν. Καταβαίνοντες δὲ μετὰ πολέμου, ὁσάκις ἐποιοῦν καὶ συμπλοκὴν μετὰ τῶν δωκόντων Τοῦρ-

50. თებერვალში დაიძრა მეფე ხმელეთითა და ზღვით ქაპნიდების წინააღმდეგ. ოთხ მარტს, კვირას, მესამე ἰნდიქტიონს, 6888 წელს, ორ ნაწილად გაჰყო ჯარი. ქვეითნი, დაახლოებით 600, პეტრომადან გაგზავნა, ხოლო მეფემ კი წაიყვანა ცხენოსნები და მთელი დანარჩენი ქვეითი ჯარი, აიარა მთელი მდინარე ფილავონიტი საზამთრო სადგომებამდე და მოაოხრა მათი სადგომები; დახოცა, დასწვა, მოიპალა ისინი. აგრეთვე მრავალი ჩვენი ტყვე დროულად განათავისუფლა; მერე მობრუნდა და ცოტა ხანს სთლავობიასტეში დადგა. პეტრომადან წამოსულმა 600-მა [მეომარმა] კი კოძაუტა ააოხრა და დიდი ხოცვა-ჟლეტა, ალაფობა და ხანძარიანობა მოახდინა. უკანდახეულთ ომის შემდეგ ბევრჯერ მოუხდათ ხელჩართული ბრძოლა დადევნებულ თურქებთან და მრავალი თურქი მო-

¹ ხელნაწერსა და გამოცემებში არის *ἐπτέρνειξε*, პაპადოპულოს ანრით *ἐπτεδ-ნიξε* იგივეა რაც *ἐλάκτισε* („ტლინკებს ესროდა“); უნდა იყოს *ἐπέδνειξεν*, რადგან *περὸν* ნიშნავს „გადასვლას შესაძლებელს ვხდი“; საბუთად მოჰყავს ხალხური ლექსი პონტოდან.

² ხელნაწერსა და გამოცემებში სწერია *σιμυλικά*, *σιμύλικα*. პაპადოპულოსის კონიექტურით *σιμικλιὰ*. სიტყვა *σιμυλικά* არ არსებობს არც ბერძნულში, არც თურქულ-პონტურ დიალექტში. არის სოფელი *Σιμικλή* მდინარე ხარსიოტის ნაპირას. აქედან *Σιμικλιὰ* „რაც სიმიკლის მცხოვრებთ შეეხება“.

κων, πολλοὶ ἐπιπτον ἐκ τῶν Τούρκων. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ἐλπίζοντες [εὐρεῖν] τὸν βασιλέα, εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἰσχυρὰ πολεμοῦντες καὶ κτείνοντες ἤρχοντο. Περὶ δὲ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Σφλαβοπιάστου γεινόμενοι, ὡς οὐχ εὗρον τὸν βασιλέα, ὡς ἐσυνεφάνησαν, μικρὸν πρὸς τροπὴν βλέψαντες, ἔπεσον ὡσεὶ μὲν Ῥωμαῖοι. Οἱ δὲ πεσόντες Τούρκοι καὶ Τούρμισσαι καὶ Τουρκόπουλα ὑπὲρ τοὺς ῥ' ἤριψ-μήθησαν.

Μηνὶ Ἰουνίῳ τθ', Ἰνδικτιῶνος ε', ἔτους, ςωαδ' (6890) ὁ τοῦ βασιλέως κῦρ Ἀλέξισο υἱός, ὁ κῦρ Μανουήλ ἐγέννησεν υἱὸν ἐκ τῆς ἐξ Ἰβήρων κυραῦς Εὐδοκίας, ὃν καὶ βαπτίσας ὁ πάππος καὶ βασιλεὺς κῦρ Ἀλέξιος καὶ ἡ προμάμη καὶ δέσποινα κυρὰ Εἰρήνη καὶ ὁ μητροπολίτης Τραπεζούντος κῦρ Θεοδῶσιος ἐκάλεσαν τοῦτον Βασίλειον κατὰ τὸν πρόπαππον. *მისი დიდი-პაპის სახელის მიხედვით.*

51. Μηνὶ Ἰουνίῳ θ' ἡρχῆθῃ ἡ νόσος τῶν βουβώνων, ἔτους ςωαδ' (6890) Ἰνδικτιῶνος ε', καὶ ἔλυμήνατο ἐν Τραπεζούντι πολλοὺς μέχρι καὶ τοῦ Δεκεμβρίου καὶ τοῦ Γεναρίου μηνός. Ἐλυμήνατο δὲ καὶ τὴν Ματζούκαν περὶ πολλοὺς καὶ τὴν Τριχαμίαν καὶ τὸ μέρος τῶν Συρμένων ἕως εἰς

იკლა. რომაელები კი იმედოვნებდნენ მეფის [შეხვედრას] და სასტიკად იბრძოდნენ, ხოცავდნენ და ზღვის ნაპირისაკენ მიიწვევდნენ. როცა ზღვის ნაპირას სთლავოპიასტესთან გავიდნენ და ჯერ შეხვდნენ მეფეს, როგორც შეთანხმებული იყვნენ, ცოტა გაქცევისაკენ ქნეს პირი და 42 რომაელი მოკვდა. ხოლო დახოცილი თურქები, თურქი ქალები და ბავშვები კი 100-ზე მეტი დაითვლებოდა.

19 ივნისს, მეხუთე ინდიკტიონს, 6890 წელს, მეფის ბატონ ალექსის ძეს, ბატონ მანუილს, იბერიელ ქალბატონ ევდოკიასაგან შეეძინა ვაჟიშვილი. რომელიც მონათლეს და პაპამ და მეფემ ბატონმა ალექსიმ, დიდი-დედამ და დედოფალმა ქალბატონმა ირინემ და მიტროპოლიტმა თეოდოსი ტრაპიზონელმა უწოდეს მას ბასილი¹.

51. 9 ივლისს გაჩნდა საზარდულის, სენი 6890 წელს, მე-5 ინდიკტიონს და დეკემბრამდე და იანვრამდე ტრაპიზონში ბევრი გაუღიტა. მოათხრა აგრეთვე ძალიან მაცუკა, ტრიკომია და სირმენის კუთხე ვიღრე დრონამდე.

ტყე Δρύωναν.

¹ დავითის ასულს ევდოკიას და ტრაპიზონის მეფის ალექსის ძეს, ბატონ მანუილს შესძენიათ 1382 წელს ვაჟი, რომლისთვისაც დაურქმევიათ სახელად ბასილი (ეს არის მომავალი მეფე ბასილ-ალექსი IV).

52. Μηνη 'Οκτωβρίω κδ', ἡμέ-
ρα ι', ἰνδικτιῶνος ι' τοῦ ςωγε'
(6895) ἔτους κινήσας δ τοῦ βασι-
λέως γαμβρὸς ὁ ἐκ τῶν Διμνίων
ἄμηρας ὁ Τατζιατίνης κατὰ τοῦ
ἐτέρου γαμβροῦ τοῦ βασιλέως,
υἱοῦ τοῦ ἐκ Χαλυβίας Χατζσυμ-
ρη, τοῦ λεγομένου Σουλαμάμπει,
ἔχων φωσσᾶτον χιλιᾶδας ιβ', καὶ
τῇ Χαλυβίῃ εἰσελθὼν, ἔπεσε πρῶ-
τος αὐτὸς ὁ Τατζιατίνης, καὶ
κρουραργηθεὶς ἔκει τέθηγεν. Οἱ
δὲ περὶ αὐτὸν ἐκτανθησαν ὡς γ',
οἱ δὲ λοιποὶ γυμνοὶ ἔφυγον, ἀπο-
βαλόμενοι ἵππους ζ καὶ ὄπλα
ἄπειρα.

53. Ἀμηρας τις Τάταρις,
ἔχων καὶ χάνην, ὡς λέγουσιν, ὁ
δὲ Τάταρις Ταμουρλάγκης² ὦν τὸ
ὄνομα, ἐκ τῶν ὀρίων ἐξελθὼν
Χαταίας³, ἔχων, ὡς φασιν οἱ εἰδόν-
τες, φωσσᾶτον ὑπὲρ τὰς ὀκτακο-
σίας χιλιᾶδας, ἦλθε καὶ παρέ-
λαβε τὴν πᾶσαν Περσίαν. Εἶτα,
εἰσελθὼν καὶ ἐν τοῖς ἀκρωρείοις
'Ιβήρων, παρέλυσε πολέμου νόμῳ
τὸ θάυμασιον Τυφλίσιον⁴, ζαγρή-

52. 24 ოქტომბერს, მე-10
ინდიქტიონს, 6895 წელს, მე-
თის სიძე ამირა ტაჯ-ედინი
ლიმნიიდან დაიძრა მეფის მე-
ორე სიძის, ხალიბიელ ხაჯი-
მირის ძის, სახელად სულეიმან-
ბეგის წინააღმდეგ¹. ჰყავდა 12
ათასი ჯარი, მაგრამ ხალიბიაში
რომ შევიდა, პირველად თვით
ტაჯ-ედინი ჩამოადგეს და დაჩე-
ხილი იქვე მოკვდა. ხოლო მი-
სიანები დაიხოცა 3000-მდე. და-
ნარჩენებმა კი დაჰყარეს 7000
ცხენი, ურიცხვი იარაღი და შიშ-
ველნი გაიქცნენ.

53. როგორც ამბობენ, ვილა-
ცა თათარმა ამირამ, რომელსაც
ხანობაც ჰქონდა, სახელად კი
ერქვა თემურლენგი², ხატაეთის
სახლცრებიდან გამოილაშქრა.
ჰყავდა, როგორც მნახველნი
ამბობენ, რვაასი ათასი ჯარი;
მოვიდა და დაიპყრო მთელი
სპარსეთი. მას შემდეგ შერტრა
იბერიის მთებშიაც. ომის კანო-
ნი თ ხელთ იგდო საოცარი თბი-

¹ როგორც ხეშთ იყო ნათქვამი (გვ. 208 შენ.) ტრაპიზონის მეფემ იოანე-
ალექსი III-მ თავისი ასული ევდოკია მიათხოვა ამირას ტაჯ-ედინ-ჩელგებს. მეფეს
ჰყოლია მეორე ასულიც, რომლის სახელი არ არის გადმოცემული. იგი ცოლად
ჰყავდა ხალიბიის ამირის ძეს.

² თემურლენგის სახელი ბერძნულად გადმოცემულია *Ταμουρλάγκης* („ტამურ-
ლანგ“), რაც თითქმის ხედმიწვევით შეესაბამება ევროპულ ენებში გავრცელებულ
Tamerlan-ს.

³ *Χαταία* (ან *Χαταία*) — ასე ეწოდება „ჩინეთს“. შერ. ქართული „ხატაეთი“.

⁴ ორ ადგილას იხსენიებს მიქელ პანარეტოსი „თბილისს“ და ორივეგან უწო-
ლებს მას: *Τυφλίσιον* (თ. 48), *Τυφλίσιον* (თ. 53). ამ ქალაქის სახელი ჯერ კიდევ
VI საუკუნეში გვხვდება თეოფანე ბიზანტიონელთან და იქ მას უწოდება *Τιφλις*,
რაც უფრო სწორია, ვიდრე *Τυφλίσιον*. ბერძნებს რომ სჩვევიათ შეუფარდონ უცხო
გეოგრაფიული სახელი რომელსამე თავიანთ სიტყვას: ასე მოხდა აქაც (დაუგაგ-
შირეს ბერძნულ სიტყვას *τυφλός*, რაც არაფერ შუაშია).

σας και τον βασιλέα Παγκράτιν
τον στρατηγικώτατον και την
δμόξυγον αυτου, την θυγατέραν
του ήμετέρου βασιλέως, την ώραι-
οτάτην κυράν Ἄννην, και τον
υἱόν αυτης Δαβίδ, τον δε λαόν
ἔθυσσε μαχαίρα και ἀπώλεσεν.
Ὅποσα δὲ πράγματα εἶλε και
ἔσας εἰκόνας ἔγδειρε και κατέ-
καυσε, και λίθους τιμίους και
μαργαριτάρια και χρυσόν και
ἄργυρον ἀπεφέρετο οὐ δύνатаι
τις γραφή παραδοῦναι, μηνὶ Νοεμ-
βρίῳ κα', ἔτους 'σ'αε' (6895).

54. Ἐκοιμήθη ὁ βασιλεὺς κ̅υρ
'Αλέξιος ὁ μέγας Κομνηνός. ὁ
υἱὸς του κ̅υρ Βασιλίου του μεγάλου
Κομνηνοῦ ὁ δευτερος, μηνὶ
Μαρτίῳ κ', ἡμέρα Κυριακῆ τῆς
ε' ἑβδομάδος, ὡρα δευτέρα τῆς
ἡμέρας. Ερᾶσθυσσε δὲ ἔτη μ'
και μῆνας γ', ἔτων ὦν νა', ἔτους
'σ'αεγ' (6898).

Μηνὶ Μαρτίῳ ε' του 'σ'αε'
(6920) ἔτους ἑκοιμήθη ὁ βασι-
λεὺς κ̅υρ Μανουήλ ὁ μέγας Κομ-

ლისი. ტყვედ ჩიიგდო გამოჩე-
ნილი სარდალი ბაგრატ მეფე
და მისი მეუღლე, ჩვენი ხელმწი-
ფის ასული მშვენიერი ქალბა-
ტონი ანნა¹, აგრეთვე მისი (ქ. ი.
ანნას) ძე—დავითი. ხალხი კი გაე-
ლიტა მახვილით და გაანადგუ-
რა. რა ქონება იგდო ხელთ, რა
ხატები გაძარცვა და დასწვა,
რამდენი თვალი აატიოსანი, მარ-
გალიტი, ოქრო და ვერცხლი
წაიღო, არავის შეუძლია აღწე-
როს. [ეს მოხდა] 21 ნოემბერს,
6895 წელს.

54. გარდაიცვალა მეფე ბა-
ტონი ალექსი, დიდი კომნენოსი,
დიდი კომნენოსის ბატონი ბასი-
ლის მეორე ძე², 20 მარტს, (დიდ
მარხვის) მე-5 კვირის კვირა
დღეს, დღის მეორე საათზე, ხო-
ლო იმეფა 40 წელი და 3 თვე,
51 წლისა; 6898 წელს.

5 მარტს, 6920 წელს, გარ-
დაიცვალა მეფე ბატონი მანუი-
ლი, დიდი კომნენოსი და დაიკრ-

¹ ბაგრატ V-ისა და ანნას შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 202 და გვ. 205. რომ იგი შეიპყრა თემურლენგმა, ამის შესახებ წერს ბერი ეგნატაშვილი: «და შეიპყრა მეფე ბაგრატ და ყოველივე მყოფი ციხესა მას შინა [ტფილისისასა]. და თუთ დარპყრა ციხე და ტყუე-ყო მეფე ბაგრატ. ხოლო დაჰპატიჟა ლანგ-თემურ რჯული მაჰმადისა, ხოლო მეფემან არა უსმინა, და ჰყვა პატიმრად» (ქართლის ცხოვრება II, 1959, გვ. 328, 17-19). ხოლო „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელების მეორე ტექსტში ვკითხულობთ: «მაშინ შეიპყრეს თუთ მეფე ბაგრატ და დედო-ფალი ანნა» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 450,24).

² მეფე იოანე-ალექსი III გარდაიცვალა 6898 (ე. ი. 1390) წელს, რაც დასტურდება სხვა წყაროებითაც. იგი იყო ბასილ მეფის მეორე ძე (იართლაც, ბასილის ერთი ძე იყო კალოიოანე).

νηγός, και ἐτάφη εἰς τὴν Θεοσκέ-
 παστον, Ἐβασίλευσε δὲ ἔτη κζ'.

Μηνὶ Μαίῳ β', ἔτους ςαγ'
 (6903) ἐκοιμήθη ἡ δέσποινα κυρὰ
 Εὐδοκία ἡ οὖσα ἐξ Ἰβήρων, μή-
 τηρ δὲ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλε-
 ξίου.

55. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, Ἰνδικ-
 τιώνος δ', ἔτους ςαδ' (6904) εἰς
 τὰς ιδ', ἡμέρᾳ Σαββάτῳ ἦλθεν
 ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν
 Ἅγιον Φωκᾶν ἡ δέσποινα κυρὰ
 Εὐδοκία ἡ μεγάλη Κομνηνὴ μετὰ
 κατέργου και ἑνὸς γρυπαρίας.
 Εἶχε δὲ και νύμφας εἰς μὲν τὸν
 ἀντᾶδελφον αὐτῆς, τὸν βασιλέα
 κυρ Μανουήλ, χῆρον ὄντα, τὴν
 θυγατέρα τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ
 κυρὰν Ἄννην, εἰς δὲ τὸν ἀνεψιὸν
 αὐτῆς, τὸν βασιλέα κυρ Ἀλέξιον,
 τὴν θυγατέραν τοῦ Καντακουζη-
 νοῦ κυρὰν Θεοδώραν. Καὶ τῇ
 ἐπαύριον Κυριακῇ βροχῆς ὄσσης,
 εἰσηλθὼν εἰς Τραπεζοῦντα. Γέγο-
 νε δὲ και πρέσβυς εἰς ταῦτα ὁ
 μέγας δούξ ὁ ἀμυριάτης ὁ Σχο-
 λάρης.

56. Τῷ δὲ ςαε' (6935) ἔτει
 τῆς ε' Ἰνδικτιώνος, τῇ ιβ' τοῦ
 Νοεμβρίου, ἡμέρᾳ β', ἡρᾳ γ' τῆς
 νυκτὸς ἐκοιμήθη και ἡ δέσποινα,

ძალა თეოსკეპასტოსში, ხოლო
 იმეფა 27 წელი¹.

2 მაისს, 6903 წელს, გარ-
 დაიცვალა დედოფალი, ქალბა-
 ტონი ევდოკია, მეფე ბატონ
 ალექსის დედა, რომელიც იბე-
 რიიდან იყო მოყვანილი.

55. 14 სექტემბერს, მეორე
 ინდიქტიონს, 6904 წელს, შა-
 ბათ დღეს, კონსტანტინეპოლი-
 დან წმინდა ფოკაში მოვიდა დე-
 დოფალი ქალბატონი ევდოკია,
 დიდი კომნენოსი, კატარლით და
 ერთი ნავით. თან მოყვანა სა-
 ცლოლები თავისი ქვრივი ძმის,
 მეფის ბატონ მანუილისათვის
 ფილანთროპენოსის ასული ქალ-
 ბატონი ანნა, ხოლო თავისი
 ძმისწულის, ბატონ მეფის ალექ-
 სისათვის—კანტაკუზენოსის ასუ-
 ლი ქალბატონი თეოდორა; და
 მეორე დღეს, კვირას, წვიმაში
 შემოვიდა ტრაპიზონში. ამ საქ-
 მეში კი მოციქულად იყო დი-
 დი დუქსი ამირალი სხოლა-
 რისი.

56. 6935 წელს, მე-5 ინდიქ-
 ტიონს, 12 ნოემბერს, ორშა-
 ბათს, ღამის 3 საათზე გარ-
 დაიცვალა აგრეთვე დედოფა-

¹ მანუილ III-მ, რომელიც გარდაიცვალა 6920 (ე. ი. 1412) წელს იმეფა არა
 27 წელი, არამედ 22 წელი (1390—1412). მისი ცოლი კი, ევდოკია «რომელიც
 იბერიიდან იყო მოყვანილი» (იხ. ზემოთ გვ. 207 შენიშვნა) გარდაცვლილა იმაზე
 ადრე, 6903 (ე. ი. 1395) წელს. მანუილს ჰყავდა და ევდოკია, თურქ ამირანზე გათ-
 ხილილი (იხ. ზემოთ გვ. 208, შენ. 1); მას, როგორც 55. თავიდან ჩანს, დაქვრივე-
 ბული ძმისათვის ჩამოუყვანია, მისი დაქვრივების მეორე წელსვე (1396 წელს),
 საცოლოდ ფილანთროპენოსის ასული ანნა.

ἡ κυρὰ Θεοδώρα Καντακουζηνή
ἡ μεγάλη Κομνηνή, ἡ ἰσχυρὸς
τοῦ αὐτοῦ βασιλέως κ̅ς Ἀλεξίου,
καὶ ἑτάφη ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ
τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Χρυ-
σοχεφάλου, ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ
Γένωνος, εἰς τὸ παράβημα.

57. Τῷ δὲ αὐτῷ ἔτει, μὴν
Νοεμβρίου ἡλθε καὶ ἀπὸ Γοτθίας
ἡ βασίλισσα κυρὰ Μαρία, ἡ τοῦ
κ̅ς Ἀλεξίου ἐκ τῶν Θεοδώρων
θυγάτηρ, καὶ ἐβίβη μετὰ
ἐπισκοπῆς δεσπότητος, τοῦ ἀνδρὸς
αὐτῆς κ̅ς Δαβὶδ τοῦ μεγάλου
Κομνηνοῦ.

ლი, ქალბატონი თეოდორა კან-
ტაკუზენე, დიდი კომნენე, ჩვე-
ნი ხელმწიფის, ბატონ ალექსის
მეუღლე; და დაიკრძალა
პატივით ყოვლად წმიდა ღვთის-
მშობლის წმიდა ხრისოკეფა-
ლოსის ტაძარში, გიღონის ვან-
სასვენებელში.

57. იმავე წელს, ნოემბერში
გოთიიდან მოვიდა დედოფალი
ქალბატონი მარიამი, თეოდორე-
ლი ბატონის ალექსის ასული,
და სიხარულით მიიღო ღვთის-
მომწამა დესპოტმა, მისმა მეუღ-
ლემ, ბატონმა დავითმა, დიდმა
კომნენოსმა.

მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკის“ ენის თავისებურებანი

მიქელ პანარეტოსის ენის შესახებ მხოლოდ რამდენიმე სტატია
არსებობს: 1) სიტყვის შესახებ ძველად გამოქვეყნებული აქვთ წერი-
ლები სპ. ლამბროსის (Νέος Ἑλλ. 14, 399—400), ო. ლამფსი-
დესის (Ποντιακά Φύλλα 1, № 9—10) და ბერძნული ტექსტის
გამომცემელს ი. პამბუკესს (Χρονικά τοῦ Πόντου 1, 72—75);
2) ზოგადი დახასიათება პანარეტოსის ენისა (იმის აღნიშვნით,
რომ ამ ენაში პონტოს დიალექტის ფორმები გვხვდება) მოიპო-
ვება ო. ლამფსიდესის შრომაში (Ἀρχαῖον Πόντου 19 [1954],
37—60).

ქვემოთ ჩვენ წარმოვუდგენთ მკითხველს ჩვენს დაკვირვებებს
მიქელ პანარეტოსის ენის შესახებ (1. ლექსიკა, 2. ფონეტიკა, 3. მორ-
ფოლოგია): ეს დაკვირვებები ეხება პანარეტოსის ენის მხოლოდ
რამდენიმე საკითხს. სრული ენობრივი მიმოხილვა „ტრაპიზო-
ნის ქრონიკის“ ტექსტისა მომავალი კვლევა-ძიების საგანი უნდა
გახდეს.

1. **ლექსიკა.** არის მთელი რიგი სიტყვები, რომლებიც ძველ ბერძნულში ან სრულიად არ გვხვდება, რადგან ისინი ბიზანტიურ პერიოდშია შემოსული ან ლათინურიდან ან აღმოსავლური ენებიდან, ან გვხვდება განსხვავებული მნიშვნელობით. ქვემოთ ვეხებით მხოლოდ ზოგიერთ ამათგანს.

Ἀλαγίον „სამეფო გვარდია“. ამ სიტყვის შესახებ დაწერილებით არის საუბარი ზემოთ, გვ. 277—278.

Ἀμυραχίης თანამდებობის პირი. ამ სიტყვის ვარიანტად ასახელებენ ἄμυραχίος-ს. გვხვდება მიქელ პანარეტოსთან და გ. მორავსიკის¹ აზრით ეს წოდება ტრაპიზონის სამეფოში იყო გავრცელებული; სიტყვა მომდინარეობს არაბულ-თურქული სიტყვისაგან ἄμυραჯ (ἄμυραჯ, ἄμυραჯ, ἄμυραჯ, ἄμυρ). ხომ არ არის ამასთან კავშირში ქართული „ამირბარი“². რამდენადაც ნათელი არ არის მიქელ პანარეტოსის ტექსტით, თუ რა ფუქციები ჰქონდა ამ თანამდებობის პირს, ჩვენ ვტოვებთ ბერძნულ სიტყვას უთარგმნელად (იხ. გვ. 213, თავი 55).

Ἀπὸ δεῖπνον, το — „სალამოს ლოცვა“, გვ. 194, თავი 27. იხ. იქვე შენიშვნა 1.

Ἄρματα γα — „ვაიარაღებ“, „ალვჭურავ“ (გვ. 189, თავი 18). მომდინარეობს ლათინური სიტყვისაგან armatus და უდრის ბერძნულს ἄρμα („ვაიარაღებ“).

Βάλα — „ნავი“ (გვ. 189). ამ სახით არ არის დადასტურებული არც ერთ ლექსიკონში. ალბათ, უნდა ყოფილიყო βάρια, (გამოთქმით „ვარკა“); მომდინარეობს გვიან-ლათინური სიტყვისაგან barca („ნავი“), რომელიც თავისი მხრით უკავშირდება ეგვიპტურ სიტყვას βάρια („პატარა ნავი“). იხ. Georges, Lat.-d. Wörterbuch 1913, Sp. 790.

Βαρχίς იგივეა რაც βάρια („ნავი“); გვ. 185.

Βαρχόπουλον, τὸ (βαρχόπουλα ἕκαστα „ნავები საკმარა რაოდენობით“ გვ. 185). არც ერთ ლექსიკონში არ მოიპოვება. დიმიტრაქის ლექსიკონში არის: βαρχισίλα (ხალხ.), βαρχიტσα, βαρχასი — კინობითი ფორმა სიტყვისა βάρια, ე. ი. პატარა ნავი.

Γαστήρ. ამ სიტყვის მნიშვნელობაა: 1) მუცელი, 2) კუჭი; 3) დედის საშო. მიქელ პანარეტოსთან ვკითხულობთ: ალექსი III-ს (1350—1390) შეეძინა ვაჟი ანდრონიკე, ხოლო არა დედოფლისაგან, არამედ სხვა ქალისაგან (ἐξ ἄλλης γαστρὸς καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς

¹ G. Moravcsik, Byzantinoturcica II, 1958, 68.

² იხ. ავ. შანიძე, თხზულებანი, ტ. II, 1966, გვ. 176—179.

δῆσσιονης). აქ γαστρός უთურდ უნდა გავიგოთ არა „სხვა შუკლი-დან“, არამედ „სხვა ქალისაგან“ (გვ. 191, თავი 20).

Γρυσπαρίας (გვ. 213, თავი 55). ხელნაწერში სწერია γρῖπαρίας, ხოლო ზოგიერთი გამომცემელი წერს: γρυσπαρίας, რადგან, ალბათ, ჰგულისხმობს, რომ ეს უკავშირდება სიტყვას γρυσπός („მოლუნული“ ან „კეხიანი“) და რომ მთელი სიტყვა უნდა იყოს „მოლუნული ნავი“. გარდა ამისა გამოუცნობია, თუ რატომ სწერია ἔνδς γρῖπαρίας და არა μᾶς γρ.. ἔნδς მოწმობს, რომ საქმე გვაქვს ნათესაობით ბრუნვასთან; მაშასადამე, γρυσπαρίας აგრეთვე ნათესაობითი ბრუნვა უნდა იყოს (სიტყვისაგან γρυσπαρία); უკანასკნელ შემთხვევაში კი მას როგორც მდებრობითი სქესის სიტყვას ეკუთვნის μᾶς, როგორც ფიქრობდა სპ. ლამბროსი.

Δῆσσιονα-χάτσμ — „ქალბატონ-ხათუნი“. აქ ჰენდიადისტან უნდა გვქონდეს საქმე: ბერძნული δῆσσιονα და თურქული „ხათუნი“ (გვ. 193, 201).

Δουχάινα — დიხ-ის მეუღლის აღმნიშვნელი მდებრობითი სქესის სიტყვა.

Ἐπιχέρνις. იხ. გვ. 183 შენ.

Καβαλλάρικος, καβαλλάριος — „მხედრული“, „მხედა-რო“, ლათინური სიტყვისაგან caballus („ცხენი“); გვ. 204.

Καπετάνιος (გვ. 198, თავი 32: „კატაბანი“). ეს სიტყვა ბერძნულ-ბიზანტიურ ტექსტებში, უმეტეს შემთხვევაში, წარმოდგენილია ფორმით κατεπάνω და ლექსიკოგრაფების მიერაც გაგებულია როგორც ბერძნული სიტყვა κατ-επάνω („ზემოთ“, „ზედმდევად“, იხვლ. over, იხ. Sophocles s. v.). თუ რა შინაარსი იღვა ამ სიტყვაში, ამას გვიმართავს კონსტანტინე პორფიროგენეტი: ἰστέον δτι μαστρομίλης ἐρμηνεύεται ἢ Ἰωμαίαν διαλέκτῳ κατεπάνω τὸν στρατὸν (De adm. c. 27, „საცოდნელია, რომ mastromilis [ალბათ, magister militum] რომაული დიალექტით ვადმოითარგმნება „ჯარის მეთაურად“. აქედან იმ დასკვნის გაკეთება შეიძლება, რომ ჩვენს ტექსტში ნახმარი καπετάνιος გაგებული უნდა იქნეს როგორც ლათინური capitanus (სიტყვისაგან caput „თავი“). იქნებ პარალელისათვის გამოვღვეს ერთ-ერთ წყაროში (Hist. Turc.) ნახმარი καπετάν πασᾶς („კაპეტან ფაშა“), რაც ნიშნავს „აღმირალს“ (მო რ ა ვ ჩ ი კ ი, ტ. II, გვ. 150).

Κάτεργιον. τιο („კატარა“, გვ. 181 და ხშირად). ძველს ბერძნულში κάτεργιος ნიშნავს „დამუშავებულს“. ბიბლიაში ის ვადმოცემულია როგორც „საქმარი“ (ედა მისცე იგო საქმარად [ენდ

τὸ ἀτρεργον] კარავსა მას საწამებელისასა: გამოსლვ. 30;16). უკვე კონსტანტინე პორფიროგენეტთან (X საუკ.) ის ნიშნავს „ამწვევი-მანქანა“, „ბაგირი“ (ნავების მისაბმელი).

Κοῦχος (თქმ კიხოს, სახელობითი შეიძლება იყოს კοῦχος და კοῦχος. სხვაგან ეს სიტყვა არსად არ არის ჯერჯერობით დადასტურებული; თ. უსპენსკი ფიქრობს, რომ აქ უნდა ყოფილიყო თქმ კიხლ „ციხე-სიმაგრე“ (თ. უსპენსკი, გვ. 108). სხვა მკვლევარებმა ზოგადი ვარაუდით გაიგეს კიხოს როგორც „გასასვლელი“ - проход, „Pass-Kastell“.

Κουλάς, ბ. სამჯერ გვხვდება მიქელ პანარეტოსთან: მაგ. μέχρι თქმ კიხლ (გვ. 199, თ. 34: „ციხე-დარბაზამდე“). ბერძნულში არაბულ-თურქულიდან (qale „კოშკი“) არის შემოსული. იხ. მორავ-ჩიკი II, 166. დიმიტრაკის განმარტებით „პატარა ციხე“.

Κουρσεύω („ვარბევ“, „მოვაოხრებ“; გვ. 179, 191, 193, 209) მომდინარეობს ლათინური სიტყვისაგან eursus („შეტევა“, „იერიში“).

Κοῦρσιον, τὸ „ალაფობა“ (გვ. 209), შემოსულია ლათინურიდან (eursus); δὲ τὸ კიურსიონ „თავდასხმის გამო“; გვ. 203). იხ. კიურსესა.

Λατινὸφρον, τὸ „ლათინთმომხრობა“ (გვ. 170, თავი 5).. სხვა ბიზანტიურ ძეგლებში ეს სიტყვა არა ჩანს. დიმიტრაკის ლექსიკონში ეს სიტყვა განმარტებულია, მაგრამ არც ერთ ძეგლი არაა დამოწმებული.

Μαῖτανιον, τὸ „მოედანი“ გვ. (200). სპარსულ-არაბულ-თურქული maidan.

Ξυλάριον, τὸ „ნავი“ (გვ. 205, თავი 44). თავისი წარმოებით ეს სიტყვა ნიშნავს „პატარა ჯნღო“-ს. ხოლო ἔνδλον არის „შეშა“ და ბიზანტიურ ტექსტებში აგრეთვე „ნავი“ (πλοῖον). თვით სიტყვა Ξυλάριον გვხვდება ბიბლიაში (3 მეფეთა 17,11), სადაც ქართულ თარგმანში Ξυλάριον-ს უღრის „მცირე შეშა“ (ადა აჰა შე შევკრებ მცირესა შეშასა).

Ὀσπίτιον, τὸ „სასახლე“ (გვ. 187: εἰς τὰ τῶν ἀρχόντων ὀσπίτια ἐმთავάρτα σασახლეებშია). მომდინარეობს ლათინური სიტყვისაგან hospitium („სასტუმრო ბინა“). სოფოკლესისა და დიმიტრაკის განმარტებით ὀσπίτιον არის უმთავრესად „ღარიბული სახლი“ (poor-house, πτωχική οἰκία); მიქელ პანარეტოსთან, პირიქით, ის აღნიშნავს „მთავართა სასახლეს“.

Παγόνιχα „განმანადგურებელი სენი“ (გვ. 056). დიმიტრაკის განმარტებით ეს არის γόνος παγάλης „სენი სრულიად მომსპობი“; გვხვდება საშუალო საუკუნეების ხალხურ ენაში (დიმოტიკი).

Παρασχάμιον, τὸ „ნავი“ (გვ. 203, 208). ამ სახით ლექსიკონებში დადასტურებული არაა. ძველს ბერძნულში გვხვდება (ესქილესთან, ევრიპიდესთან და სხვ.) *σχαλμός* „ნიჩბის დასამაგრებელი ქალი“. 203 გვერდზე ეს სიტყვა გვხვდება ასეთ კონტექსტში: *ἐπιήσθη τὴ ἀζάπια παρασχάμια* „[თავდასხმა] მოახდინეს მეკობრეებმა“ (ალ. გამყრელიძის თარგმანი; ა. ხახანაშვილი თარგმნის: *грабежа, učinенного вольными гребцами*). სიტყვა *ἀζάπια* (ან *ἀζάπιδες*) მომდინარეობს არაბულ-თურქულიდან *‘azab, ‘azar* „თავისუფალი“, თუმცა ქართულში ამ მნიშვნელობით იხმარება „აზატი“. მნიშვნელობით ამას უნათესავენ გ. მორავჩიკი (II, 56 და II, 111) სიტყვას *γυνίτζαροι*.

Περυλζα იხ. ზემოთ გვ. 209, შენ. 1.

Πιχέρυις „მელვინეთუხუცესი“. იხ. ზემოთ გვ. 183, შენ.

Ποτεστάτης „მოურავი“, ლათინური სიტყვისაგან *potestas*. იხ. ზემოთ გვ. 198, შენ. 3.

Προμάμη, ἡ „დიდი-დედა“, „დიდი-დიდედა“ (გვ. 210), *προαμία*; გვხვდება გვიან-ბერძნულში.

Προπαπας, ὁ დიდი პაპა (გვ. 210).

Ῥωμαίος. *Ῥωμαῖοι*. ამ სიტყვით მიქელ პანარეტოსი ყოველთვის აღნიშნავს „ბიზანტიურსა“ და „ბიზანტიელს“ განსხვავებით „ტრაპიზონელისაგან“ (გვ. 207).

Συμυλίας (გვ. 209, თავი 50). იხ. ზემოთ გვ. 209, შენი-შენა 2.

Τέντα, ἡ „კარავი“ (გვ. 205). ბიზანტიურ ბერძნულში იხმარება ძველბერძნული *σκηνή*-ს მნიშვნელობით. ზოგჯერ სწორენ ხოლმე *τένδα*, რაც ფონეტიკურად მართებულია.

Τζεργა („კარავი“, გვ. 173). შეთვისებულია თურქულიდან *çerge* („კარავი“, „ბოშათა კარავი“, *Zelt, Holzbaracke*). სოფოკლესის ლექსიკონით: *τζეργა bath* („აბანო“). მართლაც კონსტანტინე პორფიროგენეტს აქვს ასეთი განმარტება: *λουτρὸν Τούρκων, ἧρουν Σαυμάζον τζεργა* „თურქულად აბანო ანუ სკვითურად *τζეργა*“. იხ. მორავჩიკი II, 312.

Φασσάτον, τὸ „ჯარი“ (გვ. 180, 192, 193, 209, 210) ლათინური სიტყვისაგან *fossa* („თხრილი“, „ორმო“, „ფოსო“, „კალაპოტი მდინარისა“), *fosso* || *fossatum* („თხრილი“) ბიზანტიურ-ბერძნულში იგი სამი მნიშვნელობით იხმარება: „ბანაკი“ (= *στρατόπεδον*), „ჯარი“ (= *στρατός*) და „თხრილი“ (= *τάφρος*).

X ρόγος „წელიწადი“ (გვ. 166, 183, 186, 205). ძველს ბერძნულში უპირატესად (თითქმის მხოლოდ-და-მხოლოდ) ნიშნავს „დროს“, ხოლო გვიანბერძნულში, ბიზანტიურ-ბერძნულში და ახალ ბერძნულში ის აღნიშნავს „წელიწადს“ („დროსთვის“ იხმარება *καιρός*). მიქელ პანარეტოსთან, ამიტომ, *χρόγος* ნიშნავს „წელიწადს“, თუმცა „წელიწადის“ მნიშვნელობისათვის მისთვის ცნობილია აგრეთვე: 1) *ἐνιαυτός* (გვ. 169, 197) და 2) *ἔτος* (ძალიან ხშირად).

Ἐρασίη „ბელელი“ (გვ. 173, 178). იხ. ზემოთ გვ. 173, შენ. 3.

2. ფონეტიკა. როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, მიქელ პანარეტოსის ენა ატარებს ყველა იმ თვისებას, რომლებიც ახასიათებს, განსხვავებით ძველი ბერძნულისაგან, ბიზანტიური პერიოდის ბერძნულ ენას. ჩვენს მიზანს არ შეადგენს პანარეტოსის ენის ყველა ფონეტიკური თავისებურების აღწერა. შეგვხვებით მხოლოდ ზოგიერთ მოვლენას, რომელთა მიხედვით ნათელი იქნება, რომ, მართალია, ჩვენს ავტორი, სხვა ბიზანტიელ მწერალთა მსგავსად, იცავს ბერძნული ენის კლასიკურ ნორმებს, მაგრამ მისი ეპოქის ენობრივი თავისებურებებიც იჩენს ხოლმე თავს.

თანხმოვანი ბეტა (β). ცნობილია, რომ „ბეტა“ ბიზანტიურ პერიოდში ვინს უდრის გამოთქმაში: *βασίλευς* (ვასილევს), *Ἰβηρία* (ივირია), რადესაც რომელიმე ისეთი უცხო სახელის გადმოცემა სჭირდება ბიზანტიელს, რომელშიც ბგერა „ბ“ გვხვდება, ის ორ ხერხს მიმართავს ამის გადმოსაცემად: 1) ხმარობს π-ს, ან 2) კომპლექსს μπ. ამ ორივე ხერხის ნიმუშები გვაქვს მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“:

π = ბ

- 1) τὴν θυσιατέρα τὸν Πειάδ „ბექას ასული“ (გვ. 172).
- 2) τὸν Ἀχπουγάν „ალბულა“ (გვ. 173).
- 3) Ἄϊνα-π-ἕης (Ἄϊνα-π-აკ) καὶ ἀπὸ τὸ Παῖπερτ ὁ Μαχμάτ (წინამძღოლობდნენ) აინაბეგი და ბაიბურთელი მაჰმადი (გვ. 184).
- 4) ἀπὸ τὸν Παῖπερτίου κεφαλή ბაიბურთის გამგებელმა (გვ. 195).
- 5) Παγχαρτίψ τῆ Παγχαρτιανῶ ბაგრატი ბაგრატიონს (გვ. 202).

μπ = ბ

- 1) τὸν μέγαν δομέστικον τὸν Τζαμπαγ დიდი დომესტიკოსი ჯაბა (გვ. 175).

თანხმოვანი დელტა (δ). „ღ“-ბგერამაც ბერძნულში განიცადა ცვლილება: მან დაჰკარგა თავისი მჟღერობა („ღ“) და გადაიქცა სპირანტად (th-ინგ.). ხოლო როდესაც საჭიროება მოითხოვდა უცხო ენათა მჟღერი დონი ყოფილიყო გამოხატული, ისევე, როგორც ბეტას შემთხვევაში, აქაც ორი ხერხი არსებობდა: 1) τ ან 2) კომპლექსი ντ

ντ = ღ

- 1) κῆρ Μαγιστῆλ ἐκ τῆς ἐξ Ἰβηρίας Ροισσα-ντ-α-νας მანუილის ასულისა, რომელიც ივერიიდან მოყვანილ რუსულდანთან ეყოლა (გვ. 171).

τ = ღ

- 1) ὁ ἀπὸ τοῦ Παῖπερτιοῦ κεφαλή. ბაიბერდის გამგებელი (გვ. 185). როდესაც ძველბერძნულში δ გამოხატავდა მჟღერ ბგერას, მაშინ ამ ციხის სახელი ბერძნულად იწერებოდა τὸ Βαιβερδῶν (Proc. De aed. III, 4, 10: φάσιδιμήσατο τὸ τὸ Βαιβερδῶν καλίσμειον καὶ τὸ Ἄρεων „ააშენა ციხეები ბაიბერდი და არეონი“. იხ. Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, СПб 1908, გვ. 60, შენ. 1).

თანხმოვნებთ გამმა და კაპპა. ზემოთ ჩვენ გვქონდა ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ π და τ ასოების მეშვეობით გადმოცემულია სათანადო მჟღერი ბგერები (ბ და ღ). ასევე ეს ორთოგრაფიული კანონზომიერება დაცული კაპპას (κ) მიმართ: იგი არის გამოყენებული მჟღერი განის ვადმოსაცემად. ეს იმით არის გამოწვეული. რომ განის გამოსახატავად γ რომ დაეწერა, ის წაიკითხვოდა, რიგ შემთხვევებში, როგორც ღ (მაგალითად: Ἄχαιουζ „აღბულა“ (გვ. 207)¹.

κ = γ

- 1) ἐκλήθη Ἐβδοχία: Κ ο σ λ κ ἄ ν -χαιτούμ γάρ πρότερον ἄνομά-ζετο ეწოდა ევდოქია, პირველად კი გულქან-ხათუნი ერქვა (გვ. 208). მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ „გუ-რიელის“ სახელი ავტორმა დაწერა Γ ο σ ρ ἔ λ η (და არა Κουρέλη).

¹ საკუთრივ ბერძნულ ონომასტიკონში γ (კომპლექსში γα, γο) გამოითქმის ლ: Γόλαχαγ (გვ. 196), Γαλατῶν (გვ. 197).

2) გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ სიტყვაზე *Κορδύλη*. ტექსტში სწერია: *ἀνέχουσεν τὸν ἐν τῇ Κορδύλῃ ναὸν τοῦ ἄγίου Φωκᾶ* აღადგინა წმინდა ფოკას ტაძარი კორდილეში (გვ. 196, თავი 30). რა არის აქ გადმოცემული კაპპით. თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ეს დაბა იხსენიება, მაგალითად, პლინიუსთან და მას იქ ჰქვია *Chordule* (იხ. Pape, *Eig.* 695); იხსენიება პტოლემეს გეოგრაფიაში (V, 6, 11) ვართანტით *Χορδύλη* (იხ. ალ. გამყრელიძე გვ. 77), ჩვენთვის ნათელი იქნება, რომ სიტყვაში *Κορδύλη* კაპპით გადმოცემული არაა მკვეთრი ხშული ვ.

3. **მორფოლოგია.** ზმნა. აქ პირველ რიგში გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ *ἤλθον*-ზმნის თავისებურ უღვლილებაზე. ზმნას *ἤλθον* აქვს მეორე აორისტი, ხოლო გვიან საუკუნეებში მას უფითარდება პირველი აორისტის (*ἐπισήσα*) გავლენით მისი ბოლოკიდურები:

I	II
<i>ἤλθα</i>	<i>ἤλθον</i>
<i>ἤλθας</i>	<i>ἤλθες</i>
<i>ἤλθε</i>	<i>ἤλθε</i>
<i>ἤλθαμεν</i>	<i>ἤλθομεν</i>
<i>ἤλθατε</i>	<i>ἤλθετε</i>
<i>ἤλθασι(ν)</i>	<i>ἤλθον</i>

ასეთი შეჭრა პირველი აორისტისა მეორე აორისტის მქონე ზმნებში შეინიშნება სხვა ზმნების მიმართაც (*εἶπα*, *ἤνευξα* და სხვ.)¹. მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ გვაქვს შემდეგი შემთხვევები:

ἤλθαμεν (199), *ἀπῆλθαμεν* (188, 198, 205), *ἤλθασι(ν)* (181).
ἤλθαν (184, 185, 189), *ἀπῆλθαν* (182, 185).

მაგრამ უფრო ხშირია: *ἤλθομεν*, *ἀπῆλθομεν* (191, 196) და სხვ.

ორმაგი აუგმენტის ხაჯია. ორმაგი აუგმენტის ხმარება რთულ ზმნებში დადასტურებულია ჯერ კიდევ ახალი აღთქმის წიგნებში: მრ. 3,5 *ἀπ-ε-κατ-ε-σεζήθη ἢ χεῖρ αὐτοῦ* «უთლად მოეგო კელი მისი». ხოლო ბიზანტიურ-ბერძნულში ასეთი შემთხვევა ხშირია².

¹ K. Dieterich, *Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Sprache*. Lp. 1898, გვ. 237—238.

² K. Dieterich, *Untersuchungen* 213; G. Hatzidakis, *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Lp. 1892, გვ. 65—66.

მიქელ ჯანარეტოსის შრომაში ვკითხულობთ: ἄς ἐ-σαϋ-ε-φῶνησας „როგორც შეთანხმებული იყვნენ“ (გვ. 210, თავი 50).

სახელი ს ბ რ უ ნ ე ბ ა შ ი შეინიშნება შემდეგი თავისებურებები:

1) -ιον სიტყვებში რედუქციული ფორმა (-ი):

ა) τὸ σχάμιν (გვ. 171; ← σχάμινον. იხ. ზემოთ 171, შენ. 1).

ბ) πρὸς τὸ καλοκαίριν (გვ. 197, 206; ← καλοκαίριον).

2) -ως სიტყვებში რედუქციული ფორმა (-ი):

ა) ὁ Σχολάρις (გვ. 199; ← Σχολάριος)

ბ) ὁ πρωτονοτάρης (გვ. 198; ← πρωτονοτάριος).

ამასთან დაკავშირებით ყურადღებას იპყრობს შემდეგიც: ქალაქ „თბილისის“ სახელი ორ ადგილას გვხვდება: ა) τὸν βᾶσιλέως Τυφλίσιον (გვ. 207, თავი 47) და ბ) παρῆλθε πολέμου νόμω τὸ φασμάσιον Τυφλίσιον (გვ. 216, თავი 53: „ომის კანონით ხელთ იგდო საოცარი თბილისი“). აქედან ჩანს, რომ თბილისის სახელი ბერძენს (ე. ი. ბიზანტიელს) გაუკეთებია საშუალო სქესის ფორმით τὸ Τυφλίσιον. მაგრამ ვარიანტებიდან ჩანს, რომ მეორე მაგალითში τὸ φασμάσιον Τυφλίσιον დაუწერია სპ. ლამბროსს, ხოლო ხელნაწერში (M) სწერია: τὸ φασμασίω Τυφλίσιω, რაც ტაფელსა და ფალმერაიერს შეუსწორებიათ τῷ φασμασίω Τυφλίσιῳ (იხ. ლამბროსის გამოცემა: Νέος Ἑλληνομνημων, 1907, 30 სექტემბერი, გვ. 292). სურათი ასეთია:

ა) ხელნაწერში სწერია τὸ φασμασίω Τυφλίσιω.

ბ) რადგან ბოლოში სწერია ω, ამიტომ ტაფელმა და ფალმერაიერმა გაიგეს ის როგორც მიცემითი ბრუნვა და მიუწერეს *iota subscriptum* (φασμασίω Τυφλίσιῳ); ამის გამო ლოგიკურად ჩასთვალეს, რომ τὸ შეესწორებინათ და იქაც დაეწერათ მიცემითი ბრუნვის ფორმით: τῷ.

გ) სპ. ლამბროსმა სწორად ივარაუდა, რომ აქ მიცემითი ბრუნვა არაფერ შუაშია, რადგან ზმნა παρῆλθε („ხელთ იგდო“) უნდა უკავშირდებოდეს აკუზატივს და არა მიცემითს (მიცემითს ის უკავშირდება მხოლოდ პასიურ კონსტრუქციაში); ამიტომ პირველ მაგალითში არსებული Τυφλίσιου-ს სახელობით ბრუნვად ივარაუდა Τυφλίσιον, რადგან მეორე მაგალითში სწერია τὸ.

ჩვენის აზრით: ა) არც ტაფელ-ფალმერაიერს ჰქონდათ უფლება τὸ შეეცვალათ და τῷ დაეწერათ; ბ) არც სპ. ლამბროსს აქვს უფლება ხელნაწერის φασμασίω Τυφλίσιω-ს მიუწეროს γ. ხელნაწერის τὸ φασμασίω Τυφλίσιω ჰკულისხმობს ἰδω-სახელთა ხალხურ ფორმას τὸ

Φαυμάσιο Τυφλίσιο. ხელნაწერში რომ ი-ს მაგიერ ა სწერია, ეს არ ქმნის დაბრკოლებას; დაბრკოლებას ქმნის, თითქოს, მახვილი Φαυμάσιω Τυφλίσιω, მაგრამ ამის ახსნა ასე შეიძლება: რადგან ერთხელ დაიწერა ა ნაცვლად ი-მიკრონისა, შემდეგმა გადამწერმა, რომელსაც ბერძნული გრამატიკა კარგად სცოდნია, ბოლოში ა-მე-გიან სიტყვას მახვილი გადმოუტანა ბოლოდან მეორე მარცვალზე.

თანდებულები *ἐν* და *εἰς*. ცნობილია, რომ *ἐν* უკავშირდება მიცემით ბრუნვას და იხმარება მდებარეობის გამოსახატავად (სად?), ხოლო *εἰς* უკავშირდება აკუზატივის და იხმარება მიმართულების გამოსახატავად (საითქენ?). მაგრამ გვიან ბერძნულში და ბიზანტიურ-ბერძნულში ამ თანდებულების ხმარება ხშირად ერთმანეთშია არეული: სად? კითხვაზე *εἰς* იხმარება და საითქენ? კითხვაზე — *ἐν* (ახალბერძნულში ხალხურმა ენამ, დიმოტიკიმ, იცის მხოლოდ *εἰς*-ის ხმარება) მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ ასეთივე ვითარებაა.

ἐν ნაცვლად εἰς-ისა

- 1) ἐφθάσαμεν ἐν Τραπεζοῦντι მივალწიეთ ტრაპიზონს (206).
- 2) καταβάντες ἐν τῇ Λαζικῇ ჩავედით ლაზიკეში (201).
- 3) ἀπήλθουμεν ἐν τῇ Λαζικῇ წავედით ლაზიკეში (205).

ჩასაკვირველია, უფრო ხშირად დაცულია ძველ ბერძნულში მიღებული წესი, ე. ი. კითხვაზე საითქენ? იხმარება წინდებული *εἰς*.

- 1) ἦλθεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα მოვიდა ტრაპიზონში (176).
- 2) εἰσηλθεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα მოვიდა ტრაპიზონში (204, 213).
- 3) ἀπήλθουμεν εἰς τὸ Βαθῆν მივედით ბათუმში (205).

εἰς ნაცვლად ἐν-ისა

1) Ποιήσαντες τὴν πρόκλιψιν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως εἰς Κερασσοῦντα, τῶν δὲ Φώτων εἰς τὸ Ἰασόνιν „ვიღლესასწაულეთ ქრისტეს შობა კერასუნტში, ხოლო ნათლისღება“ იასონისში (უხდა ყოფილიყო *ἐν* Κερασσοῦντι და *ἐν* τῷ Ἰασονίῳ) 33. 192.

2) γέγονε πόλεμος εἰς τὸν Ἀχάντακον καὶ εἰς τὸν Μινθρίον „მოხდა ბრძოლა ასანტაკასთან და მინთრიონთან“ 33. 176 (უხდა ყოფილიყო *ἐν* τῷ Ἀχαντάκῳ καὶ *ἐν* τῷ Μινθρίῳ).

ტრაპიზონის მეფეთა გენეალოგია (მეექვსე ბანარტეხოსის მიხედვით)

ალექსი I კომნენოსი (1204—1222)

იოანე I აქსუხოსი (1235—1238) ასული + ანდრონიკე I გილნი (1222—1235)

იოანე იოსი (ბერი) მანუილ I კომნენოსი (1238—1263)

ანდრონიკე II (ანასტაზან) (1263—1266)

გიორგი I (ირინეგან) (1266—1280)

იოანე II (ირინეგან) + ევდოკია (1280—1297)

ასული თეოდორა (რუსულანისგან)

ალექსი II + ბექას ასული (1297—1330)

მიხეილ I (1344—1349)

ასული ანა (1341—1342)

ანდრონიკე III (1330—1332)

ბასილ I (1333—1340)

მიხეილ

გიორგი-აღბულა

მანუილ II (1332)

იოანე-ალექსი III (1350—1390)

კალიოანე

მარია (ხუტლუ-ბუგეგის მეუღლე)

ევდოკია (ტაფ-ელდინის ცოლი) ასული (ხალბიბის ამირის ძის ცოლი)

მანუილ III + ევდოკია (1390—1412)

ლესპრტი ანდრონიკე (გარდ. 1374 წ.)

ბასილ-ალექსი IV + თეოდორა კანტაკუზენი (1412—1458)

დავითი (1458—1461)

დამატება

ბიზანტიურ-ქართული
დოკუმენტირებული დექსიკონი

ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი

«ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი», რომლის დასაწყისი ნაწილი ამჟამად ქვეყნდება, რამდენიმე ათეული წლის სისტემატური მუშაობის ნაყოფია. მისი შედგენის მიზანი იყო დაგვეზადებინა საყოველთაო სახმარებლად ისეთი „ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი“, რომელიც დამყარებული იქნებოდა ძველი ბერძნულიდან (უკეთრომ ვთქვათ, ბიზანტიური ბერძნულიდან) ძველი ქართული მწიგნობრების მიერ თარგმნილ ძველთა მასალაზე. ხომ ცხადია, რომ ძველმა ქართველმა მწიგნობრებმა (ექვთიმე ათონელმა, გიორგი მთაწმინდელმა, ეფრემ მცხრემ, იოანე პეტრიწმა, არსენი იუალთოელმა და მათზე უწინარეს, თვით IV—V საუკუნიდან მოკიდებული, სხვა ქართველმა მოღვაწეებმა) ბერძნული ენა იცოდნენ როგორც ცოცხალი სამეტყველო ენა; კიდევ მეტიც: ზოგიერთი მათგანისათვის (მაგალითად, ექვთიმე ათონელისათვის) ბერძნული ენა, თითქმის, მშობლიური ენა იყო. ამიტომ გასაგებია, რომ მათ მიერ ბერძნულიდან ქართულად თარგმნილ ძეგლებს უადრესად სანდო მასალად მივიჩნევთ ბერძნული სიტყვებისთვის ქართულ შესატყვისობათა შერჩევის დროს. ბერძნულ-ქართულ ლექსიკურ შესატყვისობათა სწორად დადგენა საშუალებას გვაძლევს გამოვარკვიოთ, ამათუმი ბერძნულ სიტყვას თუ რომელი მნიშვნელობა უფრო შეეფერება დღევანდელი ქართულისათვის.

მკითხველი ხედავს, რომ ქვემოთ დაბეჭდილი „ლექსიკონი“ ორი ნაწილისაგან შედგება: 1) წვრილად, პეტიტივ, აწეობილია ბერძნულიდან თარგმნილ ძველქართულ ძეგლებიდან მოტანილი ჭრახელოთაგია სათანადო დოკუმენტაციით, 2) ხოლო ამის საფუძველზე ჩვენ მიერ დადგენილი ახალი ქართული შესატყვისობები უფრო მსხვილი შრიფტით (ე. წ. კორპუსით) არის დაბეჭდილი.

აფილოთ, მაგალითად, სიტყვა *ἀγχιον*. მისთვის ძველი ქართული თარგმნილი ტექსტები შემდეგ შესატყვისობებს გვაძლევენ:

უმეცრება
უმუნურება
უსჯულოება

არაწმილება
 უცნობელობა
 შეურაცხება
 უცნაურება
 წარწყმედა

ამის საფუძველზე ჩვენ შემოგვაქვს წინადადება, რომ სიტყვისათვის *ἄγνωστα* ახალქართულში მივიღოთ შემდეგი მნიშვნელობები:

- 1) არცოდნა
- 2) უმეცრება
- 3) შეცდომა.

მკითხველი ყურადღებას მიაქცევს იმას, რომ ძველქართული დოკუმენტაცია ყველა სიტყვისათვის არ არის მოყვანილი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბიზანტიურ-ძველქართულ ტექსტებში სათანადო მასალა ჯერჯერობით არ არის გამოვლენილი. ამიტომაც არის, რომ სიტყვებს „აგლოსოს“, „აგმა“, „აგნამპტოს“ და სხვას მხოლოდ ახალქართული შესატყვისობა აქვს მიწერილი, ძველქართულ-ბერძნული ფრაზეოლოგია კი არ ახლავს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ სიტყვებისათვის ბერძნულ-ქართული დოკუმენტაცია არა გვაქვს, ახალქართული შესატყვისობა მაინც მიეუწერეთ ბერძნულ სიტყვას, რადგან ჩვენი ლექსიკონი პრაქტიკულ მიზნებსაც ისახავს: მივსცეთ მოსწავლეებს და ბერძნული წყაროების შემსწავლელთ ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი საშუალო მოცულობისა, რაც ჰგულისხმობს ისეთი ბერძენი ავტორების თხზულებებს, როგორიც არიან ჰეროდოტე, თუკიდიდე, ქსენოფონტი (ნაწილობრივ ჰომეროსიც, ესქილეც, სოფოკლეც).

*
 *

მასალების ამოწერა „ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონისათვის“ ჩვენ ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს დავიწყეთ: 1915 წელს ი. ვ. ჯავახიშვილის სემინარში ვსწავლობდით პარალელურად ბერძნულ-ქართულ ტექსტებს „უწყება და თხრობა აღშენებისათვის დიდებულისა სიბრძნისა ღმრთისა აია სოფიას ტაძრისა“ (ბერძნული ტექსტი თ. პრეგერის გამოცემით, ხოლო ძველქართული ტექსტი — ი. თაყაიშვილის გამოცემით) და მაშინ შევუდგინეთ ამ ტექსტს ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი. ასევე 1918—1920 წლებში, როდესაც გიორგი ამარტოლის „ქრთნოგრაფის“ გამოცემას ვამზადებდით, ამ ძეგლის ბერძნულ-ქართული სალექსიკონო მასალა იქნა ამოწერილი.

მაგრამ სისტემატური და გეგმიანი ხასიათი მიიღო ამ მუშაობამ მის შემდეგ, რაც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტთან დაარსდა ფილოლოგიის განყოფილება, რომელსაც, სხვა

საქმეებთან ერთად, დაევალა „ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონისათვის“ მასალების დამზადება. ფილოლოგიის განყოფილების თანამშრომელთა ერთი ნაწილი მთელი თავისი დატვირთვით ბერძნულ-ქართული ლექსიკონის მასალაზე მუშაობდა. 1961 წლიდან მუშაობა გრძელდება ახლად დაარსებულ აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში, რომლის „ბიზანტილოგიის განყოფილება თითქმის მთელი თავისი შტატით (ხუთი კაცის შემადგენლობით) სალექსიკონო მასალაზე მუშაობს.

ამ, წლების განმავლობაში მოპოვებულ, მასალას სისტემატურად (შეიძლება ითქვას ყოველდღიურად) უკეთდებოდა რედაქცია, როგორც შინაარსობლივი ისე ტექნიკური, ლაგდებოდა ანბანთრიგზე და დროდა-დრო იცხრილებოდა კიდევ. აი, ამ მუშაობის შედეგის ნიმუშია ქვემოთ მოთაქსებული „ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი“.

„ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონისათვის“ გამოყენებულია ყველა ის ძველქართული, ბერძნულიდან ნათარგმნო, ტექსტი, რომლებიც დაბეჭდილია. არის გამოყენებული დაუბეჭდავი ტექსტებიც, რომლებიც დამუშავებულია ფილოლოგიისა და ბიზანტილოგიის განყოფილებათა თანამშრომლების მიერ ჩვენს მუზეუმებში არსებული ხელნაწერების მიხედვით. ასეთი დაუბეჭდავი ტექსტი საკმაოდ დიდი რაოდენობით არის გამოყენებული. საკმარისი იქნება დავასახელოთ, თუნდაც, ისეთი დიდი მოცულობის ძეგლები, როგორიც არის იოსებ ფლავიოსის «მოთხრობანი იუდაებრივისა სიტყუადასაბამობისანი» და ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის (ანუ პეტრე იბერის) ტრაქტატებისათვის დაწერილი სქოლიოები.

დაბეჭდილი ტექსტებისათვის ვცდილობდით გვესარგებლა უკანასკნელი გამოცემებით; ასე, მაგალითად:

1) ძველი აღთქმის წიგნთათვის გვექონდა *Patrologia Orientalis* სერიაში დაბეჭდილი ტექსტები ბლემჯ-ბრიერის კრიტიკული გამოცემით;

2) ფსალმუნის მასალები ამოწერილია მზექალა შანიძის გამოცემით;

3) ნაწილი ძველი აღთქმის წიგნთა ტექსტებისა დამუშავებულია ავ. შანიძის მიერ გამოცემული ოშკური ბიბლიის წიგნთა მიხედვით;

4) ახალი აღთქმის ძეგლები შევისწავლეთ ავ. შანიძის, ივ. იმნაიშვილის და მათი მოწაფეების მიერ უკანასკნელ წლებში გამოქვეყნებულ გამოცემათა მიხედვით.

5) ერთი ნაწილი ძეგლებისა (იოანე მოსხოსის „ლიმონარი“, „ბალაფარიანის ვერსიები“ და სხვ.) დამუშავებულია ილ. აბულაძის გამოცემებით.

გარდა ზემოხსენებული მასალისა წინამდებარე „ლექსიკონის“ შედგენის დროს გამოვიყენეთ აგრეთვე ერთი დამატებითი წყარო, რომელმაც დიდი დახმარება გაგვიწია „ლექსიკონში“ მოყვანილ ძველქართულ შესატყვისობათა დასაზედმიწევნებლად. ეს წყარო გახლავთ შემდეგი.

1937 წლის წინახანებში, შოთა რუსთაველის ეუბილეს მოსამზადებელ პერიოდში, დაარსებულ იქნა „რუსთაველის ინსტიტუტი“, რომელსაც სათავეში ედგა ივ. ჯავახიშვილი. სხვა დიდ წამოწევათა გარდა (შოთა რუსთაველის ეპოქის ძეგლთა არქეოლოგიური შესწავლა, მასალების მომზადება მხატვრობის ძეგლთა, ფრესკების, გამოფენისათვის და სხვ.) ივ. ჯავახიშვილი შეუდგა ძველქართული წერტილობითი ძეგლებიდან სალექსიკონო მასალის ამოწერას. ეს სამუშაო ფართო მასშტაბით იქნა დაგეგმილი და, თუ პირველ ხანებში რუსთაველის ეპოქის სალიტერატურო ძეგლები იყო ნავარაუდები, შემდეგ ეს მუშაობა შეეხო, საერთოდ, მთელ ძველქართულ მწერლობას, როგორც ნარატიულ თხზულებებს ისე სიგელ-გუჯრებს, როგორც სასულიერო ნაწარმოებებს ისე საერო მწერლობის ძეგლებს. ეს მასალა, ივ. ჯავახიშვილის გეგმით, საფუძვლად უნდა დასდებოდა ქართული ენის ისტორიულ ლექსიკონს.

„რუსთაველის ინსტიტუტის“ რეორგანიზაციის შემდეგ ეს სალექსიკონო მასალა, ისევე როგორც ამ ინსტიტუტის სხვა ნამუშევარიც გადაეცა ხელოვნების ისტორიის განყოფილებას, რომელიც განაგრძობდა სალექსიკონო მასალაზე მუშაობას. მასალის ამოწერა გამოცემულ ძეგლთა ტექსტებიდან წარმოებდა ივ. ჯავახიშვილის მიერ საკუთარი ხელით დანიშნული ციტატებისა და ფრაზეოლოგიის მიხედვით.

სალექსიკონო მასალა იკრიბებოდა ივ. ჯავახიშვილის გარდაცვალების შემდეგაც. ინსტიტუტის ხელმძღვანელობამ მე დამავალა გავძლოლოდი ამ სამუშაოს და რამდენიმე წლის განმავლობაში იწერებოდა მასალები იმავე გეგმით, რომელიც ივ. ჯავახიშვილს ჰქონდა დასასული. ამ მასალას სისტემატურად ვიხილავდი და ვცხრილავდი, საჭირო შემთხვევაში წყაროებს ვადარებდი, ვავსებდი. ამრიგად ამოწერილი ბარათები გაცნობებით უფრო მეტია, ვიდრე ფილოლოგიისა და ბიზანტინოლოგიის განყოფილებათა თანამშრომლების მიერ ამოწერილი, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ხომ იწერდნენ მხოლოდ ბერძნულ-ქართული ბარალელური ტექსტებიდან, ხოლო ივ. ჯავახიშვილის მიერ წამოწევა

ბული სამუშაო ჰულისხმობდა მთელ ძველქართულ მწერლობას, რომლის ძეგლებიდან ამოსწერდნენ ხოლმე ქართულ სიტყვებს შესაფერისი ფრაზეოლოგიით.

აზ, ეს მასალა რომელიც ამჟამად საქ. მეც. აკადემიის ქართული ხელოვნების ინსტიტუტშია დაცული, წარმოადგენს იმ წყაროს, რომელიც დიდ დახმარებას გვიწევს ბერძნული სიტყვების ძველქართულ შესატყვისობათა დასაზედმიწევნებლად.

* * *

ჩვენს „ლექსიკონში“ ძეგლთა ტექსტები დასახელებულია შემოკლებით. ძველი და ახალი აღთქმების ტექსტთა დასახელებაში მივსდევთ საერთოდ მიღებულ შემოკლებათა წესებს (მაგ., გამ. = გამოსლვათა, ლევ. = ლევიტელთა; მთ. = მათე, მრ. = მარკოზი, საქმენი = მოციქულთა საქმე, და სხვა. რაც შეეხება დანარჩენ ძველქართულ თარგმნით ძეგლებს, მათი შემოკლებების ნუსხა აქვე მოგვყავს:

ამარტ. — ხრონოლოგია გიორგი მონაზონისაჲ. ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბ. 1920.

ამბ. მედ. — ამბროსი მედიოლანელის ცხოვრება: PG 116, 861—882.

ასტერ. — ასტერი ამასიელის «შესხმაჲ ფოკაჲსი». მ. კახაძის გამოცემა: ენიკის მოამბე. ტ. XIV, თს. 1944, გვ. 226—239. PG 40, 300—313.

დიმიტრ. — დიმიტრის წამება: PG 116, 1173—1424.

დიონ. — დიონისე არეობაგელის ტრაქტატები: PG, ტომი 3; ქართულად ს. ენუქაშვილის გამოცემა (თბ. 1961)

დიონ. სქ. — სქოლიოები დიონისე არეობაგელის ტრაქტატებისათვის: PG, ტომი 4.

ევნომ მიმ. — ევნომიანთა მიმართ.

ერმოგ. — ერმოგენეს წამება: PG 116, 368—416.

ექ.დ. — ბასილი დიდი. უქუსთა დღეთაჲ. მ. კახაძის გამოცემა. თბ. 1947. ტექსტი 1—115 გვ. (ხელნაწერის გვ. გვ. 1—122). — ბერძნული ტექსტი Patrologia graeca (PG), ტომი 29.

იოანე მოსხ. იხ. მოსხ.

კ. შეს. — გრიგოლ ნოსელი, კაცისა შესაქმისათჳს: PG 44, 124—256. ქართული ტექსტი (B) ხელნაწერი A—73 (ბერძნულს მისდევს ეს, გიორგი მთაწმიდელის მიერ ნათარგმნი ძეგლი და არა შატბერდის კრებულში მოთავსებული «კაცისა შესაქმისათჳს»).

მინ. ერმოგ. იხ. ერმოგ.

მოსხ., იოანე მოსხ. — იოანე მოსხი, ლიმონარი. ი. აბულაძის გამოცემა. თბ. 1960.

ნემ., ნემეს. — ნემესიოს ემესელის ბუნებისათვის კაცისა. თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. ს. გორგაძის გამოცემა. თბ. 1914.

პატ. ცხ. — პატაპიოსის ცხოვრება: PG, 116, 357—368.

პროკ. პროკლე. — პროკლე დიადოხოსი, კავშირნი ღმრთისმეტყუელებითნი. თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემით. თბ. 1938 (1940).

სოფიას აღშ. — აღშენებისათვის... ტაძრისა, რომელსა სახელ-ედების წმიდაჲ სოფია: Preger, *Scriptores originum Constantinopolitanarum I* (1907), ქართული ტექსტი: XIII საუკ. ხელნაწერი A—70, გვ. 195—216 (XIX—საუკუნის ნუსხის მიხედვით გამოსცა ე. თეყაიშვილმა: Описание I [1902—1904], 585—600).

სპ. ცხ. — სპირიდონის ცხოვრება: PG 116, 417—468.

ფლავ. ფლ. — იოსებ ფლავიოსის «მოთხრობანი იუდაებრივისა სიტყუადასაბამობისანი», თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. — ვ. დინდორფის გამოცემა, პარიზი 1865: ტომი I, გვ. 1—792.

ქიოს. — გრიგოლ ბაკურიანის-ძის ტიპიკონი (პეტრიწონის წესდება). ქიოსური ნუსხის მიხედვით გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა. თბ. 1962. ქართული ტექსტი გამოსცა მ. თარხნიშვილმა. ლუვენი 1954.

ღალ. — ცხოვრებაჲ და მოქალაქეობაჲ... ღალაქტიონ და ეპისტიმისი. ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა: ენიმკის მოამბე ტ. XIV, თბ. 1944, 365—374. PG, 116, 93—108.

A, α

1. A, α ბერძნული ანბანის პირველი ასო („აღფა“); როგორც რიცხვი აღნიშნავს ერთს (α') და ათასს (α).

2. A (α-) შედგენილი სიტყვის თავში აღნიშნავს უარყოფას (alpha privativum „გამოკლებითი აღფა“): α-βλαψής „უვნებელი“, α-γυια „უმეტრება“, α-βριστος „განუსაზღვრელი“ (ამავე მნიშვნელობით ხმოვნით დაწყებული სიტყვის თავში იხმარება αχ-: αχ-αξ:ος „უღირსი“).

3. A (α-) (alpha copulativum „სათანაო აღფა“) შედგენილი სიტყვის თავში იმავე მნიშვნელობისაა, როგორც ქართული „თანა“: α-λοχος „თანა-მეტხედრე“ (λρχος „წოლა“).

4. A (α-) (alpha intensivum „გამაძლიერებელი აღფა“) შედგენილი სიტყვის თავში იმავე მნიშვნელობისაა, როგორც ქართული „ძალიან“, „მეტად“: α-σχελης „მეტად ხელი“, „გამომხმარი“.

5. A (α-) (alpha protheticum ან euphonicum „წინდართული ან კეთილზმოვანებითი აღფა“) მხოლოდ ხაზს უსვამს ძირითად მნიშვნელობას: ασταφής (=σταφής) „ჩამიჩი“, ασταχας (=σταχας) „თავთავი“.

6. A (α-) დორიულ დიალექტში ბევრ შემთხვევაში ატიკური-η-ს შემცვლელი: μαχηρ „დედა“ (μηχηρ), μηδαμξ „არასოდეს“ (μηδαμη).

7. A (α, αα) შორისდ. უჰ! ვაიმე!

και ειπεν Γεδεων, α α, αςις αςις და თქვა გედონ: აჰა, უფალო უფალო (მსაჯ. 6,22); και ειπεν α α θιαφης μου და თქვა ვა ა მ ე ასულა ჩემო (მსაჯ. 11, 35).

8. A (α, α) შორისდ. ააა.

9. A (α) მრ. რ. საშ. ნაცვალსახელისა შ რომელი, რა, იგი. α ειδεις რა ა ესე იხილეთ (ლკ. 7, 22); ταυτα α θεαειτε ხედავთ ა მ ა ს (ლკ. 21, 6); α γαρ επιμουσιν რამეთუ რომლისათჳს იგი სურის (ქქ. დღ. 94 ა).

A-ΑΑΤΟΣ (α-αατος 2) ურღვევი; დაუძღველი, ძნელი.

A-ΑΓΗΣ (α-აგής, ზს) გაუტეხელი, შეურყვევლი. იხ. αγυσμ.

A-ΑΔΗΣ (α-ადής, ზს) უსიამოვნო.

AANΘA (ἀανθια) (ერთგვარი) საყურე.

A-AΠΤΟΣ (ἀ-απτος 2) მიუხებელი; დაუძლეველი; ἀάπτους χείρας დაუძლეველი ხელები (ილ. 1, 567).

A-ΑΤΟΣ (ἀ-ατος 2) გაუმაძღარი; ἄ. πσιλέμιοι ომით გ. (ჰეს. თ. 714).

1. **AAΩ** (ἀάω, ἄασα ან ἄσα, ἀασάμην, ἀάσθην) ვლუბავ, უბედურებაში ვავდებ; ვამწუხრებ.

2. **AAΩ** (ἀάω ანუ ἄω) გავადლებ; ἄαται πσιλέμιοι ომით გაძლება (ჰეს. თ. 101).

A-BAΘΗΣ (ἀ-βαθής, ἔς) არალრმა.

A-BAKHΣ (ἀ-βακής, ἔς) უტყვი, უმეტყველო (ბავშვივით). იხ. βᾶζω.

A-BAKHΣAN (ἀ-βακήσαν ← ბβακιά) ვერ იცნეს; ἄ. πάντες იგი ვერ იცნო ვერავინ (ოლ. 4, 249).

ABAKION (ἀβάκιον, τῆ კინი. ← ბვაჯ, ბვახი) 1. საანგარიშო დაფა, სახაზავი დაფა; 2. სათამაშო დაფა.

ABAKTOS (ἀβακτος 2) უბედური.

ABAKXEYTOΣ (ἀβάκχευτος 2) არააღტაცებული.

ABAMA (ἀβαμά) ბაალი.

τις ἔστιν ἀβαμά δι ὑμῖς εἰσπορεύεσθε რაჲ არს ბაალი, რამეთუ მიხვალთ თქვენ მუნ (ებჯ. 20, 29).

1. **A-BAΞ** (ἀ-βαჯ) უტყვი. იხ. βᾶζω.

2. **ABAΞ** (ἀ-ვაჯ) იხ. ბბაკიონ.

A-BAPBAPOΣ (ἀ-ბაბპაპოს 2) არაბარბაროსული.

ABAPHΣ (ἀ-βαპრής, ἔς) არამძიმე.

ἀβαρη ἔμαυτὸν ὑμῖν ἐτήρησα დაუძძიმებელად თქვენდა თავი ჩენი დავიმარხე (2 კორ. 11, 9).

ABAPKHNIN (ἀβαρχηνίν) კუროსთავი.

ἐγὼ ἀλοήσω τὰς σαρκὰς ὑμῶν ἐν ταῖς ἀκάνθιας τῆς ἐρήμου καὶ ἐν ταῖς βᾶρακιον εἰς ἃ ἐვადურტენ კორცნი თქვენნი ეკლითა უდაბნოსათა და კუროსთავთა (მსაჯ. 8, 7; შდრ. მათე 7, 16; ნუ უკუე შეკარიბიან ეკალთავან ყურძენი, ანუ კუროსთავთავან ლღუ? (ἀπὸ τριπόλων, чертополох).

A-BASANISTOS (ἀβασანიستος 2) გამოუკვლეველი.

καὶ κατηγορίας ἀβασανίστους და შესმენათა გან უსჯელთა (ფლავ. 220, 12-105 b; delationes absque ullo examine); ταῦτα οὐ φιλή τις καὶ ἀβασάνιστος * ძაიჲ გარნა ესე ყოველი ზესთა ექმნებთის სასმენელთა (სპ. ცხ. 93, PG 116, 461 C).

A-BASILEYTOΣ (ἀβασίλευτος 2) უმეტო; დამოუკიდებელი; Θρακ-
 κες οἱ ἀβασίλευτοι დამოუკიდებელთ თრაკიელები (ქს. ისტ. 5, 2, 17).

*ἀβασίλευτόν ἐστιν ἡ ἀκρις καὶ ἐκστρατεύει ἀπ' ἐνός κελύσματος ἐπὶ ἀκ-
 τας* უმეტო არს მკალი და აღჰვედრდების ერთისაგან ბრძანებისა კეთილმწყობ-
 რედ (იგავნი 30, 27).

A-BATOS (ἄ-βατος) ვაუვალი, უვალი, მიუწყვდომელი.

ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἀβάτω καὶ οὐκ ἴδῃ და შეაცოუნნა იგინი უვალსა
 და არა გზასა (ფს. 106, 40); *τοῦ χορτάσαι ἄβατον καὶ ἀοικησιον* განლებად
 უალისა და უსოფლოსა (იობ. 38, 27); *εἰς ἐρημιον ἄβατον* უდაბნოდ მიუ-
 ალად (იერ. 12, 10); *ἐν γῇ ἐρήμω καὶ ἀβάτω* ქუეყანასა ზედა უდაბნოსა [და]
 უგზოსა (ფს. 62, 2); *ἦν ἄβατον* არასავალ იყო (ფლ. 91, 38—43 a); *ἄβατον*
τοῖς πολλοῖς τιθέναι τῆν ἱεράν... ძეგნისიან მრავალთა მიერ უეუვალად
 დადვა წმიდას იგი... ჰეშმარიტებაჲ (დოინ. 105, 17); *δικαιοσύνη ὡς χειμᾶρον*
ἄβατος სიმაბოთე ვითარცა მდინარე წიად უალი (ამოს. 5, 24).

ABATON (ἀβᾶτων) ვაუდაბურებ, ვანადგურებ.

ἐὰν μὴ ἀπαταμῆ ἐπ' αὐτοὺς κατάλυσαι არა თუ უვალ იქმნეს (ვ. 1.
 უგზო იქმნეს) მათ ზედა სავანე მათი (იერ. 49, 20).

ABBAS (ἀββας, ბ) აბბა, მამა; მამასახლისი.

καὶ ἔλεγεν ἀββᾶ ὁ πατήρ და იტყოდა: აბბა მამო (მრ. 14, 36); მამაჲ
 ანტონი (ἀββᾶς, ამარტ. 274, 21); *τοῦ ἀββᾶ τῆς λαύρας ἔλαβον βιβλίον ἡερο-
 τικόν* და მოვითხოვე მამასახლისისგან წიგნი მამათა (მოსხ. 28, 14).

A-BEBAIOS (ἀββᾶιος, 2) არამტკიცე.

αὐτόβουλος αἰεὶ ἐσφαλμένος ἐστί καὶ ἀπειράτος καὶ ἀββᾶιος თითოჲული
 ყოველი მარადის მეთომ არს და გამრუცდელ და დაუმტკიცებელ (ქიოს.
 90, 9; ქ. 42, 30).

ΑΒΕΛΤΕΡΙΑ (ἀ-βელტერი, ἡ) სიჩლუნვე, სიმტერე.

A-BELTEPOS (ἀ-ბელტერო, 3) ჩლუნგი, შტერი.

A-BIAΣTOS (ἀ-ბიასთო, 2) ძალდაუტანებელი.

უიძულებელი (ἀβίαστον) აქუნდა ძრვად (ექ. დღ. 13 ხ).

A-BIBANΣ (ἀ-ბიბან, ὁ) უწიგნო.

A-BIOS (ἀ-ბიოს 2 და ἄ-ბიანთო 2) ხელმოკლე, ღარიბი.

A-BLABEIA (ἀ-ბლავეია, ἡ) უგნებლობა.

A-BLABHΣ (ἀ-ბლავი, ἔς) უგნები. უგნებელი; ჯანმრთელი.

οὐδὲ τοῖς πᾶσι ἡμᾶς ἐγχειρεῖν ἀβλαβῆς არცა ზეშთა ჩუენთასა რასმე ჰელყო-
 ფა უგნებელ არს (დოინ. 161, 9); *Ἰνα... φυλαχθῶσιν ἀβλαβῆς* რაჲთა... დაიც-
 ვენ უგნებელად (სიბრძნე 19, 6); უგნები (ნეპ. 21—22); *τοῦ σώματος ἀβλα-
 βῆ πειρασώσιντα* ვოროთა სიმართლესა და უნაკლულობასა მიუ-
 ხეულ იყო (ერმოგ. PG 116, 338 C).

ΑΒΛΑΒΩΣ (ἀβლავან, ὁ) უგნებლად.

უგნებულად (ἀβლავῆς) იყოუების მათ შოჩის (ექ. დღ. 9 a).

A-BΛΑΣΤΟΣ (ა-βლასტოს 2) უმორჩიო; უმანკო.

Ἰακώβ δὲ ἦν ἀντιφωπος ἀβλαστος ხოლო იაკობ კაცი უმანკო (დაბად. 25, 27).

A-BΛΕΨΙΑ (ა-ბლესფია, ἦ) სიბრმავე, უსინათლობა.

δὴ ἀβλεψίας καὶ ἀγνοσίας ვერმხედველობითა და უმეცობით (დღონ. სქ. PG 4, 421 D).

A-BΛΗΣ (ა-ბლῆს, ბრალდ. *ἀβλήτα*) გაუსროლელი; ἴον *ἀβλήτα* (მოარგო მშვილდს) ჯერ გაუსროლელი ისარი (ილ. 4, 117).

A-BΛΗΤΟΣ (ა-ბლეთოს 2) გაუგმირავი (ილ. 4, 540).

ΑΒΛΗΧΡΟΣ (ა-ბლახროს 3) სუსტი, ნაზი; წყნარი; *χεῖρα ἀβλήχρη* (აფროტიდეს) ნაზი ხელა (ილ. 5, 337).

A-ΒΟΗΘΗΣΙΑ (ა-ბოჰეთისია, ἦ) შეუწყვენლობა.

ἐν καιρῷ σπερηφαισιῶν ἀβοηθσίας ჟამსა შინა ცოდვათასა შეუწყვენელად (ისთ ხორ. 51, 10).

ΑΒΟΗΘΗΤΟΣ (ა-ბოჰეთოს 2) უმწყო.

οὐ μὴν ἀβοηθητα რამეთუ არა შეუწყვენელად (ნემ. 49,9); *ἐγενηθη ἄσπες ἀντιφωπος α.* ვიქმენ მე ვითარცა კაცი შეუწყვენელი (ფს. 87, 6; სიბრძნე 12, 6; 2 მაკ. 3, 28).

A-ΒΟΗΘΟΣ (ა-ბოჰეთოს 2) უკურნებელი.

A-ΒΟΥΚΟΛΗΤΟΣ (ა-ბოუკალეთოს 2) დაუმწყემსავი, არასაზრუნავი, დაუცველი (ესქ. მაგ. 907).

ΑΒΟΥΛΕΥΤΩΣ (აბოულესტოს ზმნზ.) მოფიქრების გარეშე, განუბჭობლად.

ἐξελθεῖν εἰς πόλεμον ἀβουλεύτως განსლვად მათდა ბრძოლასა ზედათ ვინიერ განზრახვისა მისისა (1 მაკ. 5, 67; sine consilio).

A-ΒΟΥΛΕΩ (ა-ბოულეს) არ მინდა.

A-ΒΟΥΛΗΤΟΣ (ა-ბოულეთოს 2) არასასურველი, განუზრახველი; უნებლიეთი.

καὶ εἰς ἀβουλήτους ἢ κατὰ προαίρεσιν ταραχάς გინა წინააღრევით უნებლიეთთა შფოთთა (ფლ. 144, 50—69 a; 145, 17—69 a).

ΑΒΟΥΛΗΤΩΣ (აბოულეთოს ზმნზ.) უნებლიეთ.

რამეთუ განუზრახველად (*ἀβουλήτως*) წარმყრელ ვართ თესლისა (ნემ. 114, 22).

ΑΒΟΥΛΙΑ (აბოულია, ἦ) მოუფიქრებლობა; უგუნურება.

τη δὲ ἀβουλία ἀλίσιζονται ხოლო განუზრახველობითა მონადირენ (იგავნი 11, 6); *μετὰ ἀβουλίας* განუზრახველად (იგავნი 14, 17); *ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀβουλίαν αὐτῶν* წარწყმედეს უგუნურებითა მათითა (ბარუქ 3, 28; *propter suam insipientiam*); ცთომილება (კ. შეს. B 176 b); უძლურება (კ. შეს. 201 b₃—146, 1₄).

ΑΒΟΥΛΟΣ (ἀβουλος 2) მოუფიქრებელი; უგუნური.

ΑΒΟΥΛΩΣ (ἀβούλωσ *ზმზზ.*) მოუფიქრებლად; უგუნურად.

ΑΒΡΑ (ἀβρα, ἡ) მხევალი. შდრ. *აბრძ.*

αι ἀβραι αὐτῆς შიმონ ვარნი მისნი (დაბად. 24, 61; გამ. 2, 5); *και ἐκάλεισε τῆν ἀβραυν αὐτῆς* და მოუწოდა მჭევვალსა თჳსსა (ივდ. 10, 2; 13, 9; ესთ. 5, 1; ესთ. 4, 4); *και ἔδωκε τῇ ἀβρα αὐτῆς ἀσχοπιστινην οἶνον* და დასდვა აბრის მჭევვალსა ზედა თჳსსა თხიერითა ღვნო (ივდ. 10, 5; აბრი მჭევვალი ივდ-16, 28 [23]).

Α-ΒΡΙΘΗΣ (ἀ-βრიθῆς, ἔς, ← ბრიθის) ოდნავ მიძიმე.

ΑΒΡΟ-ΒΑΘΗΣ (ἀβρο-βάτης, ὡς, ὅ, ← აბრძ, βάλω) ნელი ნაბჯით მოსიარულე.

ΑΒΡΟΒΙΟΣ (ἀβρό-βιος 2) ფუფუნებაში მცხოვრები.

ΑΒΡΟΓΟΟΣ (ἀβρό-γოος 2) ნაზად მტირალი.

ΑΒΡΟ-ΔΙΑΙΤΗΣ (ἀβρο-διαίτης, ὡς, ὅ) ფუფუნებაში მცხოვრები.

ἀβροδιαίτης შუგებულად ცხოვრებულთაგანი (ქიოს. 40, 8; ქ. 19, 18—19).

ΑΒΡΟ-ΔΙΑΙΤΟΣ (ἀβρο-διαίτος 2) ვინც ფუფუნებაში ატარებს დროს; განცხრომაშია; განებივრებული.

και ἀβροδιαίτοι σφοδρα ἐσύχασιν ფრიად მდიდრად მცხოვრებელინი იყვნეს (ფლავ. 131, 23/24—62 a); *ὅς τὸν ἀβροδιαίτην και εὐσηφλόν τες και ἀνεμῆνοι μεταδιῶκοντες βίον* რომელინი შუგებულსა და ფუფუნელსა და უპირველსა ცხოვრებასა მისდევენ (ამარტ. 182, 9).

ΑΒΡΟ-ΚΟΜΗΣ (ἀβρο-κόμης, ὡς, ὅ) ლამაზ-კულულებიანი; ლამაზ-ფოთლებიანი.

Α-ΒΡΟΜΟΣ (ἀ-βროμος 2, ← 4. ἀ-, βროμος) ძალიან ხმაურიანი (ილ. 13, 41).

ΑΒΡΟΝ (ἀβρόν, τὸ) ფუფუნელი ცხოვრება.

ΑΒΡΟ-ΠΛΟΥΤΟΣ (ἀβρό-πλουτος 2) უზომოდ მდიდარი.

ΑΒΡΟΣ (ἀβრὸς 3) 1. ნებიერი, ფუფუნელი; 2. დიდებული; ლამაზი.

ἀβροτέρα διήγησις შემოკლებული მოთხრობა (კ. შეს. B, 125 a).

ΑΒΡΟ-ΤΑΖΩ (ἀβρο-τάζω) ვიბნევი(თ), გზას ვკარგავ(თ) (ილ. 10, 65).

ΑΒΡΟΤΗΣ (ἀβρότης, τῆτος, ἡ) ფუფუნება; განებივრებულება.

ΑΒΡΟΤΙΜΟΣ (ἀβρότιμος 2) უაღრესად ფასეული.

Α-ΒΡΟΤΟΣ (ἀ-βროτος 2) 1. უკვდავი; 2. უკაცრიელი.

Α-ΒΡΟΧΙΑ (ἀ-βροχία, ἡ) უწვიმრობა; გვალვა.

და იყო სიტყუაჲ უფლისაჲ იერემიასა მიმართ გუალვისათჳს (*παροιῆς ἀβροχίας* — იერ. 14, 1),

ΑΒΡΥΝΩ (ἀβρύνω, ← აბრძ) 1. ვანებივრებ, ფუფუნელს ვხდი; 2. ვტრაბახობ.

A-BPΩTOΣ (ა-βρωτος 2, ← βίρωσ(α) საკმელად უვარგისი.

μαζαν.. ἀνθρώποις ἄβρωτον (უჭამადი) (vix hominibus comedendam) (ფლავ. 172, 26—82 a) *ὅστε ἄβρωτα εἶναι νεοσσοῖς δεῖν* ვითარცა უჭმელ მყოფნი მართუენი ორბთანი (ივაენი 24, 22).

A ΒΥΣΣΟΣ (ა-βυσσος 2, ← 2, ა-, βუსსო) უძირო; ღრმა.

ΑΒΥΣΣΟΣ (აბუსსოს, ἦ) უფსკრული.

τὰ κρίματα σου ἄβυσσος πολλή განკითხვანი შენნი ვითარცა უფსკრულნი მრავალნი (ფს. 35, 7; 32, 7; 73, 20; 76, 18; 103, 6); *ἐν βάθει ἄβυσσος* სიღრმეთა შინა უფსკრული სათა (ისლ. ზირ. 24, 4); *ἦγαγεν ἀποὺς δι' ἄβυσσος* განიყვანა იგინი უფსკრული საგან (V: უგზო-სა მიერ ← *δι' ἄβυσσος!*) (ესაია 63, 13); *καὶ ἐπότισεν ἀποὺς ἄς ἐν ἀψσοφ πολλῇ* ასუა მათ ვითარცა ღრმისაგან დღისა (ფს. 77, 15); *εἰς τῆν ἄβυσσος* უფსკრულად (რომ. 10, 7).

ΑΓΑΡΕΙΝ (აგარეინ, აგარავ) იხ. აგა.

ἀγαρεῖν მოყვანება (გქ. დღ. 17 b); *ὁ ἀγαρεῖν τῆ δεξιά Μωσῆν* ორბელ-მან-იგი მოიყვანა მარჯუენითა თჳსითა მხას (ესაია 63, 12).

ΑΓΑΖΩ (აგაჯა) ვჯავრობ, ენანობ; ვუჯავრდები.

ΑΓΑΘΑ (აგათა ზმნზ.) კარგად; კეთილგანწყობილად.

καὶ ἐλάλησε μετ' ἀποὺν ἀγαθὰ და იტყუა მის თანა ტკბილად (4 მეფ. 25, 28; et locutus est ei benigne).

ΑΓΑΘΑΡΧΙΑ (აგათარქია, ἦ) სიკეთის დასაბამი.

κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον φησὶ λέγειναι ὑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθარχίαν ამით სახითა გწოდების მას ზესთა ღმერთთავრობისა და კეთილთ-დასაბამობისა (დიონ. სქ. 529 D).

ΑΓΑΘΟΕΙΔΗΣ (აგათოეიძე; ἔς) კეთილგვარი, სათნო.

ΑΓΑΘΟ-ΕΡΓΟΣ (აგათო-ერგო) იხ. აგათოერგო.

ΑΓΑΘΟΝ (აგათონ, τό) 1) სიკეთე („სახიერება“); 2. ქონება, სიმდიდრე, ხელა; 3) სილამაზე („სახიერება“); 4) სათნო საქმე; მოსაწონი საქმე; 5) სამართლიანი საქმე.

ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς. οὗς ἐποίησεν ἀποὺς κύριος (და განუკრდა) ყოველთა მათ კეთილთა ზედა რავედნი უყა მათ უფალმან (გამ. 18, 9; благодеяние; აგრეთვე რიცხ. 10, 3-); *ἐσφραδίσθηαι ἐπὶ σοὶ εἰς ἀγαθὰ* იხარებდეს შენდა ზმართ კეთილისკრფრთა (მეორე შჯ. 30, 9); *ὁ μὲν γὰρ μὲδς... κτάνται τὸ ἀγαθόν* (სახიერება; დიონ. სქ. 529 C); *τὸ δὲ μὴ παντελῶς ἀμοιρον τοῦ ἀγαθοῦ* ხოლო არა ყოველად უნაწილო სახიერებისაგან (დიონ. სქ. 284); *ἀπὸ πάντων τῶν ἀγαθῶν τοῦ κυρίου* ყოველთაგან კეთილთა უფლისა თჳსისათა (დაბად. 24, 10); *προστέθεικας σοφίαν καὶ ἀγαθὰ* შევიძინეს სობრძენე და კეთილნი მათ ზედა (3 მეფ. 10, 7); კეთილობა (პროფ. 9, 2, 4); *τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν* სიკეთე და სახიერება (დიონ. სქ. 285); *πᾶς δύναιται τὸ μὴ ὄν μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ* ვითარ მიიღებს არა-არსი კეთილისა და სახიერებისაგან რაჳმე (დიონ. სქ. 253); *ποίησον δὲ ἡμεῖς κατὰ πᾶν τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς σου* მიყავ ზუნ ყოველისაებრ რაე იგი სათნო არს წინაშე თჳლთა შენთა (მსაჯ. 10, 15; 19, 29; აგრეთვე 1 მეფ. 3, 18; 4 მეფ. 20, 3); *καὶ ἐποίησεν τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου* და ქნა სამართალი წინაშე

თვალთა უფლისათა (4 მეფ. 15, 3); რაჲსა მკითხავ მე კეთილისა საქმისათს (პერი თებ აგაშიბ) (მთ. 19, 17); თუთკეთილობა (პროკ. 9, 24); τοῖς ἀγαθῖς გაცკეთებულთა (V. 1. განკეთილებულთა) შორის (პროკ. 75, 22).

ΑΓΑΘΟΠΟΙΕΩ (აგაშიპოიება) კარგ საქმეს ვაკეთებ; კეთილ საქმეს ვაკეთებ.

ἀγαθοποιείτε και θανείξετε კეთილსა უყოფდით და ავასხებდით (ლკ. 6, 35); *ὅσα ἂν ἀγαθοποιήσῃ* რაოდენი კეთილი გვიყოს (რიცხ. 10, 32); *ἀγαθοποιήσαι* კეთილისა საქმე (ლკ. 6, 9; მკ. 3, 4); კეთილისა ყოფა (1 მაკ. 11, 33; ისლ ზირ, 42, 14); *ἀγαθοποιούσιν* კეთილისმყოფელთა (ლკ. 6, 33); *ἐκ ἀγαθοποιούσιν* უკუეთუ კეთილსა იქმოდეთ (1 პეტრ. 2, 20); *ἀγαθοποιούσιν* კეთილის მოქმედთათს (1 პეტრ. 2, 15).

ΑΓΑΘΟΠΟΙΑ (აგაშიპოია, ἡ) კეთილი საქმის ქმნა.

παραισέσωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν ἀγαθοποιᾷ შევედრნეთ სულნი თჳსნი კეთილის-საქმითა (1 პეტრ. 4, 19).

ΑΓΑΘΟΠΟΙΟΣ (აგაშიპოიოს 2) კეთილის მოქმედი, კეთილისმყოფელი.

ἐπαῖνον δὲ ἀγαθοποιῶν მაქებელად კეთილისმოქმედთათს (1 პეტრ. 2, 14); *τῆν ἀγαθοποιῶν και θεοποιῶν ὁμοίαν τὸν ὄντος θεοῦ και ἀγαθῶν* კეთილმყოფელთა მისა მის დღერთ-მყოფელისა ბუნებით სახიერისა ღმრთისა ნიჭ არს (დიონ. სქ. 529 C); *καὶ ὅν ἐπεισοῦσιν ὁ ἀγαθὸς ὁμοίαν ὁμοίαν* იგი წამეს მარგებელისა მისთს ვარსკვლავისა (ეფ. დღ. 72, 1).

ΑΓΑΘΟΠΡΕΠΩΣ (აგაშიპრეპანს ზმნვ.) ქველმოქმედურად; კეთილისმყოფელურად.

ἀγαθοπρεπῶς πηψισομένη სახიერებთს შუენბერებთ განმრავლდების (დიონ. 121 B; ქ. 102, 7); *ἀγαθοπρεπῶς ἐπιδομένη* სახიერებთს შუენბერებთ მოფენელი (დიონ. ქ. 129, 10).

ΑΓΑΘΟΠΤΙΚΟΣ (აგაშიპტიკოს 2) კარგის მხედველი.

μύσαντες αὐτῶν τὰς ἀγαθοπτικὰς δυνάμεις დაუწუხებან კეთილის მხედველნი თჳსნი (დიონ. 293 A; ქ. 166)*.

ΑΓΑΘΟΣ (აგაშბ, ἡ, ὁ) 1) კარგი; ლამაზი; 2) სასარგებლო, საბედნიერო; 3) კეთილი („სახიერი“), კეთილშობილი; 4) წარჩინებული; 5) მდივარი.— შედარ. ბ. *ἀγαθόν*, *βέλτιστον*, *κράτιστον*, *ἀγαθόν*; აღმ. ხარ. *ἀριστερός*, *βέλτιστος*, *κράτιστος*, *ἀγαθός*.

τὰ γεννησμένα μου τὰ ἀγαθὰ ნყოფი ჩემი კეთილი (მსაჯ. 9, 11); *ἔγὼ* არსა შაბათსა შინა კეთილისა საქმე (აგაშიბ *ποιήσαι*) ანუ ბორატისა (მრ. 3, 4); *καὶ ἄσκη ἀγαθῶν ἐπ' ἐμοῦ* და კაცო კეთილ ხელკითა (1 მეფ. 16, 18); *ἡ γὰρ ἡ ἀγαθὴ συνέσει και ἀγαθὴ ἐπ' ἐμοῦ σφοδρῶς* ცული მისი სახიერო განიერებთა და კეთილი ხატითა ფრიად (1 მეფ. 25, 3); *οἱ ἀσπῆρες ἀγαθοὶ ἡσῶν σφοδρῶς* კაცნი-იგი სახიერო იყენჲ ფრიად ჩვენსა (1 მეფ. 25, 15); *ἐμὲ ἀγαθὸν ὁμοίαν* კეთილ, სახიერო მონაო (ლკ. 19, 17); *ὁμοῦ ἀσπῆρες* მისთან აგაშიბუ ანა მორჩილება უფროს არს მსხუერობისა კეთილისა (1 მეფ. 15, 22); *ἀποδράσεις τοῖς δικαίους και ἀγαθῶν* ანებ აბთონ კაც-

* დიმიტრატის განმარტება ანაო ტიპობით: ὁ ἀγαθὸς ὁ

თა მართალთა და უსანატრელესთა უფროს მისსა (3 მეფ. 2, 32); *ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν σατραπῶν οὐκ ἀγαθὸς* σὺ წინაშე თუალთა მკვდართ-მთავართასა არა-სახიერ („არა-სასიამოვნო“) ხარ შენ (1 მეფ. 29, 6; 29, 10); *ὁ δὲ δόξαζε ἀγαθὸς* მოძღუარო სახიერო (ლკ. 18, 18); თული შენი... ბოროტ არს, ხოლო მე სახიერ (ἀγαθός, მთ. 20, 15); *ἀπέθανε ἐν πολεῖᾳ ἀγαθῆ* მოკვდა სიბერითა კეთილითა („ღრმა სიბერეში“, в глубокой старости) (მსაჯ. 8, 32); *ἡ ἀληθῆς ἀποστολὴς ἀγαθῶν* ეტყოდე მათ სიტყუასა ტკბილსა (3 მეფ. 12, 7; „სასიამოვნოსა“); *ἀγαθὸς ὀρέσσει καρδίᾳ* ტკბილ შესახედავ უფლისა (1 მეფ. 16, 12); *ἡ καρδία Νάβαλ ἀγαθῆ ἐπ' αὐτόν* გული ნაბალისა იშუებდა მას შინა (1 მეფ. 25, 36); *ὁ δὲ δόξαζε ἀγαθὸς* მოძღუარ ქველისმოქმედ (მრ. 10, 17; 10, 18); *ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαθῆ καρδίᾳ* (v. l. *δυναίᾳ*) სიხარულით და გულწრფელიობით (მეორე სჯ. 28, 47); და მისი უმრწემესი უმჯობეს მისსა არს (ἀγαθωτέρα) (ნემ. 12, 13); *καρῆ τῶσ* უაღრესი (კ. შეს. B 123 a). აღმატებული (კ. შეს. B 171 a); *εἰς ἀγαθὰ* კეთილობად (იერ. 14, 11); *ἀγαθὸς, ὑγιαῖνον*. *δὲν ἐπορεύθη* კეთილ, ასულო, რამეთუ განხუდა (რუთ. 2, 22; 3, 13); *τοῖς πένησι ἀγαθὸς ἦν* გლახაკთა ქველისმოქმედ ექმნებოდა (მინ. ერმოვ PG 373 C; bonus).

ΑΓΑΘΟΤΗΣ (ἀγαθότης, *ეთის, ἦ*) სიკეთე; გულკეთილობა.

τὸ αἴσιον τῶν ὁδρανῶν ἀρχῶν... φησὶν εἶναι τῆν ἀγαθότητα τὸν Θεὸν მიზეზად დასაბამთა და შესრულებათა ზეცისათა იტყუს სახიერებასა ღმრთისასა (bonitatem Dei) (დიონ. სქ. 244 D); *καὶ εὖ χορηγῆθαι θεῖα ἀγαθότητος* გიხაროდენ მომნიჭებელო ღთვებრისა სახიერებისათ (Ag. I46); *τῆν κατ' ὁσίων θεότητα καὶ ἀγαθότητα* არა არსებითი განღმრთობად და სახიერ-ყოფად (დიონ. სქ. 527 D); *ἀγαθότης* კეთილი (კ. შეს. AP 184 a₁₀—110₁₀); კეთილობა (პროკლე 22, 5); *ἡπαρξεν μὲν ἔχει τῆν ἀγαθότητα* მყოფობად აქუს კეთილობითი (პროკ. 74, 2).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΕΤΙΣ (ἀγαθοურγέτις [ἀγαθοεργέτις], *უბის, ἦ*) ქველისმოქმედებით.

φωτὸς ἀγαθοεργέτιδας ἀκίνας ნათლისა სახიერების მოქმედებითთა წარავანდელთა (დიონ. 397 D, ქ. 164, 34).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΕΩ (ἀγαθοურγέω, *ἀγαθοεργέω*) ვქველმოქმედებ, კეთილ საქმეს ექმნი.

καίτοι οὐκ ἀμάρτυρον αὐτὸν ἀφήκεν ἀγαθοεργῶν და არავე უწამებულად დაუტევა ქველისმოქმედება იგი ზეციით (საქმე 14, 17; *benefaciens*); *ἀγαθοεργεῖν* კეთილისა საქმედ (1 ტიმ. 6, 18).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΙΑ (ἀγαθοურγία, *ἀγαθοεργία, ἦ*) ქველმოქმედება, კეთილი საქმის ქმნა.

ἀρνοίας ἕνεκα τῆν ἐν γυναιξὶ χορηστικότητα καὶ ἀγαθοεργίαν αὐτὸν παραδιδάμειν მიზეზითა უმეცრებისათა მეცნიერებისთა მას მისსა სახიერებასა და კეთილისმოქმედებასა თანა წარსლვა (მინ. ერმ. PG 385 D); *καὶ τῆν ἡμῶν σωστικῶν ἀγαθοεργίαν* ჩუენის აპის ცაოვნებითისა სახიერების მოქმედებისა (დიონ. 181 D, ქ. 116, 4).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΟΣ (ἀγαθοურγός 2) კეთილმოქმედი, კარგი საქმის მოქმედი.

ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἐξῆς ἐξήγησε τὸ μέντοις ἐν πρόσωπον ორამეთუ კეთილისმოქმედებითი ტრფიანობაჲ არს აღმძრველი ღმრთისა განჯებად და პყრობად (დიონ. სქ. 261 B); ἀγαθὸς კეთილმოქმედი (პროკლე 84, 3); τὸ ἀγαθὸς მაკეთილებელობაჲ (პროკლე 75, 19).

ΑΓΑΘΩ (ἀγαθός) კარგ საქმეს ვაკეთებ.

კაი ἀγαθῶσαι κύριος τῷ κυρίῳ μου, καὶ μνησθήσῃ τῆς δούλης σου ἀγαθῶσαι ἀπὲν და კეთილი უყოს უფალმან უფალსა ჩემსა და მოიკუნო მკვევალი შენი და კეთილი უყო მას (1 მეფ. 25, 31); ἀγαθῶσαι კეთილყოფად (ისა ზირ. 49, 9). რათა კეთილი უყო მათ (იერ. 39 [32], 4); ἐρηγήσοι ἐπ' αὐτοὺς τὸν κακῶσαι αὐτοὺς καὶ οὐκ ἀγαθῶσαι განვიღუქე მათ ზედა ბოროტებად მათა და არა კეთილობად (იერ. 51 [44], 27).

ΑΓΑΘΩΝ (ἀγαθός) 1) კარგ საქმეს ვაკეთებ (ვეუკეთებ). ვაკეთილებ; 2) ვხარობ, მიხარია; 3) ვამკობ.

ἐταν ἀγαθῶσαι αὐτῷ რაქამს კეთილ უყო მას (ფს. 48, 19); ἀγαθῶσαι კეთილყოფს (პროკლე 82, 10); ἀγαθῶσαι τὰ ὄντα კეთილებენ ყოფიდა (პროკლე 13, 24; 75, 11); ἡγαθῶσαι ὁ λόγος ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ კეთილად უჩნდათ სიტყუა თუალთა შინა მისთა (1 მკა. 1, 12); ἐν ἀγαθῶσαι ὁ παῖς σου ἐναντίον σου უკეთუ სათნო იყოს მონა შენი წინაშე შენსა (ნემია 2, 5; 2, 6); ὁ βασιλεὺς πολλὸν ἡγαθῶσαι ἐπ' αὐτόν მეფე მხიარულ იქმნა მის ზედა (დან. 6, 23; I: მეფემან განიხარა); ὅτε ἡγαθῶσαι ἡ καρδία αὐτῶν რაქამს განმხიარულდა გული მათი (V: I. ოდეს განიბატიანდა გული მათი (მსაჯ. 16, 25; რუთ. 3, 7); უმხიარულეს იყოს გული შენი (მსაჯ. 19, 9); ἀγαθῶσαι ὁ მედῶ τὸ ὄνομα ἂ. სანატრელყოს ღმერთმან სახელი სოლომონ ძისა შენისა (3 მეფ. 1, 47; 4 მეფ. 10, 30); ἔν κακίῳ πρὸς ἀγαθῶσαι καρδία შეკმუნვასა მას პირისასა ისანატრელოს (V: I. განმხიარულდეს; V: I. კეთილ იქმნეს) გული (ეკლ. 7, 4); ἡγαθῶσαι მოსწყნარდა (მსაჯ. 18, 20; V: განმხიარულდა); ἡγαθῶσαι მოამდოვრა* (ამარტ. 112, 20); καὶ ἡγαθῶσαι τῆν κεφαλὴν αὐτῆς და შეიმკო თავი თუხი (4 მეფ. 9, 30); ὅς ἂν ἀγαθῶσαι ἡ καρδία Ἀμὼν ἐν τῷ οἴνῳ ოდესცა და სლბეს გული ამნონისა ღნისაგან (2 მეფ. 13, 28; temulentus fuerit vino, развеселится от вина); ὅσα ἡγαθῶσαι ποιῆσαι τὸ ἐπιθεῖς ἐν ὀφθαλμοῖς μου რაჲოდენი სანატრელყოყა სიმართლე (V: I. ორამეთუ მხნდი შენი წინაშე თუალთა ჩემთა (4 მეფ. 10, 30).

ΑΓΑΘΩΣΥΝΗ (ἀγαθωσύνη, ἡ) 1) სიკეთე (სახიერება); 2) კეთილი განწყობილება; 3) სიმართლე.

ὁ γὰρ καρπὸς τῶν φαιδῶν ἐν πᾶσιν ἀγαθῶსυνῃ ორამეთუ ნაყოფი სულისა ყოვლითა კეთილითა (საცხე არს) (ეფეს. 5, 9); ἡγαθῶσαι κακίαν ἑπὲς ἀγαθῶსυνῃ შეიყუარე სიმართლე უფროსს სახიერებისა (ფს. 51, 5; რომ. 15, 14); ἔν ἀγαθῶსυνῃ სთუ თუ მიკლბობათა შინა შენთა მრავალთა (ნემია 9, 35); დავაკლებ სულსა ჩემსა კეთილყოფისაგან (მათ ἀγαθῶსუნის) (ეკლ. 4, 8; 5, 10); τὸν ἰδεῖν ἀγαθῶსუნῃ ἐν παντὶ μόχμῳ ხილვად კეთილობისა ყოველთა შინა შრომასა (ეკლ. 5, 17; 6, 3, 6; 7, 15; 9, 18); ἐπεὶ κατεδῶκα ἡγαθῶსუნῃ ორამეთუ ვსდევდ სიმართლესა (ფს. 37, 21).

* საბა: მდოვრე წყნარისა და ჩქარისა საშუალი.

ΑΓΑΘΩΤΕΡΟΣ (ἀγαθώτερος) უკეთესი, უმჯობესი (← ἀγαθός). დაე მისი უმრწემესი უმჯობეს მისსა არს (*ἀγαθώτερα*) (მსაჯ. 15,2).

ΑΓΑ-ΚΛΕΗΣ (ἀγα-κλήης, ἑς, ← ἄγαν, κλέος) სახელგანთქმული.

ΑΓΑ-ΚΛΕΙΤΟΣ (ἀγα-κλειτός 3) სახელგანთქმული.

ΑΓΑ ΚΛΥΤΟΣ (ἀγα-κλυτός 3, ← ἄγαν, κλυτός) სახელგანთქმული.

Α-ΓΑΛΑΚΤΟΣ (ἄ-γάλακτος 2) ურძეთა.

ΑΓΑΛΛΙΑΜΑ (ἀγαλλίαμα, τό) სიხარული, მხიარულება; შვება.

ὅτι ἀγαλλίαμα τῆς καρδίας μου εἰσὶν რამეთუ სიხარული არიან ესენი გულსა ჩემსა (ფს. 118,111); *ἀρθῆσεται ἐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα* მოხლოს სიხარული და მხიარულება (ესაი. 16,10; 22,13; 65,18); *οὐρανὸς ἀγαλλιάματος* გვრგვინი სიხარულითა (ისთ. ზნრ. 1,11; 6,31); *ἔσται τοῦτό μοι ἀγαλλίαμα ἕως ἡμέρας θανάτου μου* ესე ჩემიცა იყოს შესაწყნარებელ ყოველსა შინადღესა ცხოვრებისასა (ივდ. 12,14).

ΑΓΑΛΛΙΑΟΜΑΙ (ἀγαλλιάομαι, ἀγαλλιάσομαι, ἡγαλλισάμην, ἡγαλλιάσθην || ἡγαλλιάσθην) ვხარობ, მიხარია.

καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι და ქმნულითა კელთა შენთათა ვიხარებდე (წ. I. ქმნულსა კელთა შენთასა ვიშუებდეთ (ფს. 91,5); *ἡγαλλιάσατο* იხარებდა (ლკ. 10,21); *ἀγαλλιάσονται* იშუებდენ (ფს. 5,12; ფს. 47,12); *ἡγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου* და გალობდა ენაე ჩემი (საქმე 2,26); გალობს ენაე ჩემი (ფს. 15,9); უგალობდით მას ძნწოლით (ფს. 2,11); *ἀγαλλιασθήσῃ* მხიარულ-ყოფაე (ინ. 5,35); მხიარულ იყვენენ წინაშე ღმრთისა (*ἀγαλλιάσθωσαν*) (ფს. 67,4); *ἀνάστα ἀγαλλίασ** *ἐν νυκτί* აღდეგ ქრტინევედ ღამესა შინა (გოდება 2,19); *ἡγαλλιάσατο ἵνα τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν* სწადღდა ხილვაე დღისა ჩემისაე (C; უხაროდა DE; ინ. 8,56).

ΑΓΑΛΛΙΑΣΙΣ (ἀγαλλιασις, εως, ἡ) სიხარული, მხიარულება.

φωτῆν... θείας ἀγαλλιάσεως კმაე საღმრთოესა სიხარულითაე (სპირ. ცხ. PG 116,449 D); *ἐν ἀγαλλιάσει* მხიარულეებით (ფს. 99,2); *ἐν φωτῆ ἀγαλλιάσεως* კმითა გალობისაეთ (წ. I. სიხარულითა) (ფს. 41,5; 50,10).

ΑΓΑΛΛΙΑΩ (ἀγαλλιάω, იგივეა, ῥαζ ἀγαλλιάομαι) ვხარობ, მიხარია.

καὶ ἡγαλλίασεν τὸ πνεῦμά μου და იხარებდინ სული ჩემი (ლკ. 1,47); *χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιάωμεν* ვიხარებდეთ და ვიშუებდეთ (გამოცხ. 19,7); *ἐν φῶ ἀγαλλιάτε* (წ. I. *ἀγαλλιάσθε*) რომლითა გიხარის (1 პეტრე 1,6).

ΑΓΑΛΛΟΜΑΙ (ἀγάλλομαι) ვამკობ; ვხარობ, მიხარია.

ἀγαλλέσθω იხარებდინ (ეფ. დღ. 122 b); *ἀγαλλομέην* განიხარა (ეფ. დღ. 54 b).

ΑΓΑΛΛΩ (ἀγάλλω, ἀγαλῶ, ἀγήλαι) ვამკობ; ვადიდებ.

ΑΓΑΛΜΑ (ἀγαλμα, ατος, τό) 1) სამკაული; 2) ქანდაკება; ძეგლი.

* Imperativus aoristi medi.

ἐπερωτήσουσιν τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν. ჰკითხვიდნენ ღმერთთა მათთა და ძეგლებსა მათთა (ესაია 19,3; ამარტ. 27,30); ფრიად რაჲმე სიბრძნით თქუა ღმერთისახელთა ქანდაკები — *θεωνυμικῶν ἀγαλμάτων* (დოიხ. სქ. 369); ქანდაკებული (ფლავ 60,31); *φῆσι δὲ καὶ τιμίας λίθου ἀγάλματα* იტყუან უკუე პატიოსნისა ქვისაგანცა ყოფად კერპებსა (დოიხ. სქ. 424 A; *simulacra*); *ἔσωθεν οὐκ αὐτῶν ἐτίθεισαν ἀγάλματα* და უშინგანგეს მათსა დასდგმიდეს კერპებსა მათსა (დოიხ. სქ. 369; 2 მაკ, 2,2); *ἀναφανή ἀγαλμα*. *τοῦτέστιν ἀγλαίσματα* გამონდგების მის ზედა ქმნულებაჲ რაჲმე მეკერპისაჲ (დოიხ. სქ. 424 A); *πέπτωκε Βαβυλῶν καὶ πάντα τὰ ἀγάλματα αὐτῆς* დაეცა ბაბილონი და ყოველნი საკერპონი მისნი (ესაია 21,9; *αὐτόμορφον ἀγαλμα* თვითდასახულად ხატად (დოიხ. სქ. 424 A).

ΑΓΑΛΜΑΤΙΟΝ (*ἀγαλμάτιον*, τὸ) კნიხ. იხ *ἀγαλμα*.

ΑΓΑΛΜΑΤΟΠΟΙΟΣ (*ἀγαλματοποιός*, ὁ) მოქანდაკე.

ἦν δὲ καὶ οὗτος (sc *Θάρα*) *ἀγαλματοποιός* ხოლო იყო თარა კერპთმქანდაკებელ (ამარტ. 38,1).

ΑΓΑΜΑΙ (*ἀγαμαι*, *ἀγάσομαι*, *ἡγασάμην* || *ἀγασάμην*, *ἡγασθῆν*)

1) მიკვირს; განცვიფრებული ვარ; 2) ვჯავრობ.

ἀμφοτέρωθεν γὰρ ἔφαγε ἀγαμαι ᾧ მე ორთათსევე დამიკვარდების (ამბ. მედ. PG 116,877 A), მიკვარს (ეჭ. დღ. 119 a); *Ἀχάβος δ' ἀγασθῆν ἐπὶ τῇ δευτέρῃ πρῶσθειᾳ* და ახავოს უკუე განკვარვებულმან მეორესა ზედა (ფლავ. 325,51).

ΑΓΑΜΕΝΩΣ (*ἀγαμῆνας* ზმნხ.) გაკვირვებით; აღტაცებით. იხ. *ἀγαμναι*.

ΑΓΑΜΙΑ (*ἀγαμία*, ἡ) უქორწინებლობა.

ἡ ἐν ἀγαμία καλλιτεχνία (უძღურებასა შინა ძალი), უქორწინებლობასა შინა შვაკეთილობაჲ (ამარტ. 178,19).

ΑΓΑΜΟΣ (*ἀγamos* 2) 1) უქორწინებელი; 2) გაუთხოვარი.

λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις ვუტყუ უქორწინებელთა მათ და ჰქრობთა (1 კორ. 7,8; 7,11; 7,34).

ΑΓΑΝ (*ἀγαν* ზმნხ.) ფრიად. გადაჭარბებით; ὁ (*ἡ*, τὸ) *ἀγαν* მეტისმეტად დიდი; *ἡ ἀγαν ἔλευσθῆρα* გადამეტებული თავისუფლება.

αὐτοῖσι γὰρ οἶσαι διὰ τῆς-εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀγαν ἐφέσεως თათარჩევისა მქონებლობითა და ყოვლად კეთილისა მოსურნეობითა (დოიხ. სქ. 68 C; ამარტ. 270,19); *ἐκ τῆς ἀγαν μανίας ἀποκτηνωθῆς* გარდარეულთსა ბორცნეულობისა მიერ პირუტყულ ქმნილი (ამარტ. 193,16); *τὸ μηδὲν ἀγαν ἀτεχνῶς ἄριστον* არცა ერთისა რაჲსმე გარდამეტებულებაჲ იქმნის ყოვლითურთ მოატყუებელ კეთილისა (სპარ. ცხ. PG 116,445 C); *εἰς ἀγαν τῷ λιμῷ-πεινῶ-μῆνος* იგიცა იგუემებოდა მძღავრებითა სიყმლისათა (სპ. ცხ. 424 C; *valde*).

ΑΓΑΝΑΚΤΕΩ (*ἀγανακτέω*) ვწყობი; უკმაყოფილო ვარ; ვუჯავრდები.

οι δεκα ηγανακτησαν περι των δυο αμελων ვითარცა ესმა ათთა მათ, განრიხხნეს (C: გული განიწყეს) ორთა მათ ძმათათჳს (მთ. 20,24; 21,15); *ηοξατο αγανακτηειν* იწყეს გულიწყრომად (მრ. 10,41; DE: იწყეს რისხვად); *αγανακτουτες* გული უწყრომობდა (მრ. 14,4; DE: ჰრისხვიდეს); *αγανακτησας* განრიხხებულნი (ფლავ. 70,36; 170,32; 23,19); *ηγανακτησεν* შეჰრისხნა (მრ. 10,14; დიონ. სქ. 544 C); *αγανακτων* რისხვით (ლკ. 13,14); *οι φαρισαιοι ηγανακτησαν* ფარისევლები მწუხარე იქმნნეს (ფლავ. 507,28; *offensi sunt*); *κατ' εμοσ δε εχρησ τον θυμον τους αγανακτουτας οπισσαι* არამედ ჩემ ზედა ჯერ იყო აღლესვად რისხვად თქუენი, რომლისათჳსცა იყო დარტყნვად თქუენი (ამბ. მედ, PG 116, 881 B).

ΑΓΑΝΑΚΤΗΣΙΣ (*ἀγανάκτησις*, ზავ, ἦ) გაწყრომა, გაჯავრება.

δξιοσ κορηη το γενομενον αγανακτησας საჯოს და ბჳოს ქმნილი ღირსად წყრომისა (ნებ. 108,10); *ποσησ κατειργασατο... αγανακτησασ* რავდენი შექმნა შერიხხვად (2 კორ. 7,11); *μετ' επισκεστειρας αγανακτησας* რისხვითა ძლიერითა (ესთერ 8,13).

ΑΓΑΝΑΚΤΗΤΙΚΟΣ (*ἀγανακτητικός* 3) უკმაყოფილო; განრიხხებულო.

ΑΓΑΝΑΚΤΗΤΟΣ (*ἀγανακτητός* 3) ასალელვებელი; ამალელვებელი.

ΑΓΑΝ-ΝΙΦΟΣ (*ἀγάν-νιφος* 2) ძალიან თოვლიანი;

ΑΓΑΝΟΣ (*ἀγανός* 3, ← γάγυμαι „მიხარობა“) თავაზიანი; მოხარული.

ΑΓΑΝΟΦΡΟΣΥΝΗ (*ἀγανοφροσύνη*, ἦ) თავაზიანობა; თავმდაბლობა.

ΑΓΑΝΟ-ΦΡΩΝ (*ἀγανό-φρων*, ον) მოსიყვარულე, მოალერსე; თავმდაბალი.

ΑΓΑΘΜΑΙ (*ἀγάμαι*) იგივეა რაც *ἀγαμαι*.

ΑΓΑΠΑΩ (*ἀγαπάω*, იხმარება *praes.* და *imperf.* *ἀγαπάω*-სთვის) მიყვარს (ილ. 24,464; ოდის. 16,17).

ΑΓΑΠΑΩ (*ἀγαπάω*, *ἀγαπήσω*, *ἠγάπησα*, *ἠγάπηκα*, *ἀγαπηθήσομαι* მიყვარს.

πάντες οι παιδες αυτου αγαπωσι σε ყოვ. ყრმათა უყუარ შენ (1 მეფ. 18,22); *τοστί με ο πατηρ αγαπε* ამისთჳს მამასა უყუარ მე (ინ. 10,17); *ἀγαπήσας τον πλησιον σου* შეიყუარო მოყუასი შენი (მთ. 19,19; მკ. 12,30); *το αγαπών* შეყუარებდა (მრ. 12,33); *ἠγάπησαν* შეიყუარეს (ინ. 3,19); *αυτι τοσ αγαπών* სიყუარობისა წილ (ეს. 108,4); *τους αγαπωντας εμας* მოყუარენი თქუენნი (ლკ. 6,37); *τους αγαπωσασ αυτον* მოყუარეთა მისთა (1 კორ. 2,9); *ἵνα αγαπατε ἀλλήλοις* რაათა იყუარობდეთ ურთიერთას (ინ. 15,12); *ἠγαπήθει ἄλλοτριους* შეიყუარნა უცხონი (იერ. 2,25); *την ἠγαπημένην ψυχην μου* სიყუარული სული ჩემი (იერ. 12,7); *ἀμπελων ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ* სავენავს იყო შეყუარებულისა (ესაია 5,1; 5,7); *ἠγαπημένος εἶπὸ κριτοσ*

κατασκηνώσαι შეყუარებული უფლისა დამეკვდროს (მეორე შჯ. 33,12); *ἐν τῷ ἡγαπηκέναι αὐτον* შეიყუარა იგი (1 მეფ. 20,17); *ἡγάπησεν αὐτῆς* ეტრფიალა მას (2 მეფ. 13,1); *Θημάς τῆς ἀδελφῆς... ἐγὼ ἀγαπῶ* თამარს დასა აბესალომ ძმისა ჩემისასა ეტრფილალე მე (2 ნეფ. 13,4); *τὰς ἐπιτολάς σου ἐγάπησα, κύριε* მცნებანი შენნი დავიმარხენ (v. l. შევიყუარენ, ფს. 118,159); *αἱ παρακλήσεις σου ἡγάπησεν ἡ ψυχὴ μου* ნუგეშინისცემანი შენნი ახარებენ სულსა ჩემსა (ფს. 93,19; *laetificaverunt*); *ἀγαπήσῃ τῆν οὐκ ἡγαπημένην* შევიწყალთ არა შეწყალებული იგი (ოსე 2,23; v. l. *ἐλεῆσθαι τὴν οὐκ-ἡλεημένην*).

ΑΓΑΠΗ (ἀγάπη, ἡ) 1 სიყვარული; ტრფობა; 2) აღაბი.

ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται სიყუარულმან მოყუასსა თჳსა ბოროტი არა უყვს (რომ. 1³,10); *τερωμένη ἀγάπης* წყლულ ვარ მე სიყუარულითა (ქება 5,8); *δι' ὑπερβολῆς ἀγαπίστης καὶ δι' ἀγάπην ἄφατον* (ob ineffabilem charitatem) კეთილთა და სანხიერებათა სულგობძელებით თავს იდებს (დიონ. სქ. 280 B); *περὶ τοῦ ὑπερῆσθαι ἀγάπην* აღაბისა ვსენებისა ჩუენისასა (ქიოს. 12,28; ქ. 5,28); სიყუარულისა („აღაბისა“ ყოფისა (ქიოს. 112,4; ქ. 55,18).

ΑΓΑΠΗΣΙΣ (ἀγάπησις, εως, ἡ) შეყვარება; სიყვარული.

ἔθετο ἡ κραταιὰν ἰσχὺς αὐτοῦ დადვა შეყუარება მტკიცე ძალისა მისისა (ამბ. 3,5); *ταῖς τῶν σεβασματοτάων ἐπιτολῶν ἀγαπήσῃ* სამსახურებელთა მათ ოდენ მცნებათა შეყუარებითა (დიონ. 392 A, ქ. 160,15); *ἀγαπήσῃ ἀνάσῃ* სიყუარულითა საუკუნოთა (იერ. 31,3); *καὶ τὰ θεῖα προσεχῆς ἀγάπησις* და საღმრთოთა მიმართ შემბუჯალვითი სიყუარული (დიონ. 376 A; ქ. 158,13; დიონ. სქ. 120 A).

ΑΓΑΠΗΤΙΚΟΣ (ἀγαπητικός 3) მოყვარული; მოსიყვარულე.

ἡ ἀγαπητικὴ δύναμις სიყუარულისა ძალი (ვ. შგს. 193 B) (charitas verae virtutis).

ΑΓΑΠΗΤΙΚΩΣ (ἀγαπητικῶς 3) ზმნვ. სიყვარულით.

κινήσεις ἀχρόνας καὶ ἀγαπητικῶς უქამოდ და დაუსაბამოდ აღიძრა სიყუარულითა (დიონ. სქ. 221 A; propter vim amoris)

ΑΓΑΠΗΤΟΣ (ἀγαπητός 3) საყვარელი, ძვირფასი; მოყვარე.

οὐτός ἐστιν ὁ υἱός μου ἀγαπητός ესე არს ძმ ჩემი საყუარელი (მთ. 17,5); *ὅπως ἂν εὐσθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου* რათა ცხონდნენ მოყუარენი (v. l. საყუარელნი) შენნი (ფს. 107,7).

ΑΓΑΠΗΤΩΣ (ἀγαπητῶς 3) ზმნვ. სიყვარულით.

ἀλλ' ἀγαπητῶς συνδεδεμένος არამედ სიყვარულითა შეჭკრავს (დიონ. სქ. 241 B; *amabiliter constringens*); *ἀγαπητῶς* საყუარელ არს (ექ. დღ. 28 a).

ΑΓΑΠΡΟΟΣ (ἀγάπρως 2, ← ἄγαν, რეა) სწრაფმდინარე, სწრაფდენადი.

ΑΓΑΣΤΟΝΟΣ (ἀγάστονος 2, ← ἄγαν, στένω) ძალიან მკვნესარე.

ΑΓΑΣΤΟΣ (ἀγαστός 3, ← ἄγαμαι) განცვიფრების ღირსი.

ΑΓΑΓΡΙΑΜΑ (ἀγαυρίαμα, ατος, τό) სიამაყე; სიხარული.

ἐάν... ποιήσῃ Ἱερουσαλὴμ ἀγαυρίαμα ἐπὶ τῆς γῆς და იყოს ომრუსალემი სიხარულ ქუეყანასა ზედა (ესაია 62,7; V: იყოს სიქადულ; ponat laudem); οὐκ ἔστιν ἀγαυρίαμα ἐν Ἑβραίων არღარა არს მხიარულება ესებონს შ.ნა (იერ. 31 [48], 2; V: მულრობა; exultatio; სხა: მულრაობა ქადლი. იერ. 48,2); τὸ δ. ἀντὴς ἔσται εἰς πένθος მხიარულებაჲ მისი იყოს გლოვად (ბარუქ. 4,34; V: ხოხოა მისი იყოს გლოვად; gaudimonium); ἀποβήσεται δὲ ὑμῶν τὸ ἀγαυρίαμα ἵνα σποδῆ ხოლო წარჯდეს დიდებულება თქუენი სწორ ნაცრისა (იობ 13,12).

ΑΓΑΥΡΙΑΩ (ἀγαυριάω) თავი მომაქვს; ვამყობ (რითმე).

οἱ ἠγαυριῶντο ἐπὶ ξίφουσ რთაელნი იქადიან საქურველებითა (იობ 3,14).

ΑΓΑΥΡΟΣ (ἀγαυρός 3, ← γανρος) 1) ამაყი; 2) სასიქადულო; ἀγαυρότατα ზმზ. სასიქადულოდ, სანაქებოდ.

ΑΓΓΑΡΕΙΩ (ἀγγαρέω, ἀγγαρέωσα, ἡγγάρευσα) ვაიძულებ; ძალით ვაკეთებინებ.

τοῦτον ἡγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν ἀπὸ τοῦ ქςჲ წარიცციეს, რაჲთა აღიღის ჯუარი მისი (მთ. 27,32; заставили; მრ. 15,2.); κελεῖω δὲ μῆδὲ ἀγγαρέωσθαι ვბრძანებ არცა მძღავრებით... (ფლავ. 432,47).

ΑΓΓΑΡΟΣ (ἀγγαρος, ბ) (სპარს.) 1) გზირი; 2) ზედს. სანიშნებელი; ἀγγαρον პნრ სანიშნებელი ცეცხლი (ესქ. აგ. 282). — ἀγγαρήϊον τὸ ფოსტა სპარსული (პერ. 8,98).

τοὺς ἀγγαροὺς λεγομένους ანღაროდ წოდებულნი (ფლავ. 418,34; nuntios, qui angari appellantur).

ΑΓΓΕΙΔΙΟΝ (ἀγγείδιον, თ, კნიბ. ← ἀγγειον) ქურჭელი.

ἀγγείδιον τι κεραμεῶν ლავჯნი რაჲმე კეცისაჲ (სპ. ცხ. PG 116, 440 A; vasculum).

ΑΓΓΕΙΟΝ (ἀγγειον, თ) ქურჭელი.

ἐλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις მიიღეს მათ თანა ზეთი ქურჭრითა (მთ. 25,4; C: ხეიო სახეთითა); οἱ ἄρτοι ἐκλελοιπίσαιον ἐκ τῶν ἀγγείων პურიცა შემოგუჯალდა ძაძინსაგან ჩუენისა (1 მეფ. 9,7; ხედა ნე სტაიо в сумάχ наших); τρία ἀγγεῖα ἄρτων სამი ძაძა პური (1 მეფ. 10,3; v. 1. კიშტე სავსე პურიცა); ἀπέστρεψαν τὰ ἀγγεῖα αὐτῶν κενὰ მჩაქციენს სარწყულნი მათნი ცუდნი (იერ. 14,3); βρώματα δὲ οὐκ ἦν ἐν τοῖς ἀγγείοις საზრდელი არა იყო ქალაქთა (← ქილაკთა?) შინა (1 მკ. 6,53).

ΑΓΓΕΛΙΑ (ἀγγελία, ἦ) 1) ამბავი; 2) თხრობა; შეტყობინება.

ἀγγελία ἐπὶ ἀγγελίαν ἔσται ჰამბავი ჰამბავსა ზედა იყოს (ეზეკ. 7,26); ἵνα ἀνογγεῖλαμεν ἀγγελίαν ვის მიუთხრათ თხრობაჲ (ესაია 28,9; V: ჰამბავი) ἀκουσεται ἀγγελίαν ისმინოს მითხრობა (4 მეფ. 19,7); ἡ ἀγγελία, ἦν ἀκηκόαμεν აღთქმა-ბი, რომელი გუესმა (1 იბ. 1,5)

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ (ἀγγελιαφόρος, ბ) მაცნე.

οἶόν τισιν ἀγγελιαφόροις ἡ ὑπασιμισαῖς ვითარცა მსახურთა რათმე და მათუწყებელთა და მორჩილთა მისთა (კ. შეს. PG 44,156 D).

ΑΓΓΕΛΙΚΟΣ (ἀγγελικός 3) ანგელოზისა; ანგელოზებრივი.

αι ἀγγελικαὶ τάξεις წყნნი ანგელოზთანი (დღიონ. სქ. 352); *ἀγγελικάς θωράδας* ანგელოზებრნი ნიჭნი (დღიონ. სქ. 292—93).

ΑΓΓΕΛΩ (ἀγγέλλω, ἄγγελῶ, ἤγγεῖλα, ἤγγελα, ἠγγέλιον)

1) მოუთხრობ, ვაუწყებ, ვაცნობებ; ვაცხადებ; 2) ვახარებ.

ἔρχεται ἀγγέλλουσα τοὺς μαθηταῖς მოვიდა თხრობად მოწაფეთა მისთა (იხ. 20,18; C: მავალს და ახარებს): *φωνῆ ἀγγέλλοντος* (v. l. *ἀναγγέλλοντος*) ჭმა და დადებინსა (იერ. 4,15; V: ჭმა მიმთხრობელისაჲ); *ἡλιος ἐν ὀπτασίᾳ ἀγγέλων* მხე გამოცხადებასა შინა მიუთხრობს (ისთ ხორ. 43,2); *παρογένειο ἀγγέλων* მოვიდა მიმთხრობელი (2 მეფ. 15,13; 18,11); *ἀγγέλλεται* მიუთხრობს (დღიონ. 181 C ქ. 115,33); *ἐπεὶ ἠγγέλιθ ἀπὸ ζωτάρ* მიუთხრობა მას (ფლავ. 264,21; *nuntiatum esset*).

ΑΓΓΕΛΜΑ (ἄγγελμα, ατος, τό) ცნობა; ამბავი.

ΑΓΓΕΛΟ-ΕΙΔΗΣ (ἀγγελο-ειδής, ἐς) ანგელოზის სახისა.

ἀγγελοειδῆ ζῶην οὐ μὴν ἀγγελικὴν ὀνομάζει ანგელოზთ-სახე და არა ყოვლითურთ ანგელოზებრ უწოდს ცხორებასა მისსა (დღიონ. სქ. 337).

ΑΓΓΕΛΟ-ΠΡΕΠΗΣ (ἀγγελο-πρεπής, ἐς) ანგელოზივით მშვენიერი.

περὶ τὰς ἑψηλὰς θεωρίας ἀγγελοπρεποῦς συντοίας მაღალთა მათგან ხედვათა ანგელოზ-შუენიერის მკვნიებოსათა (დღიონ. 328 A; ქ. 142,15).

ΑΓΓΕΛΟΣ (ἄγγελος, ὁ) 1) ანგელოზი; 2) მაწნე, მომთხრობელი;

3) მოციქული.

ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους წარავლინებს ანგელოზნი თჳსნი (მთ. 24,31); აჲ ანგელოზი უფლისაჲ (მთ. 1,20); *τοὺς ἀγγέλους* მიმთხრობელითა (ფლავ. 1,7,21; 1 მეფ. 16,19; 19,14; მთმთხრობელი (დღიონ. 273 A; 132,5); *τῷ διαβόλῳ καὶ τ. ἀγγέλοις* აუთჳ ეშმაკისათჳს და მსახურთა მისთა (მთ. 25,41; 1 მეფ. 19,16); *ἀπελθόντων δὲ τ. ἀγγέλων* ვითარცა წარვიდეს მოციქული (ლკ. 7,24; 30,4; მსაჯ. 6,35 *nuntii*; დაბ. 52,3; ესაია 18,2; 4 მეფ. 1,2); *ὁ διαβόλος καὶ οἱ ἄγγελοι* აუთჳ და ძალი მისნი (დღიონ. სქ. 349 C; *angeli eius*); *ἀποστελοῦμεν ἀγγέλους εἰς πᾶν ὄριον Ἰσραὴλ* წარუგზავნეთ და დადისი ყ. შორის ის. (1 მეფ. 11,3 *nuntios*; *καὶ ἰδοὺ ἄγγελος ἦλθεν πρὸς Ἰωῶ* და აჲ და დადისი მოვიდა იოზისა მიმართ (თობ. 1,14); *ἔρχονται οἱ ἄγγελοι* მოვიდეს და დადისნი (1 მეფ. 11,4); წარსცა ველითა და დადისთასა (1^{ენ} *χειρὶ ἀγγέλων*) (1 მეფ. 11,8; 11,9 *lis*); *ἀπέστειλε Σαουλ ἀγγέλους* წარგზავნეს მთამბენი (1 მეფ. 19,11; 2 მეფ. 12,27); აღდგ და წარვედ შემთხვევად წარმოვლინებულთა ოქთხია მეფისა (*εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀγγέλων Ὁλοζίου*) (4 მეფ. 1,3); *καὶ ἐπεστράφησαν οἱ ἄγγελοι* პრძს აუთონ და მოიქცნენ მოვლინებულნი ოქთხიას მიმართ (4 მეფ. 1,5).

ΑΓΓΙΟΝ (ἄγγιον, τό) იგივეა რაც ἄγγειον.

ἄγγιον ἕτερον ქუჩკრად სხუად (იერ. 18,4); *ἄγγια κενά* სარწყულნი ცუდნი (იერ. 14,3).

ΑΓΓΟΣ (ἄγγος, τό) კურკელი.

ἄγγος ὀστράκινον კურკელი კეცისა (იერ. 4,9; ამარტ. 205,17; იერ. 19,11);

ΑΓΕΛΗΦΙ (ἀγέληφι, მიც. ბ. ← ἀγέλη).

ΑΓΕΛΙΚΟΣ (ἀγελικός, ἡ, όν) შეჯოგებული; ჯოგ-ჯოგა.

τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἔστιν ἀγελικά. რომელნივე მათგანნი გ რ თ არიან (ეჭ. დლ. 99 b).

ΑΓΕΜΕΝ (ἀγέμεν) = ἄγειν, inf.

ΑΓΕΜΩΝ (ἀγεμών) დორ. (ἡγεμών).

ΑΓΕΝ (ἄγεν) = ἔαγησαν (← ἄγνυμι).

ΑΓΕΝΕΙΑ (ἀγένεια, ἡ, ← ἀγενής) 1) მდაბიური წარმოშობა;

2) უჯიშობა.

διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀγένειαν (უგუარობა) (ფლავ. 137,16).

ΑΓΕΝΕΙΟΣ (ἀ-γένειος 2, ← γένειον) უწვერო, უწვერ-ულვაშო.

Α-ΓΕΝΗΣ (ἀγενής 2, ← γενος) 1) უგვარო, უჯიშო; 2) მდაბიო.

შდრ. ἀγενής,

τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου უანონი იგი სოფლისანი (1 კორ. 1,28; ignobilia mundi): οὐδὲν μικρόψυχον. οὐδὲν ἀγενές ἢ παθὼν ἢ φθιπέζήμενος არაჲ შეემთხვა არცა რაჲ თქუა გამომახინებელი სულმოკლებისაჲ გინა მოშიშე-ბისაჲ (მინა ერმ. 388 A, pusillum „მდაბიური“).

ΑΓΕΝΗΤΟΣ (ἀγένητος 2). იბ. ἀγέννητος.

ΑΓΕΝΝΕΙΑ (ἀγέννεια, ἡ) 1) მდაბიური წარმოშობა; 2) უჯიშობა. იბ. ἀγένεια.

τὴν βραδυτητα καὶ τὴν ἀγέννειαν (დაუძლურებასა; ignavos timidusque) (ფლავ. 243,7).

ΑΓΕΝΝΗΣ, (ἀγεννης, ἔς) ჯაბანი; უძლური.

οὐδὲν ἀγεννές καὶ φιλόζων არცა მოშიშ იყო გინა სიცოცხლისა მეძიებელ (პატ. ცხ. 365 D); οὐ ταπεινὸν τι καὶ ἀγεννές ἔπαθεν არარაჲ შეემთხვა მდაბალი და უმცნოე (v. l. მოშიში) (ასტერ. 23ε,1ε; PG 305 D); ξένον πάσης ἀγεννοῦς κολακείας καὶ ταπεινότητος უცხო ყოვლისა მლიქნელობისა დამამდაბლებელისა სიჩუქნისაგან (სპ. ცხ. 420 A, illiberali assentatione et humilitate).

ΑΓΕΝΝΗΤΟΝ (ἀγέννητον, τὸ) წარმოუშობელობა.

κατὰ τὸ ἀγέννητον უშობელობითა (კ. შეს. 212 B); τοῦ ἀγεννητοῦ ἡ σημασία სახელი ესე შეუქმნელობისაჲ (დიონ. სქ. 372 C).

ΑΓΕΝΝΗΤΟΣ (ἀγέννητος 2) 1) წარმოუშობელი; 2) არარსებული.

ὁὐ ἀναρχα καὶ ἀγέννητα ორთა უშობელთა და დაუსაბამოს (კ. შეს. 212 B); დასაბამი ყოველი თითოეულსა სირასა შორის იყოს წარმოუშობელ (ἀγένητος) (პროკ. 61, 19); ნივთიერების მიზეზსა უშობელობითა (κατὰ τὸ ἀγέννητον) შესაწორებენ კეთილსა მასთანა ბუნებასა (კ. შეს. 212 B); ἄλλη ἀγέννητον სიჭმოსა დაუბადებელსა (ეჭ. დლ. 30 b); ἀγεννητόν ἔστι τὸ ἀνθυπόστατον აღუგებელ... არს თვთმდგომარე (პროკ. 34, 34); აღუგებელი (პროკ. 32, 19; 107, 31; 116, 28; 117, 13; დიონ. სქ. 373 B); εἰ μὲν οὖν ἀγεννητος αὐτῆρ μαῖα უკეთეთ შეუქმნელ არს (ეჭ. დლ. 16 b; ingenita est); ἀγέννητα δὲ ποιῆσαι

τὰ πεπραγμένα ხოლო უქმნელ ქმნად ქმნილთა (ფლავ. 206, 38); *ὁὐ μὴν ἀγένητον* არაესთჳნ დაუ სა ბ ა მ ო დ (ნემ. 70, 1).

ფერმ მცირის შენიშვნა: «ორითა ნარითა დაწერილი (ე. ი. *ἀγένητος*) ზუ ო ბ ე ლ ს ა ი ტყ ს, ხოლო ერთითა ნარითა დაწერილი (ე. ი. *ἀγένητος*) აუგებელსა (გარდამოცემა A 24, 43 r).

ΑΓΕΝΝΗΤΩΣ (*ἀγεννήτως*) *ზმზზ*. წარმოუშობელად.

τῷ ἀγενητάς ὄντι უ შ ო ბ ე ლ ი ს ა მის თანა (ე. ი. მასთან უშობლად მყოფი) (კ. შეს. 212 B).

ΑΓΕΟΜΑΙ (*ἀγέομαι*) = *ήγέομαι*, ღორ.; *τὰ ἀγημένα* დადგენილება; ადათ-წესები.

Α-ΓΕΡΑΣΤΟΣ (*ἀ-γέραστος* 2, ← *γέρας*) ჯილდოს მოკლებული, დაუჯილდოებელი.

ΑΓΕΡΣΙΣ (*ἀγερσις* ← *ἀγείρω*) შეკრება.

ΑΓΕΡΩΧΙΑ (*ἀγερωχία*, *ή*) 1) სივაჟაკე, 2) სიქადული (სასიქადული); 3) ამპარტავანი.

ὁ δ' ὀσθαμῶς τῆς ἀγερωχίας ἔληγεν ხოლო იგი არა ვითარე სიქადული ს ა გ ა ნ თ სისა დასცხრა (2 მაკ. 9,7; *superbia*); *შვივი και ἀγερωχία* გინებოთა და ამპარტავანებოთა (3 მაკ. 2,3); *μηδεις ήμῶν ἄμοιρος ἔστω τῆς ήμετέρας ἀγερωχίας* ნურცა ერთი ჩვენგანი უნაწილო რათა იქმნების ჩვენსა შეტკებობისა (სიბრძნე 2,9; *luxuriae nostrae*).

ΑΓΕΡΩΧΟΣ (*ἀγέρωχος* 2) 1) მხნე, ვაჟაკური; 2) ამაცი.

τὸν ἀγέρωχον αὐτοῦ ἰοῦν ამპარტავანებოსა მისისა გონებისა... (3 მაკ. 1,2, [1,25]).

Α-ΓΕΥΣΤΟΣ (*ἀ-γευστος* 2, ← *γεύομαι*). 1) ვისაც გემო არ უნახავს; 2) გამოუცდელი.

ὁσθὲ τῶν ἐκείνης παιδῶν ἀγευστος ἔμεινεν არა განეცო მათ არა (!) ვნებათა გემო მსხ [ილ] ვითა (ამბ. მედ. 872 B; *perturbationum ex persi*; *καθαρός ἀγευστον* ყოვლად გამოუცდელად (სპ. ცხ. PG 116, 433 A); *ὄς και οὐσίαν ἀγευστον και ποτὸς πειν* ვიდრელა განეყენა ყოვლისაგან მღლებისა საჭმელთა და სასემელთაჲსა (დიმიტრ. PG 116, 120 B).

Α-ΓΕΩΡΓΗΤΟΣ (*ἀ-γεώργητος* 2) დაუმუშავებელი.

1. **ΑΓΗ** (*ἀγή*, *ή* ← *ἀγνυμι*) 1) მტვრევა, მსხვრევა; 2) ნამსხვრევი, ნანგრევი.

2. **ΑΓΗ** (*ἀγη* = *ἐἀγη* ← *ἀγνυμι*).

ΑΓΗΛΑΤΕΩ (*ἀγηλατέω*, *ἀγηλατέω*, ← *ἀγος*, *ἐλασύνω*) 1) ვიჯმნი უწმინდურობისაგან; 2) გავაძევებ (სამშობლოდან).

ΑΓΗΜΑ (*ἀγημα*, *τὸ*, ღორ.; *ήγημα* ← *ήγέομαι*) მოწინავე რაზმი.

ΑΓΗΝΩΡ (*ἀγήνωρ*, *ορος*, *ὀ*, ← *ἀγαν*, *ἀνήρι* ვაჟაკი; შემმართებელი; დაუდგრომელი.

ΑΓΗΘΟΧΑ (*ἀγίθoχα* ← *ἀγω*, perf.) წავიყვანე.

πάντα τὰ αὐτῶν ἀγίθoχασιν ყოველი რააცა არს მათი მოსრულ არს (V.: ყოველნივე მათნი შთამოუტანებეს; დაბად. 46,32: *adduxerunt secum*).

Α ΓΗΡΑΟΣ (*ἀ-γῆρας*, ← *α*, *γῆρας*) უბერებელი.

τῆν ἀγῆρω (და უბერებელი) *μνήμησ* წმეს (ფლავ. 229,43; *perpetuam memoriam habiturum*).

Α-ΓΗΡΑΤΟΣ (*ἀ-γῆρατος* 2) იგივეა რაც *ἀγῆρας*.

ΑΓΗΡΩΣ (*ἀγῆρας*, ავ) იგივეა რაც *ἀγῆρας*.

ΑΓΗΤΟΣ (*ἀγῆτός* 3, ← *ἀγαμαι*) განსაცვიფრებელი; გაკვირვების ღირსი.

ΑΓΙΑΖΩ (*ἀγιάζω*, *ἀγιάσω*, *ἡγίασα*, *ἡγίασα*, *ἡγιάσθη*) 1) განვწმედ; წმინდა ვყოფ; 2) ვაკურთხებ.

τὰ ἀγιοποιῶν ἀγιάσεις τῶν καρδιῶν ყოველი ვერძი წმინდა-ჰყო უფლისა (ვაძ. 13,12); *ἡγίασε τὸ σῶμα αὐτοῦ ὁ ἅγιος* წმინდაყო საყოფელი თვისი მალაღმან განწმიდა (ინ. 10,36); *ὁ θεὸς γὰρ ἀγιάζων καὶ ὁ ἀγιαζόμενος* განწმედ დედ თვის და განწმედილი (დიონ. სქ. 157 B, *qui sanctificat, sanctificatur*); *ἀγιάζονται* წმიდა იქმნებიან (დიონ. სქ. 248 A); *ἡγιάσθη* განიწმიდენით (1 კორ. 6,11); *ἡγιάσθη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ* იკურთხა საკურთხეველი ესე (იოანე მოხბ. 3,32); *ἀγιάσατε θεραπείαν τοῦ Βασιλ* განმზადეთ შესაწირავი იგი ზაალისი (4 მეფ. 10,20); *ἐν τῶ ἀγιασθῆναι με ἐν σοὶ ἐνώπιον αὐτῶν* რაჯამს ვიდიდო მე შენ ზედა წინაშე მათსა (ებეჯ. 38,16); *ἐξάστω τὰ ἡγιασμένα αὐτοῦ ἔσται* კაცად-კაცადისა შეწირული მისი იყოს (როცხ. 5,10); *πάντες οἱ ἡγιασμένοι πρὸ τῆς χεῖρας σου* ყოველნი შეწირულნი ჯელთა შინა შენსა (მეორე სჯ. 33,3); *καὶ τὸν Ἐβραῆα υἱὸν αὐτοῦ ἡγίασαν φυλάσσειν τὴν κιβωτὸν* და ელიაზარ ძე მისი დაადგინეს მცველად კიდობნისა (1 მეფ. 7,1); *διεστῆλη Ααρων τὸν ἀγιασθῆναι ἄγια ἄγων αὐτός* და *υἱοὶ αὐτοῦ* განყოფილ იქმნა აპრონ მდღელობად წმიდათა წმიდათათა იგი და ძენი მიანი უკუნისამდე (1 ნეშტ. 23,13; *ut ministraret*; на посвящении); *ἀγιάσων τῆν ψυχὴν σου* განანათლე სული შენი (ისლ. ზირ. 14,16).

ΑΓΙΑΣΜΑ (*ἀγίασμα*, ატოს, τό) სიწმიდე.

τὸ οὖν σου πρέπει ἀγίασμα სახლსა შენსა შეენის სოწმირდე (ფს. 92,5); *καὶ μὴναι ἀγίασμα καὶ ἄγιος* და შეაგინენ წმინდა წმიდათა (1 მაკ. 1,46); *καὶ παρεβέβαλες ἐπὶ τὸ ἀγίασμα ἡμέρας πολλὰς* და დაიბანაკა ადგილსა ზედა წმინდათა დღეთა მრავალთა (1 მაკ. 6,51); *ἐξέλιπε ἐκ τοῦ ἀγιάσματος ὅτι ἀπέστης ἀπὸ καρδίας* განვედ განსაწმედელი დამ, რამეთუ განდგომილ ხარ უფლისაგან (2 ნეშტ. 26,18).

ΑΓΙΑΣΜΟΣ (*ἀγιασμός*, ὁ) 1) განწმენდა; 2) კურთხევა,

εἰς ἀγιασμόν სიწმიდედ (რომ. 6,19); *οὐ γὰρ ἐκάλεισεν ἡσῶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίῃ ἀλλ' ἐν ἀγιασμῶ* არამედ არა გკინნა ჩუენ ღვთობან არაწმიდებად, არამედ სიწმიდედ (1 თეს. 4,7); *ἐν ἀγιασμῶ πνεύματος* განწმედითა სულისათა (2 თეს. 2,13); *πνεῦσαν ἀγιασμοῦ* შესაწირავი განწმედიისა (ისლ.

ზირ. 7,31); *ἀνε παντός ἁγιασμοῦ κύριε* წმიდათ ყოვლისა წმიდა-მყოფელო უფალო (2 მაკ. 14,36); *καὶ εὐθήσετε ἁγιασμόν* (v. l. *ἁγιασμόν*) *ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν* და ჰმოთ სიწმიდენ (V: უბიწო-ყოფა) სულთა თქუენთაჲ (იერ. 6,16); *ὄνομα ἁγιασμοῦ αἰνεῖσουσιν* რათა სახელსა წმიდასა მისსა აქებდენ (იხლ ზირ. 17,10).

ΑΓΙΑΣΤΕΙΑ (*ἁγιαστεία*, ἡ, *ἁγιαστία* 4 მაკ. 7,9) სიწმიდენ.

ἡ *πάσης ἱεραρχίας, ἁγιαστικής... ἀρχῆς* ყოვლისავე მღვდელთ-მთავრობისა სიწმიდისა... დასაბამი (დიონ. 372 A, ქ. 155,19).

ΑΓΙΑΣΤΗΡΙΟΝ (*ἁγιαστήριον*, τό) წმინდა ადგილი; სიწმინდენ.

εἰς τὸ ἀγ. οὐκ εἰσελεύσεται სიწმიდესა არა შევიდეს (ლევ. 12,4; ფს. 72,17); *κληρονομήσωμεν ἐντοῖς τὸ ἀγ. τοῦ θεοῦ* დავიმკჯროთ სიწმიდისა ადგილი ღმრთისაჲ (ფს. 82,13); *ἐνεπύρισαν ἐν πυρὶ τὸ ἁγιαστήριόν σου* და-წუეს ცეცხლითა ადგილი წმიდაჲ შენი (ფს. 73,7).

ΑΓΙΑΣΤΙΚΟΣ (*ἁγιαστικός* 3) წმინდა; პატროსანი.

τις ἡ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἁγιαστικὴ δύναμις καὶ θεολογία რაჲ არს საღმრთოესა სულისაჲ წმიდამყოფელო ბითი იგი ძალი და ღმრთისმეტყუელეზა (დიონ. სქ. 424 D); *πλείστοι τῆς ἁγιαστικῆς ἐκείνης φερομένης γλαυῦδος ἀπέλαυσαν...* პატროსნისა მის საუნჯისასა რომელსა შინა იდვა გლამინდი იგი (ღიმიტრ. PG 116,1201).

ΑΓΙΩ (*ἄγιω*) ვაკურობებ; შევწირავ.

ΑΓΙΝΕΩ (*ἄγινεω*, *ἄγινήσω*) იგივეა რაც ἄγω.

ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΣ (*ἁγιόγραφος* 2) აგიოგრაფიული; წმინდანთა ცხოვრების აღმწერელი.

ἐν ἀγιογράφοις ἡμῶν... δεδόρηται მონიჭებულ არს ჩუენდა წმიდათ-წერილებითთა... წიგნთა შინა (დიონ. 376 B, ქ. 158,37).

ΑΓΙΟΝ (*ἄγιον*, τό) 1) სამსხვერპლო ხორცი („წმიდაჲ“); 2) τὰ ἄγια ტაძარი („წმიდათა“).

μη δότε τὸ ἄγιον τοῖς κατὸν ნუ მისცემთ სიწმიდესა ჩემსა ძალთა (святыхи) (მთ. 7,9); *καὶ δώσει τῷ ἑρῆμ τὸ ἄγιον* და მისცეს მღვდელსა წმიდაჲ იგი (ლევ. 22,14); *σκητὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη... ἥτις λέγεται Ἁγία* რამეთუ კარავი შეიშადა პირველი რომელსა ერქუა წმიდა (ებრ. 9,2); *ἔχοντες... παρορῆσαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων* გუაქუს კანდიერუზა შესლვად სიწმიდეთა მათ (ებრ. 10,19); *ἀπὸ ὧν ἐπεχάρητε ἐπὶ τὰ ἄγια μου* ამისთჲს რამეთუ მოგცხრა სიწმიდისათჲს ჩემისა (V: მათ წილ რომელ მოსცხრებდეთ წმიდათა ზედა ჩემთა) *sanctuarium* *святнище* (ებუკ. 25,3); *καὶ τὸ ἄγιον καὶ ὁ ναὸς ἀπαντῶσόμενος* τετραγῶνα* და სიწმიდემ და ტაძარი იგი განდებულ ოთხ-კიდედ (ებუკ. 41,21); *καὶ δύο θυσῶματα τῷ ναῷ καὶ τῷ ἄγῳ* და ორნი კარნი მის ტაძრისანი და სიწმიდისანი მის ორნი კარნი (ებუკ. 41,23); *ἔξωθεν τῶν ἁγίων* გარეშე სიწმიდეთა მათ (ებუკ. 43,21); *ἀπὸ τοῦ*

* *τὸ ἄγιον* და ὁ *ναὸς* ნახმარია როგორც სინონიმები; ამიტომ *ἀπαντῶσόμενος* არის მხოლოდობით რიცხვში.

ἀγίου αὐτοῦ ὄψει φωνήν ადგილით წმიდით გამოსცეს ჯმა თვის (იერ. 25 [32], 30; ესაია 26,21); *εἶπεν ὁ ἄγιος* იტყვის მაღალი იგი (ესაია 40,25); *ὁ οἶκος τὸ ἅγιον ἡμῶν καὶ ἡ δόξα* (დასაწყვევლ იქმნა) ტაძარი სიწმიდისა ჩუენისა და დიდება იგი (ესაია 64,11).

1. ΑΓΙΟΣ (ἀγιός 3) წმინდა.

εις τὴν ἁγίαν πόλιν წმიდასა ქალაქსა (მთ. 4,5); *ἐν τόπῳ ἁγίῳ* ადგილსა წმიდასა (მთ. 24,15); *ἐορτῆς ἁγιατατης καὶ μεγίστης* დიდი და უზეტაესი (ფლავ. 293,42); *ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος* აუგებელისა სამებისა (დიონ. სქ. 220); *εις τὸ πάσης τῆς γῆς ἁγιώτατον ἱερόν εισελθεῖν* ტაძრისა შინა შესვლად ყოვლისა ქუეყანისა უწმიდესისა (2 მაკ. 5,15).

2. ΑΓΙΟΣ (ἀγιός; ὁ ἅρβ.) 1) წმინდანი; 2) მოწამე.

ἐφίσταται ὁ Χριστὸς τῷ τόπῳ. ἐφ' οὗ ὁ ἅγιος ἑρῴπιτο დაადგინა ქე ადგილსა შას, სადა იგი მივრდომოდ იყო მოწამე იმის. ერმ. PG 116.385 C); *τὰ τῶν ἁγίων σώματα* გუამნი მოწამეთანი (მინ. ერმ. PG 116. 413 B); *καὶ ὁ ἅγιος, θάρασει, ἔφη* წმიდამან მინა მიუგო და რქუა: ნუ გეშინინ (მინ. ერმ. PG 116, 393 D).

ΑΓΙΟΤΗΣ (ἀγιότης, ἡ) სიწმიდე; წმინდანობა.

εις τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος აბთჳ მიათა მოიღონ სიწმიდისა-გან მისისა (ებრ. 12,10); *ἐν ἀγιότητι* (v. 1, ἀπλότητι, παραότη) *καὶ εὐλαστικίᾳ* თჳთ მთჳ სიწმედობითა და კეშმარტებობითა ღმრთისათა (2 კორ. 1,12); *τῆ προετοιμημένη... μεθ' ἀγιότητος ἡμέρα* (დიდება მივც) უმეტეს პატრიცე-მულს... თანა წმიდათა დღეთა (2 მაკ. 15,2).

ΑΓΙΣΤΕΙΑ (ἀγιστεία, ἡ) წმიდა მსახურება.

καὶ τὴν ἀγιστίαν (v. 1. ἀγιαστίαν) *σεμνολογῆσας οὐ κατέλυσας* (4 მაკ. 7,9).

ΑΓΙΟΣ (ἀγιός ზმზზ.) წმინდად; სიწმიდით.

ἀγιός სიწმიდით (ევნომ. მიმ. E 41).

ΑΓΙΩΣΥΝΗ (ἀγιωσύνη, ἡ) 1) სიწმიდე; 2) პატროსნება.

რომელი-იგი გამოჩნდა ძედ ღმრთისა ძალითა და სულითა მით სიწმიდისაჲთა (*κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης*) (რომ. 1,4); *ἀγιωσύνη καὶ μεγαλοπρέπεια ἐν τῷ ἁγιάσματι* აბთჳ სიწმიდე და დიდად-შუენიერება არს სიწმიდესა მისსა (ფს. 95,6; *сила и великоление во святилище его*); *παροχώρησαν ἡμῖν τῆς ἀγιωσύνης καὶ καθαρότητος* ადგილ-მცეს მოსლვად შენისა მომართ სიწმიდისა და პატროსნებობისა (მინ. ერმ. PG 116.393 D; *sanctitate et puritate*); *ἀδικηθῆναι δὲ τοὺς πεπιστευκότας τῇ τοῦ τόπου ἁγιωσύνη* შეწუხებად მორწმუნეთა ადგილისა წმიდისა (2 მაკ. 3,12; *loco et templo*).

ΑΓΚΑΖΟΜΑΙ (ἀγκάζομαι, ← ἀγκάζ) ხელში ავიყვან. (ილ. 17,722),

ΑΓΚΑΛΕΩ (ἀγκαλιέω = ἀγκυλιέω).

ΑΓΚΑΛΗ (ἀγκάλη, ἡ) 1) ილაყვი; 2) მკლავი, ხელი.

αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας მიიქუა იგი მკლავთა ზედა (C: მჭართა თქსთა) (ლკ. 2,28); *ἐν ἀγκάλαις φέρουσιν τὸν θεόν ἡμῶν* და ეტჯრთა კელთა მისთა იესუ ქრისტე ღმერთი ჩუენი (ილანე მოსხ. 63,12); *ἔλαβεν τὸν υἱόν μου ἐκ τῶν ἀγκάλων μου* აღიჭვანხნ ყრმა ჩემი წაჩრისაგან ჩემისა

ΑΓΚΥΛΟΤΟΞΟΣ (ἀγκυλτοξος 2) მოლუნული მშვილდით შეიარაღებული.

ΑΓΚΥΛΟΧΕΙΛΗΣ (ἀγκυλοχείλης, ες) მოლუნულ-ნისკარტიანი.

καὶ πρὸς αἰετῶν ἀγκυλοχείλων εἶδος და არწივთაებერ ჩარბ-ფიცხელო-ბასა (დიონ. 137 A; ქ. 103,28).

ΑΓΚΥΛΩΤΟΣ (ἀγκυλωτός 3) მოლუნული; მოკაუჭებული.

ΑΓΚΥΡΑ (ἄγκυρα, ἡ) 1) ღუზა; 2) გადატ. საყრდენი.

ῥιψαντες αὐτὸς αἰετῶν γάρδασთხინეს ოთხნი კავნი (საქმ. 27,29); ἦν ἄς αὐτὸς ἔχομεν τῆς ψυχῆς ῥομφელი ვითარცა ხარისხი გვპყროვის სულისა (ებრა. 6.19); τοὺς ἐμπόρους ἐπ’ ἀγκύρας (ღუზე) (ფლავ. 605,53); ἄσπερ ἐπ’ ἀγκύρας ვითარცა კავნი ῥკინისანი (ქქ. დღ. 87.14); τὴν ἱερὰν ἄγκυραν, τὴν πρὸς τὸν μέγαν ἐλπίδα, κερὴν καὶ ἀπράκτων εἰδηκῶς ცუდ და ამაო იქმნა სასოებად იგი მისი მტკიცე, რომელი აქუნდა წმიდისა მის მიმართ (სპ. ცხ. 421 D).

ΑΓΚΥΡΟΥΧΙΑ (ἀγκυρουχία, ἡ, ← ἄγκυρα, ἔχω) ღუზახე დგომა.

ΑΓΚΩΝ (ἀγκών, ὤνος, ὅ) 1) იდაყვი (ილლია), მკლავი; 2) მოსაბრუნე; კუთხე; 3. ποταμοὺς მდინარის ტოტი.

οὐαὶ ταῖς συρραπιτοῦσαις προσκεφάλαια ἐπὶ πάντα ἀγκῶνα χειρὸς ვა რომელნი შეაკერვენ სასთაულსა ყოველსა ქუეშე იდაყუსა ჯელისასა (ეზეკ. 13,18; под мышку; sub omni cubito manus); ὅ δὲ βραχίον μου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ συντριβείη ὅლოდ მკლავნი ჩემნი წყროთისაგან რათა შეიმუხროვის (იოხ. 31,22; от локтя); ἀγκῶνες ἔκθιεν καὶ ἔκθιεν ἐπὶ τοῦ θύρου (ქმნა შეფეშან საყდარი სპილოს კბილისა) და მკლავნი ორნი ამიერ და იმიერ ზედა საყდარსა (2 ნეშტ. 9,18; локотники по обе стор ны).

ΑΓΚΩΝΙΣΚΟΣ (ἀγκωνίσκος, ὁ კნინ, ← ἀγκών) იდაყვი.

ὁὖο ἀγκωνίσκους τῶν σὺν τῶν ὀρνῶν იდაყუნი ერთსა მას სუეტსა (გამ. 26,17).

ΑΓΛΑΙΑ (ἀγλαία, ἡ) მშვენიერება; სილამაზე.

ἐκ τῆς θειαικῆς ἀσπῆς ἀγλαίας ἐφίεται თქიერ სურვილითა ოდენ განმალმრთობელისა მის მათისა შუენიერებისათა (დიონ. 165 A; ქ. 111,7).

ΑΓΛΑΙΩ (ἀγλαίω ← ἀγλαός) ვამკობ; ვამშვენიერებ.

შუენიერებითა რაჲთმე შეამკო (ἀγλαίω) გამოჩინებული იგი (კ. შეს. 175 b); საღმრთოთა სიკეთე არა სახისა რაჲსმე და ფერისა მოპოვნებითა... განბრწყინდების (ἀγλαίωται) (კ. შეს. 131 b); διὰ τινος εὐχρίας ἀγλαίωται გამობა-ტულ არს შუენიერებითა ფერთაჲთა (კ. შეს. AP 137 a); τῆ τε στεφάνῃ ἡγλαϊσμένος გვრგვნითა განშუენებული (ფლავ. 98,2; corolla illustratur);

ΑΓΛΑΙΣΜΑ (ἀγλαΐσμα, ατος, τό) სამკაული; მშვენიერება.

ἀσπῆ ἀναφανῆ ἀγαλμα τοῦτέστιν ἀγλαΐσμα გამოჩინდების მის ზედა ქმნულედაჲ რაჲმე მკერებისა (დიონ. სქ. 424 A; splendidum ornamentum).

ΑΓΛΑΟΚΑΡΠΟΣ (*ἀγλαόκαρπος* 2) ბრწყინვალე ნაყოფიანი.

χειρε, δένδρον ἀγλαόκαρπον გიხართდენ ხეო ნაყოფ-ელვარეო (Ag; 144, ქ. 12).

ΑΓΛΑΟΣ (*ἀγλαός* 3 და 2) ბრწყინვალე; დიდებული; *ἀ. ὄμιρα* ანკარა წყალი.

ΑΓΛΩΣΣΟΣ (*ἀγλωστος*, ← *ἀ-*, *γλωσσα*) უენო; მუნჯი.

ΑΓΜΑ (*ἄγμα, ατος, τό*, ← *ἄγνυμι*) ნამსხვრევი; ნამტვრევი.

ΑΓΝΑΜΗΤΟΣ (*ἄγναμπος*, 2, ← *ἀ-*, *γνάπτω*) 1) ულუნველი; 2) შეუღრეკელი.

ΑΓΝΑΦΟΣ (*ἄγναφος* 2, *ἄγναπιος* 2, ← *α*, *γνάπτω* „ვთელავ“, „ვკაწრავ“) გაუთელავი; გაურეცხელი; ახალი.

ἐπίβλημα ἄγνου ἀγνάφου საღმელი ნახვისა უმურკველისა (v. I. უმურკველი) (მთ. 9,16; მკ. 2,21).

ΑΓΝΕΙΑ (*ἀγνεία, ἡ*) 1) სიწმინდე; 2) უმანკობა; უბიწობა; 3) განწმენდა.

νεωτέρας ὡς ἀδελφάς ἐν πάσῃ ἀγνείᾳ (პლოცევი) ჰბუჯთა ვითარცა დათა ყოვლითა სიწმიდითა (1 ტიმ. 5,2; 4,12); *ἀπαγνίσασθαι ἀγνείαν κυρίῳ* უბიწობა უფალსა (როცხ. 6,2; V: განიწმიდენინ სიწმიდითა უფლისათა); *κατὰ νόμους ἀγνείας* მჯუღლისებრ განწმედისა (V რიცხ. 6,21); *ἀγνείαν διαγορεύει* სიწმიდედ სახელსდებს (ფლავ. 94,18; *puritatem*); *χαίρε, ἡ τὸν σπορέα τῆς ἀγνείας θεκοῦσα* ვიხართდენ დამთესველსა უბიწობისასა მშობელო (Ag. 146, ქ. 16); *ἄγνεύοντες τὴν... ἀγνείαν* მმარხველნი მარხვასა (ფლავ. 86,50; *castitatem*).

ΑΓΝΕΙΜΑ (*ἄγνευμα, ατος. τό*) უბიწობა; უმანკობა.

ΑΓΝΕΙΩ (*ἀγνεύω, ἡγνευσα, ἡγνευσια*) 1) უმანკო ვარ; 2) უმწიკვლო ვარ.

ἀγνεύοντες τὴν τε ἄλλην ἀγνείαν ... მმარხველნო სხუასა მარხვასა (ფლავ. 86,50; *castitatem servantes*); *ἀγνεύσας ὡς ἔσθες* განწმედილი ვითარ ხუეულებაჲ (ფლავ. 216,20); *ἡ γνευσας ἦν ὁ νόμος ἀγνείαν διαγορεύει* (ფლავ. 94,17-18; *purus factus*).

ΑΓΝΙΑΣΜΟΣ (*ἀγνιασμός, ὁ*) განწმენდა.

ποιήσεις αὐτοῖς τὸν ἀγνιασμόν αὐτῶν ჰყო განწმენდა იგი მათი (როცხ. 8,7; v. I. *ἀγνισμός*).

ΑΓΝΙΖΩ (*ἀγνίζω, ← ἀγνός*) (*ἡγνισα, ἡγνισια, ἡγνισθη, ἀγνισθη-* *σομαι*) 1) განწმენდ; 2) განვბან; 3) ვაკურთხებ.

ἀγνισον τὸν λαόν წმიდა ჰყავ ერი (იხო ნავ. 7,13); *ἀγνισον αὐτούς* განწმიდენ იგინი (იერ. 12,3); *ἀγνίσας* განწმედილმან (ფლავ. 154,10; *lustrato*); *ἀγνισθησεται ἀπὸ οἴσου* მოითმინოს ღვინისაგან (როცხ. 6,3); *καὶ ἡγνισθησεν ὁ λαός* და განწმედილმანი (1 ნემტ. 15,14); *σὺν ἀγνισθητε καὶ ἀγνίσατε τὸν οἶκον κυρίου* განანათლეთ აწ და განწმიდეთ სახლი უფლისა (2 ნემტ. 29,5); *πάντα τὰ σκεῆθ... ἡγνίζαμεν* და ყოველი ჰურტელი განწმედი-

ბით (2 ნეშტ. 29,19); *οἱ ἀγνοῦμενοι καὶ καθαρῶς ῥομῆν* ῥომელები განმარტლდებო დეს და განწმინდებოდეს (ესაია 66,17); *ἀγνοῦμενοι* განწმედილსა (ლალ. თ. 5).

ΑΓΝΙΣΜΑ (აგნისმა, ატოს. ტბ) განწმენდა.

ὁ δὲ εὐαντισμοῦ ἀγνοῦμα ἐστὶ წყალი ჰკურებისა განწმედა არს (რიცხ. 19,9).

ΑΓΝΙΣΜΟΣ (აგნისმოს, ბ) განწმენდა.

ἐσθῆσθε ἀγνοῦσθαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν ჰპოვოთ სიწმიდე სულთა თქვენთა (იერ. 6,16); *πάσας τὰς ἡμέρας [τῆς] εὐχῆς* თბ ა. ყოველთა დღეთა ალთქმისა განწმედილსა მისისათა (რიცხ. 6,5); *ἀπὸ τῆς σποδῆς τῆς κατακαυμάτης* თბ ა. ნაცრისა მისგან დამწურისა განსაწმედილსა (რიცხ. 19,17).

ΑΓΝΟΩ (აგნოეა, აგნოიშა და აგნოიშომაი, ἡγნოიშა, ἡγნოიჟა, ἡγნოიჟაი; || ἡγნოიშმაი) (← ἄ-, γνο || γυνώσχω) 1) არ ვიცო; 2) არ შესმის, უმეცარი ვარ; 3) ვცდები.

ἀγνοεὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ უმეცრებს ბუნებასა მისსა (ფლავ. 96,36); *ἀσθένει ἡγνοῦσθαι* პირველად უმეცრებდეს (ფლავ. 59,26; 169,31; 186,12); *οἱ ἀγγελοὶ πολλὰ ἀγνοοῦσιν* რომელსა იგი მრავალსა ანგელოზნიცა უმეცარი არიან (ეფ. დღ. 14 ბ; დიონ. სქ. 184 B); *ἀγνοήσας* უმეცარი ექმნა (ნემეს 43,17; 132,2,7); *ἡγνοῦσθαι τὸ εἶμα* არა მცნოიერ იყვნეს სიტყუასა მსა (მრ. 9,32; DE უმეცარი იყვნეს; ლკ. 9,45); *ἀγνοεὶ* იუმეცრებს (პროკ. 114,5); *τὸ γὰρ δεῖ ἀγνοεῖν* რომეთუ არა ჯერ არს უმეცრება (დიონ. სქ. 281 A); *μαρτυροῦντες τὴν ἀγνοοῦσθαι* განცთეებულმან ვინ იუმეცნენეს (ნემეს. 182,6); *ἀγνοοῦσθαι* ვერ ცნოიან (ეფ. დღ. 95 ხ); *τὴν ἀγνοοῦσθαι* რომელთა არა იცოიან (დიონ. სქ. 397 A; *qui ignorant*); *ἀγνοήσαντες* რომელთა-იგი ვერ იცნეს (ეფ. დღ. 2 ხ); *ἀγνοοῦσθαι* უმეცარი (ფლავ. 116,21); *ἀγνοήσαντες* უმეცარი (ეფ. დღ. 69 ხ); *ἀγνοοῦσθαι* ვაუმეცრები (ნემეს. 130,17); *ἀγνοοῦσθαι* უმეცარი (ლალ. თ. 5; ფლავ. 81,28; 7,32); *ἀγνοεὶ* არა უწყოდა (ეფ. დღ. 73 ხ; სიბრძნ. 18,19); *ἀγνοεῖσθαι* პოიენ უგულსისხმო იქმნის (კ. შეს. AP 193 c. 13); *ἐν μεγάλῳ καὶ ἐν μικρῷ μὴ ἀγνοεῖ* დიდისათჳს და მცირისათჳს ნუ იგულსისკმეობ (ისთ ხირ. 5,15 [18]); *καὶ καταλαβῶν δὲ ἡγνοήσας* ვერ წვევითა მისტა რომელსა იგი ვერ მისწუთა ცნობად (დიონ. სქ. 33 A); *ἀγνοοῦσθαι* უცნაური (მინ. ერმ. PG 116,373 C); *ἀγνοοῦσθαι* უცნაურისა (ფლავ. 45,53); *ἀγνοεῖται* უცნაური იყო (ფლავ. 15,20); უცნაური იქმნების (კ. შეს. 228 B); *ἡγνοεῖτο* უცნაური იქმნა (კ. შეს. AP 225 c₁₀); *ὅσπερ ἀγνοεῖσθαι* ვითარმცა არა (აპა!) საცნაური იყო (ფლავ. 33,7); *ὧς καὶ ὁ ἀγνοῦσθαι* ვითარ იგი ვერ მცნობელი განიბნევის (დიონ. სქ. 396 A); *τὴν δὲ κίττων ἀγνοοῦσθαι* ზოლო თუ მიხეხნი. გოცნებოდინ (პროკ. 12,4); *ἀγνοεῖς τῆς ἀγίας ἐκκλησίας τὴν κατάστασιν* რაჲსათჳს შეურაცხყოფ წესსა ველესითიასა (იონან. მოხს. 11,11); *ἐστὶν ὧς ἀγνοεῖ* უგულსური იქმნის (კ. შეს. AP 140 c₉); *Σαουλ ἡγνοήσας* ἄγნოიან *μεγάλῳ* საულ ჰყო უგულსურება დიდი (1 მეფ. 14,24); *ἡγნოიჟა* უგულსურება (3 მეფ. 1 მეფ. 26,21); *ὧς ἀγνοήσαι τὴν δίοδο* რა არა იცნობების განსავალი მისი (სიბრძნ. 5,12).

ΑΓΝΟΗΜΑ (ἀγνόημα, ατος, τό) 1) უცილობა; 2) შეცდომა.

μη ποτε αγνοημά εστι ნუ უკუე უმეცრება რამე არს (დაბად. 43,12); *μη με έκδικήσας ταίς άμαρτίας μου και τοίς άγνοήμασιν μου* ნუ მყოფ საუფედროელ ცოდვათათს ჩემთა, ნუცა მოიკვნებ უსჯულოებათა ჩემთა (ტობ. 3,3); *και νυν, δέσποτα κύριε, ει μὲν ἔστιν άγνόημα* აწ უკუე, უფალო ჩემო, მოიძიენ უკუეთუ არს რამე უსჯულოება (ივდ. 5,20 [24]); *τά άγνοήματα άστήσ έπεσθήσα* უმეცრება მისი ვცან (ისო ზირ. 51,19).

ΑΓΝΟΙΑ (ἀγνοια, ή) 1) არცოდნა; 2) უმეცრება; 3) შეცდომა.

ἐξήλασεται περι αστοῦ ὁ ίερεὺς περι τής άγνοίας αστοῦ ლინება-ყოს მღვდლემან უმეცრებისა მისისათს (ლევ. 5,18; 22,14; ექ. დღ. 70 ა; ფლავ. 42,23; ნეგეს. 129,22); *κατά άγνοια* უმეცრებით (საქმე 3,17); *άγνοια έχων* უმეცარ იყო (სპ. ცხ. PG 116,456 B); *Σαοὺς ήγούσεν άγνοιαν μεγάλην* და საუელ ჰყო უგუნურება დიდი (1 მეფ. 14,24; ექ. დღ. 2 ბ); *αι άγνοιαι ήμων ἔπεσθησαν* წავს თუ ობრანო უსჯულოებანი ჩუენნი აღმატნეს ვიდრე ცადმდე (1 ეზდრა 8,75; დან. 9,16); *εις ἐξήλασμον κρισὺς ἕπερ τής άγνοίας αστων* შეწყალებასა შინა ვერძთა არა წმიდებრებისათს თხისა (1 ეზდრა 9,20); *πλείονα λογιζεται την άγνοιαν τής παρεχούσης την βάσανον αλτίας* უფროს საგონებელ უცნობელობისა მსუენის მიმცემელისა ტანჯვისა (სიბრძ. 17,12); *ὅπως μη πληθύνωσιν αι ἄ. μου* რათა არა გნმრავლდენ უცნობელობანი ჩემნი (ისო ზირ. 23,3; 30,11); *οὐδემίαν άμαρτίαν οὐδέ άγνοιαν εσθρισκον* შეცოდება და შეურაცხება არა პოვეს მისთს (დან. 6,5); *τότε τή άγνοία τὸ πᾶν ἔγνω* ესრეთ ამით უცნაურებითა იცნა მან ღმერთი (დიონ. სქ. 421 B); *τῆ άγνοία* უცნაურად (დიონ. სქ. 356 B); *παρά την ένόστων λεπιοτάτων άγνοιαν* წარწყმედისათს ერთისა მწუულითაგანისა (ექ. დღ. 77 ა; PG 29,132; ob unius minutissimi spatii ignorantiam).

ΑΓΝΟ-ΡΥΤΟΣ (ἀγνό-ρυτος 2, ← ἄγνος, რეა) სუფთად მომდინარე; უმანკოდ მომდინარე (ესქ. პრომ. 435).

ΑΓΝΟΣ (ἀγνός 3, ← ἄγνας) 1) წმიდელი; 2) სუფთა; 3) უმანკო, უბიწრო.

ή άσθμεν σοφία προῦτον μὲν άγνή εστιν ზეგარდამო სიბრძნე პირველად სიწმიდით არს (იანკ. 3,17); *καθὺς έκείνος άγνός εστι* ვითარცა იგი წმიდა არს (1 ინ. 3,3); *τήν άγνήν έκείτην... ψυχήν* უმანკო სული მისი (სპ. ცხ. 464 B); *άγνης και άπασθὺς φεωρίας* უბიწროება და უვნებელისა ხედვისა (დიონ. 144 A; ქ. 107,33).

ΑΓΝΟΗΣ (ἀγνότης, τητος, ή) 1) სიწმიდღე; 2) უზადობა.

ἐν άγσότητι, ἐν γνῶσει, ἐν μακρομυθία სიწმიდითა მეცნიერებითა და სულგობღლებითა (2 კორ. 6,6); *ή τής θεολογικής διαγωγίας άγσότητος* ღმერთმთავრობითისა ბრწყინვალეებისა და სიწმიდისა (დიონ. 305 B; ქ. 139,30).

ΑΓΝΥΜΙ (ἀγνυμι, ἄγνα, ἔαξα||ήξα, ἔαγα, ἔαγην||ἄγην) ვტებს, ვამსხვრევ. შდრ. ἄαγής („გაუტეხელი“).

ΑΓΝΟΜΟΝ (ἀγνομον, τόν) უგუნურება.

και τὸ ἐπι τοίς παρελθούσιν άγνομον (უგუნურება და ფლავ. 45,24; desipuerit).

ΑΓΝΩΜΟΝΕΩ (ἀγνομονέω, ← ἀγνώμων) უგუნურად ვიქცევი.

ბ ძე მისე *ἀγνομονοσύνης* ხოლო ღმერთსა უგუნურ ქმნილობასა მისსა (ფლავ. 72,3; *ingratus exstiterat*)

ΑΓΝΩΜΟΣΥΝΗ (ἀγνωμοσύνη, ἡ) 1) უგუნურება; 2) უტულობა, არაგულსხმიერება.

καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἀγνομοσύνης (უგულსხმიერება; ფლავ. 170,17; *ingratos animos*).

ΑΓΝΩΜΩΝ (ἀγνώμων, ον) 1) უგუნური; 2) უმადური.

εἰς τὴν δέσποιναν ἀγνώμωνα, γενομένην დედოფლისა მიმართ უგუნური (ფლავ. 2,53; *ingrata fuerit*; *καὶ ἀγνώμωνος* და უმადლოებათა (ევენონ. მიმ. E 38).

ΑΓΝΩΡΙΣΤΟΣ (ἀγνώριστος) 2) უცნობი.

τὸν χαρακτήρα καὶ ἐπιλαχμῶνα ἀγνώριστος αὐτοῖς εἶναι სახედა გარდაცვალებისათჳს უცნაურად მყოფჳან მათგანგან (ფლავ. 50,44; *ab eis. non agnosceretur*).

ΑΓΝΩΣ (ἀγνώς, ὠτος, ὀ, ἡ, ← ἄ-, γιγνώσκω) 1) უცნობი; 2) არმცოდნე.

οὐκὶ ὁμοίως μὲν καὶ αὐτὸς ἀγνώτι πένητι καὶ ἡμελημένῳ τερμῆσεται არა იგიცა მოკუდებისა მსგავსად უნდოესა ვისმე და უცნაურისა გლახაკისა (სბ. ცხ. 44; D; *ignotus*); *ἀγνώτες* უმეცარნი (ფლავ. 150,22).

ΑΓΝΩΣ (ἀγνώς ომნს. ← ἀγός) 1) უმანკო; წმინდად; 2) გულწრფელად.

οἱ δὲ ἐξ ἐπιθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐκ ἀγῶς რომელნი-იგი ჭდომით ქრისტეა მიუხებობენ, არა წმიდებით (ფილობ. 1, 17 [16]) (*nicht aus reinen Beweggründen*) (*non sincere* „არა გულწრფელად“).

ΑΓΝΩΣΙΑ (ἀγνώσια, ἡ, ← ἄ-, γιγνώσκω) 1) არცოდნა; 2) უმეცობა.

ἀγνώσιαν მისე *τινας* ღჯოსთე უმეცობებად ღწისა ვითმე აქუს. (1 კორ. 15,34; *νε ἀγνοῖα Forā; ignorantiam Dei*); *τῆς ἀγνώσιαν τῆς περὶ θεοῦ ἠμεცობებად* ღწისა (ლიონ. სქ. 528 B; 421 D; 464 A); *τῆς ἀμείστητα, τῆς ἀγῶσιαν* უღმრთო ყოფად თქმი და უმეცობებად (ლიონ. 393 D; უმეცობებასხ შორის თავისა თქმისა (ნემეს. 13,6); *ἐν ἀγῶσιᾳ ὄψιατα βαρῶν* უმეცობებათა სიტყვა დამძიმებების (იონ. 35,16; *νεπραყლად; absque scientia; toutéστιν εἰς τὴν περὶ θεοῦ ἀγῶσιαν* ე-ე იგი არს უცნაურებად ღწოთისა (ლიონ. სქ. 421 A; *ignorationem*; 421 C; 341 A); *τῶντο γὰρ ἔστιν ἡ ἐν ἀγῶσιᾳ ἠμῶν* და ესოდენ არს საცნაურ უცნაურებასა შინა საცნაურებად (ლიონ. სქ. 245 C; 352 B); *οἱς παρῆν* მისე ბ. რომელთაცა შინა ჰბრების უცნობელობა ღმრთისა-მიერ (სიბრძ. 13,1).

ΑΓΝΩΣΤΟΣ ἀγῶστος 2, ← ἄ-, γιγνώσκω) გამოუცნობი; უმეცობელი, უცნობი.

ἀγῶστος მად უცნაური ღმერთი (საქმე 17,23); *ὁ ἀγῶστος ἀγῶστος* ბ მისე ვითარმედ უცნაურ არს ღმერთი (ლიონ. სქ. 341 A; *minime cognosci*; 342 B;

ignotus); *τὸ δὲ ἀόριστον ἄγνωστος* ხლოლ შუესახლვრეგელი უცნაურ (ნემეს. 144,3; დიონ. სქ. 528 C; incognitum; პრაც. 75, 27,29; 97,24); *οἱ γὰρ ἀπεξγνωμένοι τε καὶ ἄγνωστοὶ ἀλλήλων* უცნობი და უმეცარნი (კ. შეს. 153 A; homines peregre venientes interque sese ignoti „რომელნიც ერთმანეთს არ იცნობენ“); *τοῖς μὲν εἰσι φανεροί, ἡμῖν δὲ ἄγνωστοὶ* მათდა სამე არიან საჩინო, ხლოლ ჩუენდა უჩინო (ექ. დღ. 5,13).

ΑΓΝΩΣΤΩΣ (ἀγνώστως ზმზზ. → ἀγνωστος) შეუცნობლად; უცნობლად.

πῶς δὲ ἀγνώστως ἀναστεινεται τις πρὸς θεόν თუ ვითარ უცნაურ გბითა იქმნების ალყვანება ღისა მიმართ (დიონ. სქ. 417 B; ignorando).

ΑΓΝΩΤΟΣ (ἀγνωτος 2) უცნობი (ოიღ. შეფე 58).

ΑΓΟΝΙΑ (ἀγωνία, ἡ) 1) უნაყოფობა; 2) უშვილობა.

ΑΓΟΝΟΣ (ἀγωνος 2, ← ἀ-, γίνωμαι) 1) დაუბადებელი; 2) უნაყოფო; 3) ბერწი.

ἡ γὰρ ἀγονον ἐστήξεται καὶ' αὐτὸ იყოს თუ უშვ იყუდნეს თჳს შორის (პროკ. 20,26); *ἡ ἀγονον ὑπάρχει παντελῶς* ანუ ყოვლითურთ უშვ და უნაყოფო არს (პროკ. 8,6; 8,7; ἀγονον ἐσσι უმეშვო არს (პროკ. 22,23); *τὸ μὲν ψυχρὸν [ἄπαν] ἀγονον παντελῶς* ფრიადი სიგრილე ყოვლად ვერაჯარას შობს (დიონ. სქ. 248 C; esse sterile); *τὴν γαστέρα τὴν ἀγονον* მტეელი იგი რომელსა არა უშობიეს (კ. შეს. AP 216 h₁₃); *ἀγονά ἐστὶ* არა აქუს თესლ (ექ. დღ. 105 a; infecunda sunt); [უთესლო] ვიდრემე ჰყოფს ცხოველსა (ნემეს. 115,15; ἀγονον); *τῆς μονάδος ἀγονον μειοσύτης καὶ' αὐτῆν* ეგოს თუ მხოლოდ უნაყოფო თჳს შორის (პროკ. 18,27; 122,20; *μήτε δὲα τὴν ἄλλειψιν κατεψυμένην αὐτῆν καὶ ἀγονον ἀπολιψειν* არცა ნაკლუღევანებითა განვმელ ყოს იგი და უშვილო (ექ. დღ. 81 a; infecundam); *τὴν κατεψυμένην καὶ ἀγονον* განვმელი იგი და ბერწი ქუეყანა (ექ. დღ. 54 b; infecundam); *οὐκ ἔσται ἀγονος* იბძნ სვიდა არა იყოს უშვილო არცა ბერწი (გამ. 23,26); *οὐκ ἔσται ἐν ἡμῖν ἀγονος* იბძნ სვიდა *καὶ ἐν τοῖς κτήσεσιν* იოს არა იპოოს ნათესავსა შესსა შორის უმკკდრო, არცა უნაყოფო, არცა უბევბი საცხოვარსა შესსა შორის (მეორე სჯულ 7,14); *ἐν ἐσθεία καὶ λιμῷ ἀγονος* ნაკლუღევანებაა შინა და სრემილსა უნაყოფო (იობ. 30,3; бедностью и голодом истощенные; steriles); *ἀγονος ἡ νῆσος* კარბო უპოვარ იყო კალაკი ნაყოფთაგან (სპ. ცხ. 421 B, fructum non ferebat).

ΑΓΟΟΣ (ἀγος ← ἀ-, γός) დაუჭირებელი.

ΑΓΟΡΑ (ἀγορά, ἡ ← ἀγείρω) 1) კრება, სახალხო კრება (= გვიანდელ ἐκκλησίᾳ-ს); 2) კრების ადგილი, სათათბირო ადგილი (იხ. ἀγορῆσ); 3) სავაჭრო ადგილი (იხ. ἀγορᾶζ); 4) სავაჭრო საქონელი; *ἀγορᾶν* აყვი სურსათის შემოტანა; *ἀγορᾶν παρέχειν* სურსათის მოწოდება; *ἀγορᾶς ἀφθονία* სურსათ-სანოვაგის სიუხვე; *οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς* ვაჭრები; 5) სასამართლო.

καθημένους ἐν ταῖς ἀγοραῖς მხდომარეთა შორის უბნებსა (მთ. 11,16; 20,3; მრ. 6,56; ლკ. 7,32); *μάχης γενομένης κατὰ τὴν ἀγορᾶν* (საშუვალ უბან-

თა) (ფლავ. 557,49; in foro); დაუტყვევებნ სავაჭროსა მათსა უბანთა ზედა (ექვ. დღ. 40,2; relictiis fori mercaturis); *ἐπὶ τῆς κατὰ πόλιν ἀγορᾶς* მიწო- დაპვლინ იგი ყოველსა ურაკპარაკსა (მინ. ერმ. PG 116, 372 B; totum forum obiret); და არა ერთსა აღგილსა ქალაქისა შეკრებნიან ყოველნი ერთბამად, არამედ რომელნიმე ურაკპარაკად (*κατὰ τῆς ἀγορᾶς*) მივლენ და რომელნიმე სახლად, და სხუანი ეკლესიად, და სხუანი უბნად [*κατὰ τὰς πλατείας*] (ქ. შეს, 142 a); *τὴν πόρτῶν τῆς ἀγορᾶς ἀρχειμῆσθ* სავაჭროდ განმავალსა (კებნაჲ ცოფისა ძალისაჲ) (ე. ი. მოედანზე გავლის დროს) (ექვ. დღ. 21 a; ad forum); და სავაჭროდოთ-და შევლენედ. ვიდრე არა განიბანნიან, არა კამიან (*ἀπ' ἀγορᾶς*; DE უბანთაგან) (მრ. 7,4); *ἐξ οἴκου Θεογεγυμᾶ ἱπποῦς καὶ ἰπτεῖς ἐβάσαν ἀγορᾶν σου* სახლისაგან თერგამასა ცხენები და მკედრები მოსცეს სავაჭროსა შესსა (ეხეკ. 27, 4; *за τὸ βαρὴ τβοи*; ეხეკ. 27,16, 18, 22); *καὶ τῆς ἀγορᾶν οὐ τοῖς ἐχθροῖς προσιθίει μόνον* და სასყიდლად არა აღგილისათა წინადაუდგებდა მხოლოდ (ფლავ. 50,26; forum aperuit); *ἀποστειλάς ἡράματα πρὸς τὸν τὸν Ἰουδαίων ἀρχιερέα... ἀγορᾶν* (სასყიდელი) *τὴν στρατεύματι παρασχεῖν* (ფლავ. 430.1)*. შდრ. *ἀγορῶσα* და *ἀγορᾶζω*.

ΑΓΟΡΑΖΩ (*ἀγοράζω*, *ἀγοράσω*, *ἡγόρασα*, *ἡγόρακα*, *ἡγόρασμαι*, *ἡγόρασθη*, fut. *ἀγορῶ* მიჩნეულია არალიტერატურულად) 1) მოედანზე დავდივარ საყიდლებისათვის; 2) ვყიდულობ.

ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκείνον მოიყიდა აგარაკი იგი (მთ. 13,44); *ἐξέβαλεν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῇ ἑσθῇ* გამოსახს ყოველი მოფარდული და მომსყიდველები ტაძარსა მას შინა (მთ. 21,12; ისო ზირ. 37,11; ესაია 24,21); *πῶθην ἀγοράσομεν ἀγροὺς* ვინაჲ უყიდოთ (DE: ვყიდობ) პური (ინ. 6,5); *ἡγόρασεν αὐτὸν* მოიყიდა იგი (მთ. 13,46; 27,7); *ἐνεκεν τοῦ ἀγοράσαι* მოსყიდად (ე. ი. საყიდლად) (ქიოს. 18,29; ქ. 31,30; *ἀγοράσαι* სყიდად (მთ. 25,10), რაჲთა იყილო (გამოცხ 3,18); *ἀγοράσων μοι* მხყიდე მე (ქუჩულისი ერთი) (იოანე მოს. 76,9); *ἀγοράσεται* იყიდენ (ლკ. 22,36), მოიგენ (იოან. მოსხ. 19,5); *ὕα ἀγοράσασθαι* რაჲთა იყიდონ (მთ. 14,15; ინ. 4,8); *οὐκ ἀγορῶμεν παρ' αὐτῶν* არა ვიყიდნეთ მათგან (ნემიასი 10,31); *ἔστιν ἀγοράζων πολλὰ πλῆθος* არს მოვაჭრე მრავლისა მცირითა (ისო ზირ. 20,12 [1.]; *ὄπωσ μὴ τε ἀγοράζωσι, μήτε πωλῶσι* რაჲთა არცა მიჰყიდნენ, არცა განყიდდეს (1 მაკ. 12,36); *ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν* განსყიდად და მოსყიდვად (1 მაკ. 13,49); *οὐτι ἐσθάρης καὶ ἡγόρασας τὴν θείαν* რამეთუ დაიკალ და მოგკჳყიდეს ზენე (искупили нас) ღარტისა სისხლითა (გამოცხ. 5,9).

ΑΓΟΡΑΙΟΣ (*ἀγοραῖος*, *οὐ* ← *ἀγορά*) 1) სახალხო კრების შესახები; **Ζεὺς ἄγ.** სახალხო კრების მფარველი ზეესი; 2) ვაჭრული; 3) ტლანქი, მდაბიური; 4) *αἱ ἀγοραῖοι ἡμέραι* სამოსამართლო დღეები; **ὁ ἀγοραῖος** ვექილი.

προσλαβόμενοι τὸν ἀγοραῖον ἀνθρῶς τινὰς ποσειδῶν მოიყვანნეს სავაჭროთაგანნი ვინმე ბოროტნი (საქმ. 17,5; de vulgo viros quosdam mulos);

* ნწერილი გაუკზაენა იუდეელთა არქიელს და სთხოვდა ჯარნი ქუჩულისით მოემარაგებინა.

ἀγοραῖοι ἄρῳνται καὶ ἀνίστατοὶ εἰς უბანთა ვაჭარნი მოიყვანნედ და მოავარნი არიან (საქმ. 19,38; *conventus forenses aguntur*); *ἀγ.* მგუბნეობა (ეგნომ. მიმ. 1' /0).

ΑΓΟΡΑΝΟΜΙΑ (*ἀγορανομία*, *η*) ვაჭრობის ხელამხედველობა.

διηρέηθη τῷ ἀρχιερεὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἀγορανομίας (v. 1. *παρθανομία*) შეწყნარებულ იქმნა მღვდელთ ნთავართა თანა სჯულის გარდაქვევისათჳს რომელნი იყვნეს ქალაქსა შინა (2 მკაბ. 3,4).

ΑΓΟΡΑΣΙΑ (*ἀγορασία*, *η*) მოვაჭრობა; *πορευθῆναι ἐπὶ τῆς ἀγοράσιας* სავაჭროდ წასვლა, საყიდლად წასვლა.

ესრეთ წილრ მოსყიდისაჲ (*ἀγορασίαις*) ყოველთა ხედა ვიდოდის (ისტ. 231,14; PG 313).

ΑΓΟΡΑΣΜΑ (*ἀγορασμά*, *ατος*, *τό*, ← *ἀγοράζω*) ნავაჭრო; საქონელი.

ΑΓΟΡΑΣΜΟΣ (*ἀγορασμός*, *ბ*) 1) ყიდვა; 2) ნაყიდი.

ἀπαγάγετε τὸν πρὶ τῆς σιτοδοσίας ἡμῶν წარვედით და წარიდეთ სყიდული ეგე იქელი თქუენი (დაბად. 42,19, *quae emistis*; 42,33); *προκαλοῦμενος ἐπ' ἀγορασμὸν Ἰουδαίων* სამართის მოუწოდა სყიდვად ებრაელთა ტყუეთა (2 მკა. 8,11); *τὰ δὲ χεῖματα τῶν παραγεγονότων ἐπὶ τὸν ἀγορασμὸν* აძეთნა ღაბინ ხოლო ვეცხლნი გამოსრულთაგან მყიდველთა მათ აღიღეს (2 მკა. 8,25); *λαοὶ τῆς γῆς οἱ φέροντες τοὺς ἀγορασμοὺς* ერმან ქუყყანისამან რომელი მთილს განსყიდულნი (ნემისი 10,31; будут привозить товары).

ΑΓΟΡΑΣΤΗΣ (*ἀγοραστής*, *ბ*) 1) მყიდველი; 2) მომმარაგებელი. *ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ ἀγοραστῆς* (ტობისი 1,13).

ΑΓΟΡΑΣΤΙΚΟΣ (*ἀγοραστικός* 3) სავაჭრო; ვაჭრობისა; *ἡ ἀγοραστική* (ტეხი) ვაჭრის ხელობა; ვაჭრობა.

ΑΓΟΡΕΥΩ (*ἀγορεύω*, მხოლოდ *praes.*, დანარჩენი ფორმები: *ἔρω*, *εἶπον*, *εἴρηκα*, *ἔρημήην*. — *φήσω*, *λέξω*, *ἔλεξα*, *ἐλέχθην*, *ἐλέχην*) ვლაპარაკობ (სახალხო კრებაზე), ვსაუბრობ(თ).

ΑΓΟΡΗ (*ἀγορή*, *η*) იონ. იხ. *ἀγορά*.

1. **ΑΓΟΣ** (*ἄγος*, *ეოს*, *τό*) 1) შეცოდება; 2) ლაქა; ზადი.

τὸ περὶ τὴν τεχνουργίαν προεμήυσεν ἄγος შეილთა მათითა ჳამისა მწიკული აუწყა (კ. შეს. 185 a).

2. **ΑΓΟΣ** (*ἄγος*, *ბ*, ← *ἄγω*) სარდალი, წინამძღოლი.

ΑΓΟΣΤΟΣ (*ἄγοστός*, *ბ*) ხელის გული.

ΑΓΡΑ (*ἄγρα*, *η*) 1) ნადირობა; 2) თევზაობა; 3) ნანადირევი; 4) ნადირის დაჭერა.

χαλάσατε τὰ δίκτυα ἡμῶν εἰς ἄγραν სდევით ბადე თქუენი ნადირობად (ლკ. 5,4); *ἐπὶ τῇ ἀγρᾷ τῶν ἰχθύων* ნადირობასა მას თევზისასა (ლკ. 5,9); კირიზიბსა გული უთქუამს ჳორცისათჳს ოსტრუჟასა, არამედ ძნელ არს მისსა მონა-

დირებაა მისი (*δυσάλωτος ἢ ἄγρα αὐτῶν difficile captu est*) (ეჟ. დლ. 88 b; PG 153 A); *ἐκ τῆς ἄγρας τῶν ζῶων διαρκουμένοις* ნადირობასა (*praeda*) ცხოველთასა კმა იყოფენ (ეჟ. დლ. 110,17; PG 200 C).

ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (*ἀγράμματος*, ← *ἀ-*, *γράμμα*) 1) უწიგნური; 2) დაუწერელი; 3) უსწავლელი.

δτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσιν καὶ ἰδιῶται რამეთუ კაცი უწიგნონი არიან და უმეცარი (საქმ. 4,13).

ΑΓΡΑΠΤΟΣ (*ἀγραπτος*, *ος*) იგივეა რაც *ἀγραρος* (სოფ. ანტ. 454).

ΑΓΡΑΓΛΟΣ (*ἀγραυλος*, *ος*, ← *ἀγρος*, *αὐλή*) 1) ვინც მინდორში ცხოვრობს, ვინც ღია ცის ქვეშ ათევს; 2) ველური.

ΑΓΡΑΦΟΣ (*ἀγραρος*, *ος*, ← *ἀ-*, *γράφω*) დაუწერელი; *ἀγραρα* სბმუხა დაუწერელი კანონები, ადათ-წესები.

ἡ καὶ ἀγράφοις διδασκαλίαις ἐχρησάτο გინათუ უწერელთა მოძღვრებითა უთქუამს სიტყუაჲ ესე (ლიონ. სქ. 393 A; *non scriptis institutionibus*); *νόμοι τινές εἰσιν οὕτοι τῆς φύσεως ἄγραροι* და ესე სჯულნი არიან ბუქებისანი და უწერელნი (ეჟ. დლ. 101 a; PG 173 B; *leges minime scriptae*).

ΑΓΡΑΦΩΣ (*ἀγράφως* შმზხ. ← *ἀγραρος*) დაუწერლად.

ἀγράφως μᾶλλον ἐν μυστηρίῳ κρυφίως αὐτὸ παρεδότη... ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου უწერელთა საიდუმლოდ დაფარულებითა მოცემულ იყო ესე მათდა წმიდისა პავლეს მიერ მოციქულისა (ლიონ. სქ. 60 A).

ΑΓΡΕΪ (*ἀγρει*, *ἀγρεῖτε*, ← *ἀγρέω*) შორისლ. აბა! მაშ! ყოჩილად.

ΑΓΡΕΥΜΑ (*ἀγρευμα*, *ατος*, *τό*) 1) ნადავლი; ნანადირვეი; 2) ბადე; მახე.

ΑΓΡΕΥΣ (*ἀγρέυς*, *έας*, *ό*) მონადირე.

ΑΓΡΕΥΤΗΣ (*ἀγρευτής*, *ος*, *ό*, იგივეა რაც *ἀγρέυς*) მონადირე.

ΑΓΡΕΥΩ (*ἀγρέυω*, *ἡγρευσα*, *ἡγρέυθη*) 1) ვნადირობ; 2) ვთევზაობ, თევზს ვიჭერ.

οὐ τὸν Αἰγύπτου ἀγρεύοντες κόλπουν რამელნი-იგი წიადთა მათ ვგვპტი-სათა ისათხველობენ (ეჟ. დლ. 87 b; PG 152 B); *οὕτε βαδίζεν οὕτε, ἀγρεύειν არცა სლვად არცა სანადიროდ სავმარ არიან* (ეჟ. დლ. 99 a); *ἀγρεύων εἰς ὄλεθρον* ბოროტად მონადინარე (ამბ. მედ. PG 116, 872 A; *venatur*); *ἵνα αὐτὸν ἀγρέυσωσιν* ღოჭ რაჟთამცა მონადირეს იგი სიტყუთა (მრ. 12,13; ვ. 1. მონადირეს); *ἀγρεύομαι γὰρ ὡσπερ λέων εἰς σφάγην* რამეთუ მონადირებულ ვარ ვითარცა ლომი კლვად (იობ. 110,16; *ты гонишь ся за мной как лев*); *παρανομίαι ἄνθρω ἀγρεύουσιν* სჯულია გარდამავლობანი მონადირებენ კაცა (იგავ. 5,22; *υποβляю т собственныя беззакония его*); *μήθε ἀγρευθῆς* ნუცა მონადირები (იგავ. 6,25); *οὐ ἀγρεύοντες τῆν φήραν* მონადირეთა (ვ. 1. მონადირებულთა) ნადარისათა (თე 5,2)

ΑΓΡΕΩ (*ἀγρέω*) იგივეა რაც *ἀγρέυω*.

ΑΓΡΙΑΙΝΩ (ἀγριαίνω, ← ἄγριος) 1) ვველურდები; 2) ვჯავრობ; 3) ვაველურებ; ვაჯავრობ.

και ἀγριαίνοντα და განველურებასა (ევნობ. მიმ. Z¹ 50); ἀγριαίνας δὲ σφόδρα κατά τε τοῦ ἐπάροχου და ფრიად განველურნა ეპისკოპოსისა მიმართ (მიმ. ვფმ. PG 116, 400 A); ἀγριαυθίσται βασιλεὺς τοῦ ποίου გან- რ ი. ს. ხ. ნ. ს. მფშ იგი სამხრისაჲ (დან. 11, 11; V: განველურნეს).

ΑΓΡΙΑΙΟΝ (ἀγριδίον, τόν, ← ἄγριος) პატარა მამული; პატარა ვეღო.

ὄν τοῖς ἐπ' αὐτὸ ἀγριδίαις აგარაებითა თჳსითა (ქიოს. 24, 11; ქ. 11, 18); τοῖς ἐπ' αὐτὸ χωρίαις και ἀγριδίαις სოფელთა გინა აგარაკთა მისთა (ქიოს. 102, 28; ქ. 50, 5; vicorum aut villarum).

ΑΓΡΙ-ΕΛΑΙΟΣ (ἀγρι-ἐλαίος, οὐ, ἦ, ← ἄγριος, ἔλαιος) ველური ზეთისხილი.

ὄν δὲ ἀγριέλαιος ὢν შენ ველური ზეთისხილი იყავ (რომ 11, 17; 11, 19).

ΑΓΡΙΟΜΥΡΙΚΗ (ἀγριομυρίκη, ἦ, ← ἄγριος, μυρίκη) მთის ჟოლო (საბა).

ἀγριομυρίκη ἦ ἐν τῇ ἐρήμῳ გრიკი ველისაჲ უდაბნოსა შინა (იერ. 17, 6; v. 1. ველური გრიკი).

ΑΓΡΙΟΣ (ἄγριος 3) 1) ველური; 2) მძვინვარე, უღმობელი; 3) ზოროტი.

τὰ ἄγρια θηρία მვეცთათჳ ველისათა (გამ. 23, 11; V: ველურთა) მვეცი ველისანი (დან. 2, 38); ἐσθίων ἀγρίδας και μέλι ἀγριον ჰმდა მკალსა და თაფლსა ველურსა (მრ. 1, 6, მთ. 3, 4; mel silvestre); τὰς ἀγρίας σικᾶς παρα- ფτεῦσθαι ταῖς ἡμέραις ველური ლელჳ დაპნერგიან ლელუსა თანა მტილისასა (ექ. დლ. 59, 21; PG 112 B); მბლითა ველურითა (ექ. დლ. 103, 27); οἱ ἀγριώ- ται τοῖς Σκῦθαι უველურესნი იგი სკვთნი (ასტერ. 23, 39; PG 313 A; feris- simi); τολύτην ἀγριάν ვაშლი გარეული (4 მეფ. 4, 39); ἄμπελον ἀγριάν ვენაჳი დატევებული (4 მეფ. 4, 39; V: ვენაჳი აგარაკსა ზედა ἄμπελον ἐν τῷ ἀγρῷ); τῆς ἀγρίας Βουβάστειας უდაბური ბ. (ფლავ. 48, 19; ქ. 265 b; Bu- bastias agrestis); κἄν τραχὺς ἦ, κἄν ἄγριος τὸ ἦθος ὁ σύννοικος დადაცათუ ფიცხელ იყოს, დადაცათუ ველური გონებითა ქმარნი იგი (moribus ferarum) (ექ. დლ. 87, 33; PG 160 C); και μοσιὸς ἄγριος κατευμηῶσθαι αὐτῆν და ბრან- მან მძკნვარემან მოძოა იგი (ფს. 79, 14; лещищъ беръ); τὰ θηρία τὰ ἄγρια τῆς γῆς მვეცი მძკნვარე ქუყანისა (ლევ. 26, 22; იობ. 5, 22); θῆρας τοὺς ἀγριωτάτους მვეცთაცა უმძკნვარესთა (2 მაკ. 11, 9); უმძკნვარე უ- სითა (ἀγριωτέραν) უკეთურებითა (3 მაკ. 7, 5); ψάρα ἀγρία ἦ, λιχῆν სიმღიერე ბარტი გინა მფუნანი (ლევ. 21, 20); ἄγρια μέλλων διοδεῦειν κύματα მძკნვა- რებისა ლელვათა განსლვად (სიბრ. 14, 1); εὐφροσύνη ὄντων ἀγρίων გან- სანტრომელ კანჯართა (V: ვართა ველურთა) (ესათა 32, 14; იერ. 14, 6; იერ. 48, 6); θῆρας ἄγριοι მვეცი სკვრველნი (იობ. 5, 23).

ΑΓΡΙΟΤΗΣ (ἀγριότης, τητος, ἦ) 1) ველურობა, სიველურე; 2) მძვინვარება.

την τε τον θεριον αγριότητα განძკნება მკვეთა (2 მაკ. 15,21); *δυσειαν* *εἰς ἡδαιον αγριότητα* მძკნვარება ქართა და ლელვათა (სბ. ცხ. 444 A; *immanitatem*; წმ. დომ. PG 1189 B); *saevitatem*; *οὐδὲν αγριότητος* არცა მკვეცობ-რიობისასა (ფლავ. 359,17. *feritatem*); ქვევთა ველურებისა (*αγριότης*) (ასტერ. 15,13); *τοὺς πλοιστοὺς ἰὲν μισῆσαι τῆς αγριότητος* საძლეველ უხნდა, მდიდრისა იგი უწყალობა (სბ. ცხ. 421 C; *immanitatem*).

ΑΓΡΙΟΦΩΝΟΣ (*აგრისფაონოს*, *ον*, ← *აგრის*, *ფაონ*) ველური ხმით. მოლაპარაკე (ოღ. 8,294).

ΑΓΡΙΟΩ (*აგრისა*) 1) ვაველურებ; 2) ვნებ; ვველურდები.

αγριαμέντας τῆ τοῦ πόντου ἀφῆσθα χοληρία განძკნვულთა ღჯნი-სგან ურიდლად მიცემულისა (3 მაკაბ. 5,2).

ΑΓΡΙΩΣ (*აგრისა* ზმნვ., ← *აგრის*) ველურად; მძვინვარედ.

μηδამὸς οὐτως αγριῶς καὶ βαρβάρως ἀπολέσσης არა ვითარვე ესრეთ მკვე-ცებრ და ბარბაროზებრ რათა წარსწყმიდო (2 მაკაბ. 15,2); ქალაკ-სოფლებისა მისისა მძკნვად (v. I. მძკნვარედ) იწყეს მოკვრებასა *τοὺς ἀγριοὺς ποιεῖν* *ἀγριῶς ἡδῆαυτο* (აბარტ. 292,1; ბ. 557,12).

ΑΓΡΟ-ΒΟΤΗΣ (*აგრო-ბოტის*, *ის*, *ბ*, ← *აგროს*, *ბოთხა*) ვინც მინ-დორში აძოვებს (საქონელს).

ΑΓΡΟ-ΓΕΙΤΩΝ (*აგრო-გეისთა*, ← *აგროს*, *გეისთა*) მეზობელი (ყანის მეზობელი).

ΑΓΡΟΘΕΝ (*აგროთენ*) მინდვრიდან.

ΑΓΡΟΙΚΙΑ (*აგროიკია*, *ია*, ← *აგროიკის*) 1) სოფლური ცხოვრება; 2) მდაბიურობა; 3) ვადაც. სიტლანქე, ვაუთლელობა.

...παίδων ἐπὶ τῆς ἀγροικίας ვითარმეც ყრმანი უგუნურებისა მიერ (ფლავ. 156,3; *orto ruri*).

ΑΓΡΟΙΚΙΖΟΜΑΙ (*აგროიკიზომაი*) მდაბიურად ვიქცევი; სოფლურად ვიქცევეს; ტლანქად ვიქცევი.

ΑΓΡΟΙΚΙΚΟΣ (*აგროიკიკოს*, *ოს*) სოფლური, გლეხური.

αγροικικός τὸ ἦθος ველური და მოუზავებელი სახითა *feris et agrestibus moribus* (სბ. ცხ. 417 B).

ΑΓΡΟΙΚΟΣ (*აგროიკოს*, *ოს*, *აგროიკის*) 1) სოფლელი, სოფლური; 2) ვაუნათლებელი; ტლანქი:

οὗτος ἔσται ἀγροικὸς ἀνθρώπος ესე იყოს კაც ველურ (დაბად. 16,12); *ἦν Ἡσαὶ ἀνθρώπος ἄ* იყო ესავ კაცი მკვეციერ ნადირობად; (დაბად. 25,27); *ἀπάντησαν ἀγροικότερον* შემთხვევა მრისხანე (2 მაკაბ. 14,30).

ΑΓΡΟ-ΚΟΜΟΣ (*აგრო-კომოს*, *ბ*) მოურავი; მამულის მოვლელი.

ἀνεκρίνε τον ἀγροκόμου ჰკითხა მეფე არაკვსა (ფლავ. 183,17, *agricultura-* *tozem*).

ΑΓΡΟΝ-ΔΕ (*აგრონ-დენ*) მინდორში.

ΑΓΡΟΝΟΜΟΣ (*აგრონომოს*, *ოს*, ← *აგროს*, *ნემა*) მინდორში მცხოვრები, სოფლად მცხოვრები.

ΑΓΡΟΣ (ἀγρός, ὁ) 1) მიწა; 2) სოფელი; 3) მიწა, სახნავ-სათესი.

ἀπὸ γῆς, ὅς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν... წარვიდეს რომელიმე თქსა აგარაკსა (მთ. 22,5); ἀγρὸν ἠγόρασα აგარაკი ვიყიდე (ლკ. 14,18; купил землю); ἀγροὺς καὶ κώμας აგარაკებსა და დაბნებსა (მრ. 6,36); καὶ ἀπήγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς და მიუთბრეს ქალაქსა და აგარაკებსა (მრ. 5,14; в деревнях); τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ თივაჲ იგი ვეღრსაჲ (მთ. 6,30); τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ ბომῆσονται εἰς κατάβρωμα მვეცთა ველურთა მიეცნენ შესაჭმელად (ეზექ. 33,27; 4 მეფ. 14,9); ἐκ τῶν ἀγρῶν ველთა აგან (გამ. 8,13; წ: ყანებთაგან); ἐσπείραν ἀγροῦს ითვის ყანები (ფს. 106,37; მთ. 13,44; გამ. 20,17; იერ. 35,9); ὧς ἀγροὺς ἀγοστραμῆσεται ვითარცა ყანა მთივნას (მიქ. 3,12); ἐσπείρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ დასთესა თქსა მტილსა (მთ. 13,3.; DE აგარაკსა); ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ აქუნდა დაბაჲ (საქმ. 4,37; მრ. 16,12); εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς ქალაქსა და დაბნებსა (ლკ. 8,34); ἦν ἡ κιβωτὸς ἐν ἀγρῷ τῶν ἀλλοφύλων და იყო კიდობანი უფლისა სოფლებსა შინა უცხოთესლთას (1 მეფ. 6,1; 14,15,25; 22,7; 27,7,11); ბევრი უკუე იყვნეს ქალაქად-ქალაქად მომწყარანი, ხოლო უმრავლესნი სოფლად-სოფლად და დაბნებად (κατὰ ἀγροὺς καὶ κώμας) (ამარტ. 252,19); τοὺς ἀγροὺς... ποιεῖν ქალაქ-სოფლები... მოკრებდას (ამარტ. 293,1); καὶ τοὺς ἀγροὺς τῆς πόλεως καὶ τὰς κώμας αὐτῆς და აგარაკები ქალაქებისა და დაბნები მისი (იოს ნავ. 21,12); ὅστις ἀφῆκεν... τέσσα ἢ ἀγροὺς ἔσκαεν τοῦ ἔμου ὀνόματος რომელმან დაუტოვოს... შვილნი ანუ ქუეყანაჲ სახელისა ჩემისათჳს (მთ. 19,29; C: აგარაკები); πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ ყოველთა მვეცთა ქუეყანისათა (დაბად. 2,20; 2 მეფ. 21,10); ἐάν σπείρης ἐν τῷ ἀγρῷ σου რაჲცა სესო ქუეყანასა შენსა (გამ. 23,16); καὶ τὰ αὐτόματα ἀναβαίσιοντα τοῦ ἀγροῦ σου οὐκ ἐκθέρσιεις და თვრ-აღმოსრული სამკალისა* შენისა არა მოკო (ლევ. 25,5; იობ. 24,6); οὐ δύσεισόμεθα δι' ἀγρῶν არა ვანვიდეთ ყანობირსა** შენსა (რიცხ. 20,17); πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ (v. l. ძროსი) ყოველი მვეცი მალნარისაჲ (v. l. მვეცი ველისაჲ) (ფს. 49,10); ἐπορεύθησαν ἐκκεκνημένοι ἀπὸ γρημμάτων ἀγρῶν ვზრუნავ დაგუმერილთა ზელა ნაშობთაგან ხუთა მალნარისათა (გოდება იერ. 4,9; 2 ნეშტ. 25,18); τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ მვეცი უდაბნოსანი (ოსე 2,12; 4,3).

ΑΓΡΟΤΕΡΟΣ (ἀγρότερος) 3) 1) ველური, მდაბიური; 2) სოფლისა, დაბისა.

ΑΓΡΟΤΗΡ (ἀγροτήρ, ἦρος, ὁ) 1) სოფელელი; 2) ზედს. სოფელური; მდ. აგრბთერა, ანკი აგრბთერა სოფელური ქობი.

ΑΓΡΟΤΗΣ (ἀγρότης, ου, ὁ) სოფელელი, სოფლის მცხოვრები.

ΑΓΡΥΠΝΕΩ (ἀγρυπνέω, ← ἀγρυ[!], ἦνος) (ἡγυρπυῖα, ἡγυρπυῖα)

1) ვიღვიძებ; 2) ფხიზლად ვარ, ვფხიზლობ; 3) თვალყურს ვადევნებ; 4) ღამეს ვათევ.

* საბა: სამკალი ყანა მოსამკალი.

** საბა: ყანობირი (რიცხ. 20,17) ყანები.

βλέπετε ἀγρυπνεῖτε იხილეთ და მღკძარი იყვენით (მრ. 13,33; ხედველით და იღკძებდით C; ლკ. 21,36; ეფეს. 6,18); *ἀγρυπνοῦσθε* იღკძებენ (ებრ. 1,1,17); *ἀγρυπνεῖ* ჰღკძავს (ქება 5,2; V: მღკძარე არს) მღკძარე არს (ექ. დღ. 96 a; ქება 5,2); *ἡγρόπνησα* უძილ ვიყავ (ფს. 101,8; V; უძილ ვიქმენ); *ἵνα μὴ μόνου ἡγρόπνηκοτες* რა არა გამოსჩნდეთ ცუდად მღკძარედ (სპ. ცხ. PG 116.457 B); *ἐπί σοφῶν ἡγρόπνησεν* საფლავთა ზედა იღკძა (იობ. 21,32); *ἡγρόπνησεν* კარის განიღკძა უფალმან... ძკრის საქმესა მას ზეგნსა (დან. 9.14).

ΑΓΡΥΠΝΙΑ (*აგრუპნია*, ἡ) 1) მღვიძარება; ფხიზლობა; 2) ღამის თევზა.

ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις შრომითა და მღკძარებითა, მარხვითა (2 კორ. 6.5; 11,27; ქიოს. 94,27; ქ. 46,3; ფლავ. 423,8; vigiliis); *ἰδρωτός καὶ ἀγρυπνίας τὸ πρᾶγμα* ოფლითაცა და მღკძარებითა საქმე ყოთ (2 მაკაბ. 2,26; *ἀγρυπνίαν ὀφείλει πανσῦχιον ἐκτελέσειν* აღასრულონ ღამისთევზა და პანაშკდი (ქიოს. 46.21; ქ. 23,2); *ἀγρυπνίαν πεποιηκότες* ღამესა პათევენ (ქიოს. 66,8; ქ. 30.7).

ΑΓΡΥΠΝΟΣ (*აგრუპნოს*, ον) 1) მღვიძარი; 2) ფხიზელი.

Πῶς ἀγρυπνός ἢ ἀγρόπν, ὅταν ἐπαύσῃ ვითარ მღკძარე არს აიღონი, რაჟამს ავრობნ კუერცხთა (ექ. დღ. 106 a; PG 181 A; vigil sit).

ΑΓΡΩΣΤΙΣ (*აგრასთის*, εως, ἡ) ბალახი; მწვანელი.

ὄσσι ἄμυρον ἐπ' ἀγρωσίου ვითარცა წიქმა კლერტსა* ზედა (მეორე შჯ. 32,2; V: მწვანელი სხა ზედა); *ὄσ ἄ. ξηρὰ* ვითარცა კლერტი კმელი (ესაია 9,18; ექ. დღ. 54 a; gramen); *ὄσ χόρτος καὶ ἄ. ვითარცა ზაფრანა* და ლერწამსა (ექ. დღ. 56 a; PG 100 B); *ὄσ χόρτος ξηρὸς ἐπὶ ὀσμάτων καὶ ὄσ ἄ. ვითარცა თივამ კმელი ზედა ბედდესა და ვითარცა ბანჯარი შემკნარი* (ესაია 37,27; V: ვა კლერტი); *ὄσ ἄρως ἐπὶ ἀγρωσίου* ვითარცა კრავნი მწუხანელი სხა ზედა (მიქ. 5,7).

ΑΓΥΙΑ (*აგუსა*, ἡ) 1) ქუჩა; 2) გზა; 3) ქალაქი.

αὶ μὲν κατ' οἴκους αὶ δὲ κατὰ τὰς ἀγυίας თათველი სახლთაებრ, ხოლო სხუანი გზათა ზედა (3 მაკ. 1,20); *τίνας ἀγυίας* რომელს უბანს (3 მაკ. 4,3).

ΑΓΥΙΕΥΣ (*აგუსიუს*, ἔως, ὅ, ← *აგუსა*) ქუჩის მწყალობელი.

ΑΓΥΜΝΑΣΤΟΣ (*აგუსმასთოს*, ον, ← *ა-*, *გუსმაცა*) 1) უწვრთნელი; უსწავლელი; 2) გამოუცდელი.

μη ἀγυμναστον ἔχειν τὸν νοῦν არა აქუნდეს უწვრთნელი გონება (ექ. დღ. 67 b; PG 117 B; უჩუეველობა (კ. შეს. AP 217 a₁₁); უჩუეველნი ღრძილნი (კ. შეს. 187 a, PG 217 A).

ΑΓΥΝΑΙΟΣ (*აგუსაიოს*, ον) უქალო (საპირისპირო *γεγαμνητός*).

σεῖσαν γὰρ οὐκ εἰς ἐποίησεν καὶ γυναίον (v. l. *αγύναιον*) *οὐκ ἠλέησεν* რამეთუ ბერწა არა კეთილი იყო. და დედაკაცი არა შეიწყალა (იობ. 24,21; vid uae bene non fecit; v d o b e).

* დაბეჭდილ ტექსტშია *ἀγρωσίου* (კორ. შეცდომა ზნდა იყოს).

** საბა: კლერტი (ბალ.) (10,4 ოსე) მდგლოა მწარე.

ΑΓΥΡΤΗΣ (ἀγύρτης, ου, ὄ, ← ἀγείρω) 1) მეროტიკე; მეკალმასე; 2) მათხოვარი; გლახაკი.

προσαίτην τινά και ἀγύρτην, μύρας ἐκ μύρων ἀμείβονται მთხოველ და უღონო, და კართი-კარად მრონიხე (ექ. დღ. 74 b; PG 123 C; vagus).

ΑΓΥΡΤΙΚΟΣ (ἀγυρτικός 3) 1) კარი-კარ მოსიარულე; მთხოველი; 2) ჯაბანი; 3) ლახანტორია.

ჩუქენთა რათმე და სეგუელთა წმანათა ძალღებრ მთხვეულსა *ἀγυρτικὰς δὲ λογοποιίας ἐμέσσαντι* (ამარტ 65,14).

ΑΓΥΡΤΡΙΑ (ἀγύρτρια, ἡ) მათხოვარი (ქალი) (ექსქ. აგამ. 1273).

ΑΓΧΑΖΩ (ἀγχάζω) უკან ვიხევე. იხ. ἀναχάζω.

ΑΓΧΕΜΑΧΟΣ (ἀγχέμαχος, ου, ← ἀγχί, μάχομαι) ვიბრძვი ახლოდან.

ΑΓΧΙ (ἀγχί) ზმზ. ახლოს; შედარ. ხ. ἄσσοι („უფრო ახლოს“), აღმ. ხ. ἀγχιστα („ძალიან ახლოს“).

ΑΓΧΙΑΛΟΣ (ἀγχιάλος, ου, ← ἀγχί, ἄλς) ზღვისპირა.

ΑΓΧΙΘΕΟΣ (ἀγχίθεος, ου) ღმერთების მახლობელი.

ΑΓΧΙΜΟΛΟΝ (ἀγχίμολον) ზმზ. ახლოს.

ΑΓΧΙΜΟΛΟΣ (ἀγχίμολος, ου, ← ἀγχί, μολειν) მახლობელი; ჰქვამის ახლოდან.

ΑΓΧΙΝΟΙΑ (ἀγχίνοια, ἡ, ← ἀγχί, νοῖς) 1) გონიერება; 2) გამპკრიახი გონება; გამპკრიახობა.

της τοῦ βασιλέως ἀγχινοίας მეფისა გონიერებისაგან (ფლავ. 285,5; sollertiae).

ΑΓΧΙΝΟΥΣ (ἀγχίνοუს, ἀγχίνουσι, ἀγχίνοος, ← ἀγχί, νοῖς) გონიერი; გამპკრიახი.

ἐπεὶ αὐτός τε ἦν ἀγχινοὺς μάλιστα καὶ χρηστός ვინათგან გონიერი იყო და სახიერი (მინ. ერმ. 388 A; solerti ingenio).

ΑΓΧΙΣΠΟΡΟΣ (ἀγχίσπορος, ου) სისხლით მახლობელი, სისხლით ნათესავი.

ΑΓΧΙΣΤΑ (ἀγχιστα) ზმზ. იხ. ἀγχί.—οἱ ἀγχιστα მახლობლები.

ΑΓΧΙΣΤΕΙΑ (ἀγχιστεία, ἡ) მახლობლობა; ახლო ნათესაობა; თუხ ბასილას კამისტასი კატ' ἀγχιστείαν (სტრად. XI, 3,6: „მეფეებს სხამენ მახლობლობის მიხედვით“).

ἀγχιστεσοὺν σεαυτῆ τὴν ἀγχιστείαν μου ეშვილე შენ სამკვდრებელსა მას ჩემსა ზედა (რუთ. 4,6); *τοῦτο τὸ δικαίωμα* ზემოთხედ იხარ. შოვრის საშვილბელსა ზედა (რუთ. 4,7; inter propinquos); *μνησθητι αὐτοῖς, ὁ θεός, ἐπὶ ἀγχιστεία* თუხ იერათეის მომიკენე მით ღმერთო შეგინებისათჳს * მღღელობისა (ნე-

* საფიქრებელია, რომ აქ იყოს რალაც შეცდომა.

მიასი 13,29; *ο ποροχίλις σφαισένστρο*); *ὁ δὲ τὴν πρὸς τὸν Ἀγαθὸν φιλοσοφίαν καὶ ἀγχιστείαν ἔφη* აქაბის მიმართისა მოწლეობისათჳს და გ უ ლ ი თ ა - დ ო ბ ი ს ა ჰ რ ე ჟ ა (ამარტ. 99,20).

ΑΓΧΙΣΤΕΙΟΝ (აგჩისტეიონ, ტ) იგივეა რაც **აგჩისტეა**.

ΑΓΧΙΣΤΕΥΣ (აგჩისტეუს, წაჲ, ბ) მახლობელი, ახლო ნათესავი.

ὄντι ἀγχιστεύς εἰς τὴν ἑσθῆν ἔμελλεν ἔλθαι (რუთ. 3,9; 3,12); *κέρως οὐ κατέλυσέ σοι σήμερον τὸν ἀγχιστεία* უფალი რომელმან დაგიმტკიცა (დაგამტკიცა) შენ დღეს შვილებად ა წოდებდა (რუთ. 4,14; V: შკლიერება; наследника); მოსრა ყოველი სახლი ვაასისა: არა დაუტევა მისა შემფხმელი კედლისა, და არცა მოყუყასნი და მეგობარნი მისნი (*οὐκ ἔπιελπεν αὐτὸν οὐδὲν ἄλλο τὸ ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἀγχιστεύς αὐτὸν καὶ ἐταίρους αὐτοῦ*) (3 მეფ. 16,11).

ΑΓΧΙΣΤΕΥΤΗΣ (აგჩისტეუსტის, ონ, ბ) მახლობელი, ახლო ნათესავი.

καὶ ἰδοὺ ὁ ἀ. παρεπορεύετο და ავა-ესერა ნათესავი იგი წარმოვიდოდა (რუთ. 4,1).

ΑΓΧΙΣΤΕΥΩ (აგჩისტეუსა, აგჩისტეუსა, ἡγჩისტეუსა, ἡგჩისტეუს-ჰი) ვენათესავები; მახლობელი ვარ.

εἰ ἀγχιστεύεις ἀγχιστεύε, εἰ δὲ μὴ ἀγχιστεύεις ἀνάγγειλόν μοι უკუეთუ ე შვილები, ე შვილე; უკუეთუ არა ე შვილები, მითხარ მე (რუთ. 4,4); *ἐγγίξει ἡμῖν ὁ ἀνὴρ, ἐκ τῶν ἀγχιστεύοντων ἡμᾶς ἔσται* მახლობელ არს კაცი იგი ჩუენდა და ნათესავცა არს ჩუენდა (რუთ. 2,20; ლევ. 25,25); *ἐὰν δὲ μὴ ἦ τις ὁ ἀγχιστεύων* არბ იყოს თჳსი (ლევ. 25,26; V: არა ესვას ნათესავი); *ἐὰν ἀγχιστεύσῃ σε* უკუეთუ გითჳსოს შენ (რუთ. 3,13); *ἐὰν δὲ μὴ βούληται ἀγχιστεύσαι σε* უკუეთუ არა უნდეს თჳსობად (რუთ. 3,13); *ἀπὸ ἀγχιστεύοντος τὸ αἷμα* ნათესავისა მისგან სისხლისა მეძიებელისა (რიცხ. 35,12); *ნათესავმან სისხლისამან* (რიცხ. 35,21); *ἀνα μέσον τῶν ἀγχιστεύοντος τὸ αἷμα* მეძიებელისა მის სისხლისა (რიცხ. 35,24; მეორე სჯ. 19,12); *πᾶσα θυγάτηρ ἀγχιστεύουσα κληρονομίαν* ყოველი ასული მეძიებელი სამკვდრებელსა (რიცხ. 36,8); *Ὡς ἀγχιστεύουσαν ὁ υἱὸς Ἰσραὴλ* რათა დაიკვდრონ ძეთა ისრაელისათა (რიცხ. 38,8); *καὶ ὅτι δικάζεται ὁ ἀγχιστεύων τὸ αἷμα* და თუ სდევდეს მას მახლობელი სისხლისა მისისა (ისუ ნავ. 20,5); *ἡγχιστεύθησαν ἀπὸ τῆς ἱερατείας* განდევნილ არიან მღვდლობისაგან (2 ეფრდა 2,62; исключены из священства; eiecti sunt; ნემიასი 7,64).

ΑΓΧΙΣΤΟΣ (აგჩისტოს 3, ← აგჩ) უმახლობელესი.

ΑΓΧΙΣΤΡΟΦΟΣ (აგჩისტროფოს, ὄν, ← აგჩ, სტრეფა) სწრაფცვალებადი.

ταῖς ἀγχιστρόφοις μεταβολαῖς მალიად მიმოქცევიითა შეცვლებითა (ამარტ. 178,34); *ἀγχιστρόφον γὰρ τὸν τὸ ἔωσεν ὁ* ფრთხილ ვინაჲე ესე ცხოველი (ნემეს. 171,2).

ΑΓΧΟΘΕΝ (აგჩობენ) ზმზხ. ახლოდან.

ΑΓΧΟΘΙ (აგჩობი) ზმზხ. ახლოს.

ΑΓΧΟΝΗ (აგჩონი, ἡ) 1) მოხრჩობა, ჩამოხრჩობა; 2) მარყუჟი (ჩამოხრჩობი).

ΑΓΧΩ (ჭყა) 1) მოვაშობობ, მოვახრჩობ; 2) ვაწვალებ.

ἀγχει τὰς χεῖρας მოაშობო ხელითა (ფლავ. 179,3C; *manibus strangulat*); *ἀγχομένους* რამეთუ იშთვებოდეს (ამარტ. 219,14); *καλῶς ἀγχοῦσασ* კეთილად მოაშობელსა (ევნ. მ. E' 36); *ἐν κημῶ καὶ χαλινῶ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγχεις* ქიმითა და აღვრითა უქციენე ლაწუნი მათნი (ფსალმ. 31,9).

ΑΓΩ (ჭყა, ჰჯა, ჰჯა||ჩყაყონ, ჩყაყრმუნ, ჩყა (აჭიოჯა), ჩყმაი, ჩყმუნ, აჭმ-ჩჟომაი) 1) მიმყავს, მომყავს; 2) გავიყვან. გამოვიყვან; წაიყვან; 3) მიმაქვს, მომაქვს; მოვიტან; 4) მოვევრი; 5) მოვზიდავ, ვზიდავ; 6) მივეძღვი; 7) მივზიდავ; წაველ; 8) მივალწვევ; 9) ვიხდი ღღესასწაულს.

ἀγειν οὖν κελύσει τὸν ἄνθρωπον და ბრძანა მოყვანებაჲ კაცისა მის (ღმ. ცხ. PG 116, 1189 A); *ἤγαγε* მოიყვანა (ექ. ღღ. 16 a, 66 a; ლკ. 23,1); *ὧς ἂν ἀγῶσι τὸν ἄνθρωπον* რაათა მიიყვანოს ქმარიცა (ფლავ. 178,46); *ὁ ἄγων ἦγε* მიმყვანებლმან მიიყვანა (4 მფუ. 9,20); *δὲ ἂν ἀγῶσιν ἑμᾶς* რაემს მიჰყვანდეთ თქუნ (პრ. 13,11); *δὲ ἂν ἀγῶσιν* ჯერ-არიან მოყვანებად (ინ. 10,16); *ἤμα* მიმყვანებელი ვარ (ფლავ. 129,44); *ἤχθη* მოყვანილ იქმნა (1 ეხდრა 9,17); *πρόξ αὐτὸν Ἰησοῦς ἀχθίσθη* მისა მიმართ მყვანებელსა იესუ (ფლავ. 152,34); *εἰς τὸ θεομαθῆριον ἀχθῆναι* ანთსეს საპყრობილედ მოყვანებად მოციქულთა (საქმე 5,21); *ἐπὶ σφαγῆν ἀγεται* დასაკლავად მიიყვანებრის (ივაენი 22); *ἀγεσθαι* მოყვანებაჲ (ღმ. ცხ. სქ. 308 A; საქმე 21,34); *εἰς ἔσθια ἄγαγοντες* გონებად მომიყვანეს (ექ. ღღ. 97 b; *ὁ θεὸς ἄξει ἐν χριστῶ* წარმოადგინოს (v. l. მოიყვანოს) ღმერთმან საშუჯლსა (ეკლ. 12,14); *ἦναι ἂν ἀγάω ἀλμαλῶσιν σου* რაემს აღმოვიყვანო ტყუშ შენი (ებუკ. 32,9; 38,7); *πρόξ τῆν αὐτὴν ὁδῶν ἀγαρόντες* პატისსა და დიდებლსა აღიყვანებუნ (ექ. ღღ. 4 b); *ὁ πρῶτος ἀγῶσθαι* არა იყო უწინარეს აღყვანებლასა (ფლავ. 610,50); *βιαιῶς ἀγῶται* იძულებით იყვანებოდის (ნემეს. 97,4); *ἤγαγεν* ანთსეს ὁ ἀβύσσου განიყვანა იგინო უფსკრულისაგან (ესაია 63,13); *ἤγαγέ σε* გარდაგიყვანა შენ (ებუკ. 28,16); *ἀχθῆσονται εἰς ναὸν βασιλῆως* შეიყვანენ იგინი ტაძარსა მეფისასა (ფსალმ. 44,16); *εἰς ἐλπὶδα ἄγοντες* სასიძვასა შინა შემყვანელს (ივაენი 13,12); *ἤγαγεν εἰς Αἴγυπτον* შთაიყვანა ეგვიპტედ (დაბად. 46,7); *ἀγει παρὰ τὴν κηλίον* წარიყვანა კაცი იგი მტილსა მს (სს. ცხ. PG 116, 425 C); *σπλαγῆντες δὲ αὐτὸν ἤγαγον* ვითარცა შეიპყრეს, წარიყვანეს (ლკ. 22,54); *ὧς μὴ δύναμένω ἡμῶν εἰς ἔργον ἀγειν ἂν διαποσόμεθα* ვითარ ვერ შემძლებლნი ჩვენდა საქმეთა ზედა მიყენებად განშგონენი (ნემეს. 156,2; *cum ex se qui non possimus*); *εἰς καθάρωσιν αἰῶντων* ἄγοντες ჯივიდა აღვილსა მიმყენებლნი (ფლავ. 103,4; *educentes*); *τοὺς ποταμούς αὐτῆς ἤγαγεν κήλην πύτων* ანთსე მდინარენი მისნი მოადგინნა ჭარჭო ნერგთა მისთა (ებუკ. 31,4); *ἀξὸν ταφῆσθαι* ἔν ὁδῶ უძლოდი ბრძანა გვასა (ესაია 42,16; 49,10); *κρίσις μόγιος ἦγεν* ანთსეს უფალი მხოლოდ უძლოდა მათ (მეორე სჯ. 32,12; *τοὺ ἀγῶσιν Ἀντίοχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ* წარძლოლად ძისა მისისა ანტიოხოსა (1 მაკ. 6,15); *ἴσσαντες ἀγάγετέ μοι* აღჰყენით და მომგუარეთ მე (მთ. 21,7; ლკ. 19,27; 9,30); *ἤγαγον* მოჰგუარეს (მთ. 21,7; ლკ. 19,35); *βασιλεῖς αὐτῶν ἀγομένους* მეფენი მათნი მოგუარენენ (ესაია 60,11; იერ. 11,19); *ὧς πρῶτον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη* ვითარცა

ცხოვარი კლვად მიიგუარა (ესაია 53,7); *ἀγε τοὺς υἱοὺς μου ἀπὸ τῆς γῆς*. შემოკრიბენით ძვინ ჩემნი ქუეყანით შორიელთ (ესაია 43,6); *παιδίον μακρόν ἄξει αὐτὸς* ყრმაჲნი ნინველმანი შემოკრიბნეს იგინი (ესაია 11,6); *ἤγαγεν* შეკრიბნა (1 ნეშტ. 20,1; იერ. 48,12); *ἤχθησαν* შემოკრიბნენ (ენ-მიასი 12,28); *σοφία .. ἐν τῆς πλατείας παρθουίαν ἄγει* სიბრძნე.. უბანთა ზედა კადნიერებით იქცევინ (იგავნი 1,20; *возввывает город*); *ἀνὴρ δὲ φρόνιμος ἠουχίαν ἄγει* კაცი ბრძენი მყუდროებით იქცევინ (იგავნი 11,12; *молчит*); *ἄγων* იქცოდის (ექ. დღ. 109 ა); *ἄγε πορεύσιν* წარიქციე და ვიღღე (4 მეფ. 4,24; *веди и иди*); *ἄξει αὐτὸν τοῦ ἰδεῖν* მოაქციოს (v. l. მოიყვანოს) იგი ხილვად (ექლ. 3,22); *ἐξείρεσθε ἄγωμεν* აღდგით წარვიდეთ (ბრ. 14,42; 1,3); *ὅπως παρ' ὄλην δὴ τῆς ἡμέραν* *ἐορτῆς ἡγῶν* თუ ვითარითა დღესასწაულობით გარდავლეს დღე იგი (სპ. ცხ. 441 C); *ἄγεται* შევიდინა (ექ. დღ. 88 ა); *ὅτε εἰς τῆς Περσικῆς ἡγῶν* *οἱ πατέρες* ოდეს სპარსეთსა შინა შევიდოდე ს მამანი ჩუენნი (2 მაკ. 1,14); *πάντα τὰ αὐτῶν ἀγῶχασιν* (v. l. *ἀγείχασιν*) ყვევლი რაეცა არს მათი მოსრულდარს (V: შთამოვტანინებინს (დაბად. 46,32); *τὰ κατὰ δὴ ἡγῶν* *ἐπι Ἱερ.* ყოველი იგი ძვრი რომედ მოვავლინე იმრ. ზედა (იერ. 51,2); *ἦγεν ἐπ' αὐτοὺς κατὰ* მოავლინა მათ ზედა ბოროტი (ესაია 31,2; 3 მეფ. 14,10); *τὰ σιγαῖματα ἀγούσης* მიიბინდავს ვრთად შეტყუებულთა (დიონ. სქ. 322 C; *ducente*); *ἄξεις δὲ ὀράζοντα ἐν ἀγί-στρω* მოიხიდო თუ ვეშაინ სამკედურითა (იობ. 40,20; *extrahere poteris*); *ἡγῶν* (v. l. *ἡγῶν*) *τῆς ἄμαξαν* აღზევდეს ეტლსა (2 მეფ. 6,3; *вели новую колесницу*; *ἡγῶν* *τῆς ἡμέραν* *ἐκείνην ἡμέραν* *εὐφροσύνης* *μεγάλην* დაჰყვეს დღეს მას შინა დღე შეუბადი (1 მაკ. 7,48); *ἡγάσασιν...* *τὸ πάσχα* ყველი... პასქა (1 ებდრა 1,19); *κάμους ἄγοντες* ლხინობასა მყოფელნი (სიბრძ. 14,23); *ἡγάγεν Ἰωσίας* *τὸ πάσχα ἐν Ἱερ.* ქმნა ხოსია პასქა იერ. შინა (1 ებდრა 1,1; 1,21); *ἡγάρισαν τῆς τῆς σιχαιοπηγίας* *ἐορτῆς* ქმნეს კარვობისა პატივისცემა დღესასწაულისა (1 ებდრა 5,51); *ἠουχίαν ἄγει* დუმილსა მქონებელიყო (ფლავ. 31,46); *ἡμέρα μὲν τῆς ἐορτῆς ἦετο* *τοῦ μεγάλου* სხუა დღესასწაული მოახლებულიყო წმიდისა (პ. ცხ. 465 C); *ἐορτῆς ἀγούτων* დღესასწაულისა აღსრულედასა (ფლავ. 38,40; *solemne diem agentibus*); *ἵνα ἄγῃτε τὰς ἡμέρας τῆς σιხოპიηγίας* და აწიდღესასწაულდნეთ დღენი კარვობისანი (2 მაკ. 1,9; 1 მაკ. 13,52); *ὁ Σαλαμών τὰς ὀκτὰς ἡμέρας ἡγάγεν* სოლომონცა რვა დღე იდღესასწაულთა (2 მაკ. 2,12; *celebravit dedicationem*; 2,15; 6,8; 6,11); *ἐορτῆς ἄγωμεν ἐφ' ἡμέρας ὀκτὰς* [დღესასწაულსა] აღვასრულებთ (ფლავ. 74,26. *festum celebravimus*); *ἡγάσασαν τῆς ἐορτῆς τῶν ἄστῶν* დღესასწაულობდეს დღესასწაულსა უცომობისასა (1 ებდრა 7,14); *ἤχθη* *τὸ πάσχα* დღესასწაულობდა იქმნა პასქისა (1 ებდრა 22; 1,21); *καὶ ὁὶ ἡχθη* *τὸ πάσχα* *τοιοῦτο* და არა შეწირულა პასქა ესრეთი (1 ებდრა 1,20); *ἄξω γὰρ εἰρήνην* მოვამწიო მშვიობდა (ესაია 9,6); *θῆλοντες* *δὲ ἀγαγῶν* *αὐτὸν εἰς πόλιν* გუენება რაახთა მივაწიოთ იგი ქალაქად (იოანე მთხ. 68,22); *ἄξει* (ἄξει) *τὸ δριον εἰς Βαβλ* გზნაწევს საზღვარი ბალად (ისუ ნავ. 15,9; *inclinatur*); *καὶ τὰ λοιπὰ λείαν ἡγῶν* და ნეშტსა ნატყუენავსა მიიღებდეს (ფლავ. 15,40; *reliquam praedam faciebant*); *σχολή* *ἀπὸ τῶν πόνων* *κατὰ ταῦτην ἄγωμεν τῆς ἡμέραν* მოცალედასა წრომათავან მას დღესა შინა მივიღებთ (ფლავ. 5,10; *vacamus a laboribus*); *σχολή* *ἄγωμεν* მოცალედა

მოვიგოთ (ვენომ. მ. Γ' 24); *ἀγάγετε αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίτης* მოიღვოთ იგი ცხედრიოთურთ (1 მეფ. 19,15); *ἄξουσιν αὐτοὺς εἰς Βαβυλῶνα* მიიხუენენ იგინი ბაბილონდ (იერ. 20,5); *αὐτοὶ δὲ αἰχμάλωτοι ἦχθησαν* იგი თოთ ტყუედ წარიხუენიან (ესაია 46,2); *δὲ ἑρώμου ἄξει αὐτοὺς* უდაბნოთ მოუწოდა მას (ესაია 48,21; *educeret eos*); *ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι* ბრძანა მოწოდება მისი (ლკ 18,40; *велел привести его*); *μὴ ἀχθῆντες γὰρ καλῶς ἐκ παιθων* რ' სიყრმითგან უწურთ უეგლობისაგან (ნემეს. 99,9; *non recte a pueris instituti*); *ἐπὶ τὰς τοῦ ἡπατος ἄγει πύλας* (PG 249 A) მიუტკუა ლებს ბჭეთა მიმართ ღუძლისათა (კ. შეს. 204 b; *ad iecinoris ostia deducit*); *οὐ τε νόμοι πολλὴν πρὸς ἀμαρτάνοντας ἄξιόν σι παρορησίαν* კადნეირება ალათრძინონ (ფლავ. 136,19; *plurimum valebit auctoritas*); *μῆτις δὲ χολή εἰς παλαιῶσιν ἀγομένη* მედგრობა უკუე წყრომა, რომელი საძუელოდ დაიმარხვოდის (ნემეს. 108,5; *ira inveterascens*).

ΑΓΩΓΕΥΣ (ἀγωγεύς, ἑώς, ὅ) 1) მძლოლი; 2) შიიდავი.

ΑΓΩΓΗ (ἀγωγή, ἦ) 1) ქცევა, ჩვეულება; 2) წესი; 3) ძლოლა; წვრობა; 4) ტვიროთი, საზიიდი; 5) ზიიდა.

διὰ κακῆς ἀγωγῆς ბოროტად ქცევისაგან (ნემეს. 99,8; 157,20); *οὐ μετηλλάξε τὴν ἀγωγὴν ἀσῆς* არა შეცუალა ჩუეულება თჳსი (ესთ. 2,20); *διὰ φαυλῆν ἀγωγῆν* ლირწთა ჩუეულებათაგან (ნემეს. 129,17); *ὧν ἐξήλουν τὰς ἀγωγὰς* რომელთათჳს ეშურნეს განწესებულებათა (2 მაკ. 4,16; *eorum instituta*); *τὴν ἀσῆν ἀγωγῆν* ეგროთიეე წესითა (2 მაკ. 6,8; *pari modo*); *τὴν ἑαυτῶν ἀγωγῆν αἰρετέζοντας* ნებავენ ჰყრობად თჳსისა მცნებისა (2 მაკ. 11,24; *suum institutum*); *τὴν οὖν ἀγωγῆν ταύτην ὁ Γ. ἐλόμενος* ხოლო ღალაკტიონ აღირაცხა რაე კრებულსა თანა მამათსა (ღალ. თ. 12); *οὐ δὲ παροχοισύθησας μου τῆ διδασκαλία, τῆ ἀγωγῆ* შედგომილ წარჩჳსა მოძღურობასა, გუელმოადგინებასა (2 ტიმ. 3,10).

ΑΓΩΓΙΜΟΝ (ἀγωγίμων, τό) ტვიროთი, ბარგი.

ΑΓΩΓΙΜΟΣ (ἀγωγίμος, ον) 1) გადასაზიიდი; მოსაზიიდი; 2) გაქცეული, ლტოლვილი; 3) გადავარდნილი (ყმა), სხვაგან თავშეფარებული.

ΑΓΩΓΙΟΝ (ἀγωγίον, τό) ტვიროთი, ბარგი.

ΑΓΩΓΟΣ (ἀγωγός, ὅ) გამტარი; 2) წყალსადენი; აჭაგი ობჯათოს წყალსადენი (კედრონე II, 477).

εἰσήγαγεν εἰς μέσσω ἀσῆς τὸν ἀγωγόν (v. l. ჰბდა) შემოიყვანა შორის მისსა (ე. ი. ქალქისსა) წყალი (ისთ ზირ. 48,17).

ΑΓΩΓΟΣ (ἀγωγός, ὄν) 1) წამყვანი; 2) მიმზიდველი; 3) გამოძწვევი. — თ აჭაგონ საცდურთი.

ΑΓΩΝ (ἀγών, ἄγος, ὅ, ← ἄγω) 1) კრება; 2) ასპარეზი; ასპარეზობა; 3) ბრძოლა; გმირობა; 4) სიძნელი.

ἐν πολλῆν ἀγῶσι მრავლითა ღუაწლითა (1 თეს. 2,2); *πρὸς τοὺς πολεμαιοὺς ἀγῶσιν ἀνασθῆς* ბრძოლისა მიმართთა ღუაწლითა შინა უმენო ყოფილი (ფლავ. 214 37; *in pugnis*); *πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μάχας* ღუაწლითა მიმართ და... (ფლავ. 132,5; *ad certamina et proelia*); *ὁ ἑποιοῦς* რე-

χαμεν τον προχειμενον ημιν αγωνα მოთმინებით ვრბიოდეთ წინაგანმზადებულსა მას ჩუენსა ღუაწლსა (ებრ. 12,1; *поприше*); *αγωνα παρεχειν ανθρωποις* ღუაწლითა შემთხვევად კაცთა (ესაია 7,13; *затруднять людех*); *μεχρι μεν εν λογις ην ο αγων* ვრდის სიტყუათა მიმართ იყო ღუაწლი (სპ. ცხ. 433 D; *certatum est verbi*); *τον αυτον αγωνα εχοντες* იგივე ღუაწლი გაქუნდის (ფილიპ. 1,30; *таким же подвигом; certamen habentes*; პატაბ. ცხ. PG 116, 360 A; დიმ. ცხ. PG 116, 1196 A; 2 ტიმ. 4,7; *εν τοις υπερ της πατριδος αγωνισι* შეენება... რომლითა მოიღუწიდნენ მამეულთათჳს (2 მაკ. 14,18); *αγομενοι δε πενταετηρικού αγωνος εν Τυρσο* ხ' მყოფისა ხუთის წლისა მღუაწვებელისა ტჯროსა შინა (2 მაკ. 4,18; *agon celebraretur*); *επλους μετα τος αγωνων των αματων ελυσασα* ცხენთა დაჳსნილთა შემდგომად ეტლთა სიბრძნისა და ღუაწლისა (კ. შეს. 151 b; PG 165 C; v. 1. დამაშურალთა სიბრძნისაგან); *τοσουτος γαρ Δημητριω του δια Χριστον αποθανειν αγων ην* რუსადენ იყო მოსწრაფებდა დემიტრიისი ქს ძლით სიკუდილისათჳს (დიმ. ცხ. PG 116, 1192 A; *contendebat*); *τη δε πληγη μη κατεσθικησας δια την του αγωνος οπισθη* ხ' მოსწრაფებისათჳს უკუდავი წყულულება იქენა (2 მაკ. 14,43); *καθηγεμονα των αγωνων ταυτομενοι τον θυμον* ხ' მათ მჰედართმთ ვროსა ბრძოლა იწყეს გულსწყრომად (2 მაკ. 10,28; *ducem belli*); *πληρης αγωνος ην την ψυχην* და საღმობითა ტკივენეულითა აღივებოდა სული მისი (მინ. ერმ. PG 116, 385 A; *angore plenus erat eius animus*).

ΑΓΩΝΑΡΧΗΣ (*აგონარქის*, *ου, ο* ← *αγων*, *αρχα*) მთავარი მსაჯი (შეჯიბრებათა დროს).

ΑΓΩΝΙΑ (*აგონია*, *η*) 1) შეჯიბრება; ბრძოლა; 2) გაღატ. გაბრძოლება, შეშფოთება; შეძრწუნება.

γενόμενος εν αγωνια იყო იგი ღუაწლსა შინა (ლკ. 22,44; *находясь в борении*); *αγωνια* ღუაწლი (ანტ. 3,8); *ην δε οδ μικρα κατ' δλην την πόλιν αγωνια* ხ' იყო არა მცირე ყოველსაებრ ქალაქისა ძროლა (2 მაკ. 3,14); *εσφαυσε την κατά ψυχην αγωνιαν* გამოჩნდა სულისა შეჲურვება (2 მაკ. 3,16); *animi dolorem*; *οσ πάρεργος αγωνια* არა უმცირე მწუხარებათა (2 მაკ. 15,19; *non minima sollicitudo*); *εν αγωνια* ძეიჲ შეიშსა შინა (ფლავ. 326,31; *magno in angore*); *εις αγωνιαν* ბრუნვად (ნემეს. 108,16).

ΑΓΩΝΙΑΩ (*აგონიავ*, *ηγωνιασασα*) 1) ვეჯიბრები, ვიბრძვი; 2) ვიწწრაფი; ვზრუნავ; 3) შეძრწუნებული ვარ; ვემინია.

αγωνισ τον κυριον μου მე შეშინის მგ უფლისა ჩემისა (დან. 1,10); *αγωνιασας ανηεστο τον θεον* შეშინებულმან ჰკითხა ღმერთსა (ფლავ. 29,48; *anxious*); *ως αγωνιαν μεν απαντας* ვიდრეღა მოშიშთქმნენეს ყოველნი (ფლავ. 336,40; *in angore*); *του μεγαλης αγωνιαστος* დოხიერდა ფრიად საბრალოებასა მღდელთმთავრის (მოლოდებისა) (2 მაკ. 3,21); *αγωνιασας απεπηθησεν απο τουσ θιρσους* ისწრაფა და გარდამოჳდა ტანტით თჳსით (ესთ. 5,1); *αγωνιασμεν* ვზრუნავთ (ნემეს. 108,21).

ΑΓΩΝΙΖΟΜΑΙ (*აგონიზომაი*, ← *αγων*) (*აგონიზომაი*, *ηγωνιασάμην*, *ηγωνισομαι*) 1) შეჯიბრებაში ვმონაწილეობ; 2) ბრძოლას ვაწარმოებ; 3) თავს ვიცავ; 4) ვზრუნავ; 5) ვეწწრაფებო.

οὐ ἐμοὶ ἡγωνίζονται მსახურნი იგიმცა ზემნი ბრძოდეს (DE: ოღუწი-
დეს ზემთჳ) (ინ. 18,36); *ταῖς μὲν χερσὶν ἀγωνιζόμενοι* ველითა უკუე ბრძო-
დეს (2 მაკ. 15,27); *κοινῶν ἀγωνιζόμενος* ვშურები და ვიღუწი* (კოლ. 1,29;
laboro certando); *ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν* იღუაწეთ** შესლვად (ლკ. 13,24;
подвизайтесь войти; contendite intrare); *πάντοτε ἀγωνιζόμενος*
ὑπὲρ ἑμῶν მარადის იღუწის*** თქუნეთჳ (კოლას. 4,12; sollicitus est);
τὸν καλὸν ἀγῶνα ἡγωνισμαὶ ღუაწლი კეთილი მომიღუაწებიეს****
(2 ტიმ. 4,7; certavi; 1 ტიმ. 6,12); *ἀγωνισασθεὶ* რათა.. მოიღუაწვიდენ
(2 მაკ. 8,17); *ἡγωνισατο Ἀλκιμος περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης* იღუწიდა ალკიმ
მღდელთმთავრობისათჳ (1 მაკ. 7,21; agebat); *τῶν περὶ τῆς ἱερωσύνης ἀγῶ-
νιζόμενων* მღდელობისათჳ მოღუაწენი (ფლავ. 117,9; qui super sacerdo-
tium contendebant); მენედ მოღუაწებად**** (2 მაკ. 13,14); *πᾶς*
δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεῖται ხ ყოველივე იგი მოღუაწე ყოველ-
სავე მოითმენნ (1 კორ. 9,25; подвижники); *πολλοὺς πολέμους ἡγωνισμένῳ*
βραχίονα ბრძოლათა მღუწელსა (ფლავ. 245,9; bella obierit); *ἀγωνιζόμε-
νον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας* მღუწვალედ მოსწრაფე იყო სულისა ცხოვრები-
სათჳ (იოანე მოსხ. 41,12).

ΑΓΩΝΙΟΣ (აგონიოს, ὄν, ← აგών) 1) მოასპარეზე; 2) შეჯიბრე-
ბის წარმმართველი; 3) შემძრწუნებელი (სოფ. აიაქსი 195).

ΑΓΩΝΙΣΜΑ (აგონისმა, ατος, τό) 1) შეჯიბრება; 2) ბრძოლა; 3) ჯილდო.

βραχίον τὰ ἀγωνίσματα განმცდელი ღუაწლისა (ასტერ. 227,22;
PG 304 B; examinans certamina).

ΑΓΩΝΙΣΜΟΣ (აგონისმოს, ὅ) შეჯიბრება.

ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ (აგონისთჳს, ὄს, ὅ, ← აგონიზომαι) 1) შემჯიბრე-
ბელი; 2) მებრძოლი; 3) გადატ. ოსტატი; *Ἰππιοὶ ἀγῶνιστᾶν* დოლის-
ცხენები.

μη θεατῆς μόνον ἀγῶνιστῶν არა მხილველ ხ იყენენ მოღუაწეთა (ეპ-
ტლ 67 a; PG 117 A; decertantium spectator); *τοὺς ἰδίους ἀγῶνιστᾶς*
ἀναπλάττοντα გამოაჩინებს მოწამეთა თჳსთა (ინ. ვრმ. PG 393 B; refrin-
git athletas); *ἀγωνοῖεται οὐκ ἴσοι γίνονται τοῖς ἀριστέσιν ἢ τοῖς ἀγῶ-
νισταῖς* ღუაწლის დამდებლნი არა სწორ ექმნებიან ზანქველბულთა გინა გან-
რკინებულთა (ასტერ. 227,25; PG 304 B; viros fortes aut pugiles).

ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ (აგონისთიკჳ, ἡ, იგულისხმება *τέχνη*) შეჯიბრების-
უნარი, შერკინების ოსტატობა.

ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΣ (აგონისთიკოს 3) 1) ვინც ან რაც შეჯიბრებას
ეხება; 2) ვისაც შეჯიბრების უნარი აქვს.

* უდრის: ვიბრძვი.

** უდრის: ისწრაფეთ შესვლა.

*** უდრის: ზრუნავს.

**** უდრის: მიბრძოლია.

ΑΓΩΝΟΘΕΣΙΑ (ἀγωνοθῆσια, ἡ) მსაჯის თანამდებობა; მსაჯობა.

ΑΓΩΝΟΘΕΤΕΩ (ἀγωνοθετέω) 1) შეჯიბრებას ვაწყობ, შეჯიბრებას ვხელმძღვანელობ; 2) შეჯიბრების დროს მსაჯად ვარ.

ΑΓΩΝΟΘΕΤΗΣ (ἀγωνοθέτης, ← ἀγών, τῆμος) 1) შეჯიბრების მომწყობი; 2) მსაჯი.

οἱ στρατηγοὶ καὶ ἀγωνοθέται მკედართმძღვანნი და ლუაწლის დამდებელინი (ასტერ. 227,24; PG 304 B; v. 1. წყობათა წინამავალი).

ΑΔΑΚΡΥΣ (ἄδακρυς, ս, ნათ. սսც) 1) უტრემლო; 2) დაუტირებელი.

ΑΔΑΚΡΥΤΙ (ἄδακρυτι) ზმნზ. უტრემლოდ.

προσπεμπε δ' αὐτοὺς ὁ λαὸς ὅτι ἀδακρυτι (უტრემლოდ) (ფლავ. 159,46).

ΑΔΑΜΑΝΤΙΝΟΣ (ἀδαμάντινος 3 და 2) 1) ფოლადისა; 2) გადატმტკიცე.

καὶ ἰδὸν ἐστρωγὰς ἐπὶ τείχευς ἀδαμαντίνου და აბა ესერა მდგომარე ზღუდეთა ზედა ანდამანტიონისათა (ამონ 7,7).

ΑΔΑΜΑΣ (ἀδάμας, αντος, ὁ ← ἄ, δαμάω) ფოლადი.

ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας და ველსა მისსა ადამაჲ (ამონ 7,7).

ΑΔΑΜΑΣΤΟΝ (ἀδάμαστον, τὸ, ← ἀδάμαστος) თავშეუკავებლობა.

τὰ στέγνα δὲ πάντες ἐμφαίνουσιν τὸ ἀδάμαστον ხოლო მკერდნი გამოაჩინებენ დაუთრგუწველობასა (დიონ. 332 C); *ἰδὸν γὰρ τῆς θείας φέσεως τὸ ἀπαῖδες καὶ ἀδάμαστον* რამეთუ თჳს ბუნებისა ღმრთისა არს უვნებლობაჲ და დაუმწყსელობაჲ¹ (დიონ. სქ. 560 C).

ΑΔΑΜΑΣΤΟΣ (ἀδάμαστος 2, ← δαμάζω) მოუთვინიერებელი; უწყალო; შეუკავებელი.

ἴσπος ἀδάμαστος ἀποβαίνει ἀκλήρως ცხენი შეუკაველი მრისხანე იქმნების (ისო ზირ. 30,8).

ΑΔΑΜΑΤΟΣ (ἀδάματος, ος, ← δαμάω) იგივეა რაც ἀδάμαστος.

ΑΔΑΠΑΝΗΤΟΣ (ἀδαπάνητος, ος, ← ἄ-, δαπάνη) უხარჯო; თავი.

χαίρει, θησαυρὸς τῆς ζωῆς ἀδαπάνητε გიხაროდენ საუნჯეო ცხოვრებისა და ულევნელო (აგ. 147).

ΑΔΑΠΑΝΟΣ (ἀδάπανος, ος, ← ἄ-, δαπάνη) უხარჯო; იაფი; უსასყიდლო.

ἵνα ἐπαγγελισμένος ἀδάπανον μίσησιν τὸ ἐπαγγέλιον რათა უსასყიდლოდ ვხარებდე სახარებასა მას (1 კორ. 9,18); *ἐμφαίνει τὴν ἀσπασίαν, ἃς ἐν χριστῷ, καὶ ἀδάπανον* ოქროჲ ფერობისა მერე გამოაჩინებელი უღობიარელობისა და განულევნელობისა (დიონ. 336 B; ქ. 148,17).

¹ საბო: უმწყსი ზოგადი, სახელი არს ყოველთა გაუწვრთელთა.

ΑΔΕΗΣ (ადეის, *ές*, ← *ἀ-*, *δέος*) უშიშარი.

ἀδέης ἦν ὡς ἰσχυρὸς (ფლავ. 33,49): *ἀδέοις ἐκείνου περὶ τὴν γυναῖκα γενομένου* უშიშ - ქნისლა ცოლისათჳს (ფლავ. 24,11).

ΑΔΕΙΑ (ადეია, *ή*, ← *ἀδέης*) 1) უშიშროება, დაუსჯელობა; 2) ნებართვა.

ἐφ' οὗς ἡμάρτανον ἄδειαν ἐδόμισεν (არცა ვშინოდათ) ოდეს მიტყვევბასა შისცემდი ცოდვათა მათ (სიბრძნე 12,11); *ἐδωκεν αὐτοῖς ἄδειαν πάντων* მისცა მათ ჳელმწიფება ყოველთა ზედა (3 მაკ. 7,12); *ἔχειν ἄδειαν* აქუს თავისუფლებბაჲ (ფლავ. 422,20); რამეთუ *τοῦ* მას დავითსცა უსაშინელსობით ესაჯებოდა შემდგომად ცოდვისა მის, ვითარცა ფრიადისა ფლობისა მიძღვებლსა (*ὡς πολλῆς ἀπολαύσας ἀδείας*) (ამარტ. 83,25); *δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τὴν κυρτότητα ἄδειαν* (მოცალეობაჲ) (ფლავ. 353,28); *ἐπ' ἀδείας* მოცალეობით (ფლავ. 150,2; *sine metu*); *ἐπ' ἀδείας* უშიშოვბით (ფლავ. 156,3; *secure*); *ἔχων ἄδειαν ψευδῶν πλασμάτων* მოცალეობასა მქონებელმან მტყუართა მოგონებათასა (ფლავ. 3,24; *impune*); *ἀπάρεξει ἰδέσθαι μετὰ τῆς ἀδείας* ყოს მარჯუნა უშიშრობისა (2 მაკ. 11,31).

ΑΔΕΙΜΑΝΤΟΣ (ადეიმანტოს, *ος*, ← *ἀ-*, *δειμάνω*) უშიშარი, შეუპოვარი.

A-EIN (ადეინ inf. aor.) ob. *ἀνδάνω*.

A-EIN (ადეინ). ob. *ἄδω*.

A-EIPNOS (ადეიპნოს, *ος*, ← *ἀ-*, *δειπνον* „სადილი“) უსადილო. *ἀπληκτὸς ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ ἐκοιμήθη ἄδειπτος* წარვიდა მეფეს ეათსა და დავჯა უსეროდ (დან. 6,18).

ΑΔΕΚΑΣΤΟΣ (ადეკასტოს, *ος*, ← *ἀ-*, *δεκάξω*) 1) მოუსყიდავი, მოუსყიციელი. უანგარო; 2) არამლიქვნელი; პირუთენელი.

παράπλησιος δὲ τῷ ἀδεκάστῳ κριτῇ παραστήσεται არა მსგავსად მისსა წარდგეს წინაშე თჳალ-უხუავისა მისსაჯულისა (სპირ. ცხ. PG 116, 440 D); *δικαίως καταδικασθήσονται παρὰ τῆς ἀδεκάστου δίκης* სამართლად დიშჯებიან თჳალ-უხუავისა სამსჯავროსაგან (ამარტ. 44,26; 133,19; 270,32).

ΑΔΕΚΤΟΣ (ადექტოს, *ος*, ← *ἀ-*, *δέχομαι*) მიუღებელი, შეუწყნარებელი.

καὶ γὰρ ἀδεκτοὶ παντελῶς εἰσι რომელნი-იგი დალაცათჳ ყოვლად მიუთჳალეველ არიან (რომ. 340 A; ქ. 150,23); *ἔστι γὰρ τὸ ἀθάνατον τὸ ἀδεκτον θανάτου* რამეთუ უკუდავ უკუე არს არაშემწყნარებელი სიკუდილსა (პროკლე 65,16; 65,22).

ΑΔΕΛΦΗ (ადელჳჲ, *ή*) დაჲ.

καὶ ἀδελφαὶ αὐτοῦ და დანი მისნი (მთ. 13,56); *et passim*.

ΑΔΕΛΦΙΔΕΟΣ (ადელჳიდეოს, *ὸ* და *ἀδελφιδέος*, *ος*, *ὸ*) ძმისწული, დისწული.

ἀδελφιδέος αὐτοῦ ძმისძე მისი (დაბად. 14,14).

ΑΔΕΛΦΙΔΗ (ადელჳიდჲ, *ή*) ძმისშვილი, დისშვილი (ქალი).

γαμοσι δὲ τὰς ἀδελφιδάς ხოლო ექორწინებიან ძმისშვილთა (ფლავ. 17,41; neptes ex fratre).

ΑΔΕΛΦΙΔΟΣ (აძელფიდოს, ბ) ძმისწული.

ადელფიდოს μου κατέβη εἰς κήπον ძმისწული ჩემი შთავიდა მტილსა შინა თჳსსა (ქება 0,1 et passim).

ΑΔΕΛΦΙΔΟΥΣ (აძელფიდოს) იხ. აძელფიდოს.

ΑΔΕΛΦΙΩ (აძელფიწა) 1) ძმად ვთვლი, ძმობით ვეძახი; 2) ნათესავად ვთვლი.

ΑΔΕΛΦΙΚΩΣ (აძელფიკაწ) ზმნვ. ძმურად.

ადელფიკაწ ძმებურად (ევნომ. მიმ. E' 34).

ΑΔΕΛΦΟΚΤΟΝΙΑ (აძელფოქტონია, ἡ) ძმისმკვლელობა.

τῆς Κάϊος ἀδελφοκτονίας კაისის ძმისმკვლელობასა (ფლავ. 8,21; fratricidium); Ἀριστόβουλον δὲ ἀδελφοκτονίας ხოლო არისტოველასა ძმისმკვლელობისა (ფლავ. 509,42; necis fraternae).

ΑΔΕΛΦΟΚΤΟΝΟΣ (აძელფოქტონოს, ὁ) ძმისმკვლელი.

ადელფოქტონოს συναπέλετο θυμοῖς თანა ძმისმკვლელობითა წარწყმდა გულისწყრომითა (სიბრძენე 10,3).

ΑΔΕΛΦΟΠΑΙΣ (აძელფოპაის, αἰδός, ბ) ძმისშვილი.

Μουσεῶς δὲ ἀδελφοπαίδος υἱός ძმისშვილისა ძე (ფლავ. 130,10).

ΑΔΕΛΦΟΠΟΙΗΤΟΣ (აძელფოპაიჲტოს, ბ) სულიერი ძმა.

ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφοποιητός სულიერებრ ძმამან მეფისამან (სოფიას აღშ. Preger 79, ქ. 197 a).

ΑΔΕΛΦΟΣ (აძელფოს, ὅς, Voc. ὁ ἄδελφος) ძმა; აძელფი: 1) ძმები; 2) და-ძმა; 3) მამები.

καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἀντοῦ და ძმანი მისნი (მთ. 1,2 et passim); ἕνα τῶν ἐκεῖσε ἀδελφῶν ἐβλεπον ἀμελοῦντα ἑαυτοῦ ვნედევდ მე მუნ ძმასა ერთსა კრებულისაგანსა მათ ძმათასა (იოანე მოსხ., c. V, ქ. 4,1; წმ. მამის მნიშვნელობით); δεῖ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τὰ πικραπτόματα αὐτῶν τῷ προῖσταμένῳ ἐξάγορευσαι ჯერ არს რაათა ყოველთა დღეთა აღუვარებდენ ძმანი წინამძღუარსა გულის სიტყუათა (ქიოს. 10,21); ἀδελφοί მამანო (ევნომ. მიმ. E' 34); ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἑασῶς τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ უკუეთუ არა მიუტევნეთ კაცად-კაცადმან მოკუთასსა თჳსსა (მთ. 18,35); ἐὰν ἄσπασοσθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν უკუეთუ მოკითხვიდეთ მეგობართა ხოლო თქუენთა (მთ. 5,47); ὁσὸν ἐκάλυσεν ἀδελφαῖς καὶ... არაჲმცა ჩუენდა საცილო თანაალრჩევიად თჳსთასსა (5გმ. 167,7).

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ (აძელფოტჲს, ἡ, ἡτος, ἡ) 1) ძმობა; 2) ძმები.

πάντας τιμήσατε, τὴν ἀδελφότητα ἀγαπάτε ყოველთა პატივსცემდით, ძმათა ჰყუარობდით (1 პეტ. 2,17); εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῆ ἑν τῷ χριστῷ ὑμῶν ἀδελφότητι ἐπιτελεῖσθαι უწოდეთ იგივე ვნებათა მათ ამას სოფელსა შინა ძმობასა მას თქუენსა აღასრულებდით (1 პეტ. 5,9); τῆν πρὸς ὑμᾶς ἀδελφότητα καὶ φιλίαν თქუენდამო ძმობისა და მეგობრობისა (1 მკ. 12,10).

ΑΔΕΝΕΣ (ἀδένης) იხ. *ძნჲყ*.

ΑΔΕΝΔΡΟΣ (ἀδενδρος, ὄν, ← *ძ-*, *δένδρον*) უტყყო.

ΑΔΕΣΠΟΤΟΣ (ἀδέσποτος, ὄν, ← *ძ-*, *δεσπότης*) 1) უბატონო, უმეფო; 2) უსახელო, ანონიმიური.

ἀδέσποτος είναι την ἀρετήν უმეფოდ ვინავევ სათნოებისა ყოფასა (ნემეს. 148,23); *ἀδέσποτον γάρ τι χρήμα ἢ ἀρετὴ καὶ ἐκούσιον* რამეთუ სათნოებაჲ თავისუფალ არს და უუფლოჲ (კ. შეს. 163 b; PG 184 b); *ἐκ τοῦ ἀδέσποτον ἀτήν είναι καὶ ἀτσεξούσιον* უცხო არს იგი მონებრივისა სახისა და სიმკვდვისაგან (კ. შეს. 131 a; PG 136 b).

ΑΔΕΩΣ (ἀδέως, ← *ძნჲყ*) *ზმნზ*. უშიშად, უშიშრად.

προσκυνοῦνται μὲν ἀδέως πανταχού ὁ Χριστός უშიშად თაყუანის იცემების ყოველსა ადგილსა ქრისტე (მინ. ერმ. 69; PG 116 397 D); *ὡς πᾶσαν ἀτοπίαν πρᾶττειν* ἄδέως ვიდრემდის ყოველსა უჯგროებასა ჰყოფენ და უმჭირველად (დიონ. სქ. 169 D; Ilibere); რათა არა მიხეხსა დაბრკოლებისასა მიმღებელი ამიერ წარქსნილად (ἀδέως) ცოდედენ (ამარტ. 266.25).

ΑΔΗΚΤΟΣ (ἀδηκτος, ὄν, ← *ძ-*, *δᾶκνα*) 1) დაუკბენელი; მოუწყველელი, არაშეურაცხყოფილი.

ΑΔΗΛΟΣ (ἀδηλος, ὄν, ← *ძ-*, *δηλος*) არა აშკარა; უჩინარი; უცნობი; დაფარული.

καὶ γὰρ ἐὰν ἀδηλον σάλπιγγος φωνήν δὴ და უკეთეს საყვრამან უჩინოდ ვნა გამოსცეს (1 კორ. 14,8); *τὰ μαθηματὰ τὰ ἀδηλά* საფლავნი უჩინონი (ლკ. 11,44); *τὰ ἀδηλά καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι* გამოუჩინებელნი და დაფარულნი სიბრძნისა შენისანი გამომიცხადენ მე (ფსალმ. 50,8); *κατέκρουψεν ἐν ἀδηλῷ τόπῳ* დაფარნა უცნაურსა ადგილსა (ამარტ. 118,30); *φρυσαιτόμενος ἀδηλοῖς ἐπίσταν* ამოდ მოქადული ცუდითა სასოებითა (2 მაკ. 7,34); *ἀδηλον τιθέμενοι τὸ γινόμενον* მათუხრობელთა მგონებელნი ყოფად შექმნულისა (3 მაკ. 1.17); *λοιγύζόμενους τῆν ἀδηλον τοῦ βίου καταστροφῆν* განმზრახველნი მიუთხრობელსა ცხოვრებისა შეცვალებასა (3 მაკ. 4.4); *τοῦτο δ' ἦν ἀδηλον* იყო არა ძკრხილულობა (ფლავ. 63,32; incertum); *ἀδηλος* უმეტეარი (კ. შეს. AP 198 a₆—137₁₂).

ΑΔΕΛΟΤΗΣ (ἀδηλότης, *ტეტოს, ἦ*) უჩინოება; დაფარულობა.

μηδὲ ἠλπικεῖναι ἐπὶ πλοῦτον ἀδηλότητι არცა ესვიდენ სიმდიდრესა მას უჩინოსა (1 ტიმ. 6,17); *μη ἐπαίρεσθαι πλοῦτον ἀδηλότητι* არცა აღვზუავენბოდი სიმდიდრისა უჩინოებით (ექ. დლ. 77,22; PG 29, 141 C; neque divitiarum incerto attollamur).

ΑΔΗΛΩΣ (ἀδήλως) *ზმნზ*. არასაჩინოდ; უცნაურად.

ἐγὼ τοίνυν οὕτως τρέχω ὡς οὐκ ἀδήλως მე უკუე ვსრეთ ვრბი ვითარცა არა უჩინოდ (1 კორ. 9.26).

ΑΔΗΜΟΝΕΩ (ἀδημονέω) ვწუხვარ.

ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν იწყო მწუხარებად და ურვად (მთ. 26,27); *ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν* იწყო დასულებად და ურვად (მრ. 14,33); *ἀδημοσύντος τοῦ βασιλέως* ვიდრელა იყო შეჭირვებასა შინა [მეფე...]

(სოფის აღმენ. Preger 88; ქ. 200. b); *ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ἑμᾶς καὶ ἀθῆμοισῶν* ვინაჲთჳან სურვიელცა იყო თქუნენ ყოველთა ხილვად და ზრუნვიდა (ფილიპ. 2,26).

ΑΔΗΜΟΝΙΑ (*ἀδημονία*, ἡ) შიში; წუხილი.

ἀρχὸν ἐνδύσεται ἀφανισμόν (Sm. *ἀδημονίαν*; Q-ს მინაწერი: *βασιλεὺς πει-
σθήσει*) მთავარმან შეიმოსოს განრყუნელიებაჲ (ებეკ. 7,27; царь будет
сетовать; *induetur moerore*); *καὶ τὸ σῶμα αὐτῶν μετὰ ἀφανισμόν* (Sm.
ἀδημονίας) *πίονται* წყალსა მათსა განრყუნელიებით სუმიდენ (ებეკ. 12,19;
и воду свою будут пить в унынии; *in desolatione bibent*).

ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΟΣ (*ἀδημοσίευστος*, ος, ← *ἀ-*, *δημοσιεύω*) რაც გომოსაცხადებელი არ არის; გამოუცხადებელი.

συμφαχίασται γὰρ ἔσ τῆ συμψήφῃ τὸ ἀληθές καὶ ἀδημοσίευστον რამეთუ მაჩრდილობელ არიან სახენი ჭეშმარიტებისა და არაგამომცხადებელ (დიონ. სქ. 564 A: *nec vulgo propalanda*).

ΑΔΗΝ (*ἀδήν*, *ἀδένος*, ἓ) ჯირკუალი.

οἱ ἀδένες ადენენსნი (ნემეს. 124,5; 59,12).

ΑΔΗΡΙΤΟΣ (*ἀδήριτος*, ος, ← *ἀ-*, *δηρίσμαι*) 1) უეჭველი; 2) დაუძლეველი.

ἂ δ ἰδοῦσθαι τε παρὰ τοῖς ἀσθῆσι τῆν εὐκλείαν (ფლავ. 133,32; *in gloria certissima*).

ΑΔΗΡΙΤΩΣ (*ἀδήριτως*) *ზმნზ*. უეჭველად; უდავოდ.

რამეთუ უზეშთაეს (*ἀδηριτως*) გამოჩნდეს ესენი მჯეცთა წადილისაგან (ნემეს. 22,7).

ΑΔΗΣ (*ἀδης*, ος ან *ἄιδης*, ος, ἓ) 1) ჰადესი, ჯოჯოხეთი; 2) საიქიო; *εἰς ἄδου*, ე. ა. *εἰς δῆμον ἄδου* საიქიოს; 3) სიკვდილი.

ἔως ἄδου καταβήσῃ ჯოჯოხეთადმდე შთაჰკდეს (მთ. 11,23).

ΑΔΗΣΩ (*ἀδήσω*) იხ. *ἀνδάω*.

ΑΔΙΑΒΑΤΟΣ (*ἀδιάβατος*, ος, ← *ἀ-*, *διαβαίνω*) ძნელად გასასვლელი; გაუვალი.

ΑΔΙΑΔΟΤΟΣ (*ἀδιάδοτος*, ος, ← *ἀ-*, *διαδίδωμι*) გადაუცემელი; გაუერცვლებელი.

καὶ πρὸς τῆν αὐτῶν ἀντιτυπίαν ἀδιάδοτον და თვისსა წინააღმდეგომ-სახისა მიმართ გამომუცემელ (დიონ. სქ. 260 D; ქ. 129,36).

ΑΔΙΑΔΟΧΟΣ (*ἀδιάδοχος*, ος, ← *ἀ-*, *διαδοχος* „მონაცვალე“) 1) უცვალელებელი; 2) უმემკვიდრო.

ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον καὶ ἀτελεύτητον τῆν ἡμέραν ἐκείνου οἶδεν ὁ λόγος დაუღამებელად და უცვალელებელად, და დაუსრულებელად უწყის სიტყუამან დღისა მის წოდებაჲ (ეგ. დღ. 26,10; PG 52 A); *τὰ μὲν κοινὰ ἐπιβλάστανει*, *τὰ δὲ μένει ἀδιάδοχα* რომელნიმე მოკვთებენ რაჲ კულად აღმოსცნდებიან, და რომელნიმე ჰგიან უმკვდროდ (ეგ. დღ. 58,35; PG 109 C); *τῆν*

ἀρχήν ἀδιάδοχον. ἐπιένευσαν ἔχειν მთავრობაა შეუწყვეტად უხეშ-
თავსი სხუათაა ველთგიდევ (მინ. ერმ. 72; PG 400 C; absque successore).

ΑΔΙΑΙΡΕΣΙΑ (*ἀδιαίρεσία*, ἡ, ← *ἀ-*, *διαίρεω*) განუყოფელობა.

καὶ τῆς τοσαύτης ἀσωματίας καὶ ἀδιαίρεσίας ყოვლად ქსოღენმან უკორ-
ცობამან და მოქმედებამან და განუყოფელობამან (დიონ. სქ. 372 B;
individuae).

ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΣ (*ἀδιαίρετος*, ον, ← *ἀ-*, *διαίρεω*) განუყოფელი.

ἐπειδὴ τὸ θεῖον ἀπλοῦν καὶ ἀδιαίρετόν ἐστι ვინათგან მარტივ და განუ-
ყოფელ არს ღთაებდა (დიონ. სქ. 77 A); *τοιοῦτον δὲ ὅν μόνον τὸ εἶναι παντε-*
λὲς ἀπαθές, καὶ ἀδιαίρετον... რომლისა იგი ერთობაჲ ოდენ მხოლოდ უგნებელ
და შეუხებელ არს (დიონ. სქ. 412 A); *πάσης μερικῆς ψυχῆς τὸ ὄχημα*
ἀπλόν ἐστι καὶ ἀδιαίρετον ყოველი ნაწილებითისა სულისა ოქიმაჲ უსხეულო
არს და განუწყვეტელ (პროკლე 124,23; 124,31; 125,3), *οὐκ ἀδιαίρετον*
ἐπέφασε τῷ παντὶ τὸ ὅστέον და არა უნახებამანოდ აღჰმართნა სუეტნი იგო
ძუალთანი (კ. შეს. PG 244 B).

ΑΔΙΑΙΡΕΤΩΣ (*ἀδιαίρετως*) *ზმზზ*. განუყოფელად; განუშორებელად-
τὸ πνεῦμα συναϊδῶς καὶ ἀσχίστως καὶ ἀδιαίρετῶς ἐν μοσῆ εἰσιν ἀνεκ-
φοιτήτῳ სული წმიდაჲ თანდაუხაბამოდ და განუყოფელად და განუშორებე-
ლად გამოუვალად დაგანებულ არიან (დიონ. 424 D).

ΑΔΙΑΚΟΠΟΣ (*ἀδιάκοπος*, ον, ← *ἀ-*, *διακόπτω*) განუკვეთელი;
განუყრელი — *ἀδιάκοπως* *ზმზზ*. განუკვეთელად.

ὅταν μὲν γὰρ τὸ σπέρμα ἀδιάκοπως ἄμοσ ἐν τῇ μήτρῳ καταβληθῆ
რამეთუ რაჟამს განუკვეთელად შთავარდეს თესლი საშოსა შინა (დიონ.
სქ. 269; absque interruptione).

ΑΔΙΑΚΟΣΜΗΤΟΣ (*ἀδιάκοσμητος*, ον, ← *ἀ-*, *διακοσμέω*) შეუმკო-
ბელი.

ἀδιάκομητα ἦν შეუმკობელ იყო (ფლავ. 158,37).

ΑΔΙΑΚΡΙΤΟΣ (*ἀδιάκριτος*, ον, ← *ἀ-*, *διακρίνω*) 1) გაურჩეველი;
2) მიუღგომელი.

ἡ δὲ ἀνῶθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγρή ἐστίν. ἔπειτα εἰρηναῖα... ἀδιάκριτος,
ἀσυπόκριτος ხოლო ზეგარდამო სიბრძნე პირველად სიწმიდენ არს და მერმე
მშვედობა... განუკითხველ და შეუთრგულეებელ (იაკობ. 3,17): *ἀλλ' ἀναμῖξ*
ἀδιάκριτα ἔσται πάντα არამედ აღრევით განუთრეველ იყოს (დიონ. სქ.
276; indistincta erant omnia); *οὐδὲν διοίσει τῆς αἰτίας, ἀδιάκριτον ὅν* არაათ
განეყოს მიხეზსა, იყოს განუყოფელ მისგან (პროკლე 27,31); *ἀδιακρίτων*
δύναμις καὶ συγκεισμένης განუთრეებელ იყვნენ და თანშერწყმულ (პროკლე
106,4); *τῆς δὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντιλήψεως ἀδιάκριτον ἐχούσης τῆς ἐπέ-*
φειας ძალი სახედველთაჲ განუწყვეტელ იქმნების (კ. შეს. PG 153 B);
ἀδιακρίτῳ γνάμῳ უბრალოდთა ნებითა (ქიოს. 116,1; ქ. 57,30); ე. ი. მიუღ-
გომელი აზრით); *αἱ παροίμια Σολομώντος αἱ ἀδιάκριτοι* ესე იგავნი სოლო-
მონისნი განუბრახველნი (იგავნი 25,1).

ΑΔΙΑΚΡΙΤΩΣ (*ἀδιακρίτως*) *ზმზზ*. 1) გაურჩეველად; 2) მიუღ-
გომლად.

καὶ ἄποιν ἠβρισκον, μετελάμβανεν ἀδιακρίτως და სადაცა დაჰმთხვის... განუკითხველად ეხიაროს იგი (იოანე მოსხ. 71,18); *ἀδιακρίτως ἀκροῦν-τες τῶν ὀνομάτων* ოდეს განუჩეველად გუესმოდის სახელთა¹ (ნემეს. 138,2; iudistincte).

ΑΔΙΑΛΛΑΚΤΟΣ (*ἀδιάλλακτος*, ὄν, ← *ἀ-*, *διαλλάσσω*) შეუროგებელი; შეუთანხმებელი.

ὄς ἀδιάλλακτὰ σοὶ τὰ πρὸς αὐτόν ἐστι ვითარმედ დაუგებელ არიან შენ-ძლითნი მისა მიმართ (ფლავ. 259,40).

ΑΔΙΑΛΕΙΠΤΟΣ (*ἀδιλείπτως*, ὄν, ← *ἀ-*, *διαλείπω*) 1) უკლები, მოუკლებელი; 2) შეუწყვეტელი; სამარადისო.

μεγάλη καὶ ἀδιλείπτως δόξη τῆ καρδίᾳ μου დიდ და მოუკლებელ საღმობა გულისა ჩემისა (რომ. 9,2; *непрестанно мученне*); *ἀδιλείπτως ἔχω τὴν περι σὺ μυσίαν ἐν ταῖς δεήσεσίν μου* მოუკლებელად მაქუს შენთჲს ჳენებდა ლოცვათა შინა ჩემთა (2 ტიმ. 2,3); *ἦν καὶ παντοῖαν εἰδῶν ἀδιλείπτως* აქუნდა ყოველივე საქმარი უკლებად (ქიოს. 32,2; ქ. 15,15); *ἀδιλείπτως ἐργαζόμενος καὶ τῆς ἐκκλησίας μὴ ἀπολιμπανόμενος* დაუცადებელად იქმნ და ეკლესიით არა განგმორებოდა (იოანე მოსხ. 8,21).

ΑΔΙΑΛΕΙΠΤΩΣ (*ἀδιαλείπτως*) ზმნზ. უკლებლად; განუწყვეტლივ; დაუცხრომლად.

ἀδιαλείπτως μυσίαν ἑμῶν ποιεῖν უნაკლულად ჳენებდას თქვენსა ვჳყოფ (რომ. 1,9; *непрестанно*); *ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ἑμῶν ἐν ἔργου τῆς πίστεως* მოუკლებელად მოვიჳსენებთ თქვენთა მათ საქმეთა სარწმუნოებისათა (1 თეს. 1,3; 2,13; 5,17; ნემეს. 20,1); *ἐν παντὶ καιρῷ ἀδιαλείπτως* ყოველსა ჟამსა შინა დაუცხრომელად (1 მაკ. 12,11); *ἐμαστίγων αὐτόν ἀδιαλείπτως* გუემდენ მას დაუცხრომელად (2 მაკ. 3,26; 9,4; 13,12); *ἦν ἀδιαλείπτως πεποιθὲς μετὰ πάσης ἐλπίδος* მარადის ესვიდა თანა ყოვლითა სასოებითა (2 მაკ. 15,7); *ἀδιαλείπτως προσεχέσθαι* სამარადისოდ ილოცვედით (დრონ. 180 D); *δεῖ γὰρ τὴν διακονίαν τῆς ἱερατείας... κατὰ πάντα τε καὶ ἡμέραν ἀδιαλείπτως ποιεῖν* ჯერ არს მსახურობისა მის ფსალმუნებისა შეწირვაჲ მარადის... თჳნიერ ყოვლისა მცონარებისა დღე და ღამე (ქიოს. 94,27; ქ. 46,2—3); *ἐκκληροῦν ἀπαραιτήτως καὶ ἀδιαλείπτως* წარუგლად აღარულებდა (ქიოს. 78,5; ქ. 36,15).

ΑΔΙΑΛΥΤΟΣ (*ἀδιάλυτος*, ὄν, ← *ἀ-*, *διαλύω*) გაუხსნელი; დაუხსნელი; დაუბლოებელი.

καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀδιαλύτου μοῆς ἀναλλοίωτον ἰδρυσιν და დაუჳსნელად დაუხსნელია ამის მდგმოობასა არსთასა (დრონ. 304 C); *τῆς σεῖρας τῆν ἀδιάλυτον κοινωσίαν διαφυλάττον* დაიცავს დაუჳსნელსა ზიარებდას სირაგასა (პროკლე 77,24); *διὰ... τὸ ἀδιάλυτον* სიმტკიცით (ჳ. შეს. AP 128 d₅).

ΑΔΙΑΝΟΗΤΟΣ (*ἀδιανοήτως*, ὄν, ← *ἀ-*, *διανοεῖμαι*) 1) მოუფიქრებელი; გაუგებარი; 2) უაზრო.

¹ უნდა ყოფილიყო «გუესმოდის სახელები»; ბერძნულის ჳაქლენა: *ἀκροῦν* დამატებას მოითხოვს ნათესაობით ბრუნვაში.

ΑΔΙΑΠΝΕΥΣΤΟΣ (*ἀδιάπνευστος*, *ov*, ← *ἀ-*, *διαπνέω*) განუქარვებელი.

περιλειφθείη τοῖς τόποις ἀπemptόν¹ τε καὶ ἀδιάπνευστον დაშთის ადგილთა რათჳე შინა დაუდნობელად და განუფშვნველად (კ. შეს. PG 168 B).

ΑΔΙΑΠΤΩΤΟΣ (*ἀδιάπτωτος*, *ov*, ← *ἀ-*, *διαπίπτω*) 1) გაუერცვლებელი; 2) უცთომელი.

ἀδιάπτωτος ἡ ῥίζα τῆς φθογῆσεως დაუცემელი ძირი გულისხმისყოფისა (სობრძნე 3,15; *quae non concidat*); *ιδιωτικόν μὲν τῷ λόγῳ, ἀδιάπτωτον δὲ κατὰ τὴν γῶσιν* სიტყვთ მარტივი, ხოლო გონებით უცთომელი (ექ. დღ. 35,12).

ΑΔΙΑΡΘΡΩΤΟΣ (*ἀδιάρθρωτος*, *ov*, ← *ἀ-*, *διαρθρῶ* „ვანაწვევრებ“, „ვაყალიბებ“) განუცალკევებელი; დაუნაწვევრებელი.

ἀδιάρθρωται αὐτῷ οἱ πόντες ფერვნი მისნი არიან თჯნიერ საქციელთაჲსა (ექ. დღ. 110,27; *minime distincti*); *ἀκίνητον ἂν ἢ πάντως καὶ ἀδιάρθρωτον* უძრავ იქნების და გამოუხახველ და შეუწყობელ (კ. შეს. PG 244 A); *ἀδιάρθρωτος* განუმარტველი (კ. შეს. AP 244 a₁).

ΑΔΙΑΣΤΑΤΟΣ (*ἀδιάστατος*, *ov*, ← *ἀ-*, *διάστατος*) განუშორებელი; დაუდგომელი.

ἐπειδὴ ἄμερές τι καὶ ἀδιάστατον ἡ ἀρχὴ ვინაჲთვან დასაბამი განუყოფელ არს და განუშორებელ (ექ. დღ. 8,6: *dimensionis expers*); *ἐκ τοῦ ἀδιαστάτου τῆς διασθηματικῆς φύσεως*; (ვითარ იშვა) განუშორებელისა და განუყოფელისაგან განყოფილი და განუშორებული ნივთი? (კ. შეს. PG 212 A); *πρόσεται τὸ ἀδιάστατον* მდგომარე არს დაუდგომელად (ნემეს. 26,12).

ΑΔΙΑΣΤΑΤΩΣ (*ἀδιαστάτως*) ზმნზ. განუშორებლად.

ὅλα δὲ ὄλων φοιτῶντα ἀδιαστάτως ყოველი ყოველსა შორის მიენერგვის განუხიდველად (პროკლემ 106,11; 106,20; *without interval*).

ΑΔΙΑΣΤΡΕΠΤΟΣ (*ἀδιάστρεπτος*, *ov*, ← *ἀ-*, *διαστρέφω*) უსირცხვილო.

ἐπι θυγατρὶ ἀδιαστρέπτω (v. l. *ἀδιατρέπτω*) ასულისა ზედა ურცხვოსა (დაამტკიცენ მცველნი) (ისთ ზირ. 26,10); ასულისა ზედა უსირცხვილოსა? (ისთ ზირ. 42,11).

ΑΔΙΑΣΤΡΟΦΟΣ (*ἀδιάστροφος*, *ov*, ← *ἀ-*, *διαστρέφω*) გალაუბრუნებელი; დაუმახინჯებელი.

ἐν τοῖς ἀδιαστροφοῖς უტკეველად (ნემეს. 164,26); *ἐσθίον καὶ πίσιον ἀδιαστροφοῦ* შიუტკეველნი დამორჩილებისა და სარწმუნოებისა (3 მაკ. 3,3).

ΑΔΙΑΤΡΕΠΤΟΣ (*ἀδιατρέπτως*, *ov*, ← *ἀ-*, *διατρέπω*) 1) უცვალებელი; 2) უსირცხვილო(?).

ἐπι θυγατρὶ ἀδιατρέπτω (v. l. *ἀδιαστρέπτω*). იხ. *ἀδιαστρεπτος*.

¹ ე. ი. *ἀπemptόν*.

² ამ მნიშვნელობით ლექსიკონები არ იცნობენ არც *ἀδιαστρεπτος*-ს, არც *ἀδιατρέπτως*-ს, თუმცა *διατρέπω* კი ნიშნავს „მრცხვენია“.

ΑΔΙΑΤΥΠΩΤΟΣ (ἀδιατύπωτος, ον, ← ἀ-, διατυπώ) გამოუსახველი; გამოუხატველი.

τῆς ἐσχάτης ἀμορφίας, τὸ ἀδιατύπωτον αἴσχος უკუანასკნელი უშუერებაა და დაუბეჭდველი და გამოუხატველი მწიკული (ეჭ. დღ. 16,11).

ΑΔΙΑΦΘΟΡΙΑ (ἀδιαφθορία, ἡ, ← ἀ-, διαφθορά) უხრწნელობა.

ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν (γ. 1. ἀφθορίαν) მოძღუერებასა მას შინა უხრწნელება (ტიტ. 2,7).

ΑΔΙΑΦΘΟΡΟΣ (ἀδιαφθορος, ος, ← ἀ-, διαφθερω) 1) გაუხრწნელი; 2) უვნებელი.

σάξουσα τῆν ἰδίαν οὐσίαν ἀσύγχυστον καὶ ἀδιάφθορον დამმარბველი თვისისა არსებისაა შეურევნელად და უხრწნელად (ნემეს. 52,4; 54,16).

ΑΔΙΑΦΟΡΕΟ (ἀδιαφορέω ← ἀ-, διαφορέω) არ ვსაჭიროებ.

μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτον ἀδιαφοροῦσι τὸν λοιπὸν τῆς ἐαυτῶν ζωῆς χροῖον ამისსა შემდგომად დაუმჭიროველობენ მიერთგანთა ჟამთა ცხორებისა მათისათა (დიონ. სქ. 169 D; sunt dissimiles).

ΑΔΙΑΦΟΡΟΝ (ἀδιάφορον, τό, ← ἀ-, διαφορέω) 1) განუსხვავებელი; 2) გულგრილობა; 3) უსარგებლობა.

αὐτὴ ἀλλὰξ ἡ φίλον ἔνεκεν ἀδιαφοροῦ ნუ გამოიცვლი მეგობარსა უსარგებლობისათჳს (ისო ზირ. 7,18); *χάρις ἀδιαφοροῦ πολλοὶ ἤμαρτον* ნაკლულ ლოვანგბისათჳს მრავალი სტოდეს (ისო ზირ. 27,1).

ΑΔΙΑΦΟΡΟΣ (ἀδιάφορος, ος, ← ἀ-, διαφορέω) 1) განუსხვავებელი; 2) გულგრილი.

ἐπεὶ κατὰ τὸ ἀδιάφορα εἶναι τὰ ὄντα καὶ ἄνισα ἢ ἄνισότης οὐκ ἐκβάλλεται ვინაჲთგან თითოსახე¹ ყოფითა და უსწორო ყოფითა არსთაჲთა უსწორობებაა არა განივადების (დიონ. სქ. 368 B; indifferentes).

ΑΔΙΑΦΟΡΩΣ (ἀδιαφορώς) ზმნზ. 1) გულგრილად; 2) დროდადრო(?).

τὰς δὲ τοῦ λαοῦ ἀναγορευθεὶς ἡ ἱστορία χρίσους ἀδιαφορῶς ἀνέμασεν ხოლო ერისა სათნოყოფასა წიგნმან ჟამად-ჟამადად ცხებად სახელ სდგა (პარტ. 84,32).

¹ ქართული ტექსტი არ შეეფერება ბერძნულს: მთარგმნელს წაუკითხავს ἀδιάφορα და არა ἀδιάφορα.

ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის
ქართული საძიებელი*

აბბჳ აββας
 აბრი-მკვეალი აβრა
 აგარა აგრედონ
 აგარაკი აგრედონ, ჰგრძ
 აღამანტიონის აδαμάντινος
 აღამაჲ აδαμαჲ
 აღგილი წმიდა ჭრიაσμα, აτριασ-
 ტერიონ, ატრიონ
 აღნესი ანტიჲ
 ამპარტავანება აგერაχია, აგერა-
 ჯოჲ
 ანგლოზობერი ანგელიკოს
 ანგლოზი ანგელოს
 ანგლოზთ-სახე ანგელოიდიჲს
 ანგლოზისა ანგელიკოჲს
 ანგლოზ-შუენიერი ანგელოპრეტიჲს
 ანდარო ანგაროს
 არაგამომცხადებელი ანთიმოსიუ-
 ტოს
 არასავალი ანბატოჲს
 არაშემწუნარებელი ანდუქტოს
 არაწმიდება ანოია
 არფე ანელიჲ
 არვეთანად და გრთანად ანელიდონ
 არვეთანე ანელიკოს
 აუგებელი ანენიკოს, 1. ანეიკოს
 აღაპი ანაპიჲ
 აღზევება ანა

ალოქმა ანგელია
 აღმატებული ანატიჲს
 აღმოყვანება ანა
 აღორძინება ანა
 აღსაწვეელი ანასტიჲ
 აღსრულება ანა
 აღუგებელი ანენიკოს
 აღუწერიელი ანგარფოს
 აღყვანება ანა
 აწ უკუე ანე.
 აჰა 7. ა.

ბანჯარი შემუნარი ანგარსიჲს
 ბერწი ანგონოს
 ბოროტი ანგრიოს
 ბრძოლა ანგონ

ბაკეთებული ანგაზონ
 გაკეთილება ანგაზონა
 გალობა ანგალიკომაი, ანგალიკოსიჲს
 გამომანიხნებელი ანგენიჲს
 გამოუსახველი ანდარფრატოს
 გამოუხინებელი ანდელიკოს
 გამოუცდელი ანგეოსტოს
 გამოუცემელი ანდადოტოს
 გამოუსატყველი ანდიატპატოს
 გამოსატყუელ არს ანგლაქსა
 განათლება ანგაქსა, ანგინქსა
 განბრწყინებება ანგლაქსა

* საძიებლის მასალები ამოწერილია სპ. მეცნ. აკადემიის აღმოსავლეთმცოდ-
 ნეობის ინსტიტუტის ბიზანტინოლოგიის განყოფილების უმცროს მეცნიერ-თანა-
 მშრომლების მიერ.

განდევნილ ზრიან აგვიყენს
 განველურება აგვიანს
 განზრახვა აბოსლეთს
 განიბატიანება აგამისა
 განილჳა აგურპნეს
 განკვრება აგამაი
 განმართლება აგინჯა
 განმზადება აგინჯა
 განწმედელი აგინჯა, აგინჯა
 განმხიარულება აგამისა
 განრისხება აგანაქტა, აგვიანს
 განრისხებული აგანაქტა
 განრკინებული აგვანისტის
 განრყუნისება აბიჟონია
 განსაწმედელი აგვიანს, აგვიანს
 განსყიდული აგორასმოს
 განუნიდველად აბიანსტა
 განუნიდველი აბიანსტა
 განუზრახველად აბოსლიტა
 განუზრახველი აბიანსტა
 განუზრახველობა აბოსლიტა
 განუთვთებული აბიანსტა
 განუკითხველად აბიანსტა
 განუკუეთელი აბიანსტა
 განულევნელობა აბიანსტა
 განუმარტველი აბიანსტა
 განურჩევლად აბიანსტა
 განურჩეველი აბიანსტა
 განუსჯელი აბიანსტა
 განუყოფელი აბიანსტა, აბიანსტა
 განუყოფელობა აბიანსტა
 განუშორებლად აბიანსტა
 განუშორებელი აბიანსტა
 განუთუშნველი აბიანსტა
 განუწვალელებელი აბიანსტა, აბიანსტა
 განყენება საჭმელისა აგვიანს

განყენება (განიყენება) აგვიანს
 განუენებული აგვიანს
 განძნება აგვიანს
 განძნებული აგვიანს
 განწვევა (განწვევა) აგვიანს
 განწვესებული აგვიანს
 განწმედა აგვიანს, აგვიანს, აგვიანს-
 მოს, აგვიანსმოს, აგვიანს, აგვიანს-
 მოს, აგვიანს
 განწმედელი აგვიანს, აგვიანს
 განხარება აგვიანს
 ვარდავლა აგვიანს
 ვარდამეტებული აგვიანს
 ვარდარეული აგვიანს
 ვარდაყვანა აგვიანს
 ვარეული აგვიანს
 ვაღჳება აგვიანს
 ვემოახსილვა აგვიანს
 ვა აგვიანს
 ვონიერება აგვიანს
 ვონიერი აგვიანს
 ვრისი ველისა აგვიანს
 ვრო აგვიანს
 ვროანად აგვიანს
 ვროვანობა აგვიანს
 ვუაღვა აგვიანს
 ვულითალობა აგვიანს
 ვულისწყრომა აგვიანს
 ვულმოდგინება აგვიანს
 ვუნდი აგვიანს.

და, და აბიანსტა
 დაბა აგვიანს
 დაღვენა აგვიანს
 დაკვრება აგვიანს
 დამარხვა აგვიანს, დამარხვობის
 აგვიანს
 დატევებული აგვიანს

დაუბადებელი *ἀγέννητος*
 დაუბერებელი *ἀγήραος*
 დაუბეჭდველი *ἀδιατύπωτος*
 დაუვებელი *ἀδιάλλακτος*
 დაუდგომელი *ἀδιάστατος*
 დაუთარგუნველობა *ἀδύναστον*
 დაუღვენელი *ἀδωπάνητος*
 დაუმტკიცებელი *ἀβέβαιος*
 დაუმძიმებელი *ἀβιχρής*
 დაუმწყსელობა *ἀδύναστον*
 დაუმჭირველად *ἀδῶς*
 დაუმჭირველობა *ἀδιαφορέω*
 დაუსაბამო *ἀγέννητος*
 დაუსადრებელი *ἀδιάλειπτος*
 დაუსემელი *ἀδιάπτωτος*
 დაუსტრომელად *ἀδιαλείπτως*
 დაუსნელი *ἀδιάλυτος*
 დედაკაცი *ἀγύναιος*
 დიდება (ვიდიდო) *ἀγιάζω*
 დიდებულება *ἀγαυρίαμα*
 დრტყნვა *ἀγανακτέω*
 დღესასწაულობა (იდღესასწაულა)
ἄγω
 დღესასწაულობაჲ ქმნა *ἄγω*.

ქრთბამად *ἀγελῆδόν*.

ვაძმე 7. *ἀα*.

ველი *ἀγρός*, ველისა *ἄγριος*
 ველურება *ἀγριότης*
 ველური *ἄγριος*, *ἀγρός*, *ἀγροικι-*
κός, *ἀγροικος*
 ველური ხეთისხილი *ἀγრიέλαιος*
 ვერმხედველობა *ἀβλεψία*.

ზესთა ქმნა *ἀβασάνιστος*
 ზობნა (v. l. მხიარულება) *ἀγα-*
ρίαμα
 ზრუნვა *ἀγανία*, *ἀγανιά*, *ἀθη-*
μονέω.

შავისუფლება *ἄδεια*
 თესლი *ἄγονος*
 თუალ-უხუთავი *ἀδέχαστος*
 თვთვეთილობა *ἀγαθόν*
 თვნიერ განზრახვისა *ἀβούλευτος*
 თვისი *ἀδελφός*, *ἀγχιστεύω*
 თვისობა, გითვისოს *ἀγχιστεύω*
 თხრობა *ἀγγέλλω*, *ἀγγελία*.

ილაყ *ἀγκύλη*, *ἀγκών*, *ἀγκωνισ-*
κος.

კადნიერებით ქცევა *ἄγω*
 კავი, კავნი რკინისანი *ἄγκυρα*
 კანჯარი *ἄγριος*
 კეთილთ-დასაბამობა *ἀγαθοαρχία*
 1. კეთილი *ἀγαθός*
 2. კეთილი (სოკეთე) *ἀγαθόν*, *ἀγα-*
θότης, *ἀγαθωσύνη*
 კეთილის-ადრენა *ἀγαθύνω*
 კეთილის-მოქმედება *ἀγαθουργία*
 კეთილის-მოქმედებითი *ἀγαθουργός*
 კეთილისმოქმედი *ἀγαθοποιός*
 კეთილისმყოფელი *ἀγαθοποιός*, *ἀγα-*
θοποίηω
 კეთილისმხედველი *ἀγαθοπτικός*
 კეთილის-ქმნა *ἀγαθοποίηω*
 კეთილის-ყოფა *ἀγαθόν*, *ἀγαθωσύ-*
νη, *ἀγαθοποίηω*, *ἀγαθός*, *ἀγα-*
θύνω
 კეთილის-საქმე *ἀγαθόν*, *ἀγαθοποιεία*,
ἀγαθοποίηω, *ἀγαθουργέω*
 კეთილობა *ἀγαθόν*, *ἀγαθός*, *ἀγα-*
θότης, *ἀγαθωσύνη*, *ἀγαθός*
 კეთილობითი *ἀγαθότης*
 კერბთმქანდაკებელი *ἀγαλματοποιός*
 კერბი *ἀγαλμα*
 კოლო *ἀγκύλη*
 კიშტე *ἀγγείον*

კლერტი *ἀγρωστis*
 კოლტი *ἀγέλη*
 კოლტოვანი *ἀγελαιος*
 კრებული *ἀγაγή*
 კურთხევა *ἀγιάζω*
 კუროსთავი *ἀββαρχην.*

ლაგზნი *ἀγγειδιον*
 ლერწამი *ἀγρωστis.*

მკვეთილეულობა *ἀγαθουργός*
 მალიად მიმოქცევისი *ἀγχιστრო-*
φος

მამა *ἀββᾶς*, *ἀδελφός*
 მამასახლისი *ἀββᾶς*
 მარადის *ἀδιαλείπτως*
 მარგებელი *ἀγαθοποιός*
 მარხვა *ἀγνεία*
 მაუწყებელი *ἀγγελιαφόρος*
 მაღალი *ἀγίος*
 მაღნარი *ἀγρός*
 მახლობელი *ἀγχιστεύω*
 მდიდრად მცხოვრებელი *ἀβροδია-*
τος

მეგარაკე *ἀγροκόμος*
 მეგობარი *ἀδελφός*
 მეკერპე *ἀγλάισμα*
 მესამჯელურე *ἀγχιστρον*
 მეუბნეობა *ἀγοραῖος*
 მეშინის *ἀγωνιάω*
 მეცნიერ-ყოფნა (არა მეცნიერ-
 ყოფნა) *ἀγνοέω*

მეძიებელი *ἀγχιστεύω*
 მიგურა (მიიგურა) *ἄγω*
 მიზიდვა *ἄγω*
 მოთხრობა *ἀγγεία*, *ἀγγέλλω*
 მიუკლავა (მიუკლავებს) *ἄγω*
 მიმოხრობელი *ἀγγελος*, *ἀγγέλλω*
 მიმყენებელი *ἄγω*

მიტყევა *ἄδεια*
 მიუალი *ἄβατος*
 მიუთუალველი *ἀδεικτος*
 მიუთხრობელი *ἀδηλος*
 მიუქცეველი *ἀδιάστροφος*
 მიღება *ἄγω*
 მიყენება *ἄγω*
 მიწევა *ἄγω*
 მიწვთმა ცნობად (ვერ მიწვთმა
 ცნობად) *ἀγνοέω*

მიხუმა *ἄγω*
 მკლავი *ἀγκάλη*, *ἀγκών*
 მმარხველი *ἀγνέω*
 მოამბე *ἀγγελος*
 მოახლებულყო *ἄγω*
 მოგება *ἄγω*
 მოგურა (მომგურეთ) *ἄγω*
 მოღგენა (მოაღგინა) *ἄγω*
 მოღრეკილი *ἀγκύλος*
 მოღრეკილობა *ἀγκύλος*
 მოვაჭრე *ἀγοράζω*
 მოვლენა (მოვაგლინე) *ἄγω*
 მოვლინებული *ἀγγελος*
 მოზიდვა *ἄγω*
 მოთმენა *ἀγνίζω*
 მომლოცრება (მოამლოცრა) *ἀγαθύνω*
 მომნადირებელი *ἀგრეύω*
 მომსყიდელი *ἀγοράζω*
 მონადირე *ἀგრეύω*
 მონადირება *ἀγრა*, *ἀგრეύω*
 მონადირებულყოფა *ἀგრეύω*
 მოსრულ არს *ἀγήοχα*, *ἄγω*
 მოსყიდვა, მისყიდვა *ἀγορασῖα*, *ἀγο-*
ράζω

მოსწრაფე *ἀγών*
 მოსწრაფება *ἀγωνιστικός*
 მოუკლებელად *ἀδιαλείπτως*
 მოუკლებელი *ἀδιαλείπτως*

მოქცევა ჯგა
 მოღება ჯგა
 მოღუაწე ჯგან, ჯგანისტის
 მოღუაწება (მომიღუაწებიის, მო-
 იღუაწვიღენ) ჯგან
 მოყვანა ჯგა
 მოყვანება ჯგა, ჯგაგეინ
 მოყიდვა ჯგორაჯა
 მოყუარე ჯგაპიტოს, ჯგაპაა
 მოყუასი ჯგჩისტეის, ჯგდელფოს
 მოშთობა (მოაშთო) ჯგჩა
 მოშიშება ჯგენის
 მოშიში ჯგენის, ჯგენის
 მოშიშ იქმნეს ჯგანიაა
 მოცალეობა ჯგდეია
 მოცალეობა ჯგდეია
 მოციქული ჯგგეოს
 მოწამე ჯგგოს, ჯგგანისტის
 მოწევა (მოგაწო) ჯგა
 მოწოდება (მოუწოდა) ჯგა
 მოწუნარება (მოსწუნარდა) ჯგა-
 მანა
 მრისხანე ჯგგოიკოს
 მსახური ჯგგეოს
 მტილი ჯგგოს
 მტიციცე ჯგგურა
 მუღრობა ჯგგურეამა
 მქონებელ იყო ჯგა
 მღღელობა ჯგგაჯა
 მღუაწებელი ჯგგანისტეოს
 მღუწელი ჯგან
 მღჰარე ჯგგურპნოს
 მღჰარე არს ჯგგურპნეა
 მღჰარება ჯგგურპნია
 მღჰარედ გამოსხნდეთ ჯგგურპნეა
 მყვანებელი ჯგა
 მყიდველი ჯგგორაჰმოს
 მყოფელი ჯგა

მუღრობით იქცევიან ჯგა
 მცნება ჯგაგე
 მცნობელი (ვერმცნობელი) ჯგგოეა
 მძღავრება ჯგგარეა
 მძღავრებით ჯგგან
 მძვნად ჯგგრეა
 მძვნარე ჯგგრიოს
 მძვნარება ჯგგრიოსტის, მძვნარებისა
 ჯგგრიოს
 მწვანვილი ჯგგრასე
 მწიკული ჯგგოს
 მწუხარე იქმნეს ჯგგანახტეა
 მწუხარება ჯგგანია
 მწყემსობით ჯგგელეღონ
 მჭელეული ჯგგაალის
 მხედველობა (ვერმხედველობა) ჯგგლე-
 ფია
 მხიარულება ჯგგალიამა, ჯგგალია-
 სე, ჯგგაურეამა
 მხიარულ იქმნა ჯგგამანა
 მხიარულ იყვნენ ჯგგალიაომაი
 მხნდი ჯგგამანა
 მჰარი ჯგგააღე
 მჰევალი ჯგგრა
 მჰეცებრ ჯგგრეა
 მჰეცობრობა ჯგგრიოსტის.

ნადირობა ჯგრა
 ნადირობად მეცნობი. ჯგგოიკოს
 ნათესავი ჯგგჩისტეის, ჯგგჩისტეუსტის
 ნათესავი არს ჯგგჩისტეა
 ნათესავი სისხლისა ჯგგჩისტეა
 ნაკულლოვანება ჯგგაღაფორონ
 ნაკრავი ჯგგაალის
 ნაუმეცრები ჯგგოეა
 ნაყოფ-ელვარე ჯგგლაფოკარპოს.

ოცნება (ეოცნებოლიან) ჯგგბეა.

ჰატიოსანი *ἀγιαστικός*
ჰატიოსნება *ἀγιασύνη*.

ჟამად-ჟამადად *ἀδιαφόρως*.

რად 9. *ἀ*.
რემაჯი *ἀγέλη*
რისხუა *ἀγανακτέω*
რომელი 9. *ἀ*.

საბრალდება *ἀγωνιάω*
სადრეველი *ἀγυήλη*
სავაჭრო *ἀγορά*
სავაჭროთავანი *ἀγοραῖος*
საზეთე *ἀγγεῖον*
სათნო *ἀγαθόν, ἀγαθός*
სათნო-ყოფა *ἀγαθύνω*
სათხველთბა (ისათხველთბენ) *ἀγ-
ρεύω*

საკერპო *ἀγαλμα*
საკვრველი *ἀγριος*
საღმობა ტკივნეული *ἀγωνιστικός*
სამარადისოდ *ἀδιαλείπτως*
სამართალი *ἀγαθόν*
სამკალი *ἀγρός*
სამკვდრეველი *ἀγχιστεία*
სამწყესო *ἀγέλη, ἀγελαῖος*
სამჭედური *ἀγκιστρον*
სანადირო *ἀγκιστρον, ἀგრეώ*
სანატრელთბა (ისანატრელთს)
ἀγαθύνω

სანატრელ-ყოფა *ἀγαθύνω*
სარწყული *ἀγγεῖον, ἄγγιον, ἄγγος*
სასყიდელი *ἀγορά*
საქციელი (თხვიერ საქციელთა)
ἀδιάρθρωτος
საყუარელი *ἀγαπητός, ἀγαπάω*
საშვილებელი *ἀγχιστεία*
საჩუქნი *ἀγεννή*

საცნაურ-ყოფა *ἀγνοέω*
სახიერება *ἀγαθόν, ἀγαθότης, ἀγα-
θωσύνη, ἀγάπη*
სახიერების მოქმედება *ἀγαθουργία*
სახიერების-მოქმედებითი *ἀγαθουργ*
γέτις

სახიერების-შუენიერებით *ἀγαθοπρε-
πῶς*
სახიერი *ἀγαθός*
სახიერ-ყოფა *ἀγαθότης*
სიკეთე *ἀγαθόν*
სიმაართლე *ἀγαθωσύνη*
სიმკოლვე *ἀδέσποτος*
სიმართლე *ἀβλαβής*
სიმტკიცით *ἀδιάλυτος*
სირბილი *ἀγωνιστικός*
სისხლის მეძიებელი *ἀγχιστεύω*
სიტკბობება *ἀγαθωσύνη*
სიქადელი *ἀγαυρίαμα, ἀγερωχία*
სიყუარული *ἀγάπη, ἀγάπης, ἀγά-
πη (= აღაძი)*

სიყუარულითა *ἀγαπητῶς, ἀγαπη-
τικῶς*
სიყუარულისა *ἀγαπητικός*
სიწმიდე *ἄγιον, ἄγιασμα, ἄγιασμός,
ἀγιαστεία, ἄγιαστήριον, ἄγιότης,
ἀγιωσύνη, ἄγνεία, ἄγνισμός, ἄγ-
νός, ἄγνότης.*—სიწმიდეც და ტა-
ძარი *τὸ ἄγιον*

სიწმიდით *ἀγίως*
სიწმიდისა აღდგოლი *ἀγιαστήριον*
სიწმფობება *ἀγιότης*
სიხარული *ἀγαλλίαμα, ἀγαλλίασις,
ἀγαυρίαμα, ἀγαλλιάομαι*
სღობობა (სღობეს) *ἀγαθύνω*
სოფელი *ἀγρός*
სობა (სობისავან *ἀγωνιστικός*)
სყიდვა *ἀγοράζω, ἀγορασμός*

სეილული აჯორასმოს
სჯულას გარაქცევა აჯორანომა
(v. I. παρανομία).

ტამარი სიწმიდისა აჯიონ
ტკბილად აჯაძა
ტკბილი აჯაძის
ტრფიალი აჯაპაა.

უახნო აჯენის
უარვო [μη] აჯელაიოს
უარვისი აჯაძის
უბანი აჯორა, აჯუსა, უბანთა ვა-
ჰარნი აჯორაიოს
უბიწო აჯინოს
უბიწოება აჯვეია
უბიწო-ყოფა აჯიასმოს
უბრალე აძიარქოს
უბრძოლელი აძირითონ
უგზო აჯათოს
უგუარობა აჯენეია
უგულისხმო აჯინოა
უგულისხმოება აჯნამოსუნე
უგუნურება აჯუსია, აჯიოია, აჯ-
ნამონ, აჯრიოია
უგუნურების ყოფა აჯინოა
უგუნური აჯნამონ
უგუნურ-ქმნა აჯინოა
უგუნურ-ქმნილობა აჯნამონა
უღაბნო აჯრის
უღაბური აჯრის
უფალი აჯათოს
უფალ-ქმნა აჯათოს
უველურისი აჯრის
უენებელად აჯლაბის
უენებელი აჯლაბის
უენებო აჯლაბის
უენეშთაისი აჯრის
უენეშთაის აძირიას

უთესლო აჯინოს
უიძულეხელი აჯიასტოს
უკლები აძიარქოს
უმადლო აჯნამონ
უმანკო აჯინოს, აჯლასტოს
უმეფუო აძიასტოს
უმეფო აჯასილეუსტოს
უმეშვო აჯინოს
უმეცარი აჯინოს, აჯნასტოს, აძი-
ლოს, აჯინოა
უმეცარ-ქმნა აჯინოა
უმეცარ-ქმნილი აჯინოა
უმეცარ-ყოფა აჯინოა
უმეცნება (ოუმეცნეს) აჯინოა
უმეცრება აჯიოია, აჯინოა, აჯნ-
სია, აჯინოა
უმკვდრო აჯინოს, აძიარქოს
უმურკველი აჯნამონ
უმძვენარისი აჯრის
უმხიარულეს ყოფა აჯაძინა
უმკნო აჯენის
უმკობისი აჯაძის, აჯაძათოს
უნაკლულად აძიარქოს
უნაკლულება აჯლაბის
უნასხმანო აძიარქოს
უნაყოფო აჯინოს
უნებლიეთი აბიუსილტოს
უპოვარი აჯინოს
ურაკპარაკი აჯორა
ურვა აძიამონა
ურცხვრო აძიარქოს
უსანატრელისი აჯაძის
უსარგებლობა აძიარქოს
უსასყიდლო აძიარქოს
უსერიო აძიარქოს
უსორცხვრო აძიარქოს
უსჯულეობა აჯიოია, აჯინოა
უუფლო აძიასტოს

უფსკრული ἄβυσσος
 უქმნელი ἀγέννητος
 უქორწინებელი ἀγαμος
 უქორწინებლობა ἀγαμία
 უქცეველი ἀδιάστροφος
 ულონო ἀγურτης
 უში ἄγονος, უში და უნაყოფო
 ἄγονος
 უშილო ἄγονος
 უშიმად ἄδενᾶς
 უშიში ἄδειῆς
 უშიშრობა ἄδεια
 უშობელი ἀγέννητος, ἀγεννήτως
 უშობელობა ἀγέννητος, ἀγέννη-
 τος
 უხინო ἄγνωστος, ἄδηλος
 უხინოდ ἄδηλως
 უხინობა ἀδηλότης
 უხუეველი ἀγύμναστος
 უხუეველობა ἀγύμναστος
 უცვალებელი ἀδιάδοχος
 უცთომელი ἀδιάπτωτος
 უცნაურად ἄγνοια
 უცნაურება ἄγνοια, ἀγνωσία
 უცნაური ἀγνώς, ἀγνωστος, ἀγ-
 νώριστος, ἀγνοῖα, ἄδηλος
 უცნაურ-ქმნა ἄγνοῖα
 უცნაურ-ყოფა ἄγνοῖα
 უცნობელობა ἄγνοια, ἀγνωσία
 უძილ-ყოფა ἀγρυπνῆς
 უძლურება ἀβουλῖα, ἀγέννηια
 უწერელი ἀγραφος, ἀγράφως
 უწიგნო ἀγράμματος
 უწმიდესი ἄγιος
 უწურთელი ἀγύμναστος
 უწურთებლობა ἄγω
 უწყალობა ἀκριότης
 უწყილად (სრა უწყილად) ἄγνοῖα

უჭამადი ἀβρωτος
 უჭმელი ἀβρωτος
 უხრწნელი ἀδιάφθορος
 უხრწნელება ἀδιαφθορία.

ფრთხილი ἀγχιστροφος
 ფლობა ἄδεια.

ქადილი (იქადიან) ἀγαυριά
 ქანდაკებული ἀγαλμα
 ქანდაკი ἀγαλμα
 ქილაკი ἀγγειον
 ქმნა ἄγω
 ქმნულება ἀγλάσιμα
 ქმნულება მეკერძისა ἀγαλμα
 ქუელისმოქმედება ἀγαθουργῆα
 ქუელისმოქმედი ἀγαθός
 ქუეყანა ἀγρός
 ქცევა ἀγωγῆ, ἄγχω.

ღამისთევა ἀγρυπνῖα
 ღალაღება ἀγγέλλω
 ღალაღისი ἄγγεლოს
 ღილი ἀγκύλη
 ღრმა (=სიღრმე) ἄβυσσος
 ღუაწლი ἀγών, ἀγωνία, ἀγώνισμα,
 ἀγωνιστικός (ვოლუნი, ილუაწეთ,
 ილუწიდეუს—ἀγωνίζομαι)
 ღუაწლის დამდებელი ἀγωνοθέτης
 ღუხეა ἄγχυρα
 ღძ... (ილჳდა) ἀγρυπνῆα.

უანა ἄγρός
 უანობირი ἄγρός
 უავ: ჳევეს ἄγω
 უიდვა, სყიდა ἀγοράζω
 უივლად ἄγαν
 უუარ... (უუუარ, იუუარობდეთ)
 ἄγαπάω.

შევიძინება *ἀρχιστεία*
 შევილიან, შევილოდეს *ἄγω*
 შეკრება *ἀγείρω*
 შემკობა *ἀγλαΐζω, ἀγαθύνω*
 შემოკლებული *ἀβρὸς*
 შემოკრება *ἄγω*
 შემყვანელი *ἄγω*
 შემყვნარი *ἀγρωστis*
 შერისხვა *ἀγανάκτησις, ἀγανάκ-
 τῆς*
 შესაწყნარებელი *ἀγαλλίαμα*
 შეტკობა *ἀγερωχία*
 შეუვალი *ἄβαιος*
 შეუკავლი *ἀδάμαστος*
 შეუმკობელი *ἀδιακόσμητος*
 შეუმსგავსებელი *ἀδιάδοχος*
 შეუორგულებელი *ἀδιάκριτος*
 შეურაცხყოფა *ἀγνοῖά*
 შეურევება *ἀγώνια*
 შეუქმნელი *ἀγέννητος*
 შეუქმნელობა *ἀγέννητον*
 შეუწყვენელი *ἀβιοθήητος*
 შეუწყვენელობა *ἀβιοθήησις*
 შეუწყობელი *ἀδιάρθρωτος*
 შეუხებელი *ἀδιαίρετος*
 შეყვანა *ἄγω*
 შეყუარება *ἀγάπησις, ἀγαπάω*
 შეყუარებელი *ἀγαπάω*
 შეშინებელი *ἀγανιάω*
 შეწირული *ἀγιάζω*
 შეწყალება *ἀγαπάω*
 შეჭირვება *ἀδημονέω*
 შვილება *ἀρχιστεύς, ἀρχιστεύω*
 (ეშვილება)
 შვილიერება *ἀρχιστεύς*
 შთამოტანება *ἄγω*
 შთობა (შთივებოდეს) *ἀγχα*
 შიმონვარი *ἄβρα*

შიში *ἀγώνια*
 შობა (არა უშობიეს, ვერაარას შობს).
ἄγονος
 შუებულად ცხორებულთავანი *ἀβρο-
 διαίτης*
 "შუებული *ἀβროδιαίτος*
 შუება *ἀγαλλιάομαι, ἀγαλλιάω*
 შუენიერება *ἀγλαΐα*.

ჩარბ-ფიცხელობა *ἀγκυλοχέλης*
 ჩუეულება *ἀγაγῆ*
 ჩუყენი *ἀγურτικὸς*.

ცთომილება *ἄβουλις*
 ცნობა (არა იცნობების, ვერ ცნობს)
ἀγνοῖά
 ცოდნა (არ იცნობს) *ἀγνοῖά*
 ცუდღ *ἄδηλος*.

ძალბი *ἀγγελος*
 ძაძა *ἀγγεῖον*
 ძეგლი *ἀγαλμα*
 ძმა *ἀδελφός*, სულიერებრი ძმა *ἀδελ-
 φοποιητής*
 ძმები *ἀδελφότης*
 ძმებურად *ἀδελφικῶς*
 ძმისმკვლელობა *ἀδελφοκτονία, ἀδελ-
 φοκτόνος*
 ძმისშვილი *ἀδελφὸπαις, ἀδελφιδέος*
 ძმის-ძე *ἀδελφιδέος*
 ძმისწული *ἀδελφιδὸς*
 ძმობა *ἀδελφότης*
 ძრწოლა *ἀγώνια*
 ძლოლა (უძლოლა) *ἄγω*
 ძვრხილულობა *ἄδηλος*.

წადილი (სწადილა) *ἀγαλλιάομαι*
 წარმოდგენა *ἄγω*
 წარმოვლინებელი *ἀγγελος*

წარმოუშობელი *ἀγέννητος*
 წარუვალად *ἀδιαλείπτως*
 წარქცევა *ἀγγαρεύω, ἄγω*
 წარყვანა *ἄγω*
 წარძლოლა *ἄγω*
 წარწემელა *ἀγνοια*
 წარხუმა (წარიხუნიან) *ἄγω*
 წარქსნილად *ἀδεδῶς*
 წესი *ἀγαγή*
 წიადი *ἀγκάλη*
 წიად-უალი *ἄβιατος*
 წმიდა *ἅγιος, ἅγιον, ἄγιός, ἅγι-
 ασμα, ἁγιασμός, ἁγιασῆ.*—
 წმიდათა *ἁγιότης*
 წმიდამყოფელი *ἁγιασμός*
 წმიდამყოფლობითი *ἁγιαστικός*
 წმიდა-ქმნა *ἁγιάζω*
 წმიდა-ყოფა *ἁγιάζω, ἁγνίζω*
 წმიდათ-წერილებითი *ἁγιόγραφος*

წმიდებით *ἄγων*
 წრფელი *ἀγαθός.* — გულწრფელო-
 ბით *ἀγαθὴ καρδία*
 წყალი *ἀγαγός*
 წყრთა *ἀγῶν*
 წყრთა *ἀγανάκτησις.*
 ჭრტიხვა *ἀγαλλιάομαι*
 ჭურჭერი *ἀγγεῖον, ἄγγιον, ἄγγος.*
 ხარება *ἀγγέλλω, ἀγαπάω, ἀγαλ-
 λιάω, ἀγαλλιάομαι, ἀγάλλομαι.*
 ხარისხი *ἄγκυρα*
 ხატი *ἁγαλμα*
 ხრატუკი *ἄγκιστρον.*
 ჳელეული *ἀγκαλῖς*
 ჳელი *ἀγκάλη.*
 ჳოჯობეთი *ἄδης.*
 ჳამბავი *ἁγγελία.*

ბიზანტიურ-ქართული ლექსიკონის
შკითხველთა საუურადღებოდ

„ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ ნაწილს (შ—შნ^აფიციც) ჩვენ ვაქვეყნებთ იმ განზრახვით, რომ საშუალება მივსცეთ უველას, ვინც დაინტერესებულია ლექსიკოგრაფიული მუშაობით, შეაფასონ ის და წარმოუდგინონ თავიანთი შენიშვნები და მოსაზრებები „ლექსიკონის“ რედაქციას შემდეგი მისამართით:

თბილისი, ცხაკაიას ქ. № 10, აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი, ბიზანტინოლოგიის განყოფილება.

საკუთარ სახელთა საძიებელი

ა

- აბაზგები: აბაზგები, იბერები და ალანები ერთი ტომისა არიან 18, 23; აბაზგები პონტოს სანაპიროსთან 131; მათ მახლობლად ცხოვრობენ კოლხები 32, 36, 37; ა. იწოდებიან სკვითებად 25; ა. წინანდელი მასაგეტები არიან 32; აბაზგები და ქართველები 90—91; აბაზგების გაქრისტიანება 117—118; აბაზგი ქალი მარიამ მართა-ყოფილის ამაღლაში იყო, იგი იოანე ცეცეს დედის წინაპარია 19, 23.
- აბაზგია: აბაზგიაში წავიდნენ საქადაგებლად სიმონ და ანდრႭ მოციქულები 113, 115; აბაზგია და საქართველო 91.
- აბრამიშვილი თ.: 168.
- აგათია სქოლასტიკოსი, VI ს. ისტორიკოსი: 97.
- აგარიანები: 95, 204 (თურქები); ა. პონტოს გასწვრივ ცხოვრობენ 93.
- აღონცი ნ.: 220.
- აღრია (აღრიატიკის ზღვა): 36.
- აღრიანობოლი, ქალაქი: მისი ძველი სახელია ორესტიადა 60; აღრიანობოლიდან გამოიქცა იოანე კომნენოსი (მიხეილ I-ის ვაჟი) 197; აღრიანობოლის ეკლესია 63.
- აეტი (კოლხეთის ლეგენდარული მეფე): 37; მისი ძმა ალოვესი 32, 33; ა. კორინთოდან ჩამოვიდა კოლხეთის ქვეყანაში 32; დრაკონის კბილები მისცა აეტს ათენამ 34.
- ავგაროსი: 115.
- ავლონია: 44.
- ავსონები: მათი ქვეყანა ავსონია (იტალია) 29; ისინი არიან რომაელები (ბიზანტიელები) 92.
- ავსონი: ოდისეგის ვაჟია 29.
- ავსონია: იტალიას ეწოდება 28, 29.
- ავტოლიკე, პოლიფემეს და ალკიმედეს მამა: 29.
- ავტორიანე: იხ. არსენი.
- აზიელი: კოლხებს ჰქვიათ აზიელი სკვითებიც 36.

აზია: 124; შიდა აზია 132; ქვედა აზია დაიპყრეს სკვითებმა (ხვა-
რაზმელებმა) 132; კოლხები ცხოვრობენ აზიის მხარეში 36;
აზიაში მცხოვრები სავრომატები 128; აზიის სიამაყეა ბაბი-
ლონი 135.

ათენა: ათენამ მისცა აეტს დრაკონის კბილები 34.

ათონი: ათონის აღაპები 4.

აკაკიოსი: ტრაპიზონის მიტროპოლიტი 181.

აკარნანელნი: 145, 146.

აკროპოლიტე გიორგი, ისტორიკოსი: 69. იხ. გიორგი აკროპოლიტე-

ალანები: ალანები; იბერები და აბაზგები ერთი ტომისა არიან 18,
23; ა. იწოდებიან სკვითებად 25; ევროპელი სკვითების ტო-
მთა ალანებიც 130; ა. ცხოვრობენ თაზისის მხარეში 113, 114,
115, 116; ალანები მონღოლების დროს 66.

ალაციუსი (Leo Allatius): 46.

ალეგიონი: მისი ძმაა ლიგვიოსი 37.

1. ალექსანდრე: ალექსანდრე მაკედონელი 88; მან კარიბჭეებით
ჩაკეტა კასპიელების გასასვლელი 36.

2. ალექსანდრე: დავით ნარინის ვაჟი ბიზანტიელი ქალისაგან, პა-
ლეოლოგოსის ასულისაგან 55, 56.

ალექსანდრია: 37.

ალექსი I კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1204—1222 წ. წ.): 45,
85, 165; მან დაიპყრო ტრაპიზონი 166; იგი გაამეფა თამარ
მეფემ 163; კოლხეთის ქვეყნის მფლობელია 123, 124, 137.

ალექსი II კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1297—1330 წ. წ.):
ა. იოანე II-ის და ევდოკიას შვილია 54, 80, 81, 135, 137,
153, 154; ა. ანდრონიკე პალეოლოგოსის დისწულია. 147;
ალექსის დაბადება 171; მან მიიღო ტახტი თავისი მამის გარ-
დაცვალების შემდეგ 152; მისი დაქორწინება ბექას ასულზე
156—156, 172; მისი ვაჟია ბასილი (ბასილ I, ტრაპიზონის
მეფე) 142, 143; მისი ძმაა მიხეილ I კომნენოსი 148, 152;
მისი უფროსი ასულია ანნა-ანახუტლუ 179; გარდაიცვალა
1330 წლის 3 მაისს 173.

ალექსი III კომნენოსი (იოანე-ალექსი III), ტრაპიზონის მეფე
(1350—1390 წ. წ.): ა. არის ბასილ I მეფის შვილი ტრაპიზო-
ნელი ირინესგან 155, 177; მისი ასულია სინოპის დედოფალი
ევდოკია, ტაჯ-ედინის ცოლი 193; მისი ვაჟია ანდრონიკე,
რომელიც 1374 წელს გარდაიცვალა 215; მას ახლდა ბრძო-
ლებში მიქელ პანარეტოსი 161. იხ. აგრეთვე იოანე-ალექსი III.

- ალექსი II, ბიზანტიის კეისარი (1180—1183 წ.წ.): იგი მოაშთობინა ანდრონიკე II-მ, რომელიც შემდეგ გამეფდა (1180—1183) 94.
- ალექსი ვრანასი: 94; მის მიერ მოწყობილი აჯანყება 95.
- ალექსი სტრატიგოპულოსი, კესაროსი: მისი ღვაწლი ლათინთა ბატონობის მოსპობის საქმეში 1204 წელს 135, 136.
- ალიზასი, იტალიის ქალაქი მეტაპონტი 27.
- ალიზე, ქალაქი, მშობელი ვერცხლისა 27.
- ალკიმედე, ავტოლიკეს შვილი, იასონის დედა: 29.
- ალტუნი, ხალდიის მმართველი 94.
- ამაზონები 129. იხ. ამორძალები.
- ამაძონიდები 29.
- ამანტოსი კ., ბერძენი მეცნიერი: 119.
- ამასტრია (ამასტრისი), ქალაქი: 45, 45, 165.
- ამაქსოვიტები, ტომი: 131.
- ამიდელები (ქალ. ამიდა, ახლანდელი დიარბექირი) 182, 184; შათი დარბევა 179.
- ამინსო, ამისო (ქალაქი, სამსუნი): 113, 114, 115, 185, 199.
- ამირაჯიბი, ქობულისძე ბელე: 54.
- ამიძანტარანტების გვარი: მეთაურობს ირინე პალეოლოგინის შოშბრე დასს 178; ამიძანტარიოსების შთავრები დახოცეს 1343 წელს 182: ამირჩანტარიოსი 183.
- ამპრევტები: ცხოვრობენ [შავი ზღვის] სანაპიროზე 116.
- ამორძალები, მეგრძოლო ტომი: 27.
- ანგელოსები: ანგელოსთა გვარი 124; ანგელოსების ეპოქა 89.
- ანდრია მოციქული: 114, 115; „ანდრია მოციქულის ცხოვრება“ 113; ანდრია—პირველი პატრიარქია 89; ანდრია მოციქული საქართველოში 115.
- ანდრია-წმ., ადგილი: 184.
- ანდრონიკე I გიღონი, ტრაპიზონის მეფე (1222—1235 წ.წ.): იგი ალექსი I-ის ასულის ქმარია 5, 166.
- ანდრონიკე II კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1263—1266 წ.წ.) 168.
- ანდრონიკე III კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1330—1332 წ.წ.) 173, 174, 175.
- ანდრონიკე I კომნენოსი, ბიზანტიის კეისარი (1183—1185 წ.წ.): 5; მან ნორჩი ალექსი II კომნენოსი, მანუილ I-ის შვილი, მოაშთობინა 94; მისი შვილიშვილები (თუ შვილები) არიან ალექსი

(ტრაპიზონის მეფე ალექსი I) და დავითი 45, 165, 166; მისი ძეა მანუილი 46.

ანდრონიკე II პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კეისარი (1282—1328 წ.წ.): 48, 69, 79, 81, 120, 137, 147, 153, 154, 155, 156, 157; იგი არის ვაჟი მიხეილ VIII პალეოლოგოსისა, რომლის ლათინთმომხრეობა მან გაკიცხა 170; მან მორიგემა არჩია მართლმადიდებელ სამღვდლოებსათან 80, 170; მისი დაა ევდოკია, ტრაპ. მეფის იოანე II-ის ცოლი 170; ის წინააღმდეგია, რომ მისმა დისწულმა, ალექსიმ, შეერთოს ბექას ასული 82, 84.

ანდრონიკე დესპოტი, იოანე-ალექსი III-ის შვილი 215; დაიბადა 1356 წელს 191; გარდაიცვალა 1374 წელს 206.

ანდრონიკე III პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კეისარი (1328—1341 წ.წ.): მისი ასული ირინე იყო ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე 179.

ანდრონიკეს სასახლე: 207.

ანდრონიკოპოლისი, 206; იხ. იოანე ანდრონიკოპოლისი.

1. ანნა (ანახუტლუ), ტრაპიზონის მეფის ალექსი II-ის უფროსი ასული: 143, 146, 180; მან შეადგინა ლაზური ჯარი და დაიპყრო ტრაპიზონის ტახტი (1341—1342 წ.წ.) 179; იგი მოაშთვეს 1343 წელს 182.

2. ანნა, ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი III-ის ასული: დაიბადა 1357 წელს 192; ცოლად მისთხოვდა იბერთა და აფხაზთა მეფეს ბაგრატ V ბაგრატიონს 161, 202, 205, 212.

3. ანნა, ანნა კომნენე: მიხი „ალექსიდა“ 19, 21.

4. ანნა, ანნა ქსილალე, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის ცოლი: 168.

5. ანნა, მანფრედ ჰოჰენშტაუფენის და: მის შერთვას აპირებდა მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 58.

6. ანნა, ფილანთროპენოსის ასული: იგი საცოლედ მოუყვანეს ქვრივ მანუილ III-ს 213.

7. ანნა, ბიზანტიის დედოფალი, ანდრონიკე II პალეოლოგოსის მეუღლე: 148, 150.

ანტიოპე, ჰელიოსის მეუღლე: 33.

ანტონი, დავით ნარინის მწირველი: 54.

აჰა: კოლხეთის ქალაქია 37.

აპოლონიოს-როდოსელი: მისი „არგონავტიკა“ 171.

არაბეთი: 142.

არადელი, 15.

არაკლია, ერაკლია: 45, 46, 165.

არანიელები 203.

არგეო, ადგილი: 112.

არგო: არგოს ნავი 34, 36.

არგონავტები: 34, 35.

არესი: არესის ჭალა კოლხეთში 33.

არისტოტელე: 50.

არისტოფანე: იოანე ცეცეს სქოლიოები 20.

არკადია: ალოევსის სამეფოა 32.

არმენია: 100, 241: არმენიის უმინაგანესი მხარეები 98; დიდი არმენია 132.

არმენიაკთა თემი: 93.

არსენი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1255 — 1260 და 1261 — 1267 წლებში): 58, 63; მეტსახელად ავტორიანე 58.

არტანუჯი: არტანუჯის იბერიას იცნობს კონსტანტინე პორფიროგენეტი 98.

ასირიელთა ქვეყანა: 142; ასირიელთა ქვეყანაში გადადიან სკვირები (ხვარაზმელები) 131.

ასომატოსი, ადგილი: 174.

ასომე (მითოლ.): 33.

ატრამიტონი: თვით ატრამიტონი გახდა იტალიელებისა 44.

აფსაროსი: აფსაროსის ბანაკი არის დიდ სებასტოპოლში 113, 115.

აფსირტე, აეტის ვაჟი, მედეას ძმა: 32, 34, 38.

აფსირტეს კუნძულები: 35.

აფხაზები: იბერთა და აფხაზთა მეფე ბაგრატ ბაგრატიონი 161. იხ. აბაზგები.

აქაია: 84.

აქილევსი: მან შეირთო მედეა სიკვდილის შემდეგ 35, 38.

1. ალბულა: ანდრონიკე III-ის (ტრაპიზონის მეფის) ძმა ალბულა 173, 174.

2. ალბულა: ალბულას დისწულია თბილისის მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი (ევდოკია) 207, 220.

ახანტაკა, ადგილი: 201; აქ არსებობდა წმ. კვირიკეს ტაძარი 176.

ახირანი, ადგილი: 72.

ახის აინაბეგი (ახიანაკი), ეზინკელი ამირა: 184, 196.

ბ

ბადური, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი, თათრის ქალისაგან 53.
ბაზილონელი: მათ ქვეყანაში გადადიან სკვითები (ხვარაზმელები)
131.

ბაზილონი: ბ. აზიის სიამაყეა 135.

1. ბაგრატ III, საქართველოს მეფე: 10.

2. ბაგრატ IV, საქართველოს მეფე: მისი ასული მართა 18.

3. ბაგრატ V, საქართველოს მეფე: ბ. თხოულობს ტრაპიზონის
მეფის ასულს ანნას 161; იგი შეიპყრო თემურლენგმა 212; იგი
ბაგრატ ბაგრატიონიონია 202.

4. ბაგრატ არტანუჯელი: მისი შენი არიან კლარჯნი ხელმწიფენი
სუმბატი და გურგენი 10.

ბაგრატიონიონი: ბაგრატიონიონთა მონათესავე იყო ალექსი კომნენ-
ნოსი, ტრაპიზონის პირველი მეფე 163.

ბათუმი (რბ Баѳѳу): 205.

ბაიზურთელი: ბ. მაჰმად ევკეპტარისი 184.

ბაიზურთი, ბაიბერდი: 194, 195, 219, 220.

ბაირამ-ბეი, ბაირამ-ბეგი: 173, 174.

ბაირამი: მისი ძე, ხაჯიმირი, თხოულობს თეოდორას, ბასილ I-ის
ასულს 193.

ბარნაზა, ტრაპიზონის მიტროპოლიტი: 200.

1. ბასილ I კომნენოზი, ტრაპიზონის მეფე (1333—1340 წ. წ.): 147,
154, 155; იგი ალექსი II-ის ვაჟია 142; ჩამოვიდა კონსტან-
ტინეპოლიდან 174, 175; მისი თანამეცხედრეა ირინე, ბიზან-
ტიის კეისრის ანდრონიკე III-ის ასული 177, 180; ივერიგ-
ვინა ტრაპიზონელ ირინეზე 177; მისი უკანონო შვილები
(ტრაპიზონელი ირინესგან) არიან იოანე-ალექსი IV და კალო-
იოანე 149, 186, 212; მისი დაა ანნა-ანახუტლუ 179; ბასილი-
გარდაიცვალა 1340 წელს 143, 177.

2. ბასილ-ალექსი IV, ტრაპიზონის მეფე (1412—1458); დაიბადა
1359 წელს 194, 210; მისი მეუღლე თეოდორა კანტაკუზენე
გარდაიცვალა 1427 წელს 214.

3. ბასილ II, ბიზანტიის კეისარი, რომანოზისა და თეოფანოს შვი-
ლი 90, 91.

4. ბასილ კესარიელი: 108, 109, 110, 112.

5. ბასილი, ეპისკოპოსი: 113.

6. ბასილი: ბასილ ხუბაკოსი, სქოლარისი: იგი მაყარია თეოდორა-
ხაჯიმირის ქორწილში 193; იგი არის პროტოვესტიარი 189.

ბაქტრიელები: 131.

ბეერმანი (Beermann): 2, 4, 5, 8.

ბეკერი ემ.: 40, 49.

ბენეშევიჩი ვლ.: 49.

ბეოტია: „ბეოტია ანუ ხომალდთა კატალოგი“ 27.

ბერი ეგნატაშვილი: 212.

ბერძენთა მოსახლეობა (ტრაპიზონის სამეფოში): 158, 163.

ბერძნული მინაწერები (კორინთის ოთხთავისა): 1—16.

ბექა I სარგისძე: ბ. იბერთა წარჩინებულთა 156, 157; მისი ასული ალექსი II კომნენოსის ცოლია 172, 174.

ბიზანტია: 75—76, 162; ბიზანტიის აღმოსავლეთი საზღვრები 98; ბიზანტიის იმპერია 58; ბ. იმპერიას ჩამოშორდა ტრაპიზონის სამეფო 46; ბიზანტიის ისტორია 48; ბიზანტიაში ლათინთა ბატონობა 40, 165; ბიზანტიის მომხრე დასი ტრაპიზონში 76; ბიზანტიის საზოგადოებრივი აზრი 107; ბიზანტიის სახელმწიფო 162; ბიზანტიის ცენტრი კონსტანტინეპოლი 164; ბიზანტიის წარჩინებულთა გვარი 156; ბიზანტიის ჯარში იბერიელები 94, 95; ბიზანტიას საქართველოს მთავრობამ ჩამოართვა შავი ზღვის სამხრეთ-აღმ. სანაპირო 163.

ბიზანტიელი: ბიზანტიელი ისტორიკოსები 162; ბიზანტიელი კეისრები 138.

ბიზანტიონელები: 147, 151 (τῶν Βυζαντιῶν).

ბიზანტიონი (Βυζαντιόν): 25, 85 (Βυζαντις), 95 (Βυζαντιδα), 144, 145, 147, 148, 150.

ბიზანტიური: ბიზანტიურ-კონსტანტინეპოლური კულტურა 157; ბიზანტიური მწერლობა 165; ბიზანტიური წელთაღრიცხვა 166.

ბიზენია: ბ. სცნობს ბატონებად იტალიელებს 44.

ბორისტენელები: 131.

Bréhier L.: 119.

ბროსე მ.: 1, 2, 11.

Browning: 21.

ბუღუ (კორინთის ოთხთავის მინაწერში): 3, 8.

ბუნოსი, ჰერმესისა და ნიმფის ვაჟი: 32, 33.

ბ

გაბრა კონსტანტინე: 93. იხ. კონსტანტინე გაბრა.

გაბრიელი: გაბრიელ ებისკოპოსი 1.

გალატა: მივიდა კაფაში, იქიდან კი ვალატაში 197.

გალატები (გალიის მცხოვრებნი): 129.

გამყრელიძე ალ.: 40, 54, 55, 56, 164, 174, 202.

განტოპელინი, ადგილი: 201.

გარაყანიძე ცოტნე, სოფ. ჯიქეთონის მცხოვრები: 54.

Gardthausen V.: 13, 14.

გელათი: 56; გელათის მონასტერი 1; გელათი—მეფეთა სამარხო 53, 54.

გენადიოს მასალიელი (V საუკ. მეორე ნახევარი): 109.

გენუელები: 85, 86, 182, 185, 188.

Georges K. E.: 194, 215.

გერასიმე I, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1320—1321 წ. წ.): 015.

1. გერმანე III, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1267 წ.); წარმოშობით ლაზი 58, 61, 63, 65; იგი წინათ აღრიანოპოლის მღვდელმთავარი იყო 60; მისი დამატებითი სახელია მარმუწა 63.

გერმანელები: 129.

გიდონი: გიდონის განსასვენებელი 214.

გიმორის ვანდა (ტრაპიზონის სამეფოს ერთი სამ ოლქთაგანი): 175.

1. გიორგი (Γεώργι): სახელის ფორმა 9.

2. გიორგი წმ.: 9.

3. გიორგი I, საქართველოს მეფე (1014—1027 წ. წ.): 91.

4. გიორგი V ბრწყინვალე, საქართველოს მეფე; იგი დიმიტრი თავდადებულის ვაჟია 53; მისი ჩარევა ტრაპიზონის სამეფოს შინაურ საქმეებში 180.

5. გიორგი I კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1266—1280 წ. წ.): იგი მანუილ I-ის ძეა 168; მას «მოხეტიალესაც» ეძახდნენ 54; მასზე თავდასხმა და შეპყრობა 54, 171.

6. გიორგი-აღბულა, ალექსი II-ის ვაჟი; მისმა ძმამ ანდრონიკე III-მ იგი მოკლა 163, 174.

7. გიორგი აკროპოლიტე. ისტორიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე: 40—47; 21, 71, 74, 121, 166; მისი დახასიათება როგორც დიდი მეცნიერისა 64; იგი დიდი ლოგოთეტია 141; მას მოციქულად გზავნის ტრაპიზონში მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 69, 75; მისი „ისტორიის“ გაგრძელებაა გიორგი პახიმერეს „ისტორია“ 48.

8. გიორგი მეზვერე: მისი ქასული ევდოკია არის იოანე ცეცეს დედა 19, 23.

9. გიორგი ხოლარისი, დიდი ლოგოთეტი: 161, 198, 199, 200.

10. გიორგი ჰახიშერე: 48—88, 156, 162, 172, 177; მასი ავტობიოგრაფია 49; მისი „ისტორია“ არის გიორგი აკროპოლიტეს „ისტორიის“ გაგრძელება 48; მისი „ისტორიის“ გაგრძელება ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორია“ 121; გიორგი ჰახიშერეს ცნობები იოანე II ლაზზე 139—141; მისი ცნობები იოანე II-ის დაქორწინების შესახებ 169.

11. გიორგი (ერთ-ერთი ამიძანტარიელი): გიორგის დედა სარგალე მოაშთვეს 182.

გლავკოსი: მისი ოქროს ფარი 35.

გოთია: იქიდან მოვიდა ტრაპიზონში მარიაში, ტრაპიზონის მეფის დავითის მეუღლე 214.

გოლაზა, ციხე: 196; იგი აიღეს თურქებმა 204.

გორსინები, ტომი: ისინი დამოძღვრა ანდრია მოციქულმა 113, 115.

Гранстрем Е. Э.: 20.

Gregory: 2, 6.

გრიგოლი, წმ.: 9; ამის სახელობის ციხე 79; მისი სახელობის წყალავარდნილი 199.

გრიგოლ მიწომატისი: 181; მას მიენიჭა დიდი სტრატოპედარხის პატივი 183.

გრიგოლ ნაზიანზელი: 108, 109, 110.

გრიგოლ ნოსელი: 108, 109, 110, 112.

გრიგოლ ოლთისელი (XI საუკ.): 3.

გრიგოლ პალამა: 121.

გუასპურაკანი: 91.

გუთები: პონტოს სანაპიროს გუთები 131; გუთები მონღოლებიკ დროს 66.

Guiland R.: 119.

გულქან-ხათუნი, საქართველოს მეფის დავით IX-ის ასული: მისთხოვდა ტრაპიზონის მეფეს და დაერქვა ევდოკია 207, 220; სადედოფლო გვირგვინი დაადგეს 1378 წელს 208.

გურგენი: კლარჯი ხელმწიფე; ძე ბაგრატ არტანუჯელისა 3, 10; გარდაიცვალა 1012 წელს პატიმრობაში 10.

გურიელი, გურელი: ბათუმში შეხვდა ბაგრატ მეფეს 205, 220.

დ

დადეშქელიანი ლევანი: 1.

1. დავით VI ნარინი, რუსუდანის ძე, საქართველოს მეფე: 53; იგი ბიზანტიის კეისრის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმის, იოანე პალეოლოგოსის სიძეა 53, 54, 55; იგი იხსენიება გვორგი

პახიმერეს „ისტორიაში“ 52—55; მან ილაშქრა 1292 წელს ტრაპიზონის წინააღმდეგ 78, 170.

2. დავით VIII, საქართველოს მეფე, დიმიტრი თავდადებულის ძე: 49, 52, 53.
3. დავით IX, საქართველოს მეფე: მისი ასული გულქან-ხათუნი (ეგდოკია) არის ტრაპიზონის მეფის მანუილ III-ის ცოლი 207, 240.
4. დავითი, ტრაპიზონის პირველი მეფის, ალექსი I კომნენოსის, ძმა 43, 45, 74; იგი პაფლაგონიის მბრძანებელია; იგი დაამარცხა თეოდორე I ლასკარისმა 45, 46.
5. დავითი, ანნას და ბაგრატ V-ის ძე: 212.
6. დავით დიდი კომნენოსი, ტრაპიზონის უკანასკნელი მეფე (1458—1461): 214.

დაკები: იწოდებიან სკვითებად 25.

დაკნოპინი: 200. იხ. სტეფანე დაკნოპინი.

დარიოხი, სპარსეთის მეფე: 87—88.

დასავლეთი საქართველო: 113; დასავლეთ საქართველოს ეთნიკური შემადგენლობა 113, 114, 117.

დაფნუხი, ადგილი: 185.

დეღგერი ფრ.: 70, 119, 198.

დიდიმოს ალექსანდრიელი, ფილოსოფოსი: 106, 107, 108, 109.

დიდი სებასტოპოლი: 115. იხ. სებასტოპოლი.

დიკესიმონი, ადგილი: 193.

დიმიტრაკისი (დიდი ბერძნ. ლექსიკონის ავტორი): 50, 215, 217.

დიმიტრი II თავდადებული, საქართველოს მეფე (1291—1289): 55; საქ. მეფე დავით VIII მისი ძეა 49, 52; დიმიტრის შვილები (ტრაპიზონელ ცოლთან, თათრის ქალთან, ზექას ასულთან) 53.

დიომედე, ტროადის ომის გმირი: 35.

დიონისე არეოპაგელი: გიორგი პახიმერეს პარაფრაზები 49.

დიონისე პერიეგეტი, ძველი ბერძენი ისტორიკოსი და გეოგრაფოსი: 27, 29.

Dieterich K.: 221.

დიუკანჟი (Du Cange): მისი დაკვირვება მარიამ მართა-ყოფილზე 18.

დოლინოხი: დაიხოცნენ დოლინოსის ძენი 1340 წელს 179.

დოლიხუანა: 11.

დრაგე რ.: 119.

დრაკონი: იგი სდარაჯობს ოქროს საწმისს 33, 34; დრაკონის კბილები 34.

დრონა, ადგილი: 210.

დურძა (დურჩა), სოფელი კორიდეთის სამხრეთით: 9, 15.

9

ევგოსის ზღვა: 44.

ევგობტე: 142; ევგობტიდან არიან კოლხები გადმოსახლებული 36.

ევგარი პონტოელი: 106—112; ევგარის წარმომავლობა 116; შთამომავლობით არის იბერთაგან 106, 107, 108, 109, 112; ევგარი ფილოსოფოსია 106; იგი ორიგენისტი თჳო 108; მას ჰქვია აგრეთვე ევგარი ევგობტელი 106.

ევგარი სქოლასტიკოსი („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი, VI საუკ.): 97.

ევბეა: 20.

ევგენი: წმ. ევგენის ტაძარი 177—178, 186, 188.

1. ევდოკია, საქართველოს მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი: იგი მისთხოვდა ტრაპიზონის მეფეს მანუილ III-ს 207, 208, 210; გარდაიცვალა 1395 წელს 213.

2. ევდოკია, იოანე ცეცეს დედა: 19.

3. ევდოკია, დედოფალი ბიზანტიისა (მიხეილ VII პარაპინაკის დედა): მან გააშინთვა იოანე ცეცეს დედა 23.

4. ევდოკია, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული, ტრაპიზონის მეფის იოანე II-ის მეუღლე, ანდრონიკე II პალეოლოგოსის დაჲ 54, 136, 137, 141, 153, 155, 156; იგი მიათხოვეს ტრაპიზონის მეფეს იოანე II-ს 1282 წელს 69, 75, 79; მისი ჩასვლა დაქვრივების შემდეგ 1298 წელს კონსტანტინეპოლში 79, 80, 172; თან ჩაყვანა კონსტანტინეპოლში თავისი უმცროსი ვაჟი (მიხეილი?) 153; ევდოკიას გარდაცვალება 173.

5. ევდოკია, იოანე-ალექსი III-ის ასული: შერთეს ტაჯ-ედინს ცოლად 1380 წლის 8 ოქტომბერს 193, 208, 211.

6. ევდოკია, კეისარ ანდრონიკე III-ის უკანონო შვილი: იგი არის ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე 142 (შეცდომაა, უნდა ეწეროს „ბირინე“ და არა „ევდოკია“).

ევშელოს კორინთელი, პოეტი (ძვ. წ. VIII ს.): 33.

ევროპა: 124, 128, 129.—ევროპელი ტომები 130; ევროპელი სკვითები (მეოტიდის მიდამოებში) 36.

ევსევი პაფიღლე („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97.

ევსტათი თესალონიკელი: 20.

ევფრათი, მდინარე: 20.

- ევფრატა საჭურისი (VI საუკ.): 118.
 ევფროსინე: ევფროსინეს სახელობის მონასტერი 17, 25.
 ევქსინის პონტო: 65, 98, 100, 106, 109, 110.
 ელადა, ელადური: 25.
 ელენოპონტი, პროვინცია: 110, 111.
 ელინები: 42.—ელინური სახელები 127.
 ელეუსის მონასტერი: 202.
 ენეონი (Oeneum), ქალაქი: 46. იხ. ინეონი.
 ენოხები, ტომი: 91, 116. იხ. ჰენოხები.
 ეძდვია, აეტის მეუღლე, მედეას და აფსირტეს დედა: 36.
 ეოლიდები: ისინი მოკლა პელიასმა 29, 31.
 ეპაფე: მისი ასულია ლიბია 37.
 ეპირი: 124, 164; ეპირის ქალაქი Πήλαι 37, 38; ეპირის დესპოტი მიხეილი 135.
 ეპიფანე კვიპრელი (ახ. წ. IV საუკ. მოღვაწე): 115.
 ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი (VIII საუკ. ისტორიკოსი): 113, 114, 116.
 Epstein P.: 158.
 ერაკლეა (ერაკლია, პერაკლეა), ქალაქი: 45, 163, 165.
 ერზინკი: 196.
 ერმია სოზომენე, ისტორიკოსი: 97, 98. იხ. სოზომენე.
 ესქილე: ესქილეს სქოლიოები იოანე ცეცესთან: 20.
 ეფესო: ეფესოს არქიელი იყო მიხეილ VII პარაპინაკი 93.
 ეფირე: მისი სამფლობელო მიეცა აეტს 33.
 1. ეფრემი: ეფრემ ასური 106, 107, 109.
 2. ეფრემი („ქრონიკის“ ავტორი): 89—96.
 ექვთიმე მთაწმინდელი: 99.

3

- ვალუა (Valois, Valesius): 110, 111.
 ვარისი (Βάρης): ადგილი: 44.
 ვახტანგი, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი (ტრაპიზონელ ასულთან შეძენილი): 53.
 Wendel B.: 21.
 ვენეტკანი: 166. იხ. ვენეციელები.
 ვენეციელები: 182, 188.
 ვლახერნი: ვლახერნის ტაძარი 58.
 ვრიენოსი (ნიკიფორე ვრიენიოსი): 18.

ზ

ზენონი, ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი: 120.

ზონარა (იოანე ზონარა), ბიზანტიელი ისტორიკოსი: 18.

ზოსიმე, ისტორიკოსი 97.

თ

თადეოსი, მოციქული: იგი მათესთან ერთად მოგზაურობს დასამოდღვრებლად 115.

1. თამარ მეფე: მისი თაოსნობით დაარსდა ტრაპიზონის სამეფო 45, 46, 158, 162; იგი ალექსი I-ის მამიდაა 163, 165.— თამარის ისტორიკოსი 166.

2. თამარი, დავით ნარინის მეუღლე: 54; ის არის ემენელას ძის ასული 54, 55; იგი არის დავით ნარინის პირველი მეუღლე 56. თბილისი: 1, 211—212; თბილისის მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი 207; თბილისის კავშირი ტრაპიზონის სამეფოსთან 158.

1. თებე: თებედან მოაქვთ ქსოვილები 31.

2. თებე (ბეოტიაში): 34.

თეგუდარი: თეგუდარის ცოლი 53.

თემისტოკლე: 120.

თემურლენგი: 211, 212.

1. თეოდორა, დედოფალი, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის მეუღლე: 58.

2. თეოდორა, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I კომნენოსის ასული (რუსუდანიშვან) 54, 55, 171.

3. თეოდორა, დედოფალი, იოანე-ალექსი III-ის მეუღლე: იგი არის სევასტოკრატორ ნიკიფორე კანტაკუზენეს ასული 187, 192.

4. თეოდორა კანტაკუზენე, დედოფალი, ბასილ-ალექსი IV-ის მეუღლე: 213; გარდაიცვალა 1427 წელს 214.

5. თეოდორა, ბასილ I-ის ასული: მისთხოვდა ამირა ხოჯიმირს 193.

1. თეოდორე I ლასკარი (ლასკარისი), ნიკეის მეფე: 43, 44, 45, 46, 123, 137; სძლევს პაფლაგონიის მზრძანებელს, ტრაპიზონის მეფის ალექსის ძმას, დავითს 45, 74.

2. თეოდორე II ლასკარი (ლასკარისი): 40; მისი ვაჟია იოანე IV ლასკარისი 58.

3. თეოდორე დორანიტიხი, დიდი სტრატოპედარხი: 186.

4. თეოდორე მეტოხიტი, დიდი ლოგოთეტი: 119, 120.

5. თეოდორე-მოროთეოდორე, ქალ. ფილადელფიის მთავარი 44, 45.

6. თეოდორე ჰექსატერივე, გიორგი აკროპოლიტეს მასწავლებელი: 40.

თეოდორიტე კვირელი („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97, 98.
თეოდოსი, ტრაპიზონის მიტროპოლიტი (დაჯდა ტახტზე 1370 წელს): 204, 208, 210.

თეოპომპე ქიოსელი, ისტორიკოსი: 33.

თეოსკეპასტოსის მონასტერი: 207.

თეოფანე ბიზანტიონელი, ისტორიკოსი (VI საუკ.): მისი ცნობა თბილისის შესახებ 211.

თეოფანო, ბიზანტიის კეისრის ბასილ II-ის დედა: 90.

თესალია: 124, 164; აქ შეათარეს თავი იმათ, ვინც მიხეილ VIII-ის უნიატურ პოლიტიკას გაექცა 134.

თესალონიკელნი: 145.

თესალონიკე: 56, 57, 144; აქედან იყო წამოსული ტრაპიზონის მიტროპოლიტი თეოდოსი 205.

თინია (v. l. ბითვინია): 44.

თმოგვის ციხე: 10.

თოფურია ვ., აკადემიკოსი: 10.

თოხარელნი, ტომი: 31, 65, 66, 73, 87.

თრაკია: 91.

თუკიდიდე: იონანე ცეცეს სქოლიოები თუკიდიდებზე 20.

თურ-ალი-ბეგი, ამიღელი ამირა: 184; მისი შვილია ხუტლუ-ბეგი, ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის სიძე 188.

თურქები: 180, 184, 185, 191, 195, 196, 209, 210; ამიღელი თურქები 179, 181; თურქების შემოჭრა გუასპურაკანში 91; თურქების ჰუნნურმა ტომმა გადალახა კავკასიის მთები 91; თურქების წინააღმდეგ ბრძოლა ტრაპიზონელებისა 146; მათ წინააღმდეგ ლაშქრობს ტრაპ. მეფე გიორგი I კომნენოსი 168; თურქებმა აიღეს 1369 წელს გოლახა 204; თურქებში გაჩნდა შავი ჭირი 199.

თურქულ-პონტური დიალექტი: 209.

ი

იაღვარი, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი, თათრის ქალთან: 53.

იასიტე: იასიტეს შეულღე 23.

იასონი: მედევას ქმარი 29, 38; იასონის დაბადება 31; იასონის დედა (როდო. პოლიფემე, ალკიმედე) 29, 31; მისი ბაბა კრეთევსი ეროლიდი იყო 31; იასონი უკან იბრუნებს ოქროს საწმისს 34.

იასონიონი (იასონისი), კონცხი: 192, 197.

იატროპულოზი, სასახლის ლოგოთეტი ბიზანტიაში 70; სამეფო
ქარის ლოგოთეტია 75.

იაქსარტი, მდ.: 130; გადალახეს სკვითებმა სამი წლის წინათ 132.
იბერია, 163, 165, 172, 207; კავკასიონთან მდებარე იბერია 142;
იბერიის წინამძღოლი მირიანი 102; ისპანიის ი. 99, 100; იბე-
რიაზე მოდიან სკვითები (ხვარაზმელები) 132; იბერიაში
შეიჭრა თემურლენგი 211; იბერიის მეფე (დავით VII) 52;
აქაური ქალი ევდოკია, ტრაპ. დედოფალი 213; იბერია
მარტო ქართლს არ ნიშნავს 113; იბერიის ქსოვილები 31.

1. იბერები: იბერები, აბაზგები და ალანები ერთი ტომისა
არიან 18, 23; სად ცხოვრობს იბერთა ტომი 98; იბერთა
ქალაქიდან არის წარმოშობილი ევაგრი პონტოელი 116; იბე-
რიელი იყო დედით იოანე ცეცე 25; იბერები მოსახლეობენ
დასავლეთ საქართველოშიც 113, 114, 115, 117; იბერები
ცხოვრობენ ექსინის პონტოს შიდაპოლში 106; იბერები
ელჩებს^გ ზაენიან კონსტანტინე დიდთან (ჯაქრისტიანების შემ-
დეგ) 105; იბერთა მეფე აგრეთვე აბაზგებს მბრძანებლობდა
18; იბერთა და აფხაზთა მეფე ბაგრატ (V) ბაგრატონიონი 161,
202; იბერთა წარჩინებული ბექა 82, 156, 172; იბერიელი
ბექას ასული არის ტრაპიზონის მეფის ალექსი II-ის ცოლი
82; იბერიელები ბიზანტიის ჯარში 94, 95; იბერები ტრაპი-
ზონის ჯარში 86; იბერიელი სავაჭრო მიზნით იყვნენ კონს-
ტანტინეპოლში ჩასული 95.

2. იბერები: დასავლეთის იბერები 31; ისპანიის იბერები 99; ისპა-
ნიის იბერთაგან არიან ქართლის იბერები 100.

იბორა, იბერა: პონტოს ქალაქის სახელია 110, 111, 112, 116.

იბრაიმი, რუსტამის ძე: 176.

იღია, ოკეანეს ასული: იგი შეირთო აეტმა 32.

Jenkins, R. J. H.: კონსტანტინე პორფიროგენეტის De adm.-ის
მთარგმნელი ინგლისურად 177.

იერონიშე (ჰიერონიშე): 108. იხ. ჰიერონიშე.

იერუსალემი: 113, 114, 115.

ივანე ხუცესი (კორიდეთში): 8.

ივლიტა: კვირიკეს და ივლიტას ტაძარი კალაში (სვანეთში): 1.

ილირიდი (ილურია): 35.

იმერნი (იბერნი): 111.

ინგოროყვა პ.: 169, 170.

ინდოეთი: 31.

ინდოელი: ინდოელი სკვითები (კოლხები ინდოელი სკვითები არიან) 32.

ინეონი, ადგილი: 94, 180, 181, 184, 208.

იოანე I აქსუზოსი, ტრაპიზონის მეფე (1235 — 1238 წ. წ.): იგი ალექსი I-ის შვილია 166, 167; მას ჰყავს ორი ვაჟი მანუილი (მეფე) და იოანიკიოსი (ბერი) 167.

იოანე II კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1280 — 1297 წ. წ.): იგი არის ალექსი I-ის შვილთაშვილი 134, 135; იგი ანდრონიკე II-ის ძმაა 169; იგი კონსტანტინეპოლში წავიდა მიხეილ VIII-ის მიწვევით 72; მიხეილ VIII-ს სურს მისი დამორჩილება 74; მან შეირთო ევდოკია, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული 54, 68, 69, 71, 134, 135, 141, 171; მას ჰქვია „ლაზი“ და „ლაზთა მთავარი“ 136, 140; გიორგი პახიმერეს ცნობები მის შესახებ 139; მისი გარდაცვალება 79—80, 136, 137.

იოანე III კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1342 — 1344 წ. წ.): იგი მიხეილის ვაჟია 151, 182; მისი დახასიათება როგორც მოქეიფისა და მფლანგველისა 151; იგი ტახტიდან ჩამოაგდო მისმა მამამ, გააძევეს ბიზანტიონში 151, 183; გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში 1346 წელს 184; გამოიქცა ადრიანოპოლიდან, სინოპში ჩამოვიდა და გარდაიცვალა 197; მისი ძე გაიქცა სატუსალოდან, მივიდა კაფაში 197.

იოანე-ალექსი III, ტრაპიზონის მეფე (1350—1390 წ. წ.): იგი არის ბასილ I-ისა და ირინე ტრაპიზონელის ვაჟი 176, გამეფდა 1350 წელს 180; მისი ვაჟია ბასილი 194; მისი ძეა მანუილი, ხოლო ამის ცოლი იბერიელი ევდოკია 210; მისი გარდაცვალება 212.

იოანე I ციმიხი, ბიზანტიის კეისარი (969—976 წ. წ.): 90.

იოანე II კომნენოსი, ბიზანტიის კეისარი (1118—1143 წ. წ.): იგი ილაშქრებს კონსტანტინე გაბრას წინააღმდეგ 93; მისი ძმა ისააკ კომნენოსი 17.

იოანე III დუკა ვატაცი, ბიზანტიის კეისარი (1222 — 1254 წ. წ.): 84, 129.

იოანე IV ლასკარი, ბიზანტიის კეისარი (1258 — 1259 წ. წ.): იგი თეოდორე II ლასკარის ვაჟია 58; მას თვალები დათხარეს 65.

იოანე V პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კეისარი (1341 — 1391 წ. წ.): 198, 206; ელჩს გზავნის ტრაპიზონში 195; მისი ძე 1363 წელს

აპირებს ცოლად შეერთოს ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი III-ის ასული 199; მისი ძე მიხეილი 206.

იოანე VI კანტაკუზენე, ბიზანტიის კეისარი-უზურპატორი (1341—1355 წ. წ.): 187; იგი დიდი დომესტიკოსა იყო 148; ტახტიდან ჩამოგდების შემდეგ ბერად აღკვეცეს და მას იოასაფი ეწოდა 198.

იოანე, ათონის ალაპის პერსონაჟი 4.

იოანე ანდრონიკოპულოსი, ბიზანტიის პროტოვესტიარი 206.

იოანე გლიკა, გრამატიკოსი და რიტორი: 119.

იოანე დესპოტი, ანდრონიკე პალეოლოგოსის ვაჟი: 83; ის არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმა 57; მისი ქალი მიათხოვეს იბერთა მეფეს დავით ნარინს 52, 57.

იოანე ვეკოსი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1275—1282 წ. წ.): 79, 80.

იოანე, თესალიის დესპოტი (1274 წლის მახლობელ ხანებში): 57.

იოანე იტალოსი, ბიზანტიელი ფილოსოფოსი: 21.

იოანე კავაზოტი, დიდი დუქსი: 185, 194; იგი ხალდიის დუქსია 190, 191; მას მიენიჭა დიდი ლოგარიასტის პატივი 183.

იოანე კინამოსი, ისტორიკოსი: 203.

იოანე, კონსტანტინე დორანიტისის ძე: 182.

იოანე (კორიდეთის მინაწერში, ვინმე იოანე): 3.

იოანე ლეონტოხეტოსი, ელჩი: 193.

იოანე მთაწმინდელი: 99.

იოანე ნათლისმცემელი: 197; იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია 201.

იოანე ოსძაკი (კორიდეთის მინაწერში): 9.

იოანე საჭურხისი, დიდი დუქსი, ტრაპიზონის ვანდის მეთაური: 175, 178.

იოანე სევასტოკრატორი: მას ებრძვის ბიზანტიის კეისარი მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 73.

იოანე ტარხანოტე: 80.

1. იოანე ცეცე: 17—39; მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა 17—20; მისი დიდება ქართველი ქალის შთამომავალია 19, 23; იოანე ცეცეს „წერილები“ 19—20.

2. იოანე ცეცე, მწერალ იოანე ცეცეს პაპა: 17, 25.

იოანე ცამისხი, ბიზანტიის კეისარი (969—976 წ. წ.): 90.

იოანე ჭანიხიტისი, პიკერნისი („მედვინეთუხუცესი“): 188. იხ. ჭანიხიტისი იოანე.

იოანე, ჰერაკლის ეპისკოპოსი: 119.

იოანიკიოსი, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის ძმა; ბერად აღკვე-
ცილი: 167.

იოანაფ კანტაკუზენოსი (იგივე იოანე VI კანტაკუზენოსი): 198.

იოზი, მამა (ხუცესი კორიდეოზი): 5.

იოილი, ისტორიკოსი 40.

იონიის ზღვა: 35.

იორგა ნ., გამოჩენილი რუმინელი ბიზანტინისტი: 119.

Jordan, Hermann: 109.

იოსებ ლაზაროპულოსი, სკეეოფილაქსი: დაადგინეს ტრაპიზონის
მიტროპოლიტად ნიფონის გარდაცვალების (1364 წ.) შემდეგ
200; იგი წავიდა კონსტანტინეპოლში, დაბრუნდა იქიდან და
ნაალდგომევეს მოხდა მისი კურთხევა 200; მისი გადადგომა
(1368 წელს) 202.

იოსებ ფლავიოსი, ისტორიკოსი: 97; „იოსიპოს ებრაელი“ ჰქვია
(Ἰωσήφ ὁ Ἐβραῖος, «იოსიპოს ებრაელსა»: ქ. ცხ. I 342, 5) 36.

იპოლიტე რომაელი: 97.

1. ირინე, სირიკენა, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის ცოლი: მას
უძღვნა თავისი შრომა „აღფარებები ილიადისა და ოდისეი-
სათვის“ იოანე ცეცემ 17, 20; მასთან ეყოლა მანუილს გიორგი
(მეფე გიორგი I კომნენოსი) 168.

2. ირინე, ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე, დედოფალი და
მეფე: 145, 146, 148, 154, 155; ირინე არის ბიზ. კეისრის
ანდრონიკე III პალეოლოგოსის უკანონო შვილი 143, 175;
იგი 1336 წელს ჩამოვიდა კონსტანტინეპოლიდან და იკურთხა
დედოფლად 175, 176; ბასილის გარდაცვალების (1340 წ.)
შემდეგ მან დაიპყრო მეფობა 177; გამეფებისთანავე კონსტან-
ტინეპოლში გაგზავნა თავისი ქმრის (ბასილის) საყვარელი
ირინე ტრაპიზონელი შვილებითურთ 177; ირინეს მთავრო-
ბას მოუწყვეს აჯანყება 178; იმეფა 1 წელიწადსა და 3 თვეს
179; 1341 წელს გადადგა ტახტიდან და გაიგზავნა კონსტან-
ტინეპოლში 180, 181; ირინეს ინტიმურ კავშირს აბრალებ-
დნენ ტრაპიზონის დომესტიკოსთან 145.

3. ირინე ტრაპიზონელი. ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის საყვარელი
და შემდეგ ცოლი: 143, 144, 155, 176; ბასილმა მასზე ჯვარი
დაიწერა 177; ქმრის გარდაცვალების შემდეგ იგი გაიგზავნა
კონსტანტინეპოლში 177; იგი არის იოანე-ალექსი III-ის დედა
177, 194, 210.

იხააკ კომნენოსი, კეისარ იოანე II კომნენოსის ძმა: 17, 20.

ისააკ II ანგელოსი. ბიზანტიის კეისარი (1185—1195 წ. წ.): 94, 95.
ისმაილიტნი: 95.

ისოხი, ნავსადგური: არის დიდ სებასტოპოლში 113, 115, 116.
ისტრო, მდინარე (დუნაი): 131.

იტალია: 35.

იტალიელები: 95; მათი ბატონობა აღმოსავლეთში (ბიზანტინაში, ნიკომედიაში...) 44.

იულიოს კეისარი (100—44 წ. წ.): 89.

იუსტინიანე I, ბიზანტიის კეისარი (527—565 წ. წ.): 118.

კ

კადმოსი (მითოლ.): მის მიერ დათესილი კბილები 34.

კავასიტები (კავაზიტისები), წარჩინებულთა გვარი ტრაპიზონის, სამე-
ფოში: 177, 178, 199.

Cave Guillaume: 109:

კავასია: 158; კავასიის ზეკარები 130; კავასიის მთებამდე ილა-
შქრა პომპეუსმა 135.

კავასიონი: 142.

კავასიური: კავასიურ-იბერიული წარმოშობისა იყო იოანე ცეცეს-
დედა 17.

კალა (სვანეთში): იქ იყო დაცული კორიდეთის ოთხთავის ხელნა-
წერი 1.

კალიმაქე (ძვ. წ. III საუკუნის პოეტი): 37; კალიმაქეს ცნობა ჯოლ-
ხების მიერ დაარსებულ ქალაქ აოლას შესახებ 38, 39.

კალისტოსი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1350—1354 და
1355—1363 წლებში): 198.

კალიფსო, ნიმფა: იგი არის ჰელიოსის ასული 32.

1. კალოიანე, ტრაპიზონის მეფე იოანე II კომნენოსი (1280—
1297 წ. წ.) 171, 172.

2. კალოიანე, ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეორე ძე: 155, 212;
იგი ეყოლა მას ტრაპიზონელ ირინესგან 177.

კამახინოსი (კამახელი, კომახელი): ხალდიის ციხის კომახის მფლო-
ბელი 177, 178.

კამპანია: 92.

კანტაკუზენე, კანტაკუზენოსი: კანტაკუზენოსის ასული თეოდორა,
ბასილ-ალექსი IV-ის ცოლი 213. იხ. იოანე VI კანტაკუზენე,
იოსაფ კანტაკუზენე.

კაპადოკია: მესამე კაპადოკია 116.

- კაპანაძე დ. (ნუმიზმატიკოსი): 168.
 კართაგენი: 37.
 კარმანები: 87.
 კარპოვი, პროფესორი: 49, 177.
 კასიფონე, ოდისევსისა და კირკეს ვაჟი: 29.
 კასპიელები კასპიელების გასასვლელი 36.
 კასპიის ზღვა: 128, 129, 130, 131; კასპიის ზღვამდე ილაშქრა
 პომპეუსმა 135.—კასპიის მხარე 65.
 კატონი: 25.
 კაფა, ყირიმის ქალაქი (ახლანდელი თეოდოსია): 185, 197.
 კახელი: «ძმანი კახელნი მოვიდეს მონასტერსა ჩუენსა» 4.
 კეკელიძე კ.; მისი დებულებები ევგარი პონტოელის შესახებ 107.
 კელვიანონი, ადგილი მებანდრეს ფილადელფიასთან: 45.
 კელტები: 129.
 კელტიკე: 129.
 კენხრინა (კეხრინა), ქალაქი: 186. იხ. კეხრინა.
 კერასუნტი (კერასუნდი): 163, 165, 172, 189, 192, 196, 197, 199,
 208; კერასუნტი აიღეს 1348 წელს იანუიტებმა 184; კერასუნ-
 ტის მიტროპოლიტი 138.
 კერავენხ მთები: კერავენეს მთებში დასახლდნენ ზოგიერთი კოლ-
 ხები 35.
 კესარია, ქალაქი კაპადოკიაში: 109, 110.
 კეხრინა (კენხრინა) ციხე: 187, 188, 189, 190, 191.
 კვახჭირი, სოფელი: 54.
 1. კვირიკე: კვირიკეს და ივლიტას ტაძარი კალაში 1.
 2. კვირიკე, ხუცესი კორიდეთში: 2, 4.
 3. კვირიკე სერბოპულო (კორიდეთის მინაწერში) 4.
 კვირინე, მხარე ეგვიპტეში: 37.
 კვიროსი, ხპარსეთის მეფე: 87; მბრძანებლობდა სპარსელებს, მიდიე-
 ლებსა და ქალდეველებს 135.
 კიმბრები, ტომი (ჰეროდოტესთან): 127.
 კიმერიელები, ტომი (პომპეოსთან): 127.
 კირიკოპულოსი, მისხალისი (კორიდეთის მინაწერში): 7.
 კირკე (მითოლ.): ჰელიოსისა და პერსეს ასულია 36; მასთან მხო-
 ლოდ ერთ წელიწადს იცხოვრა ოდისევსმა 29; კირკეს სამე-
 ფო 28, 29.
 Kiessling Th.: 21, 22, 23.
 კლარჯნი: 10; იხ. აგრეთვე გურგენ კლარჯი.

- კლემენტი ალექსანდრიელი (ახ. წ. II საუკ.): 97.
- კოლხები: 32, 91; კოლხთა ტომები ცხოვრობენ სანაპიროზე 116; კ. ეგვიპტიდან არიან გადმოსახლებული 36; კოლხები ინდოელი სკვითები არიან 32; კოლხები—ლაზური ტომია 37; კოლხთა და ლაზთა ქვეყანაში გაბატონდა ალექსი I (ტრაპიზონის მეფე) 134; კოლხების ქალაქი „პოლე“ 37, 38; კოლხები დაედევნენ იასონს და შედეას 34, 35.
- კოლხეთი, კოლხიდა: კოლხეთის ქვეყანაში წავიდა აეტი კორინთოდან 33; კოლხიდისაკენ გასცურა იასონმა 34; კოლხეთის ქალაქია ააა 37; კოლხეთის ქალაქი კვტააა 38; კოლხეთს ლიგვისტიკურს ეძახის ლიკოფრონი 38; კოლხეთამდე მოდიან სკვითები (ხვარაზმელები, მონღოლები) 132; კოლხეთის მპყრობელია ალექსი I კომნენოსი (ტრაპ. მეფე) 123; კოლხეთი—მართლმადიდებელი ქვეყანაა: აქ შეაფარეს თავი იმათ, ვინც მიხეილ VIII პალეოლოგოსის უნიატურ პოლიტიკას გაექცა 132, 134.
- კოლხური: კოლხური ენა 37, 38; კოლხური დრაკონი (იგი მოკლა დიომედემ) 35.
- კოშანები: ცხოვრობდნენ მიზიაში 131.
- კოშახი, ხალდის ციხე 178. — კოშახელები 178.
- კომნენოსები: კომნენოსთა გვარი 148; კომნენოსების ეპოქა 89; კომნენოსთა ოჯახი 179.
- კონრად მონფერატელი, ისააკ ანგელოსის სიძე: 95.
- კონსტანტინე I დიდი (324—337 წ. წ.): 100, 105.
- კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი (913—958 წ. წ.): 110, 111, 116, 167, 177, 216, 217, 218; კონსტანტინე პორფიროგენეტი იბერიის შესახებ 98.
- კონსტანტინე IX მონომახოსი (1042—1054 წ. წ.): 91.
- კონსტანტინე X დუკა (1059—1067 წ. წ.): 91.
- კონსტანტინე გაბრა: ტრაპეზუნტელების მტარვალნი იყო 93.
- კონსტანტინე, დავით ნარინის ვაჟი (პირველი ცოლისაგან): 55, 56.
- კონსტანტინე ღორანიტიხი, პროტოვესტიარიოსი: 177, 178, 182, 183, 187, 188.
- კონსტანტინე, კეროლარიოსი; კეისრის გვარდის დრუნგარიოსი, მან შეერთო აბაზგი ქალი 19.
- კონსტანტინე კოტერძე, ბიზანტიელი დიდებული: 17.
- კონსტანტინე მანახე, ისტორიკოსი: 40, 92, 93.
- კონსტანტინე მარგარიტე, ნეოკასტრელი, მდაბიო წარმოშობისა 07.

- კონსტანტინე, მიქელ პანარეტოსის ვაჟი: 161, 203.
 კონსტანტინეს ქალაქი (კონსტანტინეპოლი): 49.
 კონსტანტინეპოლი: 17, 40, 48, 49, 54, 58, 60, 65, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 89, 97, 108, 109, 119, 121, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 146, 153, 154, 156, 157, 161, 163, 164, 165, 168, 169, 170, 172, 174, 177, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 190, 193, 195, 198, 203, 205, 213; კონსტანტინეპოლში ჩავიდა ბაგრატ IV-ის-ასული მარტა 18; კ. აილეს ლათინებმა 1204 წელს 41, 44, 65, 166; კონსტანტინეპოლში წავიდა იოსებ ლაზაროპულოსი, რომელიც ნიფონის გარდაცვალების შემდეგ (1364 წ.) ტრაპიზონის მიტროპოლიტად დაადგინეს (კპოლში წავიდა, ალბათ, დასამტკიცებლად) 200.
 კორაქები, ტომი; ამიერკავკასიაში მცხოვრები: 31.
 კორდილე: 221; კორდილეში არის წმ. ფოკას ტაძარი 196.
 კორიდეთი: კორიდეთის ოთხთავი 1—16. — კორიდელი 15.
 კორიდელისი (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში მოხსენებული პირი): 7.
 კორინთო: 37; იქ შეფობდა აეტი 32.
 კოტორძე კონსტანტინე, ბიზ. დიდებული: 17.
 კოტიორა (კიტიორა), ქალაქი: 163, 165.
 კოძაუტა, ადგილი: 209.
 კრათისი, მდინარე: 38.
 კრეთევსი, იასონის პაპა: 29.
 კრუმბახერი კ.: 20, 49, 65.
 კრეზიასი, ისტორიკოსი: 25.
 Kubitschek W.: 61.
 კურკენისი (გურგენი): 10. იხ. გურგენი.
 კურძეკი (კორიდეთის მინაწერში): 5.
 კუსტუგანი (ქუჩუკ-ალა?): 172.
 კვტაია, კოლხეთის ქალაქი: 32, 37. — კვტაიელი მედეა 36.
 კვტე, კოლხეთის ქალაქი (კვტაია): 38.

ლ

- ლაზარე, ვინმე (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 6.
 ლაზაროპულოსი: 200. იხ. იოსებ ლაზაროპულოსი.
 ლაზები: 91, 116, 141, 146, 162, 179, 181; ლაზი — ქართული მოდგმის ტომია 139; კოლხებს ლაზებსაც ეძახიან 32, 36; ლაზები და ჭანები შეადგენენ ტრაპიზონის სამეფოს ძირითად

მოსახლეობას 75; კოლხთა და ლაზთა ქვეყანაში გაბატონდა ალექსი I, ტრაპიზონის მეფე 134; ლაზთა მმართველი — ასე ეწოდებათ ტრაპიზონის მეფეებს 139; ლაზთა მთავარი ალექსი I (ტრაპიზონის პირველი მეფე) 85; ლაზთა მთავარი იოანე II კომნენოსი 79; ლაზთა არქონტი იოანე II კომნენოსი 67; ლაზთა მთავრები (ე. ი. ტრაპიზონის მეფეები) ადგილობრივ ქალებს ირთავენ ცოლებად 82.

ლაზეთი (ლაზიკე)*: 113, 161; ლაზიკის ქალაქია ტრაპეზუნტი 115; ლაზეთის ეპარქია 138; ლაზეთის ეპარქია (ახალი) 139; ლაზეთში წავიდა ანნა-ანახუტლუ და იქ შეკრება ჯარი 146, 179, 182; ლაზიკეში ადგილია მაკროსევიალოსი (მაკრიალი) 201, 205, 207. იხ. ლაზია.

ლაზია*: 165; ლაზია ანუ რიზეს მხარე 170; ლაზიაში წავიდა ანნა-ანახუტლუ ჯარის შესაკრებად 180.

ლაზური: ლაზური სამეფო (ტრაპიზონის სამეფო) 49; ლაზური ტომია — კოლხები 37; ლაზური გავლენა ტრაპიზონის სამეფოში 157; ლაზური ელემენტები ტრაპიზონის სამეფოში 169; ლაზური ჯარით დაიპყრო ანნა-ანახუტლუმ სამეფო ტახტი ტრაპიზონში 179.

ლათინები: 150, 173; ლათინებმა 1204 წელს მოსპეს ბიზანტიის იმპერია 78; აიღეს კონსტანტინეპოლი 65, 121; ლათინთა ბატონობა ბიზანტიაში 40, 58, 89, 164, 165; ლათინთა დამხმარე ჯარებს ეყრდნობა დავითი, ტრაპიზონის მეფის ძმა 46, 74; ლათინთა ბატონობის მოსპობა 1261 წელს 135.

ლათინთა მომხრეობა: ლათინთა მომხრეობა მიხეილ VIII პალეოლოგოსისა 170.

ლაპროსი სპ. (ბერძენი ისტორიკოსი XX საუკუნისა): 164, 199, 214, 222.

ლაპტეხიდეხი ო. (თანამედროვე ბერძენი მეცნიერი): 214.

ლარახანე, ადგილი ლაზეთში: 195, 202.

ლატიშვი ე.: 21.

Laurent V.: 119.

ლაშა, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი (ტრაპიზონელ ასულთან): 53.

ლევაშოვი (ქუთაისის გუბერნატორი 1869 წელს): 1.

ლევკოსირები: კოლხებს ლევკოსირებიც ჰქვიათ 36.

ლექის კაპინჭეოსი, დიდი ღუქისი: 175.

* ამ ბუღებში მოთავსებული ცნობები ეხება 1) ძველ ლაზიკესაც და 2) ტრაპიზონის სამეფოს ლაზეთსაც.

ლენტიანა, ქალაქი: 44.

ლეონარდო დე-მუნტატო, გენუელების მოურავი: 198.

Leone P.: 21.

ლეონ კავაზიტისი: მას მიენიჭა დიდი დომესტიკოსის პატივი 183; მას მიუღია პროტოვესტიარობა 187.

ლეონტოკასტრონი (Guselserai), ციხე: 185.

ლეონტოსტეთოსი (იოანე ლეონტოსტეთოსი): ელჩად მოვიდა კონსტანტინეპოლიდან 193, 195.

ლიბია: 37; ლიბიის უდაბნო 36; ლიბიაში რქიან კრავებს ჰბადებენ 29.

ლიბისტიკური მხარე: 37.

ლიგვიოსი: იგი ალებიონის ძმაა 37.

ლიგვისტიკური კვტაია: 37.

ლიკოფრონი (ძვ. წ. III საუკუნის პოეტი): მისი „ალექსანდრა“ (ცეცეს სქოლიოები) 20, 21, 32, 38.

ლიმნია (τὰ Λιμνιά), ციხე და ნავსადგური: 171, 178, 179, 183, 188, 190, 192, 195, 204, 209, 211; ლიმნიის ციხეში მოათავსეს დატყვევებული მიხეილ I კომნენოსი 149, 180, 181; იგი აიღო ტრაპიზონის მეფემ 1380 წელს 209.

ლიმანი (Λιμάνιον), ლიმონი: 149, 165, 202.

Lietzmann K.: მისი „ტაბულები“ 14.

ლოპადიონი (ბითვინიის ქალაქი): 44, 72, 93.

8

1. მათე, მოციქული: 113, 115.

2. მათე, მოგზაური (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 5.

Mai Angelo: 89.

მაკრიალი, ადგილი ლაზეთში: 201, 202. იხ. მაკროსგიალოსი.

მაკროსგიალოსი, მაკრეგიალუსი (მაკრიალი): 201, 207.

მანგანა: მანგანის მონასტერი (კონსტანტინეპოლში) 205.

მანკაბერდელი სადუნი: 6.

მანოველი, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი (ტრაპიზონელ ასულთან): 53.

მანფრედ ჰოჰენშტაუფენი: მის დას ანნას ეტროფის მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 58.

მანუილ I კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1238 — 1263 წ.წ.): 76, 167.

მანუილ II კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1332 წ.): ანდრონიკე III-ის ვაჟია 174; იგი გააძევა მისმა ბიძამ ბასილ I-მა 154, 175; მახვილით მოიკლა (იოანე საქურისის ხელით!) 175.

მანუილ III კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1390—1412): იგი დაიბადა 1365 წელს 200; მისი ცოლი არის საქართველოს მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი (ევლოკია) 207, 210; გარდაიცვალა 1412 წელს 212—213.

მანუილ I, ბიზანტიის კეისარი (1143—1180): 46, 94; კეისარ ანდრონიკე I-ის შვილია 45, 166; მისი ცოლია ირინე 17.

მანუილ ლასკარისი, პროტოვესტიარი: 46.

მანუილ ოლოვოლოსი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე: 65.

1. მარიაში, მართა-ყოფილი (ბაგრატ IV-ის ასული): მიხეილ VII პარაპინაკის ცოლია 91; იგი მისთხოვდა ნიკიტორე ბოტანიანტეს 93; მისი მხევალი იოანე ცეცეს დედის დიდებაა 23; მას ზოგჯერ (შეცდომით) უწოდებენ ალანთა სეფეწულს 18.

2. მარიაში, ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი III-ის ასულია: მისთხოვდა ხუტლუ-ბეგს 188, 201.

მარკოზი, ხუცესი კორიდეთში: 5.

მარმარა, ადგილი: 201, 204.

მარმუწა, გერმანე პატრიარქის მეტსახელი: 63.

მარრი ნ., აკადემიკოსი: 2, 11, 12, 14.

მასაგეტები: 23, 129, 130; მასაგეტი ქალი 135; მასაგეტებად იწოდებიან აბაზგები 25, 36; მასაგეტები ანუ აბაზგები 32.

Masson B.: 21.

მატესი, ხუცესი კორიდეთში: 5.

მაცუკა, ადგილი: 194, 195, 210; მაცუკის ვანდა 175; მაცუკას თავს დაესხა ხაჯიმირი 193. — მაცუკელები 195.

1. მაჰმადი: რჯული მაჰმადისა 212.

2. მაჰმადი: მაჰმად ევკეპტარისი 184.

მეანდროსი (მეანდრე), მდინარე: 45.

მეგალოპოლისი, დიდი ქალაქი: 18, 23, 180 (უნდა იყოს: კონსტანტინეპოლი; შდრ. გამოთქმა εἰς τῆς μαγῆλης πύλης 198).

მეგალოსტრატი, ადგილი: 8.

მეგრულ-ჭანური ტომები: 117.

მედეა: აეტის ასულია 38; შეუყვარდა იასონი 34; მედეა კკტაიელი 32; მედეა ქუთაისელი 38, 39; მედეამ მოკლა აფსირტე 38; მედეას დაედევნენ კოლხები 37, 38; მედეამ კვლავ მოაპოვებინა სამეფო თავის მამას 35.

შელანხლენები, ტომი; 129.

მელიტინოტე, მთავარდიაკვინი: 80.

მელიქ-შაჰი, სელჯუქთა სულტანი (1106—1116 წ. წ.): 203.

მეოტის ტბა, მეოტიდის ტბა: 128, 130; მეოტიდი 36.

მერკურისი წმ., ადგილი: 201.

მესოპოტამია: აიღეს სკვითებმა (ხვარაზმელებმა) 131.

მესოხალდია, ციხე: ექვემდებარება ტრაპიზონს 197.

მეტონიტე: მთავარდიაკვანი 80.

მთაწმინდა: აქ 20 წელიწადს მონაზვნად იყო ტრაპიზონის მიტროპოლიტი თეოდოსი 205.

Migne: 109, 110.

მიღია: 142.

მიდიელები: 135; მიდიელებს იმორჩილებს სკვითების მეთაური 132.

მიზია: 131. — მიზიელები 90.

მიზომატისები: წარჩინებულ გვარი ტრაპიზონის სამეფოში 177, 178.

მიზომატისი გრიგოლი, დიდი დომესტიკოსი: 181, 184, 191; მისი ძმა მიქელი 182.

მილაკები, ტომი: მათ საზღვრებშია მდინარე კრატისი 38.

მილტიადე: 120.

მინთროსი, ადგილი: 176; მინთროსის სერი 197.

მირიანი, ქართლის მეფე: 99; მიდის სანადიროდ 103.

მისიმიელები: 91; მისიმიელთა მზარეშია ძველი ფუსტა 114.

მიქელ არხისტრატივოსი, მისი ქანდაკება დაადგმევინა მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა 136.

მიქელ მიზომატისი: 182; მას მიენიჭა ამირჩანტარიოსის პატივი 183.

მიქელ შანარეტოსი 159 — 224; მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა 161—164; მისი ცნობები 1283 წლის და მომდევნო წლების ამბებზე 54; მისი ცნობები იოანე II კომნენოსის შესახებ 78; მიქელ პანარეტოსი იყო პროტოვესტიარი და პროტონოტარი 198.

მიქელ უხელოსი: 21.

მიქელ სამსონი, უფლისწულ ალექსის (იოანე-ალექსი III-ის) აღმზრდელი: 186, 187.

მიქელ კანიხიტისი: 185.

მისაღრხ კირაკოშულოსი (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 7;

მისი ძმისწული პეტრე (პეტრესი) 7.

მიხუხუდი I კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1344—1349): იგი არის ალექსი II-ის ძმა 148, 180, 181; მოვიდა კონსტანტინეპოლი-

დან 180; მოადგა ტრაპიზონის ნავსადგურს 149 და მეორე დღეს შეიპყრეს და მოათავსეს. ლიმნის სატუსალოში 149; ციხეში მიხეილის მცველია დიდი ღუქის საჭურისი 182; მიხეილი კვლავ გამეფდა 1343 წელს 151, 152, 183; მან შეაპყრობინა დიდი ღუქის სხოლარისი 184; მისი ვაჟი იოანე (შემდეგში იოანე III) 150, 151; მიხეილმა იმეფა 1349 წლამდე 5 წელიწადს და 7-თვენახევარს 181, 186; იგი ტახტიდან ჩამოაგდეს 1350 წელს 186; 1355 წელს კონსტანტინეპოლიდან წამოსულა, მოსულა სულხათოსამდე და უკან გაბრუნებულა 190.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი, ბიზანტიის კეისარი (1071—1078 წ. წ.): იგი მარიამ მართა-ყოფილის ქმარია 18, 91; მას ჩოხა ჩააცვებს 92.

მიხეილ VIII პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კეისარი (1261—1282 წ. წ.): 41, 48, 57, 65, 89, 135, 164; იგი ნიკეის სამეფოს უკანასკნელი მეფეა 78; კონსტანტინეპოლის მფლობელი გახდა 1261 წელს 136, 139; მისი შემართება ტრაპიზონის მეფის იოანე II-ის წინააღმდეგ 68, 76—77, 153; მხოლოდ მე მაქვს უფლება ვიწოდო „მეფედ“-ო, ამბობდა მიხეილი 140, 141; თავისი ასული ევდოკია შერთო ტრაპიზონის მეფეს იოანე II კომნენოსს 169, 170; მიხეილისა და პატრიარქ იოანე ვეკოსის ურთიერთობა 79, 80; მიხეილის უნიატური პოლიტიკა 58, 133; მისი ლათინთმომხრეობა დაჰგმო მისმა შვილმა ანდრონიკე II-მ 170.

1. მიხეილ ავტორიანე, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1206—1212 წ. წ.): 43.
2. მიხეილ აზახუტლუ, ტრაპიზონის მეფის ანდრონიკე III-ის ძმა 173, 174.
3. მიხეილ ატალიაძე, ისტორიკოსი: მისი „ისტორია“ 177.
4. მიხეილი, იოანე ცეცეს მამა: 17, 25.
5. მიხეილ კომნენოსი, თესალიისა და ეპირის მფლობელი (1205 წლის შემდეგ): ის იყო ანგელოსთა გვარიდან 124; მიხეილ VIII პალეოლოგოსი მიხეილ დესპოტის (ეპირის დესპოტის) წინააღმდეგ გზავნის თავის ძმას იოანე დესპოტს 57, შემდეგ ალექსი სტრატეგოპულოსს 135.
6. მიხეილ ფაძუ (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 9.
7. მიხეილ ძალანი: მის მკერ არის დაწერილი კორიდეთის ერთი მინაწერი 7.

- მ. მიხეილ ხუცესი (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 3, 5; იგი წინამძღვარია კორიდეთში 6.
 მონღოლები: მათი შემოსევა შავი ზღვის სანაპიროებზე 65—66.
 მორავჩიკი გ., გამოჩენილი უნგრელი ბიზანტინისტი: 20, 21, 49, 203, 215, 216, 217, 218.
 მოროთეოდორე (თეოდორე), ქალ. ფილადელფიის მთავარი: 44, 45.
 მოღოლები (მონღოლები): 65.
 მურღული, კოროხის შესართავი: 1.
 მულულები, მოღოლები: 65.
 მცხეთა: მცხეთის საკათალიკოსო 138.

6

- ნანა, დედოფალი, მირიან მეფის მეუღლე: 99, 102.
 ნაქსოხი, კუნძული: 20.
 ნეოკასტრა (Νεοκαστρα): თეოდორე I ლასკარისმა იგი დაიმორჩილა 45.
 ნეოკესარია, ქალაქი პოლემონის პონტოში: მას დაუფლებიან აგარიანები 93.
 1. ნესტორი, პილოსის მეფე (მითოლ.): 92.
 2. ნესტორი: ნესტორი ვინმე ვესტარხი 92.
 ნიკეა, ქალაქი: იგი ბიზანტიის დედაქალაქია (1204 წლიდან) 40; იგი გადაურჩა ლათინთა ბატონობას 74; ნიკეის სამეფო 40, 46; ნიკეაში დაიბადა ისტორიკოსი გიორგი პახიმერე 48, 49.
 ნიკეელები: მათი მტრული დამოკიდებულება ტრაპიზონელებთან 74.
 1. ნიკიტა სხოლარისი, დუქსი: 181, 185—186; მას მიენიჭა დიდი დუქსის პატივი 183; იგი გარდაიცვალა 1361 წელს 195.
 2. ნიკიტა ხონიატე, ისტორიკოსი: 93, 95; მისი „ისტორიის“ გაგრძელებაა გიორგი აკროპოლიტეს „ისტორია“ 48.
 ნიკიფორე II ფოკა, ბიზანტიის კეისარი (963—969 წ.წ.) 1, 7.
 ნიკიფორე ბოტანიატე, ბიზანტიის კეისარი (1078—1081 წ.წ.): 4; იგი აუჯანყდა მიხეილ VII პარაპინაკს და დაეუფლა ბიზანტიის ტახტს 92, 93.
 1. ნიკიფორე ბლემიდე, ბიზანტიელი მწერალი (ca. 1197—1272 წ.წ.): 21; იგი იყო გიორგი აკროპოლიტეს მასწავლებელი 40.
 2. ნიკიფორე გრიგორასი: 21, 78, 119—160, 162, 179, 181; მისი ბიოგრაფია 119—123; მისი შეხედულება ისტორიკოსის დანიშ-

ნულეზაზე 121—122; მისი ცნობები მიხეილ I-ის ვაჟის, იოანე III კომნენოსის, შესახებ 197 (იხ. 187 შმდლ.).

ჰ. ნიკიფორე ვრიენიოსი: აუჯანყდა მიხეილ VII პარაპინაკს 92.

4. ნიკიფორე კანტაკუზენე: კეისარ იოანე VI კანტაკუზენეს ბიძა-შვილია, დედოფალ თეოდორას მამაა 187, 188.

ბ. ნიკიფორე ქსანთოპულოსი: 97—118; ბიოგრაფიული ცნობები 97—99; იგი კონსტანტინეპოლის პატრიარქია (1350—1362 წლებში) 97; მისი ცნობები ქართლის მოქცევაზე 98—106; მისი ცნობები აბაზგების მოქცევაზე 118 (მთლიანად ემყარება პროკოპი კესარიელს).

ნილოსი, მდინარე: 20.

ნინო განმანათლებელი: 99, 102, 105.

ნიფონ პტერიგიონიტისი, ტრაპიზონის მიტროპოლიტი: 199; გარდაიცვალა 1364 წელს 200.

ნოქალაქევი (არხეოპოლისი): 9.

ნოქალანეთი (შდრ. ნოქალაქევი): 9.

ნოლა თოხარელი, სარდალი 65, 66, 72.

ო

ოდისევსი: კირკე — ოდისევსის მეუღლე 28, 29.

ოკენა: მისი ასულია პერსე 32; მისი ასულია იდია 32.

ოლიმპიოდორე, ისტორიკოსი (ახ. წ. V საუკ.): 9.

ოლოლოვი, ადგილი(?): 9.

ოლოვოლოსი, ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე XIII საუკუნეში: 64, 65. იხ. მანუილ ოლოვოლოსი.

ორესტიადა: ადრიანოპოლის ძველი სახელია 60.

ორიგენე (ორიგენისტი): 108, 109.

ოსმანლი, მხარე: 9.

ოსტროგორსკი გ., ბიზანტინოლოგი: 119.

ოფსიკიონის თემი: 44.

ოქსოს-წყალი: ჰირკანის მდინარეა 131.

ოძააკა, ადგილი (მოსხენებულია კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 15.

პ

პავლიკიანები: პავლიკიანთა ციხე 10.

Pagi Antoine, ფრანგი ბერი, ქრონისტა: 109.

პალადიოსი, პალადიოს ელენოპოლელი (363—430 წ. წ.): 110, 111, 112, 116.

- პალამა (გრიგოლ პალამა). თესალონიკის არქიეპისკოპოსი: 121.
- პალეოლოგოსთა გვარი: 146, 180; პალიალოლოს ასული საქართველოს დედოფალია 53.
- პალეომაცუკა, ადგილი: 193.
- პამბუკესი ი. (თანამედროვე ბერძენი მკვლევარი): 164, 214.
- პანტოფილე იბერიელი (პანტოფილე იბერთა): 111.
1. პაპადოპულოსი: პაპადოპულოსის აჯანყება 169.
 2. პაპადოპულოსი საბა (თანამედროვე ბერძენი მეცნიერი): 184, 193, 199, 209.
- Pape: 28.
- პართელები: პართელებს იმორჩილებს სკვითების შეთაური 132.
- პარხარი (პარხალი): 177, 192, 201, 202, 204.
- პასიფაე, ჰელიოსის და პერსეს ასული: 32, 36.
- პაფლაგონია: 45, 46; დაიპყრო ტრაპიზონის მეფის ალექსი I-ის ძმამ დავითმა 45.
- პაჭანიკები: ისტროს გასწვრივ ცხოვრობენ 91.
- პელაგიოსი, პელაგი (IV—V საუკ.): ჰიერონიმეს წერაღი პელაგის წინააღმდეგ 108.
- პელაგონი: პელაგონის მხარე 57.
- პელიასი: 29; მან მოკლა ეოლიდები 29; იგი ავალებს იასონს გაემგზავროს კოლხეთში 34.
- პელოპონესი: აქ შეაფარეს თავი იმათ, ვინც მიხეილ VIII-ის უნიატურ პოლიტიკას გაექცა 134.
1. პერსე, აეტის ძმა: 35.
 2. პერსე, ოკეანეს ასული: აეტის დედაა 32; აეტისა და ალოევისის დედაა 33.
- პეტერბურგი: პეტერბურგში წაიღეს კორიდეთის ოთხთავის ხელნაწერი 1.
- პეტრესი (პეტრე): კორიდეთის მინაწერში 8, 15; იგი მიხალისის ძმისწულია 7.
- პეტრომა, ადგილი: 209.
- პილელისი, თეოდორე დორანიტისის მეტსახელია 187; იგი მოაშთვეს კეხრინის ციხეში 188.
- პინდარე: ცეცეს სქოლიოები პინდარესთვის 20; პინდარეს აზრი დრაკონზე 34.
- პლატონი: 50, 120.
- პლინიუსი: მისი ცნობა იბერიის შესახებ 116.
- პლუტარქე ქერონცველი: მისი აზრი სკვითების შესახებ 127.

- პოიზანენონი, ციხე მეზიაში (ანლანდელი Maniges): 44.
- პოლეტი (Πόλις), ქალაქი ეპირში: იგი დააარსეს კოლხებმა 37, 38, 39.
- პოლემონი: პოლემონის პონტოს ეპარქია 138.
- პოლიფემე, ავტოლიკეს ასული: იგი იასონის დედაა 29.
- პომპეუსი: მისი ლაშქრობა კავკასიაში 135—136.
- პონტო: 52, 108; პონტოს მხარეები 98, 165; პოლემონის პონტო 138; პონტოს სანაპიროები 130; აონტოს ჰერაკლეა 46, 119.
- პორფიროსი, Εισαγγελία-ს ავტორი: 21.
- პოსდოგანისი (ამიდელი?): 184.
- პოსინი პეტრე, XVII საუკუნის კომენტატორი: 69, 84, 86, 88.
- პრისკე პანიონელი, ისტორიკოსი (ახ. წ. V საუკ.): 97.
- პროკოპი კესარიელი, ისტორიკოსი (VI საუკ.): 97, 118.
- პტოხოპროდრომე (თეოდორე პტოხოპროდრომე), ბიზ. მწერალი (XII ს.) 20.

ჟ

- ჟამთააღმწერელი, ქართველი ისტორიკოსი: 52, 65.
- ჟორდანია თ.: 54, 55.

რ

- რიზე: 196; რიზეს მხარე (ანუ ლაზია) 170.
1. რომაელები (ბიზანტიელები): 44, 49, 65, 81, 91, 100, 105, 129, 145, 179, 206, 208, 210.
 2. რომაელები (დასავლეთისა, Romani): 42.
- რომანია (ბიზანტია): რომანიის მეფის ანდრონიკეს დროს 5.
- რომაისი (Ῥωμαῖς, Ῥωμαῖδες, ბიზანტია): ჰუნნური ტომი პირველად მოადგა რომაიდის საზღვრებს 91.
1. რომანოზი, ბიზანტიის კეისარი რომანოზ II (959—963 წ.წ.): 90.
 2. რომანოზი, მიქელ პანარეტოსის უმცროსი ვაჟი 162, 203.
1. რომი (ძველი რომი): პომპეუსმა უთვალავი ქონება შესძინა რომს 136.
 2. რომი, რომის სახელმწიფო (ბიზანტია): 124.
- როდო, სტაფილეს ასული, იასონის დედა: 29.
- როსები: იწოდებოდა სკვითებად 25; როსები მონღოლების დროს 66.
- რუსელოზი: მისი აჯანყება 92.
1. რუსულანი, საქართველოს მეფე, თამარ მეფის ასული: მისი ძეა დავით ნარინი 53, 170.

2. რუსუდანი, დიმიტრი თავდადებულის ასული (ტრაპიზონელ ქალ-თან): 53.
3. რუსუდანი, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის მესამე ცოლი, ივერიიდან მოყვანილი: მასთან ეყოლა მანუილს ასული თეოდორა 76, 168, 220.
- რუფინუსი, („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 109.
- რქის ნავსადგური (კონსტანტინეპოლში): 72.

ს

1. საბა წმ.: საბას გამოქვაბული 183, 186.
2. საბა, ვინმე: იგი ბატონობდა სამპსონში 44.
1. საღუნი: საღუნ მანკაბერდელი 2, 6.
1. საღუნი (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 6.
- სავრომატები: 128, 129, 130; ისინი არიან სკვითები 25, 29; სავრომატთა ქალები 27, 29.
- საკეზი, საკიდები, ტომი: იწოდებიან სკვითებად 25; მათ გამოიგონეს ფარი 25.
1. სამსონი, სამსუნი, სამისონი, სამპსონი (ძველი ამინსო): 45, 46, 149, 163, 165, 185; ქალაქ სამპსონსა და მის მიდამოებში ბატონობდა ვინმე საბა 44.
2. სამსონი: დიდი სტრატოპედარხია 191; მისი ასული შვირთო ცოლად ნიკიტა სხოლარისმა 186.
- სანგარი, ადგილი: 72.
- სარგაღე, გიორგის დედა: 182.
- საქართველო: 40, 157; მოციქულთა ქადაგება საქართველოში 113; საქართველოში ქრისტიანობა ფესვადგმული იყო 108; საქართველოს მოსაზღვრე ბიზანტიური მხარე 162; საქართველოს ჯარი 163; საქართველოს როლი ტრაპიზონის სამეფოს დაარსებაში 163, 164, 168; საქართველოს კავშირი ტრაპიზონის სამეფოსთან 158; საქართველოს მეფე ბაგრატ V (ჯვარს იწერს ტრაპიზონელ ანნაზე) 205; საქართველოში ყოფილა მიქელ პანარეტოსი 161, 205.
- სემასტოპოლი: დიდი სემასტოპოლი 113; სემასტოპოლი, სადაც არის აფსაროსის ბანაკი 113, 114.
- სევასტი ჭანიხიტისი, დიდი სტრატოპედარხი: 177.
- სელჯუკები: სელჯუკების მოზღვაება 91.
- სერბია: სერბიის მეფე 137; სერბიაში გაიგზავნა ელჩად ნიკიფორე გრიგორასი 120.

სერები, ტომი: 31.

სვანები: სვანებს ჩამოართვა ლევაშოვმა კორიდეთის ოთხთავის ხელნაწერი: 1.

სვანეთი: 1; მოციქულები სვანეთში ჩავიდნენ საქადაგებლად 116. სოლავოპიახტე, ადგილი: 209, 210.

სამიკლე, სოფელი მდ. ხარსიოტას ნაპირას: 209.

სამონიდა, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული, ანდრონიკე II-ის დაჲ: 137.

Санаѣский (ბერძნულ-რუსული ლექსიკონის ავტორი): 26.

სინოპელები: 1319 წელს სინოპელებმა გააჩინეს ხანძარი 173.

სინოპი: 46, 149, 163, 165; სინოპის დედოფალი ევდოკია, ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი II-ის ასული, ტაჯ-ედინის ცოლთა 192, 193; სინოპში გარდაიცვალა მიხეილ I-ის ვაჟი, იოანე III კომნენოსი 197.

სირიკენა, დიდი დუქსის ლეკის ჭაჭინჭეოსის მეუღლე: 154, 175.

სირშენი, მხარე: 210.

Скабаланович Н.; 70, 84, 177, 198.

სკვითები: 95, 127, 128, 130; სკვითები (თათრები, ხვარაზმელები) 124, 129; აზიელი სკვითები 36; ჩრდილოეთის სკვითები 131; სასუთრივ სკვითები 25; სკვითთა მოდგმა 27, 36; კოლხებზე ინდოელი სკვითები არიან 32; სკვითები დამოდღვრა ანდრია მოციქულმა 113, 115; სკვითების ლაშქრობანი 129; სკვითების (მონღოლების!) ლაშქრობა კოლხიდაში და იბერიაში 131—133; სკვითთა უდაბნო 90.

სკვითთა: ევროპული სკვითთა 36.—სკვითური მთები 130.

სკვითიკე: 128.

სკილიცე: იოანე სკილიცე (ისტორიკოსი): 18.

სოგდელები, სოგდიანელები: 130, 131; ისინი დამოდღვრა ანდროს მოციქულმა 113, 115.

სოგდური ოქსოს-წყალი: 131.

სოზომენე ერშია („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97, 98, 109, 110.

1. სოკრატე, ფილოსოფოსი: 120.

2. სოკრატე, სქოლასტიკოსი („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97, 98, 99, 109.

სომხეთი: 157; დიდი სომხეთი (არმენია) 132, იხ. არმენია.

სოროგენა, ადგილი: 190.

ხოფია წმ. მონასტერი ტრაპიზონში: 203.

Sophocles E. A. (ლექსიკონის ავტორი): 177, 194, 216.

სოხუმი: 114.

სპანია (ისპანია): 99.

სპარსელები: 42, 90, 135; სპარსელთა წინააღმდეგ ბრძოლა XIII საუკუნეში 57; სპარსელებს იმორჩილებს სკვითების მეთაური 132.

სპარსეთი: 142; იგი დაიპყრო თემურლენგმა 211.

სპარსული ტომი: 63.

სპელია, ადგილი პარხალის მახლობლად: 201.

სპერი: ბექას «აქუნდა ტასისკართივან ვიდრე სპერამდე» 172.

სპინოლა: 200. იხ. ჯიანოტო სპინოლა.

სტაფილე, როგოს (იასონის დედის) მამა: 29.

სტეფანე დაკნობინი, ვინმე იტალიელი(!): 200.

1. სტეფანე დოლისყანელი (კორიდეთის ოთხთავის ქართულ მინაწერში): 11, 14.

2. სტეფანე, მიხეილ ხუტცესის ძმა (კორიდეთის ოთხთავის ბერძნულ მინაწერში): 3.

3. სტეფანე ჭანიხიტისი: მას მიენიჭა დიდი კონდოსტავლოსის პატივი 183.

სტრაზონი: მისი ცნობა კოლხთა მიერ პოლას აშენების შესახებ 39.

სტრატიგოპულოსი ალექსი, კესაროსი. იხ. ალექსი სტრატიგოპულოსი.

სტრიალიოსი, მიდიელი კაცი; 25.

სუანია, სუანეთი: 114, 115, 116.

სულემან-ბეგი, იოანე-ალექსი III-ის სიძის, ხაჯიმირის, ვაჟი 211.

სულხათიოსი, ადგილი: 190.

1. სუმბატი, კლარჯი ხელმწიფე: 10.

2. სუმბატი, სუმბატ დავითისძე (ისტორიკოსი) 10.

სუმელა: სუმელის მონასტერი ტრაპიზონში 199, 200.

სუსები: ცხოვრობენ ფაზისის მხარეში 113, 114, 115, 116.

სხოლარიოსთა დასი: 150, 151, 177, 178.

სხოლარისი, დიდი დუქსი: 184, 213.

ტ

ტავრეზიონის მთა: გიორგი I კომნენოსს ტავრეზიონის მთაში ულატეს მთაფრებმა 168, 169.

ტავროსკვითები: 131.

ტანაისი, მდინარე: 36, 130; ტანაისის სათაფეები 128.

ტაშისკარი, ტასისკარი: 172.

Tafel L.: 164, 222.

ბაჯ-ედინი, იოანე-ალექსი III-ის სიძე: 197, 208, 211.

ბევტონები: კიმბრები და ტევტონები (სკვითები): 127.

ბელეგონე, ოდისევსისა და კირკეს ვაჟი: 29.

ბელეპუგა, ჩინგისხანის ვაჟი, სარდალი: 130.

ბეფრიკე (ახლანდელი „დიფრიგ“): 10.

ბირებოლი (Τριπιδολις): 190. იხ. ტრიპოლისი.

ბოლრულ-ბეგი: 91.

ბრიკოშია, ადგილი: 210.

ბრიპოლისი (ახლანდელი ტირებოლი): 187, 190, 197.

ბროადა: ბროადის ალბა 35.

Thumb A.: 9.

ტრაპიზონელნი: 144, 147; ტრაპიზონელთა დედოფალი ირინე 145;

ტრაპიზონელთა მეფეები—კოლხები და ლაზები არიან 137;

ტრაპიზონელთა ნავსადგური 150; ტრაპიზონელთა სამეფო

ტახტი 150; ტრაპიზონელთა სამეფოს სალარო 151; ტრაპი-

ზონელთა ქალაქი (დედაქალაქი) 146, 149; ტრაპიზონელებს

შველიან ლათინები 74; ნიკეელები მტრულად არიან განწყო-

ბილი ტრაპიზონელთადმი 74; ტრაპიზონელები გაურბიან კონ-

სტანტინეპოლის ვავლენას 76; ტრაპიზონელ მთავრებს ცოლები

მოჰყავდათ მევობლების მხარეებიდან 70.

ტრაპიზონი: 71, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 136, 137, 149, 153, 154,

157, 161, 162, 163, 165, 166, 169, 170, 175, 176, 180, 181,

184, 186, 189, 191, 193, 196, 197, 199, 201, 203, 204, 205,

207, 208, 213; ტრაპიზონში მოვიდა საქადაგებლად ანდრია

მოციქული 113, 114; ტრაპიზონის მეფეები 185; ტრაპიზონის

საკეისრო 163; ტრაპიზონის სამეფოს ისტორია 49, 162; ტრა-

პიზონის სამეფოს დაარსება 165; ტრაპიზონის იმპერიის ღამა-

არსებელნი 40; ტრაპიზონის სამეფოს ეთნიკური ხასიათი

74—78; ტრაპიზონის მიტროპოლიტი 138, 210; ტრაპიზონის

მიტროპოლიტს 1260 წლიდან უფლება ეძლევა თავისი სამწყ-

სოს სამღვდელო აირთა ხელდასმისა 75; ტრაპიზონის დომეს-

ტიკოსი 145; ტრ. ლაზიკის ქალაქია (დედაქალაქია) 113, 114,

115, 135; ტრაპ. პოლემონის პონტოს ეპარქიის ცენტრია 138;

ტრაპ. ლაზიკის ეპარქიის ცენტრია 139; ტრაპიზონის კავშირი

თბილისთან 158; ტრაპიზონის კავშირი საქართველოსთან

77—78, 158; ტრაპიზონ-კონსტანტინეპოლის ურთიერთობა

154; ტრაპიზონში ვაიგზავნა ელჩად გიორგი აკროპოლიტი 40;

ტრაპიზონის სამეფო მოაოხრა სულტანმა მელიქმა 166; ტრაპ. დაიწვა 1341 წელს 179; ტრაპ. დაიპყრეს 1343 წელს მიხეილის ძემ იოანემ და გენუელებმა 182; ტრაპიზონში ჩამოვიდა მარიამი, ხუტლუ-ბეგის მეუღლე 193; ტრაპიზონის ახლოს ცხოვრობენ ხალიბები 27.

უ

უვაროვა (ცნობილი არქეოლოგი): 1.
ურანიუსი, ეპისკოპოსი იბორთა (Ἰβόρθα): 111.
უსპენსკი თ.: 20, 137, 157, 158, 165, 169, 171, 178, 185, 197.

ფ

1. ფაზისი, მდინარე: 116; ფაზისის გავლით არგონავტებმა გასცურეს 36; ფაზისის ირგვლივ ცხოვრობენ კოლხები 36; აქ ცხოვრობენ იბერები, სუსები, ფუსტები და ალანები 113, 114.
2. ფაზისი, ქალაქი: ფაზისი—ლაზეთის ეპარქიის ცენტრი 138.
ფალმერაიერი ი.: 164, 222.
ფაძუ (Φάδις): მიხაელიოს ფაძუ 9, 15.
ფეაკია: 35; ფეაკიას ანადგურებდა კოლხური დრაკონი 35.
ფებლალონი (პაფლაგონია): 165. იხ. პაფლაგონია.
ფიანოე, ადგილი: 201.
ფილადელფია: მეანდროსის ფილადელფია 45; ფილადელფიას თავს დაესხნენ კარმანები 87.
ფილაგონიტი, მდინარე: 209.
ფილანთროპენოსი: მისი ასული ქალბატონი ანნა 213.
ფილონ ალექსანდრიელი (ახ. წ. I საუკ.): 97.
ფიქსიელი (ზევისი ეპითეტი): 33. იხ. ფრიქსე.
1. ფოკა, ბიზანტიის კეისარი (602—610 წ.წ.): 7, 97.
2. ფოკა: წმ. ფოკას ტაძარი 196.
ფრანგნი (ფრანკები, ე. ი. ლათინები): 166, 181, 185.
ფრიქსე: მან ფიქსიელ ზევსს შესწირა ვერძი 33.
ფსიაფიშა, მეტოქე: 9.
ფუსტა, აქ ჩამოვიდა საქადაგებლად ანდრია მოციქული 113.
ფუსტები: ისინი ცხოვრობენ ფაზისის მხარეში 113, 114, 115, 116.

ქ

ქალდეველები: ქალდეველებს მბრძანებლობდა კვიროსი 135.
ქალკედონი: ქალკედონის კრება 110, 111.
ქართველები: ქართველები ისპანიაში 99; ქართველთა მოძმე ტო-

მები ლაზები და ჭანები 75; ქართველთა მონათესავე ტომები ტრაპიზონის სამეფოში 158.

ქართლი: ქართლის იბერიელები 114; ქართლის იბერები და ისპანიის იბერები 99; ქართლის მოქცევა 98—106.

ქართული: ქართული ეროვნება 158; ქართულ-ლაზური გავლენა ტრაპიზონის სამეფოში 157; ქართული ორიენტაცია ტრაპიზონის სამეფოში 174; ქართული სახელმწიფოებრივი ტენდენციები ტრაპიზონის საზოგადოებაში 169; ქართული ჯარის დახმარებით ანნა-ანახუტლუ ავიდა ტახტზე 180; ქართული მინაწერები (კორიდეთის ოთხთავისა) 2.

ქილიჯ-არსლანი (ყიზილ-არსლანი): თავს დაესხა ხალდიას თურქთა სარდალი ქილიჯ-არსლანი (1365—1380 წლებში) 203.

ქირონი (მითოლ.): 31.

ქსიფილინოსი (ქსიფილინე), აია სოფიის დიდი იკონომოსი: მიხეილ VIII პალეოლოგოსი გზავნის მას მოციქულად ტრაპიზონში 69, 75, 141.

ქსენიტოსი: მისი შვილები შეიპყრეს 187.

ქუთაისელი მეღვა: 38.

უ

უაზან-ყაენი: იგი იყო აღმოსავლელ თოხართა ყაენი 87.

უაუხჩიშვილი თ.: 29, 39.

უაუხჩიშვილი ს.: 158.

უიზილ-არსლანი: თავს დაესხა ხალდიას 203; თავს ესხმის ტრაპიზონს 208. იხ. ქილიჯ-არსლანი.

უირამი: ტრაპიზონის ურთიერთობა უირამთან 158.

უ

უაგი ზღვა: 163.

უანიძე აკ.: 4; მისი ახსნა სიტყვისა „ამბრბარი“ 215.

უეიხ-ჰასანი (Միչաძայ), ტამარტას ძე: 175—176.

უიხ-ჰასანი იხ. შეიხ-ჰასანი.

ჩ

ჩინგისხახი (Միչաძայ): მისი გარდაცვალება 129, 130.

ც

ცხიეთი. (Միչაძայ), ცხე-სიმაგრე 10.

ძ

ძალანი: მიხეილ ძალანი (კორიდეთის მინაწერის დამწერი) 7.

წ

წერეთელი გრიგოლი: მისი შრომა კორიდეთის ოთხთავზე 2—16..

ჭ

ჭანები: 146, 162, 163, 164, 179. იხ. ლაზები.

ჭანეთი: «ჭანეთი მოსცა ბერძენთა მეფემან» ბექას 172.

ჭანიღები (v. 1. ჭაბნიღები): 184.

ჭანიხა, ციხე და ქალაქი ხალდიანში: 188.

ჭანიხიტისები, ტრაპიზონის სამეფოს ადგილობრივი წარჩინებულნი.

1. ჭანიხიტისი: დიდი სტრატოპედარხი სევასტი ჭანიხიტისი. 177, 178. იხ. 4. ჭანიხიტი.

2. ჭანიხიტისი შიქელი: დაიღუპა 1349 წელს ფრანგებთან ბრძოლაში 185.

3. ჭანიხიტისი იოანე, პიკერნისი: მან დაიპყრო ჭანიხიტის ციხე 188.

4. ჭანიხიტი, ჭანიხიტე: დაიღუპა სამოქალაქო ომის დროს 1341 წლის მახლობელ ხანებში 146 (უნდა იყოს იგივე 1. ჭანიხიტისი).

ჭანური არისტოკრატია: მას ეკუთვნიან ჭანიხიტები 178.

ჭაბნიღები: 209. შდრ. ჭანიღები.

ჭაჭინჭეოსი ლეკისი დიდი ღუქსი: 154, 175.

ჭოროხი: მისი შესართავია მდინარე მურღული 1.

ხ

ხალაუ, ჩინგისხანის ვაჟი, სარდალი: 130.

1. ხალდეა (ძველი): 142.

2. ხალდია: 193, 197, 202; ხალდიის მმართველი ალტუხი 94; ხალდიის ღუქსი იოანე კავაზოტისი 190, 191; ხალდიის ციხე კომახი 178; ხალდიის ციხე-ქალაქი ჭანიხა 188; ხალდიის ციხე-სიმაგრე ხერიანა (ახლანდელი შირანი) 190; ხალდიას თავს დაესხა ყიზილ-არსლანი 204.

ხალდიელები: ხალდიელებმა 1374 წელს დაიპყრეს გოლახა 206.

ხალიბები: მათი მონაპოვარია რკინა 27; ხალიბები — სკვითური ტომია 37.

ხალიბია: 161, 196; მისი ამირა ხაჯიმირი 211; ხალიბია დაიპყრეს თურქებმა იოანე II-ის მეფობაში 171.

ხარიტონიდისი ხ. (ბერძენი მკვლევარი): 21.

ხარსიოტა, მდინარე: მის ნაპირას მდებარეობს სოფელი სიმეკლე 209.

ხახდენიხა, ადგილი: 195.

ხატაეთი: ხატაეთის საზღვრებიდან გამოილაშქრა თემურლენგმა 211.

ზახანაშვილი ალ.: 164, 194.

ზაჯიდაკი გ. იხ. ჰაჯიდაკი გ.

ზაჯიმირი, ხალიბის ამირა, იოანე-ალექსი III-ის სიძე: 161, 196, 211; ცოლად თხოულობს თეოდორას, ბასილ I-ის ასულს 193; იგი თავს დაესხა მაცუკას 193.

ზერანა, ხალდის ციხე-სიმაგრე (ახლანდელი შირანი ანუ შერანი); 161, 190, 191, 205.

ზვარაშმელები: 129, 131, 132. იხ. აგრეთვე სკვითები.

ზოჯლატიფი, ბაიბურთის ამირა: 194, 195; მას თავი მოკრეს 196.

ზრისოკეფილოსის ტაძარი (ტრაპიზონში): 172, 182, 200.

ზუმნოსი, კანიკლიონის მცველი: 81, 84, 156; მის ასულს ურიგებენ ალექსი II-ს, ტრაპიზონის მეფეს 81—83.

ზუტლუ-ზეგი, ბასილ I-ის ასულის, მარიამის, ქმარი: 188, 199, 201; იგი ამიდელი ამირაა 193.

ჯ

ჯაბა (Γάββα), ტრაპიზონის სამეფოს დიდი დომესტიკოსი: 154, 174, 175, 219.

ჯავახიშვილი ივ.: 4, 55, 75, 78, 158, 162, 168, 180.

ჯანაშვილი მოსე: 2, 11, 14.

ჯიანოტო სპინოლა, ვინმე იტალიელი: 200.

ჯიქები: ისინი ცხოვრობენ პონტოს სანაპიროსთან 130; ჯიქები მონღოლების დროს 66. იხ. ჯიქეთი.

ჯიქეთი: ჯიქეთში წავიდა სიქადაგებლად ანდრია მოციქული 114.

ჯიქეფონი, სოფელი: 54.

ჰ

ჰაიზენბერგი ა. (Heisenberg A.): 40, 65.

ჰაჯიდაკი გ. (Hatzidakis G.): 222.

ჰელიოსი: აეტის მამა, კირკეს მამა, ჰასიდაეს მამა 32; ჰელიოსის მეუღლე ანტიოპე 33.

ჰენიოხები, ტომი დასავლეთ საქართველოში: 91, 116.

ჰერაკლეა; პონტოს ქალაქი: 119. იხ. ერაკლეა.

ჰეროდოტე: სპარსული ამბების აღმწერია 127.

ჰესიოდე: ცეცემ დასწერა განმარტებები ჰესიოდეს პოემებზე 20.

ჰეფესტო: ჰეფესტოსეული ცეცხლისძფრქვეველი ხარები 34.

ჰიერონიჰე (ახ. წ. IV ს. მოღვაწე, დაიბადა 348 წ.): 108, 110, 111.

ჰიპერიონი, ჰელიოსის მამა: 33.

ჰირკანელები: ჰირკანელებისა და კასპიელების გასასვლელი 36.

- ჰირკანია: ჰირკანიის მდინარეა ოქსოს-წყალი 131.
 ჰისოს ნავსადგური: 113. იხ. ისოს ნავსადგური.
 ჰომეროსი: მისი „ხომალთა კატალოგი“ 27; ჰომეროსმა სკვითებს უწოდა გალაქტოფაგები 125; სკვითებს კიმერიელები უწოდა 127; ჰომეროსის პოემების განმარტებები დასწერა იოანე ცეცემ 20.—ჰომეროსული გამონათქვამები 49.
 Hunger H., ავსტრიელი ბიზანტინოლოგი: 21.
 ჰუნნები: ისინი ცხოვრობენ მიზიაში 131.

თმამინებრისა და ცნებების საძიებელი

ალაგიონი: 177—178.	მუსულმანი: 208.
ამირალა (ამირბარი): 215.	პარაკიმომენოსი: 183.
არქონტი: 67.	პონტოს დიალექტი: 9, 15, 185, 209.
არხისტრატეოსი: 9.	პრობიზანტიური ტენდენციები ტრაპიზონში: 170.
ბოტანატი: ოქროს ბოტანატი 4.	პროტეკდკი: 48, 50.
დესპოტა (წოდება): 206.	პროტოვესტიარი: 183.
დომესტიკოსი: 183.	პროტონოტარი: 161, 198.
ელინიზმი: 157.	პროტოსევასტოსი: 161.
კატაბანი: 198.	საეკლესიო უნია: 121.
კესაროსი, პატივი და წოდება: 57, 92, 135.	სევასტოკრატორის წოდება: 57.
კონდოსტავლოსი: მეჯინიბეთ-უხუცესი 183, 184.	სტავრო-მოტანატი: 4.
ლოგარისტის: 183.	სტრატოპედარხი: 183.
ლოგოსი, ლოგოსები 99, 102.	ტარსიკონი: 76.
ლოგოთეტი, სასახლის ლოგოთეტი: 70—71.	ტატა (τᾶτα): 186.
მემაქტერიონის თვე: 61.	უნის საკითხი: 48.
მეტოქი: 4, 9.	ქვა-ჯვარები: 10.
მზის დაბნელება 1361 წელს: 194.	ყაენი (Κάινος) 65.
მოურავი (potestas, ποτεστας-რჟ): 198.	ჩაუშობა: 46, 47.
	ჩოგანბურთი: 167.
	წყალვარდნილი: 199.
	ჰიერომნემონი, თანამდებობა: 48.

С. Г. КАУХЧИШВИЛИ

ГЕОРГИКА

СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
О ГРУЗИИ

том VII

გამომც. რედაქტორი გ. შალამბერიძე
ტექნორედაქტორი ნ. ბოკერია

ვალეცა წარმოებას 3. 3. 67; ხელმოწერულია დასაბეჭდად 15. XII. 67;
ქალაქის ზომა 60 X 84. ნაბეჭდი თაბახი 24,2;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 21,6;
ტირაჟი 1000; უფ. 01433; შეკვეთა № 359

ფასი 1 მან. 66 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუშუვის ქ. 15
Издательство „Мецниერება“, Тбилиси, 60, ул. Кутузова № 15

Типография Тбилисского университета. Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 1
თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 1

საპარტოზელოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების
კომისიის გამოცემანი

წიგნი I: თ. ყაუხჩიშვილი, ჰეროდოტე. თბ. 1960.

წიგნი II: ნ. კეჭალმაძე, არიანე. თბ. 1961.

წიგნი III: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები, ნაკვ. I. თბ. 1961.

წიგნი IV: ა. გამყრელიძე და ს. ყაუხჩიშვილი, გეორ-
გიკა, ტომი პირველი, თბ. 1961.

წიგნი V: ნ. შოშიაშვილი, გრიგოლ აკანელის მოისართა
ტომის ისტორია. თბ. 1961.

წიგნი VI: ნ. ჯანაშია, ლაზარე ფარბეცი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.

წიგნი VII: ეთ. სიხარულიძე, იაკუთის ცნობები საქართვე-
ლოს და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.

წიგნი VIII: ი. ცინცაძე, ძველი რუსული წყაროები (XI—
XVI ს.ს.) საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.

წიგნი IX: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტ. I, თბ. 1962.

წიგნი X: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები, ნაკვ. II. თბ. 1962.

წიგნი XI: თ. მიქელაძე, ქსენოფონტის „ანაბაზისი“ თბ. 1967.

წიგნი XII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტ. მეხუთე, თბ. 1963.

წიგნი XIII: ნ. ცაგარეიშვილი, იოანე დრასხანაკერტელის
„სომხეთის ისტორია“, თბ. 1965.

წიგნი XIV: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტომი II. თბ. 1964.

წიგნი XV: ს. ჯიქია, იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართვე-
ლოსა და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.

წიგნი XVI: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტ. მეორე. თბ. 1965.

წიგნი XVII: ნ. ლომოური, დიონ კასიოსი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1966.

წიგნი XVIII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტომი მეექვსე
-თბ. 1966.

წიგნი XIX: ვლ. ფუთურიძე, ჰასან რუმლუს ცნობები საქარ-
თველოს შესახებ. თბ. 1966.

წიგნი XX: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტ. მეშვიდე. თბ. 1967.

249/7